ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
MARDI
1er OCTOBRE
2002

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.524 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.524

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 28/30)

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ

ԼՂՀ Նախագահ Ա. Ղուկասեան Սեպտ. 26-ին ընդունած է Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարի Ա. տեղակալ Վ. Տրուբնիկովը եւ Մինսկի խումբի երեք նախագահները: Անոնք շնորհաւորած են իր վերընտրութիւնը: Ապա քննարկուած են Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման բանակցային հոլովոյթին հեռանկարները: Ա. Ղուկասեան անգամ մը եւս ընդգծած է որ առանց Ղարաբաղեան կողմին, լուծումը աւելի քան խնդրական կ'ըլլայ: Կողմերը յանգած են այն կարծիքին թէ անհրաժեշտ է փնտռել լուծումի միայն խաղաղ ուղիներ, հիմնուած՝ ընդունելի փոխադարձ զիջումներու վրայ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Սեպտ. 27-ի նիստին, ատեանը տուժողներէն երեսփոխաններ՝ Հ. Յովհաննիսեանի եւ Սամուէլ Աւետիսեանի վկայութիւնները ունկնդրած է: Առաջինը ըսած է թէ ահաբեկիչները իր տպաւորութեամբ իրենց արարքէն առաջ ուրիշ անձերու չեն սպասած ,այլ ուզած են դահլիճի մթնոլորտին մասնակից ըլլալ հանրութիւնը: Ըսած է թէ արարքին բուն թիրախը եղած է Կ. Դեմիրճեան: Իսկ Ս. Աւետիսեան ծանրացած է յատկապէս Կ. Յունանեանի Վ. Սարգսեանին ուղղըւած կրակոցներուն վրայ: Աւելցուցած է թէ ահաբեկիչները իրմէ ու երեսփոխան Գ. Կոստանդեանէն պահանջած են կապ հաստատել Հ. Մարգարեանի ու Ս. Բաբայեանի հետ:

ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ՄԱՀԱՑԱԾ ՕՁԻ ԽԱՅԹՈՑԷ

Ամրան շրջանին Արմաւիրի եւ Սիւնիքի մէջ երկու հոգի մահացած է օձի խայթոցէ, բուժարան ուշ դիմելու պատճառով: Երկրին մէջ հարկաւոր հակաթոյնի տեսակները գտնուելով հանդերձ, յատկապէս գիւղական շրջաններու մէջ կարելի չըլլար խայթուած անձերը արագօրէն հասցնել բուժարան, ինչ որ մահուան պատճառ կ'ըլլայ:

ԵՐԿՈՒ ՉԱՐԱԳՈՐԾԻ ՀԱՄԱՐ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԻ ՊԱՀԱՆՋՔ

Վանաձորի մէջ կը շարունակուի երեք տասնեակէ աւելի չարագործութիւններու հեղինակ, «5+1» կոչուած խումբին դատը: Սեպտ. 27-ի նիստին մեղադրող Կամօ Մկրտումեան խումբին կատարած բոլոր չարագործութիւնները թուած, ապացոյցները ցոյց տուած, ապա, 4 ամբաստանեալի համար 2–9 տարուան բանտարկութեան պատիժներ, իսկ 2 հոգիին համար մահապատիժ պահանջած է: Պաշտպանողականներէն ետք դատը յետաձգուած է Հոկտեմբեր 8-ին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՈՆ տեղի տուաւ Ուաշինկթընի ճնշումին եւ թեթեւցուց Արաֆաթի շրջափակումը: Սեպտ. 29-ին պաղեստինցի ղեկավարը կրցաւ դուրս ելլել իր կեդրոնավայրէն: Ամերիկա կ'ուզէր անպայման որ վերջ տրուի այս շրջափակումին, ոչ այնքան Արաֆաթի սիրոյն, այլ Իրաքի դէմ ռազմական իր ծրագիրներուն համար կ'ուզէ ապահովել կարգ մը երկիրներու զօրակցութիւնը եւ չուզեր որ Իսրայէլի դիրքը արգելք ըլլայ: Արաֆաթ կոչ ըրաւ իր զօրքերուն որ յարգեն հրադադարը եւ նոյնն ալ ընէ Իսրայէլ, բայց Իսրայէլի կառավարութեան մէկ բանբերը յայտարարեց.– «Այս մարդը խաղէն դուրս է այլեւս, եւ ոչ ոք գինք լուրջի կ'առնէ»: Քոֆի Անան ողջունեց Շարոնի որոշումը եւ հրաւիրեց կողմերը որ վերսկսին բանակցութիւնները: Ամէն պարագայի մէջ, շրջափակումին վերնալը յաղթանակ մը կը նկատուի Արաֆաթի համար, որուն կեդրոնատեղին աւերակի վերածուած է, բայց, ինք ոչ մէկ անձ յանձնեց Իսրայէլի, ինչ որ Շարոնի պայմանն էր:

ՖՐԱՆՍԱ որոշեց զօրավիգ կենալ Քոթ տ'Իվուարի նախագահին եւ կ'ուզէ որ արագօրէն գործի անցնի ափրիկեան միջնորդ ուժ մը օրինաւոր եւ ապստամբ ուժերու միջեւ: Ֆրանսացի պատասխանատու մը յայտարարած է որ կարելի չէ ձգել որ անկայունութիւն մը հաստատուի: Ֆրանսայի համար տասը օր առաջ ծագած խռովութիւնները (270 մեռեալ եւ 300 վիրաւոր) խոր մտահոգութեան պատճառ են: Ներկայիս ապստամբ ուժերը հող շահած են, մինչ Ֆրանսացիներ եւ Ամերիկացիներ կը ջանան Քորհոկոյէն հեռացնել օտարականները, արդէն իսկ կրցան 370 օտարականներ Եամուսուքրոյի օդակայանը հասցնել: Ինչ որ աւելի մտահոգիչ է, այն է որ ապստամբներու ուզածը յայտնի չէ: Կը կարծուի որ նախկին զինուորականներ են եւ քաղաքական հեռանկար ալ չունին:

ՍԱՐՔՈԶԻ, Ներքին նախարարը, հարցազրոյցի ընթացքին ժուռնալ տիւ Տիմանշի, յայտնած է որ զօրսիքացի դատապարտուած բանտարկեալները պիտի համախմբուին կղզիին մէջ, ինչ որ պահանջն էր ազգայնականներուն: Կ'ուզէ ապահովութեան քաղաքականութիւն մը կիրարկել Ֆրանսացիներուն համար: Երբ կ'առարկուի որ Լը Փէնի քաղաքականութիւն մը կ'ընէ, կը պատասխանէ.– «Անհեթեթ է: Նման տրամաբանութեամբ մը ոչինչ կարելի է ընել կամ ըսել եւ հետեւանքն այն կ'ըլլայ որ Բ. շրջանին Լը Փէնը կը գտնենք»: «Առանց թուղթի» օտարականներուն համար, հաւասարակշռուած քաղաքականութիւն մը կ'ուզէ «առանց կեղծաւորութեան»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նոր նախարարը՝ Կիւրէլ, որ Փարիզ էր անցեալ շաբթու, հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկաrօ-ի (Սեպտ. 28/29), ուր կ'արտայայտուի իր երկրին անդամակցութեան մասին Եւրոպական Միութեան: Ան կ'ակընկալէ որ Թուրքիոյ հետ վարուին ինչպէս կը վարուին միւս թեկնածուներուն հետ: Այս առընչութեամբ դրական կը գտնէ Ֆրանսայի դիրքը: Ան կը մերժէ որ կապ մը ըլլայ իրենց եւ Կիպրոսի անդամակցութեան միջեւ: Իրաքի հարցին կապակցութեամբ, Կիւրէլ կը հաստատէ որ ԱՄՆ ռազմագիտական ընկերակիցներ են, բայց, կը ջանայ համոզել ԱՄՆ որ առիթ տան Իրաքի, որ դուռ մը բացած է եւ չահագործեն այդ կարելիութիւնը: Թուրքիա մտահոգ է պատերազմի հետեւանքներուն մասին, կ'ուզէ խուսափիլ դէշ անակնկալներէ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ օրէ օր աւելի կը սաստկացնէ իր ճնշումը Վրաստանի վրայ, մանաւանդ Ինգուշիոյ արիւնալի բախումներէն ետք: Մոսկուայի վրացի դեսպանը Արտաքին նախարարութիւն կանչուած է, ուր իրեն յանձնուած է Ռուսաստանի բողոքագիրը, ուր Թիֆլիս կ'ամբաստանուի, որ գիտակցաբար չէ՛ին ապստամբները Ռուսաստան կը քշէ: Ռուսերու հազորդագրութիւնը կ'ըսէ թէ նման դիրք մը ցոյց կու տայ, որ Վրաստան միտք չունի գործակցելու ահաբեկչութեան դէմ պայքարին եւ թէ մեղսակից է զինեալ աւազակներու, անոնց առջեւ բանալով նրրանցք մը դէպի Ռուսաստան:

ԿԱՄՊԻԻ բացը, սենեկալեան զբօսանաւ մը ընկղմեցաւ Սեպտ. 26–էն 27-ի գիշերը, մեծ թիւով զոհեր պատճառելով: Արդարեւ, նաւը 1034 (իր կարողութիւնը 550 էր) ճամբորդ կը փոխադրէր եւ միայն 64 հոգի փրկուած է: Այս աղէտէն ծագած բանավէճը ծանր բնոյթ ունի, կը թուի որ ժոլան աւելի գետի կամ լիճի յարմար զբօսանաւ էր քան ծովու եւ բազմաթիւ ճամբորդներ ալ առանց տոմսի մտած են: Սենեկալ երեք օրուան ազգային սուգ հռչակած է:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը որ կը փորձէր ինքզինք գտնել ժոսփէնի պարտութենէն ետք, աւելի պառակտուած պատկեր մը կը ներկայացնէր Արժըլէսսիւր-Մէրի ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 28/29-ի շաբաթավերջին: Հ. Էմմանիւէլլի եւ Ժան-Լիւք Մելանշոն նոր հոսանքի մը ծնունդ տուին, աւելի ձախ, քանի իրենց համար կուսակցութեան ղեկավարութեան ազատական բնոյթն է որ պարտութեան պատճառ եղաւ: Այս նոր հոսանքը «Նոր Աշխարհ» մկրտած են, բայց, արդէն իսկ բողոք մը կայ, քանի նոյն անունը կրող ընկերակցութիւն մը արդէն գոյութիւն ունի, որ կը զբաղի հանգստեան կոչուած եւ 3-րդ տարիքի անձերով: Այս ընկերակցութիւնը հիմնած է ԷՌ–ՓԷ–ԷՌ երեսփոխան՝ Լիւսիէն Նէօվիրթ եւ իր անդամներէն են Ժագլին տը Ռոմիյի, Ժան տ'Օրմէսոն, Ժորժ Սեկի եւլն.:

ՄԱՐՈՔԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն, իսլամապաշտները բացարձակ յաղթանակ չկրցան տանիլ, բայց, կրցան եռապատկել երեսփոխաններու իրենց թիւը 14-ի տեղ 38 աթոռ ապահովելով: Ցաղթողը կը մնայ ընկերվարական համախմբումը: Ժողովը 325 երեսփոխաններէ կը բաղկանայ: Մասնակցողներու համեմատութիւնը հազիւ 51% եղած է, բնակչութիւնը որ կը տուայտի թըշուառութեան մէջ, որեւէ յոյս չունի այլեւս:

ԹՈՒՐՔ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 100 կր. զինուորական բնոյթ ունեցող ուրանիոմ գրաւած է եւ երկու անձեր ձերբակալուած են: Կ'ըսուի թէ ուրանիոմը նախկին Խորհ. Միութեան մէկ Հանրապետութե-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(28/29 septembre)

IRAK
REFLEXIONS
SUR UNE INTERVENTION AMERICAINE
ANNONCEE

ԺԵՐԱՐ ՇԱԼԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ՝ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐԵՎԵՐՋ

Ժերար Շալեան, այս անգամ Ֆիկաrօ-ի մէջ կ'արտայայտուի հարցազրոյցի մը միջոցաւ: Ինչպէս անցեալին Մոնտի մէջ, հոս ալ, իրեն համար Իրաքի դէմ պատերազմը անխուսափելի է ,ՄԱԿ-ի հաւանութեամբ թէ միակողմանի, ԱՄՆ պատերազմի պիտի դիմեն: Կը յիշեցնէ որ Պաշտպանութեան Նախարարութեան թիւ 2-ը՝ Փօլ Վոլֆովից, 2001 Սեպտ. 12-ին իսկ որպէս թիրախ կը ներկայացնէր Իրաքը: Ըստ իրեն օդանաւային գործողութիւնները, ցարդ անծանօթ, ուժգնութիւն մը պիտի ունենան, ջանք պիտի թափուի հակառակորդը անակնկալի բերելու, գործողութիւնները պաշտօնական կամ գաղտնի գործակցութիւնը կը պահանջեն շարք մը դրացի երկիրներու՝ Թուրքիա, Քաթար, Քուէյթ, Պահրէյն, Յորդանան, թերեւս նաեւ Սաուտի Արաբիա: Շրջանի անկայունութեան վտանգը կրնայ անմիջական չըլլալ, պատերազմը շատ կարճ պէտք է ըլլայ, աւելի կարճ քան՝ Աֆղանիստան:

Ինչ կը վերաբերի Քիւրտերուն, Ժ. Շալեան հետեւեալ վերլուծումը կ'ընէ.– «Քիւրտերը –ըլլայ Պարզանիի ՓԷ–ՏԷ–ՔԱ–ն կամ Թալապանիի ԻՒ–ՓԷ–ՔԱ–ն – ապագան կը տեսնեն որպէս Իրաքցիներ Իրաքի Հանրապետութեան սահմաններուն մէջ: Անկախութեան հարց չկայ, հակառակ Թուրքիոյ ըսածին: Քիւրտերը կ'ուզեն ինքնավարութիւն վայելել իրենց շրջանին մէջ եւ մասնակցիլ Պաղտատի իշխանութեան: Վերջին տարիներուն ձեռք առին ընկերային եւ վարչական պատասխանատուութիւններ ծնած քաղաքական տէ ֆաքթօ ինքնավարութենէն: Անկէ թոյլ տուաւ որ քաղաքական հասունութիւն ունենան: Շատ լաւ մատակարարեցին քարիւղի 13%-ի հետեւանքները սնունդի փոխարէն: ...Գալով Թուրքիոյ, ինչ որ ալ ըլլան իր վերապահութիւնները ինչ կը վերաբերի պատերազմի հետեւանքներուն, ԱՄՆ-ու կողքին պիտ ըլլայ, դրամական լայն օժանդակութեան մը փոխարէն: Իր կացութիւնը նոյնքան աղէտալի է որքան Արժանթինի, բայց, աշխարհա-ռազմական գետնի վրա յաւելի լաւ դիրքի վրայ է»:

Պուշի կառավարման մասին, կը խորհի որ Փենթակոնի բազէները վճռած են լաւագոյն բաժինը քաղել ամերիկեան ջախջախիչ գերակայութենէն: Շահագրգռուած են իրաքեան քարիւղով որ թոյլ պիտի տայ մէկ կողմ դնել Սաուտի Արաբիոյ քարիւղը, քանի Սաուտի Արաբիա այլեւս այնքան վստահելի զինակից մը չէ: Ապագայ վարչակարգը հաստատելէ ետք Պաղտատ, ԱՄՆ պիտի ակընկալեն առաւելութիւնները, ինչ որ կը մտահոգէ բոլոր այն Պետութիւնները, որոնք այսօր քարիւղային շահեր ունին Իրաք: Բայց, կարեւորը այդ չէ: Ծրագիրը կը կայանայ նոր դիմագիծ մը տալու մէջ Միջին – Արեւելքի, որու քաղաքական ճարտարապետութիւնը ըստեղծուած է բրիտանական եւ ֆրանսական հոգատարութիւններով, առաջին աշխարհամարտին վաղորդայնին: Իրաք պէտք է դառնայ յառաջդիմող ժողովրդավարութեան օրինակելի տիպարը արաբական միւս Պետութիւններուն համար: Իրանը կ'առանձնացուի եւ ԱՄՆ հակառակորդ վարչակարգերը երթալով կը նուազին: Իսրայէլ կ'ամրապնդուի: Այս բարդ ծրագրին շրջանային կազմակերպման հեղինական կողմն այն է որ կ'առաջադրէ իր արդարացումը գտնել ժողովրդավարութիւն բերելով Արաբներուն, ինչ որ բնաւ հոգը չէ Պուշի կառավարութեան բազէներուն:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏ

Մարդկութիւնը մէկ աչքով կը քնանայ 1939 Սեպտեմբերէն ի վեր:

Պատերա՛զմ: Աշխարհածաւալ «մարտ պատերազմի»:

Աշխարհամարտ: Շանթամարտ: Գեհենամարտ:

Արեւուդ մեռնիմ, ա՛յ իմ բարբառ մայրենի: Ո՜րքան արու, ջլապինդ, հոսուն բառեր կը ծնիս, առանց տղաբերքի ցաւեր քաշելու:

– Դիւամարտ: Հսկայամարտ: Գոյամարտ:

Ո տակաւին, մասերու բաժնելով կամ զունաւորելով.

– Ճակատամարտ: Ծովամարտ: Օդամարտ: Սովամարտ:

Ապա ջլամարտ: Պատերազմ ալիքներու: Կարճ: Միջին: Երկայն: Անհամար լեզուներով: Մինչեւ անգամ հայերէն:

Ահեղ փոթորիկ՝ բռնած ամբողջ աշխարհամասեր: Հրաբուխ համայնակուլ: Թաթա՛ռ: Ժաժք: Ալեկոծութիւն տիեզերական:

Ահաղնաղղորդ հրանօթներ որ քաղաքներ կը քանդեն 128, թերեւս 200 քիլոմեթր հեռուէն. (էր երբեմն՝ 40 քիլոմեթր):

Ականարձակ պայթուցիկներ որ իրենց տաքութեամբ կը հալեցնեն պողպատը:

Օդանաւեր սրաթռիչ որ տանիքներ կը քերեն:

Ուրիշներ որ ապարէզ կը կարդան երկինքին, ծփալով 10–12 հազար քիլոմեթր բարձրութեան վրայ:

«Թռչուն բերդեր» որ կը սուրան 800 – 1000 քիլոմեթր արագութեամբ, գլխու պտոյտ պատճառելով:

Տիտանաթեւ օդանաւեր զարմանազան կարգուսարքով: Հետազօտիչ: Հետապընդիչ: Ուղղաձիգ: Ռմբաձիգ: Որսկան: Հորիզոնական: Անդնդասոյզ: Սաւառնաթեւ: Հովանոցաձեւ: Բարձրահայեաց եւ քաղցրահայեաց:

Ջրօդանաւեր որ դիւային պարեր կը սարքեն մարտանաւերու կամ նաւախումբերու գլխուն:

Նաւախումբեր «ընդ հսկողութեամբ» որ ծովերը կը ճեղքեն ծփուն բերդերու մէջէն, կամ կը ճարճատին ցիրուցան:

Ջրահաւորներ որ 70–80–100 օդանաւ եւ սաւառնակ շալկած կը յածին, կ'արածեն ծովերէ ծով, զանոնք թռցնելու համար, ագանի թռցնելու պէս:

Եւ ասոնց ետեւէն լուղորդներ՝ ելեկտրական թեւերով, սուզանաւեր զարանակալ, կամ օդանաւեր որ թորփիլ եւ ական կը ցանեն:

Որսկան չուներ ուժանակ բեռցած, որ կը սողոսկին թշնամի պահականոցներու մէջ եւ կը պայթին անոնց հետ:

Դեւեր որ երեքով – չորսով նոյնացած իրենց արձակելիք թորփիլներուն հետ, միասին անդունդ կը գլորեն վիթխարի զրահաւորներ, ծփուն բերդեր:

Օդաչուներ որ կ'իյնան ջարդուփշուր, յիսուն, հարիւր, երկու հարիւր հերակլեան թռիչքներ կատարելէ վերջ:

Օդատորմիղներ չարք–չարք: Օդարշաւներ հինգ հարիւրով, հազարով: Հազար ու հազարներ դէպի երկինք՝ միեւնոյն ատեն: Անսահման տարածութեանց վրայ: Առանց ազգի խտրութեան:

Կտրիճներ օդայած, օդասլաց, օդավար կամ օդաշրջիկ, որ երկինքէն կը թափին կարկուտի պէս: Որ անկարգելներէն կը ցատքեն դաշտերու կամ քաղաքներու մէջ, բերդերու կամ ժայռերու վըրայ, սպառազէն՝ գնդացիրներով, ձեռնառումբերով, ուտելիքով եւ ռազմամըթերքով:

Ծեպընթաց «մոթօ»ներ մէկ, երկու կամ երեք ռազմիկներով, որոնց իւրաքանչիւրը դիտակ մը ունի ճակտին վրայ, անթել մը՝ ականջին, ձեռնառումբ մը կօշիկին մէջ խրած: Ու նաեւ տարճանակ եւ դաշոյն: Ի հարկին հրացան եւ մնացեալը:

Հսկայական օթօներ սպառազէն ինչպէս ամրոց մը: Զօրամասեր մեքենաշարժ, սրընթաց: Շառաչուն վաշտեր զրահապատ:

Դժոխային ռումբեր որ երկինքէն կը թափին հարիւր հազարներով – թոներով: Օրուան բոլոր ժամերուն: Գիշեր ցերեկ:

Ռումբեր պայթուցիկ, ռումբեր հըրձիգ: Խորտակիչ: Ծխարձակ: Բոցավառ: Ռումբեր որոնց միայն խլացուցիչ ժխորը եւ դիւային քրքիջը բաւական են ամբողջ բազմութեանց ջիղերը խախտելու, ցրեխ ցրեխ փշրելու:

«Ական»ակուռ դաշտեր նման ցորենի դաշտերու: Ռազմադաշտերէն, ճակատէն, բերդաքաղաքներէն, ծովափներէն, լեռնալանջերէն, անտառներէն, կամուրջներէն մինչեւ հասարակ փողոցները չէն քաղաքներու: Մինչեւ տուներու սեմին տակ:

Ականի ցանցեր, ուռկաններ, որոգայթներ ծովերէ ծով: Բոլոր բանուկ ճամբաներուն վրայ, նեղուցներու, ջրանցքներու եւ քարափներու առջեւ:

Փչաթել ցանցեր որոնց եթէ դպչիս՝ կը դառնաս ածուխ կամ աղէ արձան:

Թնդանօթներ եւ գնդացիրներ իրենց մահաբոյր բերանները դէպի երկինք ուղղած, պայթեցնելու, վառելու, ջարդուփշուր գետնելու համար թշնամի օդանուեր եւ սաւառնակներ:

Մակոյկներ որ ական կը ցանեն ծովերէ ծով եւ ուրիշներ որ կը ժողվեն զանոնք:

Ջրահապատ կառախումբեր որ անդուլ ի վար կը գլորին ականարարձ կամուրջներու վրայ: Կամուրջներ եւ նաւակներ ձգախէժ:

Կազարդել դիմակ: Անկարդել: Անցարդել: Օդապարիկ լուսարձակ: Օդային «երշիկ»: Հրթիռներ գոյնզգոյն, լուսատու: Ուրիշներ ծխարձակ: Հսկայական լուսարձակներ որ գիշերը արեւ կը ցանեն քաղաքներու վրայ:

Ամպեր արուեստական: Մեքենաներ՝ անապատին աւազները հրամանի տակ առնելու եւ կամ արուեստական աւազ յարուցանելու համար:

Հրասանդ: Գնդացիր: Թնդանօթ: Հրացան, սուին եւ փամփուշտ՝ նորութեան, նրբութեան, ուժգնութեան գերադրական աստիճանով:

Հրասայլեր 80–150 թոն ծանրութեամբ, որ կը թնդան, կը թնդեն կ'անցնին «օձապտոյտ զալարմամբ», ոստոստելով, խըրելով, խորտակելով:

Եւ սպառազէն միլիոններ դէմ դիմաց: Գունդագունդ երիտասարդներ կրակի գըծին վրայ: Գետնին տակ: Օդին մէջ: Երկրէ երկիր կամ խորերը անծայրածիր ովկիանոսին:

⁂

Մեր հայերէնը ունեցա՞ծ է պատերազմական գրականութիւն, – արուեստ մը որ կարենար տալ արդիական գեհենամարտի մը ոչ միայն արհաւիրքը, այլ եւ ձայները, գոյները, ձեւերը: Հազարումէկ տեսակ եւ հազարաւոր զէնքերուն եւ մեքենաներուն խժալուր թաւալումը, ոստոստումը, յարձակումը, խորտակումը, ընդհարումը, պայթումը, կամ հրկիզումը: Անոնց իւրաքանչիւր չարժումին եւ գործողութեան ինչն ու ինչը:

Հայացուցէք, օրինակ, այն ձայնը զոր կը հանէ օդանաւը, երբ անիւները կը թաւալին եւ «թռչունը» կը սուրայ անջրպետին մէջ (vrombissement):

Մեր հին բարբառը ունի խուժդուժ, պղնձակուռ, փոթորկաձայն բառեր եւ ահեղ պատկերներ որոնք պատերազմ կը հոտին:

Ո՜րքան չղթայաչար նախադասութիւններ, հիւսքեր, որակումներ որոնք իրարու վրայ կը խուժեն, գրոհ կու տան, կը շառաչեն ինչպէս կատղած գետ մը, երբ ժայռերուն կը զարնուի:

Գրաբար նկարագրութիւններ ունինք – ինքնագիր թէ թարգմանածոյ, որոնք երբ քով քովի գան, կը յիշեցնեն ժխորը ամենհի օդարշաւի մը կամ քստմնելի թաւալումը վիթխարի հրասայլերու:

Զոլիրս ջախջախս ջարդողաց ի վերայ զօրու նորա աճէր...

Անհրաժեշտ չէ վկայութեան կանչել պատմական դարերու մատենագիրները, Խորենացի կամ Եղիշէ պրպտել, գրաբար Իլիական կամ Ոդիսական թղթատել:

Տարիներ առաջ, Խորէն Արք. Նարպէյ պատմական վէպ մը կարկտելով (Արտաւազդ Բ.), կը փորձէ պատերազմի մը պատրաստութիւնը նկարագրել բնութեան ձայներէն կազմուած բառերով. –

Դափր անդ ի դրընդիւն.
Նժուգից վրնջիւն,
Որսորդաց գոչիւն,
Բարակաց հաչիւն,
Երէոց բաչիւն,
Զինուց շառաչիւն,
Աղեղանց ճայթիւն,
Նետից ճարճատիւն
Շրինդ ընդ բոմբիւն,
Անդյրընդոստ թրընդիւն
Ցանտառ, ձոր թրմբիւն,
Դըղըրդեն զանգիւն:

Աւելի ծանօթ եղանակ մը, – Ալիշանի «Բամ Փորոտան»ը, այնքան զոռոզ, բարբարոս եւ ռազմաշունչ.

Հայկեան փանդռանց որոտընդոստ
դոընչին բարբառք մարտագոռ,
Դառնագոռոչ անդրաձայնէն պարսիկ
կերկեր ի շեփոր,
...Շրինդըն շանթառաք թեթռօք
փարի.
...Փողընչեալ բոցաշունչ դափր ի
գարշապար
...Կռուփ առ կռուփ կոփեն կմբայք
տէգ առ տէգ:

«Հայկ Դիւցազն» կարդացա՞ծ էք (Հ. Արսէն Բագրատունի, Վենետիկ, 1858),

Վանքէն փախած թէ ճամբուած գրոցբրոց մը ունէինք Պոլիս, – «Փրոֆեսոր» Քաջբերունի:

Շրջիկ չտեմարան գրաբարի, չաբաթը քանի մը անգամ «Ճակատամարտ»ի խմբագրատունը կը հանդիպէր, կէսօրին, բերնուց արտասանելու համար «Հայկ»ի այս կամ այն գլուխը, ի խրնդիր փոքր նուէրի մը:

Հազիւ բերանը բացած, անասելի սարսուռ մը կը համակէր մեզ:

Իբրեւ թէ անդնդախոր ձորի մը մէջ գտնուէինք, բառերը, նախադասութիւնները ջրվէժի պէս հոսելով իր բերնէն, ռազմական մթնոլորտ մը կը ստեղծէին սենեակին մէջ: Ճակատամարտ չորս պատի մէջ. –

...Աիաւոր ձայնէf ի խորխոմս
ի խորաձորս երկայնաձիգս,
Թաւալ առեալ եւ գըլոր հոլովելով
պըտուտկէին:
...Խոովախուժ տագնապաւ ի զէնս,
ի ձիս ըբթանային.
...Բայց շաչիւն շկախիւն զինուց
եւ աղեղանց ճայթմունf յարից,
Եւ կոփիւնf վահանաց, սըմբակադոփ
ոտին տրոփմունf:
...Նետf քարինf ի ճակատուց
կարկըտահոս շառաչէին...
Ճախրապայլաց մըրրկաթեւօf հերձեալ
զանդունդըս փըրփըրադէզ...

⁂

Զինարուեստը դեռ նոր կը հոլովէր իր մանկութեան շրջանը, երբ գրաբարի վարպետները գրի կ'առնէին այս շառաչալից «փրրընչեալ» բառերն ու պատկերները, այս խժալուր խրթնաբանութիւնները, սաւառնաթեւ ճախրանքներ կատարելով:

Եւ պայթուցիկ բառերու այս փոթորիկը, պատկերներու այս դղրդագին ահեղաձայն տեղատարափը՝ նկարագրելու համար դէպքեր որոնք պատահեր են դարեր առաջ, երբ ամէնէն ահարկու զէնքերն էին տէգ, նետ, նիզակ, աղեղ, սապար, վահան, գեղարդ, կապարճ, պարսատիկ, բաբան, քարընկէց կամ խորտակիչ գործիքներ եւայլն, իսկ ռազմիկները՝ քանի մը հազար –բուէ՛ տասնեակ հազար– հետեւակ եւ այրուձի:

Եւ այս ամէնը՝ թափ տալով երեւակայութեան, որ կարգ մը հեղինակներու քով կը հասնէր հանճարեղ բարձունքներու:

Իսկ եթէ անոնք ողջնալով տեսնէին, լսէին, զննէին ու փորձէին նկարագրել արդի զինարուեստը, ներկայ գեհենամարտը...

Զոլիրս ջախջախս ջարդողաց...

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«Հայկաշէն» 1942

ԻՐ 100–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի փոքրիկ հայ գաղութը փափաքած էր, ԺԹ. դարու սկիզբէն ի վեր, սեփական աղօթատուն մը ունենալ եւ յաջողեցաւ այդ ատենուան ֆրանսական կառավարութենէն արտօնութիւն ստանալ հայկական մատուռի մը շինութեան համար:

Կարապետ Վրդ. Շահնազարեան (1814–1865) որ մէկ տարիէ ի վեր Փարիզ կը գտնուէր, 1854 Յունիս 12–24, մամուլի մէջ ծանուցանեց թէ Փարիզի հայութիւնը ձեռք բերած էր առժամեայ մատուռ մը՝ Սուրբ Էջմիածին անունով, Թուռնոն փողոցին վրայ, թիւ 20, ուր պիտի պատարագէր (մինչեւ 1860, ըստ Ա. Գ. Աբրահամեանի): Դժբախտաբար, 1862–ին Փարիզէն մեկնեցաւ եւ հաստատուեցաւ Մանչեսթըր ուր հայ գաղութը կարեւոր չափով մեծցած էր եւ ուր յաջողեցաւ ժողովրդական լայն հանգանակութեամբ մը կառուցանել տալ, 1869–էն 1871, առաջնորդարանով օժտուած մեծ եկեղեցի մը որ մինչեւ այսօր կը գործէ եւ որ 55 տարի, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Եւրոպայի առաջնորդութեան կեդրոնը եղաւ:

1865–ի սկիզբը, Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարքը Պօղոս Արք. Թաքթաքեան, անհրաժեշտ համարելով Փարիզի մէջ յատուկ մատուռ մը ունենալ պաշտօն տուաւ Յովհաննէս Քհնյ. Հիւնքեարպէյէնտեանին Փարիզ մեկնիլ ընտանիքով: Ան, Պուլվառ Մոնփարնասի վրայ, թիւ 130, 1.600 ֆրանքով, Սահակ Ապրոյի եւ Գրիգոր Աղաթօնի բարերարութեան շնորհիւ, երկու տարուան համար տուն մը վարձեց իբր մատուռ գործածուելու համար եւ 1865 Յունիս 27–ին առաջին պատարագը մատուցանեց: Սարգիս Վրդ. Թէոդորեան որ այն ատեն Փարիզէն կ'անցնէր, իր քովը գտնուած ըսպասները տուաւ: Փարիզ գտնուող գրեթէ բոլոր ազգայինները, Երամեան եւ Նուպարեան ընտանիքները եւ երկու ֆրանսացիներ ներկայ գտնուեցան: Չենք գիտեր, մինչեւ երբ այս մատուռը կըրցաւ բաց մնալ:

Կը յիշուի Խաչատուր Ներսէսեան անունով անձնաւորութիւն մը որ 1875 թըւականին, ընկերակցութիւն մը հիմնած էր «Փարիզի Հայ Մատուռ» անունին տակ, հայկական պաշտամունքի ծառայելու համար, առանց տեղի յատակ նշումի: Իր անունը կը վերյիշուի 1891–ին, իբր հոգաբարձութեան դանձապահ, ուր տը Վիէնի օգտագործուած սրահին մէջ, Պօղոս Արրաճեան – ատենապետ, Մարտիրոս Կոնթանեան – քարտուղար, Պ. Սամուէլեան եւ Յովհաննէս Թույուսզեան խորհրդականներուն հետ:

1890–էն 1901 ուրեմն, Բողոքականներու 20, ռիւ տը Վիէնի սրահը, Հայերուն կը տրամադրուէր իբր մատուռ գործածուելու համար: 1898 – 1899–ին Փարիզի հոգեւոր հովիւը, Սահակ Քհնյ. Իւթիւճեան վախճանած ըլլալով, Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարքը Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, 1899 Դեկտ. 5–ին, յաջորդ նշանակեց Վռամշապուհ Քհնյ. Քիպարեանը:

1900–ին, հայ ճարտարապետ մը, Արամ Թահթաճեան, հոյակապ մայր եկե-

ղեցիի նախագիծ մը ուսումնասիրեց (Աղեքսանդր Մանթաշեանի դիմումին վրայ), որ չգործադրուեցաւ, նիւթականի եւ եղած սակաւաթիւ հայ հաւատացեալներու պատճառով, այն ատենուան Փարիզի հայ գաղութին անկայուն բազմութիւնը հազիւ հազարէն երկու հազար հոգիի կը հասնէր: Ոչ ոք կրնար երեւակայել ինչ պիտի պատահէր յաջորդ 20 տարիներու ընթացքին:

1902 Ապրիլ 20-ին Կ. Պոլսէն թերթի մը հայ թղթակիցը Փարիզի «Հայկ. մատուռ»ին Զատկուան արարողութիւնները նկարագրելէ վերջ, ցաւով կը գրէ. «...Ե՞րբ պիտի ունենանք մեր Ս. Եկեղեցին»:

ԺԹ. դարու սկիզբէն ի վեր, Փարիզի հայ գաղութին մեծամասնութիւնը բաղկացած էր եկող գացող ճարտարարուեստի մարդոցմէ, վաճառականներէ, ուսանողներէ, եկած՝ զանազան երկիրներէ, Օսմանեան կայսրութենէն, Պարսկաստանէն, Ռուսաստանէն, Հնդկաստանէն եւ դժուար էր զանոնք միացնել ու համակարգել ազգային գործունէութեան մը համար: Պէտք եղաւ որ մեծահարուստ Աղեքսանդր Մանթաշեանց մը գտնուի (որ տարին երեք-չորս ամիս Փարիզ կը բնակէր) որպէսզի ամէնուն սպասած որոշումը տրուի:

1901-ին տրուած այդ որոշումին մասին երկու տարբերակներ ունինք.-

Ա – Երբ Աղեքսանդր Մանթաշեանց Փարիզ կը գտնուէր, միշտ կիրակնօրեայ պատարագին ներկայ կ'ըլլար: Կիրակի մը, ուշացած է զանազան պատճառներով. ժամը 11·30-ն էր արդէն երբ Բողոքականներու ռիւ տը Վիէնի սրահը կը հասնէր: Տեղեակ չէր որ Վռամշապուհ Քահանային եւ վերապատուելիին միջեւ եղած համաձայնութիւնը կը ստիպէր որ հայկական պաշտամունքը 11·15-ին վերջանայ որպէսզի բողոքական ժամերգութիւնը կարենայ յաջորդել: Անմիջապէս, Աղեքսանդր Մանթաշեանց ժամադրութիւն կու տայ Վռամշապուհ Քահանային, ուսումնասիրելու համար ծրագիր մը հայկական ոճով եկեղեցիի մը կառուցման: (Ըստ Առաքել Սարուխանի, որ Աղեքսանդր Մանթաշեանցի քարտուղարն էր):

Բ – Կիրակի մը, Աղեքսանդր Մանթաշեանց ներկայ կ'ըլլայ պատարագին եւ աւարտին աջը կը համբուրէ Վռամշապուհ Քահանային ու կ'ըսէ. «Տէ՛ր Հայր, ի՜նչ աղքատ մատուռ, հարուստ գաղութի մը համար»: «Մեկենաս մը կը փնտռենք, Պ. Մանթաշեանց»» կը պատասխանէ Քահանան: «Վաղը եկէք, ինծի գտէք իմ գրասենեակը» կ'ըսէ Ա. Մանթաշեանց ու կը հեռանայ: (Ըստ Սարգիս Տէօվլէթեանի):

Ինչ որ ալ ըլլայ, յաջորդ օրը երկու եկեղեցաշէնները գործի կը նետուին առաջին ծրագիր մը ուսումնասիրելու համար: Ա. Մանթաշեանց չի սակարկեր եւ բաց կը թողու իր դրամարկղը պայմանով որ եկեղեցին շինուի յարգի թաղի մը մէջ, պատիւ բերելու համար Հայերուն, կարելի եղածին չափ Շան զ'Էլիզէի մօտ, ուր ինք կը բնակէր եւ ունենար էջմիածնական ոճ:

Հետազօտութիւններէ ետք, երկու հողեր կ'ընտրուին, մէկը 45-47, ռիւ Լա Պօէսիի վրայ, որ լքուեցաւ, իր չափէն աւելի աղմկոտ եւ առեւտրական հանգամանքը նկատի առնուելով եւ ուր շինուեցաւ, 1907-ին, Կաւօ երաժշտական սրահը: Երկրորդը, Ժան-Կուժոն փողոցը, աւելի յարգի եւ հանդարտ, որուն նախապատուութիւն կու տայ Աղեքսանդր Մանթաշեանց: Այս հողը ազատ մնացած էր Պազար տը լա Շարիթէի սարսափելի հրդեհէն ի վեր: Ա. Մանթաշեանց կը փափաքի այս աւելի ընդարձակ եւ աւելի մեծածախք հողը ամբողջութեամբ գնել բայց միմիայն 800 քառ. մեթրը իրեն կը ծախուի, այդ ժամանակուան համար չափազանց մեծ գումարով մը. 450·000 ֆրանքի:

Հողը փնտռած պահերուն, նշմարած էր եւ գեղեցկութենէն տպաւորուած, Ժան-Կուժոն փողոցի 23 թիւի Նոթր – Տամ տը-լա-Գոնսոլասիոն եկեղեցիին, երկու տարի առաջ կառուցուած, երիտասարդ ֆրանսացի ճարտարապետի մը կողմէ, Ալպէր-Տէզիրէ Կիլպէր, նախկին աշակերտ Պարոն Հոսմանի անուանի ճարտարապետներուն՝ Անորէ եւ Լալուի: Ա. Մանթաշեանց իրեն կը դիմէ որ հայկական ոճով եկեղեցիի մը նախագիծը պատրաստէ: Ա.-Տ. Կիլպէր խոստովանած է որ շատ մեծ գաղափար մը չունի այդ ոճին մասին, այնպէս որ Ա. Մանթաշեանց պատրաստել կու տայ Թիֆլիսի իր ճարտարապետներուն ընդարձակ թղթածրար մը, հայկական եկեղեցիներու գծագրութիւններով, լուսանկարներով եւ յատակագիծերով, զոր կը յանձնէ Ա.-Տ. Կիլպէրին: Ուսումնասիրելէ ետք, Ա.-Տ. Կիլպէր աւելի Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցիէն ներշնչուած, ծրագիր մը կը պատրաստէ որ կը փոխանցուի Թիֆլիսի հայ ճարտարապետներուն, որ իրենց համաձայնութիւնը կու տան, փոքր բարեփոխումներով:

Առաջին բահի հարուածը կը տրուի 1902 Յուլիս 14-ին, ֆրանսական Ազգ. Տօնին առթիւ եւ հիմնարկութիւնը նոյն տարուան Հոկտեմբեր 5-ին, ձեռամբ Գէորգ Եպիսկ. (ապա Արք.) Իւթիւճեանի, Կաթողիկոսական Պատուիրակ, Մանչեսթըրի եւ Եւրոպայի Հայ Առաքելական Եկեղեցեաց Առաջնորդ: Կողքին էին Վռամշապուհ Քհնյ. (ապա Արք.) Քիպարեան ու Պառնապաս Քհնյ. Խնտամեան, բազմաթիւ հայ եւ ֆրանսացի անձնաւորութիւններու հետ:

Այս հարիւրամեակն է որ կը տօնուի Կիրակի Հոկտեմբեր 6-ին եւ ուրախութիւնը կ'ունենանք Օծման 100-ամեակը տօնելու 2004 Հոկտեմբերին:

ԳԵՂԱՄ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

L'Ange fracassé réclame sa Veuve

Վերոնիշեալ խորագիրը կրող հատորին հեղինակն է Սեդա, աղջիկը Արմիկ Զամալեանի, թոռը՝ Արշակ Զամալեանի, որմէ ժառանգած պէտք է ըլլայ այն հիմունը, որ ի յայտ կու գայ իր գրութիւններուն մէջ, նոյնիսկ, ինչպէս այս անգամ, երբ պատումը կը վերաբերի վիրաւոր մարմնի մը, աւելի քան հինգ ամիս անկողնին գամուած: Այդ անկողնէն, անշարժացած՝ ոտքէն գլուխ, սեմիրրանի մը մէջ բանտարկուած, Սեդա կը դիտէ շուրջը, իր բախտակիցներու աշխարհը, խնամողներու գործը, մխիթարական ընկերակից ունենալով Ֆրանս – Միւզիքը եւ աւելի ուշ, երբեմն Վէօլ Գիլպօյի բաժակ մը:

Սեդա սանդուխներէն վար գլորած է ու վիրաւորուած ողնայարէն, գլուխէն, ծնօրակէն, սրունքներէն: Այս ամբողջը պատճառ է որ ծանօթանայ իրեն բոլորովին անծանօթ աշխարհի մը: Նման՝ բանտարկեալներու, որոնք կտրուած են դուրսի ազատ աշխարհէն:

Ամիսներու երկայնքին, Սեդա դէմ յանդիման է բոլորովին տարբեր կեանքի մը: Կը յաջողի սակայն ոչ միայն իմաստութիւնն ունենալ համակերպելու այդ կեանքին, այլեւ անկէ քաղելու դրական կողմերը: Հեռու է իր անմիջական անցեալէն, երբ կը քալէր, կը վազէր, կ'ուտէր, գինի կը խմէր, հեռատեսիլ կը դիտէր, այցելութեան կ'երթար, խանութէ խանութ գնում կ'ընէր, բարեկամներ կը տեսնէր, վերջապէս պարապ կեանք մը կը վարէր եւ օրերը իրիկուն կ'ըլլային միջակութեան մէջ: Հիմա, կրնայ խորհրդածել, առանձին է, անշարժ, ուրիշներէ կախում ունի ամէն բանի համար ու կը մտաբերէ դուրսը եղողները, անոնք որ կրնան քալել, վազել, ուտել, խմել ու ամէն օր կը դժգոհին իրենց կեանքէն: Չեն գիտեր ի՞նչ կը նշանակէ տէրը չըլլալ մարմինիդ:

Սեդա, վրձինի հարուածներու պէս պատկերներ կը գծէ, կարճ նախադասութիւններով, երբեմն միայն քով քովի բառերով, որոնք աւելի կը թելադրեն քան կը նկարագրեն: Ան ունի դիտելու, այլ մանաւանդ տեսնելու եզակի ձիրք մը: Չի տրտնջար, գրեթէ գոհ է որ արկածը առիթ տուած է այլ աշխարհ մը ճանչնալու, ապրելու:

Այնպէս լաւ կը յաջողի բացատրել երաժշտութեան բուժիչ դերը անտանելի ցաւերու, Մոցարթ, Պախ, Շոփէն, Շուպէրթ աւելի քան՝ Պէթհովէն: Ու, օրերու երկայնքին, հետզհետէ կը սկսի ապաքինման շրջանը, կարելի կը դառնան տարրական շարժումներ ու կը վերաբացուի հին աշխարհը:

Սեդա, առաջին անգամ գրած է ուրիշ գիրք մը՝ «Le fumoir de l'ambassade», որու անդրադարձած էինք ատենին («Յառաջ», 1991, Մարտ 30/31) եւ ուր կը տողանցէր ընտանեկան թէ բարեկամական անցեալ մը: Հոն, ինչպէս հոս, ան ցոյց կու տայ թէ գիտէ զգալ ու հաղորդական ոճով ընթերցողին փոխանցել իր ապրումները:

Ա. Մ.

* Ed. La Table Ronde, Paris 2002

ԴՈՂՁՈՒԹԻ ԴՈՂՁՈՒԹ

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ կից «Նարեկեան» սրահին մէջ, Սեպտ. 17-ին թաղական խորհուրդը հիւրընկալած է Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Ռ. Շառոյեան, որ Պոլիս կը գտնուէր մասնակցելու համար ԻՒՆԷՍԿՕ-ի կազմակերպած Մշակոյթի նախարարներու Գ. կլոր սեղանին: Նախարար Շառոյեան այս ընդունելութեան առթիւ իր նախարարութեան կողմէ ոսկեայ եւ արծաթեայ մետալներով պարգեւատրած է տոքթ. Վարդ Շիկահերը եւ Թուրք – հայ առեւտուրի զարգացման կոմիտէի Բ. համանախագահ՝ Տիգրան Ալթունը: Հանդիսութեան բացումը կատարած է եկեղեցւոյ դիւանապետ Վաղարշակ Զիլճեան, որ ողջունած է նախարարին ներկայութիւնը, ապա, ամփոփ տողերով ներկայացուցած է տոքթ. Շիկահերի կենսագրութիւնը: Իր կարգին Ռ. Շառոյեան խօսք առնելով, մանրամասնութիւններ տուած է իր այցելութեան մասին, անդրադարձած է Պոլսոյ պատմական անցեալին որ ինչ ինչ յիշատակներ թողած է ամէն Հայու հոգիին մէջ: Յայտնած է թէ հայ մշակոյթի գործիչները աշխարհին ծանօթանցնելու նպատակով ԻՒՆԷՍԿՕ որոշած է 2003ին համաշխարհային չափանիշով տօնել Ա. Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակը եւ Գրիգոր Նարեկացիի 1000-ամեակը: Վերջաւորութեան շնորհակալութեան արտայայտութիւններ ունեցած են պարգեւատրեալները, հուսկ Տիկնանց կազմը քօքթէյլով մը հիւրասիրած է ներկաները:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը այցելած է Սեպտ. 14-ին Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Ռոլան Շառոյեան, որ նախորդ օրուընէ Պոլիս կը գտնուէր: Իրեն ընկերացած է Սեւ Ծովեան Համագործակցութեան մնայուն ներկայացուցիչ՝ Արսէն Աւագեան: Նախարարին հետ հանդիպում ունենալու նպատակով հոն գտնուած են Զահրատ, Մրախունի, Վարդ Շիկահեր, Իգնա Սարըասլան: Այցելութենէն ետք, հիւրը բոլորած հոգեբարձութեան աշխատասենեակին մէջ եւ մտքերու փոխանակութիւն ունեցած են զանազան նիւթերու շուրջ:

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

Քիչ յետոյ վայրաշարժին սուլոցը լսուեցաւ: Կառախումբը ճամբայ կ'ելլէր:

– Ազատեցանք, – ըսաւ Գառնիկ:

– Բայց միշտ վտանգի մէջ ենք, գոնէ ես:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ ոստիկանութիւնը զիս կը հետապնդէ:

Եւ Սերգիս, որ այլեւս բոլորովին մտերմացած էր Գառնիկին հետ, անոր պատմեց իր միջադէպը երկու լրտեսներուն հետ:

– Ես քեզի ապահով տեղ մը կը տանիմ, կը տեղաւորեմ, – ըսաւ Գառնիկ:

– Ո՞ր կողմը, – հարցուց Սերգիս:

– Բանկալթիի կողմը տուն մը գիտեմ, ուր շատ ապահով եւ միանգամայն հանգիստ կրնաս ըլլալ: Այսօր ուղղակի հոն կ'երթանք:

– Պարապ սենեակ ունի՞ն:

– Այո՛, եւ վարձակալ մը կը փնտռեն կոր, ինծի ըսին, որ մէկը գտնեմ:

– Բայց կարելի է ինծի պէս փախստական մը չուզեն:

– Ընդհակառակը, երբոր իմանան փախստական ըլլալդ, աւելի սիրով կ'ընդունին, որովհետեւ շատ ազնիւ մարդիկ են:

– Այն ատեն գործերնիս կարգին է:

Ժամ մը ետքը կառախումբ կը մտնէին եւ կը դառնային Հայտար փաշա:

– Ահա դիւրին գինուորութիւն մը, – ըսաւ Գառնիկ զուարթութեամբ, *երբոր չզգենաս մտան:

Վերջապէս հասան Բանկալթի եւ գացին այն տունը, որու մասին Գառնիկ խօսած էր:

Այդ տան մէջ կը բնակէր հայ ընտանիք մը, որ կը բաղկանար տարեց ամուսիններէ, երկու չափահաս աղջիկներէ եւ երիտասարդէ մը: Այս վերջինը իր պաշտօնին շնորհիւ զերծ մնացած էր զինուորութենէ:

Երբ Գառնիկ եւ Սերգիս հասան այդ տունը, միայն պառաւ կինը եւ երկու աղջիկները կը գտնուէին հոն:

Գառնիկ իր բարեկամը ներկայացուց անոնց եւ միեւնոյն ատեն պատմեց իրենց գլխուն եկած փորձանքը:

– Աղէկ ազատեր էք, – ըսաւ ծերունի կինը:

– Դրամին շնորհիւ ազատեցանք:

– Ի՜նչ մարդիկ ատ ձեր տուածին տասնապատիկը տուած են ու չեն կրցած ազատիլ:

Այս խօսակցութենէն ետքը Սերգիս սենեակի վարձքին մասին համաձայնեցաւ, եւ Գառնիկ մեկնեցաւ՝ իր բարեկամը առանձին թողլով:

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ, որ մեր պատմութեան գլխաւոր հերոսներէն մին՝ Աստիկ Մարկոսեան, թողուցինք Թարսուսէն Ատանա ճամբուն վրայ:

Աստիկ, միշտ ձեռնակապերով, բերուեցաւ Ատանա եւ հոն բանտ դրուեցաւ:

Աստիկ մեծ ուրախութիւն զգաց՝ բանտին մէջ գտնելով Արշաւիրը:

– Այս ի՜նչ մեծ բարեբախտութիւն, – գոչեց՝ անոր քով երթալով:

– Այդ բարեբախտութիւնը երկար պիտի չտեւէ, – ըսաւ Արշաւիր:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ վաղը բանտէն կ'ելլեմ կոր:

– Ուրախ եմ, չափազանց ուրախ. բայց ի՞նչպէս կրցար ազատիլ:

– Իմ արժանիքներս ունեցող մէկը երկար ատեն բանտ չի կրնար մնալ:

– Անպատճառ հզօր պաշտպան մը գտար:

– Ո՛չ, այլ պարզապէս իմ մատուցած ծառայութիւններուս փոխարէն զիս ազատ կը թողուն կոր, ոչ թէ միայն ազատ, այլ նոյնիսկ պաշտօնով Հալէպ կը ղրկեն կոր:

– Կը շնորհաւորեմ:

– Շատ շնորհակալ եմ:

– Ե՞րբ եւ ի՞նչպէս ծառայութիւն մատուցիր, քանի որ բանտարկուած ես:

– Ճարպիկութիւնը այդ է. բանտարկուած վիճակի մէջ ծառայել կառավարութեան, – պատասխանեց Արշաւիր խնդալով:

– Պատմէ՛, տեսնենք, իրողութիւնը:

– Իրողութիւնը շատ պարզ է, իբրեւ զինուորական փախստական այստեղ 8–10 հայ երիտասարդներ բերին: Անոնցմէ չորսը հնչակեան էին, եւ իրենցմէ երկուքը ոստիկանութիւնը շատոնց կը փնտռէր, Իսկոյն խնդիրը պարզեցի բանտին տնօրէնին, որ այս չորս երիտասարդները իր ներկայութեան կանչեց: Նախ ուրացան իրենց ինքնութիւնը, բայց յետոյ, երբ ինծի հետ երեսուեցան, չկրցան ուրանալ. այս մատուցած ծառայութեանս համար ահա՛ հիմա կը վարձատրուիմ կոր:

– Մեղք, որ ինծի այդպիսի առիթ մը չներկայացաւ մինչեւ հիմա, – ափսոսաց Աստիկ:

– Մի՛ յուսահատիր՝ ի՜նչ կ'ըլլայ, ի՜նչ չըլլար:

– Գոնէ իմ մասիս չե՞ս կրնար բարեխօսել:

– Ինչո՞ւ չէ:

– Դուն ալ գիտես, որ ես շա՛տ ծառայութիւններ մատուցած եմ:

(Շար. 313)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 50 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին տարաբախտ Մեսրոպ Տէր-Յակոբեանի յիշատակին:

(Շար. Ա. էջէն)

նէն կու գար: Գրաւումը կատարուած է երկրին հարաւ-արեւելեան շրջանը, իրաքեան սահմանին մօտ:

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Սեպտ. 28-ին, հարիւր հազար ըստ ոստիկանութեան, երեք հարիւր յիսուն հազար ըստ կազմակերպիչներուն, Անգլիացիներ ցոյց մը ըրած են Իրաքի պատերազմին դէմ, նման ցոյց մըն ալ եղած է Հռոմ: Սեպտ. 29-ին ալ, Ուաշինկթընի մէջ է որ 5000 հոգի ցոյց մը ըրած են իրենց ընդդիմութիւնը արտայայտելու համար Իրաքի դէմ որեւէ պատերազմի եւ տողանցած են «Ո՛չ քարիւղի համար պատերազմի մը» լոզունգներով:

ՄԻԼՈՍԵՒԻՉ, Սեպտ. 27-ին յայտարարած է Լա Հէյի դատարանին առջեւ, որ Սրեպրենիցա հողաշերտին շուրջ 7000 մահմետականներու ջարդը (Յուլիս 1995) Սարայեւոյի մահմետական կառավարութեան եւ ֆրանսական գաղտնի սպասարկութեանց «պատրաստած մէկ դաւն էր», արդարացնելու համար ՕԹԱՆ-ի միջամըտութիւնը Սերպերու դէմ: «Ջարդը գործուած է սերպ պոսնիաք վարձկաններու միաւորի մը կողմէ, որ կը գըտնուէր ֆրանսական գաղտնի սպասարկութեանց հրամանատարութեան տակ» կը պնդէ Եուկոսլաւիոյ նախկին նախագահը:

ԱԼԺԷՐԻ 300 քմ. դէպի արեւմուտք, 7 հոգի սպաննուած է Սեպտ. 28-էն 29-ի գիշերը խումբ մը ենթադրեալ իսլամապաշտ ահաբեկիչներու կողմէ:

ՎԻԹՐՈԼԻ մէջ (Հարաւային Ֆրանսա) թաղապետական ընտրութեան, գլուխը հասաւ Ա. շրջանին Գաթրին Մեկրէ, որու ընտրութիւնը 2001-ին չեղեալ համարուած էր: Ձայներու 36,73%-ով փափուկ դիրքի մէջ է եւ Բ. շրջանի իր յաղթանակը կախում ունի աջի թեկնածուի դիրքէն: Ձախը կ'ուզէ որ ան քաշուի, ապահովելու համար ընկերվարական թեկնածուին յաղթանակը: 2001. Մարտին, Գաթրին Մեկրէ 201 ձայներու առաւելութեամբ յաղթած էր, բայց, ընտրութիւնը ջնջուած էր անուանարկիչ թռուցիկի մը պատճառով:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ – ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 10-ին

կը մատուցուի պատարագ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի կազմութեան 24-րդ տարեդարձին առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Հոգեհանգստեան արարողութիւն կը կատարուի երգչախումբէն անդարձ բաժնուած հիմնադիր նախագահներէն՝ ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ, մեներգչուհի ԼՈՒՍԻՆԷ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ – մեներգչուհի ՄԱՐԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ, երգչուհիներ ԱՆԻ ՏԸՎՕՍԻ եւ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՄԱՇՈՑԵԱՆԻ, երգեհոնահար ՓՕԼ ՕԹԱՐԻ, մեներգիչ ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ, մեներգիչ ՇԱՀՆՈՒՐ ՃԷՅՀԱՆԻ, երգիչ ԱՐՄԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգւոց ի հանգիստ:

Այս առթիւ պատարագիչը կը յանձնէ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

իրենց տասնեակ տարիներու Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթին մատուցած ծառայութիւններուն համար շնորհած «Կոնդակ»ները՝ դաշնակահարուհի ԺԻԼԻՒԹ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, մեներգչուհի ԵՒԱ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻՆ եւ մեներգիչ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻՆ, հիմնադիր-ղեկավար ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, որ կը պարգեւատրուի նաեւ Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ պատւոյ բարձր շքանշանով:

Պատարագի կոմիտասեան բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի, ճոխ ընդունելութիւն Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ, Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Զրբաշեան» սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին մերազն ժողովուրդը, Մարսէյլի եկեղեցեաց Թաղական խորհուրդները, բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները սոյն հանդիսութեանց:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՑԵՐԹԸ

AVEC SCHAVARCH MISSAKIAN LA PRESSE ACQUIERT SES TITRES DE NOBLESSE

Կը դասախօսէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 20.30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles

organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի «Ս. Տէր-Դաւըթեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ տիկին Սիրանոյշ Տէր-Գալուստեանի իր եղբօր՝ Յովհաննէս Տէր-Վարդանեանի մահուան առթիւ:

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
 EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
 «LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»
 Inauguration le mardi 1er octobre à 18h30 à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le vendredi 4 octobre à 20 heures 30 :**
 CONFERENCE-DIAPORAMA :
 «L'ARCHITECTURE ARMENIENNE»
 par Patrick Donabedian, à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le samedi 5 octobre à 11 heures :**
 INAUGURATION OFFICIELLE DU MONUMENT ARMENIEN
 (face Gare Chaville Rive-Droite)
- **Le samedi 5 octobre à 21 heures :**
 PROJECTION DU FILM «ARARAT»
 d'Atom Egoyan **à l'Atrium** (avenue Roger Salengro).
 Débat animé par **Anahide Ter-Minassian**, à l'issue de la projection.
- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**
 PRESENTATION DE L'OUVRAGE «50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
 par son auteur **Krikor Beledian** (Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

100-ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ, երախտագէտ ապրումներով կը ծանուցանենք մեր Եկեղեցւոյ զաւակներուն, թէ՝

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ
Պատարագի մատուցմամբ յատուկ Գոհաբանական Աղօթք պիտի ըլլայ
Մայր Տաճարի եկեղեցաշէն բարերարին՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ
ու ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին,
Տաճարին հիմնարկէքը կատարող՝ Մանչէսթըրէն Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ
ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԻՒԹԻՒՃԵԱՆԻ
ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ, ի Տանէ Արքունեցի,
նաեւ կառուցմէն ի վեր
Մայր Տաճարի ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ համար:

Յաւարտ այս արտայայտութիւններուն,
կը հրաւիրուին ամէնքը մասնակից դառնալ Սիրոյ Սեղանին՝
Մատաղի բաժնեկցութեամբ:

Սիրոյ Սեղանը տեղի կ'ունենայ՝
PRESS CLUB DE FRANCE, 8, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Մասնակցութեան համար, հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Եկեղեցւոյ Քարտուղարութիւն — 01.43.59.67.03
— Տիկնանց Յանձնախումբ — 01.47.43.12.66 / 01.46.62.01.29
Սեպտեմբեր 26-էն առաջ

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

10 ANS DE PARRAINAGE DE 500 ENFANTS D'ARMENIE
«ESPOIR POUR L'ARMENIE»
présente un

CONCERT EXCEPTIONNEL DE BIENFAISANCE

«CHORIG», Chœur d'enfants d'Armavir
NAREH ARGHAMANYAN, Jeune pianiste virtuose de 13 ans, de Vanatzor
Parrainée par le grand Maître Vladimir Spivakov

- **REGION PARISIENNE**
 Mercredi 2 octobre à 20 heures 30 — Eglise Protestante Evangélique
 5, avenue Jean Pierre, 94260 FRESNES — Tél. : 01 46 68 42 63
 Jeudi 3 octobre à 20 heures 30 — Auditorium du Conservatoire
 11-13, rue Danton, 92130 ISSY-LES-MLX — Tél. : 01 47 36 02 50
- **REGION RHONE-ALPES**
 Samedi 5 octobre à 20 heures 30 — Centre Culturel «Le Toboggan»
 14, avenue Jean-Macé, 69150 DECINES — Tél. : 04 78 53 54 16
 Dimanche 6 octobre à 17 heures 30 — Eglise Saint-Jean
 26000 VALENCE — Tél. : 04 75 43 62 59
 Mardi 8 octobre à 20 heures 30 —Salle Saint-Hyppolite
 Boulevard Remy Roure, 26100 ROMANS — Tél. : 04 75 72 33 22
 Mercredi 9 octobre à 20 heures 30 — Conservatoire de Musique
 Chemin des Gordes, 38100 GRENOBLE — Tél. : 06 85 43 34 67
- **REGION PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR**
 Jeudi 10 octobre à 20 heures — Temple Protestant
 7, rue Notre Dame, 06400 CANNES — Tél. : 04 93 75 33 46
 Vendredi 11 octobre à 20 heures 30 — Abbaye de Saint-Victor
 Rue Sainte, 13007 MARSEILLE — Tél. : 04 91 93 41 22
- **REGION ALSACE**
 Dimanche 13 octobre à 18h — Eglise Catholique Saint-Pierre-Le-Jeune
 7, rue Saint-Léon, 67000 STRASBOURG — Tél. : 03 88 36 95 73

Pour tous renseignements :
Pasteur Gilbert Léonian : Tél. : 01 47 36 02 50 / Fax : 01 46 44 64 04,
E-mail : gilbertleonian@hotmail.com

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
MERCREDI
2 OCTOBRE
2002

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.525 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.525

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՆԻ Կէյվաշ գաւառակին ղեկավարութիւնը որոշած է զբօսաշրջութեան կեդրոնի մը վերածել Ախթամար կղզին: Քաղաքական կարեւոր գործունէութիւն կը տարուի. զբօսաշրջիկները առաջնորդողները կը թելադրեն որ ամէն այցելու հինգ բարեկամի պատմէ տեսածները որոնց գլխաւորն է անշուշտ «Վասպուրականի Գագիկ Ա. Թագաւորին կողմէ 915 թուականին կառուցուած "Աղթամար" եկեղեցին»...:

ՇԱՐՈՆԻ դէմ բուռն քննադատութիւններ կան իսրայէլեան մամուլին մէջ, Արաֆաթի շրջափակումին վերջ տուած ըլլալուն համար, առանց որեւէ նախապայմանի: Տասնօրեայ այդ շրջափակումը «հսկայ ձախողութեամբ մը» կը վերջանայ կը խորագրէ Մաարիւ թերթը, մինչ ձախ օրաթերթը՝ Հա՛արեց «այդ նահանջը Արաֆաթի հազուադէպ յաջողութիւն մը կը շնորհէ» խորագրով կ'արտայայտէ իր դժգոհութիւնը: Գրեթէ բոլոր պետութիւններու պահանջն էր այդ շրջափակման վերնալը, նոյնիսկ Ապահովութեան Խորհուրդը, շնորհիւ ԱՄՆ-ու ձեռնպահութեան, այդ ուղղութեամբ բանաձեւ մը քուէարկած էր: Այս ամբողջը չէր բաւած եւ Պուշ անձնապէս միջամտած էր շաբաթավերջին: Սեպտ. 30-ին, երկու Պաղեստինցիներ սպաննուած են Այսըրյորդանան իսրայէլեան կրակոցներէ, Նապլուսի մէջ ալ իսրայէլցի զինուոր մը սպաննուած է: Շարոն, նոյն օրը, Մոսկուա մեկնած է, մինչ Իսրայէլի մէջ կը շարունակուէին իրեն դէմ յարձակումները:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ, Սեպտ. 30-ին, տեղի ունեցան առաջին խօսակցութիւնները ՄԱԿ-ի քննիչներու պետին եւ Իրաքի ներկայացուցիչներուն միջեւ, մինչ Ուաշինկթըն եւ Լոնտոն կը պատրաստուէին շատ խիստ բանաձեւ մը ներկայացնել Ապահովութեան Խորհուրդին, Իրաքի դէմ: Կարգ մը ամերիկացի դիւանագէտներ յայտնած են թէ Ուաշինկթըն կրնայ երկու բանաձեւ ներկայացնել խուսափելու համար ֆրանսական վէթոյէ մը, Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, ՄԱԿ-ի քննիչներու պետը գոհ մնացած է իրաքեան պատուիրակութեան հետ ունեցած խօսակցութիւններէն:

ԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ պատուիրակութիւն մը Աթէնք գացած է Սեպտ. 30-ին եւ դիմած վարչապետ՝ Գոսթաս Սիմիթիսի որպէսզի Յունաստան զօրավիգ կենայ Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Պատուիրակութեան պետը՝ Թունճայ Էօզիլհան շնորհակալութիւն յայտնած է Յունաստանի կառավարութեան իր բերած օժանդակութեան համար Թուրքիոյ մերձեցման Եւրոպական Միութեան՝ համաձայն Գոփընհակընի չափանիշներուն: Եւրոպական Միութիւնը չափանիշներ ճշդած է Թուրքիոյ ինչ կը վերաբերի մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավարութեան, նախքան անդամակցութեան բանակցութիւնները:

ԽՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՇԸՆԸԼԻ հրապարակած տեղեկագրէն (Սեպտ. 30) կը հաստատուի որ վերջին 23 ամիսներու ընթացքին 250 պաղեստինցի եւ 72 իսրայէլցի երախաներ սպաննուած են Իսրայէլ եւ կազմակերպութիւնը երկու կողմերն ալ կը դատապարտէ եւ կ'ուզէ որ այդ ոճիրներու պատասխանատուները դատուին:

ՊՐԸԹՄԱՆԵԸԼԻ շրջանը երկրաշարժ մը պատահած է Սեպտ. 30-ին 5,4 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի բաց աստիճանաչափին վրայ: Նիւթական փոքր վնասներ կան միայն: Ցնցումը զգալի եղած է Պրէսթէն Թէն:

ԼԻՈՆԻ քաղաքապետը շատ մտահոգ է գաղթողներու հոսքէն եւ Սեպտ. 30-ին դիմած է Ռաֆարէնի որպէսզի «ազգային լուծում մը» գտնուի ապաստան ուզողներու ողբերգական կացութեան: Յիշեցուցած է որ նոր հասնողներու թիւը եռապատիկն է ազգային միջինին: Տարուայս սկիզբէն ի վեր 3000-ի հասած է անոնց թիւը եւ Ժերար Գոլոմպ կը շեշտէ որ քաղաքը կարելիութիւնը չունի զիրենք ընդունելու:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ, ընդհանուր հիւանդութեան բժիշկներու այցելքը 30 Եւրօ է, երբ բժիշկը տուն կը կանչուի, բայց որպէսզի Ընկերային Ապահովութիւնը հատուցումը կատարէ, պէտք է արդարացուի, այսինքն հաստատուի որ հիւանդը չէր կրնար բժիշկին դարմանատունը երթալ: Այս որոշումը տրուած է խնայողութեան նպատակով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ եւ ՊՐԻՒՍԷԼԻ միջեւ Կալինինկրատի հարցը չի կարգադրուիր քանի Պուտին կը մերժէ եւրոպական առաջարկները: Հարցը սա է.— յետագայ ընդլայնումէն ետք, Քէօնիկսպէրկի նախկին գերմանական հողաշերտը կը բաժնուի ռուսական «մայր հայրենիքէն» Եւրոպական Միութեան երկու անդամներով՝ Լեհաստան եւ Լիթուանիա: Ուրեմն վիզայի դրութիւն պիտի պարտադրեն, մինչ ներկայիս անցքը ազատ է: Ռուսաստանի համար անընդունելի է որ իր հպատակները նման թուղթի մը պէտք ունենան հողամասի մէկ կէտէն միւսը երթալու համար: Եւրոպական Միութիւնը առաջարկած է որ Վարշաւա եւ Վիլնիուս յատուկ արտօնագիր մը հաստատեն մկրտուած՝ «Թրանզիթը դիւրացնող փաստաթուղթ», այն Ռուսերուն համար որոնք յաճախ Կալինինկրատ կ'երթան: Մոսկուայի համար անբաւարար է:

ԿՐԱՍՆՈՅԱՐՍԿԻ կառավարիչին ընտրութեան ջնջումը դայթակղութիւն ստեղծած է քաղաքական դասուն մէջ եւ ընտրական յանձնախումբն ալ որեւէ ձեւով չէ արդարացուցած իր որոշումը, որ գրեթէ գաղտնաբար հաղորդուած է ընտրողներուն: Ասոնք իրենց ձայներուն մեծամասնութիւնը (48,5%) տուած էին Ա. Խլոպոնինին, մինչ Ա. Ուս 43,25% կը ստանար: Մոսկուայի քաղաքական շրջանակները շատ դժգոհ են եւ գրգռութիւն մը կը նկատեն յանձնախումբին ջնջումի որոշումը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՑՈՐԴ Ռ. ՄԻՒԶԸԼԻԷԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարութեան կցորդ Ռընօ Միւզըլիէ Սեպտեմբեր 30-ին վեց օրուան շրջապտոյտի մը ձեռնարկած է Կովկասի երեք հանրապետութիւններուն մէջ: Նախարարութեան բանբերը այդ մասին յայտնած է թէ այցը առիթ է Ֆրանսայի տուած կարեւորութիւնը տեսնելու այդ շրջանին կայունութեան. շրջան որ ռազմավարական արժէք ունի Եւրոպայի համար ու կը շարունակէ Խորհրդային Միութենէն ժառանգուած ու անլոյծ մնացած հակամարտութիւններուն պատճառաւ տառապիլ (Ղարաբաղ, Աբխազիա, Օսեթիա):

Ռ. Միւզըլիէ Սեպտեմբեր 30 - Հոկտեմբեր 2 կ'այցելէ Ազրպէյճան, յաջորդ երկու օրերը Վրաստան, Հոկտեմբեր 3-5 ալ Հայաստան: Կ'ընդունուի երեք երկիրներուն նախագահներուն կողմէ: Անոնց կը փոխանցէ նախագահ Ժ. Շիրաքի «ընդհանուր բարեկամութեան ուղերձ»ը, նկատմամբ շրջանի մը ուր Ֆրանսա պատրաստ է իրեն պատկանող տեղը գրաւելու այն մարտահրաւէրներուն մէջ որոնց դէմ յանդիման են այդ երկիրները:

Ռ. Միւզըլիէ հանդիպումներ կ'ունենայ նաեւ կառավարութեան անդամներու, երեսփոխաններու, հոգեւոր առաջնորդներու հետ:

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԳՐԱՒԱ՞ՐԿ ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒՆ

Եւրոպայի ապահովութեան եւ գործակցութեան կազմակերպութեան Մինսկի խումբին երեք նախագահները որոնց պարտականութիւն յանձնուած է Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորում մը գտնելու, նոր անգամ մըն ալ այցելեցին շրջանը: Գացին Երեւան, Ստեփանակերտ ու Բաքու, հանդիպումներ ունեցան երեք նախագահներուն հետ: Շրջանային ու նաեւ արեւմտեան լրատուներ կ'արձագանգեն անոնց այցին:

Այդ այցին նախօրեակին գլխաւորաբար Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի նկատումը այն էր թէ մեծ անակնկալ, կամ նորութիւն սպասելի չէ, երեք նախագահները շատ հաւանօրէն կ'ուզեն մօտէն տեղեկանալ Ռ. Քոչարեան - Հ. Ալիեւ վերջին հանդիպումին մանրամասնութիւններուն: Այսուհանդերձ, սպասուածին չափ միօրինակ անցած չէ նախագահութեան երրեակ կազմին այցը, ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ յաջորդած տեղեկատուութենէն:

Նախ, լուրերու ֆրանսական գործակալութիւնը (ԱՖՓ) Սեպտեմբեր 28-ին կը տեղեկացնէր թէ Մինսկի նախագահները ընդունելով, բաւական սուր ելոյթ մը ունեցած է Հ. Ալիեւ: Ան ըսած է թէ իր ժողովուրդին տեսանկիւնը սկսած է փոխուիլ: Ան կը սկսի խաղաղ կարգաւորումի մը յանգելու յոյսը կորսնցնել եւ կ'իւրացնէ գաղափարը թէ Ազրպէյճանցին ինք պէտք է վերատիրանայ իր հողերուն, անհրաժեշտ բոլոր միջոցները գործի լծելով:

«Արմէնփրէս»ի Սեպտեմբեր 30-ի հաղորդաշարն ալ երկու անջատ լուր կու տար նոյն շրջանակէն: Առաջինը կ'ըսէր թէ Ռ. Քոչարեան նախորդ օրը Տաւուշի մարզ կատարած այցին լրագրողներու հետ զրոյցի պահուն յայտնած է. Հայաստանի ու Ազրպէյճանի միջեւ «պայմանագրային յարաբերութիւններու սկզբնաւորման պարագայում» հաւանական է որ նախատեսուի Բաղանիս - Ոսկեպար ճամբուն մերձակայ տարածքներուն Ազրպէյճանի վերադարձը:

Նոյն օրը Հ. Ալիեւ ալ Բաքուի մէջ յայտարարութիւն մը ըրած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման հոլովոյթին մասին: Ըսած է թէ հակամարտութիւնը կարգաւորուած կը համարուէր եթէ Հայաստան ընդունէր չորս գրաւեալ շրջան վերադարձնել Ազրպէյճանին, Բաքու - Երեւան երկաթուղիին բացումին փոխարէն: Այդ չորս տարածքները պիտի ըլլային Ֆիզուլին, Ջանգելանը, Ջեբրայիլը եւ Ղուբաթլուն: Իսկ նշուած երկաթուղիին բացումը պիտի նշանակէր Բաքուի կապը նաեւ Նախիջեւանի, անկէ Թուրքիոյ հետ: Այս առաջարկը Հ. Ալիեւ ըրած է Ռ. Քոչարեանի հետ վերջին, Սադարակի հանդիպումին. իսկ Սեպտեմբեր 26-ին, Մինսկի նախագահներուն Երեւան գտնուած օրը, Գերմանիոյ Բաքուի դեսպանը յայտարարած է թէ իր երկիրը կ'ողջունէ Ազրպէյճանի այդ նախաձեռնութիւնը: «Արմէնփրէս»ի Սեպտեմբեր 30-ի հաղորդաշարին լուրը կը տեղեկացնէր թէ Ալիեւ նախորդ օրը յայտնած է որ Հայաստան մերժած է եղած առաջարկը, այն պատճառաբանութեամբ որ Հ. Ալիեւի պահանջած շրջանները ապահովութեան գօտի են:

Ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման առընչութեամբ բազմաթիւ անգամներ նիւթ եղած է իրենց գրաւած ու պահած հողերէն Հայերու նահանջի հարցը: Սակայն, առաջին անգամն է որ շօշափելի շրջանակի մը մէջ կը փոխուի ան, երկաթուղին բանալու փոխադարձ քայլով: Ներկայացուած ձեւով, ըստածը յարիր է կնճիռը երկու կողմէն ընդունելի զիջումներով լուծումի հասցնելու տեսակէտէն: Մանաւանդ որ յառաջիկայ տարին նախագահական ընտրութեան տարի է երկու երկիրներուն համար ու Ղարաբաղի հարցին մէջ եթէ ոչ լուծումը, գոնէ հոն առաջնորդող ճամբու մը հետագիծը ընտրարշաւի շատ ձեռնտու նախանիւթ կ'ըլլայ երկու նախագահ - թեկնածուին համար ալ:

Միայն թէ, գոնէ ներկայի փուլին, ո՛չ լուծումը, ոչ ալ ճամբան մօտիկ կը թուին: Եթէ փոխադարձութեան շրջանակով մը Հ. Ալիեւ մտադիր էր կառուցողական դիրքով յայտնուելու, աւելի քան բնական է Հայաստանի մերժումը. առնուազն այն պատճառաբանութեամբ որ ոչ մէկ երաշխիք կայ, անգամ մը չորս շրջանները զիջելէ ետք երկաթուղիին բաց մնալուն մասին:

Ազրպէյճան կուտա՞յ այդ կարգի երաշխիք: Միջազգային կազմակերպութիւններ կը ստանձնե՞ն հակակշիռը: Ի՞նչպէս կը պահպանուի Ղարաբաղի ապահովութիւնը, առանց միջնադիր շրջաններու: Հարցումներ որոնց պատասխանը աւելի բարդ է, քան առաջարկ մը եւ անոր մերժումը:

Մէկ բան ստոյգ է. թէ Մինսկի խումբին նախագահներուն շրջան այցը այնքան ալ նորութեան հեռանկարէ զուրկ չէր եւ քանի՛ նախագահական ընտրութիւններու թուականները մօտենան, հաւանօրէն, այնքան սպասելի պիտի ըլլան անակնկալներ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 30 / Հոկտեմբեր 1)

ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ՄԵՏԱԼՆԵՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով Արցախ նահատակուած շիրակցի 104 մարտիկներ, յետ մահու, պարգեւատրուած են «Արիութեան համար» մետալով: Գիւմրիի պետական թատրոնի դահլիճին մէջ տեղի ունեցած հանդիսաւոր արարողութեան, մետալները նահատակներուն ընտանիքներուն յանձնած են Շիրակի մարզպետ Ֆելիքս Փիրումեան, ՀՀ Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Ալիկ Միրզաբէկեան, Գիւմրիի քաղաքապետ Վարդան Ղուկասեան:

ԱԽՈՅԵԱՆ, ԹԷԵՒ ՅԱՊԱՂՈՒՄՈՎ

Սեպտեմբերին Թեհրանի մէջ տեղի ունեցած ըմբշամարտի միջազգային ախոյենութեան 70 քկ. դասակարգին մէջ Բ. տեղը գրաւած էր Երեւանէն Արամ Մարգարեան («Յառաջ», Սեպտեմբեր 11) վերջին հանդիպումին պարտուելով Թուրք մրցակից Տողանէն: Ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութիւնը վերջերս հաստատած է թէ երկու Թուրք մարզիկներու, Տողան եւ ուրիշի մը, կողմէ արգիլուած խթանիչ դեղ գործածուած էր, ուստի անոնք որակազրկուած են: Այդ հաստատումով Ա. Մարգարեան աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին տիրացած է. իսկ Հայաստանի հաւաքականը այդ հաշւով կրնայ 9-րդ դիրքէն անցնիլ 7-րդի, կամ 6-րդի:

«Ա. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ»

Անիկա խորագիրն է անցեալ Մայիսին Թուրքիոյ Գիտութիւններու Ակադեմիային Պոլսոյ մասնաճիւղին մէջ տրուած դասախօսութեան մը. դասախօսը կը կոչուի Սթէֆանոս Երասիմոս: Փրոֆ. է ու հեղինակ Թուրքիոյ մասին հատորներու: Դասախօսութիւնը նոյն խորագրով եւ որպէս նոյն ակադեմիային հրատարակութիւնը, լոյս տեսած է առանձին գրքոյկով մըն ալ եւ հրատարակուած «Ընկերային պատմութիւն» ամսաթերթին Սեպտեմբերի թիւին մէջ. Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը (Սեպտ. 20) «1915–ը հարկ է կրկին գրի առնուի» խորագիրով տուած է դասախօսութեան սկիզբի եւ վերջի էջերը: Իսկ ամբողջութիւնը զետեղուած է Պոլսոյ «Հայթերթ» կայքէջին վրայ (www.hyetert.com):

Ս. Երասիմոս Հայկ. հարցին մէջ ներկայի անհասկացողութիւններն ու խառնակութիւնը կը փորձէ բացատրել պատմութիւն – իրաւաբանութիւն հակասութեամբ: Կը շեշտէ թէ իրաւաբանութեան նպատակը բան մը ապացուցանելուն մէջ կը կայանայ, պատմութեանը՝ բացատրելուն: Իրաւաբանութիւնը կը դատէ, մինչ պատմութիւնը դատավճիռ արձակելու գործ չի կատարեր: Հետեւաբար, գաղափարներու, ըմբռնումներու շփոթէն խուսափելու համար հարկ է ամէն բանէ առաջ պատմութեան յատուկ մտածումի համակարգը բաժնել իրաւաբանական մտածումի համակարգէն. այլ խօսքով՝ պատմութիւն մը գրի առնել, անկախ՝ իրաւաբանական մտահոգութիւններէ ու յետին մտածումներէ:

Ս. Երասիմոս դասախօսութեան սկիզբէն կ'ըսէ թէ ինք Հայկական հարցի մասնագէտներէն չէ ու այդ նիւթով հրատարակութիւն չունի: 1970–ական տարիներուն որոշ աշխատանք մը տարած ըլլալով հանդերձ, յետոյ հրաժարած է, տեսնելով որ նիւթը ծայր աստիճան բանավիճային է եւ միակ անձի մը ջանքով կարելի չէ համաձայնութեան յանգիլ:

Ցեղասպանութեան նիւթը Թրքական կողմէն կը դիտուի պետութեան դէմ դաւաճանութիւն նկատուած ապստամբութիւն մը ճնշելու տեսանկիւնէն: Այդ տեսանկիւնը ի զօրու է Օսմանեան տիրակալութենէն փրկուելու միտող բոլոր ժողովուրդներուն շարժումներուն համար: Մինչդեռ, համաշխարհային չափանիշով պատմական հոլովոյթ մը խնդրոյ առարկայ էր որով բազմազգ կայսրութիւններէ անցք կը կատարուէր դէպի ազգ – պետութիւններ:

Հայկական կողմը այդ հոլովոյթը անտեսելով, դէպքերը կը բացատրէ միայն վերացական ցեղապաշտ մօտեցումով: Այդ մօտեցումին համաձայն, Թուրքերը Հայերը բնաջնջած են իրենց բարբարոսութեամբ. ուստի, տրուած բացատրութիւնը ցեղապաշտ յատկանիշ կը կրէ:

Հեղինակը, ինք, Հայկական հարցը կը սահմանէ որպէս «Օսմանեան կայսրութեան քայքայումի փուլին ապրուած ժողովուրդներու պայքարին ամէնէն եղերական էջը»: Ապա Օսմանեան կայսրութեան ենթակայ ժողովուրդներուն ապստամբութեան ու ատոր արդիւնք ազգ–պետութեան մը հիմնումին համար կը թուէ երեք հիմնական ազդակ.

ա – Նիւթական միջոցներու տէր ու զարգացած տարրի մը գոյութիւնը. անոր որ պիտի պատրաստէ ապստամբութեան մտաւորական եւ կիրարկումի ենթակառոյցը:

բ – Տուեալ շրջանի մը մէջ մեծ խտութեամբ գոյութիւնը զանգուածի մը որ ապստամբութիւնը պիտի կատարէ ու յետագայ ազգ–պետութեան կորիզը հանդիսանայ:

գ – Արտաքին ուժերու զօրակցութիւնը:

Հեղինակին դատումով՝ Հայկական հարցին մէջ հիմնական դեր կատարած է երկրորդ ազդակին բացակայութիւնը: Ան ազդեցութիւն գործած է միւս ազդակներուն վրայ ալ. մեծ մասով Պոլիս ապրող հարուստ ու մտաւորական հայ զանգուածը յաջողութեան տկար հաւանականութեան տէր շարժումին կազմակերպութիւնը չէ ստանձնած, այդ գործը ձգուած է տեղական միջին խաւերու: Տեղացի մեծամասնութեան բացակայութիւնը վարանոտ զօրակցութիւն մը միայն ապահոված է արտաքին ուժերէն, յատկապէս մինչեւ Ա. Աշխարհամարտը: Հեղինակը նկատի կ'ունենայ նաեւ նոյն հողերուն վրայ Հայերու, Քիւրտերու, Թուրքերու ներկայութեան պարագան եւ կ'ըսէ թէ նոյն շրջանին հայկական եւ թրքական ազգայնականութիւններու յայտնութիւնը փոխադարձ հզօրացումի պատճառ եղած է:

Դասախօսութեան «Վիճելի դէպքեր» խորագրուած բաժնին մէջ նշումը կ'ըլլայ քիւրտ ցեղախումբերը Անատոլուի մէջ բնակեցնելու օսմանեան քաղաքականութեան հետեւանք, հայկական գիւղերու վրայ անոնց արշաւանքներուն, որոնք Հայերը դիմադրելու, կազմակերպուելու առաջնորդած են. 1876–ի պուլկարական ապստամբութեան որ օրինակ ծառայած է այլ փոքրամասնութիւններու յետագայ շարժումներուն. Պալքանեան պատերազմին որ ափրիկեան հողամասերէն ետք ասիական հողերուն կորուստը պատճառած է Օսմանեան կայսրութեան եւ հրահրած Հայկական հարցը:

Սակայն, նոյն ազդակները նաեւ օսմանեան ղեկավարութեան ուշադրութիւնը դրաւած են կարեւոր կէտերու վրայ. նախ, ան ըմբռնած է որ այլեւս բազմազգ կայսրութեան մը շարունակութեան քաղաքականութիւնը կարելի չէ տանիլ, ուստի կեդրոնացումը ուղղուած է Անատոլուի վրայ որ այդ թուականէն պիտի ընկալուի որպէս Թուրքերու հայրենիքը: Յետոյ, վեց նահանգներու մէջ ինքնավարութեան հայկական պահանջքը բոլորին կողմէ նկատուած է անկախութեան դիմող ճամբուն սկիզբը:

Այս կացութեան մէջ, ծագած Ա. Աշխարհամարտին մասնակցիլ այս ծրագիրէն փրկուելու ճար համարուած է: Ս. Երասիմոս կ'ըսէ թէ իրաւաբանական մօտեցումով շատ վիճելի հարց է տեղահանութեան յանդելիք հոլովոյթին մէջ դիտաւորութիւն փնտռել: Մինչդեռ, պատմութեան տեսանկիւնէն տարբեր է պարագան: «Յատուկ կազմակերպութիւն» («Թէշքիլաթը մահսուսա») կոչուած ուժերուն հիմնումը թիրախ ունեցած է «ներքին թշնամի»ն, իսկ 1913–էն ետք Իթթիհատի համար այդ թշնամին մարմնաւորած է Անատոլուի ոչ իսլամ տարրը: Հեղինակը կ'ըսէ. «Այսուհանդերձ, շատ համոզիչ չի թուիր որ 1913–14–ին մտածուած է ցեղային ընդհանուր մաքրագործումի մը մասին»: Թէեւ անկարելի ալ չի նկատեր որ 1914–էն առաջ, Պ. Շաքիրի կամ Տօքթ. Նազըմի նման Իթթիհատի կարգ մը տեսաբանները Անատոլուն «օտար տարր»երէ ազատելու ծրագիրներ մշակած ըլլան:

Դասախօսութեան մէջ լայն բաժին մը գրաւած են Օսմանեան պետութեան 1914ի զինակոչին յաջորդած դէպքերը. ատիկա նորութիւն է օսմանցիներու համար: Յատկապէս ոչ իսլամներու որոնք զինուորական ծառայութեան վարժութիւն չունէին. մանաւանդ որ ռուսական զօրքերուն մասնակցելու կոչեր կ'ըլլան: Ատոնց հետեւանք կը նկատուին Հաճընի, Զէյթունի, Սասունի դիմադրութիւնները: Ռուսական սահմանին մօտիկ շրջաններէն որոշ մասնակցութիւն մը կ'ըլլայ ռուսական ուժերուն: Հայ կամաւորականներու չորս ջոկատ կը կազմուի. անոնք կարեւոր դեր կը կատարեն որպէս յառաջապահ: 1914ի աշնան երբ պատերազմը կը սկսի, անոնք սահմանային իրենց գիւղերուն շրջապատին թրքական գիւղերուն վրայ յարձակումներ կը գործեն, կամ իրենց գիւղերու պաշտպանութեան կը լծուին: Յետոյ, ձմրան ընթացքին երբ ռուսական զօրքին հետ հայ կամաւորներն ալ կը նահանջեն, հայ բնակչութեան մեծ մասը Վան կ'ապաստանի:

Բրիտանացիներու դրդումով Օսմանցիներու դէմ երկրորդ ճակատ մը բանալու պատրաստութեան տեղեկանալով օսմանեան ղեկավարութիւնը 1915 Փետրուարին երբ տակաւին այդ մասին ընդհանուր որոշում տրուած չէ եւ մեծ հաւանականութեամբ յատուկ քաղաքականութիւն ալ չէ պատրաստուած, կը սկսին շրջանային տեղահանութիւններ: Բնակչութիւններ չոգեկառքով ճամբայ կը հանուին դէպի Կեդր. Անատոլու, Գոնիա: Գարնան կը ծագի Վանի ապստամբութիւնը: Երասիմոս կը գրէ. «Երբ ապստամբութեան լուրը Պոլիս կը հասնի, տեղահանութեան որոշումը կը տրուի»: Յետոյ, կ'ըսէ սակայն թէ նոյն ապստամբութիւնը կրնայ նախապէս ծրագրուած տեղահանութեան որպէս պատրուակ ալ ընկալուիլ: Պոլսոյ ղեկավարութիւնը կրնայ մտածած ըլլալ որ դէմ յանդիման կրնայ մնալ հայկական մօտակայ ըմբոստութեան մը: Նոյնպէս հաւանական կը նկատէ որ Տարտանէլի պատերազմին վճռական փուլին եւ արեւելքէն ռուսական յարձակումներուն պահուն ղեկավարութիւնը խուճապի մատնուած ու «ներքին թշնամի»ին դէմ նախազգուշութեան դիմելու մասին մտածած է:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅՐ ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ՄԷՋ

(ՍԵՊՏ. 18 – ՍԵՊՏ. 23)

ԹՈՐՈՆԹՕ. – Հայ Օգնութեան Միութեան ամէնօրեայ վարժարաններու Թորոնթոյի Կրթական Մարմնի հրաւէրով Թորոնթօ ժամանեց Վենետիկէն՝ Հայր Լեւոն Զէքիեան մտաւորական վարդապետը, որպէսզի կրթանպաստ ու հայանպաստ ելոյթներ ունենայ գաղութիս ներս: Յաջորդ իրիկուն իսկ, Հայր Լեւոնի մտաւորական վաստակը ու յատկապէս իր հրատարակած վերջին երկու գիրքերը (2001), «Ինքնութեան խճանկար» եւ «Հայապատում» հատորները պատշաճ կերպով ներկայացուեցան խուռն բազմութեան մը, որ հաւաքուած էր Համազգայինի «Յ. Մանուկեան» գրադարանի սրահին մէջ: Անձն ու գործը ներկայացնողն էր Մարգար Շարապխանեանը: Հանդիսավար ու մտաւորական վարդապետի հակիրճ կենսագրականը ներկայացնողն էր Օր. Սօսի Թաշճեանը, իսկ հեղինակին գործերէն կարդացողն էր՝ Տիկին Սիւզի Գալթակեանը:

Հուսկ, խօսք առաւ Հայր Լեւոն Զէքիեանը, որուն խանդավառիչ արտայայտութիւններէն ետք տեղի ունեցաւ հարց ու պատասխանի լրացուցիչ սովորութիւնը, որ տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր:

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 20 եւ Շաբաթ Սեպտեմբեր 21–ին, Հայ Կեդրոնի Համազգայինի գրադարանին մէջ տեղի ունեցաւ բացառիկ մանկավարժական ու դաստիարակչական սեմինար մը որուն կը մասնակցէին Հ.Օ.Մ.ի Ամէնօրեայ, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Զարուկեան, Ս. Խաչ Ազգային, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Շաբաթօրեայ եւ այլ շաբաթօրեայ վարժարաններու մէջ Հայերէն առարկաներ դասաւանդող ուսուցիչ–ուսուցչուհիներ, որոնք երկու օրերու տեւողութեան (առաւօտեան ժամը 9–էն մինչեւ կէսօրէ ետք ժամը 4) ուշի–ուշով եւ լրջութեամբ հետեւեցան նախապէս պատրաստուած ծրագրին, որ կ'ընդգրկէր մանկավարժական ու դաստիարակչական այժմէական նիւթեր:

Այս երկու օրերու դասախօսներն էին Հայր Լեւոն Զէքիեան (Ինքնաճանաչումը հայ երախայի կազմութեան գործընթացին մէջ), (Հայերէն լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի կարեւորութիւնը երախայի հայակազմութեան գործընթացին մէջ), (Զեկուցում՝ Վենետիկի համալսարանի հայագիտական ամառնային դասընթացքի մասին). Րաֆֆի Տուտագլեան Հ.Օ.Մ.ի վարժարանի տնօրէնը, խօսեցաւ «Հայ դպրոցը նոր մարտահրաւէրներու դէմ յանդիման» այժմէական հրատապ նիւթին շուրջ: Մարգար Շարապխանեան, Հ.Օ.Մ.ի վարժարանի նախկին տնօրէն, խօսեցաւ «Հայ ուսուցիչին դերը սերունդներու կազմաւորման գործընթացին մէջ» մշտանորոգ հարցին շուրջ:

Բոլոր դասախօսութիւններէն ետք տեղի ունեցան հարց ու պատասխաններ, որոնք խանդավառ ու իրապաշտ մթնոլորտ մը ստեղծեցին սրահէն ներս:

Սոյն սեմինարի բացման արարողութեան (Ուրբաթ առաւօտ) Հ.Օ.Մ.ի վարժարաններուն Կրթական Մարմնի ատենապետ՝ Լեւոն Հասըրճեան, պատշաճ ու խանդավառիչ խօսքերով ելոյթ ունեցաւ, խօսքը ուղղելով ներկայ հայ դաստիարակներուն, ապա յաջողութիւն մաղթելէ ետք սեմինարի աշխատանքներուն, զայն բացուած յայտարարեց: Սեմինարը, երկու օրերուն ընթացքին վարեց Մարգար Շարապխանեանը:

Ճաշի եւ միջանկեալ դադարներու ընթացքին տեղի ունեցան սպասարկութիւններ Հայ Կեդրոնի ճաշարանէն ներս:

Շաբաթ կէսօրէ ետք, փակման խօսքերով ելոյթ ունեցան Րաֆֆի Տուտագլեան, Մարգար Շարապխանեան եւ Հայր Լեւոն Զէքիեան, որոնք մեծապէս գնահատեցին տարուած աշխատանքը ու յաջողութիւն մաղթեցին ներկայ ուսուցիչներուն իրենց ընտրած դժուարին բայց ազգօգուտ ասպարէզին մէջ:

Ինքնաբուխ ելոյթներ ունեցան նաեւ կարգ մը ուսուցիչներ, որոնք գնահատելէ ետք ներկայ դաստիարակչական սեմինարի աշխատանքները, փափաք յայտնեցին, որ ան կրկնուի նաեւ ապագային:

Կիրակի, Սեպտ. 22–ին Հայր Լեւոն Զէքիեան պատարագեց Թորոնթոյի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ, ուր հարիւրաւոր հաւատացեալներ համախմբուած էին, պատարագին ու իր ոգեշունչ պատգամին հաղորդակից դառնալու:

Հայր Լեւոնի կողքին, խորանին վրայ կը սպասարկէր Կաթողիկէ Հայ Եկեղեցւոյ սիրուած հովիւ՝ Հայր Եղիա Վրդ. Գիրէջեան:

Նոյն օրը, ժամը 2–ին, Հայր Լեւոն Զէքիեան ներկայ գտնուեցաւ Հայ Կեդրոնի մէջ տեղի ունեցած Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան 11–րդ տարեդարձի տօնախմբութեան, ուր խօսք առնելով գովասանքը հիւսեց ներկայ Հայաստանի գոյութեան ու մաղթեց, որ ան բարելաւէ ու զօրացնէ իր գոյութիւնը ի շահ եւ ի նպաստ հայ ժողովուրդի յաւերժացման:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին, Հ. Լեւոն Զէքիեան, ընկերակցութեամբ Մարգար Շարապխանեանի եւ գաղութիս ազգայիններէն՝ Գէորգ Արթինեանի, այցելեց Թորոնթոյի բոլոր հայ դպրոցներն ու բոլոր հայկական եկեղեցիները:

Ան ամէն տեղ ընդունուեցաւ եղբայրական սիրով ու ջերմ փոխադարձ զգացումներով հրաժեշտ առաւ բոլորէն:

Ամէնօրեայ երեք վարժաններու աշակերտութեան ցուցաբերած ընդունելութիւնն ու խանդավառութիւնը մեծապէս տպաւորեց զինք, յուզումնալի դառնալու աստիճան:

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 24–ի առաւօտեան Հայր Լեւոն Զէքիեան մեկնեցաւ Նիւ–Եորք, նոյնանման բայց աւելի կրօնաբոյր սեմինարի մը մասնակցելու համար:

Թ. Թ.

ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

ԶՈԼԱ, ՏՊԱՒՈՐԱՊԱՇՏՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆԸ

Զոլայի արուեստի քննադատի գործը կը կանխէ վիպագիրին գործը, հաւանաբար Սէզանի հետ իր պատանեկան բարեկամութեան պատճառաւ: Արդարեւ, Սէզանն է, չատ մտերիմ Փիսարոյի, որ 1862–ին գրագէտը պիտի առաջնորդէ պոհէմ նկարիչներու շրջանակին մէջ, ուր պիտի հանդիպի մոտէլի մը՝ Ալեքսանտրին, որ պիտի դառնայ տիկին Զոլա:

Մուտք գործելէ ետք ապագայ տպաւորապաշտներու մօտ, Զոլա կը մասնակցի անոնց վիճաբանութիւններուն, անոնց տեսլութիւններուն, անոնց գաղափարականին: Հաւանաբար, նկարիչներու միջոցաւ է որ Զոլա կը խրի փողոցի, ամբոխի, Թափանցիկ Նոր ճարտարապետութեան, մանաւանդ կայարաններու, ժողովրդական կեանքի արդիականութեան մէջ, որմէ յետագային, որպէս վիպասան իր օգուտը կը քաղէ:

1866–էն իսկ, մինչ Սալոնը, կը հիանայ Գլոտ Մոնէի Գամիյլ պաստառին վրայ, կը գրէ Մանէի եւ Փիսարոյի բուռն պաշտպանողականի մը մէջ, կը յարձակի դատակազմին վրայ եւ ընթերցողները կը գայթակղեցնէ իր ըստուկութեամբ, միաժամանակ համբաւի ճամբան բանալով այդ ատեն արհամարհուած արուեստագէտներու: Զոլա, առաջինը պիտի ըլլայ Պօտլէրի հետ, ընդունելու եւ վերլուծելու Մանէի ցարդ խնդրոյ առարկայ գործը:

Նոյնիսկ, եթէ Մանէ բուն իմաստով տպաւորապաշտ չէ –պիտի մերժէր մասնակցիլ 1874–ի տպաւորապաշտներու առաջին ցուցահանդէսին– այնուամենայնիւ իրեն հետ է որ կը սկսի արդիական նկարչութիւնը եւ այդ է զոր Զոլա դիպուկ կերպով պիտի ընդգծէ:

Տպաւորապաշտներու մէջ, եթէ Զոլա յատկապէս սիրած է Փիսարօն, 1877–էն կ'ընդունի Գլոտ Մոնէի առաջնակարգ դերը.– «Պ. Գլոտ Մոնէ խումբին անձնաւորութիւնն է: Այս տարի կայարաններու հրաշալի ներքնամասեր ցուցադրեց ... հոս է այսօր նկարչութիւնը, այս արդիական շրջանակներուն մէջ: Մեր արուեստագէտները պէտք է գտնեն կայարաններու բանաստեղծութիւնը, ինչպէս իրենց հայրերը գտան անտառներու եւ գետերու բանաստեղծութիւնը»:

1884–ին, Մանէի մահուան ատեն, Զոլան է որ կը չարադրէ Գեղարուեստից վարժարանի ոգեկոչման ցուցահանդէսին քաթալոկին յառաջաբանը: Այդ միջոցին Ռուկոն–Մաքարներու շարքին ձեռնարկած է, զոր սկսած էր 1871–ին: Յաջորդ տարին պիտի հրատարակէ Ժերմինալը:

Վիպասանի իր հսկայ յաջողութիւնը գինք մասամբ հեռացուցած էր նկարչական իր բարեկամութիւններէն, մասնաւորաբար Սէզանէն, որ յուսախաբ՝ իր անյաջողութենէն, Էքս քաշուած էր, գրեթէ անծանօթ: Բայց, 1886–ին, կը վերադառնայ նկարչութեան, իր պոհէմական երիտասարդութեան յիշատակներուն նուիրելով այն գիրքը, որ իր ամէնէն ուժով վէպն է արուեստին միջավայրին յատկացուած.– «L'œuvre», 14–րդ հատորը Ռուկոն–Մաքարներուն:

Վէպին գործողութիւնը կը սկսի 1862–ին, այսինքն այն ատեն երբ իր բարեկամը՝ Սէզան իրեն կը ներկայացնէր իր նկարիչ բարեկամները: Վէպին ինքնակենսագրական տուեալները Թափանցիկ են: Հոն, յայտնի են Մանէ, Մոնէ, Փիսարօ եւ հաւանաբար Գուրպէ, որու իրապաշտութիւնը Զոլա ողջունած էր ատենին:

Գլոտ Լանթիէ, անշուշտ, մեծ չափով Սէզանն է, բայց նաեւ՝ Զոլա, ստեղծագործի իր անձկութիւններով եւ կասկածներով: Այդ պատճառաւ անիրաւ է Գլոտ Լանթիէի մէջ տեսնել, բացարձակի ծարաւի նկարիչ, զոր ձախողած մը կը դարձնէ «Սէնթ–Վիքթուարի լերան» չարամիտ դիմանկարը: Այսուհանդերձ, Սէզան որ հեռացած էր Զոլայէն, մանկութեան իր բարեկամին մեծ յաջողութենէն ի վեր, եւ Էքս կը մնար անծանօթ եւ արհամարհուած, այդ գիրքը կը ստանայ հասկնալի դառնութեամբ:

Տակնուվրայ եղած, տոմս մը կը գրէ իր «Սիրելի Էմիլ»ին, ապա, ընդ միշտ կը խզէ անոր հետ, զոր կը կոչէր «Մետանի դղեակատէրը»,

Հետեւելով իր օրինակին, բոլոր տպաւորապաշտները իրենք գիրենք դաւաճանութեան զոհ նկատեցին եւ հեռացան Զոլայէն: Բացի Մոնէէն, մեծ ընթերցող եւ հիացող վիպասանին, որ աւելի բարեացակամ, 1886 Ապրիլ 5–ին կը գրէ իրեն.– «Յոռված եմ, մտահոգ. կը խոստովանիմ ձեզի: Զանք Թափած էք, մտադրաբար, որ ձեր հերոսներէն ոչ մէկը նմանի մեզմէ մէկուն, բայց, հակառակ ատոր, կը վախնամ որ մամուլին մէջ եւ հանրութեան մօտ, մեր Թշնամիները Մանէի կամ առնուազն մեր անունները չարտասանեն որպէս ձախողածներ: Վախ ունիմ, որ հասնելու պահուն, Թշնամիները ձեր գիրքը օգտագործեն մեզ հարուածելու համար»: Համենայն պարագային, արդարեւ, կը գրէ Ֆիկառոյի աշխատակիցը՝ Միշէլ Ռակոն, տպաւորապաշտները իրենց միջազգային համբաւին դուռը հասած էին: Ցուցահանդէս մը կազմակերպուած էր Նիւ–Եորք: Բայց, ինչպէս Մոնէ կը վախնար՝ «Թշնամիները» զինաթափ չէին, քանի 1890–ին Պետութիւնը կը մերժէ Լուվրի մէջ առնել Մանէի նուէրը՝ Օլիմփիան, որ պիտի մտնէ սակայն, շնորհիւ Գլեմանսոյի: Չի Թուիր, որ Զոլայի վէպը օժանդակած ըլլայ նման անհեթեթութիւններու, այն պատճառաւ որ տպաւորապաշտութեան Թշնամիները նոյներն էին Զոլայի անդրդուելի հակառակորդներուն հետ, այն ատեն՝ բազմաթիւ:

«L'œuvre», արդարեւ, Զոլայի մէկ հին գաղափարը կը պատկերացնէր.– տպաւորապաշտութեան կը պակսէր անժխտելի անձնաւորութիւն մը, «հանճար» մը: Չէ՞ր ըսեր Սէզանի համար «Փօլ կրնայ մեծ նկարիչի մը հանճարն ունենալ, այդ ըլլալ հանճարը երբեք պիտի չունենայ»: Բայց եւ այնպէս, լաւ չի հասկցուիր իր երիտասարդութեան սէրերու ամբողջական ուրացումը: 1896 Մայիս 2–ին, հարկ տեսած էր գրել.– «Միայն բիծեր կան, դիմանկար մը այլեւս բիծ մըն է, դէմքեր միայն բիծեր են...: Ի՞նչ է այս. խիկարէ'ս ասոր համար է որ պայքարեցայ...: Տէր իմ, խե՞նթ էի: Բայց շատ տգեղ է, սոսկում կը պատճառէ ինծի»:

Կարելի է խորհիլ, որ ոչ Մոնէի, ոչ ալ Փիսարոյի մասին կը խօսէր, որոնք խանդավառութեամբ ողջունեցին իր դերը Տրէյֆիւսի հարցին մէջ եւ Թէ վրդոված էր միայն անոնց բազմաթիւ հետեւորդներէն, որոնց համար Տըկա կ'ըսէր. «Մեր իսկ Թեւերով կը Թռչին»:

Թ. Ա. Թ.

ՏՈՂԻՒԹԻՒՆ ՏՈՂԻՒՐ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 15–ին տօնուած է Խաչվերացը: Արարողութեան նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք, որ նաեւ քարոզած է, ծանրանալով Խաչվերացի եւ Խաչի իմաստներուն վրայ, այդ մասին տեղեկութիւններ տալով: Եկեղեցական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը եկեղեցւոյ Կիւլպէնկեան սրահին մէջ, որու նաեւ նախագահած է Մեսրոպ Արք.: Ճաշի ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Բարի գալուստ մաղթած է Տիկնանց Յանձնախումբի անդամներէն՝ Տիկին Անի Կէօվէ, որ նաեւ տեղեկութիւններ տուած է եկեղեցւոյ պատմական անցեալին մասին: Յիշեցուցած է որ եկեղեցին հիմնուած էր 1727–ին Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի օրով եւ նախաձեռնութեամբ: Վերջին նորոգութիւնները կատարուած էին Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան աջակցութեամբ: Խօսք առած են Թաղային խորհուրդի ատենապետ՝ Արէտ Կիւլպահչէ, Սկիւտարի նահանգապետն ու քաղաքապետը: Հաւաքոյթը փակուած է Պատրիարքին հուսկ բանքով, որու մեկնումէն ետք, ներկաները բոլորուած են Շահան Արք.ի շուրջ եւ տօնած անոր ծննդեան տարեդարձը:

Զ. ՊԱՊԵԱՆԻ ԵՒ Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հոկտեմբեր 2–էն, Զարեհ Պապեանի եւ Արմէն Վարդանեանի պաստառներն ու արձանագործութիւնները կը ցուցադրուին Cité Internationale des Arts
18, rue de l'Hôtel de Ville, Paris IVe

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ՆԱՄԱԿԱՆԻՆ

Գրողներու Տան դահլիճին մէջ, Սեպտեմբեր 26–ին երեկոյթով մը ներկայացուած է «Թումանեան ընտանիքի նամականին» հատորը զոր կազմած է գրագէտին թոռնուհին՝ Իրմա Սաֆրազբեկեան: Հոն ամփոփուած են ընտանիքի անդամներուն իրարու եւ Յ. Թումանեանին գրած նամակները: Անոնց բնագիրները կը գտնուին Թումանեանի տուն–թանգարանը (Երեւան), Ե. Չարենց գրականութեան եւ արուեստի թանգարանը, նաեւ ընտանեկան արխիւին մէջ:

«ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՆԻ»Ն

Սեպտեմբեր 26–ին, Անիի Մայր Տաճարի օծման հազարամեակի հանդիսութիւններուն ծրագրով ներկայացուած է «Երաժշտական Անի» յայտագիրը: Մասնակցած են Աննա Մայիլեան, «Շարական» համոյթը, միջնադարեան երաժշտութեան կտորներով: Մեկնաբանուած են Ալեքսանդր Վրդ. Արարատեանի «Անիի ողբը», Գր. Մագիստրոսի, Անանուն Անեցիի, Նարեկացիի, Յովհ. Իմաստասէրի ստեղծագործութիւններէն: Երեկոյթին Բ. բաժնին մէջ Հայաստանի մէջ անդրանիկ ունկնդրութիւնը կատարուած է Ալան Յովհաննէսի «Անի» (Թիւ 23) սենֆոնիին: Նուագած է Հայաստանի ֆիլհարմոնիք նուագախումբը, Ռուբէն Ասատրեանի ղեկավարութեամբ:

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

– Պէտք եղածը կը խօսիմ բանտի տնօրէնին, – պատասխանեց Արշաւիր:

– Ըսէ' իրեն, Թէ ես ինչ դիրք ունէի Պոլսոյ մէջ:

– Անհոգ եղիր:

– Հասկցուր նաեւ, որ նիւթական մեծ անձկութեան մէջ կը գտնուիմ, դրամս բոլորովին սպառած է, արդեօք դուն փոքրիկ փոխատուութիւն մը չե՞ս կրնար ընել, քանի մը օրուան համար, մինչեւ որ Պոլիսէն դրամս գայ:

– Դժբախտաբար ես ալ այս միջոցիս նիւթական նեղութիւն ունիմ:

– Պզտիկ գումար մը:

– Հիմա քովս բնաւ դրամ չկայ, վաղը, եթէ դուրս ելլեմ եւ դրամ ճարեմ, քեզի բան մը կու տամ:

Աստիկ հրջան մը ըրաւ բանտին մէջ՝ նոր ծանօթութիւններ հաստատելու համար:

Ծերունի մը, որ անկիւն մը նստած էր քիչ–չատ մաքուր գորգի մը վրայ, այս նորեկը տեսնելով՝ հետաքրքրուեցաւ եւ նշան ըրաւ, որ իրեն մօտենայ:

Աստիկ անմիջապէս փութաց անոր քով:

– Նո՞ր եկաք, – հարցուց ծերունին:

– Հազիւ ժամ մը կայ:

– Ուրկէ՞ կու գաս:

– Մէրսինէն:

– Հրամմեցէք, նստեցէք, սիկառ մը ծխեցէ'ք:

Աստիկ ծալապատիկ նստեցաւ գորգին վրայ եւ սկսաւ սիկառէթ մը պլորել:

– Իբրեւ զինուորական փախստակա՞ն բռնուած ես:

– Չէ, իմ գործս տարբեր է, – պատասխանեց Աստիկ խորհրդաւոր ձեւով մը:

– Հոս պիտի մնա՞ք, թէ աւելի առաջ պիտի քշուիք:

– Պիտի ջանամ ոչ Թէ միայն աւելի առաջ չերթալու, այլ տեղս վերադառնալու:

– Ո՞ւր է ձեր տեղը:

– Պոլիս, – պատասխանեց Աստիկ:

– Պոլիսէ՞ն ձեզ աքսորեցին:

– Այո'... Թիւրիմացութեամբ բայց պէտք եղածը հեռագրեցի Ներքին գործերու Նախարարութեան:

Եւ Աստիկ սկսաւ իր սովորական պոռոտախօսութիւնները, խօսեցաւ Պոլսոյ մէջ ունեցած իր դիրքին վրայ, իր յարաբերութիւններուն վրայ, իր հրատարակած Թերթերուն վրայ եւ ի վերջոյ ըսաւ.

– Մօտ օրէն, վստահ եմ, որ Պոլիս պիտի կանչուիմ եւ կարեւոր պաշտօնի մը պիտի կոչուիմ: Պոլիս հեռագրեցի, որ քանի մը հարիւր ոսկի ղրկեն ճամբու ծախքի համար: Դրամս Երկրագործական պանքային միջոցաւ պիտի ստանամ, ամէնէն ապահովը այն է, այնպէս չէ՞:

– Այնպէս է, – հաստատեց ծերունին:

– Դժբախտաբար Թերեւս քանի մը օր ուշանայ, եւ ես բնաւ դրամ չունիմ քովս:

– Հոգ մի' ըներ, – ըսաւ ծերունին, որ քիչ մը միամիտ մարդ մըն էր, – քու խօսքերէդ կ'երեւի, որ դիրքի տէր մարդ մըն ես, քեզի փոխ տուող կը գտնուի:

– Եթէ ատանկ մէկը ցոյց տաք, չափա–

– Որչա՞փ դրամի պէտք ունիք:

– Չեմ գիտեր, Թէ երբ դրամս պիտի գայ, բայց գոնէ տասը ոսկիի մը պէտք ունիմ:

– Տասը ոսկի ես կրնամ տալ:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք:

– Հիմա տամ, եթէ կ'ուզես:

– Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ:

Ծերունին ծածկաբար գրպանէն ծրար մը հանեց, բացաւ եւ տասը ոսկի տուաւ բախտախնդիրին:

Աստիկին դէմքը ճառագայթեց. երբեք այսպիսի հաճելի անակնկալի մը չէր սպասեր:

– Ինծի այսօր մեծ բարիք մը ըրիք, – ըսաւ, – զոր յաւիտեան պիտի չմոռնամ:

– Այս տեսակ դժբախտ պարագաներու մէջ ամէնուս պարտականութիւնն է իրարու օգնել, – պատասխանեց ծերունին:

–Այնպէս է, բայց շատ քիչեր իրենց այդ պարտականութիւնը կը կատարեն: Չեմ գիտեր, Թէ ինչպէս պիտի փոխարինեմ ձեր բրածը: Բայց գիտցէք, որ երբ Պոլիս երթամ եւ առաջուան դիրքս գրաւեմ, առաջին գործս պիտի ըլլայ ձեզ յիշել:

– Շնորհակալ եմ:

– Ձեր անունը ի՞նչ է, ըսէք, կ'աղաչեմ:

– Գէորգ Մինասօղլու:

– Ո՞ւր տեղացի էք:

– Ատանացի:

– Ինչո՞ւ համար քեզ բանտարկած են այստեղ:

– Որովհետեւ զիս փճացնել կ'ուզեն:

– Բայց վերջապէս ամբաստանութիւն մը կա՞յ քեզի դէմ:

– Բնականաբար. զիս ամբաստանած են, որ յեղափոխականներուն դրամ տուած եմ, մինչեւ ամէն մարդ գիտէ, Թէ ես միշտ հակառակ եղած եմ յեղափոխականներուն եւ այս պատճառաւ ալ քանի մը անդամներ իրենցմէ սպառնալիքներ ստացած եմ:

– Վալին մասնաւոր հակառակութիւն մը ունի՞ ձեզի դէմ:

– Ո'չ, բայց Իթթիհատի ներկայացուցիչը Թշնամիս է:

– Երբ ասկէ դուրս ելլեմ, ես կ'երթամ վալին կը տեսնեմ եւ քու մասիդ պէտք եղածը կը խօսիմ, որովհետեւ վալին Պոլսէն կը ճանչնամ, իրարու հետ շատ բարեկամ էինք:

– Չեմ կարծեր, որ վալին կարենայ բան մը ընել:

– Այն ատեն երբոր Պոլիս երթամ, ուղղակի Թալէաթ պէյին կը խօսիմ:

– Մօտէն կը ճանչնա՞ս:

– Հարկաւ, ամէն օր քովն էի:

(Շար. 314)

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6,

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ

100-ԱՄԵԱԿ

Այս առթիւ, ժամը 10.30-ին, Մայր Տաճարին մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղ կ'օրհնուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի ժամու պատարագի, Գոհաբանական Մաղթանք կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող Բարերարներուն եւ անոնց ընտանիքներուն արեւշատութեան համար:

Յաւարտ պատարագի, Հոգեհանգիստ կը կատարուի Մայր Տաճարի հանգուցեալ Բարերարներուն համար:

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՆ ԵՆ. –

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑ

ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ԲԱՐԵՐԱՐ

Արուսեակ Ազարեան, Հմայեակ Ալեքսանեան, Զապէլ Ալթունեան, Արաքսի Ակոնայեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոնայեան, Հայկ Աղապէկեան, Հրանդ Աղապէկեան, Վերժհայմ Աղապէկեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Վահրամ Արսլանեան, Վիքթորիա Արսլանեան, Ժան-Փիէռ Անուանեան, Լէոնդին Անուանեան, Լիւսի Աչճեան, Եփիմէ Աւետիսեան (Անայիս), Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Միհրան եւ Թագուհի Գավէզեան, Սեդրակ Գաւունեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Արմենակ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Սրբուհի Զատիկեան, Նշան եւ Հայկանոյշ Զէլվէյեան, Հայկ Զրուանդեան, Աթանասինէ Էգնայեան, Օննիկ Էթմէքճեան, Իրէն Էնկէլ – Գույումճեան, Յովհաննէս Ըշըլեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Աստրա Թորոսեան, Զարուհի Թորոսեան, Խաչիկ Թորոսեան, Յարութիւն Ժամկոչեան, Եսթեր Իչքալացեան, Վահագն Իչքալացեան, Ճէյմս եւ Ռոզա Խըտըրչահ, Բիւզանդ Խոտիկեան, Սիլվարդ Խուկանեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Անդրանիկ եւ Փայլիկ Կէնճեան, Վրոյր Հալէպլըեան, Արմենակ Համբարձումեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Անիձա Ծիհանեան, Սարգիս – Մինաս Ծիհանեան, Յովհաննէս Մալեանց, Արմէն Մամէզ, Եսթեր Մամէզ – Գարամանեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմինէ Մելիք – Գալէնտէրեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Գառնիկ Մոմճեան, Զօհրապ Մուրատեան, Զարմայր և Վարդուհի Մուսայեան, Կարապետ Յակոբեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Մարգրիտ Ուզունեան, Ցոլինէ Չիլինկիրեան, Ռոզա Պագըրճեան, Գաբրիէլ Պալապանեան, Արա Պարթեւեան, Եդուարդ Պապեան, Երուանդ Պարկէրճեան, Թամար Պարպիրօթ, Թագուհի Պետոյեան, Արմէն Պետրոսեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Մելքոն Պետրոսեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Սոֆիա Պետրոսեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Վեհանոյշ Ջրբաշեան, Զօհրապ Սանթուրճեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Յարութիւն Սետիկեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Լէա Սէրայտարեան, Թադէոս Սթաթեան, Հայկազ Սինանեան, Սիմոնն Տակառեան, Օհան Տակառեան, Մարտիկ Տակառեան, Բարսեղ եւ Ագնիւ Տամլամեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Մարի Ա. Տէտէյեան, Արաքսի Տէր – Մեսրոպեան, Թորգոմ Տէր – Մեսրոպեան, Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Տէր – Մեսրոպեան եւ Երէցկին Փերուզ Տէր – Մեսրոպեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Սիրարփի Տէր – Ներսէսեան, Բարգէն Տէր – Սարգիսեան, Զաւէն Տէր – Սարգիսեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Առլէն Փափազեան, Հերմին Քանթար, Սօֆի Ռօզ Քանճեան, Սեդրակ Քարեան, Մանիա Քոչարեան, Ստեփան Քոչարեան, Աշոտ Ֆրէնկեան, Սիրանոյշ Ա. Ֆրէնկեան, Մօրիս Օպէր, Աղաւնի Թորոսեան, Սրբուհի Թորոսեան, Արամ Մարտիրոսեան, Անտրէ Յարութիւնեանց, Սեդրակ եւ Ալիս Յովսէփեան, Արա Սերոբեան, Մարգրիտ Փափազեան, Վերժին Մոմճեան, Մարիամ Տակառեան, Միհրան Նփրեմեան, Գառզուհի Զաքարեան, Վարդավառ Կէօվչէնեան, Փերուզ Յակոբեան, Մարի Պէկեան, Ցոլինէ Պէրպէրեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Սիրարփի Սանթուրճեան-Հալէպլեան, Յարութիւն Ֆիրէնկիւլեան, Ահարոն Հիշիշեան, Արեգնազ Հիւրէ, Գոհար Միլոֆ, Սարգիս Միլոֆ, Լուսիա Միտիլեան, Յարեթ Յարութիւնեան, Ժեռմէն Անուանեան - Աւանեան, Ժիրայր Գարաճեան, Գրիգոր եւ Սաթենիկ Եափաքտաչեան, Յարութիւն Միւթէվէլեան, Սելմա Պաքմաչեան, Արմենուհի Աղաճանեանց եւ բժ. Նիկոլա Աղաճանեանց, Մարիամ Գաւունեան, Օննիկ Թորոսեան, Քրիսթոֆ–Խաչիկ Խաչիկօֆ, Համազասպ-Կապրիէլ Մոմճեան, Յովհաննէս Միտիլեան, Միշէլ Սահակեան, Անահիտ Փաստրրմաճեան, Արշալոյս Միւթէվէլեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Վահէ Չիլինկիրեան, Արա Յարութիւնեան, Մարի – Լուիզ Լըռուա – Աղապէկեան, Արա Երեւանեան, Միշէլ Միհրան, Մատլէն Խաչիկօֆ, Պատրիկ Կէնճեան, Բժ. Փօլ Համբիկեան, Հայկանոյշ Մարտիրոսեան, Մարի Յակոբեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Պօղոս Նուպար Փաշա, Մարգըրիտ Շմաւոնեան, Ռոզա Սթաթեան, Միքայէլ Քոչարեան:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՍ Ի ԿԵԱՆՍ ԵՂՈՂ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՆ ԵՆ. –

Անիձա Ալեքսանեան, Մարի Ժամկոչեան, Միշէլ Ժամկոչեան, Նշան Ժամկոչեան, Արմենուհի Խոտիկեան, Սոնիա Կէնճեան, Արաքսի Մուրատեան, Գէորգ Պագըրճեան, Անահիտ Ռաֆայէլ Պետոյեան, Գարօլ-Անոյշ Պետոյեան, Էմմանուէլ-Աստղիկ Պետոյեան, Մարիամ – Սէսիլ Պետոյեան, Միշէլ Պետոյեան - Քրէթիէն, Սարգիս Պետոյեան, Վարդգէս Տակառեան, Էտմոն Ղազերեան, Մարգրիտ Ղազերեան, Հուրի Երեւանեան, Պարպարա Միլոֆ, Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան, Սիլվա Սերոբեան, Սուրէն եւ Սոնիա Սարգիսեան, Միքայէլ եւ Մատլէն Յակոբեան, Անուանեան–Աւանեան ընտանիք, Ալիս Իսրայէլեան, Ալիս Մոմճեան, Տարօն եւ Անի Սարհատեան, Վիրժինի Միհրան եւ զաւակները, Լեւոն Զարզավաթճեան, Մառի–Ժագլին Զարզավաթճեան:

Communiqué de Presse

Concert de solidarité
Prague sinistrée
Théâtre du Châtelet
Vendredi 11 octobre à 20 heures

La République tchèque vient de subir, en particulier à Prague, des inondations dramatiques, entraînant la mort de plusieurs personnes, l'évacuation temporaire de 200.000 habitants et la détérioration d'un patrimoine culturel remarquable.

Dès le mois d'août dernier, le Maire de Paris a souhaité apporter une aide d'urgence, sous la forme de vaccins et de matériels de première nécessité. Dans cet esprit, Bertrand Delanoë et Petr Janyska, Ambassadeur de la République tchèque en France, ont décidé d'organiser, en partenariat avec France-Musiques, **un concert de solidarité, en présence de Vladimir Spidla, Premier Ministre de la République tchèque.** Le Théâtre du Châtelet accueillera ainsi Magdalena Kozena (mezzo-soprano), qui a convié le Trio Martinu et le violoncelliste Jiri Barta, tous ces artistes ayant accepté que **la recette de ce concert soit intégralement versée aux victimes des inondations.**

Par ailleurs, des dons peuvent être effectués à l'ordre de :

«Inondations République thèque»
CCF, 39 avenue de Suffren 75007 Paris.
Code banque 30056 Guichet 00039
Compte 00393610512 Clé 80

Grâce à la musique thèque (Dvorak, Janacek) et française (Ravel), les Parisiens manifesteront ainsi leur profonde sympathie et leur solidarité à l'égard des habitants de cette grande capitale sinistrée.

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ – ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 10-ին

Կը մատուցուի պատարագ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի կազմութեան 24-րդ տարեդարձին առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Հոգեհանգստեան արարողութիւն կը կատարուի երգչախումբէն անդարձ բաժնուած հիմնադիր նախագահներէն՝ ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ, մեներգչուհի ԼՈՒՍԻՆԷ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ – մեներգչուհի ՄԱՐԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ, երգչուհիներ ԱՆԻ ՏԸՎՕՍԻ եւ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՄԱՇՈՑԵԱՆԻ, երգեհոնահար ՓՕԼ ՕԹԱՐԻ, մեներգիչ ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ, մեներգիչ ՇԱՀՆՈՒՐ ՃԷՑՀԱՆԻ, երգիչ ԱՐՄԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգւոց ի հանգիստ:

Այս առթիւ պատարագիչը կը յանձնէ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

իրենց տասնեակ տարիներու Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթին մատուցած ծառայութիւններուն համար շնորհած «Կոնդակ»-ները՝ դաշնակահարուհի ԺԻՒԼԻԷԹ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, մեներգչուհի ԵՒԱ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻՆ եւ մեներգիչ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻՆ, հիմնադիր-ղեկավար ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, որ կը պարգեւատրուի նաեւ Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ պատուոյ բարձր շքանշանով:

Պատարագի կոմիտասեան բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըըլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի, ճոխ ընդունելութիւն Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ, Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Չօպանեան» սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին մեր ժողովուրդը, Մարսէյլի եկեղեցեաց Թաղական խորհուրդները, բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները սոյն հանդիսութեանց:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Repas

Comme chaque année la Croix Bleue d'Issy les Moulineaux section Dirouhie Serengulian vous invite à son repas au Chalet de Vaupereux, le 6 Octobre.

Cette journée commencera par la visite du Musée Français de la Carte à Jouer à Issy les Moulineaux.

Rendez-vous à 10h15 devant la MCA 45, rue de la Défense, Issy les Moulineaux avec un arret à 10h30 devant l'Eglise Arménienne Apostolique d'Issy les Moulineaux.

Pour inscription contacter
Mme Minassian 01 40 95 81 33
Mme Papazian 01 46 42 90 68

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՑԵՐԹԸ

AVEC SCHAVARCH MISSAKIAN LA PRESSE ACQUIERT SES TITRES DE NOBLESSE

Կը դասախօսէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 20.30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
 EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
 «LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»
 Inauguration le mardi 1er octobre à 18h30 à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le vendredi 4 octobre à 20 heures 30 :**
 CONFERENCE DIAPORAMA :
 «L'ARCHITECTURE ARMENIENNE»
 par Patrick Donabedian, à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le samedi 5 octobre à 11 heures :**
 INAUGURATION OFFICIELLE DU MONUMENT ARMENIEN
 (face Gare Chaville Rive-Droite)
- **Le samedi 5 octobre à 21 heures :**
 PROJECTION DU FILM «ARARAT»
 d'Atom Egoyan **à l'Atrium** (avenue Roger Salengro).
 Débat animé par **Anahide Ter-Minassian**, à l'issue de la projection.
- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**
 PRESENTATION DE L'OUVRAGE «50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
 par son auteur **Krikor Beledian** (Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

CHENE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Grande Braderie de Noël
Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 7 եւ 8

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍԱ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
JEUDI
3 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.526

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.526

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՐԻ կացութիւնը շատ անորոշ է եւ ապստամբներն ալ բաւական դժգոհ են Ֆրանսացիներէն, որոնց դիրքը յստակ չէ իրենց համար: Պուաքէի մէջ, ենթասպայ Էլլիոտէր, ապստամբներու հրամանատարը չի կրնար ծածկել իր կասկածները: Ան կ'ըսէ թէ Ֆրանսացիները եթէ չըլլային, արդէն շատ յառաջացած կ'ըլլային: Ըստ իրեն, ֆրանսական ուժերը արգելք եղան իրենց յառաջխաղացման դէպի երկրին վարչական մայրաքաղաքը՝ Եամուսուքրօ, բայց, նոյն դիրքը չեն բռներ ազգային զինեալ ուժերու նկատմամբ: Գալով Ֆրանսայի, նոր ուժեր ղրկած է. 70 վայրաչուներէ բաղկացած: Իրեն դէմ եղած ամբաստանութեան ի պատասխան, ֆրանսական բանակը կը հերքէ թէ կառավարութեան ի նպաստ կը գործէ, ապահովութիւն տալով որ իր պաշտօնը կը կայանայ օտար քաղաքացիներու պաշտպանութեան մէջ, բայց, չի կրնար ձգել որ ապստամբները Եամուսուքրոյի ապահովութեան գօտիի կեդրոնին մօտենան: Այս ապստամբները իրենք զիրենք մկրտած են «Քոթ տ'Իվուարի հայրենասիրական Շարժում» եւ կ'ըսեն թէ փոխանցման կարճ ժամանակի մը համար նախագահ մըն ալ ունին:

ՖՐԱՆՍ ԹԵԼԵՔՈՄԻ գլուխը նշանակուեցաւ Թոմսոն Մուլթիմետիայի ներկայ նախագահը՝ Թիէրի Պրըթօն, որ ժամանակ պահանջեց փր յաջորդութիւնը կազմակերպելու համար: Իր նոր պաշտօնն ալ բաւական դժուար կրնայ պատճառել, քանի Ֆրանս Թելեքոմ 70 միլիառ Եւրօ պարտք ունի, 210 հազար մտահոգ աշխատաւորներ եւ 1.6 միլիոն սնանկացած բաժնետէրեր: Շատ բան կախում ունի Պետութենէն որ դրամախլուխին 56.4%-ի տէրն է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ արդարադատութիւնը հաստատեց Ալեքսանդր Խլոպոնինի ընտրութիւնը որպէս կառավարիչ Կրասնոյարսկի շրջանին: Այս ընտրութիւնը ջնջուած էր ընտրական յանձնախումբին կողմէ:

ՍԵՆԵԿԱԼԵԱՆ զբօսանաւուն ընկղմիլէն հինգ օր ետք, դեռ կային դիակներ որոնք չէին յայտնաբերուած: Հազար զոհերու մէջ կան 30 Ֆրանսացիներ, որոնք զբօսաշրջիկներ կամ Սենեկալի բնակիչներ են: Ի դէպ, զոհերու ճշգրիտ թիւը երբեք յայտնի պիտի չըլլայ, ըսուեցաւ թէ 1030 հոգի կար նաւուն վրայ, բայց, ծովային սպայի մը համաձայն, 1200-էն 1300-ի թիւը աւելի հաւանական է:

ՔԱՇՄԻՐԻ ՄԷՋ 21 հոգի սպաննուած է երկու յարձակումներու ընթացքին, որոնք իսլամական կեռիլլային կը վերագրուին: Յարձակումները գործուած են հնդիկ ուխտաւորներու հանրակառքի մը վրայ եւ հնդիկ զինուորականներու դէմ:

ԻՐԱՆԻ արդարադատութիւնը փակած է հարցախոյզի հիմնարկ մը, որու տնօրէնն ալ հրաւիրուած է բացատրութիւններ տալու դատարանի մը առջեւ: Հիմնարկը հարցախոյզ մը կատարած էր բնակչութեան մօտ Ուաշինկթընի հետ երկխօսութեան մը վերսկսումին համար եւ ըստ արդիւնքին Պարսիկներու 74.7%-ը համամիտ են, մինչ Այի Խամէյնի, իսլամական յեղափոխութեան առաջնորդը դէմ է:

ՓԱՐԻԶԻ յատուկ ոճիրներու ատեանին առջեւ, Հոկտեմբեր 1-ին, սկսաւ Պուալէմ Պէնսայիտի եւ Սմայն Այդ Ալի Պելքասէմի դատավարութիւնը: Իրենց դէմ եղած ամբաստանութիւնն այն է որ հեղինակներ են 1995-ին Փարիզ գործուած երեք ոճրափորձերու, որոնց հետեւանքով ութ մեռեալ եւ 200 վիրաւոր կար: Ամբաստանեալներու շարքին կը բացակայի, սակայն, կարեւոր անձ մը՝ Ռաշիտ Ռամտա, որ ենթադրեալ ֆինանսաւորն է, բայց, բրիտանական իշխանութիւնները, որոնց ձեռքն է 7 տարիէ ի վեր, կը մերժեն Ֆրանսայի յանձնել: Պէնսայիտ եւ Պէլքասէմ կ'ընդունին որ անդամ են ԺԻՍ.-ի (Իսլամական Զինեալ Խումբ), բայց կ'ուրանան ոճրափորձերը եւ իրենց լռութիւնն ալ խորապէս կը վրդովէ վիրաւորները թէ մեռեալներու ընտանիքները:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Ֆ. Հոլանտ պատասխանած է կուսակցութեան ձախին քննադատութիւններուն, այսինքն Էմմանուէլլի եւ Մելանշոնի, որոնք Կիրակի (Սեպտեմբեր 29) յարձակած էին ղեկավարութեան վրայ: Հոլանտ կ'ընդունի որ տարակարծութիւններ կան խորքի եւ ռազմավարութեան եւ թէ վիճարկումը օրինաւոր է, բայց, ինչ որ անընդունելի է, գործածուած ոճն է:

ԷԼԻԶԷ հրապարակեց 2003-ի իր պիւտճէն որ աւելի քան 30 միլիոն Եւրօ է, ինչ որ 6 միլիոն աւելի է բաղդատմամբ նախորդ տարուան: Տրուած արդարացումներն են 18 տարուան հնութիւն ունեցող կազմածներու փոխարինումը եւ քարտուղարութեան եւ ներքին ապահովութեան ծախքեր:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ, կը թուի թէ առեւանգումները վերսկսած են: Ֆրանքֆուրթի մեծահարուստ ընտանիքի մը Ֆոն Մէցլէրի 11 տարեկան մանչուկը առեւանգուած էր անցեալ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 27-ին: Ժամ մը ետք ծնողքէն կը պահանջուէր մէկ միլիոն Եւրօ եւ հաւանաբար անմիջական վճարումին, կը հաստատուէր որ երախան սպաննուած էր առեւանգման օրն իսկ: Զոյգ կասկածելիներ ձերբակալուած են եւ փրկագինին մէկ մասն ալ գտնուած է:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ, Հոկտ. 1-ին, համաձայնագիր մը ստորագրուած է ՄԱԿ-ի պատուիրակներուն եւ Պաղտատի բանագնացներուն միջեւ քննիչներու Իրաք կատարելիք ստուգումներուն համար: Իրաք վաւերացուցած է ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին 1999-ի առաջադրանքները, ինչ որ չի գոհացներ Ամերիկան:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Մ. Խաթամի անգամ մը եւս իր ընդդիմութիւնը յայտնած է «որեւէ օտար միջամտութեան» եւ ոչ բազմակողմանի գործողութիւններու դէմ Կասպից ծովուն մէջ: Հակառակ Թեհրանի ընդդիմութեան, Մոսկուա եւ Բաքու, Սեպտեմբեր 23-ին, համաձայնագիր մը ստորագրած են այդ հարուստ ծովուն հեղուկ վառելանիւթերուն պաշարներուն մասին:

ՆԻՒ ՃԸՐԶԻԻ նահանգին պաշտօնական բանաստեղծը Ա. Պարագա փառատօնի մը կարդացած իր բանաստեղծութեամբ Հրեաներու զայրոյթը հրաւիրած է իր վրայ: Բանաստեղծութիւնը որ խորագրուած է «Մէկը Ամերիկան օդը հանեց», ուշադրութիւն գրաւած է հետեւեալ տողերով. «Ո՞վ տեղեակ էր երկնաքերներուն ռմբակոծումին / Ո՞վ հոն աշխատող 4000 Իսրայէլացիի ըսաւ որ գործի չերթան / Շարոն ինչո՞ւ հեռուն մնաց»: Հրէական կազմակերպութիւններ բանաստեղծութիւնը հակասեմական նկատելով բողոք ներկայացուցած են, ատոր վրայ նահանգապետը Պարագան հրաւիրած է հրաժարելու:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 1 / 2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԵՒ ԵՐԵՔ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԱԾ

Հայաստանի ու Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարները Ս. Սարգսեան եւ Ս. Իվանով Հոկտեմբեր 1-ին Մոսկուայի մէջ տարուած բանակցութիւններէ ետք երեք փաստաթուղթ ստորագրած են. ա) ռազմական ենթակառուցուածքներու միասնական գործածութեան, բ) տեղեկատուական փոխանակումներու, գ) Հայաստանի ռազմական գերատեսչութեան ղեկավարին Մոսկուայի այցին արդիւնքներուն մասին:

Միասին տրուած մամուլի ասուլիսին Ս. Իվանով յայտարարած է թէ Հայաստանի հետ ռազմական բնագաւառի Ռուսաստանի յարաբերութիւնները կայուն եւ շատ լուրջ բնոյթ ունին: Հայաստան գտնուող միացեալ զօրքերը կայունացընող դեր կը կատարեն Կովկասի ռազմաքաղաքական իրավիճակին մէջ: Իսկ Ռուսաստանի զինուորական վարժարաններուն մէջ մեծ թիւով Հայեր կ'ուսանին: Այս տարի 200-է աւելի հայ սպաներ արձանագրուած են այդ վարժարանները:

Ան ըսած է տակաւին թէ երկու երկիրներուն կողմէ վաւերացուած եւ գործադրութեան դրուած է Հայաստանի ու Ռուսաստանի ռազմական թէքնիք գործակցութեան համաձայնագիրը: Ան կը պատկանի նաեւ Հաւաքական ապահովութեան պայմանագրի մասնակից պետութիւններուն:

Ս. Իվանով անկարելի չէ նկատած Հայաստանի ուժերուն եւ միջոցներուն միացեալ խմբաւորումը հզօրացնելու հեռանկարը, յատկապէս շրջանին մէջ ահաբեկչութեան սպառնալիքի գոյութեան պայմաններուն մէջ: Այդ սպառնալիքը կայ, պզալի է, ըստ Ռուսաստանի նախարարին որ պատրաստակամութիւն յայտնած է ամէն ինչ ընելու, որպէսզի Կովկասի բոլոր ժողովուրդներուն գոյութիւնն ու խաղաղ զարգացումը ապահովուի:

⁂

ԵՐԵՒԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԸ ԿՈՂՈՊՏՈՒԱԾ

Երեւանէն 22 ճամբորդներով Թուրքիա մեկնող հանրակառք մը Վրաստան-Ատրպէյճանական սահմանին վրայ, Սադախլոյի մօտ, անծանօթ անձերու կողմէ կողոպտուած է: Գողերը ճամբորդներէն չորթած են 20 հազար տոլար եւ թանկարժէք իրեր: Պատահարը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 29, Կիրակի օրը:

⁂

ՉԷՉԷՆ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ՋԱՒԱԽՔ Կ'ԱՊԱՍՏԱՆԻՆ

Պանկիսի կիրճին չէչէն ահաբեկիչները մաքրագործելու նախագահ Պուտինի յայտարարութենէն ետք, այդ զինեալները սկսած են հեռանալ հոնկէ ու հաստատուիլ աւելի ապահով նկատուած վայրեր: Լրատուներ հաղորդած են որ որպէս այդ, անոնք նախընտրած են Ջաւախքը: Կը կարծուի որ ատոր գլխաւոր պատճառը անկէ Թուրքիա անցնելու դիւրութիւնն է:

21 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐԻ ՎԱՐԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Դրամական Միջազգային Ֆոնտը (ԷՖ-ԷՄ-Ի) 21 միլիոն տոլարի վարկ մը բացած է Հայաստանի, աղքատութեան նուազման եւ աճի շրջագօտիին մէջ, ինչպէս կը հաղորդուի զեկոյցով մը:

Այս երկրորդ չերտը, 87 միլիոն տոլարի ընդհանուր գումարի մը երեք տարուան վրայ, որոշուած էր 2001 Մայիսին:

ԷՖ-ԷՄ-Ի-ի ընդհանուր կցորդ տնօրէնը՝ Էտուարտօ Անինա յայտարարած է «վերջին տարիներուն, Հայաստան արագ աճ մը արձանագրած է, ցած դրամահոսք մը, փրական եկամուտներու յաւելում մը, պեղչուած աղքատութիւն մը եւ ընթացիկ հաշիւներու բացերու նուազում մը»:

ՇԱՒԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐԸ ՍԿՍԱԾ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Շաւիլի հայկական յուշարձանի բացման շրջագօտին մէջ (Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 11-ին), քաղաքին «Աթըլիոմ»ի (Մշակոյթի պալատ) յարկին տակ, Հոկտեմբեր 1-ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ «Հայերը Ֆրանսայի եւ... Շաւիլի մէջ» մկրտուած լուսանկարներու ցուցահանդէսին բացումը:

Նախ Հրայր Հրաչեան, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական ընկերակցութեան ատենապետը, այդ ծրագրին իրականացման պատմականը ըրաւ. ապա, Շաւիլի քաղաքային գրադարանի տնօրէն՝ Կի Փեռոշօ, ներշնչուած գրութեամբ մը ոգեկոչեց Ֆրանսայի քաղաքացի Հայերու անցած ուղին ու այսօրուան իրենց բերած նպաստը երկրին, փոխ հարստացման սկզբունքով: Պաշտօնական այս բաժինէն վերջ, ներկաները դիտեցին երկու յարկերու վրայ ներկայացուած աւելի քան հարիւր լուսանկարներ, որոնք ընդհանուր պատկեր մը կու տային գաղութի մը պատմութեան, իր ուրախ ու նաեւ տխուր երեսներով:

Արարողութիւնը վերջ կը գտնէր ընդունելութեամբ մը, որուն ընթացքին Աստղիկ Տէտէեան ու իր երգչախումբին մեներգիչները կը մեկնաբանէին քանի մը հայկական դասական կտորներ, գոհունակութիւն պատճառելով ներկաներուն:

ԻՐԱՔԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԳԱՐԱՅԻ

Իրաքի փոխվարչապետի օգնականը Թարիք Ազիզ այց մը կատարած է Անգարա ուր հանդիպումներ ունեցած է Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետ Էճեւիթի, Արտաքին գործերու նախարարին ու այլ պաշտօնատարներու հետ: Ան փոխանցած է նախագահ Ս. Հիւսէյնի ուղերձը: Հոն ըսուած է թէ Թուրքիա Իրաքի վրայ յարձակումի մը ծրագրին մէջ ռազմավարական կարեւորագոյն դիրքին տէր է եւ եթէ նեցուկ չտայ ԱՄՆ-ու, Իրաքի վրայ յարձակումը շատ կը դժուարանայ: «Մի՛ մոռնաք այն վնասները որոնց ենթարկուեցաք Պարսից ծոցի պատերազմին ընթացքին: ԱՄՆ-ու նպատակն է շրջանը փորձանքի մատնել ու իրեն հլու-հնազանդ ընել» ըսուած է հոն:

Թ. Ազիզ «Թուրքիա իր զինուորական խարիսխները ԱՄՆ-ու տրամադրութեան տակ դնելու պարագային, կը շարունակէ՞ք զայն բարեկամ երկիր մը նկատել» հարցումին պատասխանելով ըսած է. «Բացարձակապէս ոչ»:

«Ա. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ»

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Այս Թուրքը ընելէ եռք, Երասիմոս կը չեշտէ հետեւեալը. Ապրիլ 24-ին նախորդած ու յաջորդած շրջաններու վէճին մէջ հայկական կողմէ կը սեւեռի նախորդած փուլին, հոն մտադրութեան փաստ փնտռելով: Ապրիլ 24-ը նախապատրաստող դէպքերուն եւ յատկապէս 1912-14-ի ինքնավարութեան նախաձեռնութիւններուն մասին չի խօսիր. ապա Ապրիլ 24-ի վաղորդայնը մատնանիշ կ'ընէ եղերական բոլոր մանրամասնութիւններով: Իսկ Թրքական կողմը Ապրիլ 24-ը անոր նախորդած դէպքերուն անխուսափելի հետեւանքը նկատելուն, շատ չի ծանրանար հոն եւ ոստումով մը կ'անցնի 1917-էն ետքի երբ շեշտուած են հայկական փոխադարձութիւնները: Երբեմն ալ 1915-17 եւ 1917-21-ը համաժամ ցոյց տալու կեցուածք մը պատահարները կը զետեղէ փոխադարձ հակամարտութեան, բախումներու մթնոլորտի մը մէջ:

Ս. Երասիմոս յստակութեան օգնելու համար կու տայ քանի մը բանալիներ.

– Տարագրութիւնը միայն ռազմաճակատներու մօտակայ շրջաններէն չէ, այլեւ Պոլսոյ եւ Իզմիրի բացառութեամբ բոլոր շրջաններէն կատարուած է:

– Անոր կազմակերպութեան մէջ բանակը չէ գործածուած, այլ, գործածուած են մասամբ ժանտարմի, մասամբ ալ Յատուկ Կազմակերպութեան ու Իթթիհատի կազմած տեղական քաղաքագործերը:

– Վիճարկումին կեդրոնական մասը կը կազմէ տարագրութեան բուն դրդապատճառը. ան կատարուած էր բնաջնջումի՞ նպատակով, թէ ոչ: «Կարելի է մտածել թէ այդ մտադրութիւնը անփոփոխ չէ մնացած բոլոր հանգրուաններուն եւ բոլոր մակարդակներու վրայ»:

Յաջորդ գլուխը կը կրէ «Պէքէթեան ախտանի՝» խորագիրը: Ըսուածը այն է է որ 1914-15-ի ձմրան կ'արմատաւորուի համոզումը թէ մէկ հայրենիք երկու թեկնածու չի կրնար ունենալ եւ Հայերէ փրկուելու պատճառաբանութիւնը «մենք, կամ անոնք»ի հոգեբանութիւնն է: Այդ փրկութեան ձեւերն ալ տեղերու եւ պայմաններու համաձայն կիրարկուած են: Օրինակ, հաւաքական կոտորածները տեղի ունեցած են գլխաւորաբար ռազմաճակատներու մօտիկ վայրերու մէջ: Զափահաս այրերու թշնամիին ապաստանելու վախէն, զանոնք մաս առ մաս կոտորած են, կարաւաններու ճամբայ ելլելէն ետք:

«Հետեւանքը այն եղած է որ մեծ հաւանականութեամբ, մահացողները տաքէն, ցուրտէն, անօթութենէ, հիւանդութենէ մեռած են: Սակայն, ատիկա կողմնակի, կամ անսպասելի հետեւանք պէտք չէ նկատել. բնականոն պայմաններու մէջ հազիւ իր փոքր կշտացնող Անատոլուի այր բնակչութեան մեծ մասով զօրակոչի ենթարկուած մէկ շրջանին, նախապէս յայտնի բան էր թէ աւելի քան միլիոնանոց զանգուածի մը ճամբաներուն վրայ քաշկռտուիլը նման հետեւանքի կ'առաջնորդէր: Եւ արդէն, տարագրութեան որոշումին հետ զաւառի աւստրիացի եւ գերմանացի հիւպատոսները յատկապէս նշած էին այդ պարագան» կ'ըսէ Երասիմոս: Շարժունակութեան շատ սահմանափակ կարելիութեան տէր հաւաքականութիւններու մէջ բռնի տեղափոխութիւնները մեծ կորուստի պատճառ են, ըսելէ ետք, հեղինակը օրինակ կու տայ 1944-ին Չէչէններու, Ինգուշներու Սիպիրիա աքսորը, որ առաջին շրջանին 40%-ի հասնող մարդկային կորուստի պատճառ եղած է:

Կայ նաեւ արտակարգ նման վիճակներու մէջ հաւաքականութեան հոգեբանութեան եւ հակազդեցութիւններու հարցը: Այն զանգուածը որ պաշտպանութենէ զուրկ կը մնայ, որուն ապրանքը միւսներուն համար անարգել կողոպտելի բան կ'ըլլայ, երբ մանաւանդ աքսորի պայմաններուն մէջ այդ զանգուածը կը դադրի կարգ-կանոնի տէր, գիտակից միաւոր մը ըլլալէ, այլ խօսքով՝ դուրս կու գայ մարդկութենէ, Թիրախ կ'ըլլայ ամէն տեսակ յարձակումի: Այս բացատրութենէն ետք հեղինակը կ'արձանագրէ գութի ու անգթութեան շփոթ մը. մէկը երբեմն առանց պատճառի, այլեւս մարդ չհամարուելուն պատճառով սպաննած մարդուն զաւակները կ'առնէ, կը մեծցնէ...:

Դասախօսութեան վերջին մասը կը յարուցանէ զոհերու թիւին խնդիրը: Իսկ վերջաբանը խորագրուած է «Ի՞նչ պէտք է ընել ասկէ ետք»:

Զոհերու մասին Երասիմոսի յանգած ենթադրութիւնը 600-800 հազարի միջեւ է, մեկնելով՝ 1914-ին օսմանեան քաղաքացի Հայերու մօտ 1,5 միլիոնի թիւէն: Հայկական աղբիւրներու 2,5 միլիոնի տուեալը բացայայտ չափազանցութիւն կը նկատէ ան: Կ'ըսէ թէ օսմանեան մարդահամարով տրուած թիւերն ալ կրնան նոյն բնակչութիւնը նուազ ցոյց տալու նպատակը ունեցած ըլլալ:

Նոյն խորագրին տակ անդրադարձած է նաեւ այսօրուան վիճարկումին որ խրած մնացած է «ցեղասպանութիւն» յղացքին վրայ: Մինչդեռ այդ յղացքը ներկայիս շատ անորոշ սահմանումի մը տէր է: «1948-ին ստեղծուած այդ որակումը ուղղակի Հրեաներու ցեղասպանութեան օրինակէն մեկնած է: Եւ բացայայտ է որ ան չի կրնար նոյնացուիլ հայկական դէպքերուն հետ: Սակայն, ժամանակի ընթացքին յղացքին սահմանները կ'ընդլայնուին ու ան կը յարաբերականացուի» կը գրէ հեղինակը, որպէս բածին օրինակ ալ տալով սերպ զօրավարի մը Սրեպրենիքայի մէջ 7500 հոգիի մահուան պատասխանատուութիւնը, կամ 1993-ի Խոջալուի պատահարները...:

Յետագայ ընելիքները՞. մէկդի պէտք է ձգել իրաւաբանական մօտեցումը եւ պատմութիւնը գրի առնել որպէս այդ: Ա՛յս է Երասիմոսի առաջարկը: Ատոր համար անհրաժեշտ կը նկատէ գործին 8-10 հոգինոց խմբակի մը կողմէ ստանձնումը: Գրուելիք պատմութիւնը արդիւնքը պիտի չըլլայ փոխադարձ համաձայնութեան մը. այդ պատճառով՝ պէտք չէ գրուի հայեւթուրք խմբակի մը կողմէ, այլ թուրքիացի պատմագիրներու: Այդ նախաձեռնութիւնը ոչ մէկ պաշտօնական հիմնարկի օժանդակութեան, կամ նոյնիսկ հետաքրքրութեան առարկայ պէտք է ըլլայ: Նպատակը պէտք է ըլլայ բոլոր իրականութիւնները ամէնէն ճիշդ ձեւով հրապարակ դնել ու բոլոր հարցերը վիճարկումի նիւթ ընել: Միայն այս ձեւով կրնայ նպատակին ծառայել: Եւ վերջապէս, այդ աշխատանքին առաջին նպատակը աշխարհի հանրային կարծիքը ազդեցութեան տակ առնել, կամ նոյնիսկ լուսաբանել պիտի չըլլայ, այլ Թուրքիոյ հաւաքականութիւնը հաշտեցնել իր անցեալին հետ:

Ցեղասպանութեան նիւթով Թուրքիոյ մէջ ըսուածներէն, գրուածներէն տարբեր կաղապարով մօտեցում մը տալու ձգտումը ուշագրաւ է Երասիմոսի դասախօսութեան մէջ: Առաջին ակնարկով այդ տպաւորութիւնը կը գործէ իրաւաբանութիւն-պատմութիւն տեսանկիւններու զանազանութիւնը. սակայն, դժուար չէ տեսնել որ Հայերու ցեղասպանութեան մօտեցումին մէջ իրաւաբանական ազդակը զեղչելու նպատակը կը մատնէ ան: Այլ խօսքով՝ եղածը պատմութեան վերաբերող բան է ու սխալ՝ զայն իրաւաբանական ակնոցով դիտել: Թէ այդ «պատմութիւն» կոչուած չերտը կը չափուի ամբողջ բնակչութեան մը կեանքին, ինչքին, հողին կորուստով ու Թրքական նոր պետութեան մը անարգել հիմնումին ընծայած զետինով, իրեն համար կարեւորութիւն չունի: Իսկ արդար կամ անարդարօրէն «ցեղասպանութիւն» պիտակով ներկայացող այսօրուան անցքեր որոնք միջազգային ատեաններու մէջ դատավարութեան նիւթ կ'ըլլան, պարզապէս փաստն են այդ յղացքին սահմաններուն ընդլայնումին, ատով ստեղծուած շփոթին, եւլն.:

Արդէն դասախօսութեան մէջ ուշագրաւ է Հայկական հարց կոչուածին մանրամասնութիւնները նուազուրդի ենթարկելու, մանաւանդ ամէն տուեալ յարաբերականացնելու մտայնութիւնը: Տեղ տեղ մէջբերուած «այսուհանդերձ»ները որոշ լայնախոհութեան մը տպաւորութիւնը ստեղծելու, կամ հաւասարի նկատուելու ջանքին տպաւորութիւնը կը գործեն: Ասոնց քով բազմաթիւ անգամներ կը նըշմարուի պատճառաբանութեան, արդարացումի ճիգն ալ, որ կը կրկնէ Թրքական ծանօթ տեսակէտները, թէեւ աւելի նրբավարութեամբ, վարպետութեամբ:

Գլխաւոր այս նկատումներէն ետք, պէտք է անդրադառնալ նաեւ «Ասկէ ետք ի՞նչ պէտք է ընել»ուն տրուած պատասխան-թելադրանքին: Մանաւանդ զայն զետեղելով «Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնաժողով»ին վերակենդանացման շրջածիրին մէջ: Արդէն երկուքին թուականներն ալ հեռու չեն իրարմէ: Պատմութիւնը նորովի պէտք է գրուի «թուրքիացի պատմաբաններ»ու կողմէ կ'ըսէ Երասիմոս: Պատճառաբանութիւնն ալ այն է որ որեւէ «օտար»ի մասնակցութիւնը պիտի առաջնորդէ «բարեկամ-թշնամի» սեւսպիտակէն ըլլալիք արժեւորումի մը:

«Թուրքիացի» սահմանումը վերջերս սկսած է յաճախակի ձեւով գործածուիլ Թրքական լրասփիւռներու, քաղաքական որոշ ելոյթներու մէջ: Բաւական առաձգական եզր մըն է ան որուն տրուելիք իմաստը շատ լայն չափով առնչուած է գործածողին ինքնութեան, նպատակներուն: Կրնայ նշանակել թէ Թուրքիոյ մէջ տեղացին միայն Թուրքը չէ: Կրնայ նաեւ նշանակել թէ Թուրքիա ապրող Քիւրտը, Հայը, Յոյնը, Հրեան, միւսները և Թուրքը հասարակացի մը մասնակիցներն են. այն հասարակացին որ կը կոչուի Թուրքիացի: Երբ Երասիմոս կ'առաջարկէ որ ա՛յդ ոլորտէն պատմաբաններ գրեն Հայկական հարցին պատմութիւնը, ակներեւ է որ նպատակն է «Թուրք»ին ու «Հայ»ուն, կամ՝ մէկուն, կամ միւսին չյանձնել այդ գործը: Սակայն, բուն խնդիրը հոն է որ իր «Թուրքիացի» կոչածին մէջ ինչո՛վ պիտի երաշխաւորուի այդ ստանձնումին անկեղծութիւնը: Կարելի՞ է վըստահ ըլլալ որ «Թուրքիացի» ներկայացող ամէն Թուրք պատմաբան նման գործի պիտի ձեռնարկէ իր մէջի Թուրքը մէկդի ձգելով, կամ նոյն պիտակով Հայ պատմաբան մը –եթէ գտնուի այդպիսին– ձերբազատած պիտի ըլլա՞յ Թուրքիոյ մէջ ապրող ու գործող Հայու կաշկանդումներէն:

Նման մտորումներէ ետք ա՛լ աւելի զարմանալի կ'ըլլայ կարդալ Ս. Երասիմոսի գրքոյկի վերածուած դասախօսութեան մասին Թրքական մամուլի արձագանգներ որոնք, ինչպէս կը գրէ «Ակօս», «դաւաթ մը ջուրի մէջ փոթորիկ» յարուցած են: Թուրքիոյ Գիտութիւններու Ակադեմիան որ հրատարակիչն է հատորին, մեղսակից նկատուած է ամէն քայլի Թուրքերու հորը փորող Հայերու դաւաճանութեան: Կ'ըսուի թէ հատորը Թուրքերը կը նոյնացնէ Հիթլերի հետ: Գրող ալ եղած է թէ Երասիմոսի տեսակէտները ամբողջութեամբ համապատասխան, համարժէք են արմատական հայ գրողներու տեսակէտներուն, եւլն.: Գըրտնուած է Երասիմոսի գործը Արարատ ժապաւէնին համազօր նկատողն ալ: «Ակօս» կը գրէ թէ այս հակազդեցութիւնները եկած են աջակողմեան մամուլէն:

Ակնյայտ է որ «Թուրքիացի» բնորոշումը ելոյթներէ, յօդուածներէ մինչեւ իրագործում, տակաւին բաւական երկար ճամբայ ունի կտրելիք:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԻՐ ԹԱՌԵՐՈՎ»

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ԾՆՆԴԵԱՆ 70-ԱՄԵԱԿԸ

Հազուադէպօրէն ժամանակի մը պատմութիւնը կը խտանայ անձի մը կեանքին, ըմբռնումներուն եւ իրագործումներուն մէջ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ի մահուան երրորդ տարելիցին եւ ծննդեան 70-ամեակին առիթով անցեալ յունիսին լոյս տեսաւ «Գարեգին տը Ֆըրսթ. ին հիզ օն ուըրտծ» անգլերէն գիրքը, որ կ'ոգեկոչէ ականաւոր կրօնաւորին կեանքն ու գործունէութիւնը: Գիրքը հրատարակուած է Լոնտոնի մէջ հաստատուած «Գարեգին տը Ֆըրսթ Թիոլոճիքըլ էնտ Արմենոլոճիքըլ Սթատիզ» մատենաշարին կողմէ, որուն հովանաւորները՝ Գարեգին Ա.ի բարեկամներ Հայկ եւ Էլզա Թիթիզեան կը յուսան ի վերջոյ այս մատենաշարով հրատարակել երջանկայիշատակ կաթողիկոսին տպագրուած ու անտիպ քարոզներուն, շրջաբերականներուն, ուսումնասիրական յօդուածներուն, դասախօսութիւններուն, ուղերձներուն ու անձնական օրագրութիւններուն ամբողջութիւնը: Գարեգին Ա. անխոնջ գրող ու ընթերցող մը՝ բազմաթիւ գրութիւններ ունի անգլերէն, հայերէն կամ ֆրանսերէն լեզուներով: Կ'ակընկալուի, որ ամէն տարի լոյս տեսնէ երկու գիրք: Հրատարակիչները օրինակներ պիտի ուղարկեն աշխարհի գլխաւոր թանգարաններուն:

«Գարեգին տը Ֆըրսթ. ին հիզ օն ուըրտծ» գիրքին հրատարակութեան առիթով հրապարակուած հաղորդագրութիւնը կը նշէ, թէ Գարեգին Ա. աշխարհի տարածքին յարգուած եւ պատիւի արժանացած կրօնաւոր մը, աստուածաբան մը եւ էքիումէնիք շարժումի ղեկավար մըն էր:

«Ան մեզ մօտեցուց Աստուծոյ եւ մեզ դարձուց հպարտ զաւակները Հայ եկեղեցիին: Անոր ամբողջական գործերուն հրատարակութիւնը դէթ որոշ չափով պատկերը պիտի ուրուագծէ արտասովոր եկեղեցականին, այն սերունդներուն համար, որոնք երբեք պիտի չտեսնեն անոր փայլուն աչքերը եւ պիտի չլսեն անոր զգացումով լեցուն խօսքերը», կը գրէ Այրիս Փափազեան 238 էջերէ բաղկացած գիրքին նախաբանին մէջ:

Աւելի քան 100 սեւ ու ճերմակ եւ գունաւոր լուսանկարներէ բաղկացած գիրքը կենսագրական գործ մը չէ, այլ պատկերաւոր մէկ պատմութիւնը կը հիւսէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կեանքին, անոր ծննդավայր Քեսապէն մինչեւ Անթիլիասի դպրեվանք, Օքսֆորտի համալսարան, եկեղեցական տիեզերական ժողովներ, առաջնորդական թեմեր, Կիլիկիոյ կաթողիկոս եւ ի վերջոյ Ամենայն Հայոց հայրապետ: Լուսանկարները տրամադրուած են Կիլիկիոյ եւ Էջմիածնի կաթողիկոսութիւններուն, Գարեգին Ա.ի բարեկամներուն եւ ընտանիքի անդամներուն կողմէ:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ., Յովհաննէս-Պօղոս պապը եւ Լոնտոնի եպիսկոպոսը յատուկ խօսքեր յղած են գիրքին հրատարակութեան առիթով: Պապը կը նկարագրէ իր խոր համակրանքը Գարեգին Ա.ի նկատմամբ, իսկ Լոնտոնի եպիսկոպոսը հիացումով կը յիշէ անոր ունկնդիրներ կախարդողի տիպարը:

«Յիշարժան այս յոբելեանին վերատին մեր հայեացքի առջեւ յառնում է անձրնդիր եւ քաջ հովիւը, խանդավառ ուսուցիչը, հմուտ քարոզիչը, որ գիտէր առանց յոգնելու պրուցել աշխարհասփիւռ իր ժողովրդի հետ, հայրաբար առաջնորդել դէպի Աստուած եւ ամէն Հայի հոգում վառ պահել Սուրբ Էջմիածնի ու Հայրենիքի սէրը, նրանց սրտերը դարձնել հնադոյն ու հարուստ Հայ մշակոյթի» կը գրէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ.՝ ողջունելով հրատարակութիւնը:

Գիրքին խմբագիրը՝ Այրիս Փափազեան իր ծաւալուն ներածականին մէջ կը գծէ Գարեգին Ա.ի կեանքի ուղիին պատկերը եւ անոր կորած իւրաքանչիւր հանգրուանը՝ մէջբերումներ կատարելով անոր քարոզներէն, դասախօսութիւններէն, յուշերէն եւ ձայնագրուած խօսքերէն, արժեւորելով անոր գաղափարներն ու իրագործումները:

«Ան իր ամբողջ կեանքին ընթացքին ապրած է Աստուծոյ բարութեան հաւատքով, կեանքն ու մահը դիմագրաւած է հաւատքով, յոյսով ու սիրով» կը գրէ Փափազեան:

Մկրտութեան անունով Նշան Սարգիս-

եան՝ Գարեգին Ա. ծնած է Քեսապ, 1932 Օգոստոս 27-ին: Յաճախած է Քեսապի նախակրթարանը, Հայրը Հակառակ դերձակ դառնալու եւ ընտանիքին նիւթական բեռը թեթեւցնելու իր ցանկութեան, զայն ուղարկած է Անթիլիասի դպրեվանքը, ուր աւարտած է պատուոյ յիշատակութեամբ: Այնուհետեւ ան միշտ խանդավառութեամբ խօսած է Քեսապի մէջ իր արմատներուն մասին, ուր զգացած է կապը հողին հետ, ինչպէս նաեւ՝ Աստուծոյ եւ աստուածային շնորհներուն: Ներածականին յաջորդող էջերուն մէջ Գարեգին Ա. կաթողիկոսին «Խորհէ եւ մտիր» գիրքին անգլերէնի թարգմանուած հատուած մը կը նկարագրէ, թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ կայացած է Անթիլիասի դպրեվանքը երթալու որոշումը, թէ պատանի Նշանը ի՛նչպէս հոն մուտք գործած է առանց մտածելու, սակայն 6 տարուան կրօնական եւ մտաւորական դաստիարակութենէ ետք դարձեալ մտած է, այս անգամ՝ մտածելով:

Գարեգին Յովսէփեանց կաթողիկոսին անունով մկրտուելով՝ ան ձեռնադրուած է սարկաւագ: 1956-ին դարձած է դպրեվանքի տեսուչ, ապա գացած է Օքսֆորտ՝ աստուածաբանութիւն ուսանելու: Մտաւորական եւ ոգեղէն կեանքը համակած են զինք: Ան ընտրած է վանական կեանքը, գիտակցելով, որ հայ եկեղեցիին աւանդութեան մէջ կրօնաւոր դառնալը ժողովուրդէն խզում չի նշանակեր: Օքսֆորտը կեանքը շրջող փորձառութիւն մըն էր Գարեգին Ա.ի համար: Ան իր պարտականութիւնը համարած է քրիստոնեայ Հայաստանը, հայ ժողովուրդը եւ եկեղեցին ծանօթացնել Օքսֆորտի մէջ, ուր քրիստոնէական տարբեր աւանդութիւններու ծանօթանալով վերայայտնաբերած եւ վերարժեւորած է հայկական քրիստոնէական աւանդութեան ներհուն ուժը՝ տիեզերական եկեղեցի պարունակին մէջ:

Գարեգին Ա. էքիւմէնիք շարժումին գըլխաւոր ջատագովն էր հայկական եկեղեցիին մէջ: Ան մասնակցած է միջեկեղեցական ժողովներու, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի ընդհանուր ժողովներուն, Վատիկանի, Անկլիքան եւ Ուղղափառ եկեղեցիներու ժողովներուն: Էքիւմենիք շարժումի հիմնադիրներուն գաղափարներէն ներշնչուած՝ աստուածաբանական դասախօսութիւններ տուած է Ռումանիոյ, Հնդկաստանի եւ Մոսկուայի մէջ: Գարեգին Ա.ի համար էքիւմենիզմը ոգեղէն խորախորհուրդ իրականութիւն մըն էր, կենսական ուղղութիւն մը՝ քրիստոնէական հաւատքին մէջ: Ան կը հաւատար, որ ամէնէն աւելի տիեզերական սիրոյ ճամբով կարելի էր հասնիլ երկխօսութեան, իսկ էքիւմենիզմը այդ սիրոյն մարմնաւորումն է:

Երիտասարդները հայ ժողովուրդի կրօնական եւ մշակութային կեանքին մէջ դերակատար դարձնելու մտադրութեամբ՝ 1963-ին Գարեգին Ա. Պէյրութի մէջ հիմնած է Հայ Եկեղեցւոյ Համալսարանական Ուսանողներու Միութիւնը: Օքսֆորտէն վերադառնալէ ետք դպրեվանքի տեսուչի իր պաշտօնը վերստանձնելու կողքին ան ուսուցիչի եւ դասախօսի պաշտօններ վարած է դպրոցներու եւ համալսարաններու մէջ: Այնուհետեւ իբրեւ Ատրպատականի Թեմի առաջնորդ՝ ան վերակառուցած է դարաւոր հարստութիւններ պարունակող Նոր Ջուղայի հայկական թանգարանն ու գրադարանը, վերանորոգած է հայկական տպարանը եւ վերադաստաւորած՝ եկեղեցական արխիւները: Իբրեւ Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ՝ ան մեծ աշխատանք տարած է Ցեղասպանութեան 60-ամեակը արժանավայել ձեւով յիշատակելու, զայն նկատելով՝ գիտակցութեան աւելի բարձր մակարդակ նուաճելու, արդարութեան ձգտումը պահպանելու եւ զայն ոչ հայկական շրջանակներու ծանօթացնելու առիթ, «ինչ որ իբրեւ օրինակ ծառայեց յետագային», կը գրէ Փափազեան:

Իբրեւ Խորէն Ա. կաթողիկոսի աթոռակից, Գարեգին Ա. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի տարիներուն կառչած է «ապրող յոյսին»: Անոր կաթողիկոսութեան շրջանին Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը օժտուած է նոր տպարանով, թանգարանով եւ վերանորոգուած մատենադարանով: Ան թէեւ կը գիտակցէր արդիականացումի կարիքին, սակայն վերապահութիւններ ունէր եւ զգուշաւոր մօտեցում կը ցուցաբերէր արհեստագիտական նորութիւններու նկատմամբ, ինչպէս նաեւ՝ աշխարհիկ արդի կեանքի չափազանցութիւններուն եւ անոնց փորձութիւններուն, զորս կը նկատէր առօրեայ կեանքի մէջ Աստուծոյ տեղը փոքրացնող սպառնալիք:

Գարեգին Ա. Միջին Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի հիմնադիր անդամ էր եւ պատուոյ նախագահ: Ծարտասանական իր կարողութեամբ իբրեւ դասախօս հրաւիրուած է Միջին Արեւելքի, Գանատայի եւ Միացեալ-Նահանգներու համալսարաններուն եւ եկեղեցիներուն կողմէ: Իր կաթողիկոսութեան շրջանին հանդիպումներ ունեցած է Յովհաննէս-Պօղոս Բ. պապին, Քենթըրպըրիի առաջնորդին, Դանիոյ եւ Գերմանիոյ լուտերական եկեղեցիներուն, Աւստրալիոյ, Զուիցերիոյ եւ զատ եկեղեցիներու առաջնորդներուն հետ:

Հայաստանի երկրաշարժէն անմիջապէս ետք Գարեգին Ա. այցելած է աղէտի վայրը: Հաւատքը ինքզինք կը յայտնէ ճիշդ այն պահուն, երբ տրամաբանութիւնը հասկնալու անկարող է, ըսած է ան՝ երկրաշարժը նկատելով Աստուծոյ ներկայութեան հաւատալու ծանր քննութիւն մը:

Համահայկական Հիմնադրամի Կեդրոնական Յանձնախումբի տնօրէններու խորհուրդին անդամներէն մէկն էր Գարեգին Ա., երբ 1995-ին ընտրուեցաւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս: Պատմութեան մէջ աննախընթաց իրադարձութիւն էր, որ Կիլիկիոյ կաթողիկոս մը դառնար Էջմիածնի եւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս: Ան իր գահակալութեան քարոզին մէջ հայ եկեղեցիին միութիւնը ջատագովելով զայն կը հրաւիրէր ստանձնելու արդի կեանքի մակերեսային եւ անցողակի երեւոյթներուն դիմաց քրիստոնէական սեփական ժառանգութեան դաստիարակութիւնը փոխանցելու պարտականութիւնը, չեշտելով, որ այսպէս տիրող պարապութիւնը չուտով պիտի լեցնէին տարբեր աղանդներ, որոնք պիտի ստեղծէին ոգեղէն շփոթ կամ կրօնական անիշխանութիւն՝ Հայաստանի մէջ:

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7Ի ԱՄՕԹԸ

Թուրք ծանօթ գրող Աքթաօլ Պէհրամօղլու Սեպտ. 14-ի «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ ստորագրած էր յօդուած մը, ի դատապարտութիւն Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերու:

«Մարմարա» կը ներկայացնէ թարգմանաբար. –

Մեր մօտիկ անցեալի ամէնէն ամօթալի դէպքերէն մէկը, թերեւս ալ ամէնէն կարեւորը, այն յարձակումներն ու հրկիզումները, նաեւ սպանութեան փորձերն են, որոնք 1955 Սեպտ. 6-7 թուականներուն գործադրուեցան «փոքրամասնութիւն» կոչուած Թուրքիոյ Հանրապետութեան հայրենակիցներուն դէմ: Ամէն մարդ գիտէ որ այս յանցանքը, որ գործուեցաւ երկրին բոլոր հայրենակիցներուն նման օրէնքներու պաշտպանութեան տակ գտնուող մեր կարգ մը հայրենակիցներուն դէմ, իրականացած էր «խորունկ պետութիւն» կոչուած պաշտօնական կազմակերպութեան գիտակցութեամբ եւ գրգռութեամբ: Հայ – յոյն – հրեայ հազարաւոր հայրենակիցներու ապրանքներն ու բնակարանները թալանի ու յարձակումի ենթարկուեցան եւ այդ մարդիկը ստիպուեցան այս երկրէն հեռանալ: Ահա թէ ինչո՛ւ, Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերը ժամանակակից Թուրքիոյ համար կը շարունակեն մնալ որպէս ամօթալի արատներ:

Քանի մը օր առաջ, ճիշդ ալ Սեպտ. 6-7-ի տարելիցի օրերուն, իմ բանաստեղծ ընկերոջս՝ Ռոնի Մարկուլիէսի հետ կը ճամբորդէինք սաւառնակի մը մէջ: Մարկուլիէս, որ ժամանակակից Թուրք բանաստեղծութեան արժէքաւոր եւ ինքնատիպ բանաստեղծներէն մէկն է, միաժամանակ տօքթորա ըրած է տնտեսական գիտութիւններու ոլորտէ ներս: Հրեայ ծագումով այս Թուրք բանաստեղծին հարցուցի թէ ի՞նչ կը մտածէր Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերուն մասին: Ռոնի, որուն պեխերը Իսթանպուլի ամէնէն յատկանշական թաղամասերու մէջ բնակող Թուրք երիտասարդներու պեխերուն սպարէզ կրնան կարդալ, իր ճկուն Թրքերէնով եւ առանց վարանելու պատասխանեց. «Ասիկա դրամագլուխը Թրքացնելու երեք հանգրուաններէն մէկն է: Առաջինը՝ հայկական կոտորածն էր, երկրորդը՝ Ունեւորութեան տուրքը, երրորդը՝ Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերը»:

Ռոնիի հետ մեր խօսակցութիւնը աւելի վերջ շարունակուեցաւ գրականութեան կալուածէն ներս: Ենթադրենք որ հրէական ծագում ունեցող մեր մէկ հայրենակիցը օր մը իր գործերով Նոպէլի գրականութեան մրցանակի արժանացաւ, այն ատեն Թուրքիա ի՞նչպէս պիտի ընդունէ այս մրցանակը: «Խորունկ պետութիւն»ը ի՞նչ ընթացք պիտի բռնէ այս պարագային: Ռոնի Մարկուլիէս, կամ անոր նման հրեայ ծագումով մեր ուրիշ մէկ գրողը՝ Մարիօ Լեւի, կամ հայկական ծագումով արժէքաւոր Թուրք գրող՝ Մկրտիչ Մարգոսեան...: Ցանկը կրնանք երկարել: Եթէ իր գործերով մեր լեզուն զօրացուցած, բայց տարբեր էթնիք ծագում ունեցող մեր ժամանակակից այս գրողներէն ոեւէ մէկը եթէ միջազգային մեծ մրցանակ մը շահի, այդ մրցանակը ո՞վ շահած պիտի ըլլայ, Թո՞ւրք գրող մը, թէ ոչ, յոյն, հայ կամ հրեայ գրող մը: «Խորունկ պետութիւն»ը այս նիւթին շուրջ ի՛նչ պիտի մտածէ, ինչպէս պիտի ուզէր գիտնալ:

Հիմա կ'ուզեմ տալ եւս զարգացնել այս նիւթը: Վերոյիշեալ գրողները իրենց գրութիւնները Թրքերէն կը գրեն: Ռոնիի մայրենի լեզուն, որքան որ գիտեմ, Թըրքերէն է: Կը կարծեմ որ Մարիօն ալ այդպէս է: Տիյարպէքիրցի Մարգոսեանն ալ կ'ենթադրեմ որ Թրքերէնն ու հայերէնը երկու մայրենի լեզուներու չափ գիտէ: Այս տեսակէտով, «խորունկ պետութիւն»ը ակամայ մեր այս հեղինակները պիտի ընդունի որպէս Թուրք գրողներ, ուրիշ ճար չկայ: Ինչպէս որ Սարոյեանն ալ հայկական ծագումով ամերիկացի գրող մըն է: Բայց ի՞նչ պիտի պատահի, եթէ քրտերէն գրող Թուրքիոյ հայրենակից Մէհմէտ Ուզունին, եւ կամ Թրքերէնէ տարբեր որեւէ լեզուով գրող մեր ուրիշ մէկ հայրենակիցին այդպիսի մրցանակ մը տրուի: Այդ մրցանակը ո՞ր ազգին գրականութեան տրուած պիտի ըլլայ: Մէհմէտ Ուզուն եթէ քրտական իրականութեան մասին քրտերէնով գրող քրտական ծագումով Թուրքիոյ հայրենակից մըն է, կը կարծեմ որ -ոմանք ախորժին կամ ոչ- ճիշդ պիտի ըլլայ այս հեղինակը կոչել «Թուրքիացի քիւրտ գրող»:

Այն օրերուն, երբ Եըլմազ Կիւնէյը կը կորսնցնէինք, ես Ֆրանսա կը գտնուէի: Մահուան լուրը ֆրանսական հեռատեսիլի կայանին կողմէ սապէս սփռուեցաւ.– «Քիւրտ շարժանկարիչ Եըլմազ Կիւնէյ մեռաւ»: Ասիկա մեծ անիրաւութիւն մըն էր: Շարժանկարի մեծ արուեստագէտ մը իր պատկանած երկրին շարժանկարէն եւ գրականութենէն կը փրցուէր եւ կը յիշատակուէր միայն իր էթնիք պատկանելիութեամբ: Բոլոր անոնց համար, որոնք մօտէն կը ճանչնան, լաւ գիտեն թէ Ֆըրանսացիներու կամ արեւմտեան միւս երկիրներու այս տեղ եւ անիրաւ խեղաթիւրումները զարմանալի բան չունին: Բայց անոնց այս խեղաթիւրումներուն մէջ արդեօք իր պատասխանատուութիւնը չունի՞ իր հայրենակիցներուն նկատմամբ խտրականութիւն գործադրող մեր «խորունկ պետութիւն»ը:

Միջոցէ մը ի վեր Մկրտիչ Մարգոսեանի հետ եղբայրական բարեկամութիւն ունիմ: Անոր հարաւ-արեւելեան արեւով եւ հովով սեւցած դէմքին վրայ արեւելեան երկիրներու խալ մը զինքը կը մօտեցնէ Ահմէտ Արիֆի, Պէքիր Եըլտըզի, Թահսին Սարաչի, Տուրսուն Ագչամի, Ատնան Պինեազարի դէմքերուն:

Քանի մը օր առաջ անոր հետ Մեծ Կըղզիի մէջ կը խօսակցէինք: Պատմեց որ այս ամառ Պօզճաատայի մէջ ուզեր է հողամաս մը գնել, որպէսզի հոն խաղող հասցնէ եւ իր ձեռքով գինի արտադրէ: Բայց իմացեր է որ Մկրտիչի, Ռոնիի, կամ Մարիոյի նման Թուրք հայրենակիցները այսպիսի հողամաս մը առնելու համար, ստիպուած են եղեր նախ Անգարայէն արտօնութիւն ստանալ:

Սեպտ. 6-7-ի դէպքերէն մօտաւորապէս 50 տարի վերջ Թուրքիա կը շարունակէ իր ճակտին վրայ կրել այս ամօթին արատը: Փոխանակ մօտիկ անցեալի ամօթալի արատներէն փրկուելու, անոնց վրայ նորանոր արատներ աւելցնելու մեր այս յամառութիւնը ընաւ ալ վայել չէ մեր երկրին, որ օրրանն է բազմաձայնութեան, բազմերանգութեան եւ բազմամըշակութային ենթահողի:

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻՒՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

– Եթէ այդպէս է, իրաւցընէ կրնաս ինծի օգտակար ըլլալ, որովհետեւ Թալէաթէն եթէ պզտիկ հրաման մը գայ՝ զիս անմիջապէս ազատ կը թողուն, որովհետեւ իրենք ալ գիտեն բոլորովին անմեղ ըլլալս:

– Դուն մի՛ յուսահատիր եւ աղօթք ըրէ՛, որ շուտով Պոլիս վերադառնամ:

– Ինշալլահ, շուտով կ'երթաս:

– Ես բոլոր նախարարներուն հետ ծանօթութիւն ունիմ:

Ու այսպէս խօսելով՝ կատարելապէս յուսադրեց ծերունին, որ Աստիկի հետ ծանօթանալուն մէջ նախախնամութեան մատը կը տեսնէր:

– Աստուած քեզ հոս ղրկեց, – ըսաւ անոր:

Ցետոյ աւելցուց.

– Եթէ տասը ոսկին քիչ է, քեզի աւելի դրամ կրնամ տալ, դուն դրամի մասին ընաւ հոգ մի՛ ըներ, փա՛ռք Աստուծոյ, նիւթական կարողութիւնս լաւ է:

– Շնորհակալ եմ ձեր ազնուութեան, առայժմ տասը ոսկին բաւական է:

– Ինչպէս որ կ'ուզես, – ըսաւ ծերունին:

Աստիկ քիչ մըն ալ զանազան նիւթերու վրայ խօսելէ ետքը վերադարձաւ Արշաւիրի քով:

– Կ'ուզեմ սիկառէթ, քոնեակ եւ այլն առնել տալ, – ըսաւ, – արդեօք միջոց մը գիտե՞ս:

– Ատկէ դիւրին բան չկայ, – պատասխանեց Արշաւիր, եթէ դրամ ունիս:

– Ահաւասիկ դրամ, – պատասխանեց Աստիկ՝ գրպանէն ոսկիները հանելով եւ երկու հատ երկարելով:

– Բայց քիչ մը առաջ դրամ չունիմ կ'ըսէիր:

– Հիմա գտայ:

– Ի՞նչ կ'ուզես առնել:

– Շիշ մը քոնեակ, երկու տուփ առաջին կարգի սիկառէթ եւ ճաշարանէն ալ կերակուր բերել տալ կ'ուզեմ:

– Հիմա ուզածներդ կու գան:

Արշաւիր արդէն բարեկամացած էր բոլոր պահապաններուն հետ եւ կրցաւ իր բարեկամին խնդիրքը կատարել դիւրաւ:

Աստիկ ճամբորդութեան միջոցին առիթ չէր ունեցած իր սիրական ըմպելին գտնել խմելու, եւ ասիկա ճշմարիտ տառապանք մը եղած էր իրեն համար:

Երբ քոնեակի շիշը ձեռք անցուց, աչքերը ուրախութենէն շողշողացին:

Տենդայոյզ ձեռքով մը շիշը բացաւ:

Արշաւիր իրեն գաւաթ մը հայթայթած էր:

Երկուքը միասին մէկ քանի գաւաթ վըրայէ վրայ պարպեցին:

– Բայց ո՞ւրկէ ճարեցիր այդ դրամները, – հարցուց Արշաւիր:

– Հոս ծերունի մը ճանչցայ, ան տըւաւ, կ'երեւի որ հարուստ մարդ մըն է:

– Հասկցայ, Գէորգ աղան, բարի մարդ մըն է:

– Այնպէս կ'երեւի:

– Եւ շատ հարուստ:

– Աւելի աղէկ:

– Ու չափազանց միամիտ:

– Այդ սքանչելի է, բարի, հարուստ եւ միամիտ մարդ մը այնպիսի գանձ մըն է, որ դիւրաւ չի կրնար գտնուիլ:

– Գոնէ մեծկակ գումար մը փրցուցի՞ր:

– Տասը ոսկի միայն:

– Եթէ այդչափ է՝ նշանակութիւն չունի:

– Բայց իր քսակը միշտ տրամադրելի է, ինք այնպէս ըսաւ:

– Խմենք ուրեմն, իր կենացը:

(Շար. 315)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ – ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 10–ին

կը մատուցուի պատարագ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի կազմութեան 24–րդ տարեդարձին առիթով։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Հոգեհանգստեան արարողութիւն կը կատարուի երգչախումբէն անդարձ բաժնուած հիմնադիր նախագահներէն՝ ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ, մեներգչուհի ԼՈՒՍԻՆԷ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ – մեներգչուհի ՄԱՐԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ, երգչուհիներ ԱՆԻ ՏԸՎՕՍԻ եւ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՄԱՇՈՅԵԱՆԻ, երգեհոնահար ՓՕԼ ՕԹԱՐԻ, մեներգիչ ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ, մեներգիչ ՇԱՀՆՈՒՐ ՃԷՑՀԱՆԻ, երգիչ ԱՐՄԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգւոց ի հանգիստ։

Այս առթիւ պատարագիչը կը յանձնէ
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
իրենց տասնեակ տարիներու Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթին մատուցած ծառայութիւններուն համար շնորհած «Կոնդակ»-ները՝ դաշնակահարուհի ԺԻՒԼԻԷԹ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, մեներգչուհի ԵՒԱ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻՆ եւ մեներգիչ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻՆ, հիմնադիր–ղեկավար ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, որ կը պարգեւատրուի նաեւ Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ պատւոյ բարձր շքանշանով։

Պատարագի կոմիտասեան բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըլմազեանի։

Յաւարտ պատարագի, ճոխ ընդունելութիւն Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ, Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Զրբաշեան» սրահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին մերազն ժողովուրդը, Մարսէյլի եկեղեցեաց Թաղական խորհուրդները, բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները սոյն հանդիսութեանց։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Բ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 19ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, Աւընիւ տիւ փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

L'ASSEMBLEE GENERALE
de
l'Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

aura lieu le mardi 15 octobre à 20h30
au Centre Culturel Alex Manoogian
de l'U.G.A.B.
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Ordre du jour :
- Rapport moral
- Rapport financier
- Election du nouveau bureau
- Divers.

CONSEIL D'ADMINISTRATION

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE
présente
Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans
Welcome to Glendale
le Vendredi 18 octobre à 20 h 30
dans la SALLE DES FETES
DE L'ECOLE

**Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY**

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

**Réservations et renseignements
au 01 43 81 01 72.**

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE.
IMAGES D'UNE INTEGRATION»
Inauguration le mardi 1er octobre à 18h30 à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le vendredi 4 octobre à 20 heures 30 :**
CONFERENCE-DIAPORAMA :
«L'ARCHITECTURE ARMENIENNE»
par **Patrick Donabedian, à l'Atrium** (avenue Roger Salengro).
- **Le samedi 5 octobre à 11 heures :**
INAUGURATION OFFICIELLE
DU MONUMENT ARMENIEN
(face Gare Chaville Rive-Droite)
- **Le samedi 5 octobre à 21 heures :**
PROJECTION DU FILM
«ARARAT»
d'**Atom Egoyan à l'Atrium** (avenue Roger Salengro).
Débat animé par **Anahide Ter-Minassian**, à l'issue de la projection.
- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**
PRESENTATION DE L'OUVRAGE
«50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
par son auteur **Krikor Beledian**
(Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

100-ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ, երախտագէտ ապրումներով կը ծանուցանենք մեր Եկեղեցւոյ զաւակներուն, թէ՝

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ
Պատարագի մատուցմամբ յատուկ Գոհաբանական Աղօթք պիտի ըլլայ
Մայր Տաճարի եկեղեցաշէն բարերարին՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ
ու ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին,
Տաճարին հիմնարկէքը կատարող՝ Մանչէսթըրէն Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ
ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԻՒԹԻՒՃԵԱՆԻ
ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ, ի Տանէ Արջուկենցի,
նաեւ կառուցումէն ի վեր
Մայր Տաճարի ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ համար։

Յաւարտ այս արտայայտութիւններուն,
կը հրաւիրուին ամէնքը մասնակից դառնալ Սիրոյ Սեղանին՝
Մատաղի բաժնեկցութեամբ։

Սիրոյ Սեղանը տեղի կ'ունենայ՝
PRESS CLUB DE FRANCE, 8, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Մասնակցութեան համար, հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Եկեղեցւոյ Քարտուղարութիւն.— 01.43.59.67.03
— Տիկնանց Յանձնախումբ.— 01.47.43.12.66 / 01.46.62.01.29
Սեպտեմբեր 26–էն առաջ

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Les Coupons d'Alsace

**21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10**

**Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93**

**65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66**

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին։

**CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE**

Repas

Comme chaque année la Croix Bleue d'Issy les Moulineaux section Dirouhie Serengulian vous invite à son repas au Chalet de Vaupereux, le 6 Octobre.

Cette journée commencera par la visite du Musée Français de la Carte à Jouer à Issy les Moulineaux.

Rendez-vous à 10h15 devant la MCA 45, rue de la Défense, Issy les Moulineaux avec un arret à 10h30 devant l'Eglise Arménienne Apostolique d'Issy les Moulineaux.

Pour inscription contacter
Mme Minassian 01 40 95 81 33
Mme Papazian 01 46 42 90 68

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն
Ե Ր Ե Կ Ո Յ Թ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՅԵՐԹԸ

**AVEC SCHAVARCH MISSAKIAN
LA PRESSE ACQUIERT
SES TITRES DE NOBLESSE**

Կը դասախօսէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7,
ժամը 20.30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
VENDREDI
4 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.527
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.527

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՊՈՒՇ ՉԻ ԳՈՀԱՆԱՐ ԵՂԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՎ

ԲԱՑ Ց ԶԻՋՈՒՄՆԵՐ ԿԸՆԷ ԳՈՆԿՐԷՍԻՆ

Հոկտեմբեր 2-ին, նախագահ Պուշ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին շեշտած է. – «ՄԱԿ-ի բոլոր պահանջներուն ամբողջական յարգանքը միակ ընտրութիւնն է եւ այդ ընտրութիւնը ընելու ժամանակաշրջանը սահմանափակ է»: Կ'աւելցնէ. – «Սատտամ պէտք է ապացուցանէ· վերջակէտ: Ոչ ոք Միացեալ-Նահանգներու մէջ Իրաքի հետ պատերազմ մը կը փափաքի»: Բայց, սկիզբէն յստակ էր որ ինք կը փափաքի եւ շատ դժգոհ է թէ Իրաքի գիջումներէն եւ թէ իրմէ պահանջուած գիջումներէն: Ներկայացուցիչներու Ժողովին ստիպուած եղած է ջուր խառնել իր գինիին: Այսպէս, Ժողովը կը համաձայնի որ Պուշ գործողութեան մը դիմէ Իրաքի դէմ միայն «եթէ անհրաժեշտ է» եւ կը պահանջէ որ այդ անհրաժեշտութեան պարագային ալ, պատերազմը սահմանափակուի Իրաքով, ինչ որ Պուշ ընդունած է: Բայց, Միացեալ-Նահանգներու բուն դրդապատճառները բազմաթիւ վերլուծումներու առարկայ են եւ քիչ մը ամէն կողմ վերապահութիւնները կը բազմանան Ուաշինկթընի նկատմամբ: Լոնտոնի Կուարտիըն կը գրէր վերջերս. – «Ամբողջ այս պատմութիւնը ոչ մէկ կապ ունի իրաքեան սպառնալիքի մը հետ: Ոչ մէկ կապ ունի ոչ ահաբեկչութեան դէմ պատերազմին հետ, ոչ ալ բարոյականին», ու յօդուածին հեղինակը Թոնի Պլէրի Նախկին Նախարար՝ Մօ Մաուլամ կ'եզրակացնէր. – «Ուաշինկթընի փառամոլութիւնը այլ հեռանկար չունի քան հակակշռել սաուտական քարիւղի պաշարները»:

Չուզելով հանդերձ շատ խորհրդածել ամերիկեան յետին մտքերուն մասին, արաբ դիւանագէտ մը յայտարարած է. «Եթէ ԱՄՆ հակակշռէն Իրաքն ու իր քարիւղը, Ամերիկացիք նուազ պէտք կ'ունենան Սաուտի Արաբիոյ, սակերը կայունացնելու համար»: Քարիւղի գործարար մը աւելցուցած է թէ իրաքեան արտադրութեան յաւելում մը կը տկարացնէ Սաուտի Արաբիան, որ արդէն բաց ունի եւ որու բնակչութիւնը կ'աճի: Մնաց որ Սաուտի Արաբիոյ մէջ ալ հակամերիկեան զգացումները կը ծաւալին Սեպտեմբեր 11-էն ի վեր, երկու պատճառներով: Նախ այն ամբաստանութիւնները, որոնք կը վերաբերին սաուտական բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ Պէն Լատէնի մօտ իսլամական կարգ մը ցանցերու մեղսակցութեան, ապա նաեւ Պուշի զօրակցութիւնը Արիէլ Շարոնի քաղաքականութեան:

Հակառակ Իրաքի եւ ՄԱԿ-ի քննիչներուն միջեւ գոյացած համաձայնութեան, քարիւղի գիներու մթնոլորտը շատ լարուած էր Հոկտ. 2-ին: Նախ, տակառը հասած է 31 տոլարի, առաջին անգամ ըլլալով 19 ամիսէ ի վեր, ապա, իջած էր օրուան մէջ:

Լոնտոնի մէջ, Աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարին խօսք առնելով, Նախկին Նախագահ Պիլ Քլինթըն զգուշացուցած է Պուշը որեւէ «կանխարգիլիչ յարձակման դէմ, որ կրնայ ապագային համար, անբաղձալի հետեւանքներ ունենալ»:

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԱՐԱՖԱԹ «աղէտ» որակած է Երուսաղէմը Իսրայէլի մայրաքաղաք նկատելու ամերիկեան Գոնկրէսին որոշումը: Միւս կողմէ, Իսրայէլ մերժած է Թոնի Պլէրի կոչը բանակցութիւնները վերսկսելու պաղեստինեան Պետութեան մը ստեղծման շուրջ տարեվերջէն առաջ: Իսրայէլ դժգոհ է Մեծն-Բրիտանիայէն, որովհետեւ Թ. Պլէր ըսած էր թէ ՄԱԿ-ի բանաձեւերը միայն Իրաք չէ որ պէտք է գործադրէ, այլեւ Իսրայէլը: Ֆաթահի կեդրոնական կոմիտէն, որ ժողով գումարած էր Հոկտ. 1-ին, որոշած է որ վարչապետի պաշտօն չստեղծուի ցորչափ Պաղեստինեան Պետութիւն մը չէ հաստատուած: ԱՄՆ եւ Իսրայէլ կ'ուզեն որ Պաղեստինցիք վարչապետ մը նշանակեն երկրորդական դիրքի վրայ ձգելու համար Արաֆաթը, բայց, Ֆաթահի կեդր. կոմիտէին մէկ անդամը՝ Սահէր Հապաշ յայտարարած է որ աւելի առաջնահերթ հարցեր կան, նախ պէտք է վերջ տալ պաղեստինեան հողամասերու իսրայէլեան գրաւման:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Փարիզ եկած էր Հոկտ. 2-ին եւ իրեն ի պատիւ ճաշ մը տրուեցաւ Ելիզէ: Իր վերընտրութենէն ի վեր, Շրէօտէրի առաջին հանդիպումն էր Շիրաքի հետ եւ այս առթիւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը յայտարարեց. – «Բացարձակապէս դէմ ենք որ արդէն իսկ բանաձեւ մը նշէ զինուորական միջամտութեան մը անմիջական բնոյթը»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հանրային սպասարկութեանց աշխատաւորները ցոյցերու դիմած էին Հոկտ. 3-ին, երկրին զանազան քաղաքներուն մէջ, սկսելով Փարիզէն ուր տեղի կ'ունենար գլխաւոր համախմբումը Նասիոնէն Օփէրա: Շարժումին դրդապատճառները կը վերաբերէին Ելեկտրականութեան եւ Կազի սեփականաշնորհման (կառավարութիւնը կը նախընտրէ ըսել թէ «դրամագլուխը կը բացուի»), նոյնը Էռ-Ֆրանսի եւ Թղթատարին համար, մտահոգութիւն կայ նաեւ հանգստեան թոշակներուն մասին:

ՀԱԼԷՊԻ մէջ, Հոկտ. 2-ին, կարգ մը հին շէնքեր փլած են: Առնուազն 31 մեռեալ կայ եւ աւելի քան 30 վիրաւոր: Արկածը պատահած է քաղաքին աղքատ թաղամասին մէջ:

ՎՐԱՍՏԱՆ Ֆրանսայի դիմած է որպէսզի միջամտէ Ռուսաստանի մօտ, կարգադրելու համար իրենց տարակարծութիւնը Չէչէնիոյ պատճառաւ: Ծանօթ է որ Մոսկուա կ'ամբաստանէ Վրաստանը որպէս ապաստան տուող չէչէն ապստամբներուն եւ կը սպառնայ միջամտել: Շվարնածէ այս դիմումը ըրած է Արտաքին նախարարին կցորդ՝ Ռընօ Միւզըլիէի որ օրերս շրջապտոյտ մը կը կատարէ Կովկաս: Ան ըսած է. – Մեծ կարելիութիւններ ունիք Ռուսաստանի մօտ միջամտելու: Առաւելութիւն մը ունիք Ամերիկացիներուն վրայ, որոնք անորոշ կը մնան»:

ԱԼԺԷՐԻ արեւմտեան շրջանը նոր ոճիր մը գործուած է եւ 13 հոգի սպաննուած է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ վերցուց անգլիական եզան մսին դէմ դրած արգելքը «խենթ կովու» հիւանդութեան պատճառով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 2 / 3)

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԸ

Վրաստանի պետական ապահովութեան նախարար Վալերի Խապուրձանիա Հոկտ. 1-ին հասած է Երեւան, հանդիպումներ ունենալու Հայաստանի իր գործընկերներուն հետ: Հանդիպումներու օրակարգին կարեւոր կէտերէն եղած է Ջաւախքի կացութեան քննարկումը, հոն գտնուող ռուսական 12-րդ ռազմակայանին տեսանկիւնէն: Վերջերս Հայաստան կը գտնուէր Վրաստանի Պաշտպանութեան նախարարն ալ:

ՉԷՉԷՆՆԵՐ ԿԱ՞Ն ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԷՋ

Վրացական իշխանութիւնները հերքած են այն լուրը թէ Պանկիսի կիրճէն չէչէն մարտիկներ սկսած են Ջաւախք ապաստանիլ, անկէ Թուրքիա անցնելու նպատակով: Ջաւախքի մէջ Վրաստանի նախագահին լիազօր ներկայացուցիչը Թ. Մոսիաշվիլի յայտնած է թէ նման բան ոչ մէկ հաւանականութիւն ունի, որովհետեւ շրջանին վրացական սահմանապահ ուժերը լաւ կը գործեն եւ զինեալ խումբերու տեղաշարժ չեն նկատած: Ան աւելցուցած է թէ Ջաւախքի հայութեան կեցուածքը ծանօթ է Թուրքիոյ նկատմամբ, ուստի բացառուած է որ անոնք ապաստան տան Չէչէններուն, օգնելով որ Թուրքիա անցնին: Լուրը հերքած է Վրաստանի Ազգային ապահովութեան նախարարութեան բանբերն ալ:

Այսուհանդերձ, լուրին առաջին աղբիւրը Ա.-ԻՆՖՕ գործակալութիւնը պնդած է թէ իր լուրերը հաւաստի աղբիւրէ են եւ կան չէչէն մարտիկներ Ջաւախքի այն շրջաններուն մէջ որոնք զուտ վրացաբնակ են, կամ առաւելապէս վրացաբնակ, ինչպէս՝ Բակուրիանի, Աբասթուման, Վարձիայի ձորը, Ախալցխա: Հետեւաբար, հարցը կը վերաբերի այս շրջաններէն Չէչէններու Թուրքիա անցքին եւ ոչ հայաբնակ վայրերէ:

«ԳԻՐՔ 2002» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Երեւանի մէջ Հոկտեմբեր 2-ին վարչապետ Ա. Մարգարեանի կողմէ բացումը կատարուած է «Գիրք 2002» ցուցահանդէս – տօնավաճառին որ կազմակերպուած է ԱԻԱՄԱ գրատան կողմէ: Հոն ներկայացուած է 80 հրատարակչութեան կողմէ վերջին երեք տարուան ընթացքին լոյս տեսած 1400 անուն գիրք: Այդ ցուցահանդէս – տօնավաճառէն ետք Հայաստան 5-րդ անգամ ըլլալով կը մասնակցի Ֆրանքֆուրթի գիրքի միջազգային 54-րդ տօնավաճառին, ներկայացնելով 6 հրատարակչութեան 200 լաւագոյն հատորները:

ՎԱՆԱՁՈՐ ՏՆԱԿ – ԴՊՐՈՑ ՉՈՒՆԻ ԱՅԼԵՒՍ

Վանաձորի մէջ երկրաշարժէն մնացած վերջին տնակ – դպրոցն ալ փոխադրուած է նոր շէնքը, շնորհիւ Հայ Օգնութեան Ֆոնտին օժանդակութեամբ Անոյշ Մաթեւոսեանի տրամադրած 450 հազար տոլարին: Դպրոցը 300 աշակերտ ունի: Բացումը կատարուած է Հոկտեմբեր 2-ին, դպրոցին նախկին աշակերտներէն, նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Արտաշէս Թումանեանի, քաղաքաշինութեան, տարածքային կառավարման նախարարներուն, Լոռիի մարզպետին, հիւրերու ներկայութեան:

ՍԱՄԲՈՅԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԻՆ ՅԱՋՈՂ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Օրերս Եուկոսլաւիա տեղի ունեցած երիտասարդներու եւ պատանիներու սամբոյի համաշխարհային ախոյեանութեան Հայաստանի հաւաքականը գրաւած է պատուաբեր 5-րդ դիրքը, ցարդ իր լաւագոյն արդիւնքը: 18-ամեայ Միհրան Ղազարեան (Վանաձոր, 52 քկ.) իր դասակարգին ախոյեանը դարձած է շահելով չորս մրցումներն ալ: Պատանիներու մէջ պրոնզէ մետալներու արժանացած են Լայերտ Աւագեան եւ Զօհրապ Քէշիշեան. աղջիկներէն Շողիկ Գէորգեան (Նոր Հաճըն, 44 քկ.) նուաճած է արծաթէ մետալ, Անի Յակոբեան՝ պրոնզէ: Երիտասարդներու մրցումներուն նոյնպէս արծաթէ մետալ շահած է Յովհ. Դաւթեան (52 քկ.): Խումբին մարզիչն է ծանօթ ախոյեան Գագիկ Ղազարեան:

ԲԱՔՈՒ ՖՐԱՆՔԵԻԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԹԻՌՆԵՐ ԿԸ ԳՆԷ

«Եօրոքոփթէր» ֆրանքօ-գերման ընկերութիւնը Հոկտ. 2-ին Բաքուի մէջ վեց ուղղաթիռներու վաճառքի համաձայնութիւն ստորագրած է: Ատոր առիթ տուած է Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարութեան կցորդ Ռ. Միւզըլիէի Ազրպէյճանի մայրաքաղաք այցը: Համաձայնագիրը առաջինն է զոր Բաքու կը ստորագրէ ոչ ռուսական ուղղաթիռներու գնումի մը համար: Ատով կը խորհրդանշուի Մոսկուայի ազդեցութիւնը նուազեցնելու եւ առաւել Արեւմուտքին մերձենալու ազրպէյճանական միտումը: 52 միլիոն Եւրոյի գործառնութիւն մըն է որով չորս հատ 5 թոննոց, երկու հատ ալ 9 թոննոց ուղղաթիռ պիտի ծախուի Բաքուի: Յանձնումը նախատեսուած է 2003ի վերջ եւ 2004ի առաջին վեց ամսուան ընթացքին:

Խնդրոյ առարկայ ուղղաթիռները կը կառուցուին Մարսէյլի արուարձան Մարինեանի մէջ. պիտի գործածուին գլխաւորաբար Կասպից ծովու նաւթակայաններու անձնակազմը ցամաքէն հոն փոխադրելու:

Ռ. Միւզըլիէ ընդունուած է նախագահ Հ. Ալիեւէ, հանդիպում ունեցած վարչապետ Ա. Ռասիզատէի հետ ու նոյն օրը, Հոկտ. 2-ին, անցած Վրաստան, ուրկէ Հոկտ. 3-ին կ'անցնէր Երեւան: Հինգ տարիէ ի վեր Ֆրանսացի պաշտօնատարի մը Կովկաս առաջին այցն է այս մէկը:

ՊԵՏՔ Է ՍՈՎՈՐԵՆՔ ՀԱՅԵՐԷ՛Ն ՄՏԱԾԵԼ

«Մէկ հայրենիք ունեմ, որ ֆրանսերէն լեզուն է»:
ԱԼՊԷՐ ԳԱՄԻՒ

...ԻՍԿ ԻՄ ՄԻԱԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ՀԱՅԵՐԷՆՆ Է

Իմ մայրենի Լեզուն է իմ հայրենիքը: Բայց թերեւս աւելի ճիշդ կը լինէր ասել, որ մայրենի Լեզուն՝ Հայերէնը, իմ հայրերի ու նախահայրերի ստեղծած ու ինձ ժառանգած երկիրը այս աշխարհի մէջ հաստատող դրսեւորումն է: Ուստի եւ հէնց մայրենի Լեզուն է, որ միշտ ենթարկւում է շահարկութեան, ինչպէս հայրերիս երկիրը: Հայերէ՛նը շահարկում են նրանք, ովքեր ընդհանրապէս չեն տիրապետում հայերէնին, շահարկում են նրանք, ովքեր իրականի մէջ ամաչում են խօսել մայրենի լեզուով, շահարկում են նոյնիսկ նրանք, ովքեր հանապազօր իրենց հացը վաստակելու համար ընտրել են Հայոց լեզուն:

Ինչպէս հայրերի ու նախահայրերի երկիրը, նոյնպէս եւ Լեզուն է, որ ենթարկուել է բռնութեան, ալկումի եւ ձեւախախտումների:

Ինչպէս հայրերի ու նախահայրերի երկիրը, նոյնպէս եւ Լեզուն է, որ ունեցել է, իր շքեղ վերելքներն ու ողբերգական անկումները:

Ինչպէս հայրերի ու նախահայրերի երկիրը, նոյնպէս եւ Լեզուն է, որ պաշտպանութիւն է աղերսում: Նա պաշտպանուելու կարիքը ունի թէ՛ օտար ներխուժողներից եւ թէ՛ յօժարակամ լեզուափոխուող խուրայիններից:

Եւ վերջապէս, հայրերի ու նախահայրերի երկիրը մի տարածութիւն է, որ, ինչպէս քիչ թէ շատ գիտենք պատմութիւնից, Հայի համար եղել է շագրենի կաշի:

Բայց Լեզուն շագրենի կաշի չէ: Աստանդական Հայը ուրե՛ղ էլ յայտնուել է շարունակական իր դեղերումների ընթացքին, ամէնուրեք իր հետ տարել է հայրերի Երկրի իր յիշողութիւնները եւ մայրենի Լեզուն: Եւ հայրերի Երկիրը նրա հետ մնացել է, եթէ կ'ուզէք՝ նրան պատկանել է այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ Աստանդական Հայը չի հրաժարուել մայրենի Լեզուից: Այսպիսով, Լեզուն, ինչպէս գրել է Հիլտա Գալֆայեանը իր մի բանաստեղծութեան մէջ, դարձել է «շրջուն հայրենիք»:

«Լեզուս՝
շրջուն հայրենիքն իմ՝
թանձրացեալ ոգին ժողովուրդիս»...

Եւ, ուրեմն, այսօր ինձ համար որքան տարօրինակ է Հայի հպարտութիւնը իր շագրենի կաշիով, որ մեզնից երկու հազար տարի առաջ հասնում էր մինչեւ Ասիայն Անտիոք ու աւելի հարաւ, նոյնքան եւ անհասկանալի է նոյն այդ Հայի անտարբերութիւնը իր Լեզուի նկատմամբ, որ մեր ժամանակներին գնացել հասել է մինչեւ իսկ էսկիմոսների ու պապուասների երկրներ:

Տարօրինակ է նաեւ Հայի հպարտութիւնը իր անսահման սիրոյ առարկայ հայրենիքով, որ ոչ թէ Հայաստանը, այլ Հայկական սովետական ու սոցիալիստական է եղել: «Հայաստան» գոյական եւ «հայկական» ածականի այս տարբերութիւնը նոյնն է, ինչ ազատութեան ու գերութեան, կամ դրախտի ու դժոխքի, կամ աստուածային ճշմարտութեան ու սատանայական կեղծիքի տարբերութիւնը: Ուզում եմ ասել, որ սովետական - սոցիալիստականը Հայաստան, այսինքն հայրենիք կարծելով, ասել կ'ուզի գոյականը ածականից չտարբերելով, այսինքն մայրենի Լեզուն զանց առնելով՝ Հայը ուրացել է իր հայրերի ծննդավայրն ու նախնիների երկիրը: Եւ Երկրի ծուէն - ծուէն եղած տարածքը շարունակում է մնալ նոյն շագրենի՝ կաշին, որ միայն փոքրանում է ու փոքրանում: Կարող է նաեւ որպէս շագրենի կաշի ընդհանրապէս վերանալ, եթէ նկատի ունենանք այն լուրերը, որ յամառօրէն չեն լռում նախնիների Երկրի տարածքները «մէկ քիլոմեթր այս կողմ կամ մէկ քիլոմեթր այն կողմ» փոխանակելու կամ զիջելու մասին: Ցուանք, որ լուրերը չարամիտ են: Բայց որ Լեզուն է փոխանակուել ու շարունակում է փոխանակուելով վերանալ՝ բնաւ էլ չարամիտ լուրերի ոլորտին չի պատկանում: Լեզուն փոխանակել են երէկ՝ հայկական - սովետական - սոցիալիստականի մէջ եւ շարունակում են փոխանակել այսօր: Լեզուն փոխանակում են Ամերիկաների ու Ֆրանսաների, Պուլկարիաների ու Ռուսաստանների մէջ եւ այլուր: Եւ ամէնից ցաւեշտականը այն է, որ օրը ցերեկով փոխանակելու այս ընթացքին մամուլը, ձայնասփիւռն ու հեռատեսիլը տարփողում են հայերէնի, հայկականութեան, եւ հայ - մշակութային «աննախընթաց վերելք»: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս ճահճալից դարձած Սեւանի «մակարդակը մի քանի սանթիմեթրով բարձրանալն» աւետում են այն յոյսով, թէ իր կարճ յիշողութեան պատճառով Հայը վաղուց ի վեր մոռացել է տասնութ մեթրերի անդառնալի կորուստը. մի ուրակեալ ոճրագործութիւն, որ մի ժամանակ քարոզում էին որպէս սոցիալիզմի եւ սովետական իշխանութեան պատմական յաղթանակ բնութեան դէմ:

Նոյն այս «տրամաբանութեամբ» որքան սաստկանում եւ ահազնանում են մեր տագնապները Հայերէնի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան առիթով, այնքան փորձում են մեզ համոզել, թէ հէնց Հայերէնը, Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնն են բարգաւաճել ու զարգացել երբեմնի սովետական եւ այսօրուայ ռուսական Հայաստանի մէջ:

Նաեւ արտասահմանի մէջ, քանի որ համատեղ ջանքերով մեր մէկ հատիկ Հայերէնից փորձում ենք երկու հայերէն ստանալ, մէկ հատիկ հայ մշակոյթը փորձում ենք տրոհել երկուսի, եւ եթէ ապահարզանային այս մտայնութիւնը շատ յառաջադիմի, ապա կը պարզուի, որ ոչ թէ սոսկ երկու, այլ տասնեակ տարբեր մշակոյթներ են ունեցել Հայկական բարձրաւանդակի եւ յարող շրջանների բնակիչները: Կը պարզուի նաեւ, որ սխալ է նրանց Հայ կարծելը, քանի որ մշակոյթ կրողները վանեցիներ են ու սասունցիներ, արաբկիրցիներ ու մեղրեցիներ, արտաշատցիներ ու գիւմրեցիներ, պոլսեցիներ ու մոսկուացիներ, բաքուեցիներ ու թիֆլիսեցիներ... Բայց ոչ երբեք Հայեր:

Հոգեւոր ու մշակութային տրոհումով Հային վերացնելու ճամբայ են ելել ոչ միայն Հայաստանի մէջ այլեւ նրա սահմաններից դուրս: Կարճատեսութի՞ւն է սա, թէ մէկ ուրիշ բան, որ իր ճիշդ անունն էլ ունի... Կամ գուցէ մեր ժամանակների մէջ առատօրէն բարգաւաճող գրական - մշակութային գորշութի՞ւնն է ձգտում ստեղծել «տեղական» գօտիներ, իր սնափառութիւնը բաւարարելու եւ ինքնահաստատում ունենալու հասկանալի ձգտումով: Բայց ինչի՞ եւ ո՞ւմ հաշւին...

Լինի նիւթական կամ հոգեւոր, բայց բոլոր դէպքերում ամենայն Ազգայինը փոխանակելու, զիջելու կամ նուիրելու թունամշուշը վաղուց է ներթափանցել մեր էութեան, մեր գիտակցութեան մէջ, որպէս «ժողովուրդների բարեկամութիւնը» փաստող միամիտ առհաւատչեայ: Եւ մեծապետական գաղութարարութիւնը քօղարկող այս բացարձակ սուտ կարգախօսով անբուժելիօրէն ախտահարուած եւ սովետական հիւանդ հոգեբանութեամբ Հայը մի գեղեցիկ օր անպայման կանգնելու է իր հոգեւոր հայրենիքը եւ պապենական նիւթական երկրի մնացորդները կորցնելու փաստի առաջ: Լուռ ու մունջ փոխանակութեան է հանելու նախնիների արիւնով ոռոգուած Հողը, քանի որ մանկութիւնից ներշնչուած է չա՛տ «Հայրենասէր բանաստեղծուհու» յորդորով, թէ եղբայրութեան նոր (այս նորը, անշուշտ, սովետականն է եւ կոմունիստականը) դարպասներին զինուորագրուած՝ աւերակ Վանի փոխարէն կարելի է ապրել նաեւ սոցիալիստական Երեւանի մէջ:

Դու պիտի վրէժ առնես ապրելով...
Աւեր Վանի դէմ՝ քո Երեւանով:

Բայց, քանի որ Հայերէնն է Հայի մըշտընջենաւոր հայրենիքը եւ Հայերէնով է հաստատուել Երկրի երբեմնի վիթխարի տարածքները եւ գոնէ առայժմ՝ Հայերէնով են պահպանուած մեր ժառանգութեան ծուէնները, ապա մարդ ապշահար է մնում այն անտարբերութիւնից, որ գոյութիւն ունի վիթխարի կորուստների նկատմամբ: Կորուստներ, որոնք նոյն մեր Լեզուի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան այլասերումի հետեւանքներն են: Ուզում եմ ասել, որ Հայը բացայայտ կեղծիքն ընդունել է որպէս ճշմարտութիւն: Եւ նա վստահ է, խորապէս համոզուած թէ սովետական հայերէնը, սովետական այբուբենը եւ սովետական ուղղագրութիւնը ճշմարիտ արժէքներ են: Եւ մտքի ծայրով իսկ չի անց կացնում, թէ հապա ինչո՛ւ «անկախ» Հայաստանի «դեմոկրատական» «ազատ» մամուլին արգելուած է որեւէ տող հրապարակել ազգային Լեզուի, ազգային Այբուբենի եւ ազգային Ուղղագրութեան մասին: Ինչո՞ւ են մասնաւորապէս արգելում Հայոց Լեզուի նկատմամբ կիրառուած սովետական ռեպրեսիաների մասին յօդուածների հրապարակումները այն Հայաստանի մէջ, որտեղ իշխանութիւնների եւ պետական իրաւակարգի մասին գրում եւ հրապարակում են անողոք ճշմարտութիւնից մինչեւ թեթեւսոլիկ ու խանդավառ ովսաննաներ... Ինչո՞ւ Հայոց լեզուի մասին նոյնպէս անողոքութեամբ ճշմարտութիւնը բացայայտելու, «ժողովուրդի թանձրացած ոգու» վրայ կախուած վերահաս աղէտի մասին Հայ մարդուն ճշմարիտ տեղեկութիւններ հաղորդելու փոխարէն բերանները ջուր առել են մամուլն ու եթերը...

Ես վստահ եմ, որ հարկադրաբար են լռում: Ես համոզուած եմ, որ հայաստանեան մամուլի եւ եթերի մարդերի մէջ աշխատում են ազգային նկարագիր ունեցող մարդիկ, ովքեր գիտեն, հասկանում են եւ ասելիք էլ ունեն: Բայց վարչակարգի ենթակայութեան տակ զրկուած են ազատ խօսքի հնարաւորութիւնից:

Մի քանի տասնեակ տարի առաջ, երբ «Հարազատ կոմկուսն ու կառավարութիւնը» հրահանգում էր համաժողովրդական դատապարտութեան ենթարկել Բորիս Պաստերնակին, Ալեքսանդր Սոլժենիցինին կամ Անդրէյ Սախարովին, նրանց գրականութիւնից ու գործունէութիւնից անտեղեակ գրողներն ու մտաւորականները, առաջաւոր բանուորի ու կոլխոզնիկի հետ հաւասար անգիտութեամբ, ծանակում էին ձեւախախտուած հասարակութեան խիղճը հանդիսացող այդ խոշոր անհատականութիւնների «սովետական իրականութիւնը խեղաթիւրելու համար», մեղադրում էին «սոցիալիստական հայրենիքը դաւաճանելու» եւ «դրսի մութ ուժերի թելադրանքին ծառայելու» մէջ:

Այսօր, հայ իրականութեան մէջ, Հայերէնի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան տագնապայարոյց վիճակը ահազանգող պահանջատիրական մեր ելոյթները դատապարտող մարդիկ կան՝ լրագրողներ ու մերձգրական երեւոյթներ, որ յօդուածներ, հարցազրոյցներ կամ համախօսականներ են հրապարակում ճիշդ այն ժամանակների փորձառութեամբ, այսինքն բանուորի ու կոլխոզնիկի անգիտութեամբ եւ սովետական ծառայամիտ ինքնագոհ խանդավառութեամբ:

Վերջապէս, այսօրուայ Հայաստանի վարչակարգի հիմքերը խարխլելու այդ ի՞նչ մահացու վտանգ է ներկայացնում Հայոց լեզուն, Այբուբենը եւ Ուղղագրութիւնը վերականգնելու մեր արդար պահանջատիրութիւնը, որին այդքան եռանդով դիմադրում են «գիտնականից մինչեւ ընթերցող», բացայայտելով ոչ միայն իրենց անգիտութիւնը, այլեւ գաւառամտութիւնը: Ո՞ւմ հրահանգն են կատարում նրանք... Եւ որո՞նք են նրանց փաստարկները... Ճշմարիտ փաստերը ամէն կերպ թաքցնում են հասարակութիւնից եւ ճշմարիտ փաստերի փոխարէն մէջտեղ կայակոչում են իրենցից ոչ պակաս գաւառամիտ մարքսիստ ակադեմիկոսների ու դոկտորների, որոնք մէջտեղ են եկել Հայոց լեզուն օրինակարգելու նկրտումներով: Բայց քանի որ «օրինակարգելու» նրանց ջանքերը նոյնքան փուչ են, որքան եւ դասակարգայնազերծ լեզուագիտութեան մարզի մտաւոր և իմացական նրանց կարողութիւնները, ապա այդ փուչ բրածոներին կշիռ տալու համար բոլոր առիթներով փորձում են միամիտներին համոզել, թէ Լեզուի պահանջատէրերը անյարգալից են «համաշխարհային հեղինակութիւնների» կարծիքների նկատմամբ: Բայց որ նրանցից ոչ մէկը ճանաչում չունի համաշխարհային եւ նոյնիսկ երբեմնի համամիութենական ասպարէզի մէջ, դժուար չէ համոզուել բանալով ոչ միայն Լառուսները, Ռոպէրները, Պրիթանիքաները, այլեւ «Սովետական հանրագիտական բառարանը» (Մոսկուա, 1990 թ.): Անհողդողդ մի փաստ, որից հետեւում է այն ճշմարտութիւնը, թէ սովետական իրականութեան մէջ դոկտորի ու ակադեմիկոսի կոչումով զարդարուած ամէն ոք չէ, որ գիտնական է, եւ ամէն ճշմարիտ գիտուն չէ, որ արժանացել է դոկտորի ու ակադեմիկոսի տիտղոսի: Չենք մոռանալու, որ կոչումներն ու տիտղոսները մեծաւ մասամբ, եթէ չասենք՝ ամէնից առաջ եւ հիմնականին շնորհուել են ծառայամիտներին, ովքեր հլու-հնազանդ կատարել են պալատականի իրենց պարտականութիւնները:

Բայց մի պահ մոռանանք կեղծ հեղինակութիւն ստեղծելու այս հանգամանքը, եւ ընդունենք, թէ Հայերէնի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան հակառակորդները յիրաւի «համաշխարհային համբաւ» ունեն: Յետո՞յ... Եւ ընդհանրապէս, ե՞րբ ենք սթափուելու եւ մէկ ընդ միշտ ըմբռնելու, թէ «անուանին» կամ «համբաւաւորը» կարող են օրինակելի լինել այն դէպքում միայն, եթէ նրանց կեանքն ու գործը նուիրուած է Ազգային Շահին: Ի՞նչ արժէք կարող է ունենալ այն զինուորը, որ թշնամու բանակի մէջ խիզախօրէն կռւում է իւրայինների դէմ եւ դառնում է «հեղինակաւոր զօրավար»:

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԻՐ ԹՈՒԵՐՈՎ»

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ԾՆՆԴԵԱՆ 70-ԱՄԵԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակումին 1700-ամեակը ոսկի առիթ էր Գարեգին Ա.ի համար՝ ամրապնդելու հայ եկեղեցիին միութիւնը եւ նոր տեսլական մը ընձեռելու Հայաստանի նորակազմ պետութեան: Ան կը յայտարարէր, թէ հայ եկեղեցիին ստեղծագործական պատմութիւնը առանց խզումի շարունակուած է 17 դար եւ իբրեւ այդպիսին մաս կը կազմէ քրիստոնէական աշխարհի եւ մարդկութեան պատմութեան: Ան 1700-ամեակի նշումը լաւագոյն առիթ կը նկատէր այս իրականութիւնը միջազգային ուշադրութեան առարկայ դարձնելու, հայկական քրիստոնէական մշակոյթի երեւոյթները ծանօթացնելու եւ աշխարհի առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդը ըլլալու իրողութիւնը արդարացնելու, մանաւանդ՝ երբ ներկայիս մշակոյթներու հանդիպումը եւ փոխանակումները կը ստեղծեն երկխօսութեան առիթներ: Այդպիսի մակարդակի վրայ ան կը թելադրէր 1700 տարուան անցեալը օգտագործել իբրեւ ներշնչումի աղբիւր՝ նոր իրագործումներու:

Գարեգին Ա. կաթողիկոսին ճիգերով սկսած է բարձրանալ Երեւանի Մայր եկեղեցին, որուն հիմնարկէքը կատարած էր Վազգէն Ա. կաթողիկոս: Անոր ջան-

քերով բազմաթիւ եկեղեցիներ եւ վանքեր վերանորոգուեցան եւ նոր եկեղեցիներ կառուցուեցան Հայաստանի տարածքին: 1700-ամեակի առիթով ան կազմակերպեց ցուցահանդէս մը եւ հրաւիրեց հայ թէ օտար մասնագէտներ՝ կարծիքներ լսելու համար 1700-ամեակը պատշաճ ձեւով ոգեկոչելու առընչութեամբ: Այս առիթով անոր հովանաւորած ցուցահանդէսները շրջեցան Մոսկուա, Աթէնք եւ Վատիկան:

Գարեգին Ա.ի ծննդեան 70-ամեակը մատենաշարով մը ոգեկոչելու նախաձեռնութիւնը պատշաճ ձեւ մը կը թուի ըլլալ պատուելու կրօնաւոր մը, որուն կեանքին մէջ գիրքը միշտ ունեցած է յատուկ տեղ: Ան գրած է տասնեակ մը ուսումնասիրական եւ աստուածաբանական գիրքեր, հազարաւոր յօդուածներ, քարոզներ եւ ներածականներ, հրատարակած է հարիւրաւոր գիրքեր եւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանին մէջ հիմը դրած է գիրքերու տարեկան ցուցահանդէսի մը աւանդութեան՝ գիրքի նկատմամբ սէր փոխանցելու նպատակով:

Այրիս Փափազեան Գարեգին Ա. կաթողիկոսին անյագ ընթերցողի տիպարը նկարագրելով կը գրէ, թէ ընթերցանութիւնը կրաւորական արարք մը չէր անոր համար, փոխ անոր իւրայատկութիւնը կարդացածը յիշելու մէջ էր:

«Արտասովոր երեւոյթ է, որ մէկը միաժամանակ լաւ խօսող եւ լաւ ընթերցող ըլլայ: Վեհափառը այս օրէնքին բացառութիւնն էր: Ան ունկնդիրներ կը գրաւէր եւ անոնց ուշադրութիւնը իր վրայ կեդրոնացած կը պահէր: Կը տիրապետէր նոյն խօսքին մէջ հաւասարապէս լաւ հայերէն, անգլերէն կամ ֆրանսերէն գործածելու, առանց շեղելու իր միտքէն կամ չփոթի մատնելու ունկնդիրը: Ան իր քարոզները գրող մը չունէր, այլ ինք կը գրէր իր սեփական քարոզները, – կը գրէ Փափազեան: – Արդի հասկացողութեամբ աշխատանքի մոլի մըն էր: Կ՚աշխատէր արեւածագէն մինչեւ ուշ գիշեր: Նոյնիսկ ամէնէն դժուար պայմաններուն մէջ, Լիբանանի պատերազմին ընթացքին կամ ֆիզիքական սուր ցաւերու մէջ անոր գրիչն ու նոթատետրը իրեն հետ էին: Ան կ՚արձանագրէր իր մտածումները, վախերը, աղօթքները, յոյսերն ու երազները»:

Կաթողիկոսէն անբաժան վերջին նոթատետրը անհետացած է անոր մահէն ետք: Խմբագիրը կը մաղթէ, որ անիկա վերայայտնուի:

«Գարեգին տէր Ֆըրսթ. ին հիզ օն ուըրտս» գիրքը վաւերագրական ժապաւէնի պէս կը բացուի ընթերցողին դիմաց: Իւրաքանչիւր էջի վրայ իր խօսքով եւ պատկերով կը վերակենդանանայ խորիմաց կրօնաւորը, միջազգային եւ ազգային դէմքը, մտաւորականն ու աստուածաբանը, որուն 1960-ական տարիներէն մինչեւ մահ արտասանած պատգամները, արժեւորումներն ու վերլուծական արտայայտութիւնները այժմէականութեան կնիք մը կը պահեն:

Ընթերցողը կը հաղորդուի տարիներու ընթացքին ուռճացած աշխարհահայեացքի մը իմաստութեամբ: Բծախնդիր եւ համապարփակ մօտեցումով ընտրուած Գարեգին Ա.ի խօսքերը բաժնուած են վեց գլուխներու եւ կ՚ընդգրկեն անոր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, Կիլիկիոյ կաթողիկոսի, դէպի վանական կեանք ուղեւորի, Էջմիածնի չարժումի ջատագովի, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակի եւ դէպի Հռոմ կատարած անոր վերջին ուղեւորութեան մտածումները:

Քրիստոնէութիւնը ապրող կրօն մըն է, որ վերջին 2000 տարիներուն կեանքի հոլովոյթ մը ճշդած է Հայերուն համար: Առանց քրիստոնէական հաւատքին գոյութենապաշտութեան՝ հայ ժողովուրդին ստեղծագործական յարատեւութիւնը անկարելի պիտի ըլլար, կ՚ըսէ ան եւ իբրեւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս կոչ կ՚ուղղէ հայ եկեղեցիին աւանդութեան վերականգնումին՝ ապահովելու համար անոր շարունակութիւնը եւ Հայաստանի նորաստեղծ հանրապետութիւնը օժտելու մարդկային եւ բարոյական ամուր սկզբունքներով: Ան կը դրուատէ ազանդներու եւ օտար արշաւանքներու դիմաց հայ եկեղեցիին տոկունութիւնը եւ կը թելադրէ ամրապնդել ազգային պատկանելիութեան արժանապատուութիւնը, սեփական ուժերու ապաւինելու՝ ինքնաճանաչումի եւ ինքնագիտակցութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Այլազանութեան մէջ համերաշխութեան կարելիութիւնը տեսնելով՝ ան կը քարոզէ խաղաղութեան, հասկացողութեան, գործակցութեան եւ փոխադարձ վստահութեան դեղեցիկ գաղափարները, կը շեշտէ պատմութիւն կերտելու հրամայականը եւ կը տեսնէ Հայաստանի ոգեղէն վերադարթօնքը:

Իբրեւ Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. կաթողիկոս՝ ան կը հաւատար, թէ անտեսանելի եւ ամենակարող Աստուծոյ ձեռքին մէջ գործիք դառնալը մեծագոյն պատիւն էր մարդ արարածին համար: Տէր Զօրի մէջ կը տեսնէր Ցեղասպանութեան շօշափելի փրականութիւն մը եւ Ս. Նահատակաց եկեղեցիին հիմնարկէքին առիթով արտասանած իր քարոզին մէջ զայն կը նկատէր ոչ թէ խորհրդանիշ, այլ՝ յարութեան նշան, յաւատու աղբիւր, տեսլակէտ եւ ուխտավայր: Վերանորոգութիւնը անոր հիմնական սկզբունքներէն մէկն էր: Ոչ մէկ ժողովուրդ կամ եկեղեցի կրնայ ապրիլ միայն աւանդութեամբ. եկեղեցին կը վկայէ այն իրականութիւնը, թէ նորին արմատները կը գտնուին հինին մէջ եւ հինը անիմաստ է, եթէ չվերանորոգուի, իսկ քրիստոնէական հաւատքը միաժամանակ հին ու նոր է եւ կը վերանորոգուի բոլոր ժամանակներուն մէջ, գրած է ան: Նախքան Կիլիկիոյ կաթողիկոս դառնալը՝ ան կաթողիկոսութեան պատմութիւնը եւ հայ եկեղեցիին ժամանակակից դերը արժեւորող գրութիւններու մէջ շեշտած է, թէ հայ եկեղեցիին առանձնայատկութիւնը անոր ազգային ոգին է եւ առաքելութիւնը: Խորապէս համոզուած ըլլալով եկեղեցիին քաղաքական պատասխանատուութեան, մանաւանդ ներկայ ժամանակներուն, երբ ազգային եւ միջազգային տարողութեամբ քաղաքական հարցեր կը ծառանան մարդկային ճիգերու դիմաց, ան սեփական սկզբունքներու եւ նպատակներու վրայ հիմնուած քաղաքականութեան ջատագովն էր եւ հարց կուտար. ինչո՞ւ պիտի ամչնամ աշխարհին ըսելու, թէ չեմ ուզեր, որ ինծի հետ վարուին այնպէս՝ ինչպէս վարուած են հօրս հետ: Ան Անթիլիասի դպրեվանքին վերանորոգուած շէնքին բացման հանդիսութեան օրը արտասանած իր քարոզին մէջ զայն կ՚որակէր Լիբանանի նրկատմամբ հաւատքի ցուցանիշ, կեդրոն մը, ուր խաղաղութեան սպասարկուներ պիտի պատրաստուէին:

Իրօք, խաղաղութեան հաւատքը երջանկայիշատակ կաթողիկոսին կեանքի ուղեւորութեան առաջնորդող լոյսը եղած է: Կոչումի գաղափարը աստիճանաբար զարգացած է անոր մէջ: Երբեք Աստուծոյ դէմ չեմ պայքարած իբրեւ ըմբոստ՝ գրած է ան: Այս համոզումը ցայտուն կերպով կը դրոշմուի 1999-ին հիւանդանոցին մէջ գրուած անոր մէկ աղօթքին մէջ, որ հրատարակուած է գիրքին վերջաւորութեան. այս գրութեան մէջ քաղցկեղէ տառապող կրօնաւորը կը խօսի աստուածային սիրոյ անմար լոյսին մասին: Ան Էջմիածինի միաբանութեան ուղղուած իր հրաժեշտի խօսքին մէջ կոչ կ՚ուղղէ կենդանի պահելու հայ եկեղեցւոյ հոգեւոր եւ սրբազան առաքելութիւնը: Անոր վերջին բառերն են՝ «Անտանելիօրէն ծանր հիւանդ եմ, դուք մնաք զօրաւոր»:

Մարդոց նման, գիրքերը տուն կը փնտռեն. ընթերցողն է, որ կեանք կուտայ գիրքին, առիթով մը ըսած է Գարեգին Ա.: Այսօր անոր յիշատակին հրատարակուած է գիրք մը, որուն մէջ ճիգ չէ խնայուած առաւելագոյն չափով արժեւորելու վերջին 40 տարիներու ըՍփիւռքի իրականութեան մէջ ամէնէն տիրական դէմքերէն մէկը: Ընթերցողին կը մնայ կեանքի կոչել զայն:

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԱՅՆՃԱՐԻ մէջ (Լիբանան) տեղւոյն Հ.Յ.Դ. «Կարմիր Լեռ» կոմիտէի դաստիարակչական յանձնախումբը շարք մը ձեռնարկներ կազմակերպած է Խաչվերացի եւ Մուսա լերան հերոսամարտի 87-րդ տարեդարձին առթիւ: Առաջինը եղած է, Սեպտեմբեր 13-ին, Վարուժան Մարտիրոսեանի քանդակներու ցուցահանդէսը: Յաջորդ օրը, Մուսա լերան հերոսամարտի յուշարձանին կից տեղի ունեցած է ազգային եւ յեղափոխական երգերու փառատօն մը, որու մասնակցած են Մանուկ Մինասեան, Վիգէն Տիշչէքնեան, Սիլվի Տէմիրճեան, Գոգօ Թիւթիւնճեան: Սեպտեմբեր 15-ին, Կիրակի, Ս. Պօղոս եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է պատարագ, որմէ ետք Մուսա լերան թանգարանի արարողութիւնը կատարուած է: Դաստիարակչական յանձնախումբին կողմէ խօսք առնելով Յակոբ Այնթապեան նշած է կարեւորութիւնը Մուսա լեռէն Այնճար հասած իրեր, ձեռագործներ եւ Մուսա լերան հետ առընչուող արխիւներ պարփակող թանգարանի մը շինութեան: Ապա, հրաւիրած է լիբանանահայութեան երեք համայնքներու առաջնորդները եւ դեսպան Ա. Յովհաննիսեանը կատարելու հիմնարկէքի արարողութիւնը: Խօսք առած է առաջնորդ՝ Գեղամ Եպիսկոպոս Խաչերեանը եւ յաջողութիւն մաղթած թանգարանի ծրագրին իրագործման: Հուսկ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Մուսա լերան յուշարձանին առջեւ հայութեան բոլոր եւ յատկապէս Մուսա լերան հերոսամարտի 18 նահատակներու յիշատակին:

ԱԹԷՆՔԻ քաղաքապետարանի Մշակութային կեդրոնի ցուցասրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հայաստանի դեսպանատան եւ Աթէնքի քաղաքապետարանի մշակութային յանձնախումբին տեղի ունեցած է հայաստանցի գեղանկարիչներ՝ Վալմարի (Վլադիմիր Մարգարեան) եւ իր զաւկին՝ Հմայակ Մարգարեանի, առաջինի 20 եւ երկրորդի 10 ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսը: Յանուն Աթէնքի քաղաքապետարանի մշակութային յանձնախումբին, բացման խօսքը արտասանած է Տիկին Քամվասինա Մարկէթի, իսկ պաշտօնական բացումը կատարած է դեսպան Վահրամ Կաժոյեան: Խօսք առած է Վալմար որ իր շնորհակալութիւնը յայտնած է:

ՓԻՐԼԱՅԻ (Յունաստան) Մշակութային կեդրոնին մէջ, վերջերս տեղի ունեցած է 57 նկարիչներու ծովանկարչութեան համահելլենական 23-րդ ցուցահանդէսը, որու աւարտին, ի շարս այլ արուեստագէտներու Գագիկ Գալստեան պարգեւատրուած է յատուկ պատուագիրով իր «Մայրամուտ» պաստառին համար:

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԿԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ՚ԵԼԼԷ

Յորմէհետէ իր գրպանը քանի մը ոսկի մտած էր, իր զուարթութիւնը գտած եւ մտատանջութիւնը փարատած էին: Հիմա ընդհակառակն, ամէն բան վարդագոյն կ՚երեւէր իրեն, եւ ապագային համար ոսկի երազներ ունէր:

Հետեւեալ առտու Արշաւիր, ինչպէս արդէն ըսած էր, ազատ արձակուեցաւ:

– Չի մոռնաս իմ մասիս դիմումները կատարելու, – ըսաւ Աստիկ անոր մեկնած պահուն:

– Դուն ապահով եղիր, պէտք եղածը կ՚ընեմ, – հաւաստեց լրտեսը:

Երկու օր ետքը քօմիսէրը իր քովը կանչել տուաւ Աստիկը:

– Պատրաստուէ՛, – ըսաւ անոր, – ճամբայ պիտի ելլաս, կէս ժամէն:

– Ո՞ւր պիտի երթամ, – հարցուց Աստիկ:

– Օսմանիէ:

– Հո՞ն պիտի մնա՞մ:

– Ո՛չ, ճամբադ պիտի շարունակես:

– Մինչեւ ո՞ւր:

– Մինչեւ քեզի յատկացուած աքսորավայրը:

– Ո՞րն է այդ աքսորավայրը:

– Երբոր երթաս, կը հասկնաս, բանար եթէ առնելիք բան ունիս, գնա՛ առ եւ պատրաստուէ:

– Պաթանիէ մը եւ մէկ – երկու կտոր լաթ ունիմ:

– Ինչ որ է, շո՛ւտ ըրէ:

Աստիկ դուրս ելաւ տրտում – տխուր:

«Այս անգամ կասկած չի կայ, Տէր Զօր կը ղրկեն կոր զիս, – մտածեց, – եւ քովս հազիւ ութը ոսկի կայ»:

Յանկարծ միտքը ինկաւ առտանցի ծեբուկը:

«Պէտք է, որ այդ մարդէն մեծկակ գումար մը փրցնեմ, բայց Տէր Զօր գացող մարդուն դրամ չեն տար, այդ մարդը ապագային եւ նոյնիսկ քիչ օրէն դրամը ետ առնելու յոյսովն էր, որ հանեց տասը ոսկին տուաւ...»:

Եւ անմիջապէս կրկին դրամ առնելու համար ծրագիր մը յղացաւ:

Ուրախ – զուարթ բանտէն ներս մտաւ եւ վազեց ծերունիին քով:

– Կ՚երթամ կոր, – գոչեց խնդալով:

– Ո՞ւր, – հարցուց ծերունին:

– Եկաւ, Պոլիսէն հրամանը եկաւ, հիմա ճամբայ կ՚ելլամ կոր:

– Ի՞նչ կ՚ըսես, – գոչեց ծերունին՝ ինքն ալ ուրախացած:

– Ուղղակի Ներքին գործերու նախարար Թալէաթ պէյէն հեռագիր կայ, իր ստորագրութեամբը հեռագիրը աչքովս տեսայ, քօմիսէրը ցոյց տուաւ. «Աստիկ էֆէնտին անմիջապէս Պոլիս ղրկեցէք առանց որեւէ հսկողութեան եւ ամէն տեսակ դիւրութիւն ընծայեցէք իրեն» գրած է, տեսնելու բան էր քօմիսէրին վիճակը, գլխ քովս նստեցուց, սիկառ հրամցուց՝ «պէյիմ, փաշամ» ըսելով:

– Աչքդ լոյս, կը շնորհաւորեմ:

– Շնորհակալ եմ:

– Ե՞րբ ճամբայ կ՚ելլաս կոր:

– Կէս ժամէն, վստահ եմ, որ Պոլիս հասնելուս կարեւոր պաշտօնի մը պիտի կոչուիմ:

– Կը խնդրեմ, ձեր խոստումը չմոռնաք:

– Ապահով եղէք, առաջին գործս այդ պիտի ըլլայ:

– Մեծապէս շնորհակալ եմ:

– Միայն թէ, Գէո՛րգ էֆէնտի, ձեզի խնդիրք մը ունիմ:

– Հրամա՛ն ըրէք:

– Քաւ լիցի, բայց կ՚ամչնամ, որ չվըստահիք:

– Ինչո՞ւ վշտանամ, Աստի՛կ էֆէնտի:

– Քօմիսէրին ըսի, որ քանի մը օր Ատանա մնամ, մինչեւ որ Պոլսէն դրամս գայ, բայց չըլլար՝ կ՚ըսէ կոր, «քանի որ Ներքին գործերու նախարարը անմիջապէս ձեզ կ՚ուզէ կոր, պէտք է որ ճամբայ ելլաք» ըսաւ. գիտել տուի, որ քովի դրամս բաւական չէր մինչեւ Պոլիս հասնելու համար եւ խնդրեցի, որ գէս ձրի փոխադրեն: «Այդ ալ չենք կրնար ընել, – պատասխանեց, – եթէ իբրեւ բանտարկեալ երթայիր, այն ատեն մենք կը վճարէինք ճամբու ծախքը, բայց քանի որ ազատ կ՚երթաք, մենք չենք կրնար դրամ տալ», կը հասկնա՞ք, Գէո՛րգ էֆէնտի կացութիւնս:

– Հասկցայ, որչա՞փ դրամի պէտք ունիս:

– Եթէ միայն ճամբու ծախք եւ ուտելիք ըլլար, մեծ բան մը չէր, բայց ինչպէս կը տեսնէք, վրաս – գլուխս չունիմ, պէտք է ձեռք մը զգեստ, կօշիկ, ֆէս, քիչ մը ճերմակեղէն առնեմ, Պոլիս հասնելուս անպատճառ վալին տեսնել կ՚ուզեմ:

– Աղէկ, աղէկ, ի՞նչ պէտք է:

Livres reçus

L'ANGE FRACASSE
RECLAME SA VEUVE

roman

SEDA (petite-fille d'Archak Djamalian)

Ed. La Table Ronde,
Paris, 2002

– Եթէ կ՚ուզէք սա տասը ոսկին հարիւրի ամբողջացնենք, Պոլիս հասնելուս անմիջապէս կը վերադարձնեմ:

– Այդ դիւրին է:

Ծերունին փնտռուն ոսկի համրեց Աստիկի ձեռքը:

Աստիկ գրպանէն թուղթ եւ մատիտ մը հանեց եւ ըսաւ.

– Պէտք է, որ ձեզի հարիւր ոսկիին համար մուրհակ մը տամ:

– Թո՛ղ մնայ, պէտք չկայ:

– Չէ՛, ես իմ գործերս կանոնաւոր կը տեսնեմ:

– Բայց ես ձեր վրայ վստահութիւն ունիմ:

(Շար. 316)

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE

présente

Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans

Welcome to Glendale

le Vendredi 18 octobre à 20 h 30

dans la SALLE DES FETES
DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

Réservations et renseignements
au 01 43 81 01 72.

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

ՄԱՇՏՈՑ, Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան Միութեանս Ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Երեքշաբթի, Հոկտ. 15, ժամը 20·30–ին Բարեգործականի Ալեք Մանուկեան Կեդրոնին մէջ

118, rue de Courcelles, Paris 17°

Օրակարգ. –
– Գործունէութեան տեղեկատուութիւն
– Հաշուետուութիւն
– Նոր վարչութեան ընտրութիւն
– Առաջարկներ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ – ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 10–ին

կը մատուցուի պատարագ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի կազմութեան 24–րդ տարեդարձին առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Հոգեհանգստեան արարողութիւն կը կատարուի երգչախումբէն անդարձ բաժնուած հիմնադիր նախագահներէն՝ ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ, մեներգչուհի ԼՈՒՍԻՆԷ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ – մեներգչուհի ՄԱՐԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ, երգչուհիներ ԱՆԻ ՏԸՎՕՍԻ եւ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՄԱՇՈՅԵԱՆԻ, երգեհոնահար ՓՕԼ ՕԹԱՐԻ, մեներգիչ ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ, մեներգիչ ՇԱՀՆՈՒՐ ՃԷՅՀԱՆԻ, երգիչ ԱՐՄԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգւոց ի հանգիստ:

Այս առթիւ պատարագիչը կը յանձնէ
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
իրենց տասնեակ տարիներու Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթին մատուցած ծառայութիւններուն համար շնորհած «կոնդակ»–ները՝ դաշնակահարուհի ԺԻՒԼԻԷԹ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, մեներգչուհի ԵՒԱ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻՆ եւ մեներգիչ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻՆ, հիմնադիր–ղեկավար ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻՆ, որ կը պարգեւատրուի նաեւ Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ պատուոյ բարձր շքանշանով:

Պատարագի կոմիտասեան բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըըլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի, ճոխ ընդունելութիւն Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ, Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Ջրբաշեան» սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին մեր ազգային ժողովուրդը, Մարսէյլի եկեղեցեաց Թաղական Խորհուրդները, բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները այս հանդիսութեանց:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

100-ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ, երախտագէտ ապրումներով կը ծանուցանենք մեր Եկեղեցւոյ զաւակներուն, թէ՝

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ
Պատարագի մատուցմամբ յատուկ Գոհաբանական Աղօթք պիտի ըլլայ
Մայր Տաճարի եկեղեցաշէն բարերարին՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ
ու ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին,
Տաճարին հիմնարկէքը կատարող՝ Մանչէսթըրէն Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ
ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՈՒԹՈՒՃԵԱՆԻ
ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ, ի Տանէ Արջուկենցի,
նաեւ կառուցումէն ի վեր
Մայր Տաճարի ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ համար:

Յաւարտ այս արտայայտութիւններուն,
կը հրաւիրուին ամէնքը մասնակից դառնալ Սիրոյ Սեղանին՝
Մատաղի բաժնեկցութեամբ:

Սիրոյ Սեղանը տեղի կ'ունենայ՝
PRESS CLUB DE FRANCE, 8, rue Jean-Goujon, Paris 8°

Մասնակցութեան համար, հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Եկեղեցւոյ Քարտուղարութիւն.— 01·43·59·67·03
— Տիկնանց Յանձնախումբ.— 01·47·43·12·66 / 01·46·62·01·29
Սեպտեմբեր 26–էն առաջ

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

10 ANS DE PARRAINAGE DE 500 ENFANTS D'ARMENIE
«ESPOIR POUR L'ARMENIE»
présente un

CONCERT EXCEPTIONNEL DE BIENFAISANCE

«CHORIG», Chœur d'enfants d'Armavir
NAREH ARGHAMANYAN, Jeune pianiste virtuose de 13 ans, de Vanatzor
Parrainée par le grand Maître Vladimir Spivakov

- **REGION RHONE-ALPES**
 Samedi 5 octobre à 20 heures 30 — Centre Culturel «Le Toboggan»
 14, avenue Jean-Macé, 69150 DECINES — Tél. : 04 78 53 54 16
 Dimanche 6 octobre à 17 heures 30 — Eglise Saint-Jean
 26000 VALENCE — Tél. : 04 75 43 62 59
 Mardi 8 octobre à 20 heures 30 —Salle Saint-Hyppolite
 Boulevard Remy Roure, 26100 ROMANS — Tél. : 04 75 72 33 22
 Mercredi 9 octobre à 20 heures 30 — Conservatoire de Musique
 Chemin des Gordes, 38100 GRENOBLE — Tél. : 06 85 43 34 67
- **REGION PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR**
 Jeudi 10 octobre à 20 heures — Temple Protestant
 7, rue Notre Dame, 06400 CANNES — Tél. : 04 93 75 33 46
 Vendredi 11 octobre à 20 heures 30 — Abbaye de Saint-Victor
 Rue Sainte, 13007 MARSEILLE — Tél. : 04 91 93 41 22
- **REGION ALSACE**
 Dimanche 13 octobre à 18h — Eglise Catholique Saint-Pierre-Le-Jeune
 7, rue Saint-Léon, 67000 STRASBOURG — Tél. : 03 88 36 95 73

Pour tous renseignements :
Pasteur Gilbert Léonian : Tél. : 01 47 36 02 50 / Fax : 01 46 44 64 04,
E-mail : gilbertleonian@hotmail.com

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 80 Եւրօ Պ. Ժան Օհաննէսեանէ:

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
 EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
 «LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»
 Inauguration le mardi 1er octobre à 18h30 à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
- **Le samedi 5 octobre à 11 heures :**
 INAUGURATION OFFICIELLE DU MONUMENT ARMENIEN
 (face Gare Chaville Rive-Droite)
- **Le samedi 5 octobre à 21 heures :**
 PROJECTION DU FILM «ARARAT»
 d'Atom Egoyan à l'Atrium (avenue Roger Salengro).
 Débat animé par **Anahide Ter-Minassian**, à l'issue de la projection.
- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**
 PRESENTATION DE L'OUVRAGE «50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
 par son auteur **Krikor Beledian**
 (Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՅԵՐԹԸ

AVEC SCHAVARCH MISSAKIAN
LA PRESSE ACQUIERT
SES TITRES DE NOBLESSE

Կը դասախօսէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7,
ժամը 20·30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
«Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն»
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Բ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 19ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Ջրբաշեան» սրահին մէջ
339, Աւըննիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5
SAMEDI
5 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.528

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.528

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՔՐՏԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հոկտ. 4-ին Հիւսիսային Իրաքի Էրպիլ քաղաքին մէջ կը բացուէր Քիւրտերու Ազգային Խորհրդարանը: Թուրքիա լրջօրէն մտահոգ է այդ պատճառով, որովհետեւ ներկայի տագնապի մթնոլորտին մէջ քրտական Ազգային Խորհրդարանին գումարումը կը նկատէ առաջին քայլ մը դէպի քրտական դաշնակցային Հանրապետութիւն մը: Մանաւանդ որ յաճախ իրարու հակառակորդ նկատուած քիւրտ երկու ղեկավարներ՝ Քիւրտիստանի Հայրենասէրներու Միութեան նախագահ Ճ. Թալապանի ու Քիւրտիստանի Ժողովրդավար Կուսակցութեան ղեկավար Մ. Պարզանի որոշած են միասնական գործունէութիւն տանիլ:

Թուրքիոյ վարչապետը Պ. Էճէվիթ ազդարարութիւն մը ուղղած է երկու քիւրտ ղեկավարներուն, ըսելու համար թէ քրտական Խորհրդարանը պէտք չէ «պետական Խորհրդարան» ներկայացնել եւ «եթէ Քիւրտերը չափը անցնին, Թուրքիա հարկաւոր միջոցներուն կը դիմէ»:

Այս ազդարարութիւնը կը ներփակէ կարգ մը կէտեր որոնք յետագայ բարդութիւններ կանխելու համար անպայման պէտք է ամենայն լրջութեամբ նկատի առնուին Քիւրտերուն կողմէ: Առաջինը անկախ պետութիւն հռչակելու հարցն է: Անգարա ամէն առիթով շեշտած է թէ պիտի չընդունի կատարուած իրողութեան առջեւ գտնուիլ ու փոխադարձութեան կը դիմէ անմիջապէս որ Իրաքի հողային ամբողջականութիւնը խախտելու միտող քայլ առնուի: Դէմ է նաեւ Դաշնակցային Քրտական Պետութեան մը, կամ նոյնիսկ Իրաքեան դաշնակցութեան մը գաղափարին: Այդ ուղղութեամբ յայտարարութիւն մըն ալ ընդունելի չէ Անգարայի համար: Հիւսիսային Իրաքի համար որոշելի կառոյցը որեւէ ձեւով պէտք չէ ցեղային հիմեր ունենայ. այլ խօսքով՝ քրտական ազգակին յենած կարգադրութիւն մը մերժելի է Թուրքիոյ համար: Ցարմար կը գտնուի որ Իրաքի ապագային մասին որոշումները ոչ թէ ցեղային միայն մէկ խումբի մը, այլ Իրաքցիներու ամբողջութեան կողմէ տրուի: Այս մատնանշումով ջանքը կ'ըլլայ շրջանի Թիւրքմէններն ալ անտեսումէ փրկելու: Քիւրտերը ընդունած են Խորհրդարանին մէջ 6,5% համեմատութեամբ ներկայացուցչական տեղ տալ Հիւսիսային Իրաքի այդ բնակչութեան, բայց Անգարա անբաւարար կը նկատէ զայն:

Թուրքիոյ ազդարարութեան վերջին կէտը կ'առնչուի քարիւղին որով հարուստ է շրջանը: Ըսուածը այն է որ Մուսուլի ու Քէրքիւքի պաշարները ամբողջ Իրաքի հարստութիւնն են ու Քիւրտերը պէտք չէ անոնց տիրանալ նկրտին:

Քաղաքական ոլորտի այս զարգացումներուն զուգահեռ, Թուրքիոյ Սպայակոյտը Բ. բանակին ալ հրահանգներ տուած է, երբ տեղեկացած է որ նախագահ Ճ. Պուշ Ներկայացուցչական Ժողովէն Իրաքի դէմ ուժի դիմելու լիազօրութիւն ըստացած է: Նաեւ նախապատրաստութիւն կը տեսնուի պատերազմի պարագային սահմանային խնդիրներու առջեւ անակընկալի չգալու համար: Օրինակ, կ'ենթադրուի որ ամերիկեան յարձակումը առաջին հանգրուանին 80 հազար ապաստանեալ պիտի կուտակէ Թրքական սահմանին վրայ, իսկ յետագային, զինեալ գործողութիւններու շարունակուելու պարագային, այդ թիւը կրնայ 500 հազարի հասնիլ: Ատիկա, ըստ Անգարայի հաշիւներուն, 130 միլիոն տոլարի օժանդակութեան պիւտճէ մը կը պարտադրէ, ինչ որ Ուաշինկթըն պէտք է հատուցանէ: Կայ նաեւ քրտական Պետութեան մը հռչակումին Թուրքիոյ պատճառելիք տնտեսական վնասը որուն համար Անգարա մեծապէս մտահոգ է եւ ըստ Թրքական լրատուներու, չի յաջողիր այդ ուղղութեամբ համոզել Ուաշինկթընը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 3 / 4)

ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԷՋ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ջաւախքի շրջանի Վրաստանի նախագահին լիազօր ներկայացուցիչը Թ. Մոսխաշվիլի որ Երեւան էր, յայտարարած է թէ Թիֆլիսի մէջ հրատապ չեն նկատեր Ախալքալաքի մէջ Հայաստանի հիւպատոսարան բանալու խնդիրը: Ըսած է թէ շատ աւելի կարեւոր է ընկերատնտեսական զարգացման պետական ծրագիրը որուն իրականացման կը մասնակցին նաեւ միջազգային կազմակերպութիւններ:

Թ. Մոսխաշվիլի նշած է նաեւ թէ Վրաստանի իշխանութիւնները մտահոգ են Ջաւախքի վիճակով, բայց շրջանին մասին վրացական լրատուներու յոռետեսական կանխատեսումները մակերեսային են եւ անհիմն: Անոնք կը պնդեն թէ ներկայիս աննշան սադրանք մը կրնայ յանդեցնել Ջաւախքի ինքնավարութիւն յայտարարելու անշրջելի հոլովոյթին:

Ֆ. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵ՞Ր ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴԻ

Ջաւախքի հանրային-քաղաքական կազմակերպութիւններուն մօտ մեծ յուզում յառաջացուցած է 1988-էն ծանօթ հանրային - քաղաքական գործիչ, «Ջաւախք» շարժման հիմնադիրներէն, «Վիրք» կուսակցութեան անդամ Ֆեդիա Թորոսեանի ձերբակալութիւնը: Տրուած պաշտօնական պատճառաբանութիւնը կ'առնչուի Ախալքալաքի ելեկտրացանցի իր տնօրէնութեան շրջանին արձանագրուած ֆինանսական անկանոնութիւններու, սակայն Ջաւախքի հանրային - քաղաքական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները բնաւ համոզուած չեն եւ ձերբակալութեան ետին քաղաքական նպատակներ կը նշմարեն:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ «ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ» ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԶԷՆՔԻ ՈՒԺՈՎ ԵՏ ԱՌՆԵԼՈՒ

Ադրբեջանցիներու Համաշխարհային Գոնկրէսի նախագահ Ճաւատ Տերեխուի յայտարարած է թէ Ղարաբաղեան հարցը խաղաղ միջոցներով չլուծուելու պարագային, աշխարհի Ադրբեջանցիները պատրաստ են զայն լուծել զէնքի ուժով: Ադրբեջանական «Զերկալօ» թերթին համաձայն այդ Գոնկրէսը որոշած է Հոկտ. 12-13-ին Լա Հէ տեղի ունենալիք համագումարին ամբողջ աշխարհը իրազեկ դարձնել «ղարաբաղեան ողբերգութեան ճշմարտութեան»: Ճ. Տերեխուի ըսած է նաեւ որ համագումարին համար ընտրուած վայրը պատահական չէ ու տրուած ըլլալով որ Միջազգային դատարանը հոն կը գտնուի, յարմար նկատած են հոնկէ հնչեցնել Ղարաբաղի մասին «ամբողջ ճշմարտութիւնը»: Համագումարին հրաւիրուած են, բացի Ադրբեջանի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչներէն, նաեւ Շուէտէն, Հոլանտայէն, Եւրոպական Միութենէն եւ այլ երկիրներէ խորհրդարանականներ, ինչպէս նաեւ Լա Հէյի քաղաքապետը:

ՄԱԼԵՒԱ - ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Թէնիսի ծանօթ անուններէն, ծագումով հայ պուլկարահպատակ մարզուհի Մակտալենա Մալեւա-Պէրպէրեան Մոսկուայի «Կրեմլին բաժակին» մեծ անակնկալ ստեղծելով պարտութեան մատնած է ներկայի լաւագոյն մարզուհին, ամերիկուհի՝ Վէնիւս Ուիլիըմսը 2-6, 6-1, 7-6 արդիւնքով:

ՄԱՄՈՒԼ

«Le Nouvel Observateur»

(3/9 octobre)

ԻՐԱՔԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌԸ ԸՍՏ ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆԻ

Շաբաթաթերթը թղթածրար մը հրատարակած է «Պատերազմ մը՝ սեւ ոսկիի՞ն համար» խորագրուած: Հարց կը տրուի թէ ԱՄՆ կ'ուզեն պատերազմ հրահրել Պաղտատի դէմ Ս. Հիւսէյնի զանգուածային բնաջնջումի զինամթերքը ոչնչացնելո՞ւ, թէ տիրանալու համար Իրաքի քարիւղի պաշարներուն:

Հարցումը ուղղուած է բնագաւառին երկու հեղինակութիւններուն որոնց առաջինն է «Փեթրոսթրաթէժի» թերթին հրատարակիչ - տնօրէն Պետրոս Թերզեան որ նոյն ատեն նախագահն է Ֆրանսայի «Հայաստան» հիմնադրամին: Երկրորդ հեղինակութիւնը կը կոչուի Փիէռ Նոէլ. տնտեսագէտ, քաղաքաբան է եւ հետազօտող Միջազգային յարաբերութիւններու Ֆրանսական հիմնարկին մէջ:

Պ. Թերզեան Իրաքի դէմ պատերազմելու ԱՄՆ-ու նպատակին մէջ եթէ ոչ միակ, կամ գլխաւոր, կարեւոր դրդապատճառ մը կը նկատէ Իրաքի քարիւղին հակակշիռը ունենալու ձգտումը: Այդ հակակշիռով Ուաշինկթըն նաեւ իր ձեռքը պահել կ'ուզէ քարիւղի գինին տատանումները, քանի որ Իրաք ծանօթ է որպէս բարձր գիներու կողմնակից երկիր մը: Իրեն «բարեկամ» վարչախումբով մը ԱՄՆ կրնան օգնել որ իրաքեան քարիւղի արտադրութիւնը կրկնապատկուի, ինչ որ կ'իջեցնէ գինը: Ատկէ զատ, իրաքեան կայք մը ԱՄՆ-ու առիթ կուտայ մեծ կարեւորութեան տէր շրջանի մը վրայ հակակշիռ ունենալու:

Իրաքեան քարիւղին հակակշիռով ԱՄՆ կ'ուզեն դուրս գալ այդ մարզին մէջ Սաուտի Արաբիոյ ենթակայութենէն, մրցակից արտադրութիւններու զարկ տալով: Ասիկա չի նշանակեր սակայն որ կ'ուզեն նաեւ վերջ տալ ՕՓԷՔ-ի (քարիւղ արտածող երկիրներու կազմակերպութիւն) գոյութեան. նման բան մեծ վերիվայրում կը ստեղծէ գիներու մէջ ու տակառը կ'իջնէ 8 տոլարի: ՕՓԷՔ-ը անհրաժեշտ է, ԱՄՆ կ'ուզեն միայն աւելի լաւ կարենալ հակակշռել զայն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Հոկ. 3-ի ցոյցը համախմբած էր 60.000-էն 80.000 հոգի ըստ աղբիւրներուն: Թափօրին գլուխն էին ելեկտրականութեան եւ կազի պաշտօնեաները, որոնց բողոքը կը վերաբերի սեփականաշնորհման ծրագրին: Վախ ունին որ կորսնցնեն իրենց ունեցած առաւելութիւնները: Ցոյցը տեւեց ժամը 11-էն մինչեւ 19, առանց միջադէպի: Կառավարութեան բանբերը յայտարարեց որ ականջալուր եղած են ցուցարարներու պահանջներուն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ներքին նախարար՝ Ն. Սարքոզիի ապահովութեան վերաբերող ծրագրին գլխաւոր կէտերը հրապարակուած էին, Հոկտ. 4-ին, «Ֆիկարօ»-ի կողմէ: Օրինագիծը 44 յօդուածներէ կը բաղկանայ: Նախարարութիւնը կ'ուզէ աւելի լայն իրաւասութիւններ տալ ոստիկանութեան եւ զինուորական ոստիկանութեան: Կարելի պիտի ըլլայ կառքերը խուզարկել գողութեան կամ գողութեան մեղսակցութեան պարագաներուն, ոստիկանութեան ցանկերուն վրայ պիտի արձանագրուին դատական հարցերու մէջ խնդրոյ առարկայ եղած անձերու վերաբերող տեղեկութիւններ: Գլխաւոր նորութիւնը նոր յանցագործութեանց ստեղծումն է: Ասոնց կարգին՝ պոռնկութիւնը եւ մանաւանդ կաւատութիւնը, աքսաթէները, անոնք որոնք կը խախտեն կանոնները, յարձակողական մուրացկանութիւնը եւ այլն, եւ այլն: Օրինագիծը Հոկտեմբեր 23-ին պիտի ներկայացուի Նախարարաց Խորհուրդին:

Ա. ԷՕՃԱԼԱՆԻ դէմ արձակուած մահապատիժը, Հոկտեմբեր 3-ին, ցկեանս բանտարկութեան վերածուեցաւ Թուրքիոյ արդարադատութեան կողմէ, ամրան որոշուած մահապատիժի ջնջումին որպէս հետեւանք:

Մ. ՊԱՐՂՈՒԹԻԻ (Այսրյորդանանի մէջ, Արաֆաթի կուսակցութեան ղեկավարը) դատավարութեան Բ. նիստը (Հոկտեմբեր 3) բուռն աղմկալից եղած է եւ ամբաստանեալին հրեայ փաստաբաններն ալ զոհերու ընտանիքներուն թիրախը եղած են եւ նախատինքներու ենթարկուած: Շատեր «մարդասպան» բացագանչած են, երբ Պարղութի ներս մտած է: Պաղեստինցիին մէկ փաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (285) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

ԿԱՄ՝ հանդէս վերլուծական
Ր. ԱՃԷՄԵԱՆ

Աղէտը եւ Ազգային յեղափոխութիւնը
Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Աղէտուած ինքնութիւն
Հարցազրոյց Մարկ Նշանեանի հետ
Ր. Ա. եւ Վ. Մ.

ՊԵՏՔ Է ՍՈՎՈՐԵՆՔ ՀԱՅԵՐԷ՛Ն ՄՏԱԾԵԼ

«Մէկ հայրենիք ունեմ, որ փրանսերէն լեզուն է»:

ԱԼՊԷՐ ԳԱՄԻՒ

...ԻՍԿ ԻՄ ՄԻԱԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ՀԱՅԵՐԷՆՆ Է

(Բ. եւ վերջին Մաս)

Ինձ տարակուսանք է պատճառում նաեւ այն հանգամանքը, որ Ազգային Շահի նկատմամբ իրենց նուիրումով եւ Հայերէնի ճակատագրով մտահոգուած մարդկանց անունները ամօթխածօրէն չեն տալիս Հայաստանի մէջ, երբ խօսք է բացւում Լեզուի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան խնդրի շուրջ: Բայց գուցէ Յովհաննէս Թումանեանը, Ակսէլ Բակունցը, Պարոյր Սեւակը, էլ չեմ խօսում Հրաչեայ Աճառեանի, Գրիգոր Ղափանցեանի, Մխիթարեան Հայրերի աստղաբոյլի մասին, նուա՞զ հեղինակութիւններ են, քան Գէորգ Ջահուկեանը, Ռուբէր Ճեպեճեանը, Պետրոս Բեդիրեանը կամ Պարոյր Երիցեանը եւ միւս յարգելի մարդիկ, որոնք ադնուօրէն նուիրուած են սովետական ապազգային շահին:

Գրողների միութեան նախագահը Հայոց Լեզուի նկատմամբ մեր նախանձախնդրութիւնը մի առիթով ներկայացրել է որպէս «սփիւռքահայ մամուլի մղած անհաշտ պայքար» (այս արտայայտութիւնը ձուլուած է «բուրժուական մամուլի անհաշտ պայքար» բոլշեւիկեան կաղապարի մէջ), նաեւ յորդորել է համատեղել «գրական երկու ուղղութիւնները» ու «մեր երկու լեզուների գոյութեան իրաւունքը»: Գրականութեան հետ սոսկ որպէս պետական փունկցիոնէր առընչութիւն ունեցող սոյն «հեղինակութիւնը», բանից պարզւում է, Հայոց Լեզուից ու Հայ մշակոյթից բոլորովին անտեղեակ մէկն է: Կամ եթէ գիտակ է, ապա նրա գիտելիքները մնացել են սովետական եղծուած գիտութեան մակարդակին: Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան զեղծումները սրբագրելու մեր պահանջը նա նենգափոխում է որպէս ոտնձգութիւն «մեր երկու լեզուների գոյութեան իրաւունքի» դէմ: Յուսանք գոնէ, որ «երկու լեզու» ասելով նկատի է ունեցել գրական երկու լեզուները: Այլապէս, եթէ գրական այս պաշտօնեան իսկապէս կարծում է, որ երկու Հայոց Լեզու գոյութիւն ունի, ապա վաղ թէ ուշ կատարելու է նաեւ յաջորդ քայլը, յայտնաբերելով մի երկրորդ Հայ ժողովուրդ: Այդպիսի քայլը կատարելու պատրաստ յանձնառուները քիչ չեն թէ՛ Հայաստանի, եւ թէ՛ արտասահմանի մէջ, որոնք մամուլն ու ձայնասփիւռը յաջողութեամբ գործածում են իրականացնելու համար Հային անդամահատելու երրորդ փուլը՝ Թուրք եւ ռուս յեղափոխականներից յետոյ:

Իսկ ամէնից սահմռկեցուցիչն այն է, որ ազգային գրականութեան համար մէկ անգամեան պատահական այս գրական մինիստրը, որի կեանքն անցել է կուսակցական հլու պաշտօնավարութեան մէջ, յանդգնում է արգելել գրողին, թոյլ չըտալ նրան, որպէսզի գրական մի ժողովի ընթացքին խօսուի ոչ թէ պատմական քաղաքը աւերող ճարտարապետների, ոչ թէ ազգային տնտեսութիւնը խափանած իշխանութիւնների, ոչ թէ կրթութիւնը օտար դասագրքերով իրականացնող եւ Հայի զաւակին օտար մշակոյթից ներխուժած որսորդներին յանձնող «լուսաւորութեան գործիչների», այլ Լեզուի մասին... Պատկերացնո՞ւմ էք, Լեզուի մասին, որ գրողի գործիքն է, գրողի միտքը բացայայտող միակ միջոցը, գրողի ոգեղինութիւնն արտայայտելու եզակի հնարաւորութիւնը... Գրական հերթական մի մինիստր, անշուշտ, կարող էր թոյլ չըտալ: Հէնց դրա համար էլ նրան նստեցրել են այդ աթոռին: Բայց որտե՞ղ են հայ գրողները, որոնց արուեստի Այբը եւ Բէն Հայերէն Խօսքն է, Հայոց Լեզուն: Մի՞թէ պետական մրցանակներ ու շքանշաններ փախցնելու մարմաջը նրանց դարձրել է սովորական սպասող: Մի՞թէ նրանք այնպէս էլ չեն հասցրել ըմբռնել, որ մրցանակներն ու շքանշանները որեւէ արժէք չեն ներկայացնում Նորին Մեծութիւն Ազգային Մշակոյթի համար:

Եթէ ժամանակին կրեմլեան տիրակալները գոնէ արտաքուստ ձեւանում էին, թէ Լենինեան, Ստալինեան, Պետական մրցանակներով ու շքանշաններով «գնահատում» են ինտելիգենտի «ծառայութիւնը», հիմա հերթական մի դրածոյ Սուրբի անունով շքանշան է կախում տաղանդաւոր երգասացի վզից, ասելով, թէ «Քեզ պարգեւատրում եմ, որպէսզի աւելի լաւ քննադատես»: Եւ այդ շքանշանի փայլը նոյնիսկ մեր օրերին այնպէս է շըլացնում մարդուն, որ շնորհակալութեամբ ընդունում է այն, անգիտանալով, թէ հէնց այդ պահին էլ դարձաւ... պալատական խեղկատակ:

Ծաղրածո՛ւ:

Եւ երբ լուրը գալիս եւ ինձ է հասնում, թէ խստագոյնս արգելւում է խօսել Հայերէնի հրատապ հոգսերից, ապա վերջնականապէս համոզւում եմ, որ ինչպէս մեր կեանքի միւս ոլորտների մէջ, նոյնպէս եւ այստեղ, շարունակում են հայկական — սովետական — սոցիալիստական «սրբազան աւանդութիւնները»: Եւ այդ լուրը դառնում է չարաբաստիկ մի դոյժ, երբ գրող կոչուելու յաւակնութիւն ունեցող մարդիկ մտնելով ժողովարահ՝ իսկապէս բերանները ջուր են առնում եւ ծպտուն իսկ չեն հանում ինչի՞ մասին... Մեծասքանչի, Լեզուի, Հայերէնի տագնապների մասին: Ես այլեւս չեմ կասկածում, որ անձնական արժանապատւութիւնը մի պատահական վարչական պաշտօնեայի ոտքերի տակ փռող կամազուրկ այդ մարդիկ ներկայացնում են ընդամէնը... գրական ամբոխ:

Առանց դոյզն իսկ չարութեան եմ խօսում այս մասին: Հակառակը՝ սրտի ցաւով եմ մոռացածների յիշեցնելու, իսկ անտեղեակ նորերին տեղեկացնելու, որ անցեալ դարի 60-ականներից ի վեր մինչեւ 90-ականները նոյն սովետական, նոյն գրական մինիստրութիւնը գոնէ ամբոխային հաւաքատեղի չի եղել: Մեր աւագներից ոմանք իրենք իրենց համոզելու համար, թէ այնու ամենայնիւ արժանապատւութիւն ունեն, իսկ ոմանք էլ 30-ականների իրենց մեղքերը քաւելու ենթագիտակցական մղումով փորձում էին բացայայտօրէն անհանգստացնել ոչ միայն գրական մինիստրութեան, այլեւ կոմկուսակցութեան ղեկավարներին: Ոչինչ, որ իրենց անհանգստացնող խօսքը շաղախում էին տիրապետող գաղափարաբանութեան դրոյթներով... ոչինչ, որ մեր աւագների եւ մեր խօսքը համեմուած էր լինում կոմկուսակցութեան «պատմական համագումարների» «պատմական որոշումների» մէջբերումներով... ոչինչ, որ ոմանք կոմկուսակցութեան ղեկավարների «աչքը վախեցնում» էին իրենց սնափառութեանը բաւարարութիւն տալու միտումով, կամ հերթական շքանշան ու մրցանակ ստանալու նպատակով... Սրանց կողքին անհատականութիւններ կային, որոնք խօսում եւ ստեղծագործում էին բարոյական մթնոլորտը անեղծ պահելու ջանքերին համադրած եւ ինչ-որ տեղ այդ նրանց յաջողւում էր նոյնիսկ «զարգացած սոցիալիզմի» ճահճացման տասնամեակներին, երբ բանտերին աւելացել էին նաեւ հոգեբուժարանները...

Առաւել ցաւալի է, որ գրական ամբոխի անբաժանելի մասը կազմեցին, այսինքն բացայայտօրէն ոտնատակ տուեցին իրենց արժանապատւութիւնը եւ ազգային ճակատագրի նկատմամբ պատասխանատւութեան զգացումը այն սփիւռքահայ գըրողները, որոնք, թւում է ոչ մի առիթ չունէին հնազանդելու ազգային գրականութեան հետ որեւէ առնչութիւն չունեցող մի պետական պաշտօնեայի, մեղմ ասած՝ անպարկեշտ հրահանգին: Շատ ափսո՛ս...

Իսկ Բանաստեղծը պնդում էր, թէ «Լեզուն ժողովրդի հոգու, բնաւորութեան արտայայտիչն է: Չկամենանք շքեղ շէնքերի հայրենիք դարձնել մեր հայրենիքը, այլ հոգու եւ մտքի հպարտութեամբ ճոխացնենք նրան: "Շէնքերի հայրենասիրութիւն"... դա "հայ համազգեստը հագին հայ ոստիկանի" մի հայրենիք է: Չկամենանք այդպիսի մի հայրենիք»:

Թիւրիմացութիւն թող չլինի... Բանաստեղծը, որ երազում էր «հոգու եւ մտքի հպարտութեամբ ճոխացած» տեսնել Հայրերի երկիրը, ոչ թէ հայրենական տարածքները իր թեթեւ ձեռքով փոխանակող Ստալինեան մրցանակի դափնեկիրն է, այլ ստալինեան նենգ գործելակերպի զոհը դարձած Վահան Տէրեանը:

«Յիշենք, որ "զոոլոգիական" ազգասիրութեան արդիւնքն է մեր այսօրուայ հոգեկան-մտաւոր սնանկութիւնը, մեր մըշակութային թշուառութիւնը, — շարունակում է Վահան Տէրեանը: — Որովհետեւ որպիսի՞ Հայաստան կարող է ստեղծել "զոոլոգիական ազգասէր" ինտելիգենտը, որ հայութեան ամենավսեմ գանձը՝ լեզուն արհամարհում է, եթէ ոչ՝ մի "հայ ոստիկանի" հայրենիք: Այդպիսի հայրենիք ես չեմ ուզում: Որովհետեւ, մի՞թէ դիւակ է իմ կամեցածը... Ո՞ւր էին նրանք եւ ո՞ւր են, երբ մեռնում է արհամարհուած ու ընկած, բայց ազնիւ ու լուսեղէն հոգին Հայաստանի, երբ մեռնում է հոգեւոր Հայաստանը» («Մշակ», 1914 թ., թիւ 293–296, ուշադրութիւն դարձրէք թուականին՝ 1914):

Նրանք, այդ «զոոլոգիական ազգասէրները» այսօր էլ կան, ներկայ են: Եւ ոչ միայն մեռնող հոգեւոր Հայաստանի մէջ: Նրանք ներկայ են նաեւ հայ տարագիրների մեռնող հոգեւոր ոլորտի մէջ: Նրանք համատեղ ջանքերով փորձում են Հայի մահը ամէնուրեք արագացնել ինչպէս հոգեւոր, նոյնպէս եւ բնախօսական առումով:

Նրանց, այդ «զոոլոգիական ազգասէրներին» բացայայտեց Հայոց լեզուի անեղծութիւնը պահպանելու եւ նոյնքան անեղծանելի Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնը վերականգնելու անհրաժեշտութեան շուրջ հրապարակումները:

«Զոոլոգիական ազգասէրները» ազգային արժէքները մերժող բանաւոր ու գըրաւոր հրապարակումներով բացայայտեցին ոչ միայն իրենց նուիրական սովետասէր հայրենասիրութիւնը, այլեւ մըտաւոր եւ իմացական այն յուսահատ վիճակը, որպիսին գոյութիւն ունի Հայ հասարակութեան ամենատարբեր խաւերի մէջ: Այլ կերպ ասած՝ անցած տասնամեակների եւ նոյնիսկ աւելի քան հարիւրամեակի ընթացքին մեր ազգի, առաւել եւս իրենց մտաւորական համարողների խաւարամտութիւնն ու մտաւոր թշուառութիւնը մնացել են անփոփոխ: Եւ այդ դժբախտութիւնը քողարկուած է եղել սովետական սնամէջ կարգախօսներով, որպիսիք ոչ մի եզր չունենալով իրերի ճշմարիտ վիճակի հետ, սակայն Հային ներշնչել են մի այնպիսի մեծամտութիւն, որ մեր կիրակոսները իրենց կարծում են առնուազն աշխարհի պորտը:

Յատկապէս վերջին մէկուկէս տասնամեակին Հայոց լեզուի, նրա Այբուբենի, Ուղղագրութեան եւ, ուրեմն, ընդհանրապէս Հայերէնի համար ծայր առած պայքարը բացայայտեց իրական մի պատկեր, որպիսին պէտք է սարսափեցնի իւրաքանչիւր Հայի, եթէ նա դեռ չի կորցրել իր ազգային պատկանելութեան զգացումն ու մարդկային արժանապատւութիւնը:

Այդ իրական պատկերը Հայոց Լեզուն սպանելով՝ «հայկական հարցը» վերջնականապէս օրակարգից հանելն է:

Եւ կամ՝

«Հայաստանն առանց Հայի» Թուրք — ռուսական կամ ռուս — թուրքական ծրագիրն իրականացնելը:

Հաշտուելով երկիրը շագրէնի կաշի դարձնելով՝ այն վերջնականապէս վերացնելու իրականութեան հետ, պալատական ծաղրածուներ դարձած գրողներ, բանաստեղծներ, երգիչներ, լեզուաբաններ, պատմաբաններ, իրաւաբաններ, տրամաբաններ եւլն., եւլն., լինեն Հայաստանի եւ արտասահմանի մէջ, իրենց ահարեկող ամբոխային մեծամասնութեամբ հիմա էլ ամէնուրեք պատրաստակամ են կորցնելու մեր միակը, մեր սքանչելին, Հայեցի մեր էութիւնը՝

Հայերէնը, որ մեր հայրենիքն է:

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Նէապոլ – Փարիզ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔԻ ԴԷՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՄԷՋ ՔԱՐԻՒՂԻ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՄՆ-ու նախագահը Իրաքի մէջ վարչակարգը փոխելու նպատակով կը պատճառաբանէ Իրաքի դէմ պատերազմի իր պատրաստութիւնը: Սակայն, հակամարտութիւնը նաեւ պիտի առաջնորդէ քարիւղի աշխարհին մէջ լուրջ փոփոխութիւններու: Սաուտի Արաբիոյ առաջին արտադրողի համբաւը պիտի տուժէ, Իրան պիտի ներկայանայ որպէս շրջանային ուժ մը, ազատած՝ արեւմտեան սահմանին կպած իր հնօրեայ թշնամիէն: Քարիւղ արտադրող երկիրներու մթնոլորտն ալ շատ հաճելի պիտի չըլլայ երբ Իրաք մեծ քանակութեամբ քարիւղ հասցնէ շուկայ:

Եթէ վարչակարգի փոփոխութիւնը իրականանայ, ներդրումները կարճ ատենէն պիտի ողողեն Իրաքը: Հոն քարիւղի անսահման պաշարներ կան որոնք ներկայիս մասամբ միայն կ'օգտագործուին: Արտադրական կարողականութիւնը օրական 2.8 միլիոն տակառի կը հասնի: Սակայն, կազմածները շատ անտեսուած, հետեւաբար դէշ վիճակի մէջ են: Եթէ հարուստ երկիրները գործելու անկախութիւն ունենան, քարիւղի ամերիկեան, ֆրանսական, ռուս ընկերութիւններ երկար պիտի չսպասեն ներդրում ընելու համար: Այդ պայմաններէն պիտի ազդուի Սաուտի Արաբիան ալ որ պիտի ստիպուի կարեւոր քանակութեամբ իր պաշարները օգտագործելու, ինչ որ տասնամեակներէ ի վեր կը խուսափի ընելէ: Ատով հանդերձ, մասնագէտներու կարծիքով՝ քանի որ Պաղտատ տարուան մը ընթացքին կրնայ կրկնապատկել իր արտադրումը, Արաբիա անոր պիտի զիջի համաշխարհային շուկային գլխաւոր արտադրիչի տեղը: Ասիկա մրցակցութիւն մը պիտի ստեղծէ քարիւղ արտադրող երկիրներու ընտանիքին մէջ:

Բոլոր այս խմորումներէն որպէս մեծագոյն շահ ապահովող, պիտի յայտնուի Իրանը որ աշխարհի քարիւղի պահանջքին շուրջ 5%-ը կը գոհացնէ: Այդ երկիրը փրկուելով սահմանին միւս կողմի թշնամիէն, ամբողջ ուժը պիտի կարենայ յատկացնել քարիւղի արտադրութեան:

Երբ պատերազմը սկսի, շատ հաւանական է որ առաջին շրջանի մը համար քարիւղի գիները տարապայմանօրէն բարձրանան: Գնողները կը վախնան որ կանգ կ'առնէ իրաքեան արտադրութիւնը եւ պատերազմը կը ծաւալի: Թերեւս Ս. Հիւսէյն փորձէ հրդեհել Քուէյթի ու Սաուտի Արաբիոյ քարիւղի դաշտերը: Նոյնիսկ, թերեւս իրաքեանները, որպէս յուսահատութեան ծայրագոյն արարք:

Քաղաքական մեկնաբաններու կարեւոր մէկ տոկոսին կարծիքով՝ պատերազմին պատճառով քարիւղի շուկային վրայ սպասելի փոթորիկը շուտով կը հանդարտի: Արդէն իրաքեան քարիւղին արտածումը 2002-ի ընթացքին անկում արձանագրած էր. նոյնիսկ եթէ յանկարծական կերպով ամբողջովին կանգ առնէ այդ արտածումը, դժուար պիտի չըլլայ ուրիշ աղբիւրներէ լրացնել այդ պակասը: Ճարտարարուեստականացած երկիրները, օրինակ, կրնան իրենց նեղ օրի պահեստներէն մինչեւ օրական 9.6 միլիոն տակառ քարիւղ դնել սպառումի շուկային վրայ:

Զինուորական մարզին մէջ մասնագէտները լուրջ կասկածներ ունին այն մասին թէ Ս. Հիւսէյն իր դրացիներուն կարեւոր վնաս պատճառելու կարողութեան տէր թէքնոլոժիք միջոցներ ունի: Թերեւս կրնայ վնաս պատճառել սաուտական քանի մը քարիւղատարի, բայց այդ երկիրը 1991-էն ի վեր քարիւղ փոխադրելու զանազանեալ ձեւերու տէր է: Չի կարծուիր նաեւ որ իրաքեան բանակը այս անգամ կարենայ դիւրութեամբ արշաւել Քուէյթի վրայ եւ պատճառ ըլլայ արտադրութիւնը ընդհատելու:

Պատերազմէն ետք, հաւանական չի նըկատուիր որ իրաքեան քարիւղի ճարտարարուեստը արագօրէն վերակազմակերպուի: Երկրի մը մէջ ուր բազմաթիւ խմբաւորումներու մրցակցութիւն կայ,

ընական է որ երկար շրջան մը հարկ ըլլայ մինչեւ որ ներդրումներ հասնին ու զգալի աճ արձանագրուի քարիւղի արտադրութեան մէջ: 112 միլիառ տակառի ծանօթ պաշարներէն զատ, Իրաք կրնայ մինչեւ 220 միլիառ տակառ տակաւին չյայտնաբերուած քարիւղ ունենալ, ըստ ԱՄՆ-ու Ուժանիւթի տեղեկատուութեան կեդրոնին: Իսկ քարիւղի ընկերութիւններուն ամէնէն մեծ փափաքն է պրպտել այդ պաշարները:

Ճարտարարուեստի բնագաւառի մասնագէտներուն համաձայն, Իրաք իր կարողութիւնը վերագտնելէ ու միջազգային պատժամիջոցներէն փրկուելէ ետք, երբ սկսի արեւմտեան ներդրումներ ստանալ, կրնայ օրական 6 միլիոն տակառ քարիւղ արտադրել, շուրջ հինգ տարիէն: Մանաւանդ որ պիտի ուզէ առաւելագոյնը արտադրել, առաւելագոյն շահ ապահովելու համար: Այդ պատճառով, եթէ քարիւղ արտածող երկիրներու կազմակերպութիւնը (ՕՓԷՓ) մտադրէ 25 տոլարի շուրջ պահել քարիւղի տակառին գինը, անոր անդամ երկիրները պարտին պակսեցնել իրենց արտադրութիւնը, եթէ պահանջքը անակնկալ կերպով չաւելնայ: Արդէն որոշ անհաւասարակշռութիւն մը զգալի է ռուսական արտադրութեան պատճառով: Երկու տարիէ ի վեր օրական մէկ միլիոն տակառ աւելցած է ան, ստիպելով ՕՓԷՓ-ի երկիրները որ պակսեցնեն իրենց արտադրութիւնը, շուկան չողողելու համար:

Այս բոլոր նախատեսումներուն քով, էականը նախ հասնիլն է յետպատերազմեան Իրաքի իրողութեան, ապա տեսնել թէ ան ինչպէս պիտի վարուի իր հին յաճախորդներուն, նոր ներդրումներուն հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
ամսագիր
կրօնական - գրական - բանասիրական
պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի
հայ պատրիարքութեան
Թիւ 4, 5, 6
(Ապրիլ, Մայիս, Յունիս 2002)

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿԸ

ԳԷՈՐԳ ԲԱՂԴԻՇԵԱՆ

Սրբոց Յակոբեանց տպարան
Երուսաղէմ 2002

ԱՄՆ-ՈՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ՈՒՍՈՒՑՉԱՆՈՑԸ

Նիւ-Եորքի սրտին վրայ, իր կոթողային գեղեցկութեամբ վեհօրէն կանգնած է Սուրբ Վարդան Մայր տաճարը եւ Արեւելեան Թեմի առաջնորդարանը ազգային հարստութիւն ներշնչող կեդրոն մըն է եւ Հայ ժողովուրդի տիրապետող պատիւն է յաչս օտարներուն: Ոչ միայն իր արտաքին տպաւորիչ դիրքով այլեւ իր գործունէութեամբ, Հայրենիքին ընձեռած օժանդակութեամբ կ'արժեւորէ իր գոյութիւնը:

Այսօր պիտի խօսինք հոն կատարուող մէկ կարեւոր աշխատանքին մասին միայն:

Կը հետեւէինք եւ կը հաւատայինք որ Ազգային առաջնորդարանի Արթիւր եւ Թագուհի Այվազեան հայկական Ուսուցչաց Գոլէճը «Մէկ Շաբթուան Խտացեալ» ծրագրով ամէն տարի կը պատրաստէ տասնեակ մը ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ, որոնք իրենց ստացած գիտելիքներով, կ'երթան ուսուցանելու միօրեայ եւ ի հարկին ամէնօրեայ վարժարաններուն մէջ:

Այս տարի պատիւը ունեցանք ներկայ գտնուելու, հետեւելու, հիանալու եւ ըմբռնելու Յուլիս 7-էն Յուլիս 14 տեւող դասընթացքներուն:

Նիւթերու այլազանութեամբ հարուստ, դասախօսներու որակով բարձր, կարգապահ, առանց դոյզն ժամանակ կորսնցնելու հրաւիրուած ուսուցիչները գիտելիքներով հարստացած, ուսուցանելու մեթոտներով լիցքաւորուած՝ Հայ Մանուկին պիտի կարենան Հայ լեզուի գեղեցկութիւնը փոխանցել եւ տալ անոնց շրթներուն, Ա. Բ. Գ.-ին քաղցրութիւնը եւ կեդրոնի մեթոտիկ, այլազանութեամբ գեղեցիկ պատրաստուած դասագիրքերուն, Հայոց պատմութեան, ոտանաւորներուն, յանգաւորներուն եւ երգերուն ընդմէջէն պիտի յանի Հայկական Ոգին:

Յուլիս 7-ին ժամանեցին ուսուցչուհիները եւ դասախօսութեանց վայրին ու յայտագրին մասին որոշ ծանօթութիւններ ստանալէ յետոյ, շրջապտոյտ մը տեղի ունեցաւ Նիւ-Եորք քաղաքին մէջ: Երկուշաբթի Յուլիս 8, համակ խանդ ու եռանդ կանգնած է մեր դէմ տնօրէնուհի՝ Սիլվա Տէր-Ստեփանեան որ մեզի կը հաղորդէ թէ, Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան պատարագի տարի հռչակած է 2002 թուականը եւ կը ներկայացնէ աշակերտներու համար պատրաստուած յայտագիրները, 10 մրցումներու ցանկը եւ գիրքը:

Մեցցօ սոփրանօ Մարօ Փարթամեան իր ուսուցողական կարողութեամբ, յաջորդող 5 օրերու առաջին պահերուն, Հայոց Պատարագի յուզականութիւնը կրցաւ փոխանցել եւ ուսուցանել ներկաներուն:

Դասապահերը իրարու յաջորդեցին տոքթոր Ճէյմս Ճէյքըպսըն հոգեբան մանկավարժ դասախօս եւ Սէյնթ Փիթըրզ Համալսարանի Մանկավարժական Հիմնարկի տնօրէն՝ աւելի քան քսան տարիներ շարունակ իր մեծ փորձառութիւնը փոխանցած է նաեւ այս յայտագրին հետեւող ուսուցիչներուն: Ան խօսեցաւ հետեւեալ նիւթերուն շուրջ տարբեր օրերու եւ պահերու ընթացքին՝ «Հոգեբանութիւն, Դաստիարակութիւն», «Ընթերցանութիւն», «Կարգապահութիւն», «Ղեկավարութիւն», «Ըմբռնելու դժուարութիւններ» եւ «Հայ Ամերիկացի՝ թէ Ամերիկացի Հայ»:

Ընդհանուր առմամբ դասախօսութիւններուն յաջորդեցին գործնական աշխատանքի եւ ասուլիսի պահեր:

Մէկ շաբթուան խտացեալ դասաւանդութիւններու ընթացքին, բծախնդրօրէն ընտրուած դասախօսները մագնիսացած պահեցին մթնոլորտը եւ ամբողջութեամբ դրոշմեցին տարբեր տրուած օգտաշատ նիւթերը ունկնդիրներու մտքին մէջ:

«Հայոց Պատմութիւն» Արամ Արքուն՝ նիւթին տիրացած մասնագէտի հմտութեամբ, վերահասու դարձուց ունկնդիրները Հայոց Պատմութեան գլխաւոր շրջաններուն:

Փրոֆ. Թոմաս Ճէնթըլ իրապաշտ եւ հետաքրքրական մօտեցումով խօսեցաւ հետեւեալ երեք նիւթերու շուրջ՝ «Ընկերային գիտութիւններ», «Լեզուի Արուեստը» եւ «Մանկավարժութեան Պատմութիւն»:

Փրոֆ. Գլէր Մընրօ բացատրեց «Երկրորդ Լեզու մը» դասաւանդելու միջոցները:

Մարտիրոս Քհնյ. Ձեւեան յստակօրէն փոխանցեց «Աւետարանը Հայկական Աստուածութեան եւ Մեր Կեանքին Մէջ» օգտաշատ նիւթը:

Ջենոր Քհնյ. Նալպանտեան, բացառիկ հմտութեամբ եւ գրաւիչ արտայայտութեամբ մագնիսացուց մթնոլորտը ներկայացնելով «Հայերէն Լեզուի Պատմութիւնը»:

Մարիամ Աթթարեանի «Հայկական Արուեստը» դասախօսութեան ընթացքին հայկական ասեղնագործութեան հնաւանդ գեղեցկութիւնը ճանչնալու առիթը ունեցանք:

Օլիմփիա Ճէպէճեան, ուսանողներն ու ծնողները յուզող խիստ արժէքաւոր նիւթին մէջ առաւելապէս շեշտեց, «Բարձրագոյնին Հասնելու եւ Յաջողելու Տրամադրութիւն Ստեղծելու Կարիքը», աշակերտի կեանքին մէջ, որ մեծապէս գնահատելի է:

Հետեւեցանք եւ ունկնդրեցինք տոքթոր Սոկրատ Պօյաճեանի մասնագէտի կարողութեամբ ներկայացուցած «Հայկական Երաժշտութեան» առինքնող գեղեցկութիւնը:

«Հայկական Երաժշտական Գործիքները» ներկայացուց տոքթոր Ճօն Վարդան եւ այդ գործիքներու կատարողութեամբ հայկական երաժշտութեան հաճելի մթնոլորտ ստեղծուեցաւ:

Սեդա Գանթարճեանի «Պարարուեստը» ծանօթ էր մեզի: Դիտեցինք եւ վերահասու եղանք դասընթացքի պահուն, զայն փոխանցելու իր նրբաճաշակ կարողութեան:

«Կենցաղավարութիւն», արժէքաւոր այս նիւթը որ մաս կը կազմէ աշակերտին ընկերային կեանքի կազմաւորման, գործնական ցուցմունքներով զայն ներկայացուց Սիրուն Մկրտիչեան:

Խտացեալ այս դասընթացքներուն ոգի եւ շունչ ու գործնական ներդրում ունեցան Սիլվա Տէր-Ստեփանեանի ամէնօրեայ յայտագրին մէջ ընդգրկուած նիւթերը՝ «Հայերէնի Դասաւանդման կրթական ծրագիր», մանկապարտէզի եւ նախակրթարաններու դասաւանդման մեթոտը, «Դաստիարակութիւնը», «Ձեռարուեստը», «Նարեկացի Ուսումնարանը», «Խրիմեան Ճեմարանը», «Մեսրոպ Մաշտոց Հիմնարկը», «Ամառնային Հըրաշաւանը» եւ «Միօրեայ Ութ Գիտաժողովները»: Այս նիւթերը լաւ ըմբռնող ունկնդիրը կարող է դասաւանդել, մանկավարժօրէն իր պատրաստած բոլոր գիրքերէն:

Արդիւնքը այն եղաւ որ հետեւող ուսուցչուհիները կրցան յաջող քննութիւն տալ եւ արժանանալ տոքթոր Ճէյմս Ճէյքըպսընի գնահատանքին եւ համապատասխան վկայագրերուն որոնք համազօր են համալսարանի երեք վարկանիշի:

Վայելեցինք Առաջնորդին հետ ճաշ մը ունենալու պատիւը, ուր մտերմիկ զրոյցի մը պահուն, վերահասու եղանք որ հակառակ ցնցող իրադարձութեանց, հակառակ 70 համայնքներու իր ունեցած պատասխանատուութեանց, սիրած եւ զօրացուցած է իր հօտը: Առաջնորդարանը իր բազմաճիւղ գործունէութեամբ արժեւորած է իր վեհութիւնը, ազգային միջ-եկեղեցական, բարեսիրական, մշակութային, կրթական, որուն մէկ օրինակին միայն հետեւեցանք հպացիկ ակնարկով:

Իսկ Հայրենիքին ընձեռած իր օժանդակութիւնը, անոր կարիքներուն հասնելու համար կազմակերպած աշխատանքը, օրհնութիւն է մեր ժողովուրդին համար: Առաջնորդը խանդավառ է եւ լաւատես՝ կատարուած աշխատանքին:

Իր դրական մօտեցումով կ'արժեւորէ չորրորդ անգամ ընտրուած առաջնորդի իր յոյժ պատուաբեր դիրքը:

Այցելեցինք Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարը, Հայաստանի Հայ Օգնութեան Ֆոնտին Կեդրոնը, Գրիգոր եւ Գլարա Զօհրապ Կեդրոնը, եւ պատասխանատուները՝ Սուրէն Վրդ. Զինչինեան, Արթօ Որբերեան եւ Արամ Արքուն խօսեցան հոն տարուած աշխատանքներուն մասին:

Այցելեցինք Առաջնորդարանի դրասենեակները ու գրատունը ինչպէս նաեւ Ամերիկեան Ազգային Թանգարանի Հայկական բաժինը՝ արուեստագէտներ Փօլ Մաքսուրեանի եւ Ռաֆֆի Սարգիսեանի առաջնորդութեամբ:

Կիրակի օր Յուլիս 14-ին պատարագի մասնակցելէ վերջ նաւային ճաշ-զբօսապտոյտ մը մեզի մատուցուեցաւ Իրմա Տէր-Ստեփանեանի կողմէ:

Արեւելեան Թեմի առաջնորդութեան, Արթիւր եւ Թագուհի Այվազեան Գոլէճը, որուն մասնակցած են նաեւ Եւրոպայէն, Հայաստանէն եւ Միջին-Արեւելքէն, օրհնութիւն մըն է գործող Հայկական վարժարաններուն համար, իր համապարփակ ծրագրով եւ նիւթերու աքանչելի համադրութեամբ: Արդարեւ խիստ գովելի եւ հսկայ քայլ մը պատասխանող ձեռնարկ մը, որուն համար պիտի ըսենք «Պատիւ արժանաւորաց», սիրելի Սիլվա Տէր-Ստեփանեան:

Վ. Պ.

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

- Խնդիրը վստահութեան վրայ չէ, այլ սկզբունքի. ես իմ սկզբունքներէս երբեք չեմ շեղիր:

- Ինչպէս կ'ուզէք, այնպէս ըրէք, - ըսաւ ծերունին:

Աստիկ թուղթը գրեց եւ յանձնեց, յետոյ աւելցուց.

- Դուք անհոգ եղէք, երթալուս պէս Թալէաթ պէյին պիտի խօսիմ ձեր մասին:

- Ողջ եղէք. եթէ կարենաք գիս բանտէն ազատել, այս մուրհակը չեղեալ նկատեցէք:

- Այդ ի՞նչ խօսք է, Գէո՛րգ էֆէնտի, պարտքս միշտ պարտք է, կը խնդրեմ այդ տեսակ խօսքեր մի՛ ընէք, գիս չափազանց կը վշտացնէք:

- Ներեցէք, ուրեմն, ետ կ'առնեմ խօսքս:

- Մնաք բարով, շատ շնորհակալ եմ ձեր մատուցած օգնութենէն, հաւատացէք, որ առանց ձեզի չափազանց նեղութիւն պիտի կրէի մինչեւ Պոլիս:

- Մեր պարտականութիւնն է ձեզի պէս նշանաւոր անձերուն պէտք եղած օժանդակութիւն ընել, - պատասխանեց ծերունին:

- Շատ ազնիւ էք, մնաք բարով:

- Երթաք բարով եւ յաջողութիւն:

Աստիկ պաթանիէն եւ մէկ-երկու կըտոր ճերմակեղէնները ծրարեց եւ բանտէն դուրս ելաւ:

Ուրիշ խումբ մը բանտարկեալներ, նոյնպէս Տէր Զօր երթալու դատապարտուած, դուրսը կը սպասէին տրտմատխուր:

Աստիկ միացաւ այդ խումբին:

Քանի մը վայրկեան ետքը, ոստիկաններու հսկողութեան ներքեւ, խումբը բերուեցաւ կայարան:

Կէս ժամ ետքը կառախումբը ճամբայ ելաւ դէպի Օսմանիէ, ուր պիտի հասնէր ութ ժամէն:

Աստիկի ընկերները խեղճ գաւառացիներ էին, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ հայ չէթէներու օգնողներ:

Կար նաեւ երիտասարդ մը, որուն աքսոր դրկուիլը զարմանք կը պատճառէր ամէնուն:

- Բայց այս Արամը ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ աքսոր կը դրկուի, - հարցուց մէկը իր ընկերոջ:

- Ես ալ կը զարմանամ կոր:

- Ամբողջ Հաճընը մատնող, շատերու կախուելուն պատճառ եղող հրէշը չէ՞ միթէ:

- Ճիշդ ան է, Սանտուր օղլուին տըղան:

Այդ Արամը, որուն կ'ակնարկէին, հազիւ քսանհինգ տարեկան, կարմիր երեսներով, հաճելի արտաքինով երիտասարդ մըն էր, որ բնաւ տխրութիւն ցոյց չէր տար ու կը ջանար ամէնուն հետ խօսակցիլ, մտերմութիւն հաստատել:

Բայց անոնք, որ իր ո՛վ ըլլալը գիտէին, երես չէին տար իրեն: Արամ ի վերջոյ մօտեցաւ Աստիկին:

Մէկ քանի սովորական խօսքերէ ետքը Աստիկ հարցուց.

- Դո՞ւն ալ Տէր Զօր կ'երթաս:

- Այո՛, - պատասխանեց Արամ:

- Ի՞նչ պատճառաւ:

- Իմ պատմութիւնս շա՜տ երկար է:

- Պատմէ՛, տեսնենք, քանի որ լաւագոյն բան մը չունինք ընելիք:

- Սիկառ մը ունի՞ք:

- Հրամմեցէ՛ք:

Արամ սիկառէթը վառեց եւ ըսաւ.

- Պատերազմը ծագելէն քիչ ետքը Հայերու դէմ խստութիւնները սկսան: Քանի մը ամիս ես եւ ուրիշ հինգ երիտասարդներ ձերբակալուեցանք իբրեւ հնչակեան:

- Այդ ամբաստանութիւնը ճշմարի՞տ էր, - հարցուց Աստիկ:

- Այո՛, ճշմարիտ էր, մեզի դրկեցին պատերազմական ատեանին, որ քանի մը ամիս քննութիւն կատարելէ ու մեզ հարցաքննելէ ետքը ամէնքս ալ մահուան դատապարտեց: Այդ միջոցին մահուան դատապարտուողները անմիջապէս կախաղան կը հանուէին: Երբ վճիռը հաղորդուեցաւ մեզի, սարսափը գիս պատեց եւ ամբողջ գիշերը անքուն անցուցի, մտածելով, որ ի՛նչ միջոցով կրնայի գլուխս ազատել: Վերջապէս միակ միջոց մը գտայ, մատնութիւնը: Հետեւեալ առաւօտ իսկոյն լուր դրկեցի պատերազմական ատեանին նախագահին, որ կարեւոր յայտնութիւններ ունիմ ընելիք:

(Շար. 317)

Պ. Սարգիս Թորոսեան,
Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան եւ զաւակը Թուրէն,
Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Թորոսեան եւ զաւակը Ֆապրիս,
Տէր եւ Տիկին Վաչէ Թորոսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Թորոսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Քրիսթոֆ Թորոսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սեաբրիկ Թօփալեան,
Տէր եւ Տիկին Նուրհան Գաբրիէլեան եւ զաւակը Նաթալի,
Տիկին Ժանին Լապատի

եւ համայն ընտանեկան պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, հանգուցեալին եւ ազգականին՝

ԱՅՏԱ-ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Կիւլիւմեան)

մահը, որ պատահեցաւ, Հոկտ. 3-ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութեան կարգը կը կատարուի Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 11-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոն Վալերիէնի գերեզմանատունը, հողին յանձնուելու համար ժամը 15·30-ին, ըստ ողբացեալին յայտնած փափաքին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեանի եւ ողբացեալին ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

տարանն ալ յայտարարած է որ խոչընդոտուած է: Այդ օրուան նիստին միակ նպատակն էր երկարաձգել ամբաստանեալին ատժամեայ արգելափակումը դատավարութեան ընթացքին: Պարդութիի փաստաբանները կը մերժեն դատարանին ձեռնհասութիւնը, որ, ըստ Օսլոյի համաձայնագրերուն կրնայ դատել Պաղեստինցիներ միայն «եթէ նոր նոր արարք մը գործած են»: Իսրայէլացիք կը մերժեն նաեւ «քաղաքական դատի» ամբաստանութիւնը, առարկելով թէ ան կը դատուի միայն ճշգրիտ դէպքերու համար, որոնք ընդհանուր ձեւով 26 մեռեալ պատճառած են: Ըստ Պարդութիի մէկ փաստաբանին, ան կը դատուի որպէս ղեկավարը «ահաբեկչական քանի մը կազմակերպութիւններու»: Գալով Պարդութիի, յայտարարած է՝ «դրաւման դատարան մըն է, որեւէ իրաւունք չունի զիս դատելու»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ աճը հազիւ 1% պիտի ըլլայ 2002-ին, ինչ որ նաեւ մտահոգիչ է գալ տարուան համար: Տարւոյն սկիզբը, Լօրան Ֆապիւս, այն ատեն Ելմտական եւ տնտեսական նախարար, 2·5% կը նախատեսէր:

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՌԻ ապստամբները ընդմադրութիւն յայտնեցին հրադադար մը ստորագրելու իշխանութիւններու հետ: Այս վերջինները կասկածամտութեամբ ընդունեցան առաջարկը, բայց, յոյս կար որ Հոկտեմբեր 4-ին նման համաձայնութիւն ստորագրուէր:

ԻՐԱՔԻ հարաւային շրջանին վրայ կատարուած ամերիկեան եւ բրիտանական ռմբակոծութիւններէն, Հոկտեմբեր 3-ին հինգ Իրաքցիներ մեռած են, 11 ուրիշներ ալ վիրաւորուած: ՄԱԿ-ի քննիչներու պետը, Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ, տեղեկատուութիւնը կատարած է այն համաձայնութեան, որու յանգած էր Վիէննա Իրաքի պատուիրակութեան հետ, առանց համոզելու Ամերիկան: Այս վերջնոյն համար, եթէ քննիչները երթան ներկայ պայմաններու մէջ, պարզ «զբօսաշրջիկներ» պիտի ըլլան, ըստ Սպիտակ Տան բանբերին:

ՊԷՐԼԻՆԻ ՄԷՋ, Հոկտեմբեր 3-ին, մօտ մէկ միլիոն հոգի համախմբուած է Պրանտապուրկի նոր դրան շուրջ, ուր տեղի կ'ունենային Գերմանիոյ վերամիացման 12-րդ տարեդարձի ողեկոչումները: ԱՄՆ-ու նախագահը ողջունած է, այս առթիւ, իր պաշտօնակիցը՝ Եոհաննէս Ռաուն, ջատագովելով գերման եւ ամերիկեան յարաբերութիւնները:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12,
Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց
վարդապետացն՝ Մեսրոպայ,
Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին,
Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային,
Գրիգոր Նարեկացւոյն
եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**

PRESENTATION DE L'OUVRAGE «50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»

par son auteur **Krikor Beledian**
(Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

Narek DOURIAN

ET SA TROUPE
dans

Welcome to Glendale

le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

10 ANS DE PARRAINAGE DE 500 ENFANTS D'ARMENIE
«ESPOIR POUR L'ARMENIE»
présente un

CONCERT EXCEPTIONNEL DE BIENFAISANCE

«CHORIG», Chœur d'enfants d'Armavir

NAREH ARGHAMANYAN, Jeune pianiste virtuose de 13 ans, de Vanatzor
Parrainée par le grand Maître Vladimir Spivakov

- **REGION RHONE-ALPES**
 Mardi 8 octobre à 20 heures 30 —Salle Saint-Hyppolite
 Boulevard Remy Roure, 26100 ROMANS — Tél. : 04 75 72 33 22
 Mercredi 9 octobre à 20 heures 30 — Conservatoire de Musique
 Chemin des Gordes, 38100 GRENOBLE — Tél. : 06 85 43 34 67
- **REGION PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR**
 Jeudi 10 octobre à 20 heures — Temple Protestant
 7, rue Notre Dame, 06400 CANNES — Tél. : 04 93 75 33 46
 Vendredi 11 octobre à 20 heures 30 — Abbaye de Saint-Victor
 Rue Sainte, 13007 MARSEILLE — Tél. : 04 91 93 41 22
- **REGION ALSACE**
 Dimanche 13 octobre à 18h — Eglise Catholique Saint-Pierre-Le-Jeune
 7, rue Saint-Léon, 67000 STRASBOURG — Tél. : 03 88 36 95 73

Pour tous renseignements :
Pasteur Gilbert Léonian : Tél. : 01 47 36 02 50 / Fax : 01 46 44 64 04,
E-mail : gilbertleonian@hotmail.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «SEVAN» de Vienne

organise

UNE SOIREE BEUREGS

le **Samedi 12 octobre** à partir de 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne

au profit de l'Ecole HAMASKAINE de Marseille

Prix du repas : 15 euros
(vin et café compris)

Réservations :
avant le vendredi 11 octobre
en téléphonant au : 04.74.53.43.80
(de 14h à 19);
04.74.53.25.91
(après 19h)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՑԵՐԹԸ

AVEC SCHAVARCH MISSAKIAN LA PRESSE ACQUIERT SES TITRES DE NOBLESSE

Կը դասախօսէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7,
ժամը 20·30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Բ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 19ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ-Մեսրոպ» *Մշակ. կեդրոնի*
«Արծրունի Զրքաշեան» *սրահին մէջ*
339, Աւբնիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55835

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6
DIMANCHE
6 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 285

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·529 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.529

ԱՂԷՏՈՒԱԾ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՄԱՐԿ ՆՇԱՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մարկ Նշանեան անծանօթ անուն մը չէ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն համար : Վեց տարի է, որ ան կ'ապրի Միացեալ–Նահանգներ ու 1997–էն ի վեր վարիչն է Նիւ–Եորքի Գոլումպիա համալսարանի հայագիտական ամպիոնին :

Անցնող գարնան լոյս տեսան իր անգլերէն «Writers of Disaster : Armenian Literature in the Twentieth Century. Volume 1 : The National Revolution» հատորը, ինչպէս եւ իր խմբագրած «Կամ» վերլուծական հանդէսի Ե· թիւը, առաջինը՝ Փրինսթընի, երկրորդը՝ Լոս–Անճըլըսի :

Առաջինը հեղինակին անգլերէն լեզուով անդրանիկ գիրքն է : Կարեւոր հատոր մըն է ըստ ամենայնի, որ թարգմանութիւններու կողքին լայնածաւալ ակնարկ մը կը նետէ անցեալ դարու չորս հեղինակներու (Զարեհ, Մահարի, Զապէլ Եսայեան եւ Թոթովենց) գործին վրայ, զանոնք ներգրաւող վերլուծական օղակի մը մէջ : Բան մը, որ լեզուի պատուակով ու անկէ անդին, հայ գրականութեան անգլիալեզու ընկալումներէն ընդհանրապէս խուսափած է :

«Կամ»ի վերյայտնութիւնը հրապարակի վրայ, տասնվեց տարուան բացակայութենէ ետք, նոյնքան ուշագրաւ երեւոյթ մըն է, տրուած ըլլալով թէ՛ տիրող ամայքը ինչ կը վերաբերի պարբերական մամուլին եւ թէ անոր ետին պահուըտած հայախօս ու հայալեզու Սփիւռքի բացարձակ անկարողութիւնը՝ գիտակցութենէն ներս աշխարհը բերելու ու զայն ընկալելու, այդ բացուածքին մէջ իսկապէս բնակելու համար :

Մեկնելով այս զոյգ առիթներէն, Մարկ Նշանեանի հետ ունեցանք հետեւեալ հարցազրոյցը :

Ր· Ա· եւ Վ· Մ·

– Ինչո՞ւ ԿԱՄի այս հինգերորդ թիւը 16 տարի ետք :

– Այո, լաւ հարցում է : Բայց չփոթեցուցէք : Ինչի՞ կը վերաբերի ձեր «ինչո՞ւն» : 15 կամ 16 տարիներու ընդմիջումի՞ն, թէ արդեօք հրապարակին վրայ վերադառնալու անհրաժեշտութեա՞ն : Եթէ ձեր հարցումը ընդմիջումին մասին է, կ'ենթադրեմ որ զայն պէտք է վերագրել անձնական պատճառներու, բանիք ուղղակի՝ յուսալքութեան մը : Պէտք է յիշեցնեմ, որ ԿԱՄի նախորդ համարը, որ կը կրէր 3–4 թիւը, լոյս տեսած էր Զօրեան Հիմնարկի հովանաւորութեան տակ, 1986–ին : Նկատի առէք ցրումի մեր պայմանները, հաղորդակցութեան ճամբաները Սփիւռքի մէջ ու Սփիւռքէն Հայաստան : Մամուլին մէջ արձագանգներ եղած էին (Վահէ Օշականը երկար գրախօսական մը գրած էր առենին), բայց ըստ ամենայնի՝ տարիներ պէտք էին մինչեւ որ անդրադառնայի, թէ տեղ մը հասած է, որ ընթերցողներ ունեցած է : Ու ինչպէս կը պատահի միշտ այդպիսի պարագաներու՝ անսպասելի, չնախատեսուած ընթերցողներ : Մի՛ մոռնաք նաեւ, որ ատկէ ետք՝ Զօրեան Հիմնարկը փոխեց իր քաղաքականութիւնը, սկսաւ տարուիլ ընդհանուր հոսանքէն, լքեց Սփիւռքեան պատնէշը, որ արդէն պատնէշ իսկ չէր, այլ հաւանաբար՝ ճախճախուտ մը : Այդ է (եւ անշուշտ՝ յարակից պարագաներ), որ ներկայ համարի «Փոխան յառաջաբանի»ն մէջ կը կոչեմ՝ «մտաւորականներու դասալքութիւն»ը : Ընդհանուր դասալքութիւն մըն է, միայն մտաւորականներու չէ՛ : Հինէն պատրաստուած, ծրագրուած, քաղաքական կարգախօսներով յառաջուց արդարացուած դասալքութիւն մը : Եւ ըսել, որ բուն դասալիքները Սփիւռքի հոսանքին դէմ թիավարելու վստահութեամբ կը շարժէին, խեղճերը, մինչդեռ իրենց միջավայրէն ու իրենց դաստիարակութենէն եկած ամենախոր ձգտումին՝ ինքնակործանումի ձգտումին կը հպատակէին : Յակոբ Օշականի յիսնամեակին առթիւ գրած մէկ յօդուածիս մէջ այդ մասին կը խօսէի, կարծեմ : Ինքնակործանումի ձգտումը անվերանայելի է, անդիմադրելի : Ամէն կողմ իր աւերները կը գործէ զանազան անուններու տակ : Ազգայնական ոգին է ան : 15 տարի պէտք էր, կ'ենթադրեմ, որպէսզի այդ ուղղութեամբ սուգի աշխատանք մը կատարուէր մէջս եւ կարենայի վերստին գալ երեւան իմ ամենահին ծրագիրովս : Այո, սուգ մը, իր լրումին հասած : Եւ կարողութիւնը մատնանիշ ընելու ինքնակործանումի ոգին՝ միահեծան ազգայնականութիւնը : Հաւատացէ՛ք, որ թեթեւօրէն չէ՛ որ ընդհանուր դասալքութեան մը մասին կը խօսիմ : Տարած մը առաջ էր, Պէյրութէն ահազանգային լուրեր կը ստանայինք, հայ դպրոցներու անխափանական վիճակին մասին, հայալեզու ընթերցողներու բացակայութեան մասին, հայ դրական մամուլի անկումային վիճակին մասին : Պէյրութ արեւմտահայ մշակոյթի միջնաբերդն էր : Բարդաւաճ համայնք մը երէկ տակաւին : Եւ այսօր դպրոցներ կը փակուին, ուսուցիչներ չեն վճարուիր : Միլիոններ կը հոսին դէպի Հայաստան, բայց Պէյրութի մէջ հայ ուսուցիչները կ'ապրին կատարեալ թշուառութեան մէջ : Կրնա՞նք արդեօք երեւակայել աւելի անհեթեթ կացութիւն մը : Ո՞ւր տեսեր էք աշխարհի երեսին, որ ամբողջ համայնք մը ի վիճակի չըլլայ իր զաւակներուն տարրական դաստիարակութեան պայմանները ապահովելու : Ո՞ւր : Մինչեւ իսկ Օսմանեան կայսրութեան ամենասեւ տարիներուն՝ դպրոցները կանոնաւոր կը բանէին եւ ուսուցիչները դէշ աղէկ կը վճարուէին : Ուրեմն այո, չեմ չափազանցեր երբ կ'ըսեմ, որ գործ ունինք հինէն պատրաստուած, ծրագրուած դասալքութեան մը հետ :

Իսկ եթէ ձեր հարցումը կը վերաբերի ո՛չ թէ ընդմիջումին, այլ վերադարձի անհրաժեշտութեան, նորէն իրաւացի էք : Ի՞նչ պէտք կայ հայախօս աշխարհէն ներս ԿԱՄի նման բացարձակապէս ո՛չ ժողովրդական հանդէսի մը : Հանդէսի մը, որուն միակ նպատակն է՝ «բարձր» մշակոյթի ածուներուն մէջ դեգերիլը : Հեգնակա՞ն եմ յանկարծ : Հաղիւ թէ : Եւ ամէն պարագայի՝ զուտ գրական եւ վերլուծական հանդէս մը իր տեղը ունի ըՍփիւռքի մէջ, չէ՞ք կարծեր : Կ'ուզէի հոս մէջբերել Սերգէյ Խաչիկօղլեանի արտասանած խօսքերը (Ռուբիկոն, Գեղարուեստական – մշակութաբանական եռամսեայ հանդէս, Երեւան, 2000, «Երկխօսութիւն "Սարգիս Խաչենց" հրատարակչութեան տնօրէն Ս·Խ·ի հետ») · «Զափազանց մեծ է պատասխանատուութիւնը եւ պահի լրջութիւնը, այլեւս յապաղելու իրաւունք չունենք» : Յիշեցնեմ, որ Սերգէյ Խաչիկօղլեանի տնօրէնութեամբ՝ «Սարգիս Խաչենց» հրատարակչատունը լոյս աշխարհ բերած է հոյլ մը հատորներ, մեծ մասամբ՝ եւրոպական լեզուներէ թարգմանութիւններ, երկու մատենաշարերով, առաջինը նուիրուած արուեստի աշխարհին, երկրորդը՝ փիլիսոփայութեան : ԿԱՄի ներկայ համարին մէջ գնահատանքս արտայայտեցի այդ հրատարակութիւններէն ոմանց համար : Զգեցէ՛ք, որ մէջբերեմ քանի մը տող եւս յիշեալ հարցազրոյցէն · «Մեզ դարձեալ մեր լեզուով հարկաւոր է գիր ու գրականութիւն, այն լաւագոյնը, ինչ մարդկութիւնը, այդ թւում՝ մեր իսկ ցեղը, ստեղծել է հազարաւոր տարիների ընթացքում եւ այսօր էլ ստեղծում է՝ փիլիսոփայութիւն, աստուածաբանութիւն, գիտութիւն, արուեստ – կարճ ասած՝ հայերէն մտածուած մեծ մտքեր» : Նոյն ձեւով պիտի չըսէի անշուշտ (եւ ի միջի այլոց՝ «հայերէն մտածուած» պէտք ունի նախ մտածուելու, հայերէն կամ ոչ, հո՛ն է որ կը սկսի բուն աշխատանքը), բայց եւ այնպէս հեռու չեմ բաժնելէ նոյն համոզումը : Հեռու չեմ բաժնելէ այն կարծիքը, թէ առանց «բարձր մշակոյթ»ի, առանց «ինտելեկտուալ» խաւի, ինչպէս ինքը կ'ըսէ, չկայ մշակոյթ առհասարակ : Եւ որ ի մասնաւորի իրենց պարագային՝ ստալինեան շրջանէն ժառանգուած բանւոր – գիւղացիական մտաւորականը մէկ քով դնելու ժամանակը շատոնց եկած ու անցած է (Արեւմտահայերն ալ ունին համապատասխան կերպարը, տարբեր յատկանիշներով) : ԿԱՄի անհրաժեշտութիւնը ահա՛ նոյն աղբիւրներէն, նոյն այդ համոզումէն կը բխի :Տեսաբանական մտքի կատարեալ բացակայութիւնը Հայերուն մօտ միշտ ապշեցուցած է զիս : Առաւել եւս՝ երբ այդ տեսաբանական բոպիկութիւնը ինքզինք կը ծախէ իբրեւ մեր ազգին բարձրագոյն արժանիքը : Բայց (եւ ուրեմն) վերջին հաշուով՝ եթէ կայ անհրաժեշտութիւն մը, ան կը բխի իմ անձնական նախասիրութիւններէս : Այս ալ ըսեմ, որ անհրաժեշտը միշտ չէ, որ նաեւ՝ կարելին է :Յաճախ ընդհակառակը՝ կարելին է, որ կը պատկերացնենք իբրեւ անհրաժեշտ : Բայց այսօր, շնորհիւ Գոլումպիա համալսարանէն ներս գրաւած պաշտօնիս, կարելին ու անհրաժեշտը որոշ չափով դարձած են հաւասարակշիռ : Տուայտանքներու, մտատանջութիւններու եւ տարակուսանքներու ժամանակը չէ այլեւս : Ժամանակն է իրագործումներու :

– Ի՞նչ եղած է ԿԱՄի արձագանգը տարիներու ընթացքին :

Բայց ըսի քիչ առաջ : Քանի մը գրախօսականներ, և մնացեալը՝ միմիայն ստորերկրեայ, անտեսանելի : Սփիւռքի մէջ՝ բարեկամներու շրջանակներուն մէջ գրեթէ միայն : Իսկ լաւագոյն ընթերցողներէն ոմանք՝ Հայաստան գտնուած են, մանաւանդ՝ թիւ 3–4–ի պարագային : Մընաց որ առաջին համարը սպառած է ու անգտանելի : Ուրեմն հոս հոն՝ ընթերցողներ եղեր են : Ի՞նչ էր արդէն ԿԱՄին նըպատակը սկիզբները, եթէ ոչ քար մը հանդիսանալ ճամբուն եզրին, նշանակէտ մը, չնչին փորագրութիւն մը ժամանակի մարմարին մէջ : Եւ խոշոր պոռթկում մը, յանուն մշակուածութեան : Կոչ մը՝ գաւառականութենէն դուրս ելլելու : Եւ անձնապէս՝ յամառ աշխատանք մը, իւրացնելու համար ի՛մ լեզուովս, բայց Սփիւռքի մէջ, ինչ որ օտար էր այդ լեզուին, ուրեմն՝ ինծի : Հոս հարցը անշուշտ՝ մշակուածութենէն շատ անդին կ'իյնայ : Կա՛յ ընկալումի անհրաժեշտութիւնը : Բայց ընկալումէն անդին՝ կայ փորձընկալումը : Յառաջաբանը կ'ըսէ ԿԱՄի մասին · « Թարգմանական աշխատանոց մը օտարութեան մէջ» : Խնդրոյ առարկայ է հոս՝ օտարութեան փորձընկալումը :

– Այս նոր թիւը կը ներկայանայ նոյնքան այլազան բովանդակութեամբ, որքան նախկինները · թարգմանութիւն, ուսումնասիրութիւն, ստեղծագործ գրականութիւն, վերլուծական քննադատութիւն : Ձեզի համար, իբրեւ անոր խմբագիրը, ի՞նչն է որ ԿԱՄերը, թիւ 1–էն 5, իրարու կը կապէ :

Բայց ամէն ինչ : Նոյն ծրագիրն է ծայրէ ծայր : Անցած մէկ ու կէս տասնամեակը ոչինչ փոխած է սկզբնական ծրագիրէս : Ես շատ դանդաղ արարած մըն եմ, ըստ երեւոյթին : Դանդաղ ու հաւատարիմ : Ինչ որ կայ ներկայ համարին մէջ օրինակ՝ իբրեւ թարգմանութիւն, Պելլինճերին (Սայաթ Նովայի մասին), Ինկլըր, Ժորժ Պաթայլ, ծրագրուած էր արդէն իսկ նախորդ համարին հրատարակութեան նախօրեակին : Տեղքայլի նըման բան մըն է, թերեւս : Բայց այն ատեն՝ ամբողջ կեանքս տեղքայլ մըն է : Ինկլըրի պարագային՝ գիծ հետաքրքրութը անշուշտ «պահպանողական յեղափոխութեան» դպրոցին պատկանող բոլոր այդ մտածողներուն պայքարն էր Նիցչէի հետքերուն վրայ նիհիլականութիւնը եւ ուրեմն՝ իրենց ամբողջ դարը մտածելու : Ժորժ Պաթայլի պարագային՝ փիլիսոփայութեան հետ դիմառդիմութիւնն է, սրբազնութեան անդրադարձող մտածողութիւնը : Ատկէ առաջ, Նիցչէ թարգմանած էի, Վալթեր Պէնիամին, Մօրիս Պլանշօ : Նոյն ուղին է, մէկ ծայրէն միւսը : Կոչենք զայն՝ «Գրական ուղի» (այդ վերնագիրը տուած եմ մատենաշարի մը, որուն մէջ մէկ հատոր լոյս տեսած է՝ Յակոբ Օշականի Հանի Ապտուլլահի դիտական հրատարակութիւնը Գրիգոր Յակոբեանի կողմէ, եւ քանի մը ամիսէն լոյս պիտի տեսնեն ուրիշ միաւորներ, եւրոպական մտածողութեան պատկանող նիւթերու շուրջ) : Հայերէն լեզուով արեւմըտեան աշխարհէն (արեւմտեան իմացական արտադրութենէն) «ճաշակ» մը տալու ցանկութիւնը մի՛շտ եղած է մէջս, ու կայ այսօր աւելի քան երբեք : «Ճաշակ»էն շատ անդին կ'իյնայ սակայն ուզածս, ու այդ պատճառով ալ՝ կը չակերտեմ բառը : Ուզածս կարծեմ՝ դրաւական մըն է · Թարգմանական ցանկութիւնը կիրառել իբրեւ փորձաքար, որպէսզի արդի մտածողութեան փորձընկալումը կատարուի նաեւ հայերէնով :

– Առաջին թիւին յառաջաբանին մէջ կը նշէիք, որ ԿԱՄը վերջաւորութեան մը մէջ կամ անոր նկատմամբ՝ դարձ մը կ'ենթադրէր եւ թարգմանութիւնը այդ դարձին մօտենալու ձեւ մըն էր : Քսան երկու տարի ետք՝ ո՞ւր կը տեղադրէք դուք ձեզ, ինչպէս նաեւ ԿԱՄի ընթերցողը, այդ ենթադրութեան հանդէպ :

Դժուար հարցում է ու պիտի չփորձեմ լիովին պատասխանել անոր ներկայ համարին մէջ : Դարձը վերջաւորութեա՞ն մէջ : Չեմ ուզեր վերադառնալ հոն, ճիշդ բանաձեւումը յիշելու համար : Նիցչէական նիհիլականութեան հետքը կայ ատոր ետին : Կամ ալ թերեւս Նիկողոս Սարաֆեանի խորագոյն փորձառութենէն ներշնչուած գաղափար մը : Ծայրագոյն Արեւմուտքի փորձառութենէն : Բառը իրը չէ, բայց այդ է գաղափարը : Զգտնուիլ ետ : Երթալ մինչեւ ծայրը Արեւմուտքին : Կամ ալ թերեւս կայ այդտեղ նախորդ սերունդին մօտ կեդրոնական հանգամանք ունեցող վախճանաբանական փորձառութիւնը : Գրականութիւնը միայն կրնայ յառաջանալ մինչեւ այդ մութ ու հեռաւոր խաւերը, հոն ուր մարդկային հաղորդակցութիւնը կամ ալ Սփիւռքի իւրայատուկ տագնապին ընկերային կամ ընկերաբանական բացատրութիւնները ի զօրու չեն այլեւս : Գրելը, թարգմանելը · անո՛նք միայն կը դիմաւորեն ու կը դիմագրաւեն ամբողջական կորուստը : Այլ բառերով · այդտեղ հաւանաբար, սկիզբէն իսկ, կ'ուզէի խուսափիլ ամէն տեսակի մշակութայնացումէ : Հանդէս մը հրատարակելը մշակութային արարք մը չէ՛ր, գոնէ իմ աչքիս : Թարգմանութիւնը դնելով ձեռնարկութեան կեդրոնին, զայն նկատելով կորիզը ամբողջ այդ աշխատանքին,

(Շար·ը Գ· էջ)

ԱՂԷՏԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

37–Ի ՍԵՐՈՒՆԴԸ ԵՒ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՂԸ

Չարենց, Բակունց, Մահարի, Եսայեան, Թոթովենց եւ միւսները: 1937–ի սերունդը դեռ իր կենսագիրը չէ գտած, ոչ ալ իր վերլուծողը: Ի հարկէ, երկու երեւոյթները կը պահանջէին, կը պահանջե՛ն նախ եւ առաջ փաստագրական աշխատանք մը, ապա՝ ազատ ու անկաշկանդ մօտեցում մը, զերծ՝ կանխակալ կարծիքներէ եւ մաշած յանկերգներէ:

Վերջին տասնըհինգ տարիներուն, Հայաստանի մէջ սկսաւ, դանդաղօրէն, 1930–ական Թուականներու դժոխքին բացայայտումը: Աստիճանաբար գիծ քաշուեցաւ անցեալի մեղմախօսութիւններուն ու կէս բերան ճշմարտութիւններուն վրայ, եւ արխիւները սկսան բացուիլ: Դեռ շատ բան կը մնայ առեղծուածի քօղին տակ, բայց գոնէ առաջին քայլերը տրուեցան: Բազմաթիւ հրատարակութիւններու շնորհիւ, գրական, քաղաքական, եկեղեցական դէմքերուն ապրած ողբականը այլեւս ամբաւական դռներու ետեւը չէ:

1936–1937–ի ստալինեան նախճիրին զոհ գրական սերունդի առաջին լուրջ վերլուծումը կու գայ Սփիւռքէն: Սպասելի եւ անսպասելի երեւոյթ մը: Սպասելի, որովհետեւ թերեւս հեռաւորութիւնը անհրաժեշտ գործօն մըն է՝ աւելի առարկայական, սառնարիւն մօտեցում մը որդեգրելու համար: Անսպասելի, որովհետեւ զայն իրագործող անունը մինչեւ վերջերս աւելի հետեւողականօրէն զբաղած էր արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրականութեամբ:

Վերջին երեսնամեակի իր քննադատական – վերլուծական վաստակով, Մարկ Նշանեանը դարձած է Սփիւռքի թող որ քիչ (մերթ՝ սխալ) կարդացուած, բայց անշրջանցելի հեղինակներէն մէկը: Թերթերու եւ հանդէսներու մէջ ցրուած այդ վաստակին բծախնդիր հաւաքումի մը սպասումով, ընթերցողը այսուհանդերձ բազում առիթներ ունեցած է հաղորդ դառնալու անոր եւ ճաշակելու բոլորովին նոր, տարբեր մօտեցումի մը պտուղները: 1982ին Մինաս Թէօլէօլեան քովքովի կը բերէր Մ. Նշանեանի եւ Գր. Պըլտեանի աշխատանքը, նշելով, թէ Սփիւռքը անոնց համեմատելի բան չէր տուած: Հաստատումը ի զօրու կը մնայ –դժբախտաբար– քսան տարի ետք:

Մարկ Նշանեան մինչեւ հիմա առանձին հատորով հրատարակած էր «Ages et usages de la langue arménienne» (1989) արժէքաւոր գիրքը եւ «Յակոբ Օշականի մատենագիտութիւն»ը (1999), խմբագրելէ զատ «Կամ» վերլուծական հանդէսի չորս հատորները: Բայց կը պակսէր, ցարդ, զուտ գրաքննադատական ուսումնասիրութիւն մը:

Իր անգլերէն առաջին գիրքը «Writers of Disaster» կը կոչուի: Ենթախորագրուած՝ «The National Revolution» («Ազգային յեղափոխութիւնը»), եռագրութեան մը առաջին հատորն է, որուն պէտք է հետեւին «Մեհեան»ի եւ «Մենք»ի սերունդին նուիրուած զոյգ գիրքեր*:

Ընթերցողը պիտի նկատէ, որ գիրքին խորագիրը չենք թարգմանած: Արդարեւ, երկդիմի խորագիր մըն է: «Աղէտի գրողները» թարգմանելը սխալ պիտի չըլլար, «disaster» եւ «catastrophe» բառերը հոմանիշ ընդունելու պարագային (ինչպէս կ'ըսեն բառարանները), իբրեւ Աղէտէն անցած գրողները: Բայց նոյնպէս սխալ պիտի չըլլար «Աղէտը գրողները» թարգմանել, բնորոշելու համար այս երեւոյթը արձանագրողները, վկայող – վկայագրողները՝ գրականութեան ճամբով: Վերջին հաշուով, երկու իմաստները ամփոփուած են հատորին մէջ. ուղղակի թէ անուղղակի կերպով Աղէտի զաւակներ, որոնք ուղղակի թէ անուղղակի կերպով Աղէտը կը գրեն:

ԱՂԷՏԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյն երկդիմութիւնը, մեր կարծիքով, ներկայ է ենթախորագրին մէջ, հակառակ աւելի «դիւրին» թարգմանութեան: Եթէ «ազգային յեղափոխութիւնը» այն է, որ ծնունդ առաւ ԺԹ. դարու վերջը «ազգային – ազատագրական շարժում»ի որպէս եզրափակիչ փուլ, միւս կողմէ ինչո՞ւ չմեկնաբանել զայն որպէս Աղէտի հետեւանքով ծագած «յեղ/ա/փոխութիւն»՝ յանկարծական փոփոխութիւնը, որմէ դուրս եկաւ Հայութիւնը իր ներկայ իրավիճակով: Ի վերջոյ, ըստ անցեալ դարասկզբի պատմութեան քաղաքական ընթերցումին, ազգային – ազատագրական պայքարը եւ ազգային յեղափոխութիւնը պիտի յանգէին Հայաստանի ազատութեան, եթէ Եղեռնը եւ իրերայաջորդ քաղաքական դէպքերը ամէն ինչ տակնուվրայ չընէին: Իսկ «տակնուվրայութիւնը» յեղափոխութեան չյանկացած, բայց տարբերակն էր:

Խորագիրները արդէն ընթերցողին բաւական բան կ'ըսեն. Աղէտը, գրականութիւնը եւ ազգային յեղափոխութիւնը: Անոնց յարաբերութեան մանրակրկիտ հետազօտութեան նուիրուած է հատորը, որ իր մակարդակով եզակի երեւոյթ մըն է հայ գրականագիտութեան մէջ: Գրականութիւնը կը վկայէ Աղէտը, իսկ ազգային յեղափոխութիւնը (աւելի լայն կարկինով՝ ազգային գաղափարախօսութիւնը) Աղէտի հոլովոյթի բաղադրիչներէն մէկն է: Ինչպէս Նշանեան կը յստակացնէ ի սկզբանէ, խօսքը Աղէտի մասին է եւ ո՛չ թէ Ցեղասպանութեան, դէպքի մը (event) եւ ո՛չ թէ իրողութեան մը (fact) մասին (էջ 14): Գիտենք, որ գոյութիւն ունի պարզունակ մեկնաբանութիւն մը, ըստ որուն Եղեռնը տեղի ունեցած է յեղափոխական շարժումի պատճառով («Հայերը բան մը պէտք է ըրած ըլլան»ի հետեւանք մը), եւ անշուշտ՝ անոր հակառակող տեսակէտը: Արտաքին եւ ներհայկական ճակատներու վրայ տեսակէտներու այս բախումը Նշանեանի յիշած «քարոզչական պատերազմ»ն է (էջ 125–126): Անոր լուսանցքն է իր հետաքննութեան առարկան, շարք մը հեղինակներու եւ գործերու, որոնք իրենց ուրոյն ձեւերով մարտահրաւէր կարդացած են կարծիքներու (ամբողջա՞)տիրական համակարգի մը:

Չորս մենագրութիւններ հրատարակուած են. հերոսները՝ Եղիշէ Չարենց, Գուրգէն Մահարի, Զապէլ Եսայեան եւ Վահան Թոթովենց: Հակառակ մեր հաստատումին, առաջին անգամը չէ, որ Մ. Նշանեան կը զբաղի անոնցմով. օրինակ՝ Չարենցի եւ Մահարիի մասին, 1997–ի դիտաժողովներու մէջ զեկուցումներ կարդացած է, որ համապատասխան գլուխներու հիմքը եղած են: Եսայեանը իր դասաւանդումներուն նիւթ եղած է, եւ հաւանաբար Թոթովենցը միակն է, որու մասին ան նախընթաց աշխատանք մը հրապարակած չէր:

Որպէս յաւելուած, չորս գրողներէն քննարկուած գործերու նմոյշներ թարգմանուած են (էջ 275–365). Եղիշէ Չարենցի «Requiem Aeternam. Կոմիտասի յիշատակին» եւ «Դօֆին Նայիրական» (Իշխան Ճինպաշեան), Գուրգէն Մահարիի «Այրուող այգեստաններ» (Ճէֆրի Կոչկարեան), Զապէլ Եսայեանի «Աւերակներու մէջ» (Ճ. Կոչկարեան), Վահան Թոթովենցի «Նիւ–Եորք» (Ի. Ճինպաշեան):

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

Գիրքին կեդրոնական նիւթը երկրորդ, ամէնէն ծաւալուն մենագրութիւնն է՝ «Գուրգէն Մահարի. Վանի բոցերը» (էջ 97–186), որ վիճարկողական երկարաշունչ փորձ մըն է Մահարիի «Այրուող այգեստաններ» վէպի ողբականը վերականգնելու եւ նորովի լուսաբանելու անոր ներքին ծալքերը: Բանիմաց ընթերցողը հաւանաբար յիշէ, որ «Այրուող այգեստաններ»ը լոյս տեսաւ 1966–ին, սոսկալի յարձակումի մը ենթարկուեցաւ անմիջապէս, եւ Մահարի պարտադրուեցաւ բոլոր «անյարմար» մասերուն վրայ գրիչ խաղցնելու եւ ժառանգ ձգելու «մաքրաջըրուած» վէպ մը («Երկերի ժողովածու», 4–րդ հատոր, Երեւան, 1979): Իսկ 1966ի հրատարակութիւնը –ինչպէս օրէնք էր խորհրդային ժամանակներու– Մահարիի ձեռագիրը յարգած չէ, ինչպէս որ 1979ի հրատարակութիւնը եւս վերամշակուած ձեռագիրը յարգած չէ (էջ 293):

Մ. Նշանեանի աշխատութիւնը ուղղըւած է, բառացիօրէն, սպաննիչ քննադատութեան ենթարկելու Մահարիի քննադատները, սպառիչ կերպով ցոյց տալով, որ ամբողջովին սխալ էր վէպը մեկնաբանել որպէս Վանի ինքնապաշտպանութեան նուիրուած գործ մը, առ այդ՝ անարգանքի սիւնին գամելով Մահարին իր պատմական «շեղումներուն», իր «Թրքավայել» կերպարաստեղծումներուն, յեղափոխական շարժումի իր «մերկացումներուն» համար: Հեղինակին բանավիճային ոճը, երբեմն շատ խիստ, երբեք չի դադրիր փաստ առ փաստ զումարելէ՝ այս «մարդկային» վէպի ապամարդկայնացումը ցոյց տալով: 1966ի պատումը, կառուցուած՝ տրամախօսական (dialogic) սկզբունքի հիմամբ, ուր պատմութեան «միաձայնութիւնը» մերժուած է, դարձած է սովորական պատմավէպ մը՝ գըրաքննիչներու ճաշակին համեմատ:

Ինչպէս ծանօթ է, Գուրգէն Մահարիի հայրը՝ յայտնի արմենական մը, 1907–ին արկածով սպաննուած էր իր դաշնակցական քեռայրին կողմէ, ինչ որ, այլ տարբերակներու համաձայն, պարզ ու մեկին ոճիր մըն էր: Այս դէպքը հիմքն է, որուն վրայ Մահարի կառուցած է հայրական սկզբունքին խորտակումը յայտնաբերող իր վէպը, համայնական Աղէտի հորիզոնին վրայ: Հօր սպանութիւնը ազգային յեղափոխութեան զոհագործական պաշտօնին կապելով, կրկնակի որբացած Մահարին փորձած է, իր կեանքի վերջալոյսին, նաեւ համայնքի որբացումը պատկերացնել ու հօր մահը սգալու անկարողութիւնը, Աղէտը:

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ «ՀԱԿԱՍՈՒԹԵԱՆ» ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Չարենցի փորձը, տարբեր ժամանակաշրջանի մը եւ տարբեր մեկնակէտերով, նոյն նպատակները ունեցած է (էջ 23–95): Նշանեան կը մեկնի չարենցեան այն ըմբռնումէն (սկզբունքէն), որ պատմութիւնը կը սկսի սուգի արարքով մը (տե՛ս «Երկիր Նայիրի»ն, որ ազգային յեղափոխութեան մեծածաւալ ծաղրանկար մըն է՝ «Այրուող այգեստաններ»ու բնորդը) եւ զայն կը քննէ «Գիրք ճանապարհի»ի մաս կազմող «Զրահապատ Վարդան Զօրավար» եւ «Պատմութեան քառուղիներով» գործերուն մէջ, ուր հիմնական թեման առասպելական պատմութեան սուգն է եւ անոր հերքումը:

Միւս կողմէ, Չարենցի 1934ի անտեսուած զեկուցումը գեղարուեստական լեզուի հարցի մասին իր արժանի քննութիւնը կը ստանայ. հեղինակը ցոյց կու տայ, որ Չարենցի տեսակէտները, չահեկանօրէն, կը զուգադիպին 1914ի «Մեհեան»ի սերունդի «լեզուի գեղագիտականացում»ի գաղափարին: Մէկ խօսքով, Չարենց ընտրած է լեզուի սեփականացումը՝ օտարի ճանապարհով: Այսպէս է, որ ան կը հասնի «Requiem Aeternam. Կոմիտասի յիշատակին» վիպերգին, ուր երկու թեմաները կը միախառնուին: «Հայրենի երգն ես դու մեր / Վերադարձած Հայրենիք», կը գրէ Չարենց՝ Կոմիտասի մասին իր սգերգը բանալով, միաժամանակ մեջ դնելով «հայրենի» բազմանշանակ բառին առջեւ: Կոմիտասը «հայրենիք» է ու նաեւ «հայր», մէկ խօսքով՝ «հայրենիքի վերադարձը կարելի եղած է մեռած հօր վերադարձի շնորհիւ եւ որովհետեւ երգը արուեստ դարձած է» (էջ 58): Իսկ երբ Չարենցի հօր կերպարը երեւան կու գայ՝ ամբողջովին նոյնանալով Կոմիտասի հետ, արդէն բացայայտ է, որ սուգը հայրական Աղէտի մասին է, ո՛չ միայն համայնական Աղէտի: Արուեստի վերյառնումը («Հայրենի երգ») վերջ կը դնէ հայրական Աղէտին, այսինքն, գեղագիտական սկզբունքի յաղթանակը կը պսակէ (հմմտ. Կոմիտասի մասին Օշականի գրածը «Մեհեան»ի երրորդ թիւի «Հայաստանեայց Գրականութիւն» յօդուածին մէջ):

Նշանեան բազմաթիւ ուրիշ յարակից նիւթեր ալ կը շօշափէ: Բարդ վերլուծում մըն է՝ նոյնքան բարդ գրականութեան մը: Բայց ան կը յաջողի, նախ եւ առաջ, Չարենցի բոլորովին անտեսուած երեսակներ բացայայտել՝ «հայրենասէր» եւ «համայնավար» Չարենցի «հակասութիւնը» լուծելով, եւ մանաւանդ՝ անոր վերջին տարիներու գրականութեան մէկ մասի գրակա՛ն մեկնաբանութիւն մը հրամցնել:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Զապէլ Եսայեանի պարագային, տարբեր հարց մը կ'արծարծուի: Ինչո՞ւ մեր գրականութեան մեծագոյն գրագիտուհին, որ 1909ի կիլիկեան աղէտը վկայեց «Աւերակներու մէջ» գլուխ – գործոցով (1911), 1915ի մասին գործ մը չկրցաւ արտադրել: 1911ին, ան արդէն հաստատած էր, թէ Աղէտը անկարելի էր ներկայացնել (represent), ուստի՝ սգալու արգելք մը կար: Այս արգելքը բանալու համար, ան դիմած էր վկայութեան: Ու հաստատած էր, այնքան դիպուկ կերպով, որ «ինչ որ անսահմանելի ու անդարմանելի կը թուի այս անսահմանելի աղէտին մէջ(...)» ոչ այլ բան էր, քան ջարդելու կամեցողութիւնը (էջ 206–210): Աւելի՛ն. աղէտը բարոյապէս ու ֆիզիքապէս կործանած էր անոնք, որոնք յաջողած էին վերապրիլ:

Անոնք, ի հարկէ, օդին նետուած խօսքեր չէին ու չեն: Եթէ մտածենք, որ գըրուած են 1909–ի «միայն» 30.000 Հայերու ջարդին ու տուժած վերապրողներու ի տես, որքա՞ն աւելի արդիականութիւն ու կարեւորութիւն կը ստանան 1915–ի պարագային: Թիւը եւ տարողութիւնը երկրորդական կը դառնան. անսահմանելի ուժ մը իրագործած է անսասելին, եւ վերապրողները եւս (ու անոնց յետնորդները) այդ կործանիչ ուժին տակ ինկած են:

Կը թուի, որ 1915ի ուժը բաւարար էր, որ վերապրող Եսայեանը (յիշենք, որ ան հազիւ ազատած էր իր գրչեղբայրներուն հետ սպանդանոց ղրկուելէ) հրաժարէր վկայելէ եւ գոհանար վկայողներու դպիր ըլլալով՝ 1917ին գրի առնելով ու Բաքուի «Գործ» հանդէսին մէջ տպելով վերապրող Հայկ Թորոյեանի պատումը: Ու այստեղ, յիշողութիւնը պարզապէս վերածուած է արխիւի, փաստաթուղթի, ապացոյցի:

Հոս կ'արժէ մէջբերել Նշանեանի տեղին բացատրութիւնը. –

«Ցեղասպան կամեցողութիւնը այն է որ կը ջնջէ, դէպքի նոյնինքն կորիզին մէջ, իրողութեան փաստացիութիւնը (the factuality of the fact): Հետեւաբար, այն է որ զոհը կը պարտադրէ փաստելու, ապացոյցի ճարտասանութեան դիմելու: Ապացոյցը արդարութիւն պահանջելու ուղղուած չէ: Այդ միայն ապացոյցին գործիկանացումն է: Ո՛չ, այս սկզբնական մայրատիպին (matrix) մէջ, նոյն պահուն երբ վկայութիւնը կը հրջի եւ կը դառնայ փաստի ճարտասանութիւն (discourse of proof), զոհը "դիտէ", որ գինքը ճզմած ցեղասպան մեքենան նպատակ ունէր նոյնինքն փաստի գաղափարը կործանելու: Այդ կործանումը բոլորին համար է, թէ՛ գործադրողին եւ թէ զոհին, բայց նաեւ ամբողջ քաղաքակրթուած մարդկութեան համար: Վկայութեան սկզբնական փոխակերպումը փաստի եւ ապացոյցի ճարտասանութեան մը –որու առաջին արտայայտութիւնը 1917ի հրատարակութիւնն է–, նախ եւ առաջ հակազդեցութիւն մըն է այս կեդրոնական երեւոյթին՝ իրողութեան անյայտացումը, ոչնչացումի կամեցողութեան կողմէ նպատակադրուած ու գործադրուած» (էջ 223–224):

Եսայեանի 1911ի եւ 1917ի հակազդեցութիւնները տարբեր ակունքներ ունեցած են: 1911ին կարելի էր պատահածը իմաստաւորել, զայն գրի առնել. 1915ի դէպքը իմաստաւորելու անկարելիութեան արդիւնքը գրելու անկարելիութիւնն է: 1915–ին գործի դրուած համընդհանուր ոչնչացումի կամեցողութիւնը դէպքը կը դարձնէ անպարագրկելի, անչափելի: Եւ վերջապէս, Եսայեանի կարծիքով, զոհերու հանդէպ «յարգանքի պակաս» մը պիտի ըլլար 1917ին գրականութիւն ստեղծելու փորձը: Վկայելու անհրաժեշտութիւն մը կայ միայն, բայց խանգարուած էր այս բոլոր պատճառներով եւ, հետեւաբար, դարձած է արխիւային աշխատանք միայն (էջ 228–229):

1916–1918ի շրջանին, տակաւին անյայտ պատճառներով, Եսայեան աստիճանաբար

հեռացած է Դաշնակցութենէն, որուն առաջին գրական արտայայտութիւնը 1922ի «Նահանջող ուժեր» վէպը եղած է։ Հոն, ան դատապարտած է ազգային ղեկավարներու 1914ի քայլը՝ կամաւորական գունդերու կազմութիւնը եւ պատերազմի նետուիլը, որպէս «եղբայրասպան»։ Ինչպէս գրած է Նշանեան, «պատասխանատուութեան փնտռտուքը, 1922ին, Եսայեանի համար լաւագոյն ձեւն էր հաստատելու իր անկարողութիւնը՝ սուգի գործի մը ձեռնարկելու, որ կրնար նաեւ յիշողութեան գործ մը ըլլալ։ Զապէլ Եսայեանի գոյութենական հրջադարձը ոչ այլ բան է քան այդ անկարողութեան արտայայտութիւնը։ Ատոր համար, աղէտալի հրջադարձ մըն էր» (էջ 233)։

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԻ «ԿԵՂԾԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ»

Վահան Թոթովենց գաղափարական մեծ փոփոխութիւններէ անցած է։ Խարբերդէն մեկնած Միացեալ–Նահանգներ 1908ին, հոն Դաշնակցութեան յարած է, առանց շարքային ըլլալու։ 1915ին մեկնած է Կովկաս՝ կամաւորական շարժումին մասնակցելու համար, եւ պատրանաթափ եղած է ղեկավարութենէն։ Զօրավար Անդրանիկի գործակից, 1917–1918ին արեւմըտահայ գաղթականներու դատը պաշտպանող «Հայաստան» թերթի խմբագիրը եղած է։ Յետոյ անցած է Պոլիս ու ապա՝ Ամերիկա, եւ իր գործերը հրատարակած է Պոսթընի «Ազգ»ին եւ Պոլսոյ «Ժողովուրդի Ձայն»ին մէջ, որոնք Սահմանադիր Ռամկավար Կուսակցութեան օրգաններ էին։ 1922ին անցած է Հայաստան ու անկէ ետք դարձած՝ «ուղեկից գրող», Մահարիի ու աւելի ուշ՝ Եսայեանի պէս։

Երրորդ գաղափարական հրջումը, արդէն ամբողջովին (ինքնա)պարտադիր, զինքը կը մտցնէ կեղծումի եւ սքօղումի հրջանակի մը մէջ, որ մինչեւ իր կեանքին վերջը պիտի տեւէ։ Այս է Նշանեանի մեկնաբանութեան սկզբնակէտը։ Ան շահեկան նկատողութիւններ ունի հրջանակի այդ կրկնակ եզրերուն մասին՝ Թոթովենցի «Նոր Բիւզանդիոն» (1925) եւ «Մոխրակոյտը» (1936) թատերախաղերուն մէջ։ «Տօնօ» (1921) վէպը՝ կամաւորական հրջանէն, բայց հակահերոսական բովանդակութեամբ, յատկապէս շահեկան գործ մըն է, ըլլալով առաջին գեղարուեստական երկը որ Աղէտի ժամանակահրջանին կը վերաբերի թէեւ «Հայաստանի Տոն Քիշոթը» (1922) կամ «Դոկտոր Բուրբոնեան» (1923) երգիծավէպը՝ «Ընկեր Փանջունի»ի հետքերուն վրայ, մասնաւոր նորութիւն մը չի բերեր։

Համբաւաւոր «Հին հռոմէական ճանապարհին վրայ» (1930) գործը մանկութեան վերադարձի ու կարօտի գրականութիւն է, որու նմոյշները այդ օրերուն թէ' Թոթովենցի հայաստանցի ժամանակակիցները (Ստեփան Զօրեան, Մահարի) եւ թէ սփիւռքահայ համագիւղացիները (Համաստեղ, Վահէ Հայկ, Բենիամին Նուրիկեան) գրած են։ Հատուածի մը մէջ, սակայն, գրագէտը՝ ժամանակի «գռեհիկ սոցիալիզմ»ի ամենավառ կիրարկումով, Աղէտի պատասխանատուութիւնը նետած է օտարներու եւ «մեծահարուստ հայրենակիցներ»ու վրայ, որոնք Հայերը դրդած էին ապստամբելու։ Սակայն, Թոթովենց չէր սգար, ժամանակ չէ ունեցած սգալու, հասկնալու, որ ազատագրական շարժումը ընթացքի մէջ եղող Աղէտի արտայայտութիւնն էր կամ վերանցական (transcendental) սուտի մը վերջնական բխումը (Մահարի, Զարենց) (էջ 262–263)։

Թոթովենց պէտք է մտնէր «անհաւատութեան առկախում»ի հոլովոյթին մէջ, որպէսզի գրականութիւնը ծնէր։ «Ամերիկա» պատմուածքներու հատորին մէջ, իր թեման հաւատքի եւ անհաւատութեան, պատրանքի եւ երեւոյթի փոխյարաբերութիւնն էր։ «Այրուած թղթեր» վէպը, զոր 1934ին պարտադրուած էր հերքելու որպէս «գրական կեղծիք», իր լաւագոյն գործերէն մէկն է, ուր ան արծարծած է ճշմարտութիւն դարձած կեղծիքի եւ ճըշմարտանման սուտի յարաբերութիւնը։ Պատահական կամ ոչ, այդ գործին հերոսը Երեւանի համալսարանի պատմութեան դասախօս մըն է որ դարձած է խորհրդային վարչակարգի հաւատաւոր քարոզիչը, հաւատալէ ետք, որ հերոսները պատմութեան կերտողներն են։ Այսինքն, առկախած է իր հաւատքը հերոսներու աշխարհի մը՝ ընդունելու համար ուրիշ աշխարհի մը մէջ, ուր հերոսները տեղ չունէին։ Թոթովենցն ալ, իր կարգին, Աղէտի հետեւանքով դադրած էր հերոսներուն ու առասպելներուն հաւատալէ եւ պէտք է հաւատար նոր կարգերուն, կամ գոնէ, կեղծէր որ կը հաւատար։ Եւ այս լարուածութիւնը զինքը տարած է անճանաչանութեան եզրին, եւ ամէն պարագայի, գնդակահարութենէ փրկած չէ։

Մարկ Նշանեանի այս գիրքը աւարտելէ ետք, ընթերցողը անպայման կը համակուի որոշ թերահաւատութեամբ՝ հասարակ տեղիքի աստիճանին հասած «ճըշմարտութիւն»ներու հանդէպ։ Ժամանակն է «արդեօ՞ք» հարցումը դնելու ամէնուրեք։ Երբեմն անակնկալ պատասխանները առիթ կրնան հանդիսանալ։

Վ. Մ.

Նիւ–Ճըրզի

* Marc Nichanian, *Writers of Disaster*, vol. I. The National Revolution, Gomidas Institute: Princeton and London, 2002, 378 pp.

ԿԱՄ՝ ՀԱՆԴԷՍ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հրապարակի վրայ է ԿԱՄ վերլուծական հանդէսի հինգերորդ թիւը՝ խմբագրութեամբ Մարկ Նշանեանի։ 22 տարի անցած է առաջին թիւի երեւումէն եւ հանդէս մը որ կը շարունակէ հրապարակ իջնել իր ծնունդէն 22 տարի ետք, կը պահանջէ առնուազն յետադարձ ակնարկ մը անոր ընթացքին ու տուն տուող մտահոգութիւններուն վրայ։ Պիտի փորձենք հոս կարճ խորհրդածութիւն մը ընել ԿԱՄ–ով յայտնուող հարցադրումներու ոլորտին շուրջ ու ապա ուրուագծել ներկայ թիւին բովանդակութիւնը։

ԿԱՄը իր ծնունդը կը յայտարարէ ենթախորագիրով մը՝ որպէս հանդէս վերլուծական։ Նախ՝ ինչո՞ւ ԿԱՄ։ Հայերէնը այդ եզրին մէջ կը միացնէ իմաստի երկու տարբեր շերտեր, մէկը այլընտրանքի վերաբերող, միւսը լինելութեան։ Իբրեւ վերադիր ու առաջին հնչումով, անխուսափելի է այսօր անոր մէջ չլսել արձագանգը Քիրքըկառտի նշանաւոր գիրքի խորագրին։ Այլընտրանքի կարելիութիւնը ազատութիւն մը կը նշէ, բայց նաեւ անհրաժեշտութիւն մը։ Դանիացի հեղինակին մօտ ոստում մը կը պահանջէ ան, ներքին հաւատքի վրայ հիմնուած ոստում մը, որուն միջոցաւ ենթական ոչ թէ միայն այլընտրանքի մը կը փարի, այլ նաեւ կը գոյացնէ զայն։ «Կամ»ը կը պահանջէ կամենալ մը, բայց նաեւ «կա՛մ» բառը նոյն ատեն իր գոյութիւնը կը հաստատէ, այդ գոյութեան գիտակցութիւնը կը տեղադրէ։ Ուրեմն մեկնելով լոկ խորագրէն, դէմ յանդիման կը գտնուինք այլընտրանք թելադրող ու միաժամանակ զայն կամենալու եւ գոյացընելու փափաքը արտայայտող մղումի մը։

Իսկ ՀԱՆԴԷՍ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆը։ Դիմագիծ ճշդող հաստատում մըն է այս մէկը, դրուած հանդէսի ճակտին, որպէս ընդհանուր ոլորտ, որպէս առաջադրանք։ Հայագիր հանդէսները Սփիւռքի մէջ տարուբերած են ընդհանրապէս գրականէն մշակութայինն ու ընկերայինը, յաճախ բոլորը մէկ։ Ծանուցուածը այստեղ կ'ուզէ յստակ կերպով զանազանուիլ միւսներէն։ Այդ ալ հաւանաբար պէտք է հասկընալ «կա՛մ»ով գոյացող այլընտրանքին որպէս բաղկացուցիչ։ Տեղ բանալ՝ գրականին հետ ու անոր կողքին՝ ընդունելու համար վերլուծականն ու անոր դրոյթներէն փխող քննադատութիւնը։ Այս զուգորդումը հիմնուած է այն հաւատքին վրայ, որ մէկուն ճակատագիրը անկախ չէ ու չի կրնար ըլլալ միւսէն։ Քննադատութիւնը ժառանգելու աշխատանքն է։ Ան է որ, աշխատցնելով գրութիւն մը, կը բանայ զայն ներկային մէջ։ Այսինքն կարելի կը դարձնէ անոր ընկալումն ու ժառանգումը։ Այդ աշխատանքն է որ կ'իյնայ վերլուծականի սահմաններէն ներս։ Ժառանգել կը նշանակէ ստեղծել մտածումի այն լաստակերտերը, որոնց միջոցաւ կարողանանք հասկնալ ժառանգուածը ոչ թէ միայն իր ժամանակի պրիսմակով, բայց նաեւ մեր։ Ստեղծել այն համակարգը որմով կարենանք յարաբերիլ անցեալին հետ։ Վերլուծականը այս առումով անհրաժեշտաբար կը կապուի գրականութեան։ Առանց անոր՝ գրուածը կը մնայ սեւ գիր ճերմակ թուղթի վրայ։

Նոյն ատեն սակայն վերլուծումը օդին մէջ գոյութիւն չի կրնար ունենալ։ Հոս է որ ԿԱՄը իր հետաքրքրութիւնը կը յայտնէ թարգմանութեան հանդէպ ու առաջին թիւէն սկսեալ լայն տեղ կը տրամադրէ անոր։ Թարգմանութիւնը միշտ եղած է այն միջոցը, որմով մշակոյթները ոչ թէ միայն փոխ առած են մէկը միւսէն, այլ ամբողջացուցած են զիրար։Լայն առումով թարգմանութիւնը իմացականութիւն հիմնող գլխաւոր գործողութիւններէն մէկն է։ Թարգմանութեան ընդմէջէն է որ լեզու մը ու անով գոյացող լեզուաշխարհն ու իմացութիւնը հաղորդակից կը դառնան զիրենք հրջապատող աշխարհին, կը յարաբերին անոր հետ, բայց նաեւ եւ մանաւանդ թարգմանութեան միջոցով է որ լեզու մը կը լսէ ինքզինք։ Այլին հետ յարաբերութիւնն ու անով գոյացող միտքերուն ներածումն է որ լեզու մը կենդանի կը պահէ, որովհետեւ երբ լեզու մը կը դադրի թարգմանելէ, կը դադրի նաեւ քայլ պահելէ զայն հրջապատող այժմէականութեան հետ։ Ինքնամեկուսացման մահացու քայլն է այս։ Լեզու մը՝ ապրելու համար՝ ստիպուած է թարգմանել։

ԿԱՄի հետաքրքրութիւնը սակայն պարագայական թարգմանութիւններէն անդին կ'իյնայ ու իր կատարելիք թարգմանութիւններու ընտրութիւնը կը միտի «լեզուն աշխատցնել»՝ թարգմանութիւնը գործածելով իբրեւ փորձաքար։ Թարգմանումի աշխատանքը կը ծառայէ գոյացընելու անհրաժեշտ վերլուծական ցանցը, որմով կարելի ըլլայ հիմնաւոր քննադատութեան մը թելերը ագուցել։ ԿԱՄ թիւ 3–4ի ներածականին մէջ կը կարդանք հետեւեալը․«Հանդէսի անունին մէջ "վերլուծական" բառը կայ։ Այդ բառը կը նշէ նաեւ սփիւռքեան իրողութեան վերլուծումը, իր եզակիութեամբ»։

Սփիւռքեան իրողութիւնը Աղէտով ծընածն է եւ անոր վերլուծումը պիտի վերաբերէր այդ Աղէտի էութեան անդրադարձին։ Կարելի չէ անշուշտ ուղղակի մօտենալ Աղէտին։ Կարելի է միայն զայն դիմագրաւել փորձող մօտեցումներ աշխատիլ։ ԿԱՄը առաջին թիւէն իր թեքումը կը յայտնէ դէպի վախճանական մօտեցումը, յենուելով նիցչէական նիհիլականութեան վրայ։ Վախճանը կամ վերջաւորութիւնը կրնան քանի մը բաներու յղուիլ՝ սկսեալ «ժողովուրդի մը ժողովումի հնադարեան յղացում»ի վերջաւորութենէն մինչեւ գրականութեան էութեան վերջաւորութիւնը։ Կը խուսափինք հոս ընդլայնելէ, սակայն մօտեցումի փորձ մը կ'առաջարկենք սեւեռելով երեք եզրեր, որոնք կը յայտնուին ԿԱՄի էջերէն։

Առաջինը «անձուկ»ն է, որմէ կը մեկնի ԿԱՄ թիւ 1–ի յառաջաբանը եւ որ ունի զանազան երեսներ՝ իմացական անձուկ, մշակութային անձուկ, հոգեկան անձուկ ու լեզուական անձուկ։ Ինչ որ վերը կը նշէինք թարգմանութեան անհրաժեշտութեամբ, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ լեզուական ու մտաւորական անձուկը դիմագրաւելու փափաք մը, լեզուն տանելով մինչեւ ծայրը այդ անձուկին, ծայրագնելով այդ անձուկը։

Երկրորդը «ծածկուած»ն է։ Անիկա կը յղուի գրականութեան մը ծնունդին մէջ պահուածին։ Ցղումը կ'երթայ յատկապէս 150 տարի առաջ սկսած ու անցեալ դարասկիզբին ՄԵՀԵԱՆ հանդէսով պըսակուած գրականութեան յղացքի մը յայտնութեան։ Խնդրոյ առարկայ են դար մը գրականութեան ծրագրումն ու ինքնայղացումը։ Սփիւռքի վերլուծական գըրականութիւնը պարտականութիւնը ունի այդ «գրականութեան ծրագրումին ու ընթերցումին "հին ծրագրումը" վերջնականապէս իրագործել»ու, վերջացնելու զայն, եւ այդ վերջաւորութիւնը արձանագրելով «յայտնաբերելու անոր ծնունդին մէջ ծածկուած»ը։

Երրորդը նիհիլական դարձի գաղափարն է։ Վերջաւորութիւն մը երբ կը դիտուի որպէս այդ, կրնայ նաեւ դարձ մը եւ բեկիչը մը նշել։ ԿԱՄը կ'ենթադրէ այդ վերջաւորութեան մէջ դարձը ու մասնակի թարգմանութեան միջոցը կը գործադրէ որպէս այդ դարձին մօտենալու, զայն փորձարկելու ձեւ մը։ Կը մէջբերեմ ԿԱՄ թիւ 1–ի յառաջաբանէն՝ «Թարգմանութիւնը, շատ պարզ իմաստով մը, տարբական փորձարկումն է տարբերութեան մը՝ լեզուի հիմնաւորութեան մը»։ Ատոր համար է որ նոյն յառաջաբանը սկիզբէն կը յայտարարէ որ «Հանդէսի լեզուն հայերէնն է»։ Այլ կերպ չի կրնար ըլլալ։ Դարձ ենթադրող մօտեցում մը ուրիշ բան չի կրնար ընել եթէ ոչ անձուկի մէջ բռնուած լեզուն այդ անձուկին իսկ ծայրը տանիլ։ Թարգմանութիւնն է որ կ'ընծայէ այդ ծայրագոյն կարելիութիւնը, որովհետեւ «երերում»ի կ'ենթարկէ զայն, որմէ միայն կրնայ ծնիլ «վերադարձ»ի կարելիութիւն մը։ «Գիտնալ պէտք է վերադառնալ», կ'ըսէ նոյն յառաջաբանը։ Դարձին մէջ կայ նաեւ ժառանգելու՝ ստեղծագործ ժառանգումի գաղափարը, որ կը հակադրուի բանասիրական ժառանգումին։ Մինչ երկրորդը կը գրադի աւանդութեան մը մասնիկներու հաւաքումով, առաջինը կ'ուզէ ինք հիմը դընել աւանդութեան մը։ Այսպէս է որ «"վերադարձ"ին մէջ կայ դարձը», որ բեկիչը մըն է։

Վերջապէս, նշուած բոլոր եզրերուն ալ պարագային խնդիրը դիտանկիւնի խընդիր մըն է։ Կը մէջբերեմ ԿԱՄ թիւ 1–ի յառաջաբանէն՝ «Զենք սորված տակաւին վերջաւորութենէն խօսիլ,մտածուած վերջաւորութիւնը արձանագրելով մեր գործերուն մէջ»։ Խօսքը վերջաւորութիւն մը մտածելու, լեզուին ու գիտակցութիւններուն մէջ գործօն դարձնելու մասին է, զայն արձանագրելու մասին է, որպէսզի ան գոյութիւն ունենայ, որպէսզի նաեւ կարենանք ելլել անկէ։

Երկու խօսքով կու տանք հիմա ԿԱՄի ներկայ թիւի բովանդակութիւնը։ Թիւը կը բացուի Թրքալեզու Սայեաթ Նովայի մասին ուսումնասիրութեամբ մը, հեղինակութեամբ իտալացի Թրքագէտ Ճանփիէրօ Պելլինճերիի։ Ցօղուածը խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ բազմալեզու հեղինակի մը, ինչպիսին էր Սայեաթ Նովա, բազմալեզու արդասիքին մօտենալու հարցերը։ Նովա երբ լեզու կը փոխէ, կ'ենթարկուի այդ լեզուին ներքին օրէնքներուն ու քերթողական ժառանգութեան։ Թրքալեզու արտադրութիւնը հայերէնով մատուցելը ուրեմն ամբողջովին կը մոռնայ անոր այդ եզրը։ Խնդրոյ առարկայ կը դառնան թարգմանութեան ու փոխադրումի տարբերութիւնները։ Անոր կը յաջորդեն երկու թարգմանութիւններ՝ մէկը գերմաներէնէ, միւսը ֆրանսերէնէ։ Առաջինը Էռնսթ Իւնկըրի փորձագրութիւնն է նիհիլականութեան մասին։ Ցիսուն տարի առաջ գրուած գրութիւն մը, որ կրնար նաեւ այսօր գրուիլ։ Այնքան յստակութեամբ կարելի է անոր մէջ մեր այսօրուան ներկան տեսնել, անոր էութենէ երթալէն աւելի պարպումը, զուգորդուած՝ անձին ազատութեան շուրջ երթալէն նեղցող օղակով ու առօրեայէն ներս երթալէն աւելի ներթափանցող գոյութեամբը գիտարուեստին ու թէքնիքին։ Հոս ալ անշուշտ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ անէութեան մինչեւ ծայրը երթալու ու անով հրջադարձ կատարելու նիցչէական գաղափարը նիհիլականութեան։Երկրորդը Ժորժ Պաթայի «Տիկին Էտուարտ»ըն է, իր գեղեցկութեամբ շլացուցիչ կտոր մը, ուր իրենց մէկզմէկու մօտիկութեամբ իրար կը միաձուլուին խորհրդաւորն ու ֆիզիքականը՝ մահուան ու էրոթիզմի անմիջական դրացնութեամբ։ Վայելք մը ու հոյակապ թարգմանութիւն մը, որ մինակը բաւարար էր լեզուն այլին հետ ճակատումին մինչեւ ծայրը տանելու ու ետ բերելու։ Ապա կայ Իշխան Ճինպաշեանի նոր կտորը, որ կը կոչուի «Ձեռքի խաղ»։ Ճինպաշեան մօտ եօթը տարի առաջ փայլատակեց անակնկալ յայտնութեամբը գիրքի մը որ կը կոչուէր «Արխիւ հասնումի»։ Գիրք մը, որ կոչուած է երեւոյթ մը մնալու դարավերջի սփիւռքեան արտադրութեան մէջ, առնուազն իր ամէն օրէնք բեկանելու արժանիքով, բայց մանաւանդ իր գերազանցապէս սուր հիւմուրով ու իր հրջապատի բարքերը քանի մը տողով եւ տեսարանով պայթուցիկ քոքթէյլի մը նման մատուցելու կարողութեամբ։ Կը յուսանք ու կը սպասենք որ այս նոր կըտորը երկրորդ գիրքի մը կ'առաջնորդէ։ Կայ Արբի Ցովհաննիսեանի մանրամասն ուսումնասիրութիւնը նուիրուած Լեւոն Շանթի թատերական երկին ու մտածողութեան։ Արբի Ցովհաննիսեան ծանօթ է Փարիզի մէջ տասնեակ մը տարիներէ ի վեր Ժիրայր Զոլաքեանի հետ վարած Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեամբ եւ անոր թատերական ընթերցումներով։ Անցեալ տարի երկու հատորով լոյս տեսան իր հաւաքած ու «բեմականացուցած» մէկ առարնոց խաղերու հատորները։ Կայ Գրիգոր Պըլտեանի նամակ–յօդուածը 1979ին

ԱՂԷՏՈՒԱԾ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար.ը Ա. էջէն)

անշուշտ իր լրումին կը հասցնէի, կ'ուզէի հասցնել, օտարութեան փորձընկալումը: Սփիւռքի խորագոյն փորձառութիւնն էր: Կ'ուզէի կրկնել զայն: Յանձնուիլ անոր: Բայց այս՝ քանի տարի առաջուան բառերովս ըսուածն է:

Պիտի ամփոփեմ այսօրուան բառերովս, նուազ յաւակնոտ: Ի՞նչ է ԿԱՄը: Գրական հանդէս մը թերեւս: Գրական վերլուծումի հանդէս մը ապահովաբար: Թարգմանութիւններ հրամցնող եւ թարգմանութեան հարցին շուրջ տեսակէտ մըտորող հանդէս մը առաջին հերթին: Այսինքն հանդէս մը, ուր ուզած եմ հայերէնը հաղորդակից դարձնել աշխարհի պողոտաներուն վրայ ծեծուող հարցերուն: Փիլիսոփայական մակարդակի, ինչո՞ւ չէ, եւ առանց ոչ մէկ վերապահութեան: Ուզած եմ հայերէնը դուրս հանել իր կէթոյէն, իր յետամնացութենէն, զարկ տալով ե՛ւ մտածողութեան ե՛ւ վերլուծումին, ե՛ւ գրականութեան, ե՛ւ փիլիսոփայութեան, ե՛ւ թարգմանական գործունէութեան: Ճիշդ է, որ հայերէնը վերջին դարուն տարօրինակ պայմաններուն հետեւանքով հաւանաբար՝ ետ մնացած է գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ: Բայց իմ խնդիրս ուտոպիական ծրագիր մը չէր: Իմ ուզածս ճնշել էր, տեւաբար ճնշել այն մէկ կէտին վրայ որ կը ցաւցնէ, ահաւոր կերպով: Ութսուն տարիէ ի վեր՝ արեւմտահայերէնը չի թարգմաներ, չէ թարգմանած: Այդ է ցաւալի կէտը: Թարգմանելը հետեւաբար չի նշանակեր ինծի համար իմ աղաղուն ուժերովս այդ պարապը լեցնել: Կը նշանակէ գործնապէս կենալ այդ աղէտալի կէտին վրայ, բնակիլ հոն տեւաբար, իմ կայքս հաստատել աղէտին մէջ: Աղէտը չթարգմանելն է: Թարգմանելով, չեմ ուզեր սրբագրել աղէտը, այդ աղէտը: Կ'ուզեմ խորացնել զայն: Կ'ուզեմ հասնիլ իր արմատին: Թարգմանելով, կ'ուզեմ ծնեցնել Սփիւռքը, այն Սփիւռքը որ գոյութիւն չունի, օտարութենէն օտարութիւնը, զոր ժառանգած եմ նախորդ սերունդներէն, իբրեւ գաղափար, իբրեւ մեկնակէտ, իբրեւ ծննդեան վայր, իբրեւ հարցադրութիւն: Ո՛չ թէ իբրեւ երես, ինչպէս կ'ըսեն՝ երկրի մը երեսը, այլ իբրեւ հակերես: Գործադրած թարգմանութիւնս աներես եւ աներկիր թարգմանութիւն է: Զի ծառայեր թարգմանութեան սովորական նպատակներուն, եթէ այդ սովորական նպատակներն են՝ հասարակութիւն մը հաղորդակից դարձնել հեղինակի մը, աշխարհի մը, գրականութեան մը, մըտածողութեան մը: Իմ ընթերցողներս կրնան իմ թարգմանած հեղինակներս (սկսելով Նիցչէէն եւ մինչեւ գերման վիպապաշտները*) կարդալ ուրիշ որեւէ լեզուով, եթէ կը փափաքին: Թարգմանութիւնը ուրեմն ուրիշ բան կ'ընէ քան թէ հաղորդակից դարձնել: Եթէ արդիւնքին նայինք՝ թերեւս կ'ուզէ ճաշակեցնել: Բայց հոս էականը արդիւնքն իսկ չէ, այլ ձեռնարկը, լեզուին մէջ լեզուին կորուստը պեղելու ծրագիրը: Կ'ուզեմ թարգմանել հայերէն մէկ կողմէ, որպէսզի միւս կողմէ՝ Զարենցի եւ Մահարիի, Վարուժանի եւ Օշականի բառերը լսելի դառնան: Իրենց գործն է, որ կը շարունակեմ երբ կը թարգմանեմ: Իրենց ծրագիրը կը կատարելագործեմ: Եւ ի՞նչ էր իրենց ծրագիրը: Ի՛մ բառերով ըսուած, ի՛մ ընթերցումիս իբրեւ հետեւանք՝ կորուստին պեղումն էր, սրբազնութեան սուգը, կրօնքին վերացումը, ազգայնականութեան ապակառուցումը:

«Լեզուն կորսնցուցինք օտարութեան մէջ»: Հէօլտըրլինն էր ըսողը, գրողը, երկու դար առաջ, «Մնեմոսինէ» բանաստեղծութեան երկրորդ տարբերակին մէջ: Այո՛, կորսնցուցինք: Բայց ո՞ւր պիտի արձանագրուի այդ կորուստը: Ինչպէ՞ս պիտի լսենք զայն՝ կորուստը, կորուստին փորձառութիւնը, եթէ չարձանագրուի ան լեզուի մը մէջ: Եթէ օտարութեան մէջ կորսուած լեզուն չարձանագրէ իր իսկ կորուստը ինքն իր մէջ, թարգմանաբար: Օտարութեան մէջ թարգմանութեամբ: Բայց կը հասկնամ ուրեմն ձեր մտահոգութիւնը, ձեր հարցումին արտայայտած մտահոգութիւնը: Ո՞ւր կը տեղադրուի ընթերցողը, թարգմանութեան ընթերցողը, եթէ ա՛յդ է արդիական թարգմանութիւնը իր էութեան մէջ, եթէ Հէօլտըրլինի կատարածն է, կատարելապէս ո՛չ մշակութային տեսակի: Ըսածս, կ'ընդունիմ, կ'ենթադրէ ընթերցումի նոր կարգավիճակ մը: Այդ մասին ուրիշ առիթով կը խօսինք, յուսամ:

– «Writers of Disaster, Volume 1, The National Revolution», վերնագիրն է ձեր նոր լոյս տեսած եւ առաջին անգլերէն լեզուով հրատարակուած գրքին: Աղէտի գրողներ: Կրնայի՞ք գաղափար մը տալ անոր տուն տուող յղացքին ու ծրագիրին մասին: Ի՞նչ կը նշանակէ «Աղէտի գրողներ»:

Կ'ուզէի սկիզբը՝ մէկ հատորով, հիմա՝ քանի մը հատորով, պատկեր մը տալ, համապարփակ պատկեր մը, ամբողջ Ի. դարու հայ (եւ եթէ շփոթութեան որեւէ վտանգ մը կայ՝ անշուշտ հայալեզու) գրականութեան մասին: Համապարփակ, բայց ընտրովի: Ի՞նչ է տարբերութիւնը: Այն է, որ հրամցուածը գրականութեան պատմութիւն չէ: Բոլոր գրողները, դպրոցները, հոսանքները, ներկայ չեն եւ պիտի չըլլան: Այլ ըսենք՝ միայն իմ սիրածներս: Կամ աւելի ճիշդ՝ անոնք, որոնք ըստ իս՝ նշանակալից են կամ տեղ մը կը գրաւեն ընդհանուր խնդրականութեան մը մէջ, որուն նշանաբանը տրուած է շարքին վերնագիրով. Writers of Disaster: «Աղէտի գրողնե՞ր»: Չեմ ուզեր աճապարել, վերնագիրը հայերէն թարգմանելով: Խորքին մէջ՝ չունիմ թարգմանութիւն: Այդ անկումը, այդ սարսափը, այդ աղէտալի վիճակը, այդ անվերադարձ աւերը, որ կայ Disaster բառին ետեւը՝ չեմ վերագրեր մեծատառ Աղէտին, իբրեւ պատմական տուեալ, եթէ պատմական տուեալ մըն է: Այո, Ի. դարու գրողները աղէտի մը հետ դէմ յանդիման եկած են: Այո, զայն մեկնաբանած են, երբեմն՝ զայն շրջանցած են: Բայց աղէտալի վիճակը, անվերադարձ աւերը, արձանագրուած էր գրականութեան մէջ սկիզբէն իսկ: Առաջին պահէն իսկ, աղէտը, աւերը հո՛ն էին, կը սպասէին իրենց: Չեմ մանրամասներ: Ամէն պարագայի, ընդհանուր խնդրականութիւն մը կայ հոս, աղէտին դիմագրաւումը, օտարութեան հետ հանդիպումը, ազգայնական յեղափոխութիւնը, վկայագրութեան մերժումը, զոր կը կարդանք նախ այս չորս գրողներուն մօտ՝ Զարենցի, Մահարիի, Եսայեանի, Թոթովենցի, յետոյ պիտի տեսնենք Մեհեանի սերունդի գրողներուն մօտ, որոնց նուիրուած է մասամբ երկրորդ հատորը, «The Aesthetic Principle» վերնագրով: Յայտնի է, որ այսպէս հասկցուած ձեռնարկութիւն մը գրականութեան պատմութեան հետ շատ աղերս չունի: Գրականութեան պատմութիւնը չէ՛, որ կը հետաքրքրէ զիս: Ա՞յլ: Այլ գրականութիւնը իբր փորձառութիւն:

– Երեսուն տարիներէ ի վեր՝ ձեր ուսումնասիրութեան առարկան եղած է արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ գրականութիւնը: Ինչո՞ւ այս բազմահատոր շարքը կը բացուի ստալինեան մաքրագործումներուն զոհ գացած գրողներով (թէեւ, ճիշդ է, մէկը՝ Զապէլ Եսայեան արեւմտահայ էր, իսկ ուրիշ մը՝ Վահան Թոթովենց՝ գոնէ մասամբ):

Թոթովենց Հայաստան գաղթած է 1922-ին: Զապէլ Եսայեան՝ 1933-ին: Երկուքն ալ պատերազմէն քանի մը տարի ետքը՝ դարձած են Սովետական իշխանակարգի հլու ծառաները: Եսայեան այդ իշխանակարգին ամէնէն փայլուն ներկայացուցիչն էր հայ գաղթաշխարհէն ներս: Թոթովենցի պարագան տարբեր է: Տարիներով պայքար մղած է ինքն իր դէմ, հաշտուելու համար իրմէ պահանջուածին: Բայց երկուքն ալ, տագնապով կամ առանց տագնապի, եղած են ինչ որ այն ատեն կը կոչէին «fellow-travelers», համայնավար կուսակցութեան կամ Սովետական իշխանակարգի ճանապարհորդակիցներ: Եսայեանի պարագային՝ այդ իր «կրօնափոխութիւն»ը, ազգային յեղափոխութեան երդուեալ թշնամի դառնալը, չէ արձանագրուած գրականութեան պատմութիւններուն մէջ, կարծէք՝ կապ չունենար իր մշակած գրականութեան հետ: Եսայեան մինչեւ այսօր կը կարդացուի Սփիւռքի դպրոցներուն մէջ (եթէ կան տակաւին այդպիսի դպրոցներ) իբրեւ մեր իգական գրողներէն ամէնէն շնորհալին, կամ Աւերակներուն մէջ անմոռանալի գիրքի հեղինակը: Բայց ո՛չ մէկը կ'անդրադառնայ իր քաղաքական կրօնափոխութեան: Ուրեմն առաջին հատորին նիւթը Ազգային Յեղափոխութիւնն է եւ Աղէտին հետ անոր կապակցութիւնը: Այդ նիւթին սովորական մօտեցումները միշտ քաղաքական երանգաւորում ունեցած են, ընդհանուր փրոփականտայի՝ քարոզչական պատերազմի մը ծիրին մէջ հրամցուած, անկէ ներշնչուած: Ժամանակը եկած էր այդ պատերազմին տուեալները հաւաքելու եւ կարդալու իբրեւ այդ: Ուրեմն Զարենց, Մահարի, Եսայեան, Թոթովենց: Չորսն ալ հաստատ կերպով՝ հակադաշնակցական, հետեւաբար՝ հակաազգայնական դիրք որդեգրած են 1922-էն ետք: Չորսն ալ, դառն ճակատագրի բերումով, 1937-ին դատապարտուած են «ազգայնականութեան» մեղքով: Չորսն ալ տուած են գրականութիւն մը, որուն մէջ ազգային յեղափոխութիւնը խնդրոյ առարկայ էր: Չորսն ալ ուրեմն առիթը կ'ընծայեն, որպէսզի անդրադառնանք վերստին Ի. դարու մէկ ծայրէն միւսը վազող ներքին վիճաբանումին, ազգային յեղափոխութեան շուրջ, հետեւաբար եւ անխուսափելիօրէն՝ Աղէտի մեկնաբանութեան շուրջ:

– Վեց տարիէ ի վեր՝ դուք կ'ապրիք Ամերիկա, ուր դասաւանդած էք երկրի երկու կարեւորագոյն հայագիտական ամպիոններուն վրայ: Ի՞նչ է ձեր տպաւորութիւնը:

Վայրկեան մը: Այդ հարցումին պատասխանելէ առաջ, կ'ուզեմ շարունակել վերի մտորումները: Պիտի տեսնէք, որ կապ մը ունի նաեւ ձեր վերջին հարցումին հետ: Ի. դարու հայ գրականութիւնը մեծ մասամբ Սփիւռքի մէջ զարգացած է, ինչ որ զայն բացառիկ կը դարձնէ բոլոր կարելի ու անկարելի չափանիշներուն համաձայն: Յեղափոխութեան մը վաղորդայնին ծնած émigré գրականութիւն մը չէ, ինչպէս Եւրոպայի Ռուսերունը: Այս իրողութիւնը խուսափած է մեր Հայաստանցի բարեկամներուն հայեացքէն, նոյնիսկ իրենց մէջ ամէնէն լայն մտահորիզոն ունեցողներէն, և քիչ չեն վերջիններս: Կը խօսին օրինակ՝ «աշխարհաբար հայութեան» մը մասին (արտայայտութիւնը կը պատկանի Սերգէյ Խաչիկօղլեանին), բայց չեն անդրադառնար որ այդ աշխարհաբար հայութեան աշխարհը գաղթաշխարհն է եւ ո՛չ թէ բնաշխարհը: Իրենց ուղեղները այնպիսի ձեւով կը գործեն, որ կարծես՝ բացարձակապէս գոյութիւն չունենար, կամ ունեցած չըլլար, գաղթաշխարհը: Եւ արդէն գաղթաշխարհի մը մէջ զարգացած ըլլալն է, որ Ի. դարու հայ գրականութիւնը հեռու պահած է մինչեւ հիմա «օտար» հայեացքէն: Հայաստանեան հայեացքը այս պարագային ինչպէս շատ մը ուրիշ պարագաներու՝ կը հետեւի պարզապէս օտար հայեացքին: Ատոր տեսութիւնն ու տեսաբանութիւնը տուած եմ այլ տեղ: Որպէսզի այդ գրականութիւնը դար քաղաքակիրթ (եւ ուրեմն Հայաստանեան, կ'ենթադրեմ) հայեացքին առջեւ, պէտք է ներկայանար իբրեւ որոշ չափով վերծանելի, կ'ուզեմ ըսել՝ տեղադրելի, տեղադրուած: Երկրի մը գրականութիւնը ունի իր «բնական», «բնաշխարհիկ» տեղադրումը, որ զայն շօշափելի կը դարձնէ, հետեւաբար՝ թարգմանելի, հետեւաբար՝ ընթեռնլի քաղաքակիրթ աշխարհին կողմէ: Մերի՞նը: Երբեք չէ թարգմանուած եւ չէ մեկնաբանուած: Երկուքը արդէն՝ թարգմանութիւն եւ մեկնաբանութիւն զուգահեռ կ'ընթանան: Ընկալում մը պէտք է որպէսզի թարգմանութիւն մը տեղ հասնի: Բայց փոխադարձաբար՝ թարգմանել պէտք է, որպէսզի գործ մը, հեղինակ մը, ընկալուին: Ի. դարու մեր մեծագոյն գրողէն՝ Յակոբ Օշականէն ի՞նչ հասած է քաղաքակիրթ մարդկութեան: Հապա Վարուժանէ՞ն, Կոստան Զարեանէ՞ն, Մահարիէ՞ն, եւ միւս մեծագոյններէն՝ Որբունիէ՞ն, Սարաֆեանէ՞ն: Բայց որպէսզի բան մը հասնէր, նախ պէտք է հասնէր մեզի, այնպէս չէ՞:

Ամերիկեան համալսարաններու հայագիտական ամպիոնները բան մը կը հասցնե՞ն մեզի: Դո՛ւք փորձեցէք պատասխանել այդ հարցումին, որպէսզի գաղափար մը ունենանք իմ տպաւորութեանս մասին: Պէտք է Ամերիկա գալ անդրադառնալու համար, թէ ի՛նչ համեմատութիւններու կրնայ հասնիլ հայերուն մօտ անդիտացումը իրենց իսկ մշակութային աւանդութեան, անմիջական աւանդութեան, ներկան մտածող ու փորձարկող աւանդութեան: Երկրի մը գրականութիւնը չէ՛, երկրի մը մտածողութիւնը չէ՛, երկրի մը ճակատագիրը չէ՛, որ հոս խնդրոյ առարկայ են: Այլ՝ Աղէտի գրականութիւնն է, մտածողութիւնը, ճակատագիրը: Եւ ամէն պարագայի, Ամերիկա պէտք է գայի, որպէսզի սորվէի անգլերէն մտածել, այսինքն՝ «օտարերէն» մըտածել, ոչ թէ հայերէն: Որպէսզի գրականութիւն մը կարդացուէր ի՛մ մեկնաբանութեամբ, եւ հասնէր մեզի, օտարերէն լեզուով, թարգմանուած եւ մեկնաբանուած: Ի՞մ մեկնաբանութեամբս: Հարցադրութիւն մը կառուցելով, առաջարկելով, կը սահմանեմ նաեւ այդ «ի՛մ»ը, կը ստեղծեմ ես զիս հետզհետէ, իբրեւ Սփիւռք, իբրեւ աւանդութիւն, ո՛չ թէ երեսի (երկրի մը երեսին), այլ՝ հակերեսի աւանդութիւն: Հետեւաբար՝ ակադեմական, վերերէն ճախրող, պարկեշտ, առարկայական նայուածք մը չէ՛ որ կը պտըտցնեմ Ի. դարու հայ գրականութեան վրայ: Այդ ի՛մը, որ կը ստեղծուի իբրեւ գիտանկիւն, ժառանգած եմ Օշականէն եւ Վարուժանէն: Իրենցմով (իմ հայեացքիս ընդմէջէն), Արեւմտահայութիւնն է, Սփիւռքն է, որ կը կարդայ 1937ին հալածուած գրողներուն գործերը: Կը փորձէ հասկնալ անոնց գրական եւ քաղաքական փորձառութիւնը: Իրենք են, որ իմ մէջէս՝ կը քննեն, կը նային, կը կարդան, կը վերլուծեն, կը վերակենդանանան, ուղղութիւն կու տան, ինքնութիւն կու տան: Ո՛չ թէ ազգային ինքնութիւն, բնական է, այլ՝ ընթերցողի, մեկնաբանի ինքնութիւն, աղէտուած ինքնութիւն: Եթէ բանի մը պիտի ծառայեն հայագիտական ամպիոնները, պիտի ծառայեն այդ վերակենդանացման: Եւ իրենք այդ ձեւով միայն պիտի անցնին իրենց սահմաններէն անդին, սահմաններ որոնք մինչեւ այսօր անտեսանելի մնացած էին, մե՛ր աչքին որովհետեւ աշխարհի՛ աչքին: Այդ ձեւով միայն պիտի դառնան քաղաքակիրթ մարդկութեան սեփականութիւնը: Եւ ուրեմն պիտի հասնին նաեւ մեզի: Անշուշտ ակադեմական ամպիոնները նաեւ գիտութիւն բաշխելու սահմանուած են, բանասիրական գիտութիւն մը, զոր ի հեճուկս ամենայնի՝ կը յարգեմ շատ աւելի քան թէ ինչ որ մարդիկ կը կարծեն: ●

* «Գրական Ուղի» շարքին մէջ լոյս պիտի տեսնէ գերման վիպապաշտներուն մօտ թարգմանութեան տեսաբանութեան վերաբերող գիրք մը (Անթուան Պեռման), թարգմանուած գործակցաբար՝ Մարկ Նշանեանի եւ Րաֆֆի Աճէմեանի ջանքերով:

●► լոյս տեսած ու «Հակաքերթուած» խորագրեալ իր գիրքին մասին: Հակաքերթուածը՝ բանաստեղծութեան հատորի մը անունը ըլլալէ անդին, որ՝ հեղինակին իսկ խոստովանութեամբ՝ ծրագրուած էր ըլլալու իր առաջին գիրքը, եղելութիւնները սակայն տարբեր ձեւով տնօրինած են, անունն է նաեւ մտածումի ու բանաստեղծութեան մօտեցումի ամբողջ հարցադրութեան մը, համակարգի մը: Անիկա Պըլտեանի լայնահուն արտադրութեան մէջ հիմնաբար դեր կը խաղայ: Կարելի է անվարան ըսել որ անկէ կը մեկնի հեղինակին աշխատանքի ընդհանուր ծրագիրը: Գրութիւնը մանրամասն կ'անդրադառնայ անոր տուն տուող շարժառիթներուն ու առաջադրանքներուն: Կայ տողերս ստորագրողին կարճ անդրադարձը Պըլտեանի «Զրոյցներ բանաստեղծութեան մասին» գիրքին շուրջ դարձող: Վերջապէս Մարկ Նշանեանի ու Վարդան Մատթէոսեանի գրիչներով կայ լայն բաժին մը «Գիրքերու աշխարհէն» կոչուող, ուր կը քննարկուին վերջին տասնամեակին լոյս տեսած զանազան գիրքեր: Տասնամեակներով լուսահոգի Վահէ Օշականը մամուլով ինքնիրեն պարտք համարած էր իրեն ղրկուած բոլոր գիրքերը աչքէ անցընել ու քննարկել: Այս վերջին բաժինը մասամբ կը փորձէ բաց մը գոցել, բայց նաեւ խորհրդածութեան առարկայ կը դարձնէ ԿԱՄի առաջադրանքներուն հետ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով առնչուող հայալեզու հրատարակութիւններ, լոյս տեսած ըլլան անոնք Հայաստան կամ ի սփիւռս աշխարհի:

ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8
MARDI
8 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Անմիջական առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.530 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.530

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 5 / 7)

Ռ. ՄԻՒԶԸԼԻԷԻ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարութեան կցորդ Ռ. Միւզըլիէի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Հոկտեմբեր 4-ին ընդունուած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի, վարչապետ Ա. Մարգարեանի ու նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ: Երեք հանդիպումներուն ալ նիւթ եղած են հայ-ֆրանսական քաղաքական յարաբերութիւններու սերտ բնոյթը, զանոնք զարգացնելու հեռանկարները, շրջանի կայունութեան մէջ Ֆրանսայի կարեւոր դերը, նաեւ Ղարաբաղի հարցը:

Վարչապետ Ա. Մարգարեան շեշտած է յատկապէս Մինսկի խումբի շրջանակներուն մէջ Ֆրանսայի կողմէ Հայաստանի տրուած նեցուկը, Հայաստանի անկախութենէն ետք ժողովրդավարացման արժէքներու հիմնաւորման բերած նպաստը: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորումին, Ա. Մարգարեան կրկնած է փոխադարձ զիջումներով խաղաղ լուծումի մը յանգելու Հայաստանի վճռակամութիւնը. իսկ Ֆրանսայի պաշտօնատարը ըսած է թէ Փարիզի մէջ Ռ. Քոչարեանի եւ Հ. Ալիեւի նախագահ Շիրաքի հետ հանդիպումներէն որոշակի յոյսեր ծագած են խաղաղ լուծումի մը տանող համաձայնութեան մասին:

Ռ. Միւզըլիէ նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնած է նախագահ Շիրաքի ուղերձը, ապա բարձր գնահատած է երկու երկիրներուն ջերմ յարաբերութիւնները, ըսելով որ Ֆրանսա պատրաստ է զանոնք զարգացնելու: Քննարկուած են նաեւ ղարաբաղեան խնդրին կարգաւորման ընթացքը եւ շրջանին կացութիւնը:

Ֆրանսացի պաշտօնատարը յայտնած է թէ նախագահ Շիրաքի այցը կը սպասուի Հայաստան:

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԻ ՋՆՋՈՒՄԻՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 4-ին Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Եւրոպայի խորհուրդի մարդու իրաւունքներու յանձնակատար Ա. Խիլ-Ռոպլէսը, ապա տուած են միասնական մամուլի ասուլիս մը: Խիլ-Ռոպլէս ըսած է թէ Հայաստանի յանձնառութիւններու կատարման ընթացքը դրական գնահատելով հանդերձ կան քանի մը խնդիրներ. մահապատիժի ջնջումը եւ այլընտրանքային զինուորական ծառայութիւնը: Վ. Օսկանեան յիշեցուցած է թէ մահապատիժին համար Հայաստան պայմանաժամ ունի մինչեւ յառաջիկայ Յունիս եւ իշխանութիւնները մինչ այդ յիշեալ պարտաւորութիւնը կատարելու վճռակամութիւն յայտնած են: Ինչ կը վերաբերի այլընտրանքային զինուորութեան, նախարարը յայտնած է թէ արդէն աշխատանքի ձեռնարկուած է Եւրոպայի Խորհուրդի փորձագէտներուն հետ որպէսզի Հայաստան ունենայ եւրոպական չափանիշներուն յարիր օրէնք:

ՊՈԼԻՍ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎԱՔԸՖՆԵՐՈՒ ՕՐԷՆՔԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒԱԾ

«Մարմարա» (Հոկտեմբեր 4) կը հաղորդէր թէ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններու վաքըֆներու սեփականատիրութեան իրաւունքը կրկին տալու մասին օրէնքը Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ ալ քանի մը սրբագրութեան ենթարկուելէ ետք, վերադարձուած է վարչապետին: Անոր հաւանութենէն ետք տպուած է Պաշտօնական Թերթին մէջ (Հոկտ. 4) որ կիրարկութեան պայմանն է:

Խնդրոյ առարկայ սրբագրութիւնը եղած է հոն գործածուած «համայնք» բառին վրայ որ փոխուած է «փոքրամասնութեան»: Արդարեւ, նոր օրէնքը, ըսուած է թէ նախատեսուած է միայն Լօզանի դաշնագրով ճշդուած երեք փոքրամասնութիւններուն –հայ, յոյն, հրեայ– համար, մինչ համայնք կը համարուին այդ երեքէն դուրս մնացած ցեղային միւս հաւաքականութիւնները: Այլ խօսքով՝ վաքըֆներու նոր «արտօնութիւն»ները կը վերաբերին միայն Հայերու, Յոյներու, Հրեաներու: Ընդունուած վերջնական ձեւով օրէնքը այդ վաքըֆներուն ոչ միայն նոր կալուածի տիրանալու դիմումը, այլ նաեւ հիները պաշտօնապէս տուեալ հաստատութեան անունին արձանագրելու դիմումը կախեալ կը պահէ Նախարարներու Խորհուրդին վերջնական արտօնութենէն: Եթէ այդ արտօնութիւնը չտրուի, նախկին կացութենէն ոչինչ պիտի փոխուի:

Հասկնալի է որ յատուկ փութկոտութեամբ նոր օրէնքը հասցուած է վաւերացումի ու Պաշտօնական Թերթին մէջ հրատարակուելու փուլին, որպէսզի Թուրքիա ստանայ Եւրոպական Միութեան բարենիշը, անդամակցութեան հեռանկարով: Միայն թէ այդ վերջին շրջանակներն ալ կը պնդեն թէ սրբագրութիւններու թուղթի վրայի փուլը անհրաժեշտ նկատելով հանդերձ, Թուրքիոյ մասին իրենց վերջնական որոշումը տալէ առաջ կ'ուզեն գործնական փոփոխութիւններու փաստը ունենալ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ քաղաքապետը՝ Պէրթրան Տըլանոյէ դաշունահարուեցաւ Շաբաթէն Կիրակի (Հոկտեմբեր 5/6) լուսնալիք գիշերը ժամը 2.30-ին, երբ քաղաքապետարանը կը շրջէր եւ կը պատրաստուէր ապահովութեան կայանը երթալ, վստահ ըլլալու համար որ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ: Այդ գիշերը «սպիտակ գիշեր» մկրտուած, հանրային բազմաթիւ վայրեր, ինչպէս Օթէլ տը Վիլը բաց կը մնային հանրութեան եւ աւելի քան 300 հազար հոգի փութացած էին մինչեւ առաւօտ: Այդ բազմութեան մէջ է, որ քաղաքապետը դաշոյնի հարուած մը ըստացաւ փորէն եւ անմիջապէս փոխադրուած է Փիթիէ - Սալփեթրիէր հիւանդանոցը, ուր վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուեցաւ, որ աւելի քան երեք ժամ տեւեց: Սկիզբը կը կարծուէր թէ Պ. Տըլանոյէ թեթեւօրէն վիրաւորուած է, բայց, յետագային պարզուեցաւ որ շատ աւելի ծանր է վիճակը եւ Հոկտեմբեր 7-ին, դեռ կը գտնուէր ազդու խնամքներու բաժանմունքի մէջ: Հիւանդանոցը պիտի մնայ առնուազն 10 օր, ապա, ապաքինումն ալ մէկ ամսուան հանգիստի կը կարօտի: Կիրակի ամբողջ օրը, ընկերվարական իր կուսակիցները հիւանդանոց փութացած էին, Շիրաք եւ Ժ.-Փ. Ռաֆարէն ալ իրենց ցաւը եւ վրդովումը արտայայտեցին: Արարքին հեղինակը անմիջապէս ձերբակալուած էր, կը թուի որ մտային խանգարումէ կը տառապի: Անցեալին ալ փոքր յանցագործութիւններ ըրած է: 39 տարեկան այս գործադուլը յայտարարած է թէ չի սիրեր քաղաքական դէմքերը եւ միասեռականները: Ավետին Պերքան ըսած է նաեւ թէ իր արարքը կանխամտածուած չէր, չէր կարծեր որ պիտի կարենար Օթէլ տը Վիլ մտնել, բայց, դուռները բաց գտնելով մտած էր:

ՔՐՏԱԿԱՆ Ազգային Խորհրդարանին բացումին որպէս պատուոյ հիւր մասնակցած է Տիկին Տ. Միթերան որ ծանօթ է քիւրտ ժողովուրդին ամէն առիթով տուած զօրակցութեամբ: 105 անդամով Խորհրդարանին բացումին առընչութեամբ Տ. Միթերան ըսած է թէ շատ երջանիկ է տեսնելով որ պատմութեան ընթացքին տեւական ճնշումի ենթարկը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇԱՒԻԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Ինչպէս յայտարարուած էր, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5, ժամը 11-ին, Շաւիլի Աջ ափի կայարանին առջեւ, բացումը կատարուեցաւ հայկական յուշարձանին, նուիրուած Շաւիլի, հայ գաղութին եւ անոր բարեկամներուն կողմէ: դրձանագրութիւնն է. –

«A Chaville, La Communauté arménienne, issue des rescapés du génocide commis par le gouvernement ottoman en 1915, et ses amis».

Հոծ բազմութիւն մը համախմբուած էր յուշարձանին շուրջ եւ ժամը ճիշդ 11-ին, առաջին խօսքը տրուեցաւ Շաւիլի Կրօնական ընկերակցութեան նախագահ՝ Հրայր Հրաչեանի:

Ան, նախ ողջունեց ներկաները, որոնց մէջ կը գտնուէին Ֆրանսացի բազմաթիւ ընտրեալներ, ինչպէս Իսի երեսփոխան-քաղաքապետ՝ Անտրէ Սանթինի, տեղւոյն եւ շրջանի արուարձաններու քաղաքապետներ եւ երեսփոխաններ, ինչպէս նաեւ հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ գլխաւորութեամբ Գիւտ Արք.ի: Հ. Հրաչեան շեշտեց թէ քաղաքէ քաղաք բարձրացած են նման յուշարձաններ մոռացութեան դէմ եւ այդ յուշարձանը յիշողութեան վայր մըն է: Հակիրճ պատմականը ըրաւ ջարդերուն 1896-էն 1922, անդրադարձաւ այն երկու արձանագրութիւններուն որոնք զետեղուած են յուշարձանի կողքին հայերէն եւ ֆրանսերէն, Սիամանթօյէն եւ Վարուժանէն՝

«Տեսայ որ արդարութիւնը ստեղծել
պէտք էր,
Եւ ազատութիւնը, մղեցնաքար
յափշտակել»:

(«J'ai compris qu'il restait à créer
la Justice,
Et à conquérir la Liberté»).

«Ո՜հ ի՛նչ փոյթ կեանքը մեռնող,
Երբոր երազն անմահ է»:
(«O, qu'importe la vie qui se meurt
Lorsque le rêve est immortel»).

Հ. Հրաչեան բացատրեց յուշարձանին ներկայացուցած խորհրդանիշները՝ Արարատ, Հայոց այբուբենը, 12 զաւակները, խաչը: Յիշեց որ հայկական ներկայութիւնը Ֆրանսայի մէջ շատ հին է, Ե. դարէն եւ թէ ամէն կողմ կան այդ ներկայութեան հետքերը, սկսելով Թալարէն: Շնորհակալութիւն յայտնեց արձանագործին՝ Ժորժ Այվազեանին, քաղաքապետարանին եւ բոլոր անոնց որոնք օժանդակեցին այս ծրագրին իրագործման:

Իրեն յաջորդեց Հայաստանի դեսպանատան առաջին քարտուղարը՝ Ռուբէն Խարազեան, որ կարդաց դեսպան Է. Նալպանտեանի ուղերձը: Այս վերջինը կը բացակայէր Ֆրանսայէն, պարտաւորուած ըլլալով Հայաստան գտնուիլ Արտաքին նախարարի կցորդ Ռընօ Միւզըլիէի այցելութեան պատճառաւ: Ան ցաւ յայտնելով իր բացակայութեան համար, կը յիշէր Հայաստանի եւ Ֆրանսայի ջերմ յարաբերութիւնները եւ կը թուէր անոր փաստերը հինէն ցայսօր:

Իրեն կը յաջորդէր Կաթողիկոսական պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Արք. որ նախ հայերէն կը յիշէր Ռընանի խօսքը. –

«Ազգային սուգերը, ազգային յիշատակներու տեսակէտով՝ աւելի՛ կ'արժեն, քան՝ յաղթանակները, որովհետեւ սուգերը ժողովուրդներուն կը պարտադրեն՝ պարտականութիւն եւ միացեալ ճիգ»:

Ապա կը շարունակէր ֆրանսերէն: Կը շեշտէր, թէ ինչպէս ամէն յուշարձան, խաչքար կամ կառոյց նուիրուած ազգի մը յիշողութեան եւ մշակոյթին, ան կ'ոգեկոչէ մեզի համար Պատմութեան ապրուածը որու ներկայ խորհրդանիշն է: Ան կը ներկայանայ բոլորին նայուածքներուն եւ խոկումին, հարկ է որ հոն գտնենք կեանքը, մեր կեանքը, իրենց կեանքը, ցեղասպանութեան զոհերու կեանքը:

Վերջին խօսքն առնողն էր Շաւիլի քաղաքապետը՝ Ժան Լըվէն, որ յայտնելէ ետք թէ պատիւ կը զգար մասնակցելու այս խորհրդանշական ձեռնարկին, շնորհակալութիւն կը յայտնէր հայ գաղութին, որ նման նուէր կ'ընէր Շաւիլի, ողջունելէ ետք ներկայ բոլոր անձնաւորութիւնները սկսելով Ա. Սանթինիէն եւ շրջանի (Վելիզի, Սեւր, Մէօտոն եւ այլ) քաղաքապետները: Իր համակրական ըզգացումները արտայայտելէ ետք ցեղասպանութեան վերապրողներուն, կը շեշտէր թէ լաւ թէ գէշ պետութիւններ չըկան, այլ կան լաւ թէ գէշ ղեկավարուած Պետութիւններ ու ինչ որ աւելի կարեւոր էր իր ելոյթին մէջ, այդ յուշարձանին ներկայութիւնը միայն անցեալ մը չէր իրեն համար, այլ զօրաւոր հրաւէր մը կը նկատէր համագործակցութեան մը, շրջանին մէջ (հինգ արուարձաններ), հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդութեան մը կազմակերպութեան: Խոկումի այս վայրը պէտք է ըլլայ նաեւ դէպի ապագայ գործունէութեան կոչ մը:

Ելոյթներուն կը հետեւէր յուշարձանին բացումը, զոր Գիւտ Արք. կ'օրհնէր: Ապա, բազմութիւնը կ'առաջնորդուէր Շաւիլի Աթրիոմը, ուր ճոխ ընդունելութիւն մը պատրաստուած էր: Հոս ալ, յանուն հայ գաղութին խօսք կ'առնէր թաղապետական խորհրդական Կարպիս Մըկրտիչեան, որ իր կարգին շեշտը կը դնէր հայերէնի եւ հայ մշակոյթի նախատեսուած ծրագրին վրայ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ԵՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Մինեսոթայի (ԱՄՆ) Համալսարանին մէջ Սեպտ. 12 - 13-ին տեղի ունեցած է հայկական Սփիւռքին մասին գիտաժողով մը. հոն ներկայացուած զեկուցումներէն մէկուն խորագիրն է «Հայերը Ֆրանսայի մէջ եւ ցեղասպանութիւնը». ներկայացուած է Վիքէօրպանէն Ֆիլիփ Վիտըլիէի կողմէ որ Ֆրանսայի գիտական հետազօտութեան ազգային կեդրոնին աշխատակիցներէն է: Գիտաժողովը խորագրուած է «Հայերը ցեղասպանութենէն առաջ եւ ետքը. պատմութիւն, յիշողութիւն եւ մշակոյթ»: Զանազան նիւթերով հանդէս եկած են ԱՄՆ-ու եւ Գանատայի համալսարաններէն աւելի քան տասնեակ մը մասնակիցներ, ինչպէս Ռ. Յովհաննէսեան, Լորն Տիրինեան, Թ. Աքչամ, Տ. Գույումճեան, Սոնէր Զաղաթիփայ, եւ ուրիշներ: Նիւթերը առնչուած են հայկական սփիւռքեան հարցերու, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Իրանի, Կիպրոսի հայկական գաղութներու անցեալին կամ ներկային, հայեւ-թուրք յարաբերութիւններուն, Ուիլիըմ Սարոյեանին, եւ այլն:

Ֆրանսայի մէջ Հայերու ներկայութեան եւ ցեղասպանութեան նիւթով Ֆ. Վիտըլիէի զեկուցումը կառուցուած է հետաքրքրական մէջբերումներու ու անոնցմէ թելադրուած եզրակացութիւններուն վրայ: Կ'ոգեկոչէ նաեւ, բնականաբար, 1920-ական թուականներու ապաստանեալ մեծամթիւ Հայերը, անոնց չարքաշ, բայց զուսպ կեանքը Ֆրանսայի այս կամ այն անկիւնին մէջ, համարկումի առաջին քայլերը, լռութիւնները, յետոյ, տարիներ ետք միայն ցեղասպանութեան նիւթին հրապարակային յայտնութիւնը մինչեւ Ֆրանսայի քաղաքական բարձրագոյն ատեաններուն մէջ, ճանաչումը:

Ֆ. Վիտըլիէի դասախօսութիւնը կը սկսի 1896-ին Ժընեւի մէջ հրատարակուած պարսաւագիրով մը, ստորագրուած՝ «Լեռնական ծերունին» ծածկանունով: Այդ անունով Միջին դարուն Միջին - Արեւելքի մէջ ապրած է շէյխ մը որ պարագլուխը եղած է Ոճրագործներու աղանդին: Պարսաւագրին հրատարակութիւնը հովանաւորուած է օսմանեան պետութեան կողմէ. աւելի ստոյգ՝ Կարմիր Սուլթանին: Գրութիւնը խորագրուած է «Հայերը եւ հաւատքերը». հասկնալի է որ շատ թշնամական էջ մըն է Հայերու եւ Եւրոպայի անոնց բարեկամներուն մասին:

Հոն կ'արդարացուին Աբտիւլ Համիտի կողմէ 1893 - 1896-ին կատարուած Հայերու կոտորածները: Նշումը կայ նաեւ գերմանական ժապաւէնի մը որուն խորագիրն է «Անիծեալ սուլթանը». ֆրանսերէն տարբերակով՝ «Կարմիր սուլթանը», «Կարմիր, ոչ թէ իր ճաղաճակաւն գոյնով, այլ ձեռքերուն վրայի արիւնին» կ'ըսէ Ֆ. Վիտըլիէ:

Այդ թուականներուն տակաւին քանի մը Հայեր միայն կան Ֆրանսայի մէջ: Օրինակ՝ 1877ին Լիոնի մէջ պոլսեցի Հայ մը, Ռաֆայէլ Արամ Տէր - Զաքարեան ոսկեղէնի գործ հիմնած է: Երկրորդ Հայ մը 1894-ին Կէյվէէն հոն կը հաստատուի. կը կոչուի Ստեփան Կարապետօղլու. ան ալ մետաքսի գործով կը զբաղի: Պաշտօնական վիճակագրութեան համաձայն 1909-ին ամբողջ Լիոնի մէջ Թուրքիայէն եկած 85 հոգի կայ:

Անցեալ դարու սկիզբին Ֆրանսայի մէջ մատներու վրայ համրուող Հայեր գտնուելով հանդերձ, Հայաստան ծանօթ անուն է. մարդիկ տեղեակ են թէ հոն, այդ դարաւոր պետութեան մէջ որուն մենատէրը Կարմիր Սուլթանն է, սարսափելի կոտորածներ տեղի կ'ունենան:

Ջոհին հանդէպ բնազդական համակրանքը ի յայտ կուգայ Հայերուն պարագային ալ: Փարիզի մէջ ժամանակին ամէնէն արժէքաւոր մտաւորականները «Փրո Արմենիա» անուն թերթ մը կը հրատարակեն (Նոյեմբեր 1900): Կը հանդիպինք Գլէմանսոյի, Անաթոլ Ֆրանսի, Ժան Ժորէսի անուններուն: Այս մտաւորականները յուսալով որ բարենորոգումի շարժում մը ճիշդ ճամբուն կը բերէ Օսմանեան պետութիւնը, իրենց ակնկալութիւնները կ'ուղղեն Երիտասարդ Թուրքերուն որոնց մէկ ղեկավարը Ահմէտ Ռիզա Փարիզ կը բնակի այդ շրջանին (Մոնժի հրապարակը):

Կը սխալին այդ մտաւորականները, խորհելով որ Հայերու համար կացութիւնը չի կրնար վատթարանալ. մինչդեռ վատթարը գալիքն է տակաւին նոյն Երիտասարդ Թուրքերու օրով:

1915-ին Թուրքիոյ մէջ պատահածը առաջին քայլէն ծանօթ եղած է եւ երբեք ուրացուած չէ: Օրը օրին թարգմանուած են տեղեկագիրներ, հատորներ, ինչպէս՝ Ա. Թոյնպիի «Հայկական կոտորածները», Լեփսիուսի տեղեկագիրը, եւ այլն: Ֆրանսայի մէջ լոյս տեսած են բազմաթիւ գիրքեր, պարսաւագրեր, յօդուածներ, բոլորն ալ աշխարհամարտի տարիներուն հայ ժողովուրդին բնաջնջումը պատմող:

Ապաստանեալներու յորձանքը կը սկսի 1922 - 1924-ին, որպէս հետեւանք կատարուածին եւ Փոքր Ասիոյ, արեւելեան միջերկրականի գօտիին նոր խմորումներուն. Օսմանեան կայսրութեան քայքայում, սովետական կարգերու հաստատում, Հայաստանի հանրապետութիւն, Մեծն Յունաստանի երեւում եւ անկում, Կիլիկիոյ կորուստ, Իզմիրի հրկիզումը Մ. Քէմալի կողմէ: Հայաստանի հանրապետութեան պատուիրակութեան (Փարիզ) հրապարակած մէկ վիճակագրութիւնը Սուրիոյ, Պաղեստինի, Միջագետքի, Մակեդոնիոյ, Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ղրիմի եւ Կովկասի մէջ կէս միլիոն Հայու թիւ կուտայ:

Ֆրանսա առաջին հասնողները Աթէնքի շրջանակներէն եկած են, ծովու ճամբով: Ոմանք Մարսէյլ կը հաստատուին, ուրիշներ կը դիմեն դէպի հիւսիս, Ռոնի հովիտը. Լիոն, Վալանս, Վիէն: Կան Փարիզ հաստատուողներ ալ: Հայ ապաստանեալները կ'աշխատին մետաքսի արտադրութեան, կամ մետաղագործութեան մէջ: Կ'աշխատին յաճախ ամբողջ ընտանիքով, մինչեւ անչափահաս զաւակները: Ֆ. Վիտըլիէ կը մէջբերէ Տէսինէն զոյգի մը վկայութիւնը ուր կը պատմուի որ ընտանիքին աղջիկ զաւակը 15 տարեկան չըլլալով աշխատանքի իրաւունք չունէր, բայց նահանգապետը շատ ազնիւ մէկն էր ու փոխանակ ճիշդ տարիքին, 15 արձանագրեց թուղթերուն վրայ: «Մենք ստոյգ տարիք չունէինք. մեզմէ մէկը 10 տարեկան արձանագրուած էր, ուրիշ մը 15: Ոչ ոք գիտէր ճիշդ տարիքը» կ'ըսէ վկայողը:

Հայ վերապրողներու, որպէս ապաստանեալ հասած տարիները ճարտարարուեստականացումի ժամանակին կը զուգադիպէին ու ձեռային աշխատանքի մեծ պահանջք կար:

Այդ շրջանին մասին գրելով, Ֆրանսացի դասախօսը նիւթ կ'ընէ նաեւ «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը: Հայ մտաւորականութիւնը Փարիզ կեդրոնացած ըլլալով հանդերձ, մեծամասնութիւնը՝ բանուոր դասակարգը ցրուած է երկրին բոլոր անկիւնները: Շ. Միսաքեանի հիմնած «Յառաջ»ը Սփիւռքի թերթ մըն է, անոր համար ստեղծուած: Հոն պարբերաբար լոյս կը տեսնեն ամէն գիւղի, գաւառի մէջ հաստատուած Հայերու կեանքին մասին գրութիւններ: Անոնց հեղինակները բանուորները իրենք են: Անոնց նկարագրածը Աւետեաց երկիր հասնողներու աստուածաշնչական պատումին կը նմանի: Սակայն, իրականութեան մէջ, ճարտարարուեստական գիւղերը այդ պատկերին չեն համապատասխաներ: Թէեւ, ապաստանեալները եկած ըլլալով Աթէնքի ճամբարներէն, Սուրիոյ եւ Լիբանանի որբանոցներէն, Ֆրանսայի ճարտարարուեստական գիւղերն անգամ կը համեմատէին դրախտին հետ: Անշուշտ, քիչ մը յատուկ դրախ մը, մեծ մեքենաներով, օրական 8 - 9 ժամու աշխատանքով եւ շաբաթը վեց օրով, հիւսուածեղէնի, կամ մետաղի արտադրութեան մէջ:

«Յառաջ»ի 1926 Յունիս 23ի թիւէն մէջբերում մը կը նկարագրէ Տէսինը. «Լիոնէն կէս ժամ անդին, փոքր գիւղ մը, մաքուր ջուրով եւ մաքուր օդով»: Օդին ու ջուրին մատնանշումը կայ Հայերու հաստատուած բոլոր շրջաններուն համար:

«Յառաջ»ի մէջ (1926 Հոկտ. 3) Թարարի նկարագրականին պարագան ալ նոյնն է. «Տասը հազարնոց գիւղ մը, զետեղուած՝ անտառներու մէջ: Առողջ օդով ու ջուրով: 25 գործատուն կայ հոն, մեծ մասը մետաքսի» ...: «Կ'երեւակայէ՞ք թէ որքան առողջ կրնային ըլլալ օդն ու ջուրը, հիւսուածեղէնի 25 գործատունով ...» կը գրէ Վիտըլիէ:

1925-ին Ֆրանսայի հայութեան թիւը 30 հազար կը նկատուի: 1924-էն ի վեր անոնք Նանսէնեան անցագիր կը կրեն. յատուկ անցագիր մը որ կը տրուի անհայրենիք մարդոց:

Ներգաղթող Հայերէն կը յիշուի Աշոտ Մալաքեանի պարագան, շարժանկարի ոլորտին անոր յաջողութիւնները: 1951-ին սկսած է բեմադրութեան, կ'ըսուի, եւ մինչեւ 1984 գրեթէ տարին ֆիլմ մը պատրաստած: Յետոյ, եօթը տարի ընդմիջած է այդ ընթացքը, ինքնակենսագրական «Մայրիկ»ը եւ «588, Փարատի փողոց»ը տեսագրելու համար:

Ֆ. Վիտըլիէի կարծիքով, այդ ֆիլմերը յաջող չեն այնքան, որքան ներգաղթողներու բերնով պատմուած անոնց իսկական պատմութիւնները: Արուեստագէտին մասին կայ երկու նշում ալ. առաջինը հայկական անունը ֆրանսականով մը փոխարինելու պարագան է, բեմադիրի ասպարէզ նետուելուն հետ: Երկրորդը Հայերու մասին ֆիլմի մը պատրաստութեան համար մինչեւ 71 տարեկանը սպասելը:

Հետաքրքրական է լսուածն ալ որ Վէրնէօյ 1951-ին կը պատրաստէ Ա. Ահարոնեանի մասին փաստանկար մը, իսկ յետոյ, մինչեւ 71 տարեկանը Հայերու մասին ոչ մէկ ձեւով կը խօսի: Նոյն տարիներուն Ֆրանսացիներն ալ չեն մօտեցած ցեղասպանութեան հարցին: 1947-ին Ներգաղթի մասին, Լուի Շըվալիէի խմբագրութեամբ հատոր մը կը հրատարակուի: Նիւթ եղած են, ուրիշներու կարգին, Իսի-լէ-Մուլինոյի Հայերն ալ: Այդ ուսումնասիրութեան առնչութեամբ երկու զարմացնող կէտ կը մատնանշէ դասախօսը: Չկայ հեղինակին անուն (կան միայն անունի սկզբնատառեր) եւ ոչ «ցեղասպանութիւն», ոչ «կոտորած», ոչ «սպանութիւն» բառերը գործածուած են: Կ'ըսուի թէ հայ գաղթականները մեծ մասով «Թուրքիայէն ապաստանած»ներ էին: Բայց ընթերցողին չի տեղեկացուիր թէ ինչ պատճառով Ֆրանսա ապաստանած էին անոնք:

Պատճառը այն է որ 1915-էն իսկ պատահարները ծանօթ էին Ֆրանսայի մէջ. նոյնիսկ անկէ առաջ Համիտեան կոտորածները: Բայց ասոնք լսուած, խօսուած բաներ չէին. ո՛չ Ֆրանսացիներուն, ոչ Հայերուն կողմէ:

Հետաքրքրական է մէջբերումը հայկական նիւթով «Ժողովուրդի մը մարտիրոսութիւնը» խորագրուած ամերիկեան ֆիլմին առնչութեամբ. 1935 Ապրիլին, Լիոնի հայկական կազմակերպութիւններէն վեցին կողմէ պատկան իշխանութեան դիմում կը ներկայացուի, որպէսզի վերոնշեալ ֆիլմին ցուցադրութիւնը արգիլուի: Տրուած պատճառաբանութիւնը կ'ըսէ. «Այս ֆիլմը մեզի կը յիշեցնէ այդ օրերու թրքական կառավարութեան հայ բնակչութեան վրայ գործադրած կոտորածները: Մենք, յանուն հազարաւոր հայ գաղթականներու, անոնց որոնց ծնողները սպաննուեցան այդ տարիներուն, կը դիմենք ձեզի, ըսելու համար որ չենք ուզեր մեր յիշողութեան մէջ այդ վայրագութիւններուն վերադարձումը»: Անոնք կ'աւելցնեն նաեւ թէ նոյն ֆիլմը 1928ին երբ ցուցադրուած էր Մէսէչուսէցի մէջ, ստեղծուած խուճապը 15 հոգիի մահուան, 70 հոգիի ալ վիրաւորուելուն պատճառ եղած էր: Ու ոստիկանապետը կ'արգիլէ ցուցադրութիւնը:

Ցեղասպանութենէն 20 տարի ետք յայտնուած այս կեցուածքը կը շարունակուի մինչեւ Բ. աշխարհամարտին աւարտը, մինչեւ 50-ական թուականներու կէսը: Այլեւս Ֆրանսահայը սկսած է որպէս այդ ճանչցուելու: Պատերազմը որոշ դեր մը կատարած է ատոր մէջ: Ռազմաճակատին վրայ Հայեր ալ ինկած են որպէս Ֆրանսացի եւ արիւնով վճարուած է երախտագիտութեան պարտքը:

Տէսինէն այդ խումբին պատկանող մըն է երիտասարդ Հայ մը. Կարապետ Տէր-Պօղոսեան: 1940-ին, Գերմանացիին դէմ տարուած կռիւին գիւղին առաջին զոհը կ'ըլլայ: Կը թաղուի պաշտօնական պատիւներով. դամբանախօսներէն մէկը կ'ըսէ. «Ան պատերազմին առաջին օրերուն բաժնուեցաւ որդեգրած փոքրիկ հայրենիքէն, Տէսինէն:... Այս համեստ գերեզմանատան մէջ մեր զինուորը պիտի ննջէ իր ծնողքին քովը: Անոր շիրիմը մեզի ու ապագայ սերունդներուն պիտի յիշեցնէ թէ մեզմէ մէկը իր կեանքը տուաւ Ֆրանսայի ու Ազատութեան համար»:

Ֆ. Վիտըլիէ կը խօսի նաեւ Մ. Մանուշեանի մասին. անոր խումբին, Արակոնի բանաստեղծութեան, նոյն խորագիրով Պաշտպանութեան Նախարարութեան կողմէ հրատարակուած գրքոյկին մասին: Ապա, կ'ըսէ թէ բոլոր Հայերը հերոսներ չէին: Կ'անդրադառնայ 1941-ի նամակի մը զոր գտած է արխիւներու մէջ: Նացիներու գրաւման եւ Հրեաներու հալածանքի շրջանն է: Նամակագիրը Տէսինի հայկական ազգ. միութեան նախագահն է որ անով կը վկայէ որ պարոն Ք. հայ ապաստանեալ մըն է, մկրտուած եւ կը պատկանի Հայոց Եկեղեցիին: Երաշխիքը կու տայ որ անոր ընտանիքը երբեք առնչութիւն չէ ունեցած հրէական ցեղին հետ:

Դասախօսութեան վերջին մասը տեղ կու տայ Լիոնի Հայոց Եկեղեցիին հիմնարկէքին (1954), որուն հրաւիրուած է յիսուն տարուան քաղաքապետութեան վաստակի տէր Է. Հեռիօ: Ան քաղաքական կարեւոր դէմք մըն է. եղած է վարչապետ, Արտաքին գործերու Նախարար: 1954 Ապրիլին յառաջացած տարիք ունի եւ խախուտ առողջութիւն մը: Բայց շնորհակալութիւն կը յայտնէ Հայերու հրաւէրին, քանի որ հաւանական չի նկատեր եկեղեցին կառուցուած տեսնելու չափ ապրիլ: Դիմելով ներկաներուն ան զգածուած շեշտով կ'ըսէ. «Ճիշդ է որ ձեր հայրենիքին դժբախտութեան պահերուն Ֆրանսան ձեր կողքին էր... Ֆրանսացի ժողովուրդը կ'ատէ անարդարութիւնը, վայրագութիւնը, ուժի կամայական գործածութիւնը: Այս զգացումներով կ'ողջունեմ ձեզ»: Ելոյթը կ'աւարտէ ըսելով. «Սիրեցէք արդարութիւնը, բարութիւնը, նուիրումը, խաղաղութիւնը եւ իրաւունքը չահած պիտի նկատուիք մեզի շատ սիրելի Հայ եւ Ֆրանսացի կոչումին»:

Ֆ. Վիտըլիէ կ'աւարտէ ցեղասպանութեան Տէսինի յուշարձանին հիմնարկէքը (1965), բացումը (1972), ապա Ֆրանսայի կողմէ 1915-ին պաշտօնական ճանաչումը նշելով: Այդ ճանաչումին մէջ կը շեշտէ ոչ միայն քաղաքական երեսակը, կամ միայն Հայերու կամ Ֆրանսացի ժողովուրդին համար ունեցած նշանակութիւնը. այլեւ՝ Հայերու ցեղասպանութեան քաղաքակիրթ բոլոր անհատներուն հաւաքական յիշողութեան պատկանելու հանգամանքը:

Փարաստեց՝
Ա. Թ.

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 87-ԱՄԵԱԿ

ՄՈՒՍԱԼԵՌՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՍԻԹԻ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԸ

1937-ին, Ֆրանսական պետութիւնը կ'որոշէ հեռանալ Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ գտնուող ծովեզերեայ Ալեքսանտրէթի շրջանէն, որպէսզի զայն յանձնէ Թուրքիոյ: Շրջանի ժողովուրդը կ'ըմբոստանայ եւ կը կազմակերպէ մեծ ցոյց մը, որուն իր մասնակցութիւնը կը բերէ Մուսա Լերան եւ շրջակայ գիւղերուն ժողովուրդը:

Ֆրանսական պետութիւնը ստիպուած կ'ըլլայ կազմակերպել ժողովրդային հանրաքուէ: Արդիւնքը կ'ըլլայ բացարձակ մեծամասնութեամբ դէմ՝ այդ որոշումին:

Այդ օրերուն Մուսա Լերան Հ.Յ.Դ. ղեկավարութիւնը նկատի առնելով Թրքական պետութեան լուծին տակ ապրելու սարսափն ու փորձառութիւնը, կ'որոշէ ուղղակի բանակցութեան մէջ մտնել Ֆրանսական պետութեան հետ եւ պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ի հարկին լքել ամէն ինչ եւ հեռանալ պապենական

հողերէն՝ ի նպաստ ժողովուրդի ապագային, չընդունելով իյնալ Թուրքիոյ լուծին տակ: Գաղտնաբար դրամ կը հաւաքուի եւ Մովսէս Տէր Գալուստեան կ'ուղարկուի Ֆրանսա:

Հայրս՝ Վահան Փանոսեան, որ այդ շրջանին կոմիտէի անդամ եղած է, կ'ըսէ, որ միայն դաշնակցականներէ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան համակիրներէն դրամ կը հաւաքուէր, եւ կը պատմէ. «Օր մը, խիկենց Վէնիսը, որ հնչակեան էր, ըսաւ. "Տղա՛ս, Վահա՛ն, լսեցի, որ դրամ կը հաւաքէք, ի՞նչու մեզի ալ չէք ըսեր, մենք ալ Հայ չե՞նք. Եւ շատ փափաքեցաւ, որ ինքն ալ մասնակցի»:

Թուրք գինուորները կը սկսին հաստատուիլ Մուսա Լերան շրջանին մէջ, մուսալեռցիք կ'ունենան անհանգիստ վիճակ:

Այդ շրջանին Մուսա Լեռ կու գայ ֆրանսական պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած երկու հոգիէ, բանակցութիւններ ունենալու համար շրջանի ղեկավարութեան հետ: Թրքական հալածանքներէն վախնալով՝ անոնք լաւ ընդունելութիւն չեն գտներ:

Ճապրա աղան (Ճապրա Աղամեան), որ այդ ժամանակ ղեկավարներէն էր, քաջութիւնը կ'ունենայ ֆրանսական պատուիրակները իր տան մէջ ընդունելու: (Այդ ժամանակ պանդոկներ չկային, ընդունելութիւնները կ'ըլլային տուներուն մէջ): Այս ընդունելութիւնը պատճառ կը դառնայ Ճապրա աղային երկու փեսաներուն եւ կարգ մը խորպէկցիներու ձերբակալութեան: Անոնք ազատ կ'արձակուին աղային ազդեցիկ միջամտութեան շնորհիւ:

1939 Յուլիս 17ին կ'որոշուի, որ Մուսա Լերան ժողովուրդը պիտի հեռանայ իր հողերէն: Քսան տարուան ընթացքին, երկրորդ գաղթականութիւնն էր, որ տեղի կ'ունենար: Ժողովուրդը կը լքէ ամէն ինչ եւ բեռնատար կառքերով կը փոխադրուի Քեսապի մօտերը գտնուող ծովեզերեայ Պասիթ շրջանը: Բնակութիւն հաստատելու անյարմար վայր մըն էր Պասիթը. բացօթեայ բնակութիւն, միջատներ, ջուրի դժուարութիւն եւ մըտահոգութիւն, հարցեր, որոնք պատճառ կը դառնան տեսակաւոր հիւանդութիւններու եւ անոնց պատճառով՝ բազմաթիւ մահերու: (Այս դժուարութիւնները մեր աչքին առջեւ կը պարզուին, երբ կը կարդանք Պօղոս Սնապեանի «Պաք»ը):

Մայրս կը պատմէ, թէ քառասուն օր Պասիթ մնացած են եւ այդ քառասուն օրուան ընթացքին ունեցած են երեսունվեց մահ: Ջուրի համար աւազան մըն ալ շինեցին:

1980-ական թուականներուն որոշեցի այցելել Պասիթ՝ իմ պապերէս հետք մը գտնելու համար:

Երեւակայած քաղաքս չգտայ: Աչքիս առջեւ պարզուեցաւ կատարեալ քաղաքի մը պատկերը՝ բարձր շէնքերով, ճաշարաններով, լողաւազաններով քաղաք մը: Յուսահատութիւն մը կը պատէ հոգիս: Այդ միջոցին ճամբու եզրէն էշու մը վրայ նստած ծերունի մը կ'անցնի քովէս, կը փորձեմ կեցնել, չի կրնար, կը հարցնեմ.

– Դուն հո՞ս ծնած ես:

– Այո՛, կ'ըսէ:

Կը յիշե՞ս, այստեղ հայ գաղթականներ եկած են:

– «Ուլատ Ճէպէլ Մուսա» (Մուսա Լերան զաւակները), կ'ըսէ ու կը շարունակէ, – Բոլորը կը ճանչնամ, ես իրենց հետ մնացի: Յակոբ, Պետրոս, Սարգիս, Մուսա եւ՝ անուններու շարան մը:

Ապու Ալին հետ գացինք ճաշարան մը, ուր ան մանրամասնօրէն պատմեց այդ օրերուն մասին պատմել սկսելով ըսաւ.

– Գիշեր մը անձրեւեց, ժողովուրդը պաշտպանուելու տեղ չունէր. երբ անձրեւը սաստկացաւ, մէկը պզտիկ կրակ մը վառեց: Կամաց-կամաց կրակը զօրացաւ եւ անոր հետ անձրեւն ալ զօրացաւ: Ժողովուրդը կրակին շուրջ հաւաքուելով՝ տհոլ զուռնան սկսաւ նուագել եւ բոլորը պարելու սկսան: Մտքէս կ'ըսէի, թէ ասոնք խե՞նթ են, որ այս անձրեւին տակ կը պարեն:

– Դուն ի՞նչ ըրիր, – հարցուցի:

– Ես ալ իրենց հետ պարեցի: Չեմ յիշեր, թէ որքան պարեցինք: Յաջորդ առաւօտ արթնցայ եւ անտանելի տեսարան մը պարզուեցաւ դիմացս: Բոլորս գետինը՝ ցեխերու մէջ պառկած էինք. այն ատեն զգացի, որ եթէ չպարէինք, պիտի սառէինք:

– Այդ օրերէն որեւէ հետք մնացա՞ծ է, – կը հարցնեմ:

– Աւազան մը կայ, – կ'ըսէ:

Կ'երթանք եւ կը տեսնեմ մօրս բացատրած աւազանը՝ մացառներու մէջ կորսուած: Կը դառնամ չորս կողմս եւ կը գտնեմ քարի մը վրայ փորագրուած հայերէն գրութիւն մը: Ուրախութիւնս անսահման կ'ըլլայ: Կ'երթանք գերեզմանատուն, ուր ժամանակին շէնք մը եղած է եւ ոչ մէկ հետք կը տեսնենք:

Ապու Ալին բարի եւ ծառայասէր ծերունի մըն է: Հարցուց ժողովուրդին մասին եւ ողջագուրուելէ ետք բաժնուեցանք իրարմէ:

Այսօր մայրս եւ բոլոր մուսալեռցիները անսահմանօրէն ուրախ են, որովհետեւ Պասիթ գաղթակայանի մէջ մնացած միակ յիշատակը՝ փոքր քարը, որուն վրայ հայերէն փորագրուած էր, կը գտնուի Այնճար, իր ժողովուրդին գիրկը:

ԳԱԲՐԻԷԼ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Այնճար

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՆԵՐՍ ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄ ՄԸ ԿԱՆԽՈՒԱԾ Է ԽԱՍՊՈՒԼԱԹՈՎԻ ԱՆԿՈՒՄՈՎ

Հայաստանի մօտ Յունաստանի նախկին դեսպան Լէոնիդաս Խրիսանթոպուլոս վերջերս գիրք մը հրատարակեց Հայաստանի իր պաշտօնավարման տարիներուն մասին:

«Կոմփասս Ինստիտուտ»ի հրատարակութեամբ լոյս տեսած գիրքին մէջ հեղինակը կը խօսի 1993-ին մէկ կողմէ Ելցինի եւ միւս կողմէ Ռուցկոյի ու Խորհրդարանի նախագահ Ռուսլան Խասպուլաթովի միջեւ եղած բախումին մասին: Յունաստանի դեսպանը կը պնդէ, թէ Թուրքիա համաձայնութիւն գոյացուցած էր չէչէն Ռուսլան Խասպուլաթովին հետ, ըստ որուն Ռուսիա իր զօրքը պիտի հեռացնէր Հայաստան - Թուրքիա սահմանագիծէն եւ Թուրքիա պիտի ներխուժէր Հայաստան ու Վրաստան: Յոյն դեսպանը իր այս պնդումը կը հիմնէ գաղտնի սպասարկութիւններու միջոցով ունեցած իր տեղեկութիւններուն, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի եւ ԱՄՆ դեսպաններու հաղորդումներուն վրայ:

«Ֆրանսայի դեսպանը, Հոկտ. 11-ին ինծի ըսաւ, թէ ֆրանսական գաղտնի սպասարկութեան աղբիւրները կը յայտնեն Խասպուլաթովի (չէչէն իսլամ) եւ Անգարայի միջեւ գոյացած համաձայնութեան մը մասին, ըստ որուն եթէ ան յաղթէ առիթ պիտի տայ Թուրքիոյ որ սահմանափակ տարողութեամբ ներխուժում մը կատարէ Հայաստան, քրտական հարցը պատճառաբանելով, եւ Վրաստան ներխուժէ ի պաշտպանութիւն Աբխազիոյ: Հայաստանէն ներս Թրքական ներխուժումը, ըստ ֆրանսական աղբիւրներու, պիտի իրականանար անմիջապէս երբ Խասպուլաթով ռուսական ուժերը հեռացնէր Հայաստանէն: Այս տեղեկութիւնը յետագային հաստատեց ամերիկացի իմ գործընկերս», - կը գրէ Խրիսանթոպուլոս իր գիրքին մէջ:

Նշենք, թէ Խրիսանթոպուլոս այժմ Յունաստանի դեսպանն է Գանատայի մօտ:

«Հորիզոն», (Սեպտեմբեր 30)

ՊՈՍԹԸՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆԻ «ՆԱՄԱԿԱՆԻ» ՀԱՏՈՐԻՆ

Ընթացիկ «գինեձօն»է մը տարբեր տարազ եւ մթնոլորտ ստացաւ Գրիգոր Քէօսէեանի կազմած եւ ծանօթագրած Շահան Շահնուրի «Նամականի»ին նուիրուած երեկոյթը, որ կազմակերպուած էր Պոսթընի Հայ Մշակութային Յանձնախումբին եւ Ուաթըրթաունի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Մշակութայինին կողմէ, Սեպտեմբեր 27 Ուրբաթ իրիկուն եկեղեցւոյն ներքնասրահին մէջ:

Երեկոյթը բաժնուած էր 2 մասի: Գլխաւոր բանախօսը տոքթ. Վաչէ Ղազարեան, որ նաեւ տէրն ու տնօրէնն է «Մայրենի» Հրատարակչատան, հանգամանօրէն վերլուծեց Շահնուրի նամակներուն կարեւորութիւնը եւ անոնց տարողութիւնը, որոնցմով անգամ մը եւս երեւան կու գար Շահնուր. - ուղղամիտ, պարկեշտ, խիզախ, արթուն, ողջմիտ, խստապահանջ՝ գրական թէ ազգային - հասարակական հարցերու շուրջ: Իսկ Գրիգոր Քէօսէեանի ծանօթագրութիւններուն լայն բաժինը նկատեց նամակներուն մէկ անբաժանելի եւ լրացուցիչ մասը, որպէս արժէքաւոր վկայութիւններ մէկու մը կողմէ՝ որ վայելած է Շահնուրի բարեկամութիւնը շուրջ քսան տարիներ: Ապագայ բանասէրը հոն պիտի գտնէր արժէքաւոր եւ վաւերական տեղեկութիւններ Շահնուրի նամակներուն վերաբերեալ: Տոքթոր Ղազարեան մաղթեց նաեւ որ այս առաջին հատորը խթան մը ըլլայ հեղինակին կամ ուրիշներու, որ ջանան պատրաստել Շահնուրի «Նամականի»ին Բ. հատորը:

Ըստ յայտագրին՝ ելոյթներ ունեցան Հայր Գրիգոր Ծ. Վրդ. Մագսուտեան, Զէնոր Քհնյ. Նալպանտեան, Վարդգէս Թամզարեան ինչպէս նաեւ հանդիսավար Արտաշէս Շըլըմեան: Անոնք վեր առին գիրքին կարեւորութիւնը որպէս Շահնուրը աւելի լաւ ճանչնալու միջոց, թէ գրագէտին նամակներէն եւ թէ ծանօթագրութիւններէն:

Իր շնորհակալական խօսքին մէջ Գրիգոր Քէօսէեան յիշատակելէ ետք թէ յառաջիկայ տարի ծննդեան դարադարձն է հայ ժողովուրդի երկու մեծ զաւակներուն՝ Արամ Խաչատրեանի եւ Շահան Շահնուրի, առաջարկեց որ հարց - պատասխանի պահը երկարի, եւ յատկացուի միայն «Նահանջ»ի հեղինակին գործին, որպէսզի այդ երեկոն դառնայ նախատօնակը անոր ծննդեան հարիւրամեակին:

Հարցումներու շարքին էին՝ «Շահնուրի ըմբոստութիւնը ինչի եւ որո՞նց դէմ ուղղուած էր» «Ի՞նչ նորութիւն բերաւ ան մեր գրական անդաստանին, որպէս խորք եւ ձեւ», «որքա՞ն իր յաւատանջ հիւանդութիւնը ազդած է իր հայերէն գործին եւ ֆրանսերէն ստեղծագործութեան», «որո՞նք էին յատկանշական տարրերը իր արուեստին», «Ո՞ւր է Շահնուր այսօր եւ որքա՞ն այժմէական է իր գործը»:

Գրիգոր Քէօսէեան բոլոր հարցումներուն պատասխանեց հանգամանօրէն՝ յիշողութեամբ տողեր եւ նախադասութիւններ մէջբերելով նաեւ մեծատաղանդ գրագէտի գործերէն: Ան մեր յետեղեռնեան սերունդի այն գրողն է, ըսաւ ան, որ առաջին գործովն իսկ «20-րդ դարու փլատակայանքը բերաւ մեր գրականութեան մէջ»:

Երեկոյեան աւարտին ներկաներէն շատեր յայտնեցին իրենց խանդավառութիւնը եւ փափաքը վերստին կարդալու Շահնուրը:

ՍՈՒՔԻԱՍ ԹԱՔԱՃԵԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Նախագահը անմիջապէս զիս կանչել տըւաւ: «- Ի՞նչ յայտնութիւններ ունիս ընելիք, - հարցուց նախագահը: - Շատ կարեւոր, - պատասխանեցի: - Եթէ սուտ խօսիս, քեզի հետ Հայրդ ալ կախաղան հանել կուտամ, - գոչեց: - Այնպէս ըրէ՛ք: - Ըսէ՛, տեսնենք, գիտցածներդ: - Նախ պիտի յայտնեմ պահուած զէնքերուն տեղը»:

- Իրաւցնէ՞ գիտէի՞ր, - հարցուց Աստիկ:

- Բնականաբար: Ասոր վրայ նախագահը ինծի խումբ մը ոստիկաններ տուաւ, որոնց հետ գացինք հո՛ն, ուր պահուած էին ութ հարիւր հրացաններ: Այս առաջին մատնութիւնս արդէն իսկ փրկեց կեանքս: Պատերազմական ատեանին նախագահը իրողութիւնը անմիջապէս հեռագրեց Ճէմալ փաշային, որ մեր մահավճիռը պիտի ստորագրէր, եւ անկէ հրաման խնդրեց զիս պատիժէս թեթեւցնելու: Հրամանը չուշացաւ գալու: Ճէմալ փաշա ոչ թէ միայն հաւանած էր, որ պատիժի թեթեւցում ըլլայ, այլ նոյնիսկ հրամայեց, որ եթէ ուրիշ ծառայութիւններ մատուցանեմ, զիս բոլորովին ազատ թողուն: Ճիշդ այն օրն, ուր այս հրամանը կը հասնէր, իմ միւս հինգ ընկերներս կախաղան կը բարձրանային:

- Սոսկալի բան, - գոչեց Աստիկ:

- Դեռ ուրիշ հնչակեաններ կային, որոնք չէին ձերբակալուած, զանոնք ալ մատնեցի:

- Եւ ձեզի ազատ թողուցին, այնպէս չէ՞:

- Ճիշդ գուշակեցիր: Հազիւ թէ ազատ թողուած էի, ինծի ոստիկանութենէն հրաւիրեցին եւ առաջարկեցին, որ լրտես ըլլամ: Անմիջապէս ընդունեցի:

- Եւ սկսար լրտեսութեան:

- Բնականաբար:

- Ահաւասիկ չահեկան պատմութիւն մը: Քոնեաք մը կը խմէ՞ք:

- Քոնեա՞ք ունիք միասին:

- Այո՛, ամբողջ շիշ մը, կայարանէն առի:

- Հաճիւ կը խմեմ:

Արամ քոնեաքը խմելէ ետքը շարունակեց.

- Հազիւ թէ լրտեսութեան սկսած էի, հաճընցի երեսունվեց երեւելիներ մատնեցի իբրեւ յեղափոխականներուն դրամ տուող: Մարդիկը ձերբակալուեցան եւ պատերազմական ատեանին յանձնուեցան: Ես իբրեւ վկայ կանչուեցայ եւ մէկիկ - մէկիկ ըսի, թէ ի՛նչ գումարներ տուած են եւ ըսածներուս ապացոյցներն ալ տուի, այնպէս որ չկրցան ուրանալ, եւ ամէնքն ալ մահուան դատապարտուեցան:

- Ի՛նչ սարսափելի բաներ կը պատմես:

- Երբ կախուելու տարուեցան, ես ալ ներկայ էի եւ մէկ քանիին չուանը ձեռքովս քաշեցի:

- Կը չափազանցես, կարծեմ:

- Կ'երդնում, որ ճիշդ կը խօսիմ:

- Այդ երեւելիներուն դէմ անձնական թշնամութիւն ունէի՞ր:

- Բնաւ երբեք:

- Ուրեմն ինչո՞ւ չուանը ձեռքովդ քաշեցիր, քեզի սոխկո՞ղ մը եղաւ:

- Ընդհակառակը, ես խնդրեցի:

- Բայց ի՛նչ պատճառաւ:

- Պարզապէս քէյֆի, ճախայի համար եւ յետոյ Թուրքերուն աչքը մտնելու, անոնց վստահութիւնը շահելու համար:

- Այդքան ծառայութեան փոխարէն հիմա քեզ կ'աքսորե՞ն:

- Յանցանքը իմս է, - պատասխանեց վամբիրը:

- Ի՞նչ յանցանք:

- Իմ դիրքս չարաչար գործածեցի: Մատուցած ծառայութիւններուս փոխարէն զիս ժանտարմաներու յիւզպաշի ըրին ու Ատանա ղրկեցին: Հոն սկսայ սպառնալիքով դրամ առնել մնացող Հայերէն, որոնք վախերնէն ինչ որ ուզէի՝ կուտային, եւ ես փառաւոր կեանք մը կը վարէի, բայց չափազանց կը ծախսէի, այնպէս որ յաճախ դրամ չէր գտնուեր քովս: Այսպէս մէկ նեղ օրիս՝ գացի դրամ ուզելու հայ վաճառականէ մը:

- Տուա՞ւ ուզած դրամդ:

- Ժամէ մը եկուր՝ կուտամ, ըսաւ, եւ երբ ժամ ետքը գացի, երկու հոգի կային քովը: Անոնց ներկայութեամբ հանեց դրամը տուաւ: Ինծի համար կարեւորութիւն չունէր ատիկա, որովհետեւ մէկէ մը վախ չունէի: Միայն թէ այս անգամ այնպէս չէր: Հոն գտնուողներէն մէկը Խորհրդարանի երեսփոխան Խըրլաքեանն է եղեր, եւ վաճառականն ալ՝ անոր ազգականը: Այս բանը չէի գիտեր: Խըրլաքեան անմիջապէս վալիին կ'երթայ, որուն բարեկամն է եղեր, եւ իրողութիւնը պատմելով՝ իմ աքսորուիլս կը պահանջէ, եւ որովհետեւ իմ մասիս մէկ քանի անգամ բողոք եղած էր վալիին, զիս բռնելուն պէս կը բանտարկեն եւ կ'աքսորեն:

- Ինչ որ է, անցած ըլլայ, - ըսաւ Աստիկ:

- Բայց իմ հոգս չէ, - շարունակեց ճիւաղը, - վստահ եմ, որ քիչ ատենէն կը վերադառնամ եւ կը հաստատուիմ պաշտօնիս մէջ:

(Շար. 318)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Միհրան – Ռոլան եւ Անն Դաւիթեան, Դաւիթ – Իվ եւ Մարիան Դաւիթեան, իրենց զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, յետ պատարագի իրենց հօր, մեծ – հօր եւ տատին՝

ՆՈՒՊԱՐ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

(Շար. Ա. էջէն)

ւած քիւրտ ժողովուրդը ժողովրդավարական երդիքի մը տակ կը համախմբուի։ Խորհրդարանը կարեւոր քայլ նըկատած է զան, Քիւրտերու իրենց ապագան որոշելու առումով ու աւելցուցած. «Ինչպէս մինչեւ այսօր, միշտ ձեր կողքին եմ»։

ԵՄԷՆԻ բաց ը ֆրանսական քարիւղատար նաւուն՝ Լիմպուրկի մէջ, Հոկտեմբեր 6_ի առաւօտուն կասկածելի պայթում մը պատահած է, որու հետեւանքով 12 վիրաւոր կայ եւ պուլկար նաւաստի մըն ալ անհետացած է։ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը, Հոկտեմբեր 7_ին, չէր ուզեր հաստատել ոճրափորձի մը վարկածը, թէեւ ամէնէն հաւանականը կը նկատուէր։ Կ՚ըսուէր թէ փոքր նաւ մը բախած էր պայթումի պահուն, ինչ որ պատճառ էր ահաբեկչական արարքի մը ենթադրութեան։ Քարիւղատար նաւուն անձնակազմը բաղկացած էր 25 հոգիէ (17 Պուլկար, 8 Ֆըրանսացի), ճամբայ ելած էր Պահրէյնէն 56 հազար թոն քարիւղով։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ բանակը մուտք գործեց Գազայի գօտիէն ներս եւ 11 Պաղեստինցիներ սպաննուեցան Հոկտեմբեր 6_էն 7։

ՔՈԹ Տ՚ԻՎՈՒԱՌԻ մէջ, կարելի չեղաւ հրադադար մը ապահովել ինչպէս կը նախատեսուէր։ Երկրին հիւսիսը միշտ ապստամբներուն ձեռքն է եւ օրինաւոր իշխանութիւնները զանազան պատճառաբանութիւններով մերժած են համաձայնագիր մը ստորագրել, բազմաթիւ յետաձգումներէ ետք։

ՎԻԹՐՈԼ այլեւս Մեկրէ ամոլին ձեռքէն ելաւ։ Արդարեւ, Հոկտեմբեր 6_ին, թաղապետական այս մասնակի ընտրութեան Բ. շրջանին, ընկերվարական թեկնածու Կի Օպրիօ ձայներու 54%_ով ձեռք ձգեց քաղաքապետարանը։ Պուշ տիւ Ռոնի այս քաղաքը ցարդ կը մնար Պրիւնօ Մեկրէի իշխանութեան տակ շնորհիւ իր կնոջ՝ Գաթրին Մեկրէի որ միայն 46%_ը կրցաւ ապահովել։ Աջի թեկնածուն քաշւած էր որպէսզի ձախողի Գաթրին Մեկրէի վերընտրութիւնը։

ՕՓԻՒՍ ՏԷԻ_ի հիմնադիրը՝ Ժոզէմարիա Էսքրիվա սուրբերու կարգին անցաւ Հոկտեմբեր 6_ին։ Արդարեւ, իր սրբացումը կատարուեցաւ Պապին կողմէ 300 հազարի հասնող բազմութեան մը ներկայութեան։ Այս սրբացումը բանավէճի նիւթ եղած է, որովհետեւ հիմնադիրը կը մեղադրուի որպէս ֆրանքիստ մը եւ սրբացումն ալ կը կատարուի մահուընէ հազիւ 27 տարի ետք։ Օփիւս Տէի հիմնուած է Սպանիա 1928_ին, ամէնէն զօրաւոր եւ ազդեցիկ կաթողիկէ լայիք հիմնարկն է։

ՏԷՕՆՔԵՐՔԻ մէկ արուարձանը՝ Կըրանտ – Սէնթ, Հոկտեմբեր 4_ի գիշերը սպաննուած է 17 տարեկան Արաբ մը եւ սկիզբէն պարզուած է որ ոճիրը ցեղապաշտ բնոյթ ունի։ Մարդասպանը՝ 45 տարեկան, ընտանիքի տէր անձ մը, ձերբակալուելէն ետք, խոստովանած է թէ չի սիրեր օտարները, մանաւանդ Մաղրեպցիները եւ ալքոլի ազդեցութեան տակ կրակ բացած է սրճարանի մը վրայ, ուր առաւելաբար Մաղրեպցիներ կը գտնուին, ապա կէս ժամ յետոյ այլ թաղամասի մը մէջ, սկսած է կրակել ու տեղն ու տեղը սպաննած է 17_ամեայ պատանին։ Այս ոճիրը մեծ վրդովում ստեղծած է, Ժ. Փ. Ռաֆարէն ցաւ յայտնած է, շեշտելով թէ Ֆրանսա հանդուրժողութեան երկիր մըն է։ Սարքօզի ալ դատապարտած է արարքը։

ՊՐԱԶԻԼԻ նախագահական ընտրութեան Ա. շրջանին, ձախ թեկնածուն՝ Լուլա գլուխը հասաւ ձայներու 46.8%_ով, մինչ կը կարծէր յաղթել Ա. շրջանին իսկ։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ Մատաղի օրհնութեան օրն է։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի Օրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներու, բարերարներու, հոգաբարձուներու և ստորագրողներու համար։ Ապա կը տրուի Մատաղի Սիրոյ Սեղան Ալֆորվիլի Սալ վոլթէրի մէջ։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9_ին։
Պատարագ ժամը 10.30_ին։
Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 12_ին։

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE

présente

Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans

Welcome to Glendale

le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES
DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «SEVAN» de Vienne

organise

UNE SOIREE BEUREGS

le **Samedi 12 octobre** à partir de 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne

au profit de l'Ecole HAMASKAINE de Marseille

Prix du repas : 15 euros
(vin et café compris)

Réservations :
avant le vendredi 11 octobre
en téléphonant au : 04.74.53.43.80
(de 14h à 19);
04.74.53.25.91
(après 19h)

Երկրին մէջ, քուէարկութիւնը պարտաւորիչ է, ինչ որ կը նշանակէ թէ 175 միլիոն բնակիչի վրայ 115 միլիոն քուէարկող կար։ Անոնք պիտի ընտրէին նաեւ 26 կառավարիչներ։

ՎՐԱՍՏԱՆ Ռուսաստանի յանձնած է Օգոստոսին Պանկիսիի կիրճերուն մէջ ձեռք անցուցած 13 Չէչէններէն հինգը, որոնց յանձնումը կը պահանջէր Մոսկուա։ Յանձնումին վաւերականացումին նախատեսուած էր Պուտինի եւ Շեվարնաձէի մէկ հանդիպումը, ՀԱՊ_ի վեհաժողովին առթիւ, որ տեղի կ՚ունենար Մոլդաւիա Հոկտեմբեր 6_ին եւ 7_ին։

ՖԻԼԻՓ ՄՈՐԻՍ ծխախոտի մեծ ձեռնարկը 28 միլիառ տոլարի դատապարտուեցաւ, գումար մը զոր պարտի վճարել 64_ամեայ կնոջ մը որ թոքի անբուժելի խլիրդէ մը կը տառապի եւ կ՚ամբաստանէ ծխախոտի ֆիրման։ Այս վերջինը վերաքննութեան դիմած է։ Պաշտպան փաստաբանները նկատել կուտան որ կինը 30 տարի ծխած է առանց նկատի առնելու նախատեսուած վտանգները։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12,
Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց
Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ,
Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին,
Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային,
Գրիգոր Նարեկացւոյն
եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց։

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Բ. հանդիպումը տեղի կ՚ունենայ

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 19ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զբրաշեան» սրահին մէջ
339, Աւընիւ տիւ փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 230 Եւրօ Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Կիւէ։

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES
GOREN
« ARMENIE [S], SES JOURS »
Vernissage
jeudi 10 octobre
à partir de 18h30
Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
à l'Atrium (avenue Roger Salengro)
EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»
- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**
PRESENTATION DE L'OUVRAGE
« 50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE »
par son auteur **Krikor Beledian**
(Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Grande Braderie de Noël
Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 7 եւ 8

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍԱ

10 ANS DE PARRAINAGE DE 500 ENFANTS D'ARMENIE
«ESPOIR POUR L'ARMENIE»
présente un

CONCERT EXCEPTIONNEL DE BIENFAISANCE

«CHORIG», Chœur d'enfants d'Armavir
NAREH ARGHAMANYAN, Jeune pianiste virtuose de 13 ans, de Vanatzor
Parrainée par le grand Maître Vladimir Spivakov

- **REGION RHONE-ALPES**
Mercredi 9 octobre à 20 heures 30 — Conservatoire de Musique
Chemin des Gordes, 38100 GRENOBLE — Tél. : 06 85 43 34 67
- **REGION PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR**
Jeudi 10 octobre à 20 heures — Temple Protestant
7, rue Notre Dame, 06400 CANNES — Tél. : 04 93 75 33 46
Vendredi 11 octobre à 20 heures 30 — Abbaye de Saint-Victor
Rue Sainte, 13007 MARSEILLE — Tél. : 04 91 93 41 22
- **REGION ALSACE**
Dimanche 13 octobre à 18h — Eglise Catholique Saint-Pierre-Le-Jeune
7, rue Saint-Léon, 67000 STRASBOURG — Tél. : 03 88 36 95 73

Pour tous renseignements :
Pasteur Gilbert Léonian : Tél. : 01 47 36 02 50 / Fax : 01 46 44 64 04,
E-mail : gilbertleonian@hotmail.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55835**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9
MERCREDI
9 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.531 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20.531

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ քաղաքապետին վրայ յարձակում գործողը՝ Ազեդին Պերքան քննութեան տակ առնուեցաւ «սպանութեան փորձ»ի կանխամտածուած մեղադրանքով: Ան կրկնած է հարցաքննութեան ընթացքին իր ատելութիւնը միասեռականներու հանդէպ: Բնութեան դէմ կը նկատէ միասեռականութիւնը եւ կ'ըսէ թէ Գուրանն ալ, Աստուածաշունչն ալ եւ Թորահն ալ կ'ըսեն որ լաւ բան չէ:

ՄԱԿ-ի քարտուղարը՝ Քոֆի Անան հակազդելով իսրայէլեան բանակի ներխուժումին Գազայի գօտիէն ներս (14 Պաղեստինցիներ սպաննուեցան) յայտարարեց թէ նման գործողութիւններ չեն նպաստեր Իսրայէլի ապահովութեան դատին, ընդհակառակն: ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարութիւնն ալ «խորապէս ազդուեր» է 14 պաղեստինցի բնակիչներու մահէն եւ դիմում ըրած է բանակին որ քննութիւն կատարէ ճշդելու համար թէ ինչ պայմաններու մէջ պատահած են այդ մահերը:

ՊՈՒՇԻ մղձաւանջային տրամադրութիւնը Իրաքի դէմ չի տկարանար եւ Հոկտեմբեր 7-ին ալ, Սինսինաթի արտասանած իր ճառին մէջ ըսած է, ի մէջ այլոց.- «նոյնիսկ եթէ շատ վտանգներ կան աշխարհի մէջ, Իրաքի վտանգը կ'անջատուի, որովհետեւ ան կը ներկայացնէ մեր ժամանակներու ամէնէն մեծ սպառնալիքները, կեդրոնացած մէկ տեղի մէջ միայն»: Ամէն պարագայի մէջ, այլեւս ոչ ոք կը կասկածի Պուշի բուն դրդապատճառներուն մասին: Թեքսասի մէկ լրագրողը՝ Լու Տիւպոզ, որ լաւ կը ճանչնայ Պուշերը, հայր ու տղայ եւ գիրք մըն ալ նուիրած է անոնց, վերլուծելով կացութիւնը, կ'ըսէ թէ նուազ վրէժի հարց է քան՝ քարիւղի:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ, խաղաղապաշտ շարժումը օրէ օր ծաւալ կ'առնէ: Կիրակի, Հոկտ. 6-ին, 40 հազար հոգի ըստ կազմակերպիչներուն, 15 կամ 20 հազար ըստ այլ աղբիւրներու, ցոյց մը ըրած են Նիւ – Եորքի Սէնթրըլ Փարքը: Պաստառներու վրայ կարելի եղած է կարդալ. «Պո՛ւշը նետեցէք, ոչ թէ ռումբեր», «Այլեւս հօրդ պատերազմի շրջանը չէ», «Պ. Պուշ, դուք էք գլխ վախցընող անձը»:

ՊԱՆԵԽՕՅԻ (փարիզեան հարաւային արուարձան) քաղաքապետ վերընտրուեցաւ Ժանին Ժամպիւ, Հոկտեմբեր 6-ի մասնակի ընտրութեան Բ. շրջանին, ձայներու 52,22%ով. աջ մրցակիցը՝ Օլիվիէ Սիւէօր 47,78-ով կը պարտուէր:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ կ'ամբաստանէ Պելժիան, Ֆրանսան եւ Գերմանիան որ խտրական միջոցներու կը դիմեն կրօնական կարգ մը շարժումներու նկատմամբ, մասնաւորաբար «Գիտաբանութեան (սիանթոլոժի) Եկեղեցի»ին, «Եհովայի Վկաներ»ուն եւ «Հարէ Քրիշնա»յին: Այս ամբաստանութիւնը տեղ գտած է Արտաքին նախարարութեան տարեկան տեղեկագրին կրօնական ազատութեան բաժնին մէջ:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ Հոկտ. 8-ին սկսած էր քննել Վալ-տը-Մառնի երեսփոխան՝ Ռիշար տէլ'Անեօլայի (աջ) մէկ օրինագիծը, որ կը միտի պատժել կառքի վարորդները որոնք թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ են: Ֆրանսայի մէջ, ալքոլի ազդեցութեան տակ պատահած արկածներէն 2500 հոգի կը մեռնի ամէն տարի եւ վերջերս պարզուեցաւ որ թմրեցուցիչն ալ նոյն հետեւանքներն ունի: Ընդդիմութիւնը դէմ է օրինագիծին, կ'առարկէ որ թմրեցուցիչի պարագային, հետեւանքները դեռ ճշդուած չեն: Առ այժմ մէկ կողմ կը ձգուի հանդարտեցուցիչ դեղերու պարագան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԵՍ»

(Հոկտեմբեր 7 / 8)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ Հ. ԱԼԻԵՒԻ ԵՒ ՎԼ. ՊՈՒՏԻՆԻ ՀԵՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մոլտովայի մայրաքաղաքը Քիշնեւ մեկնած է, մասնակցելու ԱՊՀ-ի երկիրներու ղեկավարներու վեհաժողովին որ բացուած է Հոկտեմբեր 7-ին: Նախորդ օրը ան առանձին զրոյց ունեցած է Ատրպէյճանի նախագահին հետ, գլխաւորաբար Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման շուրջ: Երկու նախագահներն ալ իրենց զրոյցին մասին ոչինչ յայտնած են լրագրողներու: Ռ. Քոչարեան ըսած է միայն թէ տակաւին որոշակի արդիւնքին հասած չեն, իսկ Հ. Ալիեւ աւելցուցած է թէ անհրաժեշտ է երկկողմ բանակցութիւնները շարունակել:

Հոկտեմբեր 7-ին Ռ. Քոչարեան զրոյց մը ունեցած է Վլատիմիր Պուտինի հետ ալ որ գոհունակութիւն յայտնած է թէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու մէջ շատ մը հարցեր կարելի եղած է մեռեալ կէտէն դուրս բերել, թէեւ տակաւին շատ ընելիք կայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի մէջ Հոկտեմբեր 7-ին բացուած է «Աշխարհի Հայերը դարերու սահմանագծին վրայ եւ արդի աշխարհին հրատապ խնդիրները» միջազգային խորհրդաժողովը, մասնակցութեամբ 43 երկրէ աւելի քան 300 ներկայացուցիչներու: Խորհրդաժողովը կազմակերպած է «Ռուսաստանի Հայերու միութիւն»ը: Ողջոյնի ուղերձներ ղրկած են Վլատիմիր Պուտին, Ռ. Քոչարեան: Համաժողովը կ'ընթանայ տնտեսական եւ քաղաքական զոյգ թեմաներով:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԷ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻՆ

Ռուսաստանի Արդիւնաբերութեան, գիտութեան, թէքնոլոժիի նախարարը Ի. Կլեպանով Ռուսաստանի Հայերուն կազմակերպած խորհրդաժողովին յայտարարած է թէ վարչապետ Մ. Կասեանով Նոյեմբեր 3-ին Երեւան կ'երթայ ու հոն կը ստորագրուի Հայաստանի պարտքին կարգաւորման մասին վերջնական համաձայնագիրը: Նոյն այցին ընթացքին ծրագրուած է հրապարակել Ռուսաստանի ու Հայաստանի միջեւ գործակցութիւնը ընդլայնելու ծրագիրներ:

ԲԱԶՄԱՄԱՐԴ ՑՈՅՑ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 6, Կիրակի, Բաքուի մէջ շուրջ 10 հազար հոգիի մասնակցութեամբ բողոքի ցոյց տեղի ունեցած է, ուղղուած՝ Նախագահ Հ. Ալիեւի: Պահանջուած է անոր հրաժարականը: Ելոյթ ունեցողները յստակ կերպով կանգ առած են Ղարաբաղի հարցին ալ վրայ, պահանջելով ուժով վերագրաւել Ղարաբաղը: Ցուցարարները պնդած են թէ վերջին շրջանին ատրպէյճանական մամուլի մարտաշունչ հրապարակումներուն նպատակն է քօղարկել հարցը լուծելու Ատրպէյճանի իշխանութիւններուն անկարողութիւնը:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Հոկտ. 7-ի նիստին չեն ներկայացած տուժող Միսաք Մկրտչեան ու երեսփոխան Խաչատուր Սուքիասեանը. երկուքն ալ բանաւոր պատճառներ ներկայացուցած են: Առաջին անգամը չէ որ տուժողներու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(8 octobre)

L'expert Pierre Terzian analyse l'impact sur les cours du pétrole :

«SEUL LE COURT TERME INQUIETE LES MARCHES»

Օրաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է «Փեթրոսթրաթեժի» շաբաթաթերթի տնօրէնին՝ Փիէր Թերզեանի հետ, ֆրանսական Լիմպուրկ քարիւղատար նաւուն պայթումին առթիւ: Փ. Թերզեան չի խորհիր որ ան կրնայ հետեւանք ունենալ քարիւղի համաշխարհային շուկային վրայ: Ըստ իրեն, Իրաքի դէմ պատերազմի մը սպառնալիքն ալ տակառ գլուխ 5 տոլարի վտանգ մը կը ստեղծէ: Առանց այդ վտանգին սպառնալիքին տակառին գինը 24 կ'ըլլար փոխանակ 29-ի: Արտածող երկիրները կը խորհին որ քարիւղի ներկայ սակերը քաղաքական գին մը կը ցոլացնեն եւ ոչ թէ տնտեսական հաւասարակշռութեան գին մը՝ առաջարկողին եւ ուզողին միջեւ: Այն հարցումին թէ ի՞նչ վտանգ կայ ոճրափորձերու թիրախ քարիւղի փոխադրութեան ծովային ճամբաներուն, Փ. Թերզեան կը պատասխանէ.- «Եթէ ոճրափորձ մը ըլլայ Օրմուզի նեղուցին մէջ, որ պարտադիր անցքն է օրական 15 միլիոն տակառի, այսինքն համաշխարհային սպառումին 20%-ին, այն ատեն սակերու ահաւոր յաւելում մը կրնայ տեղի ունենալ: Բայց, արաբապարսկական Ծոցին մէջ ոճրափորձի մը վտանգը գրեթէ անգոյ է: Ոչ միայն շրջանի երկիրներու խիստ հսկողութեան տակ է, այլեւ ամերիկեան օդային եւ ծովային կարեւոր ուժի մը:

Եզրակացութեան մէջ, Փ. Թերզեան կը գտնէ որ ներկայ յաւելումը բնաւ չարդարացուիր: Իրողութեան մէջ, կ'ըսէ, համայն աշխարհ տեսակ մը պատերազմական տուրք կը վճարէ պարզապէս ամերիկեան վերիվայրումներուն պատճառաւ: Անշուշտ այս տեսակ մը պատերազմական տուրքը կը նպաստէ քարիւղ արտադրող երկիրներուն, քարիւղային ընկերութիւններուն եւ բազմաթիւ պետութեանց հարկային մուտքերուն: Պատերազմական այս տուրքը ալ աւելի կարեւոր է, քանի այլ արտադրութիւններու գինը, ինչպէս կազի գինը քարիւղի գինէն կախում ունի:

ԻՐԱՔԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անգարայի մէջ, Հոկտեմբեր 4-ին, հանրապետական վեհաժողով մը գումարուած է, պատասխանելու համար Իրաքի դէմ պատերազմին Ատանայի, Մալաթիայի եւ Տիյարպէքիրի զինուորական օդային խարիսխները գործածելու ԱՄՆ-ու արտօնութեան դիմումին: Վեհաժողովին մասնակցած են Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, Պաշտպանութեան եւ Արտաքին գործերու նախարարները, Սպայակոյտի նախագահը, ՄԻԹ-ի կցորդը ու ապահովութեան մարզի այլ պատասխանատուներ:

ԱՄՆ երեք խարիսխներէն ամէնէն կարեւորը նկատած է Ատանայինը, արտօնութիւն ուզելով նաեւ հոն գործածելի օդանաւերուն թիւը աւելցնելու: Թրքական հողային տարածքը գործածելու դիմում չէ ներկայացուած:

Թրքական ռազմավարութիւնը ամփոփուած է հետեւեալ եօթը կէտով. Թուրքիա կը նախընտրէ որ Իրաքի դէմ զինեալ գործողութիւն տեղի չունենայ, իսկ ունենալու պարագային ստացած ըլլայ միջազգային հաւանութիւն: Ոչ մէկ ձեւով արտօնելի է Իրաքի մասնատումը եւ հիւսիսային գօտիին մէջ քրտական պետութեան մը հիմնումը: Պէտք է հատուցուին Թուրքիոյ կրելիք տնտեսական վնասները: Թուրքիա պիտի չընդունի ապաստանողները: Զինեալ գործողութիւնը պէտք չէ երկար տեւէ: Մուսուլի եւ Քէրքիւքի քարիւղի պաշարները պէտք չէ քրտական խմբակներու հակակշռին ենթարկուին:

Նոյն վեհաժողովը ընդգծած է որ հիւսիսային Իրաքի մէջ քրտական անկախ պետութեան մը հիմնումը Թուրքիոյ համար զինեալ միջամտութեան պատճառ կը նկատուի:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Եւրոպական Միութեան յանձնախումբը հրապարակած է այն տեղեկագիրը ուր ամփոփուած է թեկնածու 13 երկիրներու կողմէ եւրոպական չափանիշներու կիրարկութեան արժեւորումը: Թուրքիոյ մասին ըսուածը այն է որ դրական քայլեր առնուած ըլլալով հանդերձ, կան գործադրութեան լուրջ թերիներ որոնց պատճառով Թուրքիոյ հետ բանակցութեան ստոյգ թուական չէ ճշդուած:

Մատնանշուած թերիներուն գլխաւորը չարչարանքի կիրարկութեան շարունակուիլն է թրքական բանտերուն մէջ: Կը յաջորդէ արտայայտութեան ու գաղափարներու ազատութեան կաշկանդումը. ինչպէս օրինակ ցոյց կը տրուի նախկին քիւրտ երեսփոխաններու բանտարկուած մնալը:

Թուրքիոյ ուղղուած քննադատութիւններէն են փոքրամասնութիւններու նկատմամբ Գոփընհակընի չափանիշներուն անյարիր վերաբերումները: Տեղեկագիրը կը մատնանշէ կրօնական վարժարան բանալու արգելքը, վաքըֆներու առնչուած վարչարարական սահմանափակումները: Քննադատուած է նաեւ Ազգային ապահովութեան կազմակերպութեան կազմաւորումի եւ աշխատութեան կերպը:

Այս եւ տակաւին տնտեսական մարզի անբաւարարութիւններու պատճառով յանձնախումբը վճռած է որ բանակցութեան համար Թուրքիոյ ստոյգ թուական տալու հարցը ձգուի Գոփընհակընի դեկտեմբերեան վեհաժողովին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրոնիկագիր ԵՒՍԵԲԻՈՍ

«ԲԱՐԵԳՈՐԾ ՄԻԼԻՕՆՆԵՐԸ...»

... Այս անգամ ալ փրկողը ինք եղաւ, իմ այնքան խնդրած, պատէ պատ զարկած «Միլիոնները»:

Անհաւատալի կը թուի, բայց պէտք է խոստովանիմ որ երկար ատեն է այնքան հաճելի մուտք չէի գործած Երեւան, առաւօտեան այս արտասովոր ժամերուն,

Տեսարանը այնքան հաճելի էր որ, երբեք նեղութիւն չզգացի, երբ միակ վալիզս, երկու եռանդուն վարորդներ կը քաշկռտէին, ջանալով իւրաքանչիւրը իր վարձակառքին մէջ զետեղել եւ բնականաբար նաեւ զիս, որ տէրն էի այս քաշքըշուող «արարածի՞ն»:

Պարոնեանը միտքս եկաւ անմիջապէս Պոլսոյ զաւառացի իր բեռնակիրներու անմոռանալի պատկերներով: Մինչ հետաքըքիր էի թէ ինչպէ՞ս կրնայ վերջանալ այս անակնկալ կատակերգութիւնը, անկիւնէ մը, յանկարծ յայտնուեցաւ «Հաշտարար հոգի» մը օդակայանի շրջափակին մէջ ծառայող ոստիկան մը, սովետական, կարմիր բանակային տապականման անխուսափելի գլխարկը գլխուն, հեղինակաւոր, քիչ մ'ալ թատերական շեշտով, սաստեց որ հանգիստ ձգեն իմ պայուսակս եւ զիս, քանի – «պատուական անձ մըն եմ» (եղեր) հայրենասէր, աղնիւ եւ փի կարողութեան ԳՈՐԾԱՐԱՐ մը, որ ո՞վ գիտէ քանի – քանի ընտանիքներու գործ կրնայ ստեղծել...:

– Բայց դուք ինչպէ՞ս գիտցաք որ պատուական, ազնիւ եւ հայրենասէր անձ մըն եմ –:

– Ախր երեւո՛ւմ ա՛ հէնց ձեր աչքերից (՞) ... Ձեզ մի բան ասեմ. ես գնում եմ Երեւան, մեքենայիս մէջ տեղ կայ, կարող եմ ձեր ցանկացած տեղն հասցընել...:

Այդ պահուն իմ միակ «ցանկացած տեղը» իր քով նստիլն էր եւ զինքը խօսեցընել: Երկար տարիներու երազս եղած է, նման առիթ մը ստեղծել եւ սա «չոր, քարսիրտ մարդոց» ներաշխարհը պեղել: Ազգականներուս եւ ծանօթներուս մէջ ոչ զինուորական կայ, ոչ միլիցիոնէր: Վիճակահանութենէն ելլէր, պիտի չհաւատայի «բախտիս»:

Սովետական Հայաստան կատարած առաջին այցելութենէս սկսած, տասնեակ տարիներ առաջ, այս դասակարգին վերաբերումը պարզ քաղաքացիին հետ, հանելուկ մը եղած է ինծի համար: Կը խորհէի որ անպայման, Սովետական Միութեան անծայրածիր սահմաններուն մէջ, յատուկ կեդրոններ ստեղծած ըլլան «Բարբարոսութիւն եւ կոպտութիւն» դասաւանդելու: Կը յիշեմ թէ ինչպիսի կոպտութեամբ եւ հրամայական եղանակով «ԳԱՅ»ի ոստիկանները, զիս պանդոկ վերադարձուցին, Հաղխաղանքի կէս ճամբայէն, հակառակ արտօնութիւն առած ըլլալուս, մօտաւորապէս երեսուն տարիներ առաջ: Անկէ յետոյ, ամէն ճիգ թափած եմ խուսափելու անոնց ներկայութենէն, վախէն աւելի, մարդկային կոպտութիւնն է որ զիս կը խանդարէ:

Պաշտօնները ինչպէ՛ս մարդս կը կերպարանափոխեն:

«Միլպետ»ը դարձաւ ընկերս: Գլխարկը հանելէն վերջ, կարծես աւելի մտերմացաւ եւ սկսաւ հարցումներու շարանը, որոնց վարժութիւնը առած եմ, իմ բազմաթիւ ճամբորդութիւններուս ընթացքին:

Տուաւ անունը, ես ալ իմս, սկսանք Պարոնն ալ մէջտեղէն հանել: Մենք դարձանք կարծես երկար տարիներու ընկերներ:

Առաջարկեց տուն տանիլ եւ խաշ կերցընել. նախորդ գիշեր կինը պատրաստած էր հիւրերուն համար, քանի այսօր տղուն ծնունդն է (այսինքն տարեդարձը), մի լաւ «քէֆ» անել, յետոյ ինք զիս կը հասցնէ տուն:

Հասկցուցի որ Երեւան գալը դիւրին գործ չէ. հարկ է ամբողջ օր մը դոհել առաւօտեան ժամը հինգին հասնելու համար. թէ շատ յոգնած եմ. հանգիստի պահանջք ունիմ. խոստանալով որ իր հըրաւէրը չեմ մերժեր՝ կը յետաձգեմ ուրիշ օրուան, աւելցնելով սակայն, որ շատ պիտի «ցանկանայի» եթէ զիս քիչ մը պտըտցնէր երեւանեան լուսաբացը դիմաւորելու...: Նպատակս էր՝ կարելիին չափ երկարել մեր խօսակցութիւնը:

...եւ մենք երկուքով, եւ առանց «միլիցիայի» սուլոցներու վախին, յառաջացանք աննպատակ, առաւօտեան Երեւանի ամայի ճամբաներով, զիրար գտած խակական երկու «աղբօր պէս» խօսակցելով.

– Հիմա ինծի ըսէ՛. ինչո՞ւ համար խեղճ ժողովուրդը այսքան կը չարչարէք, հազիւ խեղճ կառք մը տեսնէք, խեղճ վարորդով, ձեռքի սպիտակ ցուպը կը բարձրացնէք, սուլոց մը եւ տուգանք, որ միշտ կաշառքով կը փակուի...:

– Հայրենակի՛ց, մեր ամսական վարձքը չնչին է. լաւ կառքերը կա՛մ պետական են, կա՛մ դեսպանական կա՛մ ալ մաֆիոզական. չեն կանգնի. որ պնդես՝ ծեծ էլ կ'ուտես... «չէֆը» մեզանից փող է ուզում... որ չտաս, տունդ կը քանդէ... ասա՛. մենք ո՞նց ապրենք: Էս երկրում՝ որ մէկը միւսին չուտէ, սովից կը մահանայ: Ախր մի կերպ եօլա ենք գնում. Թո՛ղ որ էսպէս ապրենք, մինչեւ նոր կարգեր գան...:

– Ուրեմն նոր կարգ չէ՞ եկած տակաւին: Անկախութիւնը ումի՞ համար է:

– Ի՛նչ նոր կարգ, ի՛նչ անկախութիւն: Սովետի սիստեմն է շարունակւում՝ սովետի մարդկանցով... մեր կառավարութեան բոլոր մարդիկը սովետի մարդիկ են, նոր մարդ չկայ: Էն վախտի լաճերը, հիմ ադարձած են չէֆ: Ա՛խր ի՞նչ ասեմ. լաւ է չխօսենք:

Եթէ քիչ մըն ալ խօսիլ տայի, կը զգայի որ խեղճ մարդը նեղ կացութեան պիտի մատնուէր: Ի վերջոյ հազիւ կէս ժամէ ծանօթացած ենք իրարու եւ ո՞վ ըսաւ որ ես «նախագահի մարդոցմէ» չեմ: Մթնոլորտը՝ ընտրականը կանխող լարուած բան մը ունի: Օր օրէ նախագահամինտներ կ'աճին, կը բազմանան: Ոստիկանը ինծի հասկցուց որ կեցութեանս շրջանին՝ քաղաքականութեամբ չհետաքըքրուիմ: Ձես հասկանար, – ըսաւ, – ո՞վ կեղծ է, ո՞վ՝ անկեղծ ... եւ աւելցուց.

– Մեր կուսակցութիւնները չեն մտահոգուած ընտիր անձ մը փնտռելով, որ երկիրը զարգացնէ, հարստացնէ, ժողովուրդին խնամք տանի, այլ ընդհակառակն կը փնտռեն մէկը՝ որ իրե՛նց խնամք տանի, ոսկորի կտոր մը տայ նոր կառավարութեան մէջ, տիրանան մնացած ինչքերուն այլեւ յղփացնեն իրենց շրջանակը միայն:

ՍՈՎԵՏԻ ՍԻՍՏԵՄՆ Է ՇԱՐՈՒՆԱԿՒՈՒՄ

Մեր ամբողջ խօսակցութենէն այս երեք բառերը դամուած մնացին ուղեղիս մէջ: Սա պետական պարզունակ պաշտօնեան, ամբողջ տեսանկիւնս տակնուվրայ ըրաւ: Ես մինչեւ հիմա, անկախացած հայրենիքի մը գինովութիւնը կը փորձէի ապրիլ, բայց արդէն Հոկտ. 27-ի ահաւոր ոճիրէն յետոյ, տարակոյսի մանրէ մը սկսած էր բոյն դնել մէջս, եւ անկախութեան թմրեցուցիչ գինովութիւնը, աստիճանաբար վերածել գլխացաւի...:

Իրականին մէջ, եթէ ուզենք վերլուծել թէ ո՞ւր է անկախութիւնը կամ նոր կարգը, շատ բան պիտի չկարենանք գտնել:

Քու հարազատ հայրենիքիդ մէջ, առաջին շփումդ, կը սկսի ռուս զինուորականի մը հետ, անցագիրներու քննիչ, որ բացի իր մայրենի լեզուէն, ուրիշ ոչ մէկ ծանօթութիւն ունի. երկար-բարակ երեսիդ եւ անցագիրիդ նայելով, ոճրագործ մը փնտռողի տպաւորութիւնը կը ձգէ, առանց դոյզն կարեւորութիւն դարձնելու տասնեակներով կարգի շարուած ճամբորդներուն, յոգնած եւ քնատ...:

Կիսամութ այս տխուր օդակայանին մէջ, ուր անախորժ ծուխի եւ մէզի հոտ մը բռնած է մթնոլորտը, ռուսերէն գիբեր ամէն կողմ, խօսնակ մը, որուն բարձրախօսը փոխանակ խօսքը բարձրացնելու, ականջներդ կը տանջէ, եւ անշուշտ բան չես հասկնար, հայերէն – ռուսերէն խօսող զինուորականներ, որոնց տարազը, իրենց «թէճէէրէի» գլխարկներով, մնացած է նոյնը, Լենինէն, Ստալինէն ժառանգուած:

Կը մտնես մայրաքաղաք, բոլոր համայնավար գործիչները հոն են: Օտարները (Լենին, Ստալին, Ազիզբէկով) մեկներ են, մնացեր են Հայերը իրենց հրապարակներով, յուշարձաններով ... Գայը իր ձիուն վրայ, Սպանդարեանը Նժդեհի հրապարակի կեդրոնը, Միասնիկեանը, Շահումեանը, Ամիրեանը, Ղուկասեանը...:

Գնա՛ Դինամօ մարզադաշտ, ոչ մուտքին ոչ ալ ներսը հայերէն տառի կը հանդիպիս. միայն ռուսերէն եւ այսպէս շատ մը կեդրոններ, նախարարութիւններ, պետական եւ ոչ պետական շէնքերու վրայ հայերէնը մոմով պիտի փնտռես:

Ներկայ եղած եմ բազմաթիւ երաժշտական համերգներու, ուր յայտագիրները տրուած են յաճախ միայն ռուսերէնով...:

Նախագահ մը՝ որ կոմսոմոլի (համայնավար երիտասարդութեան) պատասխանատու եղած է, պետութեան մաս կազմող շատերու նման:

Լրագիրներ՝ որ տիտղոս փոխած են միայն, իսկ բովանդակութիւնը փոխել փորձողներն ալ, փոխան երբեմնի գուլագներու, Երեւանի լայն պողոտաներու մայթի մը վրայ, յանկարծ «վթարի ենթարկուած» կամ անկենդան գտնուած իրենց բնակարանին մէջ...:

Եթէ որպէս ընդդիմադիր՝ լուրջ վըտանգ ներկայացնես, անկասկած ամբաստանութեամբ մը ընդդիմութեանդ մնացած տարիները բանտի մը չորս պատերուն մէջ կ'անցընես...:

Եթէ փորձես քու ծանօթ նախագահ - դասընկերիդ մօտենալ մտերմաբար բարեւ մը տալու, կրնաս խոշտանգուիլ եւ ըմպաննուիլ ճեմիշի մը անարգ մէկ անկիւնը:

Եթէ դպրոցի տնօրէնիդ սահմանուած գումարը «չնուիրես սրտանց» վկայականդ չես ստանար, ոչ ալ հիւանդանոց կրնաս մտնել՝ եթէ բժիշկիդ «բաժինը» տունը մոռցած ես...

Իմ նոր բարեկամ ՄԻԼԻՑԻՈՆԷՐՍ արդեօք դեռ որքա՞ն պիտի սպասէ ՆՈՐ ԿԱՐԳԻՆ:

(Շար. 1)

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԳԷՈՐԳ ՊԱԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ՀԱՄԲՈՒՐԵԼԻ ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարելի չէ կանգնիլ անոր կեանքի ուղիին մշտադալար պատմութեան դիմաց եւ սրտաբաց չխոնարհիլ ու չհիանալ այն ամբողջական նուիրումին, որուն ղօղանջը պիտի պատմէ սրբութիւններու նուիրուած հաւատացեալներու կենցաղին մասին:

Հայր Գէորգ Պալեան, մկրտութեան անունով Էմանուէլ, ծնած է 1937-ին, Թրիփոլի: Բ. Աշխարհամարտին յաճախած է Ցիսուեան միաբանութեան Ս. Թերէզ եկեղեցիին յարակից դպրոցը: Մանկութեան տարիներուն խորապէս տպաւորուած հաղորդութեան խորհուրդով՝ հօրենական տան թոնիրին պատերուն վրայ կը պատրաստէ նշխարներ եւ իր հասակը ծածկող գունաւոր զգեստներ հագած՝ գանոնք թաղեցիներուն կը բաժնէ իբրեւ հաղորդութիւն, եկեղեցին միախառնելով իր առօրեային:

Տասներկու տարեկանին կը դառնայ Մխիթարեան դպրեվանքի սան եւ իր ծընողքին ուղղուած նամակի մը մէջ կը գրէ. «Զիս մի՛ փնտռէք, ես Պիքֆայայի վանքն եմ»: Ցաջորդ տարի, 1950-ի Յունուարին կը հասնի Սուրբ Ղազար: 1962-ին կ'աւարտէ Հռոմի Գրիգորեան Միջազգային համալսարանը եւ նոյն տարին կը ձեռնադրուի Ս. Ղազարի վարդապետ: Կը ծառայէ հայաշատ գաղութներու մէջ: 1991-ին կ'ընտրուի Մխիթար աբբահօր 11-րդ յաջորդը եւ մինչեւ 1994 կը ծառայէ իբրեւ Մխիթարեան միաբանութեան աբբահայր: 1996-էն 2000 Հայաստանի Տաշիրի շրջանին մէջ կը նուիրուի հովուական գործունէութեան՝ դառնալով անձնազոհութեան դեղեցիկ օրինակ ժամանակակից պատմութեան մէջ:

Այժմ մահուան քառասունքի հոգեհանգիստ...

Կանգնած է ան իր հաւատքին անվախճան ճանապարհին, մտերիմ ու ժպտուն, հարազատ՝ իր հանդիպած իւրաքանչիւր անձին. անոր կեանքին մէջ չկան ծանօթներ կամ անծանօթներ: Ան հայրական նոյն հոգածութեամբ ու բարեգործ տըրտով մօտ էր բոլոր ազնիւ նպատակներուն ու գործերուն: Բազմաձայն ծառայութեան վազք մը եղաւ անոր կեանքը, ըսկըսեալ հօրենական թոնիրէն բուրող իր նշխարներէն, մատուցուած՝ բոլորին:

Հանդիպած ենք ընտրեալներու, որոնց մէջ ոմանք, մշտաշողները, մաս կազմած են մեր կեանքին հարստութեան: Հայր Գէորգին վաստակը կարելի չէ հաշուել դրամատուներու դարպասներուն ետին: Իր սերմնացան բռւնով ան իր էութեան ու հաւատքին կենարար ճառագայթները արձակած է կեանքի բազում պահերուն եւ գանոնք հասցուցած է բոլոր խաւերուն: Իրմով հաւատացեալ՝ մենք կը դառնանք հանդիսատես բախտաւորները իր յաւերժական երթին, եւ ան կը ծաղկազարդէ մեր յիշողութեան դաշտերը:

Մարդկային հոգիներու մութին մէջ կայ քարացած դրախտ մը, ուր լոյս վառեց ան իր լուռ աշխատանքով: Երբ վանքերը կ'արձագանգեն սրբազան կեանքի մը պատգամները եւ կեանք մը կ'ուռճանայ հաստատ ծառայութեան բերքով, ուրախութիւն պարգեւելով զրկուած ու կարօտ հոգիներու, ահաւասիկ կը բացուի դուռը դրախտի, որուն մշտական բընակիչը դարձաւ Հայր Գէորգ:

Անոր խորանը քարաշէն եկեղեցին մէջ չէր միայն, այլ զինք կ'առաջնորդէր դէպի ժողովուրդին տրտում եւ տառապող խաւերը, ուր մարդը կարիքը ունէր մարդուն եւ Աստուծոյ օգնութեան, փարատելու համար իր ցաւերը: Հայր Գէորգ, ճշմարիտ սամարացին, ճշմարիտ կրօնաւորը, ճշմարիտ քրիստոնեան՝ իր էութիւնն ու ամբողջ կարողութիւնը փի սպաս դրաւ կարիքաւորներու օգնութեան: Հաւատարիմ մնալով Մխիթարեան ուխտին՝ ան խանդավառեց մեր հաւատքը:

Արդարամտութեամբ ու բարութեամբ յորդուն՝ ան նորօրէն կը կշռադատէր երեւոյթներն ու մարդիկը՝ իրենց բոլոր վիճակներուն մէջ եւ իր լայնախոհ դատումներով կը մնար միշտ սիրելի: Անտեսանելին տեսնելու ազնուաշունչ զգայնութիւն մը զինք կը պահէր միշտ փնտռուած ու ընդառաջող:

Դարերը ներկայ են անոր իւրաքանչիւր գործին ու խօսքին մէջ եւ կ'ընթանան դէպի յաւերժը հայրենականին: Ժուժկալ ու զուսպ Հայր Գէորգ եղբայրացաւ հայ գիւղացիին հետ: Մխիթար Սեբաստացին եւ նման նուիրեալներ ներկայ են հայրենիքի մէջ, հայրենի հողին վրայ ապրող հայ մարդուն սրբազան ճիգերուն հետ: Հայրենիքը այժմ եւ յաւիտեան կարիքը ունի իր որդիներուն հարազատութեան:

Հայր Գէորգ իր կեանքին վերջալոյսով դարձեալ գեղեցկացուց Հայոց պատմութեան երկնակամարը, Հայաստանի մէջ ծնելու համար նոր առաւօտներ՝ մաքրադտուած եւ աստուածաշունչ կենցաղով:

Ո՛վ տայր ինձ զառաւօտն Նաւասարդի ... եւ սրտամօտիկութիւնը Հայր Գէորգի:

Պատահական մեր հանդիպումները Մխիթարեան կառոյցներու մէջ բազմաձայն արմատներ կ'արձակեն, ինչպէս այսօրուան հանդիպումը՝ անոր քառասունքին հետ: Հայր Գէորգի կեանքին պատուաբեր էջերով կը մեծնայ Սուրբ Ղազար կղզին:

Ան կռուչած ու հաւատարիմ մնաց իր ուխտին...

Մնաց մեզի համար համբուրելի յիշատակ:

ՅԱԿՈԲ ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

1975-ին Ֆրանսայի ներկայի նախագահը Ժ. Շիրաք Վ. Ժիսքար-տ'Էսթէնի վարչապետն էր. այդ հանգամանքով Վերսայլի մէջ կ'ընդունէր Իրաքի «Յեղափոխութեան Հրամանատարութեան խորհուրդի փոխ նախագահ» Ս. Հիւսէյնը որ արդէն իր երկրին հզօրագոյն դէմքերէն էր: Ժ. Շիրաք անվարան իր գնահատանքը, համարումը եւ համակրանքը կը յայտնէր անոր: 11 տարի ետք, այս անգամ որպէս վարչապետը Ֆ. Միթերանի, դիւանագիտական մամուլին կը յայտարարէր թէ Ֆրանսա Իրաքի բարեկամն ու դաշնակիցն է եւ այդ կեցուածքը որեւէ փոփոխութեան ենթակայ չէ:

Այսօր երբ ծայր տուած է իրաքեան նոր տագնապ մը, Ժ. Շիրաք որպէս Ֆրանսայի նախագահ, ճիշդ է որ ԱՄՆ-ու իր պաշտօնակիցը կը զգուշացնէ այդ երկրին դէմ միակողմանի ամէն նախաձեռնութենէ, բայց կ'ընդունի նոյն ատեն թէ Պաղտատի ընթացքը խնդիր մը կը ներկայացնէ: Ի՞նչ պատահեցաւ անցնող մօտ երեք տասնամեակին ընթացքին, հարց կու տան շատեր:

Իրաք 1972-էն ազգայնացուցած էր քարիւղի իր անհատնում պաշարները ու անոնց եկամուտով ձեռնարկած էր տնտեսութիւնն ու զինուորական ուժը զարգացնելու: Կրեմլինի հետ բարեկամութեան ու գործակցութեան դաշինք ստորագրած էր, ունէր համայնավար եւ համայնավարամէտ քիւրտ նախարարներ: Այսուհանդերձ, Արաբական Միութեան ընկերվար Պաաս կուսակցութիւնը որ իշխանութեան տէրն ու տիրականն էր, ոչ ոքի հետ բան մը բաժնելու նպատակ ունէր: Արդէն քիչ ժամանակ անց համայնավարները կարգի պիտի հրաւիրուէին, իսկ Քիւրտերը վերսկսէին զինեալ պայքարը:

Ս. Հիւսէյն 1979-էն, երբ կրօնամոլ հոսանքը ծայր կ'առնէր, սկսաւ հանդիսանալ Տը Կօլի արաբական տարբերակ մը, լայնախոհութիւն ցոյց տալով կրօնական մարզին մէջ: Իսկ Փարիզ փայլուն համաձայնագրերու հեռանկարէն հմայւած էր ու կը ջանար Մոսկուայէն անջատել անոր կարեւոր այդ դաշնակիցը: Արդարեւ, 1980-ին Սատտամ դատապարտած էր սովետներու Աֆղանիստանի ներխուժումը:

Հինգ տարի առաջ, Ֆրանսա հիւլէական երկու արտադրիչ ծախած էր Իրաքի: Մէկը վոլֆրամ պիտի արտադրէր. ատիկա պատճառ եղաւ որ Իսրայէլ պնդէ թէ Ս. Հիւսէյն զայն արաբական ատոմական ռումբին պատրաստութեան առաջին քայլը կը նկատէ: Ապարդիւն եղան Փարիզի ու հիւլէական ուժանիւթի միջազգային գրասենեակին հաւաստումները թէ այդ որակի վոլֆրամը զինուորական նպատակով գործածելի չէր: Իսրայէլեան օդուժը 1981-ին քանդեց այդ արտադրիչը: Ֆ. Միթերան որ նոր նախագահ ընտրուած էր ու կը պատրաստուէր Երուսաղէմ երթալ, դարմանելու նպատակով 1967-ի իսրայէլեւարաբ պատերազմին ընթացքին Տը Կօլի պատճառած ճեղքերը եւ պաղեստինեան դատը պաշտպանելու, գայրացած հիւլէական արտադրիչին քանդումէն, օգնութիւն խոստացաւ Պաղտատի որպէսզի քանդուած արտադրիչը վերաշինուի: Այդ խոստումը չյարգուեցաւ, իսկ միւս կողմէն, Ֆրանսա զանազան միջոցներու դիմեց, Իսրայէլի հետ իր հակադրութիւնները թեթեւցնելու նպատակով. նախագահն ալ ի վերջոյ, յաջորդ Մարտին կատարեց ծրագրուած, յետաձգուած այցը:

Շրջանին կացութիւնը բաւական լարուած էր այդ ատեն. 1979-ին Իրանի մէջ Խոմէյնիի իշխանութեան հաստատումը շատ բան տակնուվրայ ըրած էր: Ս. Հիւսէյն որ Շահին հետ 1975-ին համաձայնութեան եկած էր սահմանային ջուրերու բաժանումին ու Քիւրտերու ապստամբութեան Թեհրանի նեցուկը դադրեցնելուն մասին, լրջօրէն ազդուեցաւ. մանաւանդ որ այաթոլլաներուն գրգռութիւնը ամէն օր կը բազմապատկուէր: Շարունակութիւնը ծանօթ է Իրան - Իրաք պատերազմով որ տեւեց ութ տարի, հարիւր հազարաւոր զոհ պատճառելով:

Միթերան 1982 Նոյեմբերին կը յայտնէր թէ Ֆրանսա չի փափաքիր Իրաքի պարտութիւնը, պէտք է անպայման արաբական եւ պարսկական աշխարհներուն միջեւ հաւասարակշռութիւնը պահպանել: Ատիկա արդելք չէր եղած սակայն որ երկու տարի ետք գերարդիական հրթիռներ տրամադրէր Իրաքի որոնցմով Խարկ կղզիի իրանեան քարիւղի հաստատութիւնները պիտի քանդուէին:

1988-ին պատերազմողները ուժաքամ էին ու հրադադար ստորագրուեցաւ: Ս. Հիւսէյն Պարսից ծոցի մենատէրներէն պահանջեց որ ջնջեն իր պարտքերը, քարիւղի գինը բարձրանայ եւ օգնեն երկրին վերակառուցումին: Սակայն, չկրցաւ համաձայնութեան մը յանգիլ Քուէյթի մեծահարուստ էմիրին հետ: Միւս կողմէ, քիչ մը շատ չուտ հաւատք ընծայեց Միացեալ-Նահանգներու դեսպանուհիին ըսածին թէ իր երկիրը միջամուխ պիտի չըլլար միջարաբական սահմանային վէճերու: Կացութիւնը օրէ օր աւելի ու աւելի ձգտուեցաւ ու Ս. Հիւսէյն ճակատագրական սխալը գործեց իր բանակները ղրկելով Քուէյթի վրայ:

ՄԱԿ-ի հիմնումէն ի վեր նման յարձակում առաջին անգամ կը գործուէր ու պետութիւն մը բանի ուժով կը ջանար կլլել ուրիշ պետութիւն մը: Դատապարտումը ընդհանուր եղաւ: Բազմաթիւ փորձեր եղան, յատկապէս Ֆրանսայի ու Խորհ. Միութեան կողմէ որ Ս. Հիւսէյն հասնի կարգադրութեան մը: Սակայն, ան չափազանց շատ կ'արհամարհէր Ամերիկացիները, չհաւատալով որ կրնան ցամաքային պատերազմ մղել. վստահ էր նաեւ որ Խորհ. Միութիւնը նման պարագայի մը պիտի միջամտէ: Ցամաքումը առաջնորդեց ծանր ձախողութեան: Շիիները զանգուածաբար ապստամբեցան ընտեղծուած առիթը չահարկել ուզելով: Ս. Հիւսէյն սանձեց զանոնք: Քիւրտերը աւելի բախտաւոր եղան, ներքին ինքնավարութեան մը տիրանալով: Անկէ ի վեր Սատտամ մուկ ու կատուի խաղ կը խաղայ Անգլեւսաքսոններու հետ: Իսկ Ֆրանսա, գիտակից՝ իր խաղաքարտերուն համեստութեան, կը ցաւի կացութեան վատթարացումին համար: Ներկայիս վախ կը պատճառէ ԱՄՆ-ու միակողմանի մէկ միջամտութեան հեռանկարը. ապա կայ հետաքրքրութիւնը թէ Եւրոպական Միութեան դիւանագիտութիւնը ծանրութիւն պիտի ներկայացնէ՞ իրաք կացութեան մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՑՈՒԹԻ ԳՈՂՑՈՒՐ

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 20-ին, բացումը կատարւած է տեղւոյն Լուսաւորիչ երգչախումբին եղանակին: Բացման ուղերձով մը հանդէս եկած է տնօրէն Խորհուրդի ատենապետը՝ Յակոբ Սարաֆեան, որ յիշեցուցած է թէ երգչախումբը գալ տարի պիտի տօնէ իր հիմնարկութեան 75-ամեակը: Տեղեկացուցած է թէ այս տարի տեղի պիտի ունենայ երգահանդէս մը, 2003-ին ալ դարձեալ բացառիկ երգահանդէս մը: Խօսք առած է Լուսաւորիչ երգչախումբի վարիչ ուսուցիչը Յակոբ Մամիկոնեան: Ապա, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է:

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ 2002-Ի ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄԸ

Սեպտեմբեր 28, Շաբաթ օր Փարիզի համալսարանական ոստանի Հայ տան սրահին մէջ 2002-ի մրցանակաւորներուն յանձնուեցան Հայ Դատի յանձնախումբին պարգեւները: Այս տարուան մրցանակները կոչուած էին Թուրք հրատարակիչ Այշէ Զարաքօլուի անունով: Ներկայ էին Տան տնօրէնուհին Ծովինար Գեւոնեան, դատակազմի անդամներէն Անահիտ Տէր-Մինասեան, Գլէր Մուրատեան: Միւս անդամները եղած էին Անահիտ Տօնապետեան, Փաթրիք Տօնապետեան:

Հայ Դատի յանձնախումբի նախագահ Յարութ Մարտիրոսեան շեշտեց կարեւորութիւնը այդ մրցանակին, հետեւաբար հետաքրքրութեան որ կ'ուղղուի Հայաստանի, կամ Հայերու նիւթով համալսարանական աշխատանքներու: Մրցանակաբաշխութենէն առաջ Գ. Մուրատեան ներկայացուց այդ բնոյթի զանազան աշխատանքներ:

2002-ի առաջին մրցանակը յանձնուեցաւ Գլարիս Լորասի, «Ս. Էթիէնի Հայերը» նիւթով՝ մեթրիզի աւարտաճառին: Գ. մրցանակը շահած էր Անահիտ Մարտիրոսեան, նոյնպէս մեթրիզի աւարտաճառով որուն նիւթն էր «Հայաստանի ջրային պաշարներուն մատակարարումը»: Ինչ կը վերաբերի Բ. մրցանակին, իր ուսումնասիրութիւններուն բնոյթին պատճառով ուզած էր որ անունը չհրապարակուի:

Հայ Դատի յանձնախումբը գոհ է առաջին այս մրցանակաբաշխութեան գտած ընդունելութեան, յատկապէս ներկայացուած անոնց որակը: Դատակազմը ստացած էր զանազան ճիւղերու պատկանող 15 համալսարանական աշխատութիւն (պատմութիւն, յեղագիտութիւն, արուեստ եւ հնագիտութիւն, սինէմա, քաղաքական գիտութիւններ, տնտեսութիւն, ընկերաբանութիւն, գրականութիւն): Ցոյց տրուած հետաքրքրութիւնը զօրացուցած է Հայաստանի կամ Հայերու մասին ուսումնասիրութիւններու նեցուկ ըլլալու Հայ Դատի յանձնախումբին վճռակամութիւնը:

Պարգեւներու յանձնումի հանդիսութեան փակումէն առաջ, յանձնախումբին նախագահը յայտարարեց 2003-ի մրցանակաբաշխութեան բացումը. պիտի պարգեւատրուին 2002-ի ընթացքին ստացւած վկայականներու համար պատրաստուած աշխատութիւններ որոնք նիւթ կ'ընեն Հայաստանը կամ Հայերը:

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Եւ Արամ պատմեց իր կարգ մը սխրագործութիւնները, առանց կարմրելու եւ ամօթ զգալու, այլ գրեթէ հպարտութեամբ:

Գիշերը մութին կառախումբը կեցաւ Օսմանիէի կայարանը, ուր աքսորեալները վար իջեցուցին: Քաղաքը կայարանէն կէս ժամ հեռու էր, եւ հարկ էր ոտքով երթալ:

Երբ բանտ հասան, Աստիկ այնքան յոգնած էր, որ անմիջապէս փաթթուեցաւ իր պատանիքին եւ քնացաւ:

Հետեւեալ օրը քոմիսէրը կանչեց ամէնքը եւ ըսաւ.

- Հիմա ճամբայ պիտի ելլէք դէպի Իսլահիէ. անոնք, որ դրամ ունին, կրնան կառք վարձել, իսկ չունեցողները ոտքով պիտի երթան:

- Մենք կառքի դրամ չունինք, - յայտարարեցին ամէնքն ալ:

- Ես կառք կը վարձեմ, - ըսաւ Աստիկ, - ոտքով երթալու կարողութիւն չունիմ:

Արամ խնդրեց, որ զինքն ալ միասին կառքով տանի, եւ Աստիկ հաւանեցաւ:

Այս երկուքը եւ հետերնին ոստիկան մըն ալ, ճամբայ ելան եւ ութը ժամ ետքը հասան Հասան Պէյլի, ուր գիշերեցին:

Ճամբան բարեկամացած էին իրենց վրայ հսկելու պաշտօն ունեցող ոստիկանին հետ:

- Փոխանակ մեզի բանտ դնելու, - առաջարկեց Աստիկ, - պանդոկ մը տար, ուր միասին կը խմենք ու կը ճաշենք:

- Եւ քեզի ալ բացէն նուէր մը կու տանք, - աւելցուց Արամ:

Այս առաջարկը հաճելի թուեցաւ ոստիկանին եւ հրամայեց կառապանին՝ կառքը կեցնել քաղաքին մէջ գտնուող միակ պանդոկին առջեւ:

Աստիկի հրամանին վրայ պանդոկապետը, որ հայ մըն էր, այլազան աղանդերներով սեղան մը պատրաստեց եւ կէս օխանոց շիշ մըն ալ օղի բերաւ:

Երեքն ալ սկսան խմել, բայց երբ երկրորդ շիշը եկաւ, Արամ, արդէն գինովցած, ինկեր էր բազմոցին վրայ ու կը քնանար:

Գինարբուքի մէջ ոստիկանին ու Աստիկին մտերմութիւնը աւելցած էր: Աստիկ ուզեց օգտուիլ առիթէն:

- Եթէ ուզես, - ըսաւ, - կրնաս ինծի բարիք մը ընել եւ միանգամայն դրամ ալ շահիլ:

- Հասկցայ ըսելիքդ, - պատասխանեց ոստիկանը, - կ'ուզես թոյլ տամ, որ փախչիս:

- Կեցցե՛ս, ճիշդ գուշակեցիր:

- Բոլոր Հայերը, որոնք աքսոր տարած եմ, նոյն առաջարկութիւնը ըրած են:

- Եւ դուն ի՞նչ ըրած ես:

- Իրենց տուած դրամին համեմատ՝ կա՛մ մերժած, կա՛մ ընդունած եմ:

- Ուրեմն դժուարութիւնը միայն դումարին քանակութեան վրայ է:

- Բնականաբար:

- Լաւ ուրեմն, ի՞նչ կը պահանջես ինէ:

- Տասը ոսկի:

- Կ'ընդունիմ, - ըսաւ Աստիկ, - բայց պայմանով մը:

- Ի՞նչ պայման:

- Մեզ հոս բերող կառքը պիտի նստինք միասին եւ պիտի դառնանք Օսմանիէ: Հոն զիս կայարանը կը թողուս ու դուն քաղաք կը վերադառնաս:

- Այդ ալ կարելի է:

- Միայն թէ, - դիտել տուաւ Աստիկ, Արամը ի՞նչ պիտի ընենք:

- Կ'ուզես, որ այն ալ միասի՞ն տանիս:

- Ոչ՛, բայց հոս ինչպէ՞ս պիտի թողուս:

- Ատիկա դիւրին է. կը տանիմ այս տեղի բանտը կը յանձնեմ, ըսնցաւ գնաց: Երբոր հետիոտն եկողները հասնին, անոնց հետ ճամբան կը շարունակէ:

Այդ կարգադրութիւնները ընելէ ետքը իրենք ալ քնացան:

Հետեւեալ առտուն կանուխ ոստիկանը Արամը տարաւ բանտ, յետոյ վերադարձաւ եւ կառքը պատրաստել տալով՝ Աստիկի հետ մէջը մտաւ ու վերադարձան Օսմանիէի կայարանը:

Հոն ոստիկանը բաժնուեցաւ Աստիկէն: Այս վերջինը հարցնելով, փնտռելով գտաւ հայ պաշտօնեայ մը, որուն ինքզինք ներկայացուց եւ ըսաւ.

- Իբրեւ յեղափոխական եւ իբրեւ հայ թերթերու խմբագիր ամբաստանուած եմ եւ Տէր Զօր կը ղրկուէի կոր, երբ ճամբան յաջողեցայ փախչիլ եւ մինչեւ հոս հասայ՝ առանց օձիքս ձեռք տալու եւ հազար ու մէկ փորձանքներ անցընելէ ետքը հիմա կը խնդրեմ, որ իբրեւ հայ զիս պատսպարես այստեղ, մինչեւ որ կառախումբը ճամբայ ելլայ, եւ զիս վակոնի մը մէջ տեղաւորես:

- Ահա՛ դժուար խնդիր մը, - պատասխանեց պաշտօնեան:

- Ես գիտեմ, որ շատ հայ պաշտօնեաներ այս տեսակ ծառայութիւններ մատուցած են:

- Անշուշտ, միայն թէ պէտք է, որ մեկնող կառախումբին մէջ հայ պաշտօնեաներ գտնուին:

- Այստեղէն մեկնող կառախումբին մէջ չկա՞ն հայ պաշտօնեաներ:

- Դեռ չեմ գիտեր: Ատանայէն եկող կառախումբն է, որ պիտի վերադառնայ կրկին: Հոս հասնելէն ետքը կրնանք գիտնալ:

- Եւ եթէ հայ պաշտօնեաներ կա՞ն:

- Այն ատեն գործը կը դիւրանայ:

- Քանի՞ ժամէն կը հասնի կառախումբը:

- Հազիւ վեց - եօթ ժամէն, այսինքն առտուն:

- Գիշերը անցընելու համար տեղ մը պիտի կրնա՞ք գտնել:

- Իմ սենեակս ձեր տրամադրութեան ներքեւ է. ես գիշերային սպասարկութիւն ունիմ, հետեւաբար անկողնի պէտք չունիմ:

- Շատ երախտապարտ եմ ձեզ:

Աստիկ անմիջապէս գնաց պաշտօնեային խցիկը, ուր բոլորովին ապահով կը զգար ինքզինքը:

«Առայժմ գործերնիս յաջող է, - մտածեց ինքնիրեն, - բախտը մինչեւ հիմա ժպտեցաւ, եթէ այսպէս շարունակէ՝ Աստուծով մինչեւ Պոլիս կը հասնիմ...»:

(Շար. 319)

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 71-րդ եւ անուանակոչութեան 68-րդ տարին - Հոկտեմբեր 13, Կիրակի օր

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

հոգեւոր հովիւներուն - սարկաւագներուն - բարերարներուն - հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդոյ անդամներուն - Օժանդակ Տիկնաց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԻՐԻՃԵԱՆ

Քարոզի աւարտին օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ «գինեձօն» Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն որ խուռներամ ներկայութեամբ յարգէ Նուիրական յիշատակը Թաղիս Ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցութիւն ընել ուզողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

« A R A R A T » à LIVRY-GARGAN

A l'occasion des 10 ans d'ouverture du Cinéma Yves Montand de Livry-Gargan, Soirée «Regard de cinéastes»

Samedi 12 octobre à 20 heures 30

Projection du film **«Ararat»** d'**Atom Egoyan** suivie d'un débat et d'un cocktail.

Sur réservation au 01 43 83 90 39

36, rue Eugène Massé, 93190 Livry-Gargan

Organisée en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Sevran-Livry.

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**

PRESENTATION DE L'OUVRAGE

«50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»

par son auteur **Krikor Beledian** (Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

(Շար. Ա. էջէն)

բացակայութեան պատճառով դատական նիստերը տեղի չեն ունենար:

⁂

Մ. ՄԱԼԵՒԱ - ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ ԿՐԵՄԼԻՆԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Պուլկարահայ մարզուհի Մակտալենա Մալեւա-Պէրպէրեանի առաջին յաջողութեան անդրադարձած էինք («Յառաջ», Հոկտ. 5) երբ ան Թէնիսի «Կրեմլինի բաժակի» Գ. շրջանին յաղթած էր աշխարհի լաւագոյնին՝ Վէնիւս Ուիլլըմսի: Մալեւա-Պէրպէրեան իր այս յաջողութիւնը լրումին հասցնելով որակուած է մինչեւ աւարտական, եզրափակիչ մրցումին ալ աշխարհի լաւագոյններէն ամերիկուհի Լինտսէյ Տէվընփորթը 5-7, 6-3, 7-6 արդիւնքով պարտութեան մատնելով: Մակտալենա այսպէսով, բաժակին հետ ոչ միայն շահած է 2,24 միլիոն տոլարի պարգեւը, այլ նաեւ զգալի կերպով բարելաւած է իր դիրքը համաշխարհային դասաւորումին մէջ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12,
Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց
վարդապետացն՝ Մեսրոպայ,
Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին,
Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային,
Գրիգոր Նարեկացւոյն
եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

⁂

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՂՕԹԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ - Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ Թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

⁂

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES

organisée sous l'égide de **l'Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**

le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h

Fête des Quatre Saints Evangélistes dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

Narek DOURIAN

ET SA TROUPE

dans

Welcome to Glendale

le Vendredi 18 octobre à 20 h 30

dans la SALLE DES FETES DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France

Section «SEVAN» de Vienne

organise

UNE SOIREE BEUREGS

le **Samedi 12 octobre** à partir de 20h30

à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne

au profit de l'Ecole HAMASKAINE de Marseille

Prix du repas : 15 euros
(vin et café compris)

Réservations :
avant le vendredi 11 octobre
en téléphonant au : 04.74.53.43.80
(de 14h à 19);
04.74.53.25.91
(après 19h)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ Մատաղի օրհնութեան օրն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի Օրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներու, բարերարներու, հոգաբարձուներու և սատարողներու համար: Ապա կը տրուի Մատաղի Սիրոյ Սեղան Ալֆորվիլի Սալ վոլթէրի մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:
Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 12-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Բ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 19ին
Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
«Սահակ-Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Ջրբաշեան» սրահին մէջ
339, Աւբնիւ տիւ փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE

et L'UGAB-JEUNES

organisent

une présentation de l'ouvrage

DU

Dr YVES TERNON

MARDIN 1915, Anatomie pathologique d'une destruction

(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)

le vendredi 18 octobre à 20 h 30

au Centre Culturel «Alex Manoogian» de l'UGAB

118, rue de Courcelles, 75017 Paris (métro : Courcelles)

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er

☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION DE PEINTURES

GOREN

« ARMENIE[S], SES JOURS »

Vernissage jeudi 10 octobre à partir de 18h30

Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն, թէ Միութեան 82-րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, 26 Հոկտեմբեր 2002, առաւօտեան ժամը 9·30-ին, The University Club, 1 West 54th Street, New York, N.Y., U.S.A.

Սոյնը 82-րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք, որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ Թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշ մինչեւ 15 Հոկտեմբեր 2002 իրենց փոխանորդագրերը, -Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած-, յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. -

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N.Y. 10022, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.- Ներկայացում եւ վաւերացում 2000 եւ 2001 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր քարոյական տեղեկագրին:

2.- Ներկայացում եւ վաւերացում 2000 եւ 2001 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3.- Ընտրութիւն Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:

4.- Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5.- Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

6.- Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԺՈԶԷՖ ՊԱՍՐԱԼԵԱՆ — Ատենադպիր
ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ — Նախագահ

Յուլիս 19, 2002

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10
JEUDI
10 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.532
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.532

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 8 / 9)

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ

Վանաձորի մէջ աւարտած է 32 չարագործութեան հեղինակ «5+1» խումբին դատավարութիւնը: Վերջին խօսքի իրաւունքը գործածելով բոլոր մեղադրեալները զղջում յայտնած են եւ խնդրած դատարանէն որ մեղմ վարուի, արդարութիւն տայ իրենց: Չարագործներէն Արամ Պետրոսեան եւ Յակոբ Խաչատրեան դատապարտուած են մահապատիժի, Հայկ Հարոյեան 14 տարուան, Արկադի Սաֆարեան 10 տարուան, Դաւիթ Թումանեան մէկ տարուան: Իսկ Քրիստինէ Հարոյեանի տրուած երկու տարուան բանտարկութիւնը յետաձգուած է: Դատապարտուածներուն տրուած են նաեւ դրամական տուգանքներ: Անոնք իրաւունք ունին բեկանիչ ատեանին դիմելու:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿԸ ՆՊԱՍՏԷ ԿՈՎԿԱՍԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Ռուսաստանի Հայերու միութեան կազմակերպած խորհրդաժողովին խօսք առնելով Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Ի. Իվանով նշած է Կովկասի շրջանը կայունութեան եւ բարգաւաճման գօտիի վերածելու առաջադրանքը: Ըսած է թէ Ռուսաստան պատրաստ է լայն օգնութիւն ցոյց տալու անդրկովկասեան դրացիներուն միջազգային ահաբեկչութեան սպառնալիքը հիմնայատակ վերցնելու գործին: Հաւաստած է որ Մոսկուան իր միջնորդական եւ խաղաղարար դերը կը կատարէ Լեռնային Ղարաբաղի, Աբխազիոյ, Օսէթիոյ նման խնդիրներու մէջ:

Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ԹԻՖԼԻՍ ԱՅՑԸ

Խորհրդարանի Նախագահ Արմէն Խաչատրեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը երկօրեայ այցով Հոկտեմբեր 9-ին մեկնած է Թիֆլիս: Ծրագրուած են հանդիպումներ Վրաստանի Խորհրդարանին ղեկավարութեան, Իլիա Բ. պատրիարքին, Նախագահ Շեւարտնաձէի, Պետական նախարար Ա. Ջորբենաձէի հետ: Ա. Խաչատրեան նաեւ ելոյթ կ'ունենայ Խորհրդարանին մէջ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան 200ամեակին առթիւ կազմակերպուած գիտաժողովէն ետք պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանը Ա. Դրիւկով ըսած է թէ երկու երկիրներուն թէ՛ քաղաքական, թէ՛ ռազմատնտեսական յարաբերութիւնները հպարտութիւն պատճառող մակարդակի վրայ են: Հայաստանեան կարգ մը ձեռնարկութիւններու Ռուսաստանին փոխանցումն ալ դեսպանը հիմը նկատած է երկու Պետութիւններու առեւտրատնտեսական ամուր յարաբերութիւններուն:

Պատասխանելով Ախալքալաքէն եւ Ջաւախքէն ռուսական ռազմակայանները դուրս բերելու հարցին առնչուած հարցումին, Դրիւկով ըսած է թէ այդ գործողութեան համար ժամանակ հարկաւոր է ու ռուսական կողմը 15 տարի կ'առաջարկէ, վրացականը՝ երեք: Ջաւախքի համար Վրաստանի կեդրոնական եւ տեղական իշխանութիւնները պէտք է մտածեն, ըստ դեսպանին, աշխատատեղիներ բանալու մասին. եթէ ռուսական զօրքը դուրս բերելու ժամանակին շուրջ համաձայնութիւն գոյանայ, ատիկա կարելիութիւն կու տայ աշխատատեղիներ բանալու:

Ասուլիսին նիւթ եղած է Ռուսաստանի զանազան շրջաններուն մէջ Հայերու ուղղուած բռնութեան արարքները: Դրիւկովի կարծիքով՝ չափազանց զգացականութեամբ նիւթ կ'ըլլան այդ արարքները եւ անոնց շեշտումը կը վնասէ ռուսեւհայ յարաբերութիւններուն, նաեւ Ռուսաստանի Հայերուն:

Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարին մասին հարցումին Ռուսաստանի դեսպանը պատասխանած է թէ ան տնտեսականէն աւելի քաղաքական բնոյթ ունի, այդ պատճառով է որ Կովկասեան երկու պետութիւնները ընդգրկուած են անոր մէջ, երրորդը՝ Հայաստանը դուրս ձգելով: «Իմ կարծիքով նման զարգացում չէր կրնար դրական նկատուիլ» ըսած է Դրիւկով:

ԱՐԴԱՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԻՋԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Յառաջիկայ ընտրութիւններուն արդար եւ թափանցիկ ըլլալը ապահովելու նպատակով ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն մարմինը քաղաքական ուժերու հետ հանդիպումներու ձեռնարկած է: Առաջին հանդիպումը տեղի ունեցած է ԱԺՄ Նախագահ Վազգէն Մանուկեանի հետ: Ընդգծուած է թէ կարեւոր է քաղաքական ուժերու ծրագրային ու գաղափարական պայքարով ընտրարշաւ վարելը եւ անհրաժեշտ՝ իսկապէս քաղաքական եւ վերահսկողութեան իրաւունքներու տէր ներկայացուցչական Ազգ. Ժողով կազմել: ԱԺՄ չէ բացառած գործակցելու կարելիութիւնը: ՀՅԴ ներկայացուցիչները հանդիպում ունեցած են նաեւ ՍԻՄ-ի պատուիրակութեան հետ:

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Հոկտեմբեր 6-ին Ախալքալաքի Ծալկայի շրջանի Խաչգեղ գիւղին մէջ կատարուած է Ս. Գէորգ Եկեղեցիին վերաբացումը: Փակուած էր 1924-ին եւ վերածուած մթերանոցի: Շէնքը նորոգուած է նոյն եկեղեցիին դարասկիզբի քահանային թոռան Խորէն Բարսեղեանի ծախքով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ՌՈՒՍ ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԻ

Հայաստանի ռուս բնակիչներուն թիւը վերջին տասը տարուան ընթացքին հետզհետէ նուազած է: Խորհրդային տարիներուն մինչեւ 90 հազարի հասած թիւը ներկայիս իջած է 5 հազարի: Անոնք կ'ապրին Լերմոնտովօ եւ Ֆիոլէտովօ գիւղերուն մէջ: Այդ շրջանակէն արտագաղթը կանգ առած չէ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԴԱՌՆԱՑԱԾ Է...

Թուրքիա բաւական յուսախաբ է Եւրոպական Միութեան վերապահ դիրքէն ինչ կը վերաբերի իր անդամակցութեան (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 9), փոխվարչապետը՝ Մեսութ Եըլմազ (Ազատական աջ, ԱՆԱՓ) փորձած է մեղմացնել հակազդեցութիւնը ըսելով թէ Պրիւքսէլի Յանձնախումբին տեղեկագիրը զուտ թեքնիք բնոյթ ունի: Ինք թունդ եւ համոզուած «Եւրոպացի» է եւ կը շեշտէ թէ բուն որոշումը միայն Դեկտեմբերին պիտի տրուի Գոփընհակընի վեհաժողովին: Արտաքին նախարարը՝ Կիւրէլ չի ծածկեր սակայն որ «Թուրք ժողովուրդին յուսախաբութիւնը այնպէս պիտի ըլլայ, որ անխուսափելի կերպով պիտի ազդէ Եւրոպական Միութեան հետ յարաբերութիւններու միւս երեսակներուն»: Գոհ են, անշուշտ, իսլամապաշտները, որոնք դէմ են Եւրոպայի եւ «Օրթաողու» ծայրայեղ ազգայնական օրաթերթն ալ խորագրած է.– «Արկածախնդրութիւնը (եւրոպական) իր վախճանին հասաւ»: Ու կը բացատրէ «զիջումները պարապի գացին: Կարծեցինք, որ յարմարեցման օրէնքներու քուէարկութեամբ Խորհրդարանին կողմէ, փապուղիին ծայրը լոյս կար, հիմա որ այդ լոյսը մարած է, հարց կը ծագի թէ ի՞նչ արդարացում պիտի հնարեն եւրոպամէտ շրջանակները»:

Էմրէ Կէօնէն, որ եւրոպական համարկումի քաղաքական եւ իրաւական երեւոյթները կը դասաւանդէ Պոլսոյ Պիլկի Համալսարանը, կը գտնէ որ յանձնախումբին տեղեկագիրը ամէնէն նպաստաւորն է Թուրքիոյ, քան տարիէ ի վեր: Աւելի հաւասարակշռուած բնագիր մըն է քան անոնցմէ: Բայց, բառ կը վերլուծէ ինչ որ կը հեռացնէ Պրիւսէլը Անգարայէն.– «Թրքական կողմը, պակասները բացայայտ են եւ եւրոպական կողմը, յստակ է որ Թուրքիա միշտ խնդրական թեկնածու մը եղած է՝ տնտեսապէս շատ յետամնաց, շատ ընդարձակ, շատ մահմետական»: Կը նկատէ սակայն Թուրքիոյ կատարած յառաջդիմութիւնը: Քրտական երգերու համերգ մը կազմակերպել Պոլսոյ հանրային մեծ մարզարանի մը մէջ, ինչպէս եղաւ անցեալ շաբաթ, աներեւակայելի էր դեռ տարի մը առաջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը՝ Ա. Շարոն բնաւ կարեւորութիւն չի տար եղած քննադատութեանց, նոյնիսկ ամերիկեան եւ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ Գազայի արիւնալի գործողութեան առթիւ: Յայտարարած է որ նման գործողութիւններ պիտի կրկնուին: Գազայի գործողութեան հաշուեկշիռը՝ 15 Պաղեստինցիներուն մահն էր, բոլորն ալ բնակիչներ եւ դեռ կան նաեւ 100 վիրաւորներ: Պաշտպանութեան նախարարը՝ Պէն Էլիէզէր կը ջանայ արդարացնել պատահածը յայտարարելով թէ «մեռեալներու մեծ մասը զինեալ անձեր էին, որոնք կրակ կը բանային մեր ուժերուն վրայ»: Մարդկային իրաւանց պաղեստինեան կեդրոնը մեռեալներու ցանկը հրապարակած է եւ յայտնած թէ բոլորն ալ զոհ գացած էին թանկէ մը արձակուած հրթիռի մը՝ բնակիչներուն վրայ, որոնք կարծելով թէ իսրայէլեան ուժերու ներխուժումը վերջ գտած է, համախմբուած էին խաչմերուկ մը: Մեռեալներու մէջ կան 4 պատանիներ 15, 16 եւ 17 տարեկան: Միւս կողմէ, Հոկտ. 7-ին, պաղեստինեան ներքին հաշուեյարդար մը տեղի ունեցած է: Պաղեստինեան ոստիկանութեան պետը՝ զօր. Ապու Լեհիա սպաննուած է Իմատ Աքէլի կողմէ, որ ուզած է Համասի անդամ իր եղբօր վրէժը լուծել: Ան մաս կը կազմէր, անցեալ տարուան զոհերուն, երբ Լեհիա հրահանգած էր կրակել Համասի զինուորեալներուն վրայ, խռովութեանց դէմ միաւորներու ղեկավարի իր հանգամանքով:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը չի յաջողիր ինքզինք գտնել եւ մէկ ճակատ կազմել, Ապրիլ 21-ի ջախջախիչ պարտութենէն ետք: Էմմանիւէլի – Մելանշոն հոսանքէն ետք (Սեպտ. 29), այս անգամ երրեակ մըն է՝ Ժիւլիէն Տրէ, Առնօ Մոնթըպուր եւ Վէնսան Փէյոն, որ կ'առաջարկէ (Լիպերասիոն, Հոկտ. 9) «Ընկերվարական նոր կուսակցութիւն մը»: Կուսակցութիւնը, ըստ իրենց, պէտք է հիմնովին բարենորոգուի, որպէսզի հաւատալի դարձնէ վաղը ընկերութիւնը բարեփոխելու իր կամքը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մասնագէտներ, եմէնցի գործակիցներով Հոկտ. 8-ին սկսած էին քննութիւն մը կատարել ճշդելու համար ֆրանսական քարիւղատար նաւուն պայթումին բուն պատճառները: Այդ մասին վարկածները շատ հակասական են, ոմանք կը պնդեն ռմբափորձի մը հաւանականութեան վրայ, ուրիշներ աւելի կողմնակից են արկածի մը: Ֆրանսական իշխանութիւնները շատ խոհեմ են եւ կը նախընտրեն սպասել քննութեան արդիւնքին:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ Ջարչարանքը կանխելու կոմիտէն յայտարարած է թէ Թուրքիա Ա. Էօճալանի մահապատիժը ցկեանս բանտարկութեան վերածելէ ետք, պէտք է վերջ տայ անոր մեկուսացումին: Էօճալան 3,5 տարիէ ի վեր միակ բնակիչն է Իմրալը կղզիին վրայ հաստատուած բանտին, մինչ Եւրոպա կը պահանջէ որ ան ուրիշ արգելավայր մը փոխադրուի, կամ ուրիշ բանտարկեալներ բերուին իր գտնուած բանտը: Պահանջուած է տակաւին որ անոր հեռաձայն եւ հեռատեսիլ տրամադրուի, մեկուսացումը հակառակ ըլլալով մարդկային օրէնքներուն:

ՎԼ. ՊՈՒՏԻՆԻ ծննդեան յիսնամեակին առթիւ (Հոկտ. 7) իսկական անհատի պաշտամունք մըն է որ կրկին ծնունդ առած է Ռուսաստանի մէջ: Ամէն կողմէ, զանազան ինքնատիպ ձեւեր գտած են շնորհաւորելու համար Ռուսաստանի նախագահը: Ուրալի շրջանի արհեստաւորներու խումբ մը կրկնօրինակ մը պատրաստած է Մոնոմաք Շափքայի (մուշտակով եւ թանկագին քարերով զարդարուած գդակ) մը, որ առաջին անգամ 1502-ին թագադրած է Բարսեղ Գ. Ահեղն Իվանի հայրը: Կը կշռէ հինգ քիլօ եւ ապահովագրութիւնն ալ 10 միլիոն տոլար է, բայց Կրեմլին մերժած է: Միշտ Ուրալի մէջ, աշակերտներ իր կենսագրականը արտասանած են հեռատեսիլէն, Ռոստովէն բնակիչներ 30·000 շնորհաւորական բացիկներ ղրկած են, այլ քաղաքներէ եւ գիւղերէ հազարաւոր բացիկներ ղրկուած են կրեմլինամէտ «Ռուսաստան մը» կուսակցութեան հրահանգով: Մոսկուայի թղթակիցները կը յայտնեն թէ Պուտին բնաւ չէ նեղուած այս արտայայտութիւններէն:

ԷԼԻԶԷ բաւական մտահոգ է այն քննութեան պատճառով, որ բացուած է «Փարիզ Քաղաքի» կապակցութեամբ եւ որ կը վերաբերի 1983-էն 1995 (Շիրաքի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրօնիկագիր ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ԵԹԷ ՓՈԽՈՒԱԾ ՄԸ ԿԱՅ ԴԱ ԵՐԵՒԱՆՆ Է

Գէորգ, իմ անբաժանելի ընկերս, Երեւանցի իմ փոքր եղբայրս, իր «ժիկուլին» լուացած – սրբած, դուրս առջեւն է: Փունջ մը սիրուն ծաղիկ բերած է եւ ընտիր մեղր իր խնամած փեթակներէն, որ Սիւնեաց լեռներու բուրմունքը ունին: Յայտնի է որ քիչ մը ճիգ թափած է նիհարնալու եւ զարմանալիօրէն ձեռքը ծխախոտ չունի: Գիտէ որ առաջին դիտողութիւնս հոն կ'երթայ: Իր մանկական անոյշ ժպիտը լման դատախօսութիւն մը կ'արժէ: Կենսուրախ է, բարեսիրտ, ամէն դժուարութեան դիմաց գլխաւոր լուծում գտնող, ընտանիքին եւ զաւակներուն կարիքներուն առաջին վազողն է միշտ: Կազմած է հրաշալի ընտանիք մը: Ինծի համար Գէորգ իսկական ՀԱՅՆ է: Ինչ դժուարութիւն ալ գայ, ան վճռած է Հայաստանէն երբեք չհեռանալ: Ծնած է սովետական տարիներուն, բայց երբեք «սիստեմին» մէջ չէ մտած, ո՛չ որպէս պիոներ, ո՛չ կոմսոմոլ ո՛չ ալ կուսակցական: Ձեռքը երբեք թերթ մը չեմ տեսած: Քաղաքականութեան չի հաւատար: Քաղաքը այնքան փոքր է իրեն համար որ անոնցմէ շատերը կը ճանչնայ դպրոցական նստարաններէն եւ քմծիծաղով մը կ'ըսէ, – ի՛նչ հրաշալի ճառեր են ասում...: Աչքերը կուշտ են: Նուէրը կ'առնէ նուիրատուն չվշտացնելու համար միայն: Մեղուներու «հոպպին» զինք կապած է բնութեան: Եթէ շաբթուան մէջ չհեռանայ քաղաքէն, յատկապէս դէպի Սիւնեաց սարերը, որ իր նախընտրած մարզն է, ջղային կը դառնայ: Իմ գալուստս զինք սրտանց կ'ուրախացնէ: Իմ մէջս գտած է իրեն պէս «խենթ» մը որ սիրահարած է հայրենի բնութեան: Գեղարուեստական եւ պատմական գետնի վրայ, շատ բաներ կը սորվի ինծմէ եւ իր կարգին, իր խանդավառութիւնը կը փոխանցէ շուրջիններուն: Մի քանի տարի առաջ հիւրս եղաւ. կարծեցի զինք ուրախացնել. շաբաթ մը վերջ անհամբերութեան նշաններ սկսաւ ցոյց տալ. – Դուք ո՞նց էք ապրում այս օտար երկրում...:

– Ապրում ենք աղբեր ջան, ապրում ենք.. մենք ուրիշ տեսակ արարածներ ենք. ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ կը կոչուինք: Դուք Սեւանի անոյշ ջուրերուն վարժուած էք, մենք սփիւռքի աղի ովկիանոսին մէջ, կէտերու եւ շնաձուկերու մէջ դարերով ապրելակերպ մը ստեղծած ենք: Ոմանք շուտով կուլ գացած են ովկիանոսի հրէշներուն, ուրիշներ տակաւին օձապտոյտ ճամբաներով, ձեւով մը, իրենց գոյութիւնը կը պահեն. մինչեւ ե՞րբ... Աստուած գիտէ. բաւ է աշխարհիս մեծերը որոշեն խաղաղ անկիւնի մը մէջ խռովութիւն ստեղծել, ամուր կարծուած կառոյց մը, տասնամեակի մը ընթացքին փուլ կուգայ, խաւաքարտէ դղեակի մը նման: Ո՞ւր մնացին 60-ական թուականներու կենսունակութեամբ եռացող գաղութները... Իրանը, Սուրիան, Լիբանանը, Եգիպտոսը, Իրաքը, Յորդանանը, Երուսաղէմը, Կիպրոսը, Պոլիսը, Յունաստանը, Ռումանիան եւ այլն:

Գրեթէ ամէնքն ալ, սակաւ բացառութեամբ, նետուեցան Լոս – Անճըլըսի ամենակուլ ձուլարանը: Ես նոր սերունդի անոնց ներկայացուցիչներուն տեղ կը հանդիպիմ. ամէնքն ալ տակաւին քիչ մը հայերէն կը խօսին՝ կէս ամերիկեան շեշտաւորումով: Իրենց զաւակներուն բերնէն արդէն բռնի պիտի քաշես որ «ՀԱՅ ԵՄ» ըսեն: Վաղը երբ տունէն հեռանան Գոլտմըլլերցի կամ Մեքսիքացի օրիորդի մը հետ, «ՀԱՅ ԵՄ»ն ալ պիտի մնայ քաղցր յիշատակ... ահա թէ ի՞նչ է այսօրուան սփիւռք կոչուածը:

Օտար թերթերու մէջ պիտի կարդանք որ Թեհրանի ԱՐԱՐԱՏ ակումբի կարկառուն դէմքերէն մէկուն տղան՝ Անտրէ Աղասին Պարսիկ է: Թէնիսի վարպետ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԸ՝ Արժանթինցի է: Սերժ Ջիւրիւքը մարսէյլցի Թուրք ... եւ այլն:

Գէորգ եկած է ինծի ցոյց տալու մայրաքաղաքին վերջին նորութիւնները: Գիտէ որ առաջին հարցումս միշտ նոյնն է – Ի՞նչ նորութիւն մեր Երեւանում:

Արդէն մեր փողոցի դարձուածքին, Բաղրամեանի անկիւնը, մայթերը քակուած են, եզերող քարերը հանուած, խումբ մը գործաւորներ, նախնական միջոցներով գործի լծուած, Լինսի հիմնարկին տրամադրած գումարները սպառելու: Զարմանալի է. Բաղրամեանը այն սակաւաթիւ փողոցներէն է որ յատուկ նորոգութեան կարիք չունի. բնական կուգայ հարց տալ բանուորներէն մէկուն:

– Հայրիկ ի՞նչ էք անում...

– Հերի՛ք ա. ի՞նչ ա անցնող – դարձող հարց է տալիս թէ ի՞նչ ենք անում...

Կը թուի թէ առաջինը չէի ... մարդը այնքան սրտանց նեղուեցաւ որ ստիպուեցայ ներողութիւն խնդրել, բրած «անտեղի» հարցումիս համար:

Քիչ մը վար Օփերան է, քաղաքին կանանչ սիրտը: Ափսո՜ս. կանանչէն շատ բան չէ մնացած: Երեւանի խորամանկ քաղաքապետը, իր նոյնքան խորամանկ գլխաւոր ճարտարապետը, որ բոլոր մեղքին վրայ, մեր մեծագոյն «միսթիքին» անունն ալ կը կրէ, Լինսի հիմնարկի առաջարկած նորոգութիւններու ստեղծած փոշիին մէջ, մեծ վարպետութեամբ, խառնած են մի քանի կործանարար ծրագիրներ. ո՞վ գիտէ, որ մէկ Ղարաբաղցին գոհացնելու համար (փակագծի մէջ պէտք է ըսել որ Երեւանի ապօրինի շինութեանց ամենամեծ տոկոսը, մայրաքաղաք հաստատուած Սեւ պարտէզի մարդոց գործն է) ծրագիրներ որ կեղծաւոր ամօթխածութեամբ, կապոյտ լաթերով ծածկուած են, որ Երեւանցին աւարտելէն վերջ միայն անդրադառնայ, երբ արդէն շա՛տ ուշ է:

Ժողովուրդին ընդհանուր տեսակէտը այն է որ իշխանութիւնները քաղաքապետարան տեղաւորած են անձ մը, տուած գլխաւոր կոչուած ճարտարապետ մը, որ ուզածնին պէս կարենան կառավարել խամաճիկի շուանները՝ վարագոյրի ետեւէն:

Տեսածս իսկական բարբարոսութիւն կը կոչուի: Օփերայի հրաշալի ծառաստանով պարտէզները վերածուած են «չիմէնթոյէ պլոքներու», ուր յայտնի կերպով ուրուագծուած կը տեսնուին սրճարանի, «զապարէի» եւ թերեւս «տիսքոթէք – գազինոյի» յատակագիծ: Քիչ մը անդին, փողոցները հիմնայատակ փորուած, Մաշթոց պողոտայի սկզբնաւորութենէն, հանրակառքի պողպատէ գիծերը մաքուր հանելու, քանի կ'ըսուի որ Պարսիկները գնած են արդէն, իրենց մեծ քաղաքները հանրակառքով օժտելու համար, մինչ մերինները կը քանդեն սովետէն մնացած լաւագոյն նուէրը, թունաւոր ծուխերով Մաշրուտքաները (Տրջանային ծառայութիւն կատարող կառքերը) բազմացնելու, օրէ օր, իր շքեղ կանանչներէն զրկուող Հայոց մայրաքաղաքին մէջ:

Տէ՛ր Աստուած. այս որքա՜ն սրճարան բացուած է քիչ ատենուան մէջ: Երբեմնի վարդագոյն քաղաքը հիմա կարելի է կոչել գազինոներու, սրճարաններու Տիզնիլէնտ:

– Տասնեակ տարի է այսպէս Մայիս ամիս չենք ունեցած – ըսաւ Գէորգ: Գրեթէ ձմեռնային ցուրտ էր: Արայի լեռը որ այս թուականին շատոնց թափած կ'ըլլար ձիւնի սպիտակ շղարշը իր վրայէն, տակաւին մինչեւ մէջք ճերմակ է:

Քաղաքը շրջապատող բլուրները, բացառիկ կերպով կանանչ, երբեմնի անտառապատ լաւ օրերը կը յիշեցնեն:

Մայր Հայաստանի շուրջը գտնուող Յաղթանակ կոչուած զբօսայգիին տարածութեան վրայ կառուցուած նոր վիլլաները ցոյց տալէ վերջ, մեծ մասով սեփականութիւն նոր հարստացած Ղարաբաղցիներու, Գէորգ ուզեց քիչ մը շտկել աւրուած տրամադրութիւնս, եւ բերաւ Քանաքեռ Պետեանի Մահարձանը այցելելու:

Երբեմն մարդ շատ բան գիտնալ կը կարծէ եւ ամէնէն դիւրիններէն անտեղեակ կ'ըլլայ: Իմ պարագաս էր: Անտառներուն մէջ կորսուած Կիրանց վանքը գտնողս, անտեղեակ էր Պետեանի Մահարձանին գոյութենէն:

Ալիշանի ուշադրութենէն չէ վրիպած այս յուշարձանը:

«Ի վերայ ճանապարհին, – կը գրէ (Այրարատ, էջ 297), – որ տանի ի Գեղաքունի ի ծայր անդաստանացն, կայ գերեզմանատեղի հին, յորում եւ քառակուսի մահարձան մի գեղաքանդակ խաչվիմաւ, յարեւմտակողմն, զորով շուրջանակի արձանագրեալ կայ բանս, յամի 1265»:

Ես կրցայ նկարել միայն. արձանագրութիւնը փոխ կ'առնեմ Ալիշանէն, քանի արդէն մամերու ծուխէն սեւցած եւ անընթեռնլի դարձած է: Գրուած է.

«Ահաւոր անուամբն Աստուծոյ ես պետեւին եւ կենակից իմ աւագ տիկին կանգնեցաք զխաչս բարեխաւս մեզ եւ յիշատակ հոգոց մերոց: Եւ հայրենիք ազգիս զաւակաց մերոց տղայ Ասլանին եւ այլ տղոցն: Եւ սահմանեցաք զտեղիս հանգստարան մեզ ու խաչս գերեզմանաց մերոց պահապան. գրողս զմխիթարիչս յիշէք. Ի թու. ՉԺԴ»... (Ալիշան, Այրարատ, էջ 297):

Հրաշալի մահարձան մըն է, խորանաձեւ, փոքր պարտէզի մը մէջ, շրջապատուած մի քանի նրբաքանդակ խաչքարերով:

Ալիշան Քանաքեռը կը յիշէ որպէս Երեւանի մօտ փոքր գիւղ մը, ուր Երեւանի պարսիկ խաները ընտրած էին որպէս ամարանոց:

Կը յիշէ երկու եկեղեցիներն ալ, առաջինը նուիրուած Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին, 1695 թուականը կրող, եւ երկրորդը, աւելի փոքր Ս. Աստուածածնի նուիրուած, դարձեալ 1695 թուականով: Եկեղեցիները կանգուն են, նորոգուած եւ գործօն: Հաւանաբար հնագոյն կառոյցներու վրայ բարձրացած, քանի կը գրէ Զաքարիա սարկաւագ քանաքեռցին. – «ի մեծի սասանութեան (երկրաշարժ) Երեւանայ յամի 1679 եւ ի Քանաքեռ գիւղ ոչ մնաց բոյն մի հաւու... ի հայրենի գիւղն իմ ի Քանաքեռ թուեցին զմեռեալս 1228. ոչ մնաց շուն, ոչ կատու, ոչ հաւ» (Այրարատ, էջ 296):

Այսօր Քանաքեռ Երեւանի օդասուն թաղամասերէն մին է, գեղջուկ, աղքատ բայց նկարագիր ունեցող տուներով, Աբովեանի ծննդավայրն ըլլալուն համար, հռչակուած է նաեւ սիրուն երգով մը: Հաւանաբար միայն մեր սերունդի սփիւռքահայերը յիշեն: Շատ պատահած է որ 60–70-ական թուականներու հայաստանեան երգեր մրթմրթամ քթիս տակէն, ապշեցնելով նոր սերունդի Երեւանցիները, թէ ուսկի՞ց կը «հնարեմ» այդ երգերը...

... Հայաստանի վէրքի երգիչ
Լուսապայծառ Աբովեան...
Երանի թէ մի օր յանկարծ
Քանաքեռից իջնէիր
Եւ քո սիրած Նորքում կանգնած
Երեւանին նայէիր...

եւ մեզի տայիր քու անկեղծ տպաւորութիւններդ այս նոր Երեւանի մասին որ օրէ օր միջին արեւելեան երրորդ աշխարհի քաղաքի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ:

(Շար. 2)

ԱՐՄԱՒԻՐՑԻ ՇՈՂԻԿԻՆ ԵՒ ՎԱՆԱՁՈՐՑԻ ՆԱՐԷԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Միշտ զգացականը դիւրութեամբ արթնցնող կողմ մը ունին պատանեկան ելոյթները: Մանաւանդ երբ այդ պատանիները կուգան հեռաւոր հայրենիքէ մը որուն կարօտը մնայուն բնակիչ է հայկականին, հայութեան հետ կապերը պահած ամէն հայու սրտին մէջ: Յաւելեալ՝ երբ կուգան այդ հայրենիքին շուրջ տասնամեակ մը առաջ դաժան հարուածի տակ ինկած, տակաւին բաց վէրքերու շրջաններէն:

Իսիի երաժշտանոցին սրահին մէջ Հոկտեմբեր 3, Հինգշաբթի երեկոյեան բեմ բարձրացող պատանիները կը ներկայանային այս հանգամանքներով: Նախ՝ Արմաւիրի Շողիկ երգչախումբը, ապա 13-ամեայ դաշնակահարուհին – այս բառին ամէնէն արդար առումով – Նարէ Արղամանեան: Երկու մասով յայտարարուած, բայց երեք մասով կիրարկուած յայտագրին առաջին եւ վերջին բաժինները ստանձնած էին անոնք. Նախ՝ խումբը, յետոյ դաշնակահարուհին:

Բեմին վրայ Շողիկին յայտնութիւնով ու առաջին մեղեդիներէն, սակայն, սրահը բերնէ բերան լեցուած բազմութիւնը վերը նշուած յատկանիշներէն զատ գնահատանքի, խանդաղատանքի յաւելեալ զգացումներով լեցուեցաւ այդ 12 պատանիներուն (2-ը մանչ) նկատմամբ: Անոնք ո՛չ միայն հեռաւորութիւնը, ճամբու յոգնութիւնը, օտար միջավայրի մը տուեալները անտես առեր էին իրենց ձայնին, ժպիտին, շարժումներուն ու մանաւանդ կենսախինդ ներկայութեան հմայքը տարածելու համար սրահին մէջ. այլ նաեւ յաջողած էին յաղթահարել որպէս «երաժշտական ընկերակցութիւն» անհարկի կերպով բեմը խճողած թէքնոլոժին, իրենց մղձաւանջային զգեստաւորումին թողած մռայլ տպաւորութիւնը (սեւ – սեւ թաւիշէ երկար հագուստներ այդ տարիքի մը տղոց համար, սպիտակ լայնկէկ օձիքներով) եւ տակաւին անճաշակ աղօթասացի մը գրիչէն ելած ու երգ դառնալու կէս ճամբան մնացած կտորներու անհուն տափակութիւնը: Բարեբախտաբար, գոնէ զգեստաւորումը շուտով փոխուեցաւ ու տղաքը նկատելի կերպով աւելի ոգեւոր շարունակեցին իրենց յայտագիրը: Անոնք երգեցին տասնեակ մը երգեր որոնց ժողովրդականները – Հօյ նար, Լորքէ, Շիրխանի ու Կոմիտասի Ալ այլուղը – մեկնաբանեցան անկաշկանդ, մանկական անխառն խանդավառութեամբ:

Շողիկը որ դժբախտաբար, նոյնիսկ կազմակերպիչներու կողմէ կ'արտաբերուէր «Շոլիկ» ձեւով, երգեցիկ պատանիներու խումբն է Արմաւիրի Աւետարանական ընկերակցութեան, հիմնուած է 1999-ին: Ունի խմբավար մը. Մարիետա Կիրակոսեան որուն շատ տպաւորիչ ձայնը պիտի ուզէինք ունկնդրել հայկական երգացանկէն ընդունելի կտորներով: Գեղարուեստական տնօրէնն է Գաբուշ Անտոնեան, իսկ երաժշտական պատշաճեցումներուն պատասխանատուն է Արթիւր Յարութիւնեան:

Յայտագրով չյայտարարուած երկրորդ, խօսքի բաժինին մէջ բեմ բարձրացաւ հրաւիրակ կազմակերպութեան՝ Յոյս Հայաստանի համարի ներկայացուցիչ պատուելի Ժ. Լեւոնեան, ողջունելու համար Իսիի քաղաքապետը, օգնականը, խորհրդականները, շարք մը ներկաներ, բացականեր, ի վերջոյ խօսք տալով Ա. Սանթինիի որ նոր վերադարձեր էր Երեւանէն: Ան իւրայատուկ սրամտութեամբ արտայայտուեցաւ, ըսաւ թէ երեք երեկոյթներէ (մէկն ալ գործիքական) նախընտրած էր Հայաստանի պատանիները ունկնդրել, ապա յայտնի խանդաղատանքով խօսեցաւ անոնց մասին, կրկնեց Հայաստանի նեղ օրէն դուրս գալու այս տարիներուն ֆրանսական աջակցութեան պատրաստակամութիւնը:

Օրուան մեծ անակնկալն ու հիացումի առարկան եղաւ Նարէ Արղամանեանը որ Պաղտասարեանի, Ռաւէլի, Լիսթի, Շոփէնի, Մոսկովսկիի, Յարութիւնեանի ու Խաչատրեանի կտորներով սրահը իր վերջին ծայր զգայուն նուագին խոր տպաւորութեան տակ պահեց մօտ ժամ մը: Ան ծնած է 1989-ին, երկրաշարժին գրեթէ վաղորդայնին ու իր տաղանդով կը խորհրդանշէ վերածաղկումին առողջութիւնը: Զինքը արդէն իր հովանաւորութեան տակ առած է ծանօթ դաշնակահար Վլատիմիր Սպիվակով: Եթէ լուրջ աշխատանքն ու իր նուագարանին նկատմամբ յայտնի սէրը խոչընդոտի չհանդիպին, վստահաբար, վաղը, միւս օր շատ ու շատ անգամներ անոր անունը պիտի արձագանգէ նուագի միջազգային հեղինակաւոր շրջանակներուն մէջ: Արդէն արձանագրած է խտացեալ սալ մը, շահած՝ մրցանակներ, հանդէս եկած Ֆրանսայի, ԱՄՆ-ու մէջ, միշտ իր անցքին հետքերուն վրայ ձգելով լուրջ գնահատութիւն:

Շողիկին ու Նարէին Ֆրանսայի շրջապտոյտին կազմակերպութեան աջակցած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ն ալ, «Յոյս Հայաստանի համար»ի հետ առիթը ստեղծելով որ Ֆրանսահայ գաղութը վայելէ ոչ միայն Արմաւիրի, Վանաձորի այս խումբ մը պատանիներուն ձայնին, նուագին ցնծութիւնը, այլ նաեւ Հայաստանի գեղեցկութիւններուն անդրադարձը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԵԿՆԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ ՀԱՍԱԾ Է ԿԻՊՐԱՑԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈ՞ՒՆ

Լոնտոնի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ը Թապեթա Մորկանի գրիչով արձագանգ կուտայ Կիպրոսի Թուրքերուն մատնուած կացութեան ուր մեկնումը դրեթէ միակ ճար կը նկատուի: Լրագրողը կը նկարագրէ Նիկոսիոյ յարգի Թաղերէն մէկուն մէկ փողոցը. անոր 35 բնակիչներէն է Նիազի որ ծայր աստիճան դժգոհ է ըստեղծուած վիճակէն: Քովի տունը պարապ է արդէն. տանտիրուհին երկու աղջիկները առած, ԱՄՆ մեկնած է: Դիմացի ընտանիքին երեք զաւակները Աւստրալիա կ՚ապրին, մէկը Անգլիա: Միւս դրացին կը պատրաստուի մեկնելու Պոլիս ուր համալսարանի դասախօս աղջիկ մը ունի:

Կիպրոսի Թուրքերը կը մեկնին, ձանձրացած՝ տասնամեակներու տնտեսական սխալ մատակարարումէն, կաշառակերութենէն, միջազգային մեկուսացումէն: Մեկնողները կը փոխարինուին Թուրք անատոլուցիներով եւ Քիւրտերով որոնք կու գան Թուրքիոյ հարաւ – արեւելեան շրջանէն:

Տեղացիները դէմ չեն անոնց, բայց կ՚ըսեն թէ իրարու Թրքերէնը անգամ չեն հասկնար, յետոյ կիպրացի չեն անոնք: Վերջին մարդահամարին արդիւնքներով, Թուրքիայէն փոխադրուածները հիւսիսային մասի բնակչութեան կէսը կը կազմեն արդէն, առանց հաշուելու 35 հազար Թուրք զինուորները որ հոն են: Հաւանական կը նկատուի որ Անգարա աւելցնէ իր ճնշումը, քանի որ յայտարարած է թէ հիւսիսի գօտին Թուրքիոյ պիտի կցէ եթէ կղզիին յունական մասը ընդունուի Եւրոպական Միութենէն, առանց կարգադրութիւն մը գտնուած ըլլալու:

Դրամին արժեզրկումն ալ դեր ունի մեկնումի տրամադրութիւններուն մէջ: 1974–ին ծնունդ առած ինքնակոչ Հանրապետութիւնը միայն Թուրքիոյ կողմէ ճանչցուած է. կայ միջազգային շրջափակում մը որ արտածումները կը պարտադրէ միայն Թուրքիայով սահմանափակուելու, ինչ որ ամէն բանով Անգարայէն կախում ունեցողի վիճակ կը ստեղծէ կիպրացի Թուրքերուն համար:

Ամէն մարդ մեկնելու, կամ մեկնողներու մասին կը խօսի. ամէն մարդ կը ճանչնայ մէկը որ մեկնելու պատրաստութեան մէջ է: Յաճախ կը կրկնուի թէ աւելի մեծ թիւով կիպրացի Թուրք կայ Լոնտոնի հիւսիսային շրջանը, քան՝ կղզիին հիւսիսը: Եւ մտածել որ 1974–ի Թրքական զօրքերու ցամաքահանումին Կիպրոսի Թուրքերը լայն շունչ մը առած էին, խորհելով որ անոնք կու գան զիրենք փրկելու ցեղային մաքրագործումէ մը, մինչդեռ, երեսուն տարի ետք, առանց նման սպառնալիքի կիպրացի Թուրք տարրը ամբողջովին անհետանալու մօտ է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիու քոլեքշըն» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 21-ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը Հայաստանի անկախութեան 11-րդ տարեդարձին առիթով: Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեանի հրաւէրին ընդառաջելով ընդունելութեան ներկայ եղած են հայկական կուսակցութեանց եւ զանազան կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Աւագ հիւպատոսը անկախութեան պատմականը ընելէ ետք անդրադարձած է «Հայաստան» հիմնադրամի Նոյեմբեր 28-ին կազմակերպած թելեթոնին, կոչ ուղղելով ներկաներուն եւ Ամերիկահայութեան լիարուն մասնակցելու հանգանակութեան: Այս տարի նպատակադրուած է Արեւմտեան Ամերիկայի շրջանէն գոյացնել 3.5 միլիոն տոլար, որ ամբողջութեամբ պիտի յատկացուի Արցախի հիւսիս – հարաւ ճանապարհի շինութեան:

10 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ ՏՕՆԱԾ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Կլէնտէյլի «Վէրտուկօ» հանրային պարտէզին մէջ, Սեպտեմբեր 22-ին, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան 11-րդ տարեդարձը, կազմակերպութեամբ Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան եւ Ս. Դ. Հ. Կ. «Կայծ» Երիտասարդական Միութեան: Ներկայ եղած են շուրջ 10 հազար հոգի: Օրուան յայտագիրը վարած է Ստեփան Յովակիմեան: Պաշտօնական բաժինին խօսք առած են Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան, Կլէնտէյլի քաղաքապետ Րաֆֆի Մանուկեան, Գոնկրէսի անդամ Ետըմ Շիֆթ եւ պաշտօնատար այլ անձեր: «Փերխա» ազգագրական պարախումբը ներկայացուցած է աւանդական քանի մը պարեր: Հանդէս եկած են բազմաթիւ հայ երգիչներ, ժողովրդային մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով դաշտավայրին մէջ:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԳԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ»Ի ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլէնտէյլի «Ալեքս» թատերասրահին մէջ, Սեպտ. 15-ին տեղի ունեցած է «Հայաստանի երգի պետական թատրոն»ի համերգը, կազմակերպութեամբ «Սաազ» ընկերակցութեան: Ձեռնարկը վարած է Անիթա Հախվերդեան: Արթուր Գրիգորեանի ղեկավարած խումբին մաս կազմած են ինը երգիչ-երգչուհիներ՝ Անոյշ եւ Ինկա Արշակեան (զուգերգ), Զարուհի Բաբայեան, Վարդուհի Վարդանեան, Քրիստինէ Բեբելեան, Արսէն Գրիգորեան, Արամ Աւագեան, Յարութիւն Բարեղամեան եւ խումբին ամէնէն ծանօթ անդամ Ալլա Լեւոնեան, որոնք հայկական ժողովրդական, ազգագրական, դասական եւ սիրային երգերու մեկնաբանութեամբ արժանացած են ներկաներու ջերմ գնահատանքին:

ՆՈՒՆԷԻ ՀԱՄԵՐԳԸ ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ՄԷՋ

Հոլիվուտի «Քոտաք» հանդիսարահին մէջ, որ ունի 3400 աթոռ, տեղի ունեցած է Նունէ Եսայեանի համերգը: Սրահը լեցուած է ծայրէ ծայր: Համերգին, որ ունեցած է շօու-ի բնոյթ, մասնակցած են նաեւ Լոս-Անճըլըսէն երկու պարախումբեր՝ «Զուարթնոց» եւ Վարդան Գէորգեանի խումբը: Նունէ ներկայացուցած է հայկական ազգագրական, ժողովրդական, սիրային երգերու փունջ մը:

ԼՐԱՏՈՒ

Livres reçus

LES BARBELES EN FLEURS

roman

GOURGENE MAHARI

Traduit de l'arménien
par **Pierre Ter-Sarkissian**

«Le Cercle d'Ecrits Caucasiens», 2002

(Librairie Samuelian ; 51, rue Monsieur-le-Prince, 75006 Paris).

LE GOLGOTHA ARMENIEN
Berlin — Deir es-Zor

mémoires (Ier tome)

MGR. GRIGORIS BALAKIAN

Traduit de l'arménien
par **Hratch Bedrossian**

«Le Cercle d'Ecrits Caucasiens», 2002

(Librairie Samuelian; 51, rue Monsieur-le-Prince, 75006 Paris).

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Կէս ժամ ետքը պաշտօնեան ելաւ եւ հարցուց, թէ քանի մը պէտք ունի՞ր:

– Եթէ խնծի շիշ մը քօնեաք ճարէիք, շատ շնորհակալ կ՚ըլլայի, – ըսաւ Աստիկ:

– Անիկա պատրաստ է:

Եւ դարակ մը բանալով՝ մէջէն քօնեաքի նոր բացուած շիշ մը հանեց եւ ըսաւ.

– Ահաւասիկ շիշ մը քօնեաք ձեր տրամադրութեան ներքեւ:

– Բայց ես կ՚ուզեմ, որ փոխարժէքը վճարեմ:

– Ոչ՛, ես քօնեաք չեմ վաճառեր, այլ կը հրամցնեմ իմ հիւրերուս, – պատասխանեց պաշտօնեան՝ մխրճուած շեշտով մը:

Աստիկ շնորհեց եւ գաւաթը լեցնելով՝ «ձեր կենացը» ըսաւ ու պարպեց:

Քանի մը գաւաթ խմելէ ետքը ինքզինք յոգնած զգաց եւ երկնցաւ անկողնին վրայ, ուր շուտով քունը տարաւ:

Առտուան դէմ վայրաշարժի սուլում մը զինքը արթնցուց:

«Շողեկառքը եկաւ» – մտածեց եւ ելաւ նստաւ անկողնին վրայ:

Իր առաջին շարժումը եղաւ սեղանին վրայ դրուած քօնեաքի շիշը առնել, գաւաթ մը լեցնել ու խմել:

Յետոյ սիկառէթ մը վառեց եւ սպասեց:

Քիչ ետքը պաշտօնեան եկաւ:

– Ի՞նչ լուր, – հարցուց Աստիկ անձկութեամբ:

– Կառախումբին մէջ հայ պաշտօնեայ չի կայ դժբախտաբար, – պատասխանեց, – բայց ի փոխարէն յոյն մը կայ, որ բարեկամս է եւ մէկ քանի անգամ հայ տարագիրներ փախցուցած է իմ միջնորդութեամբ:

– Ուրեմն գործերնիս կարգին է:

– Բայց այդ յոյնը քիչ մը շահամոլ է եւ այդպիսի գործերը առանց դրամի չուզեր ընել:

– Կը վճարեմ, ինչ որ պէտք է. դրամ ունիմ:

– Այն ատեն խնդիրը իրեն բացատրեմ եւ զինքը հոս բերեմ, որպէսզի իրարու հետ համաձայնիք:

– Շատ աղէկ կ՚ըլլայ: Կառախումբը ե՞րբ ճամբայ պիտի ելլէ:

– Մէկ ժամէն:

– Ուրեմն դեռ բաւական ժամանակ ունինք:

– Ես հիմա կուգամ:

Պաշտօնեան հեռացաւ եւ տասը վայրկեան ետքը վերադարձաւ ուրիշ մէկու մը հետ:

– Աստի՛կ էֆէնտի, – ըսաւ, – ձեզ կը ներկայացնեմ իմ մտերիմ բարեկամս. պարոն Թոտորին երկաթուղիի հին պաշտօնեաներէն է եւ շատ բարեսիրտ անձ մըն է եւ մեծ ծառայութիւն մատուցած է տարագիր Հայերուն:

– Ձեռքէս եկածը ըրած եմ, – պատասխանեց Թոտորի, – արդէն ատիկա ամէնուս պարտականութիւնն է:

Իրարու հետ մէկ քանի խօսք փոխանակելէ ետքը պաշտօնեան դուրս ելաւ՝ առանձին թողլով Աստիկը Թոտորիին հետ:

– Շատ ժամանակ չունինք, – ըսաւ Աստիկ, – ուստի անմիջապէս մեր խնդրին վրայ խօսինք:

– Ինչպէս որ կ՚ուզէք:

– Մեր բարեկամը, անշուշտ բացատրեց ձեզի, թէ ի՛նչ ծառայութիւն կը սպասեմ ձենէ:

– Այո՛, – պատասխանեց Թոտորի:

– Այդ ծառայութիւնը, բնականաբար, առանց փոխարինութեան չի կրնար ըլլալ, եւ ես պատրաստ եմ վճարելու, ինչ որ ուզէք:

– Դուք որոշեցէք գումարը:

– Լաւագոյն է, որ դուք ըսէք, որովհետեւ ես չեմ գիտեր, թէ ընդհանրապէս որչափ կ՚առնէք:

– Որոշ սակագին մը չունիմ, – պատասխանեց Թոտորի, – ամէն մարդ իր կարողութեան սահմանին մէջ ինչ որ սրտէն բխի՝ կուտայ: Տուէ՛ք՝ ինչ որ կ՚ուզէք:

– Լաւ, ուրեմն տասը ոսկին բաւակա՞ն է:

– Շատ քիչ չէ՞:

– Թո՛ղ տասնըհինգ ոսկի ըլլայ:

– Շատ աղէկ, բայց գիտէ՞ք, որ իմ պայմանս այն է, որ դրամը կանխիկ կ՚առնեմ:

– Հրամմեցէ՛ք:

Եւ Աստիկ համրեց դրամը:

– Ուրեմն պատրաստուեցէք, որ ձեզ տանիմ տեղաւորեմ իմ վակոնս:

– Պատրաստ եմ արդէն:

– Բեռ չունի՞ք:

– Ի՞նչ բեռ կ՚ուզէք, որ ունենամ, սա պայուսակս ունիմ միայն եւ մէկ – երկու կտոր ճերմակեղէն: Ձեր վակոնին մէջ ապահով կրնամ նստիլ:

– Անշուշտ, քանի որ ո՛չ ոք կրնայ մտնել հոն:

– Նոյնիսկ ոստիկաննե՞րը:

– Ոստիկանները ի՞նչ գործ ունին իմ վակոնս... տարբեր բան, եթէ կասկածին, թէ մէկը պահած եմ: Բայց մինչեւ հիմա չէ պատահած, որ այդպիսի կասկած մը ունենան:

– Ուրեմն մինչեւ Պոլիս հանգիստ սրտով պիտի կրնամ ճամբորդել:

– Պոլի՞ս, – գոչեց Թոտորի, – դժբախտաբար ես մինչեւ Պոլիս պիտի չերթամ...

– Հապա ո՞ւր պիտի երթաս:

– Մինչեւ Գոնիա:

– Այն ատեն ինչպէ՞ս պիտի ընենք:

– Չեմ գիտեր... հոն կրնաք միջոց մը գտնել ձեր ճամբան շարունակելու համար:

– Կը կարծէ՞ք, – հարցուց Աստիկ մտահոգ:

– Ինչո՞ւ չէ, թերեւս ես ձեզի ներկայացնեմ Պոլիս գացող հայ պաշտօնեաներու:

– Կը խոստանա՞ք:

– Իմ պարտականութիւնս է:

– Ուրեմն երթանք Գոնիա, թէեւ կը փափաքէի, որ ուղղակի Պոլիս երթայի:

– Եթէ կ՚ուզէք, ձեր դրամը վերադարձնեմ, եւ ուրիշ միջոց մը մտածեցէք:

Աստիկ պահ մը խորհեցաւ մնալ Օսմանիէի կայարանը եւ սպասել ուրիշ կառախումբի մը, բայց այդ տեղը ապահով չթուեցաւ իրեն:

– Լաւագոյն է, որ Գոնիա երթամ եւ հոն ճար մը մտածեմ – խորհեցաւ:

Եւ Թոտորիին դառնալով՝ ըսաւ.

– Գոնիա կ՚երթամ, եւ անկէ ետքը Աստուած ողորմած է:

– Ուրեմն քալեցէ՛ք:

Եւ Թոտորի, օգուտ քաղելով ոստիկաններուն բացակայութենէն, Աստիկը կ՚առնէ կը տանի եւ կը տեղաւորէ իր մասնաւոր վակոնին մէջ:

(Շար. 320)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Միհրան – Ռոլան եւ Անն Դաւիթեան, Դաւիթ – Իվ եւ Մարիան Դաւիթեան, իրենց զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, յետ պատարագի իրենց հօր, մեծ – հօր եւ տատին՝

ՆՈՒՊԱՐ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ Մատաղի օրհնութեան օրն է։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի Օրհնութիւն եւ Հոգեհանգըստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներու, բարերարներու, հոգաբարձուներու և սատարողներու համար։ Այս կը տրուի Մատաղի Սիրոյ Սեղան Ալֆորվիլի Սալ Վոլթէրի մէջ։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին։

Պատարագ ժամը 10·30-ին։

Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 12-ին։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի՝ Հոկտեմբեր 17
ժամը՝ 20·30-ին

ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ-ի

«ԳԻՐՔ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ»

եւ

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Բանախօս՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումներ՝
Անահիտ Սիմոնեան
եւ
Լիլիթ Սիմոնեան

Մուտքը ազատ է։
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge / Cardinal Lemoine

(Շար. Ա. էջէն)

քաղաքապետութեան շրջան) չինծու կամ «բարեացակամ» աշխատանքներու, ինչ որ չորս միլիոն Եւրօ արժած է Օթէլ տը Վիլին։ Շիրաքի մերձաւոր բազմաթիւ անձեր հարցաքննուած են Սեպտեմբերին եւ ոմանք խոստովանած թէ դրասենեակ մ'իսկ չունէին եւ միայն Շիրաքէն կախում ունէին։ Թղթածրարին կարեւոր փաստերէն մէկն է պայմանագիր մը, որ Շիրաքի ստորագրութիւնը կը կրէ (1990 Յունուար 10) եւ կը վերաբերի վարորդի մը եւ հաստատուած է որ երբեք չէ աշխատած Օթէլ տը Վիլին համար։

ՓԱԹՐԻՔ ԱՆՐԻ, 1977-ին ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած էր, փրկուելով մահապատիժէն եւ այդ օրը, դատարանին մէջ յայտարարած էր․– «Զղջալու առիթ պիտի չունենաք»։ Դատապարտուած էր առեւանգած եւ սպաննած ըլլալով եօթնամեայ մանուկ մը։ Պայմանաւորուած ազատութիւն դտած էր 2001 Մայիս 15-ին, աշխատանք գտած, ինքնակենսագրական մըն ալ գրած, որ լոյս պիտի տեսնէր այս ամիս եւ խորագրուած էր՝ «Զղջալու առիթ պիտի չունենաք», եւ որու համար արդէն իսկ 600 հազար Ֆրանքի կանխավճար մը գանձած էր։ Բայց, բայց Փաթրիք Անրի ձերբակալուեցաւ Հոկտ. 8-ին, Սպանիա (Վալանս) 10 քիլօ հաշիշով եւ Ֆրանսա յանձնումը պիտի պահանջէ։ Այս ամբողջը կրնար չատ չնչին փէ-տիվէր մը ըլլալ, եթէ Հոկտ. 8-էն ի վեր հեռատեսիլի բոլոր կայանները, ձայնասփիւռ եւ դրաւոր մամուլը («Լիպերասիոն» կողքէն զատ երեք էջ կը նուիրէ եւ խմբագրականը) օրուան ամէնէն կարեւոր դէպքը չնկատէին եւ բարձի թողի ընելով միւս բոլոր լուրերը, չզբաղէին այս անձով, զայն խորհրդանիշի մը վերածելով։ Հրապարակիչը՝ Գալման-Լեւի որոշած է յետաձգել հատորին հրապարակումը․․․։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓՐՈՎԻՏԷՆՍ. – Խաչիկ Թէօլէօլեան 100 տոլար։

ՍԷՆ – ԳԼՈՒ. – Ժագլին Գանարեան 50 Եւրօ։

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE

et L'UGAB-JEUNES

organisent

une présentation de l'ouvrage

DU

Dr YVES TERNON

MARDIN 1915,
Anatomie pathologique d'une destruction

(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)

le vendredi 18 octobre à 20 h 30

au Centre Culturel
«Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «SEVAN» de Vienne

organise

UNE SOIREE BEUREGS

le **Samedi 12 octobre** à partir de 20h30

à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne

au profit de l'Ecole HAMASKAINE de Marseille

Prix du repas : 15 euros
(vin et café compris)

Réservations :
avant le vendredi 11 octobre
en téléphonant au : 04.74.53.43.80
(de 14h à 19h);
04.74.53.25.91
(après 19h)

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Commission
«Foi et Traditions Arméniennes»
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
vous invite à son cycle de rencontres :

Pour lire et connaître les Pères de l'Eglise arménienne

avec le Rév. Père **Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale

l'Atelier N° 2 aura lieu
le mercredi 16 octobre à 19 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12,
Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց
Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ,
Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին,
Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային,
Գրիգոր Նարեկացւոյն
եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց։

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՂՕԹԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ – Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ Թաղամասերու)։

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն։

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES
organisée sous l'égide de
l'**Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 71-րդ եւ անուանակոչութեան 68-րդ տարին – Հոկտեմբեր 13, Կիրակի օր

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

հոգեւոր հովիւներուն – սարկաւագներուն – բարերարներուն – հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդոյ անդամներուն – Օժանդակ Տիկնաց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԸՐՃԵԱՆ

Քարոզի աւարտին օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ։

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ «ճաշկերոյթ» Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Կը խնդրուի Թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն որ խունկերամ ներկայութեամբ յարգէ նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն։

Մատաղի մասնակցութիւն ընել ուզողները կրնան դիմել Թաղականութեան։

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**

PRESENTATION DE L'OUVRAGE

«50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»

par son auteur **Krikor Beledian**
(Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES
GOREN
«ARMENIE[S], SES JOURS»
Vernissage
jeudi 10 octobre
à partir de 18h30

Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

10 ANS DE PARRAINAGE DE 500 ENFANTS D'ARMENIE
«ESPOIR POUR L'ARMENIE»
présente un

CONCERT EXCEPTIONNEL DE BIENFAISANCE

«CHORIG», Chœur d'enfants d'Armavir

NAREH ARGHAMANYAN, Jeune pianiste virtuose de 13 ans, de Vanatzor

Parrainée par le grand Maître Vladimir Spivakov

- **REGION PROVENCE ALPES COTE D'AZUR**
 Jeudi 10 octobre à 20 heures — Temple Protestant
 7, rue Notre Dame, 06400 CANNES — Tél. : 04 93 75 33 46
 Vendredi 11 octobre à 20 heures 30 — Abbaye de Saint-Victor
 Rue Sainte, 13007 MARSEILLE — Tél. : 04 91 93 41 22
- **REGION ALSACE**
 Dimanche 13 octobre à 18h — Eglise Catholique Saint-Pierre-Le-Jeune
 7, rue Saint-Léon, 67000 STRASBOURG — Tél. : 03 88 36 95 73

Pour tous renseignements :
Pasteur Gilbert Léonian : Tél. : 01 47 36 02 50 / Fax : 01 46 44 64 04.
E-mail : gilbertleonian@hotmail.com

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11
VENDREDI
11 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.533

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.533

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 9 / 10)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ՇՓՈՒՄՆԵՐԸ

Արմէն Խաչատրեան Հոկտեմբեր 9_ին Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահ Ն. Բուրջանաձէի հետ հանդիպում ունեցած է եւ այդ ընթացքին արխազական երկաթուղին վերաբանալու հարցը բարձրացուցած: Ըսած է թէ շրջափակման մէջ գտնուող Հայաստանի համար կարեւոր է տեւէ ու թէ Հայաստանի տնտեսական զարգացումը պէտք է գիտալ կովկասեան ենթախորքին վրայ: Իր խօսակիցը պատասխանած է թէ երկաթուղիին բացումը նպատակայարմար կ'ըլլար եթէ առոր զուգահեռ սկսէր գաղթականներու հոն վերադարձի հոլովոյթը: Այս առնչութեամբ Ն. Բուրջանաձէ կարեւոր նկատած է Ռուսաստանի դիրքորոշումը:

Նոյն օրը Ա. Խաչատրեան ելոյթ ունեցած է Վրաստանի Խորհրդարանին մէջ. ըսած է թէ Հայաստան շահագրգռուած է Կովկասի մէջ կայունութեան հաստատումով եւ ապահովութեան պայմաններու ստեղծումով: Ինչ կը վերաբերի հակամարտութիւններու կարգաւորման, Ա. Խաչատրեան ըսած է թէ անիկա պէտք է ըլլայ քաղաքական ճամբով, բանակցութիւններով գտնելով ամէն մէկ կողմի համար ընդունելի լուծումներ:

Նոյն հանդիպումին ընթացքին հայկական պատուիրակութենէն Ազգային Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովէն Աշոտ Գալոյեան ըսած է թէ ինք կը հասկնայ Վրաստանի տրնտեսական վիճակը, սակայն Ջաւախքի շրջանի որոշ ընկերային խնդիրներուն լուծումը կը յուսադրէ տեղացի բնակչութիւնը: Աւելցուցած է թէ Երեւան մտադիր չէ միջամտելու Ջաւախքի խնդրին որ Վրաստանի ներքին հարցն է, բայց պատրաստ է Վրաստանի հետ որոշ միջոցներ յառաջացնելու, Ջաւախքի մշակոյթի, առողջապահութեան, կրթական մարզերը զարգացնելու նպատակին:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան Հոկտ. 9–ի նիստին վկայած են տուժած երեսփոխաններ Ռուբէն Գէորգեան ու Լեւոն Սարգսեան: Առաջինը կրկնած է չառերու ըսածը թէ ահաբեկիչ Կ. Ցունանեան դահլիճ ներխուժելով կրակած է Վ. Սարգսեանի վրայ, յետոյ ինք տեսած է սպաննուածներու դիակները: Յիշած է որ Ն. Ցունանեան կարգ մը անուններ տըւած է, պահանջելով որ կապ հաստատուի անոնց հետ: Ռ. Գէորգեան ըսած է թէ կատարուածը դաւաճանութիւն էր, ուղղուած ժողովուրդին ու Պետութեան:

Լ. Սարգսեան յայտնած է թէ դէպքէն ետք սրահը մնացած է մօտ ժամ մը, օգնելու որ վիրաւոր նախագահը Ա. Խաչատրեան դուրս ելլէ:

Կ. Ցունանեանի նոր փաստաբանը դատարանին դիմած է որպէսզի իրեն տրամադրուին քրէական գործին հատորները եւ պաշտպանեալին քով գտնուող փաստաթուղթերը:

ՀՅԴ–Ի ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Շարունակելով արդար եւ թափանցիկ ընտրութիւններու որպէս նախապատրաստութիւն ձեռնարկուած շփումները, ՀՅԴ–ի ղեկավարութենէն Վ. Յովհաննիսեան, Ա. Ռուստամեան եւ Ա. Վարդանեան Հոկտ. 9–ին հանդիպում ունեցած են «Նորացուած կոմունիստական կուսակցութեան» ներկայացուցիչներուն հետ: Այս վերջինին ղեկավարներէն Ե. Մանուկեան ըսած է թէ իրենց համար ընդունելի են ՀՅԴ–ի առաջադրած հարցերը: Զրոյցի ընթացքին նշուած է որ հակառակ անցեալին երկու կուսակցութիւններու միջեւ եղած բազմաթիւ խնդիրներու, ներկայիս կարելի է անկախ պետականութեան պայմաններով սերտօրէն գործակցիլ:

ՀՅԴ ներկայացուցիչները նոյն օրը հանդիպում ունեցած են ԱԻՄ_ի նախագահ Պ. Հայրիկեանի եւ երկու գործակիցներուն հետ ալ: Անոնք եւս դրական վերաբերում ցոյց տուած են ընտրութիւնները օրինական ձեւերով կատարելու նըպատակով եղած առաջարկներուն:

Օրուան Գ. հանդիպումը եղած է «Հզօր հայրենիք» կուսակցութեան նախագահ Վարդան Վարդապետեանի գլխաւորած պատուիրակութեան հետ:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԶՕՐԱԿՑԻ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Հոկտ. 9–ին լրագրողներու հետ զրոյցի մը ընթացքին վարչապետ Ա. Մարգարեան ըսած է թէ իր ղեկավարած Հանրապետական կուսակցութիւնը բոլոր միւս կուսակցութիւններուն հետ ունի աշխատանքի բնականոն յարաբերութիւններ: Պատասխանելով նախագահի ընտրութեան առնչուած հարցումի մը, ան ըսած է թէ իր կուսակցութիւնն ալ ուրիշներու նման կը պաշտպանէ Ռ. Քոչարեանի թեկնածութիւնը, ինչ որ բնական կը նկատէ: Իր կարծիքով, նախագահական ընտրութիւնը կ'ունենայ միայն մէկ փուլ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրաւէրով եռօրեայ պաշտօնական այցով Երեւան հասած է Ուկրանիոյ նախագահը Լ. Կուչմա: Իր գլխաւորած պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Արտաքին գործերու, Ուժանիւթի, Արդիւնաբերական քաղաքականութեան նախարարները, Տեղեկատուական պետական կոմիտէի նախագահը, Ուկրանիոյ Հայերու Միութեան նախագահը, պաշտօնատարներ:

Յաջորդ օրը երկու նախագահները գըլուխ–գլխի հանդիպում մը կ'ունենային, ապա կը ստորագրուէին շարք մը համաձայնագրեր: Լ. Կուչմա Խորհրդարանին մէջ տեսակցութիւններ կ'ունենար ու կ'այցելէր Եղեռնի յուշարձանը:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

«Ռուսաստանի Հայերու Միութեան» նախագահը Արա Աբրահամեան որ բազմանդամ պատուիրակութեամբ մը Երեւան կը գտնուի, յայտնած է թէ մինչեւ Յունուար իրենց Միութեան կազմակերպիչ կոմիտէն կ'որոշէ թէ երբ տեղի կ'ունենայ աշխարհի Հայերուն համագումարը: Ան նպատակ կ'ունենայ համահայկական տնտեսական կազմակերպութեան մը ստեղծումը որ հայկական ծրագիրներու իրագործման նիւթական աղբիւր կ'ըլլայ:

«Ռուսաստանի Հայերու Միութիւն»ը 2003–ին կ'ընդլայնէ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ ձեռնարկուած ընկերային ծրագիրները: Ստեփանակերտի մէջ արդէն 1 միլիոն տոլարի ներդրում կատարուած է եւ մօտ 300 հազար տոլար ալ տրամադրուած ԼՂՀ բանակին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

2004-ԻՆ ԵՒՐՈՊԱ 25 ԱՆԴԱՄ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

ԴՈՒՌԸ ԿԸ ՄՆԱՅ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ, ՌՈՒՄԱՆԻԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Եւրոպական յանձնախումբին նախագահը՝ Ռոմանօ Փրոտի գոհ է եւ չի վարանիր յայտարարելու. – «Քաղաքական մեր գլուխ գործոցն է»: Արդարեւ, Հոկտեմբեր 9_ին, պաշտօնական բնոյթ առաւ Եւրոպական Միութեան ընդլայնումը տասը նոր անդամներու ընդունմամբ: Այս տասը երկիրներն են. – Կիպրոս, Չեխիա, Էստոնիա, Հունգարիա, Լատվիա, Լիտուանիա, Մալթա, Լեհաստան, Սլովաքիա, Սլովենիա: Դուռը կը մնայ Ռումանիա, Պուլկարիա եւ Թուրքիա: Այս վերջինը մանաւանդ աւելի քան յուսախաբ է եւ կը խորհի որ բրած ջիջումները չեն վարձատրուիր, անդամակցութեան համար բանակցութիւններու թուական իսկ ճշդուած չէ, մինչ Յանձնախումբը նկատի կ'առնէ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ անդամակցութեան փափաքը 2007_ի համար:

Ռ. Փրոտի կ'ուզէ լաւատես ըլլալ եւ անտեսել նոր անդամներու անպատեհութիւնները, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի արեւելեան երկիրներու մուտքով: Ջի ծածկեր որ վտանգներ կան, բայց, գանոնք կը նսեմացնէ, նախընտրելով առաւելութիւնները նկատի առնել: Այդ առաւելութիւնները կը վերաբերին նոր աճի մը եւ ապագայ երկիրներու ժողովրդավարացման բարենորոգումներուն, որոնք պիտի ապահովեն ցամաքամասին կայունացումը:

Գալով վտանգներուն, անոնք ծանօթ են եւ կը վերաբերին կաշառակերութեան եւ չահատակութեան: «Ֆիկառօ» (Հոկտեմբեր 10) գլխաւոր օրինակ կուտայ Լատվիան, որ 2_ուկէս միլիոն բնակիչ ունի: Դեռ չատ ընելիք ունի արդարութեան եւ սահմանապահներու հակակշռի մարզերուն մէջ, կաշառակերութիւնը վարչական մեքենային մէջ չատ ծաւալած է, ոստիկանութիւնը լաւ զինուած չէ պայքարելու համար կազմակերպուած ոճրագործութեան որոշ ձեւերու դէմ, ինչպէս մարդոց շահագործութիւնը, թմրեցուցիչի չահատակութիւնը, դրամական ոճրագործութիւնը, դրամի օրինականացումը եւ hայ_թէք (բարձր թեքնիքով) ոճիրները: Անդին, Հունգարիա կը մնայ բանդիթի երկիր մը մարդոց չահատակութեան: Ուրիշ երկիրներ ալ, ինչպէս Չեխիա, Լեհաստան, Սլովաքիա հեռու են մտահոգութիւններ չպատճառելէ նոյն պատճառներով:

Այս արդար մտահոգութիւններու որպէս դարման, Յանձնախումբը կ'առարկէ որ «փրկութեան յօդուած մը» կայ, որ թոյլ կուտայ, Միութեան տնտեսութեան լուրջ սպառնալիքի մը պարագային միջամտելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ նախագահին խորհրդական, Ֆրանսայի նախկին դեսպան եւ բարձրագոյն ուսման նախկին նախարար՝ Ապտէլռազաք ալ–Հաշէմի երկօրեայ այցելութիւն մը կատարած է Փարիզ փորձելով ազդել Ֆրանսայի իրաքեան քաղաքականութեան վրայ, բայց ընդունուած չէ ոչ Էլիզէ, ոչ ալ Քէ տ'Օրսէ: Ֆիկառօ_ի (Հոկտ. 10) տուած հարցազրոյցին մէջ, ան կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի դերը աւելի լաւ կրնայ ըլլալ: Կը մտահոգուի Ապահովութեան Խորհուրդի երկու մասէ բաղկացած բանաձեւէ մը, որու առաջին մասը կրնայ կրկնել ամերիկեան պայմանները եւ այդ պարագային, 2_րդ մասով պատերազմի ձեռնարկուի: Իրաք, կ'ըսէ, յայտարարած է որ որեւէ նոր բանաձեւի մը շուրջ պիտի չվիճի: Թող քննիչներ գան, եթէ հարց մը ծագի, Ապահովութեան Խորհուրդը որոշում կու տայ: Պուշի արտայայտութեանց մեղմացումը կը բացատրէ սապէս.– «Պուշ երկու հարց ունի: Չի գտներ երկիրները որ փինանսաւորեն պատերազմը, ինչպէս 1991–ին, եւ օտար զինուոր չի գտներ որ ամերիկացի զինուորներուն տեղը մեռնին: ԱՄՆ գիտեն նաեւ որ օդանաւերն ու ռոքէթները չեն բաւեր երկրի մը վարչակարգը փոխելու համար»:

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՌԻ կառավարական ուժերը որ Պուաքէի վրայ կը քալէին, քըշելու համար ապստամբները, 80 քմ. նահանջած են եւ ապստամբներն ալ իրենց «յաղթանակը» կը տօնեն:

ՊԱՂՏԱՏԻ հիւսիսային շրջանին վրայ կատարուած ամերիկեան եւ անգլիական ռմբակոծութիւններէն 4 Իրաքցիներ մեռած են: Ըստ զինուորական բանբերի մը, յարձակումը գործուած է ոչ զինուորական եւ սպառազինութեան հիմնարկներու վրայ: Կան նաեւ տասը վիրաւորներ:

ՔԱԹԱՐԻ Ալ–Ճեզիրա հեռատեսիլի կայանը սփռում մը կատարած է Հոկտ. 8–ին, ուր կ'արտայայտուի Ալ–Քաիտայի եգիպտացի տեսաբանը՝ Այման Ալ–Զաւահիրի, առանց թուական կամ աղբիւր ճշդելու: Զաւահիրի պատասխանելով անծանօթի մը հարցումներուն կը սպառնայ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի, անոնց զինուորական գործակցութեան համար Միացեալ–Նահանգներուն հետ: Ան կը գգուշացնէ.– «Որոշ ուղերձներ ղրկեցինք Ամերիկայի թշնամիներուն, որպէսզի վերջ տան իրենց մասնակցութեան Ամերիկայի խաչակրութեան»:

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ թագուհին, որ իր ոսկեայ յոբելեանին առթիւ կ'այցելէր Հասարակապետութեան մեծագոյն հողամասը, չատ գաղջ ընդունելութեան մը արժանացած է, բայց, ըստ իր նկարագրին կարեւորութիւն չէ տուած: Հակամիապետական փոխ–վարչապետը՝ Ճօն Մանլէ հրապարակաւ իր վրդովումը արտայայտած է, յայտնելով թէ Գանատա կը յաւերժացնէ քաղաքական վարչակարգ մը, ժառանգական միապետի մը չնորհելով Պետութեան ղեկավարի դերը: Ըստ իրեն, 21րդ դարուն այդ դերը պէտք է Գանատայի մը ստանձնէ «զուտ գանատական»հիմնարկի մը ծոցը: Գայթակղած, միապետականները ուզած են որ հրապարակաւ ներողութիւն խընդրէ, ապարդիւն, Մանլէ կը պնդէ: Էլիզապէթ անտեսած է վիրաւորանքը եւ իր հիացումը արտայայտած Գանատայի եւ իր բնակիչներուն, չեշտելով. – «Յատուկ հպարտութեամբ է որ կը մեծարեմ Գանատացիները»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Հոկտ. 18–ին կը բացուի Ֆրանսախօսութեան 9–րդ վեհաժողովը, որու առաջին անգամ պիտի մասնակցի Ալժերիոյ նախագահը՝ Ապտէլազիզ Պութեֆլիքա: Ալժերիա, որ ֆրանսախօս ամէնէն կարեւոր երկիրներէն մէկն է, հեռու մնացած էր 1962–ի իր անկախութենէն ի վեր:

ՖԼՈՐԻՏԱՅԻ մէջ, Հոկտ. 9–ին, գործադրուեցաւ նախկին պոռնիկի մը մահապատիժը: 46ամեայ կինը, ԱՄՆ–ու սպանութիւններու շարքի մը առաջին մարդասպանը կը նկատուէր: Ձերբակալուած էր 1991ին եւ մահուան դատապարտուած 6 այրեր սպաննած ըլլալով: Մերժած էր վերաքննութեան դիմել, առարկելով. – «Բանի մը պիտի չծառայէ գիս խնայել, պիտի նշանակէ մսխել հարկատուներու դրամը»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրոնիկագիր ՆԻՍՆԵՐՊՈՍ

ԱՐԱՐԱՏԻ ՄՕՏԵՆԱՆՔ: ՍՐԲԱՊՂԾՈՒԹԻՒՆ...

Շարունակական անձրեւները, տակաւին յամեցող ցուրտը, բացառիկ կանանչապատումը, Արարատի դէմը կանգնած Գառնիի լերկ կատարներուն անգամ, նորօրինակ հմայք մը տուած են, Մասիսի զոյգ գագաթները, մանաւոր փայլքով կը ցոլացնեն դաշտավետնի զմրուխտէ կանանչին մէջէն, հազարտ ճակատները ցցած Արաքսի ձախ ափին վրայ գտնուող իր արենակիցներուն:

Երեւանի անմխիթար վիճակը տեսնելէ վերջ, մաքուր թթուածինի կարիք կը զգայի: Քիչ մը դէպի հարաւ, Մասիսի շրջկեդրոնին մօտ, մեր սահմանը Արարատի փէշերուն կը մօտենայ: Հոն անկախութենէն առաջ դրեթէ Ազերիներով բնակուած գիւղեր կային. հիմա Ատրպէջանէն եկած գաղթականները մեծ թիւ կը կազմեն. ընդհանրապէս Բաքուցի են. գիւղական կեանքին անվարժ: Քիչ մը կը մնան եւ հազիւ կարենան կը գաղթեն դէպի Ռուսաստան: Արդէն մեծ մասով շնորհքով հայերէն ալ չեն գիտեր, երեւէ լքուած, կը ջանան խաչնարածութեամբ, հողամշակութեամբ ընտանիք ապրեցնել:

Միակ լաւ երեւոյթը փոքրերն են որ դարձած են լրիւ հայախօս. իրենց ծնողներուն Ատրպէջանէն՝ ոչի՛նչ կը յիշեն:

Մասիս գիւղի եկեղեցին պատկառելի կառոյց մըն է, հաւանաբար անցնող դարէն մնացած, իսկ դաշտերուն մէջ մզկիթի նմանող փլատակ մը ուշադրութիւնս կը գրաւէ: Որքան մօտենայինք այնքան ծաւալը կ'ընդարձակուէր: Տուֆ քարի բացակայութիւնը եւ գործածուած չորցուած հողէ աղիւսներով բարձրացած պատերը, որոնցմէ երեքը միայն կանգուն մնացած էին, ցոյց կուտար պարսկական ծագում մը: Չէի սխալած. 1828-1829 տարիներուն Խոյէն եւ Սալմաստէն գաղթած Հայերու հիմնած գիւղն է որուն եկեղեցին, աւերուած, տակաւին որպէս ուխտատեղի կը ծառայէ: Պատին կռթնած փոքր սիրուն խաչքար մը ունի, որուն շուրջ սեւցած մոմեր եւ պատեր: Ինչ լաւ պիտի ըլլար եթէ Հայաստանի կառավարութիւնը գաղթականական այս ճարտարապետական իւրայատուկ կառոյցներուն խնամք տանէր՝ որպէս հայրենադարձութեան յուշարձան ժամանակակից Հայոց պատմութեան:

Մօտակայ գիւղը Դիմիտրով կը կոչուի: Հայախօս Ասորիներ են մեծ մասով: Ունին կոկիկ եկեղեցի մը, շատ մաքուր պահուած: Խորանը ծածկուած է մեծադիր եւ ճաշակաւոր սրբանկարներով, բիւզանդական ոճով. տանէ տոն կուգայ քահանայ մը ծիսակատարութիւնները կատարելու:

Ցառաջացած տարիքի ագնիւ պահակ - կինը կը գանգատէր որ անգործութիւնը պատճառ դարձած է որ 150 ընտանիքէն մնայ միայն 40-ը: Ամէնուն նման իրենք ալ մեկնած են Ռուսաստան:

Դրացի գիւղը ՄԱՐՄԱՐԱՇԷՆ կը կոչուի. ուր ճարտարապետ Հրաչեայ Գասպարեան, Գարեգին Ա.ի օրով գլխաւոր ճարտարապետ Էջմիածնի, կը կառուցանէ շատ սիրուն մաքուր գիծերով, ներդաշնակ եկեղեցի մը կեդրոնագմբէթ, որ պատիւ կը բերէ գիւղի պատասխանատուներուն: Երանի հայկական ճարտարապետութեան այս ներդաշնակութիւնն ու պարզութիւնը յարգուէր նորակառոյց այլ եկեղեցիներու մէջ ալ: Երբեմն այնպիսի տարօրինակութիւններու կը հանդիպիմ որ կը դժուարանամ ճշդելու թէ տեսածս եկեղեցի՞ է, փակոտաւ թէ սինակոկ...:

Արդէն ԽՈՐ ՎԻՐԱՊին մօտեցած ենք: Թէեւ հոն միայն առաւօտեան կանուխ ժամերուն կը սիրեմ բարձրանալ, երբ արեւը Արցախի եւ Վարդենիսի լեռներէն հազիւ ազատած կը սկսի աստիճանաւոր կերպով նախ Մեծ Մասիսը, ապա փոքրը շառագունել, եւ արշալոյսի այդ բացառիկ լռութեան մէջ, երբ դեռ հովիւներն անգամ ճամբայ չեն ելած գոմերէն, ես եւ աստուածաշունչեան այդ Վեհափառը դէմ դիմաց կանգնած, բացարձակ լռութեան մէջ՝ յաւերժութեամբ հաղորդուիլ. Անբացատրելի զգացումներ որ միայն կ'ապրուին: Այդ հսկան գիս երբեք չէ ընկճած, ճզմած կամ տրորած իր ահագնութեամբը. յաւերժացած, մարմնացած յաւիտենական Հայաստանն է որ դարերով իր սպիտակ կատարէն հետեւած է իր ժողովուրդի փառքի, տառապանքի, տարագրութեան եւ վերածնունդի ընթացքներուն, հոգեկան մագնիսով իրեն քաշելով իր ցրուած որդիները:

Ըսած եմ եւ կը կրկնեմ. ԱՐԱՐԱՏը պէտք է վերադառնայ Հայաստանի գինանշանին վրայ, փոխարինելու ներկայի քաշելով իր ցրուած որդիները:

Բարձրաստիճան հայ զօրավար մը, Թոռնիկը բերած է Արարատին ուխտագնացութեան. ռուսախառն հայերէն մը կը խօսի. թերեւս Մոսկուայէն է կամ Կրասնոտարէն. բայց ինչ եռանդով կը բացատրէ թէ - աշխարհով մէկ մեր Արարատին նմանը չկայ -: Սիրտս յուզումով կը լեցուի. հեռադիտակը վերծի կ'երկարէ որ նայիմ սահմանէն անդին բարձրացած զինուորական հսկայական նորակառոյցներ: - Տեսնում ես մեզ համար են պատրաստում -: Ցանկարծ ոտքնեակին դիմաց կը ցցուի մզկիթի մը սպիտակ մինարէն, ապա ուրիշ մը, երրորդ եւ չորրորդ մը... Ափսո՛ս, Արարատն ալ պղծուեցաւ: Կ'երեւակայեմ պահ մը, թէ ի՛նչ ահաւոր ցնցում կրնայ պատճառել, Արարատի առջեւ ԽՈՐ ՎԻՐԱՊը տեսնելու փոխարէն, տեսնենք Թրքական մզկիթ մը իր երկար մինարէով: ԱՐԱՐԱՏ դո՞ւն ալ խլամացար... Տխուր եմ այսօր:

Հոգիս խռոված, անպատմելի տագնապ կ'ապրի. ազգի մը ինքնութեան փլուզումը կը տեսնեմ այս պատկերին առջեւ: Դեռ երեք դար հազիւ բոլորած է այն թուականէն, երբ Օսմանեան կայսրութեան մէջ, ծայր տուաւ միլիոնաւոր Հայերու բռնի իսլամացումը (տես՝ ԲԱԶՄԱՎԷՊ, 1999, էջ 230 - 267) քրիստոնեայ Արեւմուտքի բացարձակ անտարբերութեան մէջ, եւ աւարտեցաւ իր պապերուն հաւատարիմ մնացողներուն համատարած ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ... հիմա Աստուածաշունչեան սրբութիւններէն մնացած լեռներն ու գետերը, բիւրաւոր հայ նահատակներու արիւնով շաղախուած, սկսած են ԻՍԼԱՄԱՑՆԵԼ, քանդելով վանքերն ու եկեղեցիները, փոխարինելու համար մզկիթներով եւ մինարէներով:

Ընդվզումս ներքին է: Դիմացինէն չի գար: Ան համոզուած է որ օգտակար գործ կ'ընէ իր ժողովուրդին համար, անցեալի տէրերուն յիշատակները ոչնչացնելով: Երբ այսօր կը շրջիս Հայոց մայրաքաղաքին մէջ, եւ կը տեսնես հոն վխտացող ստամոքսի, հաճոյքի վայրերը (պար, սրճարան, տիսքօ, գազինօ, սթրիփ, հօթէլ, մօթէլ) եւ քիչ անդին, աղօթքով, արցունքով եւ խորագոյն հաւատքով կերտուած վանքեր, եկեղեցիներ, խաչքարեր, հաւատքի եւ արուեստի հրաշալիքներ, լքուած, տապալած, կոտրտուած, ազգին ծոցէն ելած ղեկավարներ, որոնք անոնց գոյութիւնը գիտեն կամ չեն գիտեն ... ինչպէ՞ս չընդվզիս եւ հոգիիդ խորերէն չաղաղակես ՍՐԲԱՊՂԾՈՒԹԻՒՆ...:

ԱՐԱԳԱԾՈՏՆ

«Ամերիկեան» կոչուած հիւանդութիւն մը, այս ձմեռ տասանորդած է Հայաստանի մեղուներու մեծ մասը: Այս անգամ մեղաւորը Պէն - Լատէնը չէ, այլ անոր թիւ մէկ թշնամի երկիրը, որ չես գիտեր ինչո՞ւ տուած է այն ժանտախտին անունը: Գէորգ իմացած է որ Արագածոտն գաւառի գիւղերու մէջ բազմաթիւ մեղուաբոյծներ կրցած են փրկել իրենց փեթակները, շնորհիւ կարգ մը դարերու խորերէն եկած վարպետութիւններու: Հարկ է զօրացնել «ընտանիքները» առողջ տարրեր մտցնելով:

Ուշադիր ականջ կը դնեմ Գէորգի բոլոր բացատրութիւններուն. այնքան պարզ է ամէն ինչ, քանի ինք ժառանգաբար սորված է իր հօրմէն եւ գերդաստանի տարեց անդամներէն, որ խայթուելու բնածին վախը կը ցնդի մէջէդ, կարծես խայթոցն ալ մեղրի համ ունենար(՞):

Աշտարակ - Թալին - Գիւմրի տանող մայր պողոտայի ձախ տարածութիւններուն վրայ, որ բացառիկ կանանչապատուած են առատ անձրեւներու պատճառով, խմբուած են փեթակներ, տասնեակներով, մեղուաբոյծներ խորովածի մը շուրջ: Կը մօտենանք կը հիւրասիրուինք եւ մինչեւ հրամցուածը չընդունինք, ոչ մէկ գործի վերաբերեալ խօսակցութիւն կարելի է սկսիլ:

Առողջ փեթակ մը 50 - 100 տոլարի շուրջ կը դառնայ: Գէորգ պատրաստ է գինը վճարելու բայց «ընտանիքները» գինք չեն գոհացներ, տկար են. կը հեռանանք: Էջմիածնի գիւղերուն մէջ կայ մէկը աւելի առողջ ընտանիքներով. կ'ուզէ անոնք ալ տեսնել. այսօր ուշ է. լաւագոյն է հնախուզական արշաւանք ըլլալ:

ՓԱՐՊԻ

Աշտարակի շրջանին մէջ կը գտնուի ՓԱՐՊԻ-ն, պատմական գիւղ մը որ ծննդավայրն է հինգերորդ դարու մեր մեծագոյն դէմքերէն մէկուն՝ ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ-ին:

Ղազար Փարպեցի գրական զոյգ գործերով ծանօթ է մեզի, երկուքն ալ շատ կարեւոր Դ. եւ Ե. դարերու հայկական վանական եւ նախարարական կեանքի մթնոլորտը ճանչնալու համար: Առաջինը նամակ մըն է ուղղուած Վահան Մամիկոնեանի, ինքնարդարացումի փորձ մը նախանձորդ չարախօսներու դէմ: Երկրորդը շատ կարեւոր Հայոց Պատմութիւն է որ կ'ընդգրկէ հարիւր տարուան ժամանակամիջոց Հայ թագաւորութեան երկուքի բաժանումէն 385 - 485 Վահան Մամիկոնեանի մարզպանութիւն:

Փարպեցիի Հայոց Պատմութիւնը բաժնուած է երեք դրուագներու: Առաջինին մէջ կը նկարագրէ Հայաստանի երկուքի բաժանումը Բիւզանդիոնի Թէոդոս կայսրին եւ Պարսիկներու Վռամ թագաւորին համաձայնութեամբ:

Այդ բաժանումէն, կարելի է ըսել, սկիզբ կ'առնէ Հայ ժողովուրդին պառակտումը, երկու «պլոք» ըլլալու հոգեբանութիւնը, որ արմատացած է մեր մէջ, դժբախտաբար մինչեւ այսօր:

Ջեմ հասկնար Հայաստանեայց Եկեղեցին ի՞նչ կը սպասէ իր տօնացոյցէն արտաքսելու համար զՏՕՆՆ ՍՐԲՈՑ ԹԷՈԴՈՍԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ... որ հիմը դրած է Հայ ժողովուրդի ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ԱՂԷՏԻՆ:

Երկրորդ դրուագը, կ'ընդգրկէ 441-461 տարիներու քաղաքական եւ եկեղեցական բոլոր դէպքերը, յատկապէս Ասպարյրի դիւցազներգութիւնը, Ղեւոնդեանց քահանաներու ձերբակալումը եւ նահատակութիւնը:

Երրորդին մէջ կը պատմէ աքսորուած հայ նախարարներու վերադարձը, Վահան Մամիկոնեանի ազատագրութեան պայքարները եւ Հայաստանի մարզպան նշանակուիլը, եւ այդ առիթով Ցովհան Մանդակունի Հայրապետին խօսած ճառը: Այս ամէնը քաղուած՝ գործող եւ ականատես անձերու վկայութիւններէն:

Եւ սակայն... հակառակ նման կարեւոր ծննդավայր մը ըլլալուն, չկար ցուցատախտակ մը որ մեզ հասցնէր քիչ մը մեկուսացած, կանանչներու մէջ թաղւած այս պատմական վայրը:

Մեր եռեւ - առաջ երթալը, պահ մը նաեւ փակ ճամբու մէջ գտնուիլը, կամուրջի վրայէն հսկող ոստիկանի մը կասկածներ արթնցուցած պիտի ըլլայ որ գուցէ վարորդը գինով է...: 1500 - 2000 դրամի տուգանք - բարի ձեռքի հեռանկարով, յանկարծ սպիտակ ճպոտը շարժելով, մեր մօտ հասած էր. պարտադրեց որ Գէորգ երեւին փչէ, օդիի հոտ առնելու հեռանկարով: Անբախտ միլիցիոնէր: Գէորգ Զատիկէ - զատիկ հազիւ թէ գաւաթ մը կարմիր գինի խմէ...:

Փարպիի գլխաւոր ճամբան (հողէ) նուիրուած է իր հռչակաւոր զաւակին: Ճամբու երկայնքին դեղադէմ մամիկներ, երիտասարդ հարսեր, տուներու առջեւ նստած բուրդ կը հիւսեն: Պուպրիկի անուշութեամբ մանուկներ՝ նկարուիլ կ'ուզեն, այնքան բարի եւ միամիտ են որ կը յուսան յաջորդ օր ընդունիլ իրենց նկարները:

Գիւղի միջնադարեան գերեզմանատան մէջ կը գտնուի փոքրիկ, սիրուն գործող եկեղեցի մը նուիրուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչին՝ ԺԳ. դարէն:

Կը յայտնուի Զաքար, պատուական երիտասարդ մը, գիւղացի, մտաւորական որոշ պաշարով եւ մեզ կ'առաջնորդէ Ե. դարու ծիրանաւոր եկեղեցին, բակի մը մէջ կորսուած, կիսակործան, մանաւանդ տպաւորիչ իր միակտուր կրանիթէ ուղղատական դուռով, մինչ նոյն բակին մէջ, 80-ը անց մամիկ մը, տակաւին առոյգ, ձմեռուան պաշար կը պատրաստէր չամփուրի անցընելով պարտէզի զանազան կանանչեղէններ, որոնցմով այնքան հարուստ է Հայոց բարձրաւանդակը:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՆՔԸ թէեւ աւելի ուշ ժամանակի կառոյց (7-րդ դար), գիս կ'ապշեցնէ իր ճոխ եւ զանազան զարդաքանդակներով: Գիւղը բարձունքին վրայէն կ'իշխէ բացառապէս կանանչապատուած Արարատեան դաշտին եւ զոյգ Մասիսներուն, ուր ձիւնը կարծես թէ հալելու տրամադրութիւն ցոյց չի տար:

Ամէն անգամ որ մեր նախնիքներուն կերտած այս հրաշալիքներուն դէմ յանդիման գտնուիմ, ես ինծի հարց կուտամ. - Ինչո՞ւ մեր երեսփոխանները, պետական ղեկավարները շաբաթը ժամ մը չեն տրամադրեր, Երեւանէն երկու քայլ անդին գտնուող այս ազգային սրբութիւնները այցելելու, որպէսզի քիչ մը աւելի յարգանք ունենան իրենց սեղծագործ ժողովուրդին: Տեղեակ եմ որ անոնք այս շրջանները ստէպ կը հանդիպին, ուշ ժամերուն, քանի Քասախի գեղածիծաղ հովիտին մէջ կը գտնուին լաւագոյն զբօսավայրերը եւ ճաշարանները: Անո՛նք ըլլայ: Ինչէ՛ր կը շահին եթէ երբեմն ալ ցերեկները այցի գան այս սրբավայրերը:

Ագարակ գիւղը Փարպիէն ոչ շատ հեռու, Գիւմրի տանող գլխաւոր ճամբուն վրայ է, մօտաւորապէս 1500 - 2000 բնակչութեամբ, հիմնականօրէն Վասպուրականէն ժամանած գաղթականներով բնակուած Եղեռնի օրերուն:

Եկած էինք Է. դարու Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիին աւերակները տեսնելու: Շատ հինէն յիշատակուած անուն մըն է եւ գիւղին մօտերը կիկլոպեան պարիսպներու հետքեր ալ կը գտնուին:

(Շար. 3)

«ՄԻՋՍ ՆՍՏԱԾ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆ...»

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Մուրճ մանգաղի նիրւանաշող հրջանին, մի քանի ամսով, մեր ընտանիքի անդամ եղաւ Սիրանոյշ, Երեւանի զարմուհիս: Այլ խօսքով, մի քանի ամիս, մեր տանը ներկայ էր հայրենիքը: Արարատն էր միայն անտեսանելի: Բնականաբար մեր խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը Հայաստանն էր, իր վարդերով եւ փուշերով, տեղացիների կենցաղը, հիւմուրը, «ժառկոն»ը, գրողների երկերը եւ անխուսափելի՝ սովետական սիստեմի «փըշտիկները»...:

Սիրանոյշ շատ համարձակ եւ ազատ էր արտայայտւում: Ի հարկէ՝ մեր տան պատերը առանց ականջի էին... Այնուամենայնիւ նա շատ չէր հանդուրժում մեր կճոցները ուղղուած՝ Հայաստանին: Ինչ որ հասկանալի էր: Երբեմն, երբ մեր զրոյցը տաքանում էր, սրւում, Սփիւռքահայի տեսակէտս դառնում էր աւելի դիպուկ, աւելի համոզիչ, զարմուհիս մի փոքր բորբոքուած շեշտով փորձում էր վերջի խօսքը իրան իւրացնել, եզրակացնելով՝ «Գիտե՞ս ինչ, սիրելիս, մէջդ Ֆրանսացին է նստած»: «Այո՛, Սիրանոյշ, իրաւացի ես, բայց ի՞նչ մեղք ունեմ. "տօքը" չտեղծուեց որ Լենին մէջս նստէր...»:

Այս որակումը յաճախ միտքս զբաղեցրել է: Ու ինձ հարց եմ տուել՝ միթէ՞ «մէջս նստած Ֆրանսացին» կրծում, տըրորում է Հայի ինքնութիւնս: Միթէ՞ նա ինձ հեռացնում է Արարատից, Վանայ կապտաշող ծովից... Ի վերջոյ, ինչո՞վ մեղաւոր եմ եթէ ծնողներս արմատախիլ եղան Վանից Թուրքերի պատճառով եւ ա-

պաստան գտան Մարսէյլում ուր «բուսան իմաստութեան ատամներս» (ինչպէս պիտի ասէր Շահան Շահնուր)։ Եւ բնականաբար Ֆրանսան դառաւ իմ երկրորդ հայրենիքը։ Իսկ առաջինը մնաց ու պիտի մնայ այն երկիրը որի հողը թաթախուած է պապերիս քրտինքով, արիւնով եւ մանաւանդ դրոշմուած իրենց չիրիմներով։ Այնպէս որ, սրտումս բաւական տեղ կայ թէ՛ Սիփանայ սարին, թէ՛ Արարատին։

Ճիշդ ասած, զոյգ պատկանելիութեան իրավիճակս դառաւ բնական մի իրողութիւն այն օրուանից երբ 1969–ին, քեռայրիս հետ մի քանի օր անցկացրինք Քէպէքում։ Ֆրանսախօս Լա Պէլ Փրովէնս։ Ուրեմն Մոնրէալում հիւր եղանք գանատացի մի ընտանիքում։ Փարթամ մի չէնք, փառահեղ մի բնակարան, որի տէրը պրոլետար դասակարգի չէր պատկանում... Հէնց որ մտանք լայնատարած սալոն, անսպասելի մի երեւոյթ մեզ ստիպեց մի պահ կանգ առնել՝ յատակին փռուած էր անգլիական դրօշակը։ Անհաւատալի բայց իրաւ։ Նկատելով մեր շուարած դէմքերը, Ժան–Ֆրանսուան, տանտէրը, ժպտելով մօտիկացաւ մեզ, ձեռքը դրաւ ուսիս եւ յայտնեց՝ «այո՛, սիրելի բարեկամներ, դարեր շարունակ, բրիտանական տիրապետութեան շրջանին, այս դրօշը ծածանւում էր մեր գլուխների վրայ, հիմա էլ մեր ոտքերին է օգտակար ...ժամանակները փոխուել են...»։

Սեղանի շուրջ ուրախ զուարթ կատակում էինք. բնականաբար Վոլթէրի լեզուով։ Ժան–Ֆրանսուան էլ խօսում էր Վանտէի իր ինքնատիպ շեշտով՝ հարազատ հողի բուրմունքը, որ մեզ դուր էր գալիս։

Մի պահ խօսք եղաւ գանատացի ֆրանսացիների մասնակցութեանը երկու պատերազմների, ազատագրելու համար Ֆրանսան։ Ժան–Ֆրանսուան ինձ ընդհատեց՝ «Ներողութիւն սիրելի բարեկամներ, մենք գանատացի ֆրանսացիներ չենք, մենք Քէպէքի ֆրանսացիներ ենք։ Խնդրում եմ, մի անտեսէք այս իրողութիւնը»։

Այսպիսի որակում լսել, արժէր որ Քէպէք գայի...

Չէ՞ որ ԺԸ. դարում Վանտէի ողբերգական ու դաժան ջարդերի պատճառով մի ժողովուրդ արմատախիլ եղաւ եւ ապաստան գտաւ Քէպէքում։ Աւելի քան 200 տարի, կտրուած, անտեսուած մայր հայրենիք Ֆրանսայից, կրեց տիրապետող Անգլիացիների ճնշումը, խտրականութիւնը, բարոյական հալածանքը։ Ու այս «տուժած» ժողովուրդը յամառօրէն փարած մնաց ֆրանսերէն լեզուին, պահեց իր հաւատքը եւ ազգային աւանդոյթները։ Ի՞նչպէս չհիանաս այս Քէպէքի Ֆրանսացիների դիմադրական ոգու վրայ։ Մի դիմադրութիւն, որի առասպելական պսակումը կատարուեց 1969–ին զօրավար Տը Կոլի այցելութեամբ։ Մոնրէալի բեմից, ծովատարած բազմութեան ներկայութեան, զօրավարը պայթեցրեց մի ռումբ՝ «Այստեղ ապրում է ֆրանսացի ժողովուրդի մի հատուած, կեցցէ՛ ազատ Քէպէքը»։

Քէպէք եւ Տը Կօլ ինձ օգնեցին որ բոլորովին ձերբազատուեմ «ծագումով հայ» պիտակից։ Հայ էի պարզապէս, եւ Հանրապետութեան լրիւ ֆրանսացի քաղաքացի։ «Մէջս նստած Ֆրանսացին» աւելի զօրացաւ եւ նրան աւելի սիրեցի։

Իրաւ է որ պապերս Պաստիյը չեն գրաւել... Յետոյ ի՞նչ։ Այո՛, տարբեր եմ Տիփոն – Տիւպուաններից։ Բայց ջերմօրէն փարած եմ Ֆրանսային, ինչպէս Ֆրանսայի բոլոր Հայերը։ Արդէն մեր թափած արիւնով չէ՞ր որ ապացուցինք մեր սէրը հանդէպ մեր ապրած երկրին։ Այո՛, տարբեր եմ եւ ինձ նմաններին գնահատող եղաւ Սէն–Թ՚էկզիւփէրին՝ «Եթէ ինձանից տարբերւում ես, իմ եղբայր, ոչ միայն ինձ չես վնասում, այլ հարստացնում ես»։

Հարկ է ուրեմն ընդունել որ մեր ազգաբոյր անունները նպաստում են նաեւ այդ «հարստացնող տարբերութեան»։ Ինչո՞ւ քաղաքապետարանում մեր զաւակները պիտի թաքնուեն լատինական մաքրիճիւլով...։ Մինչդեռ մեզ հարազատ են Վարդան, Պարգեւ, Անահիտ, Վահագն, Շուշան, Կարինէ, Տիգրան եւ այլ.. որոնցից ամէն մէկը ազգային մի պլազմա է, դարերի կնիքը։ Մի՞թէ ամաչում ենք զանազանուելուց...։

Ինչպէս բոլորիս ծանօթ է, Ֆրանսան անցկացրեց խառն ու ողբերգական մի շրջան որ հռչակուեց Յեղափոխութի՛ւն, որի հերոսներից մէկն էլ եղաւ Տանթոն։ Նրա կեանքը, շատերի նման, ընդհատուեց կիյոթինի վրայ... բայց մինչ այդ, նրան կը պզուշացնեն եւ խորհուրդ կը տան որ շուտ հեռանայ, որովհետեւ գիշերը գալու են նրան ձերբակալելու։ Տանթոն լուր բերողին վսեմօրէն պատասխանում է՝ «Հայրենիքը կօշիկների տակ կարելի չէ տանել»։ Հայրենիքի վեհ ըմբռնումը ըստացանք նաեւ ֆրանսական դպրոցից...։

Մեզանում նկատելի է որ յաճախ մեր աչքը օտարի պտուղների վրայ է։ Հեշտութեամբ իւրացնում ենք օտարի ճաշակը, մտայնութիւնը, կենցաղը, ի վնաս ինչ որ մեզ հարազատ է, թանկագին։ Մինչդեռ, Վոլթէրն է որ մեզ յորդորում է՝ «Բաժակս փոքր է, բայց ես իմ բաժակովս եմ խմում»։

Մեր ինքնութեանը նպաստող ու զայն պահպանող այս վկայութիւններից զատ, չզգկապուած, անբաժան օղակն է հնամեայ, անփոխարինելի մեր Հայոց լեզուն, որից պոկուողը կամ նրան անտեսողը մատնւում է համրի ու խուլի վիճակին։ Աշխարհը նրա համար մի տեսակ թարգմանութիւն է...։ Այս նկատմամբ բազմաթիւ են ֆրանսացի քերողիչները։ Դրանցից մէկն է Ժոզէֆ Քեսէլ որ դիպուկ գրչով յայտնել է՝ «Մի ժողովուրդ կարող է ապրել, աւելի ճիշդ գոյատեւել առանց իր կողմից ընտրուած կառավարութեան, առանց իր ծոցից ծնունդ առած կառոյցների, նոյնիսկ առանց իրեն պատկանող հողի։ Բայց եթէ չունի իրեն յատուկ լեզու, նա մեռած է»։

Հարկ է նաեւ յիշել հանրածանօթ ծիրանաւոր Էչէկարայը որ ազդութեամբ պասք է՝ «Երբ խօսում եմ իմ լեզուն, իմ տանս մէջն եմ ինձ զգում»։

Մտքումս է, մեր ինքնութեան հարցում հոգելոյս Եղիշէ Պատրիարքը երբ տարիներ առաջ պատիւ ունեցայ նրան հանդիպել եւ զրուցել Երուսաղէմում։ Տաղանդաւոր մի մտաւորական, սուր մտքի տէր էր Պատրիարքը, որի անբաժան ընկերն էր հաստատձող տեսակի սիկառը...։ Հաճելի մեր զրոյցի պահին, յանկարծ, Պատրիարքը ինձ հարց տուեց՝ «Ֆրանսահայերդ սովորութիւն ունիք դուք ձեզ համարել՝ "Ծագումով Հայ Ֆրանսացիներ"։ Ինձ ըսէ երիտասարդ, թէ ի՞նչ կը նշանակէ "Ծագումով Հայ"։ Մի՞թէ պէտք է հասկնալ որ Հայ էիր եւ այլեւս չե՞ս։ Իսկ այդ ժառանգուած ծանր ազգանունովդ ո՞ր մէկ Տիփոնը քեզ Ֆրանսացի կ'ընդունի։ Ուրեմն, ինձ ըսէ, Հայ էիր, այլեւս չես, Ֆրանսացի ալ չես, ուրեմն դուն փի՞ճ ես»։

Պաշտօնական, պետական անձնաւորութիւններ երբ այլ առիթներով բարեհաճում են մեզմով հետաքրքրուել, փշօ – փշօ են անում ընտրութիւններից առաջ, իրանց ելոյթներում կամ յօդուածներում, մենք «սիրելի, ծագումով հայ Ֆրանսացիներ» ենք։ Մեր ականջները արդէն վարժուած են այս անհարազատ ածականին։ Բայց ահա մի բացառութիւն։ Անըսպասելի։ Փարիզի քաղաքապետը Պէրթրան Տըլանոյէ, այս տարի մեր Եղեռնի ոգեկոչման առթիւ, իր ջերմ ելոյթի ընթացքին, ամենայն պարզութեամբ մեզ անուանեց՝ «Ֆրանսայի մեր սիրելի Հայերը»։

Յայտնի է որ Պուալոյի լեզուն ճշգրիտ մի լեզու է՝ «Il faut appeler un chat, un chat»։ Ուր էլ որ այդ կենդանին ծնուի, ուր էլ որ նա «տափի», «չնդուի»... Ուրե՞մն...։

Ուրեմն նշուած այս մի քանի վկայութիւնները պիտի ջնջեն մեր ինքնութեան կպած չփոթ որակումը։ Ֆրանսացի քաղաքացու մեր տիտղոսը պիտի չտժգունի, վստահաբար։

Իսկ եթէ այսուհանդերձ «ծագումով Հայը» համարուող երանելին պիտի շարունակէ մնալ անտարբեր ու անհոգ, «մէջս նստած Ֆրանսացին» ինձ պիտի մղի բաց թողնել՝ «Դէ՛հ, ուրեմն գնա քեզ մի հաւկիթ խաշիր»...։

Կ. Ջ.

Փարիզ, Սեպտեմբեր 21

100-ԱՄԵԱԿ ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6_ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս _ Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, պատարագի մատուցմամբ յատուկ գոհաբանական աղօթք կը կատարուէր եկեղեցաշէն բարերար Ալեքսանդր Մանթաշեանի, իր ընտանիքին, եկեղեցիին հիմնարկէքը կատարող հոգեւորականներուն եւ ընդհանրապէս բոլոր բարերարներուն համար։ Այս առթիւ, եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր հոծ բազմութիւն մը։ Պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութեան աւարտին Գիւտ Արք. օրհնեց մատաղը որ բաշխուեցաւ ներկաներուն։

Ժամը 13.30_ին, մատաղի ճաշ մը տեղի կ'ունենար մօտակայ Փրէս _ քլէօպ տը Ֆրանսի սրահին մէջ, ուր հաւաքուած էր 200 հոգիի հասնող բազմութիւն մը։ Ճաշը օրհնելէ ետք, Գիւտ Արք. կենաց մը առաջարկեց բոլոր բարերարներուն։

Ճաշի աւարտին, խօսք առաւ Աւետիս Քէհյ. Պալըզճեան որ իր գոհունակութիւնը յայտնեց ի տես հաւաքուած ժողովուրդին, կ'ուրախանանք, ըսաւ, բազմաթիւ տարեդարձներու առթիւ, բայց, Եկեղեցւոյ հիմնարկէքի այս հարիւրամեակը աւելի կը շեշտէ մեր յանձնառութիւնը մեր Եկեղեցւոյ հանդէպ։ Պատմականն ընելով Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան պարագաներուն, յիշեց նաեւ Էտուար Տիւլորիէի խօսքը՝ երբ հայկական գաղութ մը կը հաստատուի, առաջին գործը կ'ըլլայ եկեղեցի եւ դպրոց կառուցանել։ Յորդորեց որ փրկարար մտենանք յաղթահարելու համար անտարբերութիւնը եւ ճիգ չխնայենք արժեւորելու համար մեր եկեղեցւոյ հարիւրամեայ պատմութիւնը։ Տիկին Գողորեան արտայայտուեցաւ ֆրանսերէն, տալով նաեւ եկեղեցւոյ շինութեան պարագաները, շեշտելով եկեղեցւոյ կարեւորութիւնը։ Կարդացուեցաւ բարերարներու անուանացանկը, սկսելով Մանթաշեան գերդաստանէն, որու թոռները կը մասնակցէին ճաշին։

Կարօ Կարապետեան արտասանեց Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ը եւ «Լուսաւորչի կանթեղը», ապա, Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ՝ Ժ. Գուսինեան խօսք առնելով, հրաւիրեց ներկաները որ մտածում մը ունենան կրօնական ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովի ատենապետ՝ Գեղամ Թորոսեանի համար, որ մօրը մահուան պատճառով կը բացակայէր, ու ողջունելով ներկաները, յայտնեց թէ երկու տարիէն ուրախութիւնը պիտի ունենանք տօնելու եկեղեցւոյ օծման հարիւրամեակը։

Խօսք առնելով, Գիւտ Արք. ուզեց շեշտը դնել տօնելու եւ տօնախմբելու վրայ, որոնց մէջ տարբերութիւն մը կայ, այսօրուանը ըսաւ, տօնախմբել է եւ առիթ է մեր նոր յանձնառութիւնները ճշդելու։ 100_ամեակը նկատեց խորհրդանիշը Հայ եկեղեցւոյ հարիւր տարուան շարունակուող պատմութեան։ Աղօթքի հրաւէր մըն է եւ առիթ կոչ ընելու ներկաներուն։ Ամէնուն գործն է զբաղիլ եկեղեցիով, քանի ժառանգորդ ու պատասխանատուն ենք մեզի ձգուած աւանդին։

Նաւասարդի նուագախումբը Ռոզի Թաշճեանի մեներգներով ջերմացուց մթնոլորտը եւ հաւաքոյթը վերջ գտաւ այդ մթնոլորտին մէջ։

Ա. Մ.

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻՒՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Յետոյ վակօնին դուռը վրայէն գոցեց եւ բանալին գրպանը դնելով՝ հեռացաւ։

Աստիկ սիկառէթ մը վառեց եւ սպասեց։

Հազիւ քսան վայրկեան անցաւ, երբ կայարանապետը մեկնումի նշանը տըւաւ, եւ կառախումբը շարժեցաւ։

«Վերջապէս Պոլսոյ կը մօտենամ կոր» – մտածեց Աստիկ։

Ժամէ մը ի վեր արդէն ճամբայ ելած էին, երբ Թոտորի եկաւ զինքը գտաւ։

– Զըլլայ որ, – ըսաւ, – անխոհեմութիւն մը ընես եւ քու ներկայութիւնդ մատնես, որովհետեւ մէկ քանի ոստիկաններ կան կառախումբին մէջ, որոնք բոլոր վակօնները կ'այցելեն ու խուզարկութիւն կը կատարեն կոր։

– Ամէն անգամ այդ խուզարկութիւնները կ'ըլլա՞ն։

– Ո՛չ, երբոր կասկած ունենան կամ փախստական մը փնտռեն, այն ատեն կ'ընեն այն տեսակ խուզարկութիւններ ճամբու ընթացքին։ Այս անգամ կ'երեւայ, որ երկու ծանօթ յեղափոխական Հայեր ճամբան յաջողած են փախչիլ, եւ զանոնք կը փնտռեն կոր։

– Զիս ալ պիտի գա՞ն խուզարկելու։

– Չեմ կարծեր։

– Անհաւասալիկ անակնկալ փորձանք մը, – ըսաւ Աստիկ։

– Մի՛ վախնար, միայն թէ խոհեմ վարուէ, եթէ երբեք դուռը զարնեն, իմ հոս չեղած ատենս, չըլլայ, որ ձայն հանես։

– Այդ մասին ապահով եղիր։

Թոտորի այս պատուէրը տալէ ետքը հեռացաւ։

Կէս ժամ ետքը կառախումբը կանգ կ'առնէր կայարան մը։

Հազիւ թէ կեցած էր, երբ Աստիկ լըսեց, որ մէկ քանի հոգի եկան իր վակոնին քով։

Մէկը ուզեց բանալ դուռը եւ տեսնելով, որ կղպուած է՝ ըսաւ.

– Ո՞ւր է այս վակօնին բանալին։

– Տիրոջը քով ըլլալու է, – պատասխանեց ուրիշ ձայն մը։

– Տէրը ո՞վ է։

– Մեր պաշտօնեաներէն Թոտորին։ Թող գայ եւ դուռը բանայ. պէտք է, որ հոս ալ խուզարկենք։

Այս խօսքերը լսելով՝ Աստիկ տարաւփեցաւ։

«Կորսուեցայ» – մտածեց։

– Գացէ՛ք, Թոտորին հոս բերէք, – կրկնեց ձայնը։

– Երթամ, կանչեմ, – ըսաւ մէկը։

Քանի մը վայրկեաններ անցան։ Աստիկի անձկութիւնը աննկարագրելի էր։

Շունչը բռնած՝ գետնին վրայ տարածուեր էր ու կը ջանար կենդանութեան ամենափոքր նշան մը իսկ ցոյց չի տալ։

Քիչ յետոյ լսեց ձայն մը, որ կ'ըսէր.

– Թոտորին չկրցանք գտնել։

– Է՛յ, հիմա ի՞նչ պիտի ընենք։

– Արդէն հարկ չի կայ այս վակօնը բանալու, յայտնի է, որ մէջը մարդ չի կայ։

– Ինչ որ է, ես դուռը կոտրել կուտայի, բայց քու խօսքիդ կը հաւատամ։

Եւ Աստիկ լսեց ոտնաձայներ, որոնք կը հեռանային։

«Ազատեցա՛յ» – ըսաւ ինքնին։

Քիչ ետքը կառախումբը ճամբայ ելաւ։

Թոտորի եկաւ Աստիկին քով։

– Մեծ փորձանք մը անցուցիր, – ըսաւ։

– Այո՛, մազ մնաց օձիքը ձեռք պիտի տայի։

– Բարեբախտաբար վտանգը նշմարեցի եւ միջոցներ ձեռք առի։

– Ի՞նչ միջոց, – հարցուց Աստիկ։

– Հասկցայ, որ պիտի գան նաեւ քու վակօնդ խուզարկելու, անմիջապէս անյայտ եղայ, մինչեւ որ բանալին գտնելէ յուսահատ՝ հեռացան գացին։

– Բայց կրնային դուռը կոտրել։

– Ատիկա քիչ մը դժուար էր։

– Հիմա ո՞ւր են ոստիկանները։

– Միւս կայարանը մնացին։

– Ըսել է՝ վտանգը բոլորովին անցած է։

– Առայժմ այնպէս կ'երեւայ, եթէ նոր փորձանք մը չպատահի։

Բարեբախտաբար չպատահեցաւ, եւ քանի մը օր ետքը հասան Գոնիա։

Թոտորի յաջողեցաւ Աստիկը կայարանէն դուրս հանել առանց ոստիկաններուն ուշադրութիւնը հրաւիրելու։

(Շար. 321)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԱՊԻՏ

Մի մարդ քայլում է ռելսերի երկայնքով։ Յանկարծ ետեւից սուլում է գնացքը։ Նա է նայում, իսկ գնացքը հարուածում է նրան։ Մի ամիս անց վերադառնում է հիւանդանոցից։ Կինը թէյնիկը դնում է կազօճախին ու դուրս գալիս։ Թէյնիկը սկսում է սուլել, կինը ներս է մտնում ու տեսնում, որ ամուսինը փայտով յարձակուել է թէյնիկի վրայ։

– Ի՞նչ է, գժուե՞լ ես, – հարցնում է կինը։

– Սպանե՛լ պէտք է սրանց, քանի դեռ փոքր են։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Միհրան–Ռոլան եւ Անն Դաւիթեան, Դաւիթ–Իվ եւ Մարիան Դաւիթեան, իրենց զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 13–ին, յետ պատարագի, իրենց հօր, մեծ–հօր եւ տատին՝

ՆՈՒՊԱՐ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Այտա Թորոսեանի մահուան առթիւ, իր թարմ յիշատակին Տիկին Շաքէ Օզանեան 50_ական Եւրօ կը նուիրէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ Եկեղեցւոյ (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Շէն» կազմակերպութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերոջ Արթօ Գէորգեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց զարմուհիին՝ Սիլվա Տօնիկեանի մահուան առթիւ (ծնեալ՝ Զորպաճեան): Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի Տէր եւ Տիկին Արթօ Գէորգեանէ 150 Եւրօ, Ժագ Գէորգեանէ 100 Եւրօ:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Vernissage : le vendredi 18 octobre, de 19h à 21h.

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.
—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի՝ Հոկտեմբեր 17
ժամը՝ 20·30_ին

ԳՐԱԿԱՆ _ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ-ի
«ԳԻՐՔ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ»
եւ
ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Բանախօս՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝
Անահիտ Սիմոնեան
եւ
Լիլիթ Սիմոնեան

Մուտքը ազատ է:
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge / Cardinal Lemoine

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES
GOREN
«ARMENIE[S], SES JOURS»
Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս _ Պետրոս եկեղեցւոյ Մատաղի օրհնութեան օրն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի Օրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներու, բարերարներու, հոգաբարձուներու և սատարողներու համար: Այս կը տրուի Մատաղի Սիրոյ Սեղան Ալֆորվիլի Սալ Վոլթէրի մէջ:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9_ին:
Պատարագ ժամը 10·30_ին:
Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 12_ին:

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE
et L'UGAB-JEUNES
organisent
une présentation de l'ouvrage
DU
Dr YVES TERNON
MARDIN 1915,
Anatomie pathologique d'une destruction
(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)
le vendredi 18 octobre à 20 h 30
au Centre Culturel «Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «SEVAN» de Vienne
organise
UNE SOIREE BEUREGS
le **Samedi 12 octobre** à partir de 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne
au profit de l'Ecole HAMASKAINE de Marseille

Prix du repas : 15 euros
(vin et café compris)

Réservations :
avant le vendredi 11 octobre
en téléphonant au : 04.74.53.43.80
(de 14h à 19h);
04.74.53.25.91
(après 19h)

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Commission
«Foi et Traditions Arméniennes»
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
vous invite à son cycle de rencontres :

Pour lire et connaitre les Pères de l'Eglise arménienne

avec le Rév. Père **Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale

l'Atelier N° 2 aura lieu
le mercredi 16 octobre à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն _ Ժերոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ _ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 71_րդ եւ անուանակոչութեան 68_րդ տարին _ Հոկտեմբեր 13, Կիրակի օր

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

հոգեւոր հովիւներուն _ սարկաւագներուն _ բարերարներուն _ հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդոյ անդամներուն _ Օժանդակ Տիկնաց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Քարոզի աւարտին օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ «գինեձօն» Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն որ խուռներամ ներկայութեամբ յարգէ նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցութիւն ընել ուզողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)
EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE.
IMAGES D'UNE INTEGRATION»
Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

- **Le samedi 12 octobre à 20 heures 30 :**

PRESENTATION DE L'OUVRAGE
«50 ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
par son auteur **Krikor Beledian**
(Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas).

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)
Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN
Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...
—— Entrée libre ——

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes
du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques
—— Entrée libre ——

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12,
Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց
Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ,
Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին,
Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային,
Գրիգոր Նարեկացւոյն
եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «էթուալ - Շան-զ'էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ Թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES
organisée sous l'égide de l'**Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE
présente
Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans
Welcome to Glendale
le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES DE L'ECOLE
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros
Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12-13
SAMEDI - DIMANCHE
12-13 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.534
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.534

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳՈՆԿՐԷՍԻ ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՊՈՒՇ ԿՐՆԱՅ ԻՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԸՆԵԼ ԻՐԱՔԻ ԴԷՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԴԷՄ ԿԸ ՄՆԱՅ

Հոկտեմբեր 10-ին, Ներկայացուցչական Ժողովէն ետք, Ծերակոյտն ալ զօրավիգ եղաւ Պուշին, որ իր պատերազմը մղէ Իրաքի դէմ, զոր Պուշ կ՚որակէ «օրէնքէ դուրս» Պետութիւն մը, որուն «օրերը հաշուուած են»։

Պուշ այլեւս ազատ է, Ապահովութեան Խորհուրդի արտօնութեան կամ հաւանութեան պէտք չունի։ Ներկայացուցչական ժողովը 133-ի դէմ 296 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը, որ կ՚արտօնէ Նախագահին, անհրաժեշտ պարագային, ուժի դիմել Իրաքի դէմ։ Ժամ մը յետոյ, նոյն որոշումը կուտար Ծերակոյտը, քուէարկելով նմանօրինակ բանաձեւ մը։

«Իրաքեան վարչակարգին զրկուած ուղերձը յստակ է, կ՚ըսէ Պուշ, պէտք է ապազինուի եւ գործադրէ Միացեալ-ազգերու գոյութիւն ունեցող բոլոր բանաձեւերը կամ պիտի ստիպուի այդպէս ընելու։ Այլընտրանք չկայ եւ բանակցութիւն չի կրնար ըլլալ»։

Ուժ առած իր Գոնկրէսին զօրակցութենէն, Պուշ պիտի ջանայ համոզել նաեւ Միացեալ Ազգերու Ապահովութեան Խորհուրդը, թէեւ շատ հոգը չէ եթէ ան իր հաւանութիւնը չտայ։ Այս ուղղութեամբ արդէն, խոր տարակարծութիւն կայ ԱՄՆ-ու եւ Ֆրանսայի միջեւ եւ Պուշ - Շիրաք հեռաձայնային խօսակցութիւն մըն ալ ցոյց տուած է թէ մեծ յոյս չկայ համաձայնութեան եւ Հոկտեմբեր 9-ին տեղի ունեցած այդ խօսակցութիւնը ծառայած է քիչ մը աւելի խորացնելու ծագած տարակարծութիւնը։

Պուշ շատ ջղայնացած է Ֆրանսայի դիրքէն։ Արդարեւ, ան կը մերժէ արձանագրել բանաձեւին մէջ ուժի դիմելու անմիջական ելքը, եթէ Պաղտատ խախտէ իր պարտաւորութիւնները։ Ճ. Պուշ կը կրկնէ. - «Մեր դիրքն այն է որ այդ բանաձեւը պէտք է ընդգրկէ յայտարարութիւն մը հետեւանքներուն մասին, եթէ Իրաք չյարգէ իր յանձնառութիւնները»։ Ժագ Շիրաք տարբեր տեսակէտ ունի։ Ան, մէկ կողմէ, կ՚ուզէ որ քուէարկուի, ուժեղ եւ յստակ յիազօրագիր մը քննիչներուն համար եւ միւս կողմէ, վերահաստատուի Ապահովութեան Խորհուրդի ձեռնհասութիւնը, հետեւանքներու մասին որեւէ որոշումի պարագային, եթէ Իրաք չյարգէ իր յանձնառութիւնները։ Արտաքին նախարար Տոմինիք տը Վիլփէն ալ կրկնած է, որ Ֆրանսա իր համաձայնութիւնը չի տար տարազի մը, որ ի յառաջագունէ բաց արտօնագիր մը կուտայ ձեռնարկելու համար որեւէ գործողութեան Իրաքի դէմ։

Այս մթնոլորտին մէջ է, ԱՄՆ եւ Ֆրանսա խումբերու երկխօսութիւն մը ունին Ապահովութեան Խորհուրդի նըրբանցքներուն մէջ եւ այդ պատճառով կարելի չըլլար որեւէ բանաձեւ շարադրել, այսինքն յաջողիլ գտնել այնպիսի բանաձեւում մը, որ հինգերէն մէկուն վեթոյին չբախի (Ապահովութեան Խորհուրդի 15 անդամներէն հինգը վեթոյի իրաւունք ունին)։

Մնաց որ Պաղտատ նոր զիջումներ կ՚ընէ, բայց, Ուաշինկթըն ո՛չ կ՚ըսէ։ Սպիտակ Տան բանբերը մերժած է Իրաքի վերջին առաջարկը, որ կը վերաբերէր երկու նոր վայրերու քննութիւնը տրամադրել քննիչներուն։ Կ՚ըսէ թէ Իրաքի չի մնար քննութիւններու ձեւերը ճշդել այլ՝ Ապահովութեան Խորհուրդին։ Բաւական հեգնական բնոյթ ունի այս յայտարարութիւնը, երբ նոյն Սպիտակ Տունը կ՚արհամարհէ Ապահովութեան Խորհուրդը եւ չի վարանիր ըսելու որ անոր հաւանութեան պէտք չունի ի՛ր պատերազմը մղելու համար Իրաքի դէմ։ Իրաքի փոխ - վարչապետը, որ նաեւ զինուորական ճարտարարուեստականացման նախարար է առաջարկած է ամերիկեան կառավարութեան «ղրկել ով որ կ՚ուզէ այցելելու համար Ան-Նասր եւ Եփրատի կայքերը, որոնց համար կասկած կայ թէ զանգուածային բնաջնջման զէնք կ՚արտադրեն»։ Ուաշինկթըն անմիջապէս ո՛չ կ՚ըսէ, ինչ որ նոր փաստ մըն է, եթէ հարկ էր, որ ԱՄՆ վճռած են անպայման պատերազմի ձեռնարկել եւ Իրաքի բոլոր զիջումները պարապի են։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐ Լիմպուրկ նաւը ահաբեկչական արարքի զոհ գացած էր, ըստ միջազգային մասնագէտներու քննութեան։ Այս լուրը, առաջին տուողը եղաւ Փէնթակոնը, այսինքն ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը, աւելի վերջ ալ հաստատուեցաւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութեան կողմէ։ Արդէն, բաւական տարօրինակ էր որ նաւուն վրայ առաջին բարձրացող մասնագէտներն ալ Ամերիկացիք եղած են։ Այս յայտարարութիւններուն զուգահեռ եմէնական ահաբեկչական խմբակ մըն ալ տէր եղած է արարքին։ Այս խմբակին անունն է. - «Ադէն - Սպիանի Իսլամական Բանակ» եւ արձանագրուած է Միացեալ - Նահանգներու հրատարակած ահաբեկչական ցանկին մէջ։

ԹԷԼ - ԱՎԻՎԻ ՄԷՋ, անձնասպանական նոր ոճրափորձ մը գործուած է Հոկտեմբեր 10-ին, որու հետեւանքով 70-ամեայ կին մը եւ ռմբիքողը մեռած են։ Կան նաեւ 30 վիրաւորներ։ Աւելի զոհ չէ եղած շնորհիւ հանրակառքին վարորդին, որ յաջողած է արդէն հանդիպանալ պաղեստինցի ռմբիքողին հանրակառք մտնելուն եւ աղաղակած ճամբորդներուն եւ անցորդներուն որ հեռանան։ Գազայի գօտիին մէջ ալ, իսրայէլեան ներխուժումը չէ մեղմացած եւ երկու Պաղեստինցի եւս սպաննուած են, մէկը՝ 12 տարու տղեկ մը։

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՄԷՋ, առնուազն 20 ռուսամէտ ոստիկաններ սպաննուած են Հոկտեմբեր 10-ին պայթումի մը ընթացքին, որ կը վերագրուի իսլամապաշտներուն։ Պայթումը պատահած է Գրոզնիի մէկ ոստիկանատան մէջ։

ԻՄՐԷ ՔԵՐԹԷՇ, ծագումով հրեայ հունգարացի գրագէտ, Հոկտ. 10ին, արժանացաւ գրականութեան Նոպէլեան մրցանակին։ Իր գործը, առաւելաբար ինքնակենսագրական է, կը վերաբերի ողջակիզումին։ Ծնած է 1929-ին եւ 15 տարեկանին Աուշվից տեղահանուած, ապա՝ Ցայց Պուխընվալտի մօտ։ Առաջին վէպը գրած է 1975-ին՝ Etre sans destin, որ պատմութիւնն է պատանիի մը որ իր դեզին ատաղէն կը տեղեկանայ որ հրեայ է։ Գրած է բազմաթիւ ուրիշ վէպեր ալ, բայց, այս մէկն է ամէնէն յատկանշականը, որու համար կը ստանայ Նոպէլեան մրցանակը։

ԳԱՐԱԳԱՍԻ ՄԷՋ, շատ բուռն բախումներ պատահած են Հոկտեմբեր 10-ին եւ միջադէպերը սուր բնոյթ առած են նախագահ Շաւէզի կողմնակիցներուն եւ հակառակորդներուն միջեւ։ Մէկ մեռեալ եւ վեց վիրաւոր կար։ Միջադէպեր ածգած են, երբ վարչակարգին կողմնակիցները ուզած են արգելք հանդիսանալ ընդդիմադիրներու կազմակերպած ցոյցին։ Այս վերջինները նախագահին մեկնումը կը պահանջեն։

ԻՐԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱԿԸ Քոմի մօտ ռազմափորձերու ձեռնարկած է, զորս շատ կարեւոր կը նկատէ «տարհամոզելու համար իր թշնամիները որեւէ յարձակումի դէմ»։

ԱՐՔ-Ի (Խլիրդի Հետազօտութեան Ընկերակցութիւն) նախկին նախագահը՝ Ժագ Գրոզմարի ազատ արձակուեցաւ Հոկտեմբեր 11-ին։ 2000 Յունիսին չորս տարի բանտարկութեան եւ 2.5 միլիոն ֆրանք տուգանքի դատապարտուած էր, բայց, կանխարգիլումը եւ ներումներու գումարը պատճառ են որ այլեւս ազատ ըլլայ։ Ծանօթ է բաւական մեծ գումարներ խուրացուցած էր եւ հաւաքուած միլիոններուն մէկ չնչին մասն էր միայն որ հետազօտութեան նպատակին կը ծառայէր։ Ըստ ամբաստանութեան 300 միլիոն խուրացուցած էր։

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ կուսակալը Ճ. Փաթաքի Հոկտեմբեր 6-ի յայտարարութեամբ մը նոյն օրը Նիւ - Եորքի նահանգին համար հռչակած է «Թուրքիոյ յոյն փոքրամասնութեան կոտորածը ոգեկոչելու օր»։ Յայտարարութեան մէջ ըսուած է տակաւին թէ Թուրքերը 1915 - 1923 թուականներուն Հայերու, Յոյներու եւ Ասորիներու ցեղասպանութիւն գործած են։ Թուրք մամուլը կ՚ըսէ թէ կուսակալին յայտարարութեան նպատակը որսալ է յոյն ընտրողներուն քուէները։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԷՋ, շաբաթ մըն է մարդասպան մը սարսափ կը տարածէ եւ բնակիչները վախով դուրս կ՚ելլեն, արձարանները եւ հանրային վայրերը պարապ են։ Հոկտ. 10-ին արդէն եօթը հոգի սպաննուած էին եւ բոլոր փնտռտուքները ի դերեւ ելած։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 10 / 11)

ՆԱԽԱԳԱՀ ԿՈՒՉՄԱՅԻ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՅՑԸ

Ուկրանիոյ նախագահը Լ. Կուչմա Հոկտեմբեր 10-ին նախ գլուխ-գլխի հանդիպում մը ունեցած է Ռ. Քոչարեանի հետ։ Երկու ղեկավարները քննարկած են հայեւուկրանական յարաբերութիւններու ամբողջական վիճակն ու զարգացման հեռանկարները։ Գոհունակութեամբ հաստատած են որ երկու երկիրներու առեւտրական կապերը կայուն աճ կ՚արձանագրեն։ Նախագահները Կովկասի ապահովութեան ամրապնդումին ու գործակցութիւնը զարգացնելու նախապայման նկատած են շրջանի բոլոր պետութիւններուն գործակցութիւնը եւ ատոր սատարելու պատրաստակամութիւն յայտնած են։ Կողմերը հաւաստած են Ղարաբաղի հարցին շուտափոյթ եւ միայն քաղաքական լուծումին անհրաժեշտութիւնը։

Տեսակցութիւնը ընդլայնուած կազմով շարունակելէ ետք համաձայնագրեր ստորագրուած են զանազան մարզերու առընչութեամբ։ Յետոյ երկու նախագահները մամուլի ասուլիս մը տուած են։

Նոյն օրը Լ. Կուչմա այցելած է Եղեռնի յուշարձանը, Թանգարանը որուն յուշամատեանին մէջ արձանագրած է. «Կը խոնարհիմ անմեղ զոհերու սուրբ յիշատակին առջեւ։ Անոնց կրածը թող մեր ապագայ սերունդները չտեսնեն երբեք ու նման արինահեղութիւն այլեւս չկրկնուի»։ Ուկրանիոյ նախագահը ծաղկեպսակ զետեղած է յուշարձանին ու ծառ տնկած յիշատակի ծառուղիին մէջ։

Նախագահ Կուչմա Ազգային Ժողովին մէջ հանդիպում մըն ալ ունեցած է փոխ-նախագահ Տ. Թորոսեանի, նաեւ խմբակցութիւններու ղեկավարներուն եւ մշտական յանձնախումբերու նախագահներուն հետ։ Ան ներկայացուցած է իր երկրին ներքաղաքական բարդ վիճակը։ Իսկ հայ երեսփոխանները հետաքրքրուած են Ուկրանիոյ հայ բնակչութեան իրաւունքներով, անոնց պաշտպանութեան հարցերով։ Թէ՛ Նախագահ Կուչմա, թէ իրեն ընկերացող խումբէն Ուկրանիոյ հայ խորհրդարանական Նուէր Մխիթարեան հաւաստած են որ հայ համայնքը գործօն եւ համախումբ ձեւով կը մասնակցի երկրին քաղաքական եւ մշակութային կեանքին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ 2 ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ ԿԱՅ

Ռուսաստանի Երեւանի դեսպան Ա. Դրիւկով պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է թէ վիճակագրական ստոյգ տուեալ չըլլալով հանդերձ, ըստ ոչ պաշտօնական աղբիւրներու Ռուսաստանի մէջ 2-2,5 միլիոն Հայ կայ։ Ըստ դեսպանին Հայերը համախմբուած կերպով կ՚ապրին Մոսկուա, Կրասնոդար, Ստավրոպոլ, Ռոստով, իսկ ցրուած վիճակով՝ Ռուսաստանի բոլոր մարզերուն մէջ։

ԼՂՀ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԸ

Հոկտ. 9-ի հրամանագրով նախագահ Ա. Ղուկասեան վաւերացուցած է կառավարութեան նոր կազմը, 13 նախարարութիւններով։ Վարչապետը կ՚ունենայ երկու տեղակալ. մէկը արտադրական ենթակառոյցներու զարգացման եւ քաղաքաշինութեան, միւսը գիւղատնտեսութեան նախարարը։

Նոր կառավարութեան անդամ նշանակուած են

ԲԵՆԻԿ ԲԱԽՇԻԵԱՆ
Փոխ-վարչապետ, գիւղատնտեսութեան նախարար

ՍՈՒՐԷՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար-նախարար

ԱՐՄԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
Կրթութեան, մշակոյթի եւ մարմնամարզի նախարար

ԱՐՄԷՆ ԻՍԱԳՈՒԼՈՎ
Ներքին գործերու նախարար

ՍԷՅՐԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ
Պաշտպանութեան նախարար

ՍՊԱՐՏԱԿ ԹԵՒՈՍԵԱՆ
Ֆինանսներու եւ տնտեսութեան նախարար

ԲԱԿՕ ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Ազգային ապահովութեան պետական վարչութեան պետ

Մնացեալ վեց նախարարները, ներառեալ՝ Արտաքինը, դեռ չէին նշանակուած։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ 2002

Քրոնիկագիր ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ԱՂՑ

Աշտարակի կպած է գրեթէ․ պտղատու ծառերու մէջ թաղուած, քարաշէն տուներով, մօտաւորապէս 1500 _ 2000 բնակիչներով, ունի զանազան հնութիւններ, պատմական քարայրներ, բերդի հետքեր, Դ․ դարէն պազիլիք եկեղեցի մը աւերակ բակ վիճակի մէջ եւ մանաւանդ իր համբաւը կը պարտի Արշակունի թագաւորներու դամբարանին չորրորդ դարէն հոն ամփոփուած:

Փաւստոս Բիւզանդ ոսկեդարու պատմիչը Արշակունի թագաւորներուն աճիւններուն տեղափոխութիւնը Բարձր Հայքի ԱՆԻ _ ԿԱՄԱԽԷՆ Արագածոտն գաւառի ԱՂՑ գիւղը մանրամասն կը նկարագրէ:

_ «Չորրորդ դարու կէսերուն Պարսիկներու Շապուհ Բ․ արքան կ'ասպատակէ Հայաստան, կը հասնի Անի _ Կամախ, բանալ կուտայ հայ թագաւորներու գերեզմանները, կը հաւաքէ անոնց աճիւնները կապերու մէջ եւ կը մտադրէ Պարսկաստան փոխադրել:

Պարսիկներու ըրածը կը զարմացնէ ամէնքը: Անոնք ի՞նչ պէտք ունէին Հայոց մեռած արքաներու ոսկորներուն: ... Կը տանինք որպէսզի Հայոց թագաւորներու փառքը, քաջութիւնը մեր աշխարհը փոխադրենք: Լուրը փութով կը տարածուի երկրին մէջ եւ Վասակ Մամիկոնեան, Հայոց այրուձիով, թշնամիին ընդառաջ կուգայ Այրարատեան դաշտին մէջ, կը ջախջախէ Պարսից բանակը, կը խլէ թագաւորներու աճիւնները անոնց ձեռքէն եւ կը թաղէ ԱՂՑ գիւղին մէջ...»:

Հետաքրքրական է այս դամբարանին նմանութիւնը Հռոմի նոյն շրջանի գետնադամբարաններուն հետ:

ՈՒՋԱՆ

Դէպի հիւսիս գացող ճամբորդները, Արթիկ, Մարալիկ, Գիւմրի, շատ ծանօթ են այս մեծ գիւղին որուն համեղ պտուղները, մայր ճամբու երկայնքին գրեթէ ամէնուն ուշադրութիւնը կը գրաւեն եւ ախորժակը կը սրեն:

Ուջան մէկ օրէն միւսը նշանաւոր դարձաւ, երբ 1967_ին անոր ծագումով Սասունցի բնակիչները, քաջութիւնը ունեցան ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ կանգնել, պաղ _ պատերազմի տաք տարիներուն: 1989_ին նոյն ՈՒՋԱՆի մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ ՀԱՅ ՖԷՏԱՅԻՆԵՐՈՒ նուիրուած համալիր _ յուշարձանին:

Ունի 2500 _ 3000 բնակչութիւն եւ հիմնականօրէն պտղագործութիւն _ այգեգործութիւնն է մշակուածը:

Յովհաննէս Դրասխանակերտցին, Ժ․ դարուն ՎԺԱՆ անունով կը յիշատակէ եւ ըստ ԱԽԱՆԴԱՊԱՏՈՒՄԻ (էջ 163) _ ... «Անուն ՎԺԱՆ ընկալեալ ի ձայնէ ջուրց սորին, որ իջանէ ի վերուստ անտի զառնթափ գլխով վիմաց ընդ քարուտ առուակս ՎԺԱԼՈՎ կարի սրընթաց...»:

Սմբատ Ա․ Բագրատունի թագաւորը 895_ին բանակած է հոս եւ յաղթական ճակատամարտ մը տարած արաբ ոստիկան Ափշինի դէմ:

Յովհաննէս Կաթողիկոս Պատմիչէն կը քաղեմ այս պատերազմին նկարագրութիւնը․

_ ... «Եւ յետ երից աւուրց դունդ կազմեալ դումարտակ եղեալ (Ափշին), ի կռիւ ընդ արքային (Սմբատայ) կաքաւէր․ անդ ապա ի քաջազանց սուսերակրաց եւ ի լայնալիճ աղեղնաւորաց նետից ահագին ահափեալ օրհասք մահու հասուցանէին խմայէլեան գնդին եւ այլ զախոյեան իւր հարուածեալ յերկիր կործանէր, տապաստ դաշտացն արկեալ, եւ զմնացեալսն ցանեալ ցրուեալ եւ փախստեայս զրանակամն այլազգեաց արկեալ, հազիւ պահնակել պաշտպանել կարէին միայն զտեղի կացոյի կարաւանին իւրեանց»...: (Այրարատ, էջ 146):

Ուջանի մէջ կայ քանդուած եկեղեցի մը ուր հաւատացեալները կ'երթան մոմավառութեան:

ԿՈՇ

Յուշարձաններով, շրջանի ամենահարուստ գիւղերէն մին է: Ներկայիս 2000-էն աւելի բնակիչ ունի: Ծխախոտ, այգի, պտղատու ծառեր եւ անասնապահութիւն կը կազմեն իր գլխաւոր եկամուտները:

Դ․ դարուն, Փաւստոս Բիւզանդ կը յիշէ որպէս բերդաւան իսկ Մովսէս Խորենացիի համաձայն հոս ապրած է կուրցած Տիրան թագաւորը որ խեղդամահ ըլլալով Արշակ Բ․՝ իր որդիէն, թաղուած է տեղւոյն վրայ:

Վարդան Արեւելցիի համաձայն, հոս թաղուած պէտք է ըլլան նաեւ Յուսիկ եւ Դանիէլ կաթողիկոսները: Եղած է արքունի ձմեռանոց:

Գիւղի մուտքին, մայր ճամբուն վրայ կը գտնուի շուրջ եօթը մեթր բարձրութեամբ կարմիր տուֆէ խաչքար – յուշարձան մը 1195 թուականէն, կանգնուած Արագածոտն գաւառի Սելճուքներէն ազատագրուելուն առիթով:

Բարձրանալով գիւղին վերեւ, կայ միջնադարեան գերեզմանատունը շատ սիրուն խաչքարերով ԺԳ․ դարէն, նոյն թըւականէն Ս․ Գրիգոր Լուսաւորչին նուիրուած մատուռով մը, տանիքէն վնասուած եւ աւելի նոր շրջանի մը (1891) Ս․ Գէորգ եկեղեցին, մաքուր վիճակի մէջ:

Գերեզմանատան վրայ բազմած Կոշի ամրոցը, դարձեալ ԺԳ․ դարէն, անկիւններուն վրայ ունի կլոր աշտարակներ եւ ըստ երեւոյթին բաւական մաքուր մնացած է: Ձկրցայ բարձրանալ մինչեւ վեր, ուժերս պահելու համար Ս․ Ստեփանոս եկեղեցիին, Է․ դարէն որ թէեւ ոչ շատ ծաւալուն, բայց գողտրիկ գլուխ-գործոց մը ձորագլխուն կառուցուած, որուն համար Վանքաձոր ալ կոչուած է: Եկեղեցիին ներքին որմերուն վրայ մնացած են որմնանկարի հետքեր եւ շուրջը բազմութիւն մը զանազան շրջանի խաչքարերու:

ՍԱՍՈՒՆԻԿ

Արագածի մեղմ լանջերուն վրայ կը գտնուինք․ Կոշը արդէն վարը կը մնայ․ երեք սերունդի կիներ, գոյնզգոյն տաբատներով, հսկայական պարկերով բեռցուած, բժշկական խոտերու պաշար կը տանին տուն․ այս տարուան անձրեւները, բացառաբար առատութիւն ստեղծած են Հայաստանի բոլոր տարածքին: Որքա՜ն սիրուն է տեսարանը այս բարձունքէն: Փաթակոնեան հանդարտութիւն մը կայ Արարատեան դաշտին վրայ: Հոս հոն ազատ արձակուած ձիեր, իրենց քուռակներով, կովեր իրենց հորթուկներով, հովիւ մը իր ոչխարներով ծովածաւալ կանանչութեան մէջ կը լողան:

Ես եւ Գէորգ հասած ենք արդէն Սասունիկ ուր կը գտնուի Ք․Ա․ Բ․ հազարամեակէն մնացած գերեզմանատեղին, Ե․– Է․ դարու աւերակ եկեղեցի եւ նոր բայց սիրուն դամբարաններ: Անոնցմէ մէկուն վրայ ժողովրդական քերթուածի նմանող քառեակ մըն ալ կար․ –

Արի մաղթենք արեւ իրար
– ու լոյս դառնանք
Արի մաղթենք գարուն իրար
–․ ու յոյս դառնանք:

ԱՒԱՆ

Դէպի մայրուղի վերադառնալէ առաջ, քիչ մը եւս կը բարձրանանք այցելելու համար Աւանի Ե․ դարու Ս․ Աստուածածին եկեղեցիին տպաւորիչ աւերակները:

Տպաւորիչ են որպէս հիմք դրուած տուֆ քարերու մեծածաւալ զանգուածները, երկաթագիր արձանագրութիւններով եւ խորաքանդակներով զարդարուած:

Եկեղեցիէն կանգուն մնացած է միայն արեւելեան պատն ու խորանին մէկ մասը: Բակին մէջ եզիտի ընտանիքի մը լըւացքը փռուած է, հարկ եղաւ փափկանկատութեամբ հրաման առնել համայնապատկերը նկարելու համար:

Ք․Ա․ Բ․ հազարամեակի աւանի մը աւերակները կան մօտերը, կիկլոպեան ամրոց, խեցեղէններ, միջնադարեան հընութիւններ: Առատ խոտը եւ թուփեր սկսած են ամէն կողմ թափանցել:

Տուն վերադարձի պահը եկած է․ արեւը վայրկեանէ վայրկեան կը խոնարհի հորիզոնին վրայ: Քանի մը տարի առաջ այս նոյն Արագածի լանջերէն տեսած էի անոր դանդաղ նազանքով ծագիլը Արարատեան դաշտին վրայ․ աստուածային տեսարան էր․ հիմա նոյն յափշտակութեամբ կը դիտեմ անոր լուսաւոր հրաժեշտը Հայկան Պարի լեռնաշղթային ետեւը․ Արարատեան դաշտը, լոյսի-ըստուերի գունաւոր ալեկոծումի բռնուած է․ Գէորգ կը կեցնէ պահ մը կառքը, կը մարէ շարժիչը եւ միասին մեր հողին լռութեան աղաղակը կ'ունկնդրենք: Զարմանալի չէ որ այս հողը հոգիի, միտքի եւ սրտի տաղանդներ ծնած է․ հոս պարտադրուած ես բնութեան հետ խառնուելու․ քաղաքներու, մեքենաներու, նիւթական վազվզուքի ժխորը քեզ չի խանգարեր․ կոյս բնութիւնը իր հզօր հանդարտութեամբ քեզ իր մէջ կը ձուլէ:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Այսօր մեր հերոս Ժիկուլին, ամբողջ օրը կառատուն պիտի մտնէ ընդհանուր քննութեան, մնացած ծրագրուած արշաւանքները առանց փորձութեան կատարելու համար:

Երէկ, Արագածի լանջերէն իջնելու ատեն, զգացինք որ կաղացող բան մը կայ իր ծերացած մեքանիզմին մէջ:

Հիանալի առիթ՝ ամբողջ օր մը տրամադրելու Երեւանին եւ իր առօրեային:

Հագուած-չքուած, դարձած եմ խաւլացի կոմսի տիպար, յատուկէն որ աչքի զարնէ դրսեցի ըլլալս․ այս անգամ ալ այս անկիւնէն դիտեմ եւ դիտուիմ․ քանի խաղ է ինքը՝ կեանքը․ խաղ մըն ալ ես ընեմ․ արարքիս մէջ չկայ չարութիւն:

Երկաթէ ճաղէն հազիւ դուրս ելած, կը զգամ որ անկիւնը անշարժ կեցող անձ մը կը սկսի ետեւէս գալ քայլերը արագացնելով․ կու տայ անունս․ կանգ կ'առնեմ:

_ ԺԸ․ դարու գրքեր ունեմ, ձեզ կը հետաքրքրէ՞...

– Բայց դու գիս ուսկի՞ց կը ճանչնաս, անունս ե՞րբ սորվեցար...

– Աէրոպորտում մի ընկեր ունեմ, որը մէկ մէկ ասում է ինձ ով է գալիս...

– Զարմանալի երկիր․ սովետական ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ական հոգեբանութիւնը որքա՜ն թափանցեր է ձեր մէջ: Եթէ թանկարժէք են գիրքերդ, հետաքրքրուած եմ:

– Վաղը առաւօտ ձեզ ցոյց կը տամ, հէնց էստեղ:

Յաջորդ առաւօտ բերաւ: Մնաս բարով ըսի: Գիները անմատչելի էին:

(Շար․ 4)

ԵՐԿՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՔՆՆԱՐԿՈՒԱԾ

Հայաստանի անկախութենէն ի վեր մեր իրականութեան մէջ ամէնէն աւելի շահարկուած նիւթերէն է երկքաղաքացիութեան խնդիրը: Երկիրը պէ՞տք է այդ կարելիութիւնը տայ իր քաղաքացիներուն, թէ ոչ: Հարցումը բնականաբար յատուկ իմաստ կը ստանայ, երբ նկատի առնուի որ իր ունեցածէն աւելի Հայ կայ աշխարհի ամէն մէկ ծագին մէջ: Ու այդ Հայերը ունին իրենց ապրած երկիրներուն քաղաքացիութիւնը: Ենթադրելով որ անոնցմէ նկատելի մաս մը կ'ուզէ, կամ կրնայ ուզել նաեւ քաղաքացին ըլլալ Հայերու երկրին, հրապարակ դրուեցաւ երկքաղաքացիութեան հարցը․ տա՞լ այդ կարելիութիւնը, թէ ոչ: Կարելի է հարցը դիտել տարբեր տեսանկիւնէ մըն ալ ու խնդիրը զետեղել «Հայաստանը միայն Հայաստանցիի՞ն երկիրն է, թէ բովանդակ Հայութեան» հարցումին դիմաց: Հասկնալի է որ ոչ հարցականը, ոչ ալ մանաւանդ տրուելիք պատասխանը կրնար _ կրնայ կապ ունենալ ոտնաւորներու, կամ ճառերու հայրենասիրական անսպառելի մթերանոցին հետ: Այս մակարդակին նիւթը առընչուած է օրէնքներու, կանոններու, քաղաքական հաշիւներու, հեռանկարներու․ եւ ոչ միայն Հայաստանի տեսանկիւնէն:

Ներկայի կացութեամբ, հակառակ տասնամեակէ մը աւելի տեւած շահարկումին, ստորակէտ մը անգամ չէ փոխուած լուրջ մակարդակի վրայ: Կը շարունակէ հրատարակուած օրուան (1995) ձեւով մնալ Հայաստանի Սահմանադրութեան Բ․ գլուխին 14_րդ յօդուածը ուր կ'ըսուի․ «Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացին միաժամանակ չի կարող լինել այլ պետութեան քաղաքացի»: Աւելի յստակ կարելի չէ ըլլալ․ ան որ Հայաստանի քաղաքացի է չի կրնար երկրորդ քաղաքացիութիւն մը ունենալ, կամ Հայաստանի քաղաքացի դառնալու համար պայման է որ մարդ նախապէս ունեցած անցագիրէն հրաժարի:

Այս կէտն է որ արդէն աւելի քան տասնամեայ վէճերու, աւելի ճիշդը՝ պահանջներու կորիզը կը կազմէ: Վէճ ըսելն ալ սխալ է եղածին, քանի որ հարցը երբեք երկխօսութեան նիւթ չեղաւ, ըլլալով հանդերձ պարագայական շահարկումի ատաղձ: Պահանջը ներկայացուեցաւ առաւելաբար Հ․Յ․Դ․_ի ճակատէն, ինչպէս յետագայ պնդումները: Հայաստանի Հ․Հ․Շ․_ական իշխանութիւնները ոչ իսկ հարկը տեսան քննարկումի նիւթ ընելու զայն: Գրուածը գրուած էր եւ Հայաստանի ապահովութիւնը, շահը այդպէս կը պահանջէր: Արդէն Սփիւռքի Հայը առանց Հայաստանի անցագիրին արտօնուած էր, չէ՞, մասնակցելու անկախութեան կայացումին, գլխաւորաբար իր գրպանին հզօրութեամբ...:

Նիւթը հրահրուեցաւ, պահանջները նոր թափով կրկնուեցան երբ խնդրոյ առարկայ եղաւ իշխանութեան մէջ փոխանցումի հոլովոյթը: Ռ․ Քոչարեանի թեկնածութիւնը եւ ընտրուելու լուրջ հաւանականութիւնը ամուր յոյսեր արթնցուցին երկքաղաքացիութեան կողմնակիցներուն մէջ․ մանաւանդ որ ան ամէն թեկնածուի նման, կարելի առաւելագոյն կողմի հաճելի ըլլալու ձգտումով, ակնկալութիւններուն ուղղութեամբ արտայայտութիւններ ունեցաւ, խոստումներ ըրաւ: Այսուհանդերձ, նախագահական նոր ընտրութեան մը թուականը կը մօտենայ, 3 _ 4 ամիս միայն մնացած է, Հայաստան կը շարունակէ միակ քաղաքացիութեան երկիրը ըլլալ: Ասիկա կը նշանակէ թէ պատասխանատուները հազար ու մէկ մտահոգութիւններու կարգին չեն դասեր երկքաղաքացիութեան հարցը, ինչ որ շատ զարմանալի ալ չէ, եւ թէ գոնէ այս ընագաւառին մէջ, իրարմէ չեն տարբերիր Լ․ Տէր _ Պետրոսեանի եւ Ռ․ Քոչարեանի Հայաստանները: Բոլորովին այլ հետաքրքրութեան նիւթ է թէ երկքաղաքացիութեան կարելիութեան պարագային Հայաստանի անցագիր ունենալու կամաւորներուն թիւը պիտի արդարացնէ՞ 10 _ 13 տարուան պահանջները, պնդումները: Մանաւանդ, նկատի առած՝ քաղաքացիութեան մը ստացումին համար յարգելի բոլոր պարտաւորութիւնները․ զինուորական ծառայութիւն, հարկերու վճարում, եւայլն:

Հայաստանի Մամուլի ազգային ակումբը Հոկտեմբեր 4_ին քննարկումի նիստ մը յատկացուցած է երկքաղաքացիութեան վէճին: Մելանիա Բադալեան անդրադարձած է անոր, հարց տալով․ «Հասունացա՞ծ է արդեօք երկքաղաքացիութեան հարցը» («Ազգ», Հոկտեմբեր 5)․ կը գրէ թէ այդ մասին 6 կուսակցութեան (Ազգային ժողովրդավարական միութիւն, Ազգային ժողովրդական կուսակցութիւն, Սահմանադրական իրաւունքի միութիւն, Համայնավար կուսակցութիւն, Հանրապետութիւն, Դեմոկրատական կուսակցութիւն) այլընտրանքային նախագիծ մը ներկայացուցած են: Շաւարշ Քոչարեան քննարկումը սկսած է այդ նախագիծին հիմնական կէտերը բացատրելով: Առաջին ըսուածը այն է որ ամէն Հայ որ տեւական բնակութեան համար Հայաստան կը հաստատուի, կը ստանայ քաղաքացիութիւն: Այս սահմանումը ունի ենթամասեր․ այն Հայը որ Հայաստանեանէն զատ երկրորդ քաղաքացիութիւն մըն ալ ունի եւ տեւական կերպով ապրելու համար հաստատուած չէ հոն, չի կրնար պետական պաշտօններու, կամ տեղական մարմիններու ընտրութեան մասնակցիլ, կամ թեկնածու ներկայանալ: Չի կրնար քաղաքական կուսակցութիւններու ալ անդամա-

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՆՑԵԱԼԷՆ

«Յառաջ»ի 2002 Հոկտեմբեր 1_ի թիւին մէջ հաճոյքով կարդացի Գ. Գեղամ Թորոսեանի յօդուածը Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս _ Մկրտիչ Եկեղեցիին հիմնարկէքի 100_ամեակին վերաբերեալ: Յօդուածը որքան որ սեղմ՝ սակայն հետաքրքրական տեղեկութիւններ ալ կը պարունակէ ԺԹ. դարու Փարիզահայ եկեղեցական կեանքին մասին:

Նոյն տասնամեակներուն, Մարսէյլ ալ, զուգահեռաբար Փարիզին, ունեցած է փոքրաթիւ, սակայն կայուն գաղութ մը, բաղկացած գլխաւորութեամբ մեծ եւ փոքր առեւտրականներէ: Ծնողքս եւ շատ ուրիշներ այդ ԺԹ. դարու գաղութը «Հին Գաղութ» կ'անուանէին զայն տարբերելու համար 1922_էն ասդին հասնող տարագրեալ գաղթականութենէն: Մարսէյլի այդ հին գաղութի հիմնադիրները եղած են կեսարացիները. անոնցմէ Սէլեան, Թէքէեան եւ Սահաթճեան գերդաստանները մասնաւորաբար, տասնամեակներ շարունակաբար կազմած են գաղութին ողնասիւնը: Գաղութին փոքր թիւը արգելք չէ եղած որ ան շուտով դառնայ կազմակերպ գաղութ: Այն ատեններուն ըմբռնումով մանաւանդ, համայնքային, «ազգային» կեանքը կրնար միմիայն եկեղեցիով եւ եկեղեցիին շուրջ կազմակերպուիլ: Եւ 1878_ին անյաջող փորձէ մը յետոյ, 1882_էն սկսեալ Մարսէյլի հայութիւնը ունեցած է Սուրբ Յարութիւն անունով իր աղօթատեղին վարձուի շէնքերու մէջ մինչեւ Սրբոց Թարգմանչաց հոյակապ եկեղեցիին շինութիւնը 1931ին:

Առաջին մատրան հասցէն եղած է 13 Ռիւ տը լ'Օրմօ, այժմ Ռիւ Տօքթէօր Քոմպալա: Մատրան բացումը եւ առաջին պատարագը տեղի ունեցած է 1882 կիրակի, Յունուար 8_ին որուն նկարագրութիւնը գրուած է Պոլսոյ «Մասիս» եւ «Մանզումէ» թերթերուն մէջ: Մարսէյլի հայութեան առաջին հովիւը եղած է _ Պոլսոյ Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքի կարգադրութեամբ _ Սահակ քահանայ Իւթիւճեան որ հոս պաշտօնավարած է մինչեւ 1890: (Ցաւօք չենք գիտեր ոչ անոր ծննդեան վայրը եւ թուականը, ոչ ալ ո՞ւր, ե՞րբ եւ որո՞ւ կողմէ ձեռնադրուած ըլլալը): Մարսէյլի հայութեան անցեալի մասին ըրած պրպտումներուս մէկ կարեւոր աղբիւրն է հանգուցեալ Յովհաննէս Վարժապետեանի ՈՒՂԵՑՈՅՑՆերը, որ որքան որ ամփոփ, սակայն արժէքաւոր տեղեկութիւններ կը պարունակեն մեր հին գաղութին մասին: Հեղինակը _ այն ատեն շատ երիտասարդ _ զանոնք քաղած է Յակոբ Սէլեանէն 1925 _ 1930 թուականներուն (ծնած 1851_ին Թալաս, 1871_ին Մարսէյլ հաստատուած եւ հոս մահացած 1931_ին), զոր կը նկատէ իբր գաղութիս նահապետը, եւ որ (գոց գիտէր գաղութի պատմութեան ամէն մէկ մանրամասնութիւնը): Հոս ալ պիտի ցաւինք որ Յ. Սէլեան _ ինչպէս շատ մը ուրիշներ _ չէ մտածած իր յուշերը գրաւոր ձգել յաջորդող սերունդներուն: Ըստ իր հաղորդածին՝ կ'իմանանք որ 1890_ին Տէր Հօր եւ Հոգաբարձութեան միջեւ ծագած անհամաձայնութեան պատճառաւ, այս վերջինը զինք պաշտօնէ դադրեցուցած է: Քահանան հոս վախճաներ է 1900 Փետրուար 18_ին: Թէպէտ անձամբ շատ զարմացայ որ _ մանաւանդ այդ ատեն _ քահանայ մը հոս ամբողջ 10 երկար տարիներ անպաշտօն մնացած ըլլայ, սակայն տրուած ստոյգ թուականը այդ ինծի ընդունելի դարձուց: Եւ ահա Գ. Թորոսեանի գրութիւնէն կը տեղեկանանք որ ան այդ թուականներուն Փարիզ պաշտօնավարած է: Այս ամէնը մեզ կը մղէ անցեալէն հասած շատ մը տեղեկութիւնները մեծ զգուշութեամբ ընդունիլ: Այլ հարց մը եւս. քահանան ազգականական կապ ունէ՞ր Գէորգ Եպիսկոպոս Իւթիւճեանի հետ թէ ոչ: Քանզի այս վերջինը _ ըստ հաղորդուածին եւ մինչեւ օրս ընդունուածին _ 1899 Նոյեմբեր 22_էն մինչեւ 1901 Մայիս հոս մնացած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ, հոգ չէ թէ եպիսկոպոս:

Մէկ այլ շատ կարեւոր պարագայ եւս, որուն շատ շատեր անծանօթ են վստահաբար. կրօնքներու մասին օրէնքներու բաղադրութիւնները: Փարիզի եկեղեցիին հիմնարկէքը կատարուեցաւ երբ մէկ տարիէ ի վեր արդէն ի զօրու էր Վալտէք _ Ռուսոյի վարչապետութեան օրով հռչակուած Ընկերակցութիւններու մասին 1901_ի Յուլիս 1_ի օրէնքը որ լայն պատուհան մը բացաւ Ֆրանսայի ընկերային կեանքին վրայ: Մինչ տակաւին մինչեւ 1905 ի զօրու կը մնար Նափոլէոն Ա. կայսեր հռչակած Քոնքորտան որ պաշտօնապէս կը ճանչնար միմիայն Հռոմէական Կաթողիկէ Բողոքական եւ Յուդայական կրօնքները. որոնց հոգեւոր պաշտօնեաները կը նշանակուէին եւ կը վճարուէին պետութեան կողմէ: Միւսները թոյլատրուած էին միմիայն, բայց ենթակայ արտօնութիւն ստանալու հազար ու մէկ դժուարութիւններու: Այդ մասին կ'ուզեմ «Յառաջ»ի յարգելի ընթերցողներուն սեփականութիւնը դարձնել Մարսէյլի «Արմէնիա» թերթին թիւ 2 _ 1885 Յուլիս 27_ին մէջ հրատարակուած Մկրտիչ Փորթուգալեանի յօդուածին հատուածը, որ գրեթէ աւելորդ մեկնաբանութեան չի կարօտիր, այնքան որ խօսուն է:

«ՄԵՆՔ ՄԵԶ ՉԵՆՔ ՃԱՆՉՆԱՐ _ ... Երեք տարի առաջ, Մարսէյլի լուսաւորչական Հայ գաղթականութիւնը այստեղ մի մատուռ ունենալու համար կը դիմէ Պուշ _ տիւ Ռօնի նահանգապետութեան. սա ալ խնդիրը կը ներկայացնէ Փարիզ Նախարարական ժողովին որ կը թոյլատրէ Հայերին մատուռ բանալ. բայց կաթոլիկ եկեղեցականներին՝ որոնց մասին շատ զգոյշ են նախարարները, հաւաքման մի նոր կեդրոնատեղ բացուած չլինելու համար առանց իրենց գիտութեան՝ եւ կամ ո՞վ գիտէ ի՞նչ մտքով, հրամանագրին մէջ կը գրեն թէ «մատուռին մէջ եկեղեցական պաշտամունք յունարէն լեզուով միայն պիտի լինի» (Art. 2. Le culte devra être célébré exclusivement en langue grecque». Ֆրանսայի նախարարութիւնը կը կարծէ թէ Հայերը յունարէն լեզուով կը կատարեն իրենց եկեղեցական պաշտամունքը: Այդ հրամանագիրը որ 1882 Ապրիլ 6 թուական կը կրէ, եւ որ հիմնուած է Մարսէյլի ոստիկանութենէն, քաղաքապետութենէն, նահանգապետութենէն, և Փարիզ ալ Դատական ու Կրօնական պաշտօնատունէն գնացած տեղեկագրի վրայ, ստորագրուած է Պ. Ռընէ Կոպլէն, Ներքին գործերի նախարար: Հայոց մատուռի Պատուարժան Հոգաբարձութիւնը նոյն տարի Յունիս 19–ին փութացած է մի պաշտօնական գրութեամբ յայտնել նախարարական ժողովին թէ՝ Հայերը իրենց առանձին լեզուն ունին որով կը կատարեն իրենց եկեղեցական պաշտամունք, եւ հետեւապէս Մարսէյլի մէջ եւս հայերէն եւ ոչ յունարէն լեզուով կը կատարուի: Հիմա ընթերցողը պիտի հարցնէ թէ՝ ինչո՞ւ Հայը այսչափ անծանօթ մնացած է Եւրոպայի մէջ, քանի որ փոքր ի շատէ Հայեր կան հոս: Որովհետեւ մենք Հայերս "Ազգային արժանապատուութիւն չունենք բաւականին", մեզ ուրիշին ծանօթացնելու հետամուտ չենք...»:

Ուրեմն Փարիզի թէ Մարսէյլի մէջ, մեր պապերուն գործը մէկ–մէկ մատուռաղօթարան ունենալու համար, Հոգաբարձութիւն մը նշանակելով, պաշտամունքի յատկացուելիք վայր մը գտնելով եւ հոգեւորական մը բերելով չէ լրացած, «պրծած», այլ Ֆրանսական Գ. Հանրապետութեան մէջ տակաւին յամեցող կայսերական վարչակարգի սեղմումները դիմագրաւելով: Բան մը որ, կրկնենք շատերս չէինք գիտեր, երբ այսօր կ'ոգեկոչենք մեր եկեղեցիներուն տարեդարձները:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Մարսէյլ, Հոկտ. 6

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

«Յառաջ»ի հիմնադիր խմբագիր Շաւարշ Միսաքեանի յատկացուած երեկոյթով մը «Համազգային»ը նշեց մշակոյթի տօնը, Հոկտեմբեր 7_ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ որ լեցուած էր ամբողջութեամբ: Հաստատուած բարի աւանդութեամբ մը, յայտարարուած ժամուն բացումը ըրելով ձեռնարկին, Մարի _ Լուիզ Պալեան ողջունեց ներկաները, ընդգծելով յիշելու պարտականութիւնը, առանց որուն կարելի չէր խորհիլ տեւականութեան մասին: Ըսաւ թէ երեկոյթը նուիրուած էր յիշելու եւ յիշեցնելու կարեւոր դէմք մը որ յատկապէս սիրած էր մայրենին, գուրգուրացած անոր վրայ, եւ իրեն հասած աւանդը յաջորդներուն փոխանցելու մտահոգութիւնն ու գիտակցութիւնը ունեցած: Հակիրճ կերպով անդրադարձաւ Շ. Միսաքեանի կենսագրական գիծերուն, հոն շեշտելով 16 տարեկանէն հայ մամուլի աշխատանքին նուիրուած մէկուն մնայուն հաւատարմութիւնը: Ապա, խօսքը տուաւ բժիշկ Մկրտիչ Մանուկեանի որպէսզի ան ներկայացնէ երեկոյթը եւ վարէ զայն:

Մ. Մանուկեան ամփոփ ակնարկով մը սեւեռեցաւ Յարութիւն քահանայ Շմաւոնեանի կողմէ Մատրասի մէջ երկու դար առաջ առնուած քայլով սկսած հայ մամուլի աւանդութեան որ իր հետեւորդները ունեցած է Մխիթարեաններէն Պոլիս ու հայկական բոլոր կեդրոնները: Ծանրացաւ Շ. Միսաքեանի հրապարակագրի յատկանիշներուն վրայ. տաղանդ, լուրերու խստապահանջ ընտրութիւն, զանոնք յստակ հայերէնով տալու փոյթ, ապա լուրին թելադրած մտածումները արտայայտելու աշխատանք: Ըսաւ թէ Հոկտեմբերը ըլլալով մշակութային մեր արժէքներուն նուիրուած ամիսը, օրուան դասախօսը Յ. Պալեան բաւական ընտրութիւնը կատարած էր կեդրոնանալով Շ. Միսաքեանի վրայ:

Յաջորդեց դերասան Ժիրայր Բաբազեանի կողմէ ընթերցումը Շ. Միսաքեանի գրիչէն երկու «Օրը օրին»ի. առաջինը խորագրուած՝ «Ափսոս որ ուշ մնացեր ենք» (1973 Փետրուար 3), երկրորդը՝ «286 տեսակ պանիր եւ ուրիշ բաներ» (1952 Նոյեմբեր 8):

Յակոբ Պալեան ծաւալուն աշխատասիրութիւն մը պատրաստած էր Շ. Միսաքեանի հրապարակագիրի վաստակին մասին: Հոն կը շեշտէր ազգային ներկային ու վաղուան մտահոգութեան տէր լրագրողին ներկայութիւնը. անոր որ այսօր, իր մահէն մօտ 50 տարի ետք կը յայտնուէր որպէս բացառիկ հեռատես, փաստ՝ Շ. Միսաքեանի նախատեսումներն ու մեր ներկան: Դասախօսը ծանրացաւ յատկապէս «Յառաջ»ի հիմնադիրին վաստակին մէջ հրապարակագրութեան գրականացման երեւոյթին վրայ, անոր խմբագրականներէն, ու այլ էջերէ ճոխ մէջբերումներով: Ըսաւ թէ ան լեզուական հարցին մէջ անվիճող պահանջատէրն ու պահպանողը եղած էր, լեզուին ու մտաւոր ազատականութեան զուգահեռ նկատելով քաղաքական ազատականութիւնը: «Յառաջ»ի սաներուն անդրադառնալով ըսաւ թէ ուսուցչական գործ ալ կատարած էր ան, ուսուցիչ ու դպրոց հանդիսանալով վերապրողներու այն սերունդին համար որ գրական շնորհ ցուցաբերած էր:

Յ. Պալեանի աշխատասիրութիւնը լայն չափով հիմնուած էր Շ. Միսաքեանի էջերէն մաս մը ամփոփած «Օրեր եւ ժամեր» հատորին (1958) ու հոն տեղ գտած Շ. Նարդունիի ծաւալուն նախաբանին վրայ: Դասախօսութեան բնագիրը որոշ յապաւումներով կը հրատարակենք մեր յաջորդ թիւերէն:

Դասախօսութեան աւարտին խօսք առաւ նախ Ալֆորվիլի հոգեւոր հովիւ Ներսէս Ծ. Վրդ. Փափուճեան, փոխանցելու համար Շ. Միսաքեանի Հալէպ այցի օրերուն (1948) պատանիի իր տպաւորութիւնները. ապա արտայայտուեցաւ Շ. Միսաքեանի գործակից ընկերներէն Հովիկ Եղիազարեան. յայտնի յուզումով ան յիշեցուց յաճախ մոռցուած երկու կէտ. առաջինը Շ. Միսաքեանի կողմէ Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդին կազմակերպումն էր, երկրորդը նոյն այդ Մշակոյթի Տան շէնքին գնուելուն եւ գնումին մէջ կատարած մեծ դերը: Արարքներ որոնց երկուքն ալ փաստը կուտային վաղուան մտահոգութեան, եղածը պահպանելու, փոխանցելու բծախնդրութեան:

Փակումի խօսքով շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք երեկոյթին մասնակիցներուն ու ներկաներուն, Մարի _ Լուիզ Պալեան հրաւիրեց մեկնելէ առաջ պահ մը յամենալու գիրքերու վաճառքի բաւական ճոխ սեղանին մօտ ուր ներկայացուած էին Շ. Միսաքեանի հատորէն զատ սփիւռքեան շարք մը հրատարակութիւններ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

գրուիլ: Իսկ ան որ Բ. քաղաքացիութիւն մը ունենալով հանդերձ Հայաստան կը բնակի, կրնայ քուէարկել, ընտրել, բայց չի կրնար ընտրելի ըլլալ:

Ինչպէս կը նշէ յօդուածագիրը, այս տարբերակով, ամբողջական երկքաղաքացիութեան պայմանն է Հայաստան մնայուն բնակութիւնը:

Արշակ Սադոյեան ներկայացուցած է Ազգային դաշինքի գլխաւոր հարցադրումը թէ Հայաստան պիտի ըլլայ 8 _ 9 միլիոն հայութեա՞ն, թէ միայն Հայաստանաբնակ 3 միլիոնին պետութիւնը: Ըսած է թէ Հայաստանի մնայուն բնակիչը բոլոր իրաւունքներով ու պարտականութիւններով, անոր քաղաքացին է: Իսկ երկքաղաքացիութեան վիճակը չի նշանակեր մնայուն բնակութիւն: Ան պէտք է սահմանուի մեկնելով ազգային շահերէն:

Պարոյր Հայրիկեանի կարծիքը այն է որ Ռ. Քոչարեանի ու Ա. Սարգսեանի առաջարկները իրապաշտ չեն եւ չեն համապատասխաներ երկքաղաքացիութեան միջազգային ընդունուած դրոյթներուն, քանի որ քաղաքացիները խումբերու բաժնել կարելի չէ, թացի ընտրուելու իրաւունքէն: Ան եւս անդրադարձած է «Ո՞վ է Հայ»ը հարցականին: Ըսելով որ երկրէն մեկնողները 5 _ 7 տարի ետք ինքնաբերաբար կը դադրին Հայաստանի քաղաքացի ըլլալէ, Պ. Հայրիկեան ազգային ապահովութեան ի վնաս ազդակ մը նկատած է ատիկա: Եւ քանի որ արտագաղթը գլխաւոր հարցն է ազգային ապահովութեան տեսակէտէն, տխրած է համոզումը թէ երկքաղաքացիութեան օրէնքին ընդունումը կը խրախուսէ հայրենադարձութիւնը:

Ներկայացուածներուն եւ իրենց նախագիծին համեմատութիւնը ըրած է ՀՀՇ_ի ղեկավար դէմքերէն Դաւիթ Շահնազարեան: Իր համոզումով՝ Հայաստանի հանրապետութիւնը կը պատկանի հոն բնակողներուն եւ անոնք պէտք է ձեւաւորեն իշխանութիւնները: Ան ըսած է թէ տարբեր կարգավիճակով Հայաստանի քաղաքացի դարձած Սփիւռքահայեր ունենալ կը տանի Սփիւռքի մասնատումին: Կը ստեղծուին սփիւռքահայու առաջին, երկրորդ, երրորդ մակարդակներ:

Քննարկումին մասնակցած են Ժողովրդական կուսակցութենէն, Հզօր հայրենիքէն, ՀՅԴ._էն ներկայացուցիչներ ալ ու լրագրողներ: Յայտնուած է գաղափարն ալ թէ հարցը տակաւին հարկաւոր ձեւակերպումը չունի, կամ ըսուած է որ քաղաքացիի «բարոյական կարգավիճակ» հաստատուի «բաւարարելու որոշ հատուածի ռոմանտիկական եւ ազգասիրական ձգտումները»: Հետեւած է միտքն ալ թէ «Որովհետեւ նրանցից շատ քչերն են որ Հայաստանում մշտական ապրելու նպատակներ ունեն»: Եւ տակաւին ըսող, պնդող կայ թէ մեր երկու հատուածները պէտք եղած չափով չեն ճանչնար զիրար...:

Մէկ բան որոշ է. նախընտրական շրջանի կարեւոր ատաղձներէն ըլլալու ամէն յատկանիշ ունի երկքաղաքացիութեան հարցը: Շատ հաւանօրէն, Սփիւռքի մէկ հատուածը սիրաշահելու հեռանկարով, քանի որ Հայաստանի քաղաքացիին թեկնածուներէ ակնկալութիւններուն մէջ այդ մէկը տասներորդ տեղն ալ չի կրնար գրաւել: Այլ հարց թէ ըՍփիւռքի մէջ ալ մնացա՞ծ են այդ մարդիկ յոյսերով, խոստումներով օրօրուելու տրամադիր խումբեր. յատկապէս արձանագրուած նախընթացներէն ետք:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կազմոյթ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտոյի Լէօըա Սապուճի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի Հոկտեմբեր 20_ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ (ռխ Արթիւր Միշօ) իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին:

Յետ արարողութեան՝ մատաղ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ընկերային Օգնութեան Հայկական Ընկերակցութիւնը (Աղքատախնամ) շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները 2002 Յունուարէն Յուլիս ամիսներու ընթացքին. – Պ. Վազգէն Մելտոնեան 100 Եւրօ, Պ. Կրէկուար Թուղլուեան 66, Պ. Ալէն Թուհատեան 50, Տիկին Շաքէ Եաւրուեան 20, Պ. Փիէր Քէօսէեան 60, ՍԱՐԼ Նանոր 45,73, Տիկին Զապէլ Մեսթուճեան 150, Պ. Ռոպէր Թորոսեան 50, Պ. Ժան Տավուտեան 150, Տէր եւ Տիկին Ժ.-Ժ. Տամլամեան 150, Պ. Գէորգ Աճարոնեան 120, Պ. Ժան Փելթիէ 1524, Տէր եւ Տիկին Ժագ-Մարի Հայթայեան 28, Պ. Խոկար Համալեան 134, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 229, Տիկին Մարի Պօյաճեան 153, Տիկին Հիւկէթ Ռիու 150, Տիկին Ալպէր Հարոյեան 150, Տիկին Փամանեան 75, Պ. Ժագ Գալճեան 50, Պ. Խոսւար Տէր-Յակոբեան 76, Պ. Ռոժէ Գազեան 92, Տիկին Լիլիան Լիկորօ 100, Պ. Արթիւր Պէյլէրեան 45, Պ. Ռաուլ Գազանճեան 50, Տոքթ. Սերժ Սիմոնեան 300, Պ. Տարօն Սարհատեան 120, Պ. Փիէր Թերզեան 100, Օր. Անի Լորօ 30:

Շնորհակալութեամբ ստացած է նաեւ Հայաստան իր գործունէութեան համար՝ Տիկին Նուարդ Պօյաճեանէ 781 Եւրօ, Օր. Մարի Պօյաճեանէ 765 Եւրօ:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ Մատաղի օրհնութեան օրն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի Օրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներու, բարերարներու, հոգաբարձուներու և ատենադպիրներու համար: Այս կը տրուի Մատաղի Սիրոյ Սեղան Ալֆորվիլի Սալ վոլթէրի մէջ:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9_ին:

Պատարագ ժամը 10·30_ին:

Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 12_ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՂՕԹԱԺՈՂՈՎ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ - Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

REUNION OECUMENIQUE
DE PRIERES

organisée sous l'égide de
l'**Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes
dans la Cathédrale Apostolique
Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE
et L'UGAB-JEUNES
organisent
une présentation de l'ouvrage
DU
Dr YVES TERNON
MARDIN 1915,
Anatomie pathologique d'une destruction
(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)
le vendredi 18 octobre à 20 h 30
au Centre Culturel
«Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Commission
«Foi et Traditions Arméniennes»
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
vous invite à son cycle de rencontres :

Pour lire et connaître les Pères de l'Eglise arménienne

avec le Rév. Père **Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale

l'Atelier N° 2 aura lieu
le mercredi 16 octobre à 19 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի՝ Հոկտեմբեր 17
ժամը՝ 20·30_ին

ԳՐԱԿԱՆ - ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ-Ի
«ԳԻՐՔ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ»
եւ
ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Բանախօս՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝
Անահիտ Սիմոնեան
եւ
Լիլիթ Սիմոնեան

Մուտքը ազատ է:
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge / Cardinal Lemoine

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE

présente
Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans
Welcome to Glendale
le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES
DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros
Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

CATHEDRALE SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Vernissage : le vendredi 18 octobre, de 19h à 21h.

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES
GOREN
«ARMENIE[S], SES JOURS»
Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'**Atrium** (1098, avenue Roger Salengro)
EXPOSITION
PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE.
IMAGES D'UNE INTEGRATION»
Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHÉDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)
Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN
Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...

—— Entrée libre

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes
du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques

—— Entrée libre

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15
MARDI
15 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.535 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.535

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԱԼԻԻ ԱՀԱՒՈՐ ՈՃՐԱՓՈՐՁԸ

190 ՄԵՌԵԱԼ, 300 ՎԻՐԱՒՈՐ
90-Ը ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Սարսափի տեսարաններ գաղափար մը կուտային այն ահաւոր ոճրափորձին մասին, որ գործուեցաւ Շաբաթ գիշեր, Հոկտեմբեր 12-ին, Պալիի մէջ։ Թակարդ կառք մըն էր որ կը պայթէր Սարի Գըլըպի առջեւ, ուր խռնուած էր զբօսաշըրջիկներու բազմութիւն մը։ Տեղական ժամով 23·30-ին, յաջորդական երկու պայթումներ աւեր կը գործէին եւ մինչեւ Հոկտեմբեր 14-ի առաւօտն ալ կարելի չէր ճշդիւ թիւ մը տալ զոհերու մասին։ Կ'ըսուէր թէ մեռեալներու թիւը 190 է, աւելի քան 300 վիրաւոր կայ որոնց 90-ը շատ ծանր վիճակի մէջ են։ Վայրը՝ զբօսաշրջութեան խորհրդանիշ է եւ զոհերն ալ գլխաւորաբար Աւստրալիացի, Բրիտանացի, Գերմանացի, Զուիցերացի, Շուէտացի են, նաեւ Ֆրանսացիներ, որոնց մէջ մէկ մեռեալ եւ քանի մը վիրաւորներ կային։ Ոչ ոք ստանձնած էր արարքը մինչեւ Հոկտ. 14, բայց, առաւելաբար կը խօսուէր Ժեմաահ Իսլամիահի մասին, որ իսլամապաշտ ինտոնեզիական ցանց մըն է կապուած, կ'ըսուի, Ալ - Քայիտայի։ Ամերիկացի եւ աւստրալիացի պատասխանատուներու կարծիքն է այս վարկածը եւ ԱՄՆ, վերջին երկու շաբաթներուն, իրենց մտահոգութիւնները յայտներ են Ալ - Քայիտայի ահաբեկչական արարքի մը մասին Ինտոնեզիա։ Ուաշինկթընի համար, Ինտոնեզիա, որ աշխարհի մահմետական մեծագոյն երկիրն է, հարկ եղածին պէս չի պայքարիր ահաբեկչութեան դէմ Հարաւարեւելեան Ասիոյ մէջ։

Գրեթէ բոլոր պետութիւնները դատապարտեցին այս արարքը, զոր Աւստրալիա «բարբարոս» որակեց, Ժ. Շիրաք չծածկեց որ սահմռկած է եւ եւրոպական բազմաթիւ երկիրներ հրաւիրեցին իրենց քաղաքացիները, որ խուսափին Պալի երթալէ։ Ականատեսները սարսափով կը նկարագրեն պատահածը «Աստուածներու կղզի»ին մէջ, բզիկ - բզիկ եղած դիակներ, հոգեվարքի ճիչեր, այրած միսի անհանդուրժելի հոտ եւ ամէն կողմէ օգնութեան հասնողներ, որոնք չեն կրնար հարկ եղածը ընել, դարման մը բերել, այնքան ահաւոր է պարզուած պատկերը։ Կը թուի որ նման արարքով մը, ահաբեկիչները թիրախ առած են միջազգային հաւաքականութիւնը, քանի Պալի խորհրդանիշ զբօսավայրն է անոր։ Դրախտ մը որ քանի մը վայրկեանէն դժոխքի կը վերածուէր, չխնայելով բոլորը։ Հեռատեսիլի նոր զելանտացի արտադրիչ մը, ի տես գիշերարօյնին մէջ խճողուած բազմութեան, պայթումէն 20 վայրկեան առաջ կը հրաժարի ներս մտնելէ, ապա կը փորձէ նկարահանել, բայց, կը խոստովանի. - Ստիպուեցայ դադրեցնել նկարահանումս, գէշ վիճակի մէջ էի, 12 տարուան երկայնքին այսպիսի բան չէի տեսած»։

Խստօրէն հակազդած է Պուշ, դատապարտելով այս «արհամարհելի արարքը» եւ շեշտելով թէ աշխարհ պէտք է դէմ դնէ համաշխարհային այս սպառնալիքին որ ահաբեկչութիւնն է։ Պէտք է, կ'աւելցնէ՝ «ապարէզ կարդանք եւ ձախողեցնենք այն գաղափարը, որ անմեղներու կամայական սպանութիւնը կրնայ ծառայել դատի մը կամ որեւէ տենչանքի։ Այս արարքը պէտք է կոչենք իր անունով՝ սպանութիւն»։ Ջելոյցով մը, ԱՄՆ-ու Ճաքարթայի դեսպանատունը կ'ըսէ թէ Պալիի ոճրափորձը բացայայտ կը դարձնէ այն սպառնալիքը, որու կ'ենթարկուին Ամերիկացիք, ուր որ ալ գտնուին Ինտոնեզիոյ մէջ։ Միացեալ - Նահանգներու համար Ուսամա Պէն Լատէնի հաւատարիմները, հոս ու հոն ցրուած Աֆղանիստանէն քշուելէ ետք, վերահաստատած են իրենց ցանցերը մահմետական աշխարհի մէջ եւ կը վերսկսին իրենց յարձակումները Արեւմուտքի դէմ։

Ժեմաահ Իսլամիահի ղեկավարը, Հոկտեմբեր 14-ին, բոլորովին հերքած է որեւէ պատասխանատուութիւն արարքին մէջ։

Այս ոճրափորձը առիթ է նաեւ որ Պուշ աւելի պնդէ իր պատերազմին անհրաժեշտութեան վրայ, քանի ամէն չարիքի աղբիւրը Իրաքն է, զոր Պէն Լատէնի Ալ - Քայիտայի մեղսակիցը կը նկատէ։

Արդէն իսկ, Ճ. Պուշ պատրաստած է Սատտամ Հիւսէյնի տապալումին վաղորդայնը։

«Նիւ - Եորք Թայմզ», Հոկտ. 11-ին, հրապարակած է ամերիկեան ծրագիրը Ս. Հիւսէյնի վարչակարգին տապալումէն ետք։ Ան կը նախատեսէ զինուորական կառավարութիւն մը ամերիկեան ղեկավարութեամբ եւ իրաքցի ղեկավարներու դատավարութիւնները որպէս «պատերազմի ոճիրներու» հեղինակ։ Թերթը կը ճշդէ թէ այս մէկը «յատուկ մօտել» մըն է ուրիշներու կարգին։ Փոխանցման շրջանը եւ ընտրուած կառավարութեան մը հաստատումը կրնայ ամիսներ, նոյնիսկ տարիներ տեւել։ Իրաքեան ընդդիմութեան դերը պիտի նուազի։ Ամերիկացի պատասխանատու մը կը ճշդէ. - «Քաոս եւ անիշխանութիւն չենք ուզեր Իրաքցիներու մէջեւ տարակարծութեանց պատճառաւ»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆ» կը խորագրէր «Լիպերասիոն» (Հոկտեմբեր 14) հաղորդելով ԱՄՆ-ու յուսախաբութիւնը ի լուր Պրիւքսէլի դիրքին Թուրքիոյ հանդէպ, քանի բանակցութեան համար թուական մ'իսկ չէ ճշդուած։ Արտաքին նախարարին բանբերը յայտարարած է. - «Շատոնց կը խորհինք որ Թուրքիոյ ապագան Եւրոպա է։ ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպական Միութեան ռազմավարական շահն է որ Թուրքիա եւ Եւրոպական Միութիւնը կարելի ամէնէն սերտ յարաբերութիւնը հաստատեն» եւ աւելցուցած որ ամէն ջանք պիտի թափեն որպէսզի բանակցութիւնները սկսին «ժամ առաջ»։

ՀԵԼՍԻՆՔԻԻ արուարձանի մը առեւտրական կեդրոնին մէջ անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Հոկտեմբեր 11-ին, որու հետեւանքով եօթը մեռեալ կար եւ 80 վիրաւոր, որոնց 20-ը ծանր վիճակի մէջ։ Մեռեալներուն մէջ է ոճրափորձին հեղինակը, քիմիայի 20-ամեայ ուսանող մը։

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ, Հոկտեմբեր 14-ին բացուած է Տնտեսական Գործակցութեան Կազմակերպութեան 7-րդ վեհաժողովը (10 անդամ) որ պիտի ուսումնասիրէ Աֆղանիստանի վերակառուցման համար ծրագիր մը։ Վեհաժողովը առիթ պիտի ըլլայ նաեւ որ Իրանի եւ Ազրպէյճանի նա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Նախագահ Ա. Ղուկասեան Հոկտ. 11-ի հրամանագրով հետեւեալ նոր նշանակումները ըրած է կառավարութեան. Արտաքին գործերու նախարար՝ Աշոտ Ղուլեան, մինչ իր նախորդը Նայիրա Մելքումեան նշանակուած է նախագահի խորհրդական. Առողջապահութեան նախարար է Զոյա Ղազարեան, Ընկ. ապահովութեան՝ Լենստոն Ղուլեան, Արդարադատութեան պետական վարչութեան պետ՝ Ռոպէր Հայրապետեան, Հարկային վարչութեան պետ՝ Յակոբ Ղահրամանեան։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 12 / 14)

ՆԱԽԱԳԱՀ ԵԼՑԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրաւէրով, Հոկտ. 12-ին վեց օրուան այցի մը համար Երեւան հասած է Ռուսաստանի նախկին նախագահը, իր կնոջ հետ։ Զիրենք դիմաւորած է Նախագահ Ռ. Քոչարեան։ Օդակայանին մէջ պատասխանելով լրագրողներու Բ. Ելցին ըսած է թէ կը սիրէ Հայաստանը, անցեալին արդէն այցելած է, շրջած երկիրը, հանդիպում ունեցած մարդոց հետ։ Յայտնած է թէ 2,5 միլիոն Հայ կ'ապրի Ռուսաստան։

Նոյն օրը Բ. Ելցին այցելած է Եղեռնի յուշարձանը եւ թանգարանը. յուշամատեանին մէջ արձանագրած է. «1915-23-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը մարդկութեան ամօթն է։ Ներում չկայ անոր։ Զայն ճանչցած են Ռուսաստան եւ աշխարհի շատ երկիրներ։ Ժամանակն է որ Թուրքիա եւս ապաշխարէ։ Ես տարիներէ ի վեր կը հետեւիմ. Հայաստան կը վերածնի։ Շնորհակալութիւն որ կը յիշէք եւ հաւատարիմ էք ճշմարտութեան»։

ԼՂՀ

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ ՅԵՐԻՒՐԱՆՔՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐՋ ՏԱԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋ

Արտաքին գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեան նամակով մը դիմած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին ու Ղարաբաղի հարցի կարգաւորմամբ շահագրգիռ միջազգային այլ կազմակերպութիւններու, ըսելու համար թէ ԼՂՀ իշխանութիւնները վրդոված են Ազրպէյճանի յերիւրանքներուն եւ պէտք է վերջ տրուի անոնց։ Նախարարը գրած է թէ ազրպէյճանական շարամիտ հրապարակութիւնները մաս կը կազմեն Հայաստանի ու Ղարաբաղի դէմ ծաւալած լրատուական պատերազմին։ Ան ուշադրութեան յանձնած է ազրպէյճանցի դիւանագէտներու կողմէ պարբերաբար հակամարտութիւնը ռազմական ճամբով լուծելու պատրաստակամութիւնը, ինչ որ մերժում է խաղաղարար կարգաւորում գտնելու նաեւ միջազգային ջանքերուն։ Ն. Մելքումեան կոչ ըրած է առաւելագոյն քննադատական ոգիով նկատի առնելու շրջանի հոլովոյթներուն առընչուած բոլոր հարցերուն, քանի որ «ցանկացած անզգոյշ քայլ կարող է բարդացնել առանց այն էլ ոչ դիւրին խաղաղարար գործընթացը, հեռացնել տարածաշրջանում խաղաղութիւն եւ կայունութիւն հաստատելու հեռանկարը»։

Նամակին կցուած են նաեւ ազրպէյճանական յերիւրանքներու հերքումները եւ Ազրպէյճանի իշխանութեան դէմքերուն պատերազմի կոչ ընող յայտարարութիւնները։

Վ. ՏԱՏՐԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Փրոֆէսէօր Վահագն Տատրեան Հոկտեմբեր 11-ին Երեւանի Հրաչեայ Աճառեան համալսարանին մէջ դասախօսութիւն մը տուած է ցեղասպանութեան նիւթով։ Ապա պատասխանած ներկայ ուսանողութեան եւ դասախօսներու հարցումներուն։ Երեւանէն ան կ'անցնի Ղարաբաղ, հոն եւս հանդէս գալու դասախօսութիւններով։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԵՒՐՕ - 2004

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12-ին, Ֆրանսա ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ Սլովենիոյ վրայ 0-ի դէմ 5 կէտով, Սէն-Տընիի մարզադաշտին մէջ։ Այս առաջին խումբին մէջ, նոյն օրը Մալթա 0 – 2 պարտուեցաւ Իսրայէլէ։ Դասաւորման գլուխն է Ֆրանսա 6 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Իսրայէլ (3), Սլովենիա (3), Կիպրոս եւ Մալթա (0)։

Նոյն օրուան միւս մրցումներն էին.-

Բ. խումբին մէջ Դանիա – Լիւքսանպուրկ 2 – 0, Ռումանիա – Նորվեկիա 0 – 1։ Դասաւորման գլուխն է Դանիա 4 կէտով։

Գ. խումբին մէջ՝ Մոլդովա – Չեխիա 0 - 2, Բելառուսիա - Աւստրիա 0 - 2։ Դասաւորման գլուխն է Աւստրիա 6 կէտով։

Դ. խումբին մէջ՝ Շուէտ – Հունգարիա 1 – 1, Լեհաստան - Լատվիա 0 – 1։ Դասաւորման գլուխն է Լատվիա 4 կէտով։

Ե. խումբին մէջ՝ Լիտուանիա – Ֆէրոյէ կղզիներ 2 – 0, Իսլանտա – Սկովտիա 0 - 2։ Դասաւորման գլուխն է Սկովտիա 4 կէտով։

Զ. խումբին մէջ՝ Ուկրանիա – Յունաստան 2 – 0, Սպանիա – Հիւսիսային Իրլանտա 3 – 0։ Այս խումբին մաս կը կազմէ Հայաստան, որ խաղ չունէր Հոկտեմբեր 12-ին։ Իր յաջորդ խաղը տեղի կ'ունենայ Աթէնք, Հոկտ. 16-ին, Յունաստանի դէմ։ Այս խումբին դասաւորումն էր Հոկտ. 12-ի խաղերէն ետք.-

Սպանիա	6 կէտ
Ուկրանիա	4 կէտ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ	1 կէտ
Հիւսիսային Իրլանտա	0 կէտ
Յունաստան	0 կէտ

Հոկտ. 16-ի միւս հանդիպումն է Հիւսիսային Իրլանտա - Ուկրանիա։

Է. խումբին մէջ, Հոկտ. 12-ի արդիւնքներն էին.- Մակեդոնիա - Թուրքիա 1 – 2, Սլովաքիա – Անգլիա 1 – 2։ Դասաւորման գլուխն է Թուրքիա 6 կէտով։

Ը. խումբին մէջ, Պուլկարիա – Խրուաթիա 2 - 0, Անտորա - Պելժիա 0 - 1։ Դասաւորման գլուխն է Պուլկարիա 6 կէտով։

Թ. խումբին արդիւնքներն են. - Իտալիա – Եուկոսլաւիա 1 – 1, Ֆինլանտա – Ազրպէյճան 3 – 0։ Դասաւորման գլուխն է Իտալիա 4 կէտով, վերջին դիրքի վրայ է Ազրպէյճան։

Ժ. խումբին, Հոկտ. 12-ի միակ խաղն էր Ալպանիա – Զուիցերիա, որ 1 - 1 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեց։ Դասաւորման գլուխն է Զուիցերիա 4 կէտով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ 2002

Քրոնիկագիր ԵՒՍԵԲԻՈՍ

— *** Դեռ տարի մը առաջ, առանց մեծ դժուարութեան կրնայիր փողոց մը կտրել — անցնիլ քիչ մը ուշադրութեամբ: Հիմա անկարելի է արդէն ԵՐԹՈՒՂԱՅԻՆ միխիլիոններու առատութեան պատճառով: Առատութենէն աւելի խուժանութիւն պէտք է ըսել երեւանեան բացատրութեամբ: Այդ պիւսերում տէրերը ընդհանրապէս երեւփոխան, կամ այս ինչ նախարարին ընտանիքէն անձեր են, կ՚ընտրեն ճարպիկ, քիչ մը փողոցային քիչ մը կուսակցան տիպարներ՝ որպէս վարորդ, օրական սահմանուած գումար մը կը պահանջեն անոնցմէ եւ հարկ եղած հովանաւորութիւնը կ՚ապահովեն, որ թարգմանի (ինչ որ ըսես մենք կոնակդ ենք) նետուած են Երեւանի բոլոր անկիւնները: Որպէսզի ժողովուրդը միա՛յն իրենցմէ օգտուի, եւ չդիմէ երբեք աժան հանրակառքերուն, հիմա սկսած են քանդել հանրակառքի բոլոր գիծերը, օգտուելով ԼԻՆՍԻ հիմնարկի տրամադրած գումարէն, օգտուիլ անոր վաճառքէն (Պարսիկներուն), բազմացնել արկածներն ու հաշմանդամները (նաեւ մահերը) մայրաքաղաքին մէջ եւ մանաւանդ ապականել, շնորհիւ անոնց առատարուխ սեւ ծուխերուն, մթնոլորտը, որուն համար այնքան պայքար տարած էին անկախութեան առաջին օրերուն, փակել տալով Երեւանի Նայիրիտի հսկայական գործատնային զանգուածը որ 60·000 Երեւանցիի գործ կը հայթայթէր: Ինչպէ՛ս շուտով կը մոռցուին այս ամէնը՝ ի սէր մամոնայի...:

Երեւանի մաշրուտքաներու մասին սրամիտ անեկտոթներ ալ սկսած են արդէն շրջիլ: 50 դրամ տուր եւ ուզած սիրուն աղջկայ գիրկը նստիր: Այնքան խըճողուած կ՚ըլլան անոնք, որ իրարու գիրկը նստիլը դարձած է ընդունուած սովորութիւն եւ տնտեսական այս նեղ օրերուն, կ՚աւելցնեն երեւանցիները, պատճառ կը դառնան կանխահաս ամուսնութիւններու:

— *** Բաղրամեանի սկզբնաւորութեան, Օփերայի դէմ, կայ հսկայ հրապարակ մը, Երեւանի միակը որ զարմանալիօրէն անուն չունի, քանի հրապարակէն աւելի նկատած են հանդիպումի, անցքի տեղ մը, ուր կը խաչաձեւուին Սարեան, Մոսկովեան, Մաշտոցի եւ Սայաթ-Նովայի պողոտաները: Չեմ գիտեր Թամանեանի յատակագիծին մէջ ի՛նչ նախատեսուած էր այդ անկիւնին համար, բայց վստահ եմ որ գովազդի թանգարան չէր ծրագրած մեծ վարպետը...: Երկրին մեծագոյն գովազդները հո՛ն կը գտնէք: Ութ հատ են անոնք, բաւարար՝ ծածկելու համար ծառեր եւ շէնքեր: Լեւոն Թրէվըլ, Արտաշիսպանք, Աւշար, Պիզնիս ատլասը, և մանաւանդ Երգից աւելի Նունէ Եսայեան... Սեպտ. 11-էն վերջ կը թուի թէ Միացեալ-Նահանգներու իշխանութիւնները դիմած ըլլան մեր ազգային երգչուհիին որ համերգով մը «մի քիչ փող» հաւաքէ Ամերիկայի կարօտեալներուն...համերգը այդ նպատակը կը հետապնդէր: Տեղեակ չեմ թէ որքան հաւաքուած է. հաւանաբար շատ-շատ, քանի կարօտեալ չէ մնացած Ամերիկայի մէջ:

Հրապարակը խանդարող հրէշութիւն մը բարձրացեր է վերջերս, Սարեանի Պարտէզի վերի անկիւնը. անճաշակ, աննպատակ սեւ մարմարով եւ ապակեպատ սրճարան խորովածարան մը որ ամէնէն աւելի Մեքքէի Գապպային կը նմանի: Այս եւ նման հրէշութիւններ տեսնելով, հարց կու տաս թէ ի՞նչ կ՚ընեն քաղաքապետն ու իր խոշոր-խոշոր տիտղոսներով Երեւան նախագիծ կոչուած ճարտարապետներու միութիւնը, որ ունի նաեւ գլխաւոր ճարտարապետ տիտղոսով անձ մը, որուն ձեռնարկները աւելի անգլուխի կոչելը աւելի յարմար պիտի ըլլար: Անձամբ կը ճանչնամ զինք. ճարպիկ եւ խելացի անձ մըն է. եթէ ճնշում կը բանեցուի վրան վերէն, պարտաւոր կերպով թող հրաժարի քան նման հրէշութիւններ ստիպուի ստորագրել: Մամուլի միջոցով տուած բացատրութիւնները ոչ ոք կը համոզեն:

— *** Տեղական փոքր ցոյցերուն կարեւորութիւն տուող չկայ: 100ի մօտ համալսարանական օրիորդներ, միատեսակ սեւ հագուած, ցուցատախտակներով կը բարձրանային դէպի խօսարան. մարդ չըկրցաւ ըսել թէ ի՞նչ է պահանջնին: — Հիմա ով ուզում ա ցոյց ա անում...:

Սայաթ-Նովայի վրայ ալ հաւաքոյթ մը կար, միջին տարիքի մարդերու, լրագրո՞ղ էին արդեօք, կուսակցական ընկերնե՞ր, բողոքի խո՞ւմբ մը: Ո՛վ գիտէ:

Ամէնէն աւելի Փոլքլորիքը, շաբաթ առաւօտ մըն էր, Օփերայի պարտէզը կտրելով պիտի իջնէի հրապարակ, երբ բարձրախօսային կոչեր ուշադրութիւնս գրաւեցին: Օփերայի շէնքին առջեւ գունաւոր բազմութիւն մը, ամէն դասակարգէ, մանուկներ եւ կիներ, դրօշակներ ճօճելով, ընկեր Փանջունիի տիպարով մէկու մը հրետորական պոռչտուքները կը ծափահարէին: Ներկայ երեւաներէնը այնքան այլանդակուած է որ ինչ ալ լսես Երեւանի մէջ հայերէն կը կարծես: Այս անգամ քրտերէն էր... Խօճալանի համակիր Քիւրտեր, 150 մօտաւորապէս, ազգային տարազներով, երգով, պարով եկած էին իրենց հերոսին ի նպաստ ցոյց ընելու: Չկար ոչ մէկ Հայ. ոչ մէկ ոստիկան. իրենք-իրենց, զսպուած խանդավառութեամբ եւ զբօսաշրջիկ մը, իտալական կոմսի նմանող, որ յափշտակուած կը դիտէր ու կը նկարէր: Այնքան խաղաղ էին որ ինծի յիշեցուցին Փրկութեան բանակի կիները կամ Հարա-Գրիշնայի քերծուած գանկերով երիտասարդները, որոնց սուէպ կը հանդիպէինք փարիզեան մեթրոներու ելքին:

— *** Մարդկային թշուառութիւնը, մանաւանդ երբ անհատական է, գլխ կը խռովէ: Սա կինը ինչո՞ւ առանձին բարձրաձայն խօսելով կ՚երթայ. 40 տարեկան հազիւ կու գայ. կ՚ուզէ որ զինք լսենք: Կը մօտենամ. մեղմաձայն խօսակցութիւն մը կ՚ուզեմ սկսիլ.

— Քոյրիկ ջան, կարո՞ղ եմ ձեզ օգտակար լինել:

— Ախր, ո՛չ մի տեղ գործ չեն տալիս: Ի՛նչ, ես Ուկրանիա՞ պիտի գնամ գործ փնտռելու: Իմ երկիրը սա՛ է, չէ՞: Ընտանիքս էստեղ է, չէ՞: Ինչո՞ւ գնամ ուրիշ տեղ: Ասում են պառաւել ես, որ երիտասարդ լինէիր գործ կը ճարուէր. միւսները սոված պիտի սատկե՞ն: Ասա՛, էս ի՞նչ երկիր ա...: Դու քու հարազատ երկրում իրաւունք չունես:

— *** Ընտանիք մը օրապահիկը շահելու ձեւը գտած էր: Երրորդ մաս առաջնորդող գլխաւոր ճամբուն մէկ անկիւնը, պարան մը քաշած, համակրելի տղեկ մըն ալ վրայ ելած, եկրկար ձող մը բռնած զոյգ ձեռքերով, անկապ ձայներ հանելով կ՚երթար կու գար, կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքած չորս կողմը, կրկէսային բարձրաձայն երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Իմ հագածս ալ, այդ պարզ ժողովուրդին մօտ, կրկէսի դերասաններէն շատ տարբեր չէր: Ի հարկէ, անմիջապէս ուշադրութիւն գրաւեցի. խմբապետը լայն ժպիտով մը երկարեց գլխարկը... ամէն «լիւքս» իր գինը ունի: Իշխանական նըւէրս տալէ առաջ, ինչպէս միշտ, խորամանկ հարց ու փորձեր: Ո՞վ էք, ուսկի՞ց կու գաք... —անգործութեան դատապարտուած Երեւան-Կրկէսի նախկին ընտանիք մը:

— *** Այս այցելութեանս, ամէն կողմ վրացական կառքեր կը տեսնեմ: Տեղացին ուշադրութիւն չի դարձներ: Տարօրինակ առատութիւն մը վրացական մերսէտէսներու, Երեւանի գլխաւոր կեդրոններուն մէջ, սրճարաններուն եւ պանդոկներու առջեւ: Միայն Գէորգ տրամաբանական բացատրութիւն մը փորձեց տալ: Վրաստան եղբայրական ջերմ կապեր հաստատած է Թուրքիոյ հետ: Սահմանը բաց է: Արեւմուտքէն գողցուած կառքերը կ՚անցնին Վրաստան ամենամեծ դիւրութեամբ: Կը հասնին Հայաստան նոյնքան դիւրութեամբ, Ջաւախքի ճամբով, եւ շուկայ կը գտնեն մեր երկրին մէջ, ուր արեւմտեան քննիչները մուտք չունին: Կրնա՞յ ըլլալ...:

— *** Եթէ ակռանջի հարց ունիք, ծակերը խցուած են, կամ Արագածէն նոր իջած էք եւ ճնշումի խաղերը խլացուած են ձեզ, ունիմ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿ. Հանրապետութեան հրապարակէն Մեթրօ կը նստիք դէպի Երրորդ մաս: Ձեզ կը վստահեցնեմ որ ՇԷՆԳԱՒԻԹԷՆ մինչեւ ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀ կայարանը հասնիք, օթեակներու ահռելի աղմուկէն եւ ցնցումներէն ոչ միայն ականջնիդ կը բացուի, այլեւ ակամայ ամբողջ էութեամբ բանի «մասաժ»ի կ՚ենթարկուիք, նոյնիսկ եթէ անոր կարիքը չունիք:

— *** Այդ միեւնոյն շրջանին մէջ կըրնաք տեսնել «ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԼՔՈՒԱԾ ԺԱՆԳՈՏԱԾ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԸ». բացատրութիւնը իտալացի մեծ լրագրողի մըն է որ սարսափով կը նկարագրէ իր տեսածը: Սարսափելի պատկեր մըն է. ետեւէ ետեւ, շարան շարան գործարաններ, լքուած, քանդուած, կողոպտուած, ջարդ ու փշուր եղած եւ 11 տարիէ լուծում չեն գտած: Քաղաքական պայքարի այնպիսի վատառողջ մթնոլորտ մը ձեւացած է որ, երկրին կենսական հարցերու մտահոգութիւնը բոլորովին անտեսուած, հրապարակը կը գրաւեցնէ միայն ու միայն աթոռի պայքարներով, որմէ ժողովուրդը սկսած է զզուիլ եւ ինքզինք նետած անտարբերութեան գիրկը:

— *** Հակառակ իր արտաքին եւուգեռային, չէն երեւոյթին, Երեւան երկու անջատ ինքնութիւն ունի: Օրէ օր բացուող պանդոկներն ու ճաշարանները, քարիւղի շքեղ կայանները, սրճարաններն ու գազինօները իրենց յաճախորդներով այն Երեւանն է որ ամէնուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ եւ անճիշդ պատկերը կուտայ Հայոց մայրաքաղաքին:

Վայրկեան մը նստէք, գարեջուր մը խմելու տեւողութեամբ, Օփերայի սըրճարաններէն որեւէ մէկուն մէջ: Անցնող - գացող կառքերը մի դիտէք: Ոչ ալ անոնց մէջի բնակիչները: Դիտեցէ՛ք մայթերու վրայէն քալող բազմութիւնը նստարաններու վրայ հանգչող մարդիկ: Երթուղային կառքերէն իջնող բազմութիւնները.. պիտի տեսնէք որ Երեւանը այդքան ալ զուարթ քաղաք մը չէ: Կը նմանի ԲՈՒԺԱՐԱՆԻ ՄԵԾ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ուր կ՚երթեւեկեն առողջութիւնը կորսնցուցած բազմութիւններ: Դժուարաւ կամ ծուռ - քալող, կքած, անանուն, դալկահար դէմքեր, մեռած նայուածքներ, օգնութիւն մը փրցնելու յոյսով մուրացիկներ...: Հեռացէք կեդրոնէն, գացէք շրջանները մայրաքաղաքը օղակող, Սարի Թաղ, Նոր Արէշ, Էրեբունի, Շէնգաւիթ, Զարթօնք, Երրորդ մաս, Պէնկլատէշ ... աւելի կը համոզուիք բառածներուն: Այս բազմութիւններուն ի՛նչ հոգը թէ Հայաստանի նախագահ՝ Լեւո՞նն է թէ Ռոպէրը, Վազգէ՞նը պիտի ըլլայ թէ Արամը, պատգամաւորը Դիլի Սամո՞ն է, Լէյլի Ցակոբը, Խուճուճ Խոսն թէ Նորագիւղի Աշոտ. Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա.՞ է թէ Բ. ... երբ ոչ ոք աղաղակ կը բարձրացնէ իրենց թշուառութիւնը ամոքելու, ոչ ոք փողոց կ՚իջնէ իրենց զրկանքները դարմանելու, փողոց թափողները նախագահ կ՚ուզեն փոխել որ իրենց թեկնածուն նստի. թերեւս իրենց ալ աթոռի ոտք մը կ՚իյնայ այդ պարագային...:

(Շար. 5)

ՏԱՔ ԱՂԲՈՒՐԻՆ ՄԷՋ ՊԱՂ ՋՈՒՐ

Եւրոխորհրդարանի պահանջած պայմաններուն յարմարելու համար Թուրքիոյ Ազգային ժողովը աննախընթաց արագութեամբ վաւերացուց օրէնքներ, որով վերջ կը տրուէր մահապատիժին, կ՚արտօնուէր քրտերէնի ուսուցումն ու հեռատեսիլէն քրտերէն հաղորդումը, նաեւ հնարաւորութիւն կը տրուէր փոքրամասնութեանց «վաքըֆ» (հիմնարկ)-ներու նոր կալուածներ գնել կամ ընդունելու:

Այս պայմաններուն տակ բնական էր սպասել որ Եւրոխորհրդարանը, Դեկտեմբեր ամսուան ընդարձակման թանկցութիւններուն ընթացքին Թուրքիոյ ի նըպաստ որոշում տար եւ ճշդէր թուական մը: Միայն թէ յայտնի դարձաւ որ օրէնքներու ընդունուիլը բաւական պիտի չնկատուէր եւ երկիրներէն ոմանք կ՚ուզէին տեսնել անոնց գործադրութեան դրուած ըլլալը: Ասոր համար ալ նոր օրէնքներուն լոյսին տակ նոր կանոնագրութիւններու պատրաստումը եւ վաւերացումը հարկաւոր էր: Արդէն իսկ կազմուած եւ գործի լծուած էին յանձնախումբեր, սակայն աշխատութիւնները աւարտելու համար նուազագոյն մէկ տարի կը նախատեսուէր. մինչդեռ Եւրոմիութեան նիստը պիտի գումարուէր Դեկտեմբերին:

Այս ճամբուն վրայ որեւէ գոհողութենէ չխուսափող օրուան վարչապետ Պ. Էճէվիթ պահանջեց որ յանձնախումբերը անպայման մինչեւ Հոկտեմբեր 2002 պատրաստեն կանոնագրերը եւ ներկայացնեն Ազգային ժողովին, առ ի վաւերացում: Աննախընթաց արագութեամբ ընդունուած օրէնքներուն յարմար՝ կայծակնային արագութեամբ պատրաստուած հոկտեմբերեան կանոնագրութիւններ: Պէտք չէ մոռնալ որ վարչապետը աւելի քան փորձառու է եւ լաւ գիտէ թէ պետական մեքենան ինչպէս կ՚աշխատի: Գիտէ նաեւ թէ այդ մեքենային անիւը ինչ կերպով եւ ինչ չափով կարելի է արագացնել:

Իրականին մէջ կարծես բնաւ հարկ չկայ կանոնագրութիւններուն համար բծախնդիր աշխատութեան: Օգոստոսին օրէնքները տարակուսանքի տեղի չտալու չափ բացայայտ եւ կիրարկելի էին:

Մահապատիժը վերցնող օրէնքը որ վաւերացուեցաւ, այդ դատապարտեալներուն դատավճիռը կ՚երթայ դատարան եւ պատիժը կը վերածուի ցկեանս բանտարկութեան: Մինչ այդ կարելի է բանտարկեալին խցիկը կամ արգելափակման վայրը փոխել եւ «մասնաւոր խնամքի» տակ առնելով զայն, վերածել կենդանի մեռեալի: Այս մարզին մէջ եթէ որեւէ վարանում ունենան, իրենց ուղեցոյց կրնան ըլլալ մեծ թարեկամ գերպետութեան բանտային պատասխանատուները՝ Գուպայէ վարձուած կղզիի մէջ արգելափակուած թալիպաններու փորձառութեամբ եւ ճակատագրական դրացի նախորդ գերպետութեան վարիչները՝ Սիպիրիոյ ճամբարներու, ի մասնաւորի Գուլագեան կղզիներու մէջ ձեռք բերուած մասնագիտութեամբ:

Տարբեր հարց է քրտերէնի պարագան: Արդէն օրէնքին ընդունուիլը ինքնին կարելի է մեկնաբանել որպէս կարեւոր յեղաշրջում պետական քաղաքականութեան մէջ՝ նոյնիսկ եթէ չգործադրուի: Հերքումն է այն տեսակէտին, որով կը մերժուէր քիւրտ ազգի մը եւ քրտերէն լեզուի մը գոյութիւնը: Տասնեակ եւ տասնեակ տարիներ, նոյնիսկ ակադեմական պատրաստութիւն ունեցողներէ կարելի էր իմանալ թէ Քիւրտը ծագումով Թուրք է եւ լեզուն Թրքերէնի մէկ բարբառն է: Յայտնի դարձեր է որ Կրթական նախարարութեան պահանջներուն յարմար քըրտերէնի ուսուցիչ գտնելու դժուարութիւն կայ եւ հարկ պիտի ըլլայ գոնէ տասնի մը համար նուազ պահանջկոտ եւ բծախնդիր ըլլալ: Մինչդեռ ձայնասփիւռի կամ հեռատեսիլի հաղորդումներուն կարելի է անմիջապէս սկսիլ, առանց սպասելու կանոնագրի: Արդէն շաբաթը կէս, կամ մէկ ժամ հաղորդումի որոշում տրուեր է. հարկաւ թէ անջատողական քարոզչութիւն նկատելի որեւէ բառ փսկ արտօնելի չըլլալով, տեղւոյն զինուորական կամ քաղաքական իշխանութեան համար շատ դիւրին է հաղորդումին մէջ երկիմաստ բառ մը գտնել ու զայն «վըտանգաւոր» իմաստով ընդունիլ: Կարելի է ժամանակաւոր կերպով դադրեցնել կայանին այդ հերթական յայտագիրը եւ դիմել դատարան որուն անկախութիւնը տարակուսելի ըլլալու ամբաստանութեան տակ է:

Գալով փոքրամասնութեան վաքըֆներու կալուած գնելու հարցին, վաւերացուած օրէնքը հեռու է գործնական բնոյթ ունենալէ: Որոշ կալուած մը կարենալ գնել կամ ստանալու համար նախապայման է տեղական իշխանութիւններէ ունենալ հաստատագիր մը, որ յայտնի պիտի դարձնէ թէ հաստատութիւնը պէտք ունի այդ կալուածին: Աւելի ետք պէտք է առնել արտօնութիւնը Ներքին եւ Արտաքին գործոց նախարարութիւններուն եւ Պետական Վաքըֆներու ընդհանուր

Եւրոմիութեան, որով յայտնի պիտի պատահէր որ այդ վերին մարմինները անպատճէնութիւն չեն տեսներ այդ ատուծախ մէջ: Ի վերջոյ, Հարկ է նախարարաց Խորհուրդի վաւերացումը եւ վարչապետի ստորագրութիւնը: Թէեւ երկրի մը դէմ պատժական հռչակելու գործողութեան աւելի քարդ ձեւակերպութիւն մը, որուն ճիշդ քաղաքականութիւնը պիտի ըլլայ. «Զօրք պատրանք մեծ համեղ»: Կարելի՞ է երեւակայել քաղաքականութիւնը հիմնական մը որ յանձնուած հասարակութիւն կամ գործառնական կայունութեան մը կարելի կայունալ: Թերեւս Նորքին գործով նախարարութեան արտօնութիւնը պարտական դրական ըլլայ Պոլիսին դուրս նոր կալուած գնելու որոշմ անհրաժեշտի արդիւնք: Իսկ Արտաքին գործոց Նախարարութեան յատուկ ալ փոքրամասնութեան վաքըֆի մը նոր կալուածի տէր դառնալու արտօնութիւնը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի (կամ Սփիւռքի, Յունաստանի, Իսրայէլի) դիւանագիտական յարաբերութիւններուն ենթարկուելու նպատակը կրնայ հետապնդուած ըլլալ: Սակայն թէ ոչ, Թրքական կամ այլ (դեղօրայքի, բժշկական կազմածներու կամ համակարգչային) ժառանգակութիւններ եւ նուէրներ առանց կաշկանդումի ազատ ըլլալով հանդերձ, կալուածի պարագային ինչո՞ւ այս յաւելեալ ձեւակերպութիւնները:

Նկատի ունենալով պետական պաշտօնատարներու կամայական գործելակերպի, նախարարութիւններու մէջ վիճելու համար ալ կենսական կարեւորութիւն ներկայացնող նիւթերու առաջնահերթութեան պարագան ու վերջապէս Նախարարաց Խորհուրդի օրակարգը մտնելու եւ խօսուելու դժուարութիւնը, կարելի է եզրակացնել թէ կալուածի մը գնման արտօնագիր ունենալու համար պէտք է նուազագոյն վեց ամիսէն երկու տարիի սպասում եւ հետապնդում: Այս ժամանակամիջոցին նուիրատու բարերարին (առհասարակ հիւանդ կամ մահամերձ) կեանքը, կամ վաճառորդին համբերութիւնը դժուար թէ բաւարար ըլլայ: Մանաւանդ յետ մահու կտակի մը պարագային (ինչ որ պոլսահայ համայնքին մէջ ամէնէն աւելի ընկալեալ սովորութիւնն էր) ամէն մերժում կտակակատարէն ետք պիտի պատահի, որով կալուածը պիտի անցնի բնական ժառանգորդներուն: Իսկ եթէ ժառանգորդ գոյութիւն չունի, կալուածին տէր պիտի դառնայ պետութիւնը: Այս նկատումով շատ բնական է որ վերջ գտնէ յետ մահու կտակի ճամբով բարերարութեան դրութիւնը:

Բնական է որ Եւրոմիութեան ընդարձակման շուրջ աշխատութիւն տանող յանձնախումբի քննիչ մարմնին համար Օգոստոս 3-ի օրէնքներու հարթելի կամ մնայուն այս անպատեհութիւնները տեսանելի կամ նկատի առնելու արժանի կէտեր մնալու կոչուած են: Աճապարանքով խմբագրուած եւ ընդունուած կանոնագիրներու կիրարկումի գործընթացին սկիզբ առած ըլլալը յայտնի ընող փոքրիկ ջանք մը պիտի բաւէր որ Թուրքիոյ անդամակցութեան համակիր երկիրները յաջողէին եւ դիւանագիտական աշխատութիւններով Կիպրոսի կնճռին լուծումը ապագային Թողլով Թուրքիոյ ի նպաստ որոշում մը տրուէր: Արտաքին գործերու նախարար Շիւքրիւ Կիւրէլի Փէթ Քոքսի, Ալէն Լամասուրի, Ֆրանսիս Վուրցի, Եւրոխորհրդարանի մէջ խմբակ ունեցող կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներու հետ տեսակցութիւնները եւ Պրիւսէլի մէջ Խաւիէր Սոլանայի եւ Կիւնթէր Վերհէօկէնի տուած բացատրութիւններն ալ անկասկած իրենց բարերար ազդեցութիւնը ըրած էին:

Այս պայմաններու տակ բնական է որ Եւրոխորհուրդի ղեկավար խմբակը բաւարարուէր Թուրքիոյ Հանրապետութեան ստեղծած ժողովրդավարական նոր կլիմաքիծը տեսնելով եւ անդամակցութեան բանակցութիւններու համար թըւական մը ձեռք բերել կարելի ըլլար:

Սակայն, այս մարզին մէջ դժբախտ օր մը պէտք է ընդունիլ Սեպտեմբեր 6-ը, երբ Վճռաբեկ Ատեանի նախագահ Էրասլան Էօզքայա, դատական նոր տարիին բացման իր ելոյթին մէջ քննադատեց Սահմանադրութիւնը եւ զայն որակեց «ճնշումներու ու սահմանափակումներու սահմանադրութիւն»: Խօսեցաւ Մարդկային իրաւունքներու եւ դատաւորներու վրայ գործուած ճնշումներէ եւ չվարանեցաւ ըսելու թէ այս պայմաններու մէջ անկարելի է սպասել որ Թուրքիոյ մէջ դատաւորները գործեն ազատ եւ անկաշկանդ: Վճռաբեկ Ատեանի նախագահը եզրակացուց թէ «Այն երկիրը ուր դատաւոր մը հերոսաբար ազատութիւն կ'ընտրէ ու անկաշկանդ վճիռ կ'արձակէ իր սեփական ապագան վտանգի մատնելով, ժողովրդավար չի նկատուիր»: Այս բացայայտ ամբաստանութիւնը իրաւասու բերնէ մը ելած, բնական է որ Եւրոխորհրդարանի պատասխանատուները խըթանէր որպէսզի տեսնէին որ այս կացութիւնը բառնալու կոչուած ինչպիսի նոր միջոցառումներ կան Օգոստոս 3-ի որոշումներուն մէջ: Աւելի պիտի ստեղծէ նաեւ որ Թուրքիոյ անդամակցութեան կողմնակից չեղող պետութիւններ օգտագործեն զայն, ժողովրդավարութեան բացակայութիւնը յառաջ քշելով:

Դատաւորներու վրայ գործուած ճնշումներու մասին բացայայտուած այս մտահոգութիւնը խորհիլ կու տայ բոլոր այն կորսուած դատերուն մասին, որոնց հետեւանքով Պոլսոյ հայկական վաքըֆները անիրաւօրէն զրկուեցան օրէնքով իրենց սեփականութիւնը եղող կալուածներէ, պարզապէս 1936-է ետք գործառնութիւններ ըլլալու պատճառաւ: Նոյն ձեւով կարելի ըլլայ թերեւս մեկնաբանել Վիքթոր Պետոյեանի այնքան անտրամաբանական կացութիւնը, որով հակառակ իշխանութիւններու կողմէ իր պանդոկին համար աշխատանքի արտօնագիր տրուած ըլլալուն, մերժուեցաւ իրեն Վան բնակելու արտօնագրի դիմումը դատարանի կողմէ, հանրային շահերու ներհակ նկատուելով:

ԱԿԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(A. A. A. S.)

Ը. Օ. Հ. Ընկերակցութիւնը 2002 Յունիս 22-ի իր Ընդհ. Ժողովէն ետք, նորակազմ վարչութիւնը Սեպտ. 24-ին իր անդրանիկ նիստը գումարեց եւ փակ քըւէարկութեամբ ընտրեց իր ատենապետն ու դիւանի անդամները հետեւեալ ձեւով.

Ալէն Թումանեան Ատենապետ
Այնիսի Կէօզէլեան Փոխ-Ատենապետ
Ռաֆֆի Պաքրճեան Փոխ-Ատենապետ
Զարեհ Պէրպէրեան Գանձապահ
Ժանին Պետրոսեան Փոխ-Գանձապահ
Խաչիկ Խաչիկեան Ատենադպիր
Գրիգոր Թուղլուեան Փոխ-Ատենադպիր
Ռաուլ Գազանճեան Պատուոյ Նախագահ

Դիւանին ընտրութենէն ետք վերանորոգուեցան Վարչութեան յանձնախումբերը եւ ենթայանձնախումբերը յանձինս վարչականներու. – Սարգիս Ալթունեան, Վարուժան Ազնաւուր, Արթիւր Պէյլէրեան, Ժագ Գալճեան, Միշէլ Միասէրեան, Շարլ Մովսէսեան, Աշոտ Շմաւոնեան, Խոսրով Վարդանեան, Անդրէ Ետիգարտաշեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳՆԱՑՔԻՑ ԹՌՉԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

Ցօղուածներու ժողովածու

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Վ.Ի.Վ. այսօր եւ վաղը
Երեւան, 2002

«ՇՈՂԻԿ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԱՌԱՋԻՆ ԵԼՈՅԹԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

(ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ԵՐԳԵՑԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ)

Սեւրի Մխիթարեան Երկօրեայ վարժարանի հայ մշակոյթին նուիրուած տարեկան ձեռնարկներու շարքին, ուշագրաւ էր հայրենի «Շողիկ» մանկա-պատանեկան երգչախումբին ելոյթը իր բնոյթով ու նշանակութեամբ:

Այս օրերուս երբ համաշխարհայնացման հոլովոյթը աւերներ կը գործէ նաեւ մշակոյթի ու գեղարուեստի մարզէն ներս, ու երբ երաժշտութիւնը ու երգը ամէնուրեք կը դառնան միանման, ու միագոյն, նմանօրինակ ձեռնարկները, ուր հայ երախան առիթը կ'ունենայ ծանօթանալու ու մերուելու ազգային ու հարազատ մշակոյթին, պահ մը հեռանալով շրջապատի խառնաշփոթ ու այլասերող ազդեցութենէն, կ'ունենան կենսական կարեւորութիւն:

Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, առաւօտուն Մխիթարեան վարժարանի սրահի հանդիսատես բազմութիւնը կը բաղկանար վարժարանի սաներէն եւ Պանեէօ-Գաշանի «Սիմանթօ» դպրոցի աշակերտներէն որոնք հրաւիրուած էին ներկայ գտնուելու համերգին, քանի մը ուսուցիչ եւ պատասխանատուի հսկողութեան տակ:

Ու մանուկները երգեցին իրենց տարեկիցներուն համար: Պահը տպաւորիչ էր. 12 պատանիներ հայկական գեղեցիկ տարազներ հագուած, ինքնավստահ մեկնաբանեցին նախ կրօնքի ու հաւատքի նըւիրուած քանի մը երգ, յետոյ մանկական ու ժողովրդական զուարթ ու աշխոյժ կտորներ, ինչպէս՝ Հօյ նար, Կիլի-կիա, Ծիրխանի եւ այլն: Իւրաքանչիւր երգէն առաջ համակրելի պարմանուհի մը որ յաջող արտասանող կը նկատուէր, կ'արտասանէր հայ քերթողական անդաստանէն գողտրիկ հատուածներ, նրբօրէն իմաստը կապելով յաջորդ երգին:

Յետոյ կարգը տրուեցաւ տաղանդաւոր դաշնակահարուհի 13-ամեայ Նարէ Արղամանեանին: Վերջինս արժանացած է քանի մը միջազգային կարեւոր մրցանակներու: Ան հմտօրէն մեկնաբանեց քանի մը կտորներ Պաղտասարեանէն, Խաչատրեանէն, Ալ. Յարութիւնեանէն եւ Շոփէնէն: Փայլուն ապագայ կը խոստանայ Նարէն, վստահաբար գալիք տարիներուն բազմիցս պիտի լսենք անոր անունը:

Մինչ երգչախումբը կը պատրաստուէր վերջին երգով մը եզրափակելու օրուան յայտագիրը, խօսք առաւ Մխիթարեանէն Հայր Գաբրիէլ Սահակեան: Ան խրախուսիչ արտայայտութիւններով մեծարելէս գնահատեց փոքրիկ արուեստագէտները:

Դիտել տուաւ թէ այդպիսի միջոցառումներ օգտակար են թէ' հայրենի մանուկներուն որ մօտէն կը ծանօթանան սփիւռքի իրենց տարեկիցներուն ու անոնց միջավայրին եւ թէ աշակերտներուն, որոնք հայերէնի դասաւանդութենէն զատ, երբեմն այսպիսի առիթներով գործնական ու մտային գետնի վրայ կ'ապահովեն հոգեկան պաշար եւ ուժականութիւն:

Երգչախումբին վերջին կատարումը քանի մը ժողովրդական եւ ծանօթ երգերէ բաղկացած ծաղկեփունջ մըն էր որ մեծ խանդավառութիւն ու աշխուժութիւն ստեղծեց ներկայ երախաներուն մէջ: Հարկ է նշել թէ այդ երգերուն հետ երգչախումբը հայկական պարի գեղեցիկ ու զուսպ շարժումներ ալ կ'ունենար եւ երբեմն ալ դհոլի ու զուռնայի ընկերակցութեամբ կը պարէր, ստեղծելով հաճելի ու տօնական մթնոլորտ:

Համերգին աւարտին Մխիթարեանի կողմէ զանազան յուշանուէրներով պարգեւատրուեցան հայրենի հիւրերը:

Փակման խօսքը արտասանեց վերապատուելի Ժիրայր Լեւոնեան. նախ շընորհակալութիւն յայտնեց օրուան հիւրընկալներուն որոնք հնարաւորութիւնը ստեղծեցին որպէսզի «Շողիկ» երգչախումբի արտասահմանեան շրջագայութեան առաջին համերգը տեղի ունենայ Մխիթարեանի յարկին տակ. բան մը որ ունի կարեւոր խորհուրդ ու իմաստ եւ յետոյ յոյս յայտնեց թէ այսպիսի սիրոյ, հաւատքի ու միասնական ոգիով օժտըւած ձեռնարկները շարունակուին եւ բազմապատկուին:

Մեկնելու ժամանակը եկած էր. ապագային կրկին հանդիպելու հեռանկարով «Շողիկ» երգչախումբի անդամները հըրաժեշտ տուին Մխիթարեանի աշակերտներուն եւ պատասխանատուներուն: Պահը յուզիչ էր թէ մեկնողներուն, թէ մընացողներուն համար:

ԱՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԿԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Ինչպէս գիտենք, մեր բախտախնդիրը անգամ մը անցած էր Գոնիայէն ու մէկ քանի օր մնացած ու կը ճանչնար քաղաքը:

Իսկոյն կրցաւ տան մը մէջ կահաւորեալ սենեակ մը գտնել, ուր հաստատուեցաւ:

Անմիջապէս Պոլիս երթալու ծրագրէն հրաժարած էր, նկատելով, որ դժուար եւ վտանգաւոր պիտի ըլլար այդ բանը:

Աստիկի առաջին գործը եղաւ երթալ իրեն ծանօթ գինետուն մը, ուր կը յուսար բարեկամներ գտնել:

– Վա՜յ, Աստի՛կ էֆէնտի, հրամմեցէ՛ք, – գոչեց սեղանի մը առջեւ բազմած անձ մը:

– Բարեւ, Լեւո՛ն պէյ, – պատասխանեց Աստիկ՝ սեղանին մօտենալով:

Ան, որուն Լեւոն պէյ անունը կու տար, հազիւ քսանհինգ տարեկան, կարմիր երեսներով, գեղադէմ երիտասարդ մըն էր, հարուստի զաւակ, որ Պոլսէն ստացած դրամին շնորհիւ հանգիստ կեանք կը վարէր:

– Ես կը կարծէի, որ քեզ մինչեւ Տէր Զօր քշեցին, – ըսաւ Լեւոն:

– Մազ մնաց՝ կ'երթայինք կոր, – պատասխանեց Աստիկ, – բաւական մօտեցանք...

– Մինչեւ ո՞ւր գացիր:

– Մինչեւ Հասան Պէյլի:

– Էյ, ետքը ինչպէ՞ս ետ դարձար:

– Հասան Պէյլիի կառավարիչը մտերիմ բարեկամս էր, իմանալուն պէս, որ գիս հսկողութեան տակ կը տանին, եկաւ քովս եւ իսկոյն գիս իր տունը փոխադրեց, հոն քանի մը օր մնացի, այդ միջոցին ինք ուղղակի հեռագիր զարկաւ Ճէմալ փաշային, որուն շատ սիրելին է եղեր, եւ խնդրեց, որ գիս Գոնիա վերադարձնեն: Երկու օրէն Ճէմալ փաշայէն հրաման հասաւ, որ Գոնիա փոխադրուիմ եւ այս կերպով ազատեցայ Տէր Զօր երթալէ:

Աստիկ այս սուտ պատմութիւնը ընելէ ետքը աւելցուց.

– Հիմա կը մտածեմ Պոլիս դառնալ, ի՞նչ կ'ըսես:

– Լաւ կ'ըլլայ, – պատասխանեց Լեւոն:

– Հիմա ո՞վ է Գոնիայի վալին:

– Ճէլալ պէյը:

– Վա՜յ, ուրեմն գործս յաջող է, Ճէլալ պէյը իմ բարեկամս է:

– Իրեն համար կ'ըսեն, թէ լաւ մարդ է:

– Սքանչելի՛ մարդ է, – գոչեց Աստիկ, – անմիջապէս երթամ գտնեմ զինքը:

Աստիկ ոտքի ելաւ եւ ուղղուեցաւ սարայ: Իր ամբողջ ջանքն էր վէսիքա մը ձեռք ձգել Գոնիա կարենալ մնալու համար, գոնէ ժամանակ մը:

Յաջողեցաւ վալիին ներկայանալ: Այս անգամ Աստիկ չէր ստեր, երբ կ'ըսէր, թէ Ճէլալ պէյ իր բարեկամն էր:

Եթէ ոչ բարեկամ՝ գոնէ ծանօթ մըն էր:

Ճէլալ պէյ զինքը ընդունեց բարեացակամութեամբ:

– Ուստի՞ կուգաք, տեսնենք, – հարցուց:

Աստիկ չուզեց ճշմարտութիւնը խոստովանիլ:

– Էսկի Շէհիրէն կուգամ, տարագիրներու կարաւանով մը, – պատասխանեց:

– Ուրեմն պարզապէս ճամբորդ մըն ես:

– Ծիշդ ատոր համար ձեր վսեմութեան եկած եմ. պիտի խնդրէի, որ հրաման ընէիք հոս կարենալ մնալու համար:

– Ատիկա կարելի է, – պատասխանեց Ճէլալ պէյ:

– Զիս յաւիտեան երախտապարտ պիտի Թողուք. եթէ հոս մնամ, Թերեւս յաջողիմ դիմումներ կատարելով Պոլիս վերադառնալ:

(Տար. 322)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՕՊԸՆՍ. – Իր սիրելի մօր, Տիկին Երկրգեանի յիշատակին (մեռած 1998 Հոկտ. 15-ին) Ալիս Պուճայճ 30 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

TELEVISION
FRANCE 2

Foi et traditions des chrétiens orientaux
Dimanche 20 octobre 9h30
La communauté arménienne
de Vienne (Autriche)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Յարութիւն Պապիկեանի մահուան առիթով. – Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պարտաք 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Դաշնակեան 25 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Քոճայեան, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Դանիէլեան 40-ական Եւրօ:

Գրիգոր Կոստանեանի մահուան առիթով. – Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Զուլհաօղլու 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նշան Պօզօղլու 40 Եւրօ, Պր. Նուպար Գասպար 50 Եւրօ, Պր. Տիգրան Կոստանեան (Պոլիս) 50 Եւրօ, Տիկին Եթէր Սայտամ (Պոլիս) 50 Եւրօ, Պր. Ժիրայր Փեհլիվան 200 Եւրօ, Պր. Սարգիս Մուրատեան, Պր. Վարուժան Տիքմէ, Տէր եւ Տիկին Սերժ Սալթիք, Պր. Յարութիւն Պուլութ 50-ական Եւրօ, Պր. Թորոս Ջաման, Տիկին Բուբուլ Պուլութ 100-ական Եւրօ, Տիկին Նազկիւլ Փեհլիվան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէյիրմէնճեան 50-ական Եւրօ, Սարաֆեան ընտանիք 100 Եւրօ:

(Շար. Ա. էջէն)

խաղահները խօսակցին Կասպից ծովու սահմաններուն մասին:

ՔՈԹ ՏԻՎՈՒԱՐԻ կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ եւ ապստամբները յաջողած են նաեւ 200 հազար բնակչութիւն ունեցող քաղաք մը՝ Տալոա գրաւել, մինչ Նախագահ Կպակպօ պաշտօնազրկած է Պաշտպանութեան իր նախարարը եւ ձեռք առած բանակին հակակշիռը:

ԿԻԵՒԻ ՄԷՋ (Ուկրանիա) նոր ցոյց մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 12-ին, ընդդիմութեան կողմէ: Աւելի քան տասը հազար հոգի պահանջած են Նախագահ Կուչմայի հրաժարականը: Կ'ամբաստանուի նաեւ, զէնքի չահատակութեան համար դէպի Իրաք:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ «ՆՈՊԷԼ» մրցանակը շնորհուեցաւ ԱՄՆ-ու նախկին Նախագահ Ճիմի Գարթըրի, որ դէմ է որեւէ գործողութեան Իրաքի դէմ եւ այս շնորհումը կը մեկնաբանուի որպէս խիստ քննադատութիւն մը Պուշի վարած քաղաքականութեան: Նոպէլներու հրապարակած զեկոյցը կը ճչէր. – «Իրաց ներկայ կացութեան մէջ, ուր կը տիրէ ուժի դիմելու սպառնալիքը, Ճիմի Գարթըր պաշտպանած է սկզբունքներ, ըստ որոնց համամարտութիւններու լուծումը պէտք է գտնուի միջազգային միջամտութեան եւ գործակցութեան միջոցաւ»: Գարթըր նախագահ եղած է 1977-էն 1981 եւ ձեռնարկած էր Քէմփ Տէյվիտի համաձայնագրերու Եգիպտոսի եւ Իսրայէլի միջեւ: 78 տարեկան, Գարթըր խուսափած է բացայայտ քննադատութիւններէ, նախընտրած է դիւանագիտական ոճ մը, բայց եւ այնպէս ըսած է. – «Ոչ մէկ մեկնաբանութիւն կ'ընեմ, մասնաւորաբար նախագահ Պուշի վարած քաղաքականութեան մասին: Կը խորհիմ սակայն, որ նախքան պատերազմի մը ձեռնարկել, պէտք է սպառել բոլոր այլընտրանքները, ներառեալ բանակցութիւն, միջամտութիւն, կամ եթէ կարելի չէ Իրաքի պարագային, աշխատիլ Միացեալ Ազգերու ճամբով»:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի Հոկտեմբեր 20-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ (ռիւ Արթիւր Միչօ) իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին:

Յետ արարողութեան՝ մատաղ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Սէն – Ժերոմի Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Ժիլպէր Տօնիկեանի, Տէր եւ Տիկին Ժան Փիէր Փանոսեանի եւ զաւակներուն, իր անդամուհի՝ Սիլվա Տօնիկեանի մահուան առթիւ և շնորհակալութեամբ ստացած է. – Պր. Ժիլպէր Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Փիէր Փանոսեան, Այրի Տիկին Ագնիւ Հօթօթեան 30-ական Եւրօ, Այրի Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան 15 Եւրօ, Օր. Տանիէլ Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շաչճեան, Տէր եւ Տիկին Շարլ Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ճարաեան 30-ական Եւրօ: Մասնաճիւղս Մշակոյթի Տան 30 Եւրօ:

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Անէթ Յովնանեանէ 50 Եւրօ իր մօրաքրոջ Տիկին Պեկօ Պէյնէյիճեանի մահուան առիթով:

A l'occasion de la manifestation
«Lire en fête»
LA MAISON DES ETUDIANTS
ARMENIENS
de la Cité Internationale
Universitaire de Paris
vous convie
à une RENCONTRE LITTERAIRE
avec
Allain GLYKOS
Maître de conférences à Bordeaux-I
Rédacteur en chef
des Cahiers art et science
et écrivain

Auteur de
«PARLE MOI DE MANOLIS»,
Ed. de l'Escampette, 1997
voyage sur les traces de l'enfance
de son père, grec d'Asie Mineure,
exilé en 1922
«LE SILENCE DE CHACUN»,
Ed. de l'Escampette, 2002
perte et douleur de deuil :
l'énigme d'une peine universelle
le Dimanche 20 octobre à 15 h
à la Maison des Etudians Arméniens
57, Bd. Jourdan, 75014 Paris
Métro : Pte d'Orléans /
RER : Cité Universitaire

— Entrée libre dans la limite
des places disponibles —

Avec le soutien
du Centre National du Livre

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՂՕԹԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10.45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ – Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ Թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

REUNION OECUMENIQUE
DE PRIERES
organisée sous l'égide de
l'**Association Oecuménique**
Etoile - Champs-Elysées
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes
dans la Cathédrale Apostolique
Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

LE CENTRE D'HISTOIRE
ARMENIENNE CONTEMPORAINE
et L'UGAB-JEUNES
organisent
une présentation de l'ouvrage
DU
Dr YVES TERNON
MARDIN 1915,
Anatomie pathologique
d'une destruction
(tome IV de la Revue d'Histoire
Arménienne Contemporaine)
le vendredi 18 octobre à 20 h 30
au Centre Culturel
«Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

l'Arménie à Chaville

• **Du 1er au 23 octobre :**
à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)
EXPOSITION
PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET...
A CHAVILLE.
IMAGES D'UNE INTEGRATION»
Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

CATHEDRALE SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne
LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ
Vernissage : le vendredi 18 octobre, de 19h à 21h.

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

L'ASSOCIATION
DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES
TEBROTZASSERE
présente
Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans
Welcome to Glendale
le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES
DE L'ECOLE
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros
Réservations et renseignements
au 01 43 81 01 72.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
Հինգշաբթի՝ Հոկտեմբեր 17
ժամը՝ 20.30-ին
ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅ
ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ-ի
«ԳԻՐՔ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ»
եւ
ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ
Բանախօս՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝
Անահիտ Սիմոնեան
եւ
Լիլիթ Սիմոնեան
Մուտքը ազատ է:
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge / Cardinal Lemoine

Appel aux bénévoles !

PHONETHON
2002
du Fonds Arménien de France

Participez à la construction de la Route Dorsale du Karabagh en offrant un peu de votre temps

Dates et horaires du PHONETHON 2002
du Jeudi 14 novembre à 18 heures
au Dimanche 17 novembre à 20 heures
Pour participer, s'adresser à:
LYON: Christiane Kulhandjian
au 04 78 86 95 69 ou 06 12 21 00 91
MARSEILLE: Philippe Krikorian
au 04 91 55 67 77 (de 11h à 12h et après 17h30)
MONTPELLIER: Georges Mouchighian
au 04 67 94 24 48
NICE: Gaspard Kayadjanian
au 04 93 45 37 03
PARIS: Souren Kévorkian
au 01 48 83 51 06
Fonds Arménien de France
B.P. 12, 75660, Paris Cedex 14
Tél: 01 48 83 51 06, Fax: 01 48 83 53 86
e-mail: info@fondsarmenien.net

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES
GOREN
«ARMENIE [S],
SES JOURS»
Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16
MERCREDI
16 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.536
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.536

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 14 / 15)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27-ի դատին Հոկտեմբեր 14-ի նիստին ներկայացած են տուժողներէն երեսփոխան Խ. Սուքիասեան եւ Ազգային Ժողովի փոխ-նախագահ Տ. Թորոսեան: Երկուքն ալ կրկնած են պատահարին ծանօթ պարագաները: Իր ելոյթներով ուշադրութիւն գրաւած է գլխաւոր ահաբեկիչ Նայիրի Յունանեան. ըսած է թէ յառաջիկայ նախագահական ընտրութեան թեկնածու ներկայանալու նպատակով հօրը հետ տեսակցելու իր խնդրանքը դատարանը մերժած է, բայց ինք կը սպասէ շաբաթ մը եւս, ապա «իրաւարձութիւններու գործադրումը կը լինի պայթիւնավտանգ, որի պատասխանատուութիւնը կը կրի դատարանը»: Աւելցուցած է թէ ըրածը նախազգուշացում է եւ կ'անխուսափելին կ'երեւի Հոկտեմբեր 21-ին:

Ապա ան մերժած է նիստին նախագահը, այն պատճառաբանութեամբ որ մեղադրող կողմը դատարանին մէջ Սահմանադրութիւնը կը խախտէ ամբաստանեալները «ահաբեկիչ» անուանելով:

ՋԱՒԱԽՔԵԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ախալքալաքի թիւ 62 ռուսական ռազմակայանին մէջ ռազմական պատրաստի վիճակ յայտարարուած է: Տրուած պատճառը Ջաւախք գտնուող չէչէն զինեալներու կարելի յարձակումներէն պաշտպանութիւնն է:

Իչքերիայի չէչէնական հանրապետութեան փոխ-վարչապետ Ահմէտ Զաքաեւ ալ յայտնած է թէ ճիշդ է որ Ջաւախքի մէջ կացութիւնը բարդացած է. ըսածը բացատրած է անով որ Ռուսաստան չի հրաժարիր Վրաստանը մասնատելու գաղափարէն եւ կնճիռներ կը հրահրէ անոր զանազան մասերուն մէջ: Այդպէս են Աբխազիոյ, Օսէթիոյ պարագաները: Աւելցուցած է թէ Մոսկուա-Երեւան ներկայի աշխոյժ գործակցութիւնը չի համապատասխաներ կովկասեան շահերուն եւ թէ կրնայ ղարաբաղեան բեմադրութիւնը խաղարկուիլ Ջաւախքի մէջ:

ԵՐԵՒԱՆԸ 2784 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Հոկտեմբեր 12-ին Հանրապետութեան հրապարակին վրայ մեծ խանդավառութեամբ տեղի ունեցած է Էրեբունի-Երեւան տօնակատարութիւնը, նշելով Հայաստանի մայրաքաղաքին 2784-րդ տարեդարձը: Նախ ծանօթ օփերաներէ կտորներ երգած են Գեղամ Գրիգորեան, Անահիտ Մխիթարեան եւ յայտնի երգիչներ: Ելոյթ ունեցած է քաղաքապետ Ռ. Նազարեան. ան Երեւանի խորհուրդին կողմէ պատուակալ երեւանցիի կոչումին այս տարուան տէրերը յայտարարած է. Ա. Եղոյեան, Մոսկուայի քաղաքապետ Ե. Լուժկով, դերասանուհի Վարդուհի Վարդերեսեան եւ Գիտութեան ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան: Երեկոյեան հրախաղութեամբ ու էսթրատային համերգով փակուած է տօնակատարութիւնը որուն նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ հիւր Բ. Ելցին հետեւած են «Արմէնիա» պանդոկին պատշգամէն:

ՄԱՀ ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՐԹՈՒՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

Հոկտեմբեր 13-ին ծանր հիւանդութենէ մը ետք, 40 տարեկանին մահացած է զինեալ ուժերու հաղորդակցութեան զօրքերու պետ զօրավար Արթիւր Փափազեանը: Աֆղանեան պատերազմին եւ Արցախեան մարտերու մասնակից զինուորական մը որ մեծ վաստակ ունեցած է Հայաստանի զինեալ ուժերու կազմաւորման եւ զարգացման, յատկապէս անոնց հաղորդակցութեան համակարգին ստեղծումին մէջ:

Ծնած էր Երեւան, աւարտած մանկավարժական հիմնարկը. մասնագիտութիւնը ստացած էր Ռուսաստանի հաղորդակցութեան ակադեմիային մէջ:

Ձեռնարկած օրերէն իսկ մաս կազմած էր Հայաստանի զինեալ ուժերուն: Գործած էր ԼՂՀ բանակին մէջ ալ: Արժանացած էր կառավարական եւ զինուորական պարգեւներու, մետալներու:

ՌՈՒՍ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 14-ին, չորս օրուան աշխատանքի այցով Երեւան գացած է Ռուսաստանի ռազմական օդուժին գլխաւոր հրամանատար զօրավար-գնդապետ Վլ. Միխայլով: Նպատակն է Հայաստանի ղեկավարութեան հետ քննարկել ՀԱՊ-ի երկիրներու հակօդային պաշտպանութեան համակարգի գործակցութեան հարցերը: Պատասխանելով լրագրողներու, ռուս հրամանատարը ըսած է թէ Հայաստանի մէջ ռուսական ռազմական ներկայութիւնը զուտ պաշտպանական նշանակութիւն ունի եւ թէ որեւէ մէկուն յարձակելու նպատակ խնդրոյ առարկայ չէ:

Հ. ԱԼԻԵՒ ԽԱՂԱՂ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ

Տնտեսական գործակցութեան կազմակերպութեան Պոլսոյ վեհաժողովին Ազրպէյճանի նախագահը պատրաստակամութիւն յայտնած է հակահարեկչական գործողութեան մէջ իր երկրին բոլոր կարելիութիւնները գործածելու: Խօսելով Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին, ան ընդգծած է որ զայն անհրաժեշտ է լուծել խաղաղ ճամբով. ու այդ նպատակին համար ակնկալութիւն յայտնած է Տնտեսական գործակցութեան կազմակերպութենէն, ըսելով որ ան պէտք է կատարէ իր պատմական առաքելութիւնը, շարունակելով համամարդկային արժէքներու ի նպաստ պայքարը եւ պաշտպանէ Ազրպէյճանի արդար գործը:

ԼՂՀ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄԲՈՂՋԱՆԱՅ

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի Հոկտեմբեր 14-ի հրամանագրով Եուրի Ղազարեան փոխ-վարչապետ ու արտադրական ենթակառոյցներու զարգացման եւ քաղաքաշինութեան նախարար նշանակուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, Հոկտ. 14-ին, ձեռնարկեց գաւառային առաջին այցելութեան երեսփոխանական ընտրութենէն ի վեր: Թուլայի մէջ, նախագահը անդրադարձաւ Պալիի ոճրափորձին, պաշտպանեց ապակեդրոնացման օրինագիծը (որու մէկ մասը, սակայն, Պետութեան Խորհուրդի հաւանութիւնը չի վայելեր) եւ կոչ ըրաւ ազգային համերաշխութեան: Նախագահը, որու կ'ընկերանար Կրթական նախարարը, այցելեց նախակրթարան մը, նախապատուութիւն վայելող գօտիի մը (ԶԵՓ) մէջ: Նախագահին հրաւէրով այցելութեան մաս կը կազմէր նաեւ Նոպէլեան դափնեկիր՝ Ժորժ Շարփաք, որ ծանօթ է փիլիսոփայական իր հատորներուն համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ նախագահին ճաշի հիւրը եղաւ, Հոկտ. 14-ի իրիկունը, Գերմանիոյ վարչապետը՝ Կերհարտ Շրէօտէր: Տարակարծութիւնը, ինչ կը վերաբերի հողագործութեան, չէ փարատած: Գերմանիա դէմ է նաեւ ֆինանսաւորման ընդլայնման հետեւանքով, երաշխիքներ կ'ուզէ հողագործական հաւաքական քաղաքականութեան շուրջ:

ՊՈՒՇԻ համար, Պալիի ոճրափորձը Քուէյթի (ամերիկացի զինուորի մը սպանութիւն) եւ Եմէնի (ֆրանսական քարիւղատար նաւը) ոճրափորձերէն ետք, նոյն բնոյթն ունի եւ Ալ-Քաիտայի գործն է: Հակառակ այս համոզումին, ԱՄՆ-ու նախագահը չի հրաժարիր Իրաքի դէմ իր ռազմական տրամադրութիւններէն:

ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ մէջ, Հոկտեմբեր 13-ին մեռած է Ֆաթահի մէկ գործօն անդամը՝ Մոհամէտ Ապայաթ, հեռաձայնային թակարդ կրպակի մը պայթումին հետեւանքով: Ըստ պաղեստինեան աղբիւրներու, պայթուցիկին բուն թիրախն էր եղբայրը՝ Նասէր, որ Ֆաթահի պատասխանատուներէն կը նկատուի շրջանին մէջ: Հոկտեմբեր 14-ին ալ, Իսրայէլացիք երկու Պաղեստինցի սպաննած են Ճենին, մինչ Շարոն Ուաշինկթըն կը հասնէր, ուր յաջորդ օրը կը տեսնուէր նախագահ Պուշի հետ:

ՍԵՐՊԻՈՅ Հոկտ. 13-ի նախագահական ընտրութիւնը չեղեալ համարուեցաւ, որովհետեւ մասնակցութեան համեմատութիւնը 50%-էն ցած էր, հազիւ 45%: Նոր ընտրութիւն մը պէտք է կազմակերպուի երկու կամ երեք ամիսէն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պիւտճէի պատուիրակ-նախարարը Ա. Լամպէր յայտարարեց թէ Շիրաքի խոստումները տուրքերու նուազումին վերաբերեալ, կրնան յարգուիլ միայն եթէ աճը 3%-ի հասնի: Ծանօթ է, որ թեկնածու Շիրաք 30%-ի նուազում խոստացած էր հինգ տարիներու երկայնքին: 2003-ի համար, այդ նուազումը 1% պիտի ըլլայ միայն:

ՓԱՄՔՈՒԱՅԻ համար Շիրաք լաւագոյն թեկնածուն է 2007-ի համար: Էն-Փէ-Էֆ-ի նախագահը այս կարծիքը արտայայտած է Հոկտ. 13-ին, Ֆորում Ռատիօ Ժի կայանէն եւ կը խորհի արդէն, որ պիտի ներկայանայ ու կ'աւելցնէ՝ «Շատ երիտասարդ կ'ըլլայ քաշուելու համար» (75 տարեկան):

ՓԱՐԻԶԵԱՆ օրաթերթերը ցրւումէ զրկուեցան Հոկտ. 15-ին, Էն-Էմ-Փէ-Փէ-ի գործադուլի շարժումի մը հետեւանքով, որ 24 ժամ պէտք է տեւէ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ արուարձանի մը մէջ, Հոկտ. 14-ին, կին մը սպաննուեցաւ, ճիշդ ու ճիշդ այն նոյն պայմաններուն մէջ նախորդ սպանութիւններուն: Եթէ հաստատուի որ շարքով սպաննող անձին գործն է, այս նոր ոճիրը իններորդ զոհը կ'ըլլայ եւ երկու շաբաթներու երկայնքին բոլոր հետապնդումները ի դերեւ ելած են:

ՔՐՏԱԿԱՆ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՎՐԴՈՎԵՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Հակառակ օրակարգի վրայ քրտական պետութեան մը հիմնումի նիւթը չունենալու հաւաստումներուն, Հիւսիսային Իրաքի մէջ գումարուած քրտական խորհրդարանը շարադրած է «Դաշնակցային քրտական պետութեան» մը սահմանադրութեան գլխաւոր կէտերը: Թուրք մամուլը լուրին հետ կ'արձագանգէ այդ պատճառով Անգարայի վրդովումին: Կ'ըսուի թէ խորհրդարանին գումարումին ընթացքին առնուած են քայլեր որոնց մասին Թուրքիոյ կողմէ նախապէս յայտարարուած էր թէ «պատերազմի պատճառ» կը նկատուին:

Նախատեսուած սահմանադրութեան առաջին սեւագրութիւնը կը ծրագրէ Իրաքի երկու մասերու բաժանումը. «Արաբական շրջան» եւ «Իրաքեան Քիւրտիստանի շրջան»: Իրաքի ժողովուրդը բաղկացած պիտի նկատուի երկու ազգէ. արաբ եւ քիւրտ: Իրաքի դաշնակցային պետութեան պաշտօնական լեզուն արաբերէնն է, Քիւրտիստանի շրջանին մէջ քրտերէնը:

Ծրագիրը Քիւրտիստանի մասին կ'ըսէ տակաւին թէ հոն ապրողները Քիւրտերէ եւ փոքրամասնութիւններէ (թիւրքմէն, ասորի, արաբ, գլտանի) կը բաղկանան, երկրին մայրաքաղաքը Քէրքիւքն է, իրաքեան դրօշակէն տարբեր դրօշակ կը գործածուի, պաշտօնական լեզուն քրտերէնն է, իսկ դաշնակցային կառավարութեան հետ թղթակցութիւնները արաբերէն եւ քրտերէն տեղի կ'ունենան, արաբերէնի ուսուցումը պարտադիր կ'ըլլայ, եւ այլն:

Քրտական խորհրդարանին նիստերուն ընթացքին որոշուած է նաեւ որ քաղաքական երկու գլխաւոր կազմակերպութիւնները՝ Քիւրտիստանի Հայրենասիրական կուսակցութիւնը եւ Քրտական Ժողովրդավար կուսակցութիւնը միացնեն իրենց ղեկավարութիւնը:

Խորհրդարանին մասնակցութեան հրաւիրուած չըլլալով, «ՔԱՏԷՔ»ը (ՓՔՔ-ի նոր անուանումը) հակադրած էր: Խորհրդարանը անոր ղեկավար Ա. Էօճալանի նամակ մը ղրկած է, ըսելու համար թէ շրջանի քրտական բոլոր կուսակցութիւնները բարեկամ են իրարու:

Թուրք մամուլը տեղական քրտական թերթերու արձագանգելով, կը գրէ թէ Քիւրտերը գոհ են որ Հիւսիսային Իրաքի արաբ բնակչութիւնը պատերազմին հետանկարէն մտահոգ սկսած է գաղթել, ինչ որ ժողովրդագրական կացութիւնը կը փոխէ ի նպաստ Քիւրտերուն եւ այդ ուղղութեամբ դժուարութիւն չի մնար Քէրքիւքը մայրաքաղաք ընելու:

Թուրքիոյ վարչապետը այս զարգացումներուն հակադրած է, ըսելով որ Քիւրտերը չափը անցուցին ու Իրաքի առընչուած նիւթերը պէտք է մանրամասն տեսակցութեամբ մը ձեռք առնուին ԱՄՆ-ու պատուիրակութեան մը հետ: Ան ըսած է. «Իսկապէս մտահոգիչ կացութիւն է. կացութիւն մը զոր չենք կրնար ընդունիլ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրոնիկագիր ՆԻՍԵՐԵՈՍ

— *** Ես միջահասակ եւ քչիկ մ՚ալ աւելի եմ: Չկայ Հայուհի մը որ ինծմէ կարճ ըլլայ: Գաղտնի՞քը. նուազագոյն երեսուն սանթիմեթրնոց կրունկներով կը պտըտին: Բոլորն ալ եղնիկի կը նմանին իրենց բարձր վիզերով. չափէն աւելի կը շպարուին, բան մը որ մեծապէս կը վնասէ իրենց բնական գեղեցկութեան: Վստահ եմ որ տղոցմէ աւելի իրենք պիտի գտնեն բնականութեան ճամբան: Անկախութեան նշանները ամէնէն շատ իրենց վրայ կը զգացուի: Խօսելու չփացած ձեւ մը. առողջութիւն մը հիմնովին խաթարուած ամերիքանօ _ ռուսօ _ ֆրանքօ _ իթալօ անհասկնալի շեշտերով, բաւ է ունկնդրէք մեր պետական եւ ոչ, ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի խօսնակները: Ճարպիկ են. ամէն մարզի մէջ մտած եւ յաջողած: Շատերը բարձրագոյն կրթութիւն ունին. դրամատուներու, ճամբորդական գրասենեակներու թաղուհիներն են: Սրճարաններու եւ ճաշարաններու մէջ գիտեն յաճախորդները ժպիտով ընդունիլ, քաղաքավարօրէն հարցումներուն պատասխանել, երկդիմի ակնարկներն ալ մարդավարի հոգիով ընկալել: Միակ տեղը ուր իրենց ներկայութիւնը կրնար գոյն մտցնել եւ բարերար ազդեցութիւն ունենալ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄՆ է ուր կիները բացակայ են: «Մաչօներու» կառավարութիւն է մերինը. կարճահասակ, հաստավիզ, երբեմն նոյնիսկ անվիզ նախարարներով ծեփուած: Դրացի իսլամական Իրանի կառավարութեան մէջ աւելի մեծ է կիներու թիւը քան ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ: Անկախութեան պտո՞ւղ...:

Հայաստանի մամուլը թերթատելով, տեսնելով կին հրապարակագիրներու ընկերային եւ ազգային հարցերու համեմատաբար առողջ մօտեցումը, ինքնաբերաբար հարց կուտաս, թէ ինչո՞ւ ԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ պիտի չունենանք, կարեւոր աթոռներու վրայ: Սովետական շրջանին շատ աւելի գործօն էր կինը ընկերութեան մէջ:

— *** Քայլերս ուղղած էի դէպի Արմենիա պանդոկի բացօթեայ սրճարանը ուր ժամադրուած էի հայրենակիցի մը հետ, երբ քնքուշ նազանքով երիտասարդ աղջիկ մը մօտեցաւ բարեւեց, կարծես հին ծանօթներ ըլլայինք եւ անհասկնալի քանի մը նախադասութիւններ մրթմրթաց քթին տակէն: Նստանք սեղանի մը շուրջ, պաղպաղակ մը ապսպրեցինք եւ խնդրեցի որ յստակ բացատրէ թէ ի՞նչ է ուզածը:

– Նոյեմբերեանից եկել եմ ընկերուհուս մօտ, բայց ինք չկայ. պէտք է վերադառնամ տուն. փող չունեմ. կարո՞ղ էք ինձ 5.000 դրամ տալ որ փողոց չմնայ(՞):

Ինչ կ'ուզէք ըսէք, տաղանդ չի պակսիր մեր նոր երիտասարդներուն մօտ:

Ճիշդ մէկ օր առաջ, երեւանցի բարեկամ մը, պատմած էր ինծի այս միեւնոյն աղջկան մասին, որ 16–17 տարեկան հազիւ կայ, եւ յաջողած է փրցնել 800 դրամ, քանի այդ էր գինը Նոյեմբերեանի օթօպիւսներուն:

– Բայց օրիորդ, 800 չէ՞ տոմսի գինը:

– Իրա՞ւ. չգիտէի: Առաջին անգամ է ինձ պատահում նման մի դէպք...:

– Նայէ՛ աղջիկս, առաւօտեան ժամերուն այս գործը ընողը, գիշերը պոռնկութիւն կարող է ընել: Շատ երիտասարդ ես. գեղեցիկ. եկո՛ւր շնորհքով գործ մը ըրէ եւ կեանքիդ հետ մի խաղար, շլացած դրամի փայլքէն: Կեանքդ շատ աւելի կ'արժէ: Դուն շատ աւելին արժանի ես: Գնա՛ հայ աղջիկ, գնա՛ ազգիդ պատիւը ապրէ:

– *** Ծանօթս եկաւ. Արմենիայի աղմուկը շատ էր. գացինք մօտակայ «Էրրէս» սրճարանը նստելու, Ամիրեանի վրայ: Արեւելեան երաժշտութիւն մը կը սփռէր բարձրախօսը, որ կրնար հայաստանեան նոր երգիչներէն մէկուն «հանճար»ին պտուղը ըլլալ: Լաւ մը ականջ դնելէ վերջ, մէջտեղ ելաւ որ այս անգամ իսկական թրքերէն է...

Մատուցող օրիորդին գայթակղած հարց տուինք թէ ինչպէ՞ս կը թոյլատրուի նման բան մը Երեւանի սրտին վրայ...:

– Ներող եղէ՛ք, սրա տէրը Թուրք ա՛:

Եւ այդ Թուրքը, չէինք անդրադարձած որ անկիւնը ընկերոջ մը հետ նստած բարձրաձայն թրքերէնով, պիզնէսի մասին կը խօսէր: Երեւանեան պատկերներ...

– *** Դիմացի մայթին վրայ, երկու երեք հոգի տաք վիճաբանութեան բռնուած էին: Կին մը մէջերնին ինկած կը փորձէր հաշտեցնել: Ուրիշներ կռուողները բռնի ուժով բաժնել կ'ուզէին, երբ խառնակութենէն օգտուելով, կռուողներէն մէկը յաջողեցաւ բռունցքի վարպետ հարուած մը տեղաւորել դիմացինի երեսին: Ցընցումը կարծես զէնք առիթ դարձուց. շըպըրտեց բոլորը մէկդի, վազեց իր խանութը(սանտուիչի), վերցուց մսավաճառի երկայն դանակ մը, եւ մէկ կտոր դուրս ցատքեց՝ ոչ-ազնուական նպատակներով: Վեր վար դարձայ որ ոստիկանութիւն կանչեմ. հեռաձայն չկար. ձըգել-հեռանալ վատութիւն պիտի ըլլար, նոյնիսկ եթէ ձեռքէս բան չէր գար. բարեբախտաբար կռուողները մտան խանութ մը. տեսարանը փակ էր մեզի. ո՛վ հըրաշք.. փոխանակ մորթուողի ճիչեր լըսելու խանութի խորերէն, յարձակողը դուրս ելաւ զինաթափ, դանակը հաշտաբար կնոջ յանձնած, մտաւ իր սանտուիչի խանութը, տիրեց խաղաղութիւն, երկու կողմերը բարեւեցին ու հեռացան: Երեւանեան պատկերնե՞ր:

– *** Ուրիշ գիշեր մը Գէորգին հետ ստիպուեցանք տագնապահար հիւանդանոց վազել: Քեռորդիին փորձանք մը պատահած էր:

Արեւելքցիները փոխանակ պարզօրէն բացատրելու պատահածը, այնպիսի ողբերգական բնոյթ մը կու տան հարցերուն, իբր թէ տագնապ չստեղծելու համար, ճիշդ հակառակ արդիւնքը կու տան... – Կու գաս կը տեսնես...:

Բնութեամբ զգայուն, շուտով տագնապող այն ամէն հարցերուն մէջ որ ընտանեկան են, Գէորգ մեքենային ղեկը ստիպուեցաւ ինծի յանձնել, աչքերը մթագնած էին: Ի՞նչ էր պատահած:

Քեռորդին երաժշտանոցէն ելած, Աբովեանով վար կ'իջնէ որ շրջանայինը առնէ տուն երթալու: Մարքօ Փօլօ սրճարանին առջեւ, ուր նստած է նաեւ պատգամաւոր Կրղոն, իր պահակագունդով, երեք փողոցային երիտասարդներ, առանց մասնաւոր պատճառի –ի՞նչ ես մեզ նայում– ըսելով խօսք մը կը նետեն, եւ մէջերնէն մէկը դաշոյնով կը վիրաւորէ սրունքէն... եւ կը հեռանան:

Անծանօթ երեւանցի երիտասարդ մը կը փութայ վիրաւորեալին մօտ, առձեռն հեռաձայնով Շտապ-օգնութիւն կը կանչէ եւ մինչեւ մեր համնիլը կը հսկէր վիրաւորեալին սնարին մօտ: Կու գայ ոստիկանութիւնը. կը բերեն երեք փողոցայինները, երիտասարդը կը ճանչնայ եւ կը վկայէ:

Կարճ ժամանակ վերջ, վկայողը կը տարուի ոստիկանատուն որպէսզի ծեծի տակ ետ քաշէ իր վկայութիւնը...: Հոն չհասած, հասանք մենք եւ ազդեցիկ ծանօթութիւններու միջոցով երեւանցի ազնիւ ուսանողը ստոյգ խոշտանգումէ փըրկեցինք... Երեւանեան պատկերներ:

Ապտուլ-Համիտեան տեսարաններ. սարսափելի է երբ անձամբ ականատես կ'ըլլաս. պէտք է լսէիք հիւանդանոցի սպասման սենեակին մէջ, թէ քանի՛ քանի՛ նըման եւ աւելի ծանր դէպքեր կը պատահին Երկրին մէջ: Տեղացին 80 տարիներու աքսորներու, գնդակահարութիւններու, գուլագներու սարսափը տակաւին չէ թօթափած իր վրայէն: Կը նախընտրէ չտեսնել, չլսել, չխօսիլ...: Կը տեսնեն թէ ի՛նչպէս շատ բան գիտցողները, նոյնիսկ եթէ դատախազ են, կրնան «անձնասպան ըլլալ» իսկ լիւքս պանդոկներու, անոնց ըմպարաններէն եւ ճաշարաններէն դուրս չեկող գրօսաշրջիկը, ի՞նչ իմանայ թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ ժողովրդական թաղերուն մէջ:

– *** Գիշեր մը ուզեցի դուրս ելլել, մինչեւ ուշ ատեն շրջիլ քաղաքի «տաք» անկիւնները: Գէորգ յարմար չէր այս առաքելութեան համար: Ամէն գիշեր իր կնոջ եւ զաւակներուն հետ է: Ջեմ կարծեր նոյնիսկ որ ո՛րեւէ գաղափար ունենայ Երեւանի գիշերային կեանքէն: Ատոր «մասնագէտ»ը չափազանց համակրելի եւ արթուն պէյրութցի աշակերտներէս մէկն է որ Երեւան հաստատուած է տարիներէ ի վեր: Ամուրի է. ամէն տեղ մտած-ելած ըլլալով մեծ փորձառութիւն ձեռք բերած է: Հանրածանօթ անձ է. ամէնքը կը ճանչնան զինքը. բազմաթիւ լեզուներու տէր, դեսպանատուներու պաշտօնեաներուն գիշերային խորհրդականն է. առանց իր ցուցմունքներուն քայլ չեն առներ: Եթէ իր ծանօթներէն մէկուն կամ միւսին աղջիկները հեռու ուզէ պահել անոնցմէ – Զգոյշ եղէք, – կ'ըսէ, – ասոնց ընտանիքը պատիւի համար մարդ սպաննած է... դեսպան չեն ճանչնար. ձեզ կտոր-կտոր կ'ընեն, – ու կը ծիծաղի:

Ամէնէն տխուր վայրը Հանրապետութեան հրապարակն է. բացի Արմենիայի մայթէն, ուր միշտ երթ ու դարձ կայ, մթութիւն կը տիրէ ամէն կողմ:

Կեդրոնական Նամակատան առջեւ, մի քանի զինով երիտասարդներ անցնող կիներուն խօսք կը նետեն. առանց ընկերակիցի ոչ մէկուն խորհուրդ կու տամ այդ կողմերէն անցնիլ: Զարմանալի է, ո՛չ մէկ ոստիկան կը գտնուի ամբողջ հրապարակին վրայ: Ստացած ամսականով ո՞ր խելացին կեանքը կը վտանգէ: Օրուան մէջ չտեսնուող ապակեփեղկեր, գիշերը Փիկալի պէս լուսաւորուած են Տիգրան Մեծ փողոցի չորս կողմը. գազինօ, փոքեր, սթրիփ-թիզ, ի՛նչ ըսես առաջարկուած է...: Կը մօտենանք երիտասարդներէ յաճախուած տիսքոթէքի մը. խլրտում մը կայ. ընկերակիցս գիտէ խնդիրը. մի քանի օր է սփիւռքահայու, օտարի եւ տեղացիի պայքար կը տարուի. մէկը միւսին աղջիկին ծուռ նայած է: Ելած են դանակի խաղեր, վիրաւորներ, միջամտող չկայ: Սա՞ է եղեր գիշերային Երեւանը: Ժամանակին ի՛նչ յուզումով կ'երգէինք Երեւանի գիշերները կապուտակ / Սիրոյ հազար երգ են վառել կրծքիս տակ...:

Անշուշտ պոռներու մատակարարած գիշերատուներուն մէջ, նման դէպքեր դըժուար թէ պատահին: Հոն կան մարզուած զինեալներ, բարձր մակարդակի հիւրեր(՞):

– *** Երեւանեան պատկերներուս մէջ, ամէնէն տխուրը, Աջափնեակի Աննան է: Բնաւ պիտի չմոռնամ անոր եթերային երիտասարդ դէմքը: Առանձին աղջիկ մըն էր, կանուխէն որբ մնացած: Ո՞վ կ'ամուսնանայ որբուկի մը հետ: Կ'ապրէր մանր-մունր ձեռային գործերով եւ շուրջիններուն օգնութեամբ. մարդու նեղութիւն չէր տուած: Երբեք խօսիլ չէր տրուած իր մասին:

Շուկան տեսանք զինք վերջին անգամ, ձեռքը պարան մը: – Էս ի՞նչ ա:

– Գէորգ ջան, կեանքը համ չունի ինձ համար: Ինքզինքս պիտի կախեմ:

Այնպիսի պարզութեամբ եւ հանդարտութեամբ կը խօսէր, առանց տագնապի որեւէ նշոյլի, որ Գէորգ կատակը շարունակեց. – Աննա, լաւ կախես, որ չփրթի:

Յաջորդ առաւօտ, Աննան խոհանոցին մէջ կախուած գտնուեցաւ...:

(Շար. 6)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՅԵՐԹԸ

ԽՄԲ. _ Ինչպէս յայտնած էինք Հոկտեմբեր 12 / 13_ի թիւով լոյս տեսած թղթակցութեան մէջ, ստորեւ կը սկսինք հրատարակել, երբեմն մասերով եւ յապաւումներով, Յակոբ Պալեանի դասախօսութիւնը (Հոկտեմբեր 7):

Արե՛ւ ունի մեր աշխարհն ալ, բայց չունի ցորենի խուրձերուն կոթնած հնձուորներ: Ունի եւ չունի այսօր:

Կ'ունենա՞յ նորէն: Կ'ունենա՞նք նորէն, մեր կարօտի համբոյրը խառնելու համար Աստուծու բարեւին, այնպէս քաղաքէ քաղաք անցած ատեն, լեռ ու դաշտ ձգած մեր ետին:

Շ. Միսաքեան,
"Յառաջ", 1932, Յուլիս 10
Օրեր եւ ժամեր, էջ 18_20

Յաճախ կրկնած եմ որ հայ հարազատ եւ վաւերական մամուլը եղած է եւ կը մնայ հայ գրականութեան եւ ընդհանրապէս հայ մշակոյթի տնկարանը: Բանաստեղծները գրած են եւ կը շարունակեն գրել հայկական թերթերու մէջ, պատմուածքներու եւ վէպերու առջեւ բաց եղած են հայկական թերթերը: Րաֆֆի, Ահարոնեան, Գրիգոր Զօհրապ, Եղուարդ Պոյաճեան, Յակոբ Պարոնեան, Երուանդ Օտեան եւ ուրիշներ: Մինչեւ այսօր: Դեռ երակը չէ ցամքած, ոչ բոլորովին: Հայ հրապարակագրութիւնը ներկայիս յաճախ կը շփոթուի կողմնապաշտական ճառի հետ, անվաղորդայն շատախօսութիւն: Բացասականութիւն: Քննադատութիւն մը՝ զոր անվարան պէտք է ընել:

... Հայ հրապարակագրութիւնը ունեցած է մեծատաղանդ դէմքեր, որոնք չեն շփոթուիր թերթ մրոտողներու բանակին հետ, որոնց պատմական դերը նշանակալից եղած է: Թերթերը ազդեցութիւն ունեցած են ոչ թէ որովհետեւ չորս, վեց կամ տասը էջ տպագիր թուղթ թափած են հրապարակի վրայ, այլ անոր համար որ անոնց ընդմէջէն իրենք զիրենք իրականացուցած են ազգային ապրում եւ հեռանկար ունեցող հանրային գործիչներ, գրական, քաղաքական, յեղափոխական, ընկերային, մշակութային եւ արուեստի մարզերէն ներս: Հայոց ազգային _ քաղաքական մտքի զարգացումը չանջատուիր Գրիգոր Արծրունիէն, հայ նորավէպի իշխան Գրիգոր Զօհրապ գոյութիւն կ'ունենա՞ր առանց Պոլսոյ հայ մամուլին, Ահարոնեան ո՞ւր պիտի երգէր Հայոց տառապանքը: Արփիար Արփիարեանի յանձնառու գրականութիւնը նախ հրապարակագրութիւն է, կացութեան մը պատասխան: Այդպէս եղան Շաւարշ Միսաքեան, Շաւարշ Նարդունի, Հրանտ Սամուէլ, Մինաս Թէօլէօլեան, ուրիշներ:

... Անձնապէս չեմ ճանչցած Շ. Միսաքեանը: Բայց շնորհիւ Կիւթեմպերկի, Համաստեղ կամ Շ. Միսաքեան, Քրիստափոր կամ Արփիարեան, Զաւարեան եւ Ակնունի, Շաւարշ Նարդունի, Մինաս Թէօլէօլեան եւ Նաւասարդեան, եւ ուրիշներ, կը մեղմեն ժամանակի խզումը: Գիրքեր, էջեր, թերթեր, մեր ազգային անցեալը կը բերեն եւ կը թափեն ներկային մէջ, շարունակութեան վրայ կը կառուցուի վաւերականութիւնը, կը դառնան հարազատութեան հայելի, որուն մէջ կրնանք դիտել մենք մեզ, անցեալ եւ ներկայ շրջապատը: Շ. Միսաքեանի յետ մահու, 1958_ին լոյս տեսած հատորը, երբեմն կը թղթատեմ: Բացառիկ դէմք մը, որ տեսութիւնը կեանք չէր համարած, դարձած էր դէպի ժողովուրդը, մե՛ր ժողովուրդը, անկաշկանդ եւ մանաւանդ առանց փոխ առնուած ակնոցի: Իր ռեֆերանսը կապկում չէ, հայ մշակոյթէն կը ժառանգուի, հետեւաբար վարձու գաղափար չէ: Գրքունակ չէ:

Այս ծաւալուն հատորի վերջին երկու էջերուն վրայ զետեղուած է իր Օրուան խօսքը, լոյս տեսած «Յառաջ»ի 1957 Յունուար 25_ի համարին մէջ, այն պահուն արդէն երբ ինք կը գտնուէր մահաքունի մէջ եւ յաջորդ օր կը բաժնուէր այս աշխարհէն: Խորագիր՝ Լուսինը ոսկի չէ: Կտակ: Կտակ՝ բոլոր անոնց որոնք կը դժգոհին մեր ազգային _ համայնքային կեանքի ճահճացումէն, բայց չեն լռեր, կը մերժեն կրաւորականութիւնը: Շատերու համար ճահիճին նետուած քարը անփափկանկատութիւն է, դժգոհութիւն ստեղծելու պատճառ: Քամչաթքայի կամ Զանզիպարի այս կամ այն քաղաքի պատասխանատուները չենք քննադատեր, պատճառ չունինք, բայց մեր ուշադրութեան ծիրին մէջ կը պահենք ինչ որ կը պատկանի մեզի, մեր հաւաքականութեան, այս պարագային ազգին եւ համայնքին: Այս է շնորհը հը-

րապարակագրին որուն կոչումը չէ բաժանարար, գովերգութիւնը, խորհրդային ագիտ – պրոպը: Անդրշիրիմեան կեանք: Այդ օրերուն աննշմարելի ճնշում է Ց. Միսաքեան:

Կ՚ըսէ, իր գրած վերջին տողերով, որ ուզեցինք իմանալ թէ ի՛նչ գործեր կատարած են մեր գաղութին ազգային մարմինները եւ ի՛նչ առաջադրութիւններ ունին յառաջիկային համար: Զարուած տեղեկութիւններուն անդրադառնալով, կը գրէ.

«Լռութիւնը ոսկի է», կ՚ըսէին, երբ պզտիկ կ՚երթայինք:

Փորձառութիւնը հաստատեց թէ միշտ ոսկի չէ: Երբեմն արծաթ է, իսկ յաճախ ալ թիթեղ:

Այս երեքէն որո՞ւն կը համապատասխանէ համատարած լռութիւնը:

...

Հայա Կրօն. Ընկերակցութի՞ւնը: Ո՞ւր են իր գործունէութեան տեղեկագիրները եւ հաշիւները:

Տարիներէ ի վեր է որ կը ծեծուի այս խնդիրը, Ազգ. Տան հարցին հետ, առանց եզրակացութեան մը յանգելու:

Միայն Կրթ. Խորհուրդն է որ պարբերաբար տեղեկութիւններ կը հաղորդէ մամուլին. իսկ մնացեալը կը մնայ գոց գիրք:

Ուրեմն, կէս դար ետք, նորութիւն չըկայ արեւուն տակ: Տեղեկագիր, հաշիւներ, մամուլի ներկայութիւն ժողովներու, անհրաժեշտ ցանկութիւններ են: Շատեր չեն գիտեր անգամ թէ ի՞նչ բան է սա Ազգային Տան հարցը, ի՞նչ եղաւ անոր ճակատագիրը: Գիտենք եւ չենք գիտեր: Կէս դար ետք անոր դումարով չէնք գնուեցաւ որ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատուն է, որուն համար ըսուեցաւ թէ նուէր կը տրուի Հայաստանի: Այսօր ո՞վ կրնայ ըսել թէ ո՞ւ կը պատկանի շէնքը, ի՞նչ է անոր իրաւական վիճակը: Այդ օրերուն պէս, տեղեկութիւն չի տրուիր:

Հետաքրքրութեամբ կարդացի որ Ֆրանսայի մէջ եղած է Կրթ. Խորհուրդ որ պարբերաբար տեղեկութիւններ հաղորդած է մամուլին: Ի՞նչ կը բանէր այդ խորհուրդը, իսկ ինչո՞ւ այսօր նման խորհուրդ չկայ: Լուսարանող չկայ: Լռութիւն որ թիթեղ անգամ չէ, այլ լուսնային անապատ: Թէեւ հարցնողներ եւ պահանջողներ ալ չկան:

Ց. Միսաքեան հարցումի ձեւով հաստատում կ՚ընէր, կէս դար առաջ. մինչեւ այսօր ալ հանրութիւնը լուր չունի թէ որեւէ քայլ առնուա՞ծ է թեմական կազմակերպութեան համար եւ ինչ արդիւնքներ կան: Կէս դարէ ի վեր տեղքայլ ըրած ենք եւ այլեւս ոչ ոք կ՚անհանգստանայ: Իսկ Կրօնական Ընկերակցութիւնը թեմ չէր եւ չէ:

Ազգային Տան ողբական աւարտին մասին տեղեկութիւն չկայ, եթէ մաս չէք կազմեր մենաշնորհեալներու շրջանակի մը, չէք հասկնար: Ինչպէս այսօր, Ց. Միսաքեանի բառերով գոց գիրք է Ալֆորվիլի մէջ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան յատկացումով կառուցելիք Միջնակարգ վարժարանի մը շէնքի պարզբարդ խնդիրը:

Եզրակացնենք իրեն հետ, իր խօսքով. Եւ օրերը օրերուն կը յաջորդեն յօրանջելով, հառաչելով, կամ պրիճ խաղալով: Կարճ, դիպուկ, եւ մտածումը կը շարունակուի...: Իսկ այդ պրիճի օրերը անխախտ են եւ կը շարունակուին:

Լա՞լ թէ խնդալ:

Երեսուն տարուան գործակից Շաւարշ Նարդունի, Օրեր եւ Ժամեր ծաղկաքաղի առաջին էջերուն մէջ, կը խօսի հայ հրապարակագրութեան մեծ դէմք Ց. Միսաքեանի կեանքի մասին: Զփորձուինք զուգահեռներ քաշել մեր ժամանակակիցներու եւ Ց. Միսաքեանի սերունդի հանրային գործիչներուն միջեւ: Կրնա՞նք այսօր երեւակայել թէ տասնըվեց տարեկան պատանի մը դառնայ խմբագիր: Տարբեր ժամանակներ, տարբեր մարդիկ: Ընենք՝ անկրկնելի սերունդ մը:

1884 Օգոստոսին, Սեբաստիոյ Զիմառա գիւղին մէջ կը ծնի Ց. Միսաքեան: Վեց տարեկանին կը փոխադրուի Պոլիս: Կը յաճախէ Գում-Գափուի եւ ապա Կեդրոնական վարժարանները: 1896-ի դէպքերուն հետեւանքով կը փակուի Կեդրոնականը եւ ան կը մտնէ Կարկուրի ամերիկեան վարժարանը, կը ղրկուի Մարզուանի Անաթոլիա գոլէճը, տարին չաւարտած կը վերադառնայ Պոլիս: Գրական առաջին փորձերը կը կատարէ Սուրհանդակ թերթին մէջ, բայց պատանի-երիտասարդ մտաւորականը կ՚աշխատակցի նաեւ արտասահմանի յեղափոխական թերթերուն, ինչպէս կը գրէ Շաւարշ Նարդունի: Հրապարակագիր՝ ազգի կացութեան գիտակցութենէն մեկնող, յանձնառութիւն եւ կոչում: Տեղականի մէջ չի բանտարկըւիր: Այդպէս մնաց:

Զապէլ Եսայեանի հետ կը հրատարակէ Ազդակ շաբաթաթերթը, Օսմանեան Սահմանադրութենէն ետք: Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը լոյս կ՚ընծայէ, Պոլսոյ մէջ, Ազատամարտը եւ Ց. Միսաքեան կը դադրեցնէ Ազդակը, որ աւելորդ կը դառնար: 1911-ին կը ղրկուի Կարին, ուր կը մնայ մէկ տարի եւ կը վարէ Յառաջը, կը ծանօթանայ Երկրին, Էրգիր, մինչեւ Մուշ ու Սասուն: Կը տեսնէ ժողովուրդը եւ կը հաղորդուի անով: Պոլիս վերադարձին կը մտնէ Ազատամարտի խմբագրութեան մէջ եւ կը վարէ համանուն գրական շաբաթաթերթը:

1915-ին, երբ մտաւորականութիւնը կը ձերբակալուի, կանդ կ՚առնէ Ազատամարտը: Ց. Միսաքեան կը թաքնուի: Օրը օրին, գաղտնի ճամբով, գրութիւն կը հասցնէ Սոֆիայի Հայաստան թերթին, Ֆիլիպէի Ռազմիկին եւ Բաքուի Արեւին, թրքական իրէշութեանց մասին: Ցանդուղն եւ յանձնառու հրապարակագիր է, ունի տեսակէտ եւ սկզբունք: Փաստը պիտի տայ յետագային, Բ. Աշխարհամարտին, կասեցնելով Յառաջը, գերմանական գրաւման շրջանին: 1916-ին կը փորձէ հեռանալ Պոլսէն, կը ձերբակալուի: Հարցաքննութիւն: Մատնիչներ կը վխտային այն օրերուն: Նոյնիսկ անձնասպանութիւն կը փորձէ: Կը դատեն եւ կը դատապարտեն հինգ տարուան բանտարկելութեան: Շնորհիւ դաշնակիցներու միջամտութեան, Զինադադարէն ետք ազատ կ՚արձակուի: Ազատամարտը վերահրատարակուիլ սկսած է, կը նշանակուի գլխաւոր խմբագիր:

Ց. Պ.

(Շար. 1)

ԿԻՊՐՈՍ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Իւրաքանչիւր վերամուտ կրթութեան խորհուրդին փոխադարձ փոխանցումն է ուսուցչէն ուսանող, ուսանողէն ծնող, մինչեւ պաշտօնեայ:

Իւրաքանչիւր վերամուտ հաստատումն է նաեւ Հայ դպրոցի գոյութեան իմաստին, Հայօրէն գոյատեւման կենսաբանութեան:

Իսկ Մելգոնեանի մէջ, իւրաքանչիւր վերամուտեան արարողութիւն ակամայ խորհրդածել կու տայ նաեւ Հաստատութեան 76-ամեայ գոյերթի յաղթանակին մասին, հոգիները ամրապնդելով նոր պատասխանատուութիւններով:

Սեպտեմբեր 12, Հինգշաբթի առաւօտ անգամ մը եւս ուսանող – ուսանողուհիներ երկիւղածութեամբ մէկտեղուեցան լուսաշող բարերարներ՝ Աղա Կարապետ եւ Աղա Գրիգոր Մելգոնեանի դամբանին առջեւ: Քահանայի Պահպանիչէն եւ Տէրունական աղօթքի ունկնդրութենէն ետք հին եւ նորեկ ուսանողներ՝ թիւով 240, բարձրացան հանդիսասրահ: Ալեկոծ յուզականութիւնը ակնյայտ էր նորեկ աշակերտներու երեսին: Լսուեցաւ Կիպրոսի Կրթական Գործոց նախարարին ուսանողներուն յղուած խօսքը որ կարդացուեցաւ ուսուցչուհի Օր. Լուքա Էլէնիի կողմէ:

Ապա, տնօրէնուհի Տիկին Անի Լաչինեան – Մակարեան անդրադառնալով 77-րդ վերամուտի խորհուրդին, ըսաւ. «Մ.Կ.Հ. իր դռները կը բանայ յոյսի առջեւ: Երիտասարդի մը համար կենսական կարեւորութիւն ունի կեանքի մուտքի շեմին ապրած իր լաւատեսութիւնը: Իսկ այդ լաւատեսութիւնը կը գոյանայ, կը կառուցուի ուսումնական տարիներու ընթացքին կատարուած լուրջ աշխատանքով: Այլապէս այդ լաւատեսութիւնը կ՚ըլլայ անհիմն, արհեստական, որ շատ արագ կը փշրուի կեանքի իրականութեան առջեւ: Դուք պէտք է մեկնիք ձեր երկրորդ օճախէն՝ Մելգոնեանէն, հիմնաւորուած, արմատաւորուած լաւատեսութեամբ:

Վերամուտի այս պահուն, մնալով ըղձայի մեր խանդավառութեան մէջ, մենք հրճուանքը ունինք արտայայտելու Մ. Կ. Հաստատութեան վերջին տարիներուն արձանագրած յաջողութիւններուն եւ անոնց շարունակականութեան մասին»:

77 տարիներու գոյերթին՝ կոփուած է Մելգոնեանցիի ոգին: Ոգի մը որ գինուած է կեանքի անակնկալ մարտահրաւէրները դիմագրաւելու եւ իր գոյութիւնը հայօրէն դրսեւորելու:

Այսօր նոր ծիլեր կը ծաղկին ու կու գան միախառնուելու այս խոստմնալից անդաստանին, որպէսզի վաղը՝ անոնք ըլլան յոյս իրենց ազգին արտերը հերկելու պատրաստ, լուսաւորելու՝ մռայլ հորիզոնները:

Վերամուտը մեր դպրոցական կեանքի գարունն է: Երջանկութիւն առթող բուկիզը:

Սեպտեմբեր 12-ը Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան համար 77-րդ գարնանամուտ էր, որ սկսաւ 240 աշակերտով:

ԼՐԱՏՈՒ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Սեպտեմբեր 28-ին բացումը կատարուած է Աղբալեան – Հ.Մ.Ը.Մ. մարզամշակութային համալիրին: Ներկայ եղած են նախագահ Էմիլ Լահուտի ներկայացուցիչ երեսփոխան՝ Միշէլ Մըր, Խորհրդարանի նախագահ Ն. Պըրրիի ներկայացուցիչ երեսփոխան՝ Անթուան Հատտար, Արամ Ա., Թեմին առաջնորդը՝ Գեղամ Եպիսկոպոս, Հայ կաթողիկէ պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ՝ Վարդան Եպիսկոպոս Աշգարեան, նախարարներ, երեսփոխաններ, Հայաստանի դեսպան՝ Արեգ Յովհաննիսեան եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ: Բացման խօսքը, հայերէն եւ արաբերէն արտասանած է Պարոյր Տէր – Ղուկասեան, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Անթիլիասի մասնաճիւղին խօսքը փոխանցած է Ենրսեհ Լիպարեան, որ դիտել տուած է թէ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի աշխատանքը չի սահմանափակուիր մարզական խաղերով ու խումբերով, այլեւ կ՚ընդգըրկէ իրենց պարտաւորութիւններուն գիտակից պատասխանատու սերունդներու դաստիարակութիւնը: Հ. Յ. Դ. Աղբալեան Կոմիտէի անունով խօսած է Գէորգ Գանտահարեան: Ապա, խօսք առած է «Ատոմ եւ Սելլա Թնճուկեան» մարզադաշտի բարերար Ատոմ Թնճուկեան, որ շնորհաւորած ու գնահատած է բոլոր անոնք որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերած են համալիրի կերտումի աշխատանքներուն: Իրեն յաջորդած է Յովիկ Պէրթիզլեան, որ փոխանցած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ Հրանդ Մարգարեանի խօսքը: Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Կ. Կոմիտէի անունով արտայայտուած է Յովիկ Մըխիթարեան: Ցանուն Լիբանանի նախագահին խօսած է Միշէլ Մըր: Վերջին խօսք առնողը եղած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսը՝ Արամ Ա., որ իր ելոյթը եզրափակած է ըսելով թէ համալիրը կը մնայ անշունչ շէնք մը, եթէ Լիբանանի Հայութիւնը դայն կեանքի չկոչէ: Ապա, Միշէլ Մըր, Արամ Ա. կատարած են մարզամշակութային, ինչպէս նաեւ «Ատոմ եւ Սելլա Թնճուկեան» մարզադաշտին բացումը, որմէ ետք ներկաները ծանօթացած են ամբողջ կառոյցին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ֆենիսիա պանդոկին մէջ Սեպտ. 28-ին, ճաշ մը տեղի ունեցած է, որ կը յաջորդէր Աղբալեան – ՀՄԸՄ մարզամշակութային համալիրի բացման արարողութեան: Ճաշի ընթացքին, այս առթիւ, Արամ Ա. շեշտած է.– «Երազեցինք երկար. այսօր շինեցինք, այսօր անիկա դարձաւ իրականութիւն, որովհետեւ հաւատացինք անոր»: Ներկայ եղած են երեք յարանուանութեանց պետերէն զատ, պետական անձնաւորութիւններ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայաստանի դեսպանները, զինուորականներ եւ հրաւիրեալներ: Քայլերգներու ունկնդրութենէն ետք, ցուցադրուած է տեսերիզ մը, նորակերտ համալիրին մասին, ապա բացման խօսքով հանդէս եկած է Ալիս Պօղոսեան (հայերէն, արաբերէն, ֆրանսերէն): Իրմէ ետք Սագօ Աճէմեան կարդացած է նախկին նուիրատուներուն ցանկը, նաեւ ճաշի ընթացքին՝ նախորդ օրը կատարուած նուիրատուութիւնները, որոնց ամբողջութիւնը կազմած է 850 հազար տոլարի գումար մը: Լիբանանի Հ.Յ.Դ. Կ. Կոմիտէի խօսքը փոխանցած է Յակոբ Հավաթեան: Իր կարգին խօսք առնելով Արամ Ա. թելադրած է առաջին հերթին ըլլալ կենսունակ: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան իշխանի կարգի շքանշանով պարգեւատրած է Թնճուկեան ամոլը եւ այս առիթով կաթողիկոսական կոնդակը կարդացած է Թեմին առաջնորդը Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան:

ՍԱՄԱԹԻՈՅ Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ երդիքին տակ, Սեպտեմբեր 29-ին, Վարագայ Սուրբ Խաչ տօնին առիթով տեղի ունեցած է աւանդական մատաղօրհնութիւն: Արարողութեան նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Արարողութեան յաջորդած է Սփիւռ Սեդան մը որու եւս նախագահած է պատրիարքը: Բացման խօսքը արտասանած է մատաղի յանձնախումբի ատենապետ՝ Անդրանիկ Բարունակեան, որու յաջորդած է Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Գէորգ Եանէր: Այս վերջինը (թրքերէն) տեղեկութիւններ փոխանցած է Թաղային Խորհուրդի պետաճէին մասին, շեշտելով թէ հակառակ դժուարութիւններուն ամէն ջանք կը թափեն ի շահ եկեղեցւոյ եւ Սահակեան-Նունեան վարժարանին: Պատրիարքին կարգադրութեամբ չէ կարդացուած նուէրներու ցանկը, ինչ որ պատճառ եղած է որ կարելի չըլլայ գաղափար կազմել հաւաքուած գումարին մասին: Գեղարուեստական փոքր յայտագրէ մը ետք, խօսք առած է Մեսրոպ պատրիարք, իր գնահատանքը արտայայտելով բոլոր բարերարներուն, որոնք իրենց նուէրներով կը հակակշռեն վարժարաններու պիւտճէն, թելադրելով սակայն, որ յաջորդ տարի ճար մը գտնուի այս հարցին եւ հաւաքական կերպով խորհուի համայնքին ապագային մասին: Պատրիարքին մեկնումէն ետք, շարունակուած է գեղարուեստական յայտագիրը, հաւաքոյթին «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Շահան Արքեպիսկոպոս:

ՆԷԱ ԶՄԻՌՆԻԻ (Յունաստան) քաղաքապետարանի պուրակին մէջ, Սեպտեմբեր 28-ին տեղի ունեցած է Հայկական մշակոյթին նուիրուած երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ տեղւոյն քաղաքապետութեան եւ Ֆիքսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին: Ձեռնարկին բացումը կատարած է Վերոնիք Տէր – Յովակիմեան անդրադառնալով Նէա – Զմիռնի – Սմիւռնա գոյութեան: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, ողջոյնի խօսք արտասանած է մշակութային հարցերու տեղւոյն պատասխանատու՝ Վանկիլիս Խաչատուրեան, որու հետեւած է գեղարուեստական երկրորդ բաժին մը:

ԱԹԷՆՔԻ հիւսիսային արուարձաններէն՝ Ալիա Փարասքեւիի մէջ, Սեպտեմբեր 27-ին բացումը կատարուած է Պերճ Զաքրեանի 800 լուսանկարներու ցուցահանդէսին՝ «Դար մը Ալիա Փարասքեւի» ընդհանուր խորագրին տակ: Ընդգրկուած են 1896 – 1980 ժամանակաշրջանի լուսանկարներ, որոնք ամբողջութեամբ լուսանկարուած ու հաւաքուած էին լուսանկարիչին կողմէ, մաս կազմելով իր ճոխ պատմական հաւաքածոյին: Պերճ Զաքրեան ծնած է Յաքօ – Խոլարգօ – Նէա Զոյի շրջանը, ապա փոխադրուած է ամերիկեան գոլէճի դիմաց Ղարիթու փողոցը ուր ցայսօր կ՚ապրի Զաքրեան ընտանիքը:

Livres reçus

CAUCASUS

CHRONICLES

Nation-Building and Diplomacy in Armenia, 1993-1994

LEONIDAS T. CHRYSANTHOPOULOS

GOMIDAS INSTITUTE BOOKS
Princeton and London, 2002

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ
ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45–էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ – Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անգլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8–րդ, 16–րդ եւ 17–րդ Թաղամասերու)։

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն։

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES

organisée sous l'égide de
l'**Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Երմոնէ Պօղոսեան իր տարաբախտ եղբօր՝ Սարգիս Պօղոսեանի եղերական մահուան 4–րդ տարելիցին առթիւ (1998, Հոկտեմբեր 16), 150 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. _ Մարի Աբրահամեանի մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները։

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. _
Մարի Տօրումեան, Սահակ Տօրումեան 75–ական Եւրօ, Ժիրայր եւ Իվէթ Շալճեան 30 Եւրօ, Իրէն Ունճեան 20 Եւրօ։

«Յառաջ»ին. _
Սօնիա Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 30–ական Եւրօ։

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE
et L'UGAB-JEUNES
organisent
une présentation de l'ouvrage
DU
Dr YVES TERNON
MARDIN 1915,
Anatomie pathologique d'une destruction
(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)
le vendredi 18 octobre à 20 h 30
au Centre Culturel
«Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի Հոկտեմբեր 20–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ (ռիւ Արթիւր Միշօ) իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին։

Յետ արարողութեան՝ մատաղ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է։

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant»
d'Alfortville
présente
«WELCOME HOME»
Une comédie musicale
d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux, Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène
NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Կապոյտ Խաչի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 760 Եւրօ ընկերուհի Ազատուհի Եսայեանի կողմէ, իր մօր՝ Տիգրանուհի Յովսէփեանի յիշատակին, ինչպէս նաեւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեանէ 50 Եւրօ ընկերուհի Տիգրանուհի Յովսէփեանի եւ ընկերուհի Ժընըվիէվ Տօնիկեանի մահուան առթիւ։ Լիզ Ոսկանեանէ շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Եւրօ։

Կապոյտ Խաչի Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 460 Եւրօ Տիկին Սթելլա Պագըրճեանէ իր մօր՝ Աննիկ Պագրճեանի մահուան 20–րդ տարելիցին ի յիշատակ։

RECEPTION

Les associations membres du C.C.A.F. ont le plaisir de vous inviter à l'apéritif déjeunatoire qui aura lieu en l'honneur des nouveaux élus ou réélus, ministres et députés de notre ville et de notre région.

Vendredi 18 octobre à 12h30
dans la salle de réception
de la cathédrale apostolique arménienne
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Allocutions des personnalités à 12h30 précises.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
Հինգշաբթի՝ Հոկտեմբեր 17
ժամը՝ 20·30–ին
ԳՐԱԿԱՆ _ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ
ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ-ի
«ԳԻՐՔ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ»
եւ
ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ
Բանախօս՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝
Անահիտ Սիմոնեան
եւ
Լիլիթ Սիմոնեան
Մուտքը ազատ է։
10 bis, rue Thouin, Paris Vᵉ
M° Monge / Cardinal Lemoine

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE
présente
Narek DOURIAN
ET SA TROUPE
dans
Welcome to Glendale
le Vendredi 18 octobre à 20 h 30
dans la SALLE DES FETES DE L'ECOLE
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros
Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

l'Arménie à Chaville

• **Du 1er au 23 octobre :**
à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)
EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»
Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

• **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)
Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN
Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...
—— Entrée libre ——

• **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**
Présentation et dédicace des deux volumes
du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques
—— Entrée libre ——

• **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**
Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

TELEVISION
FRANCE 2

Foi et traditions des chrétiens orientaux
Dimanche 20 octobre 9h30
La communauté arménienne de Vienne (Autriche)

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3ᵉ

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne
LA TEXTURE DE L'IDENTITE
Vernissage : le vendredi 18 octobre, de 19h à 21h.
Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.
—— Entrée libre ——
Métro :
République - Filles du Calvaire

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17
JEUDI
17 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.537
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.537

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ շրջապտոյտի մը ձեռնարկեց Հոկտեմբեր 16_ին, Մերձաւոր _ Արեւելք եւ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 18_ին ալ ներկայ պիտի ըլլայ Ֆրանսախօսութեան 9_րդ վեհաժողովին, որ կը բացուի Պէյրութի մէջ: Կը մասնակցին 43 պետական կամ կառավարական ղեկավարներ, որոնք 600 միլիոն անդամ կը ներկայացնեն Ֆրանսախօս համաքականութեան: 48 ժամ առաջ իսկ, ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են: Եզրափակիչ բանաձեւերու կարգին նախատեսուած է ահաբեկչութեան դէմ պայքարը: Վեհաժողովին թեման է Մշակոյթներու երկխօսութիւն»: Շիրաք իր շրջապտոյտը կը սկսէր Եգիպտոսէն, եւ Հոկտեմբեր 16_ին նախագահ Մուպարաքի եւ 3000 առանձնաշնորհեալներու հետ բացումը կը կատարէր Աղեքսանդրիոյ Գրադարանին:

ՊԱԼԻԻ ոճրափորձէն ետք (200 մեռեալ_300 վիրաւոր) փչխանութիւնները կասկածելի անձ մը ձերբակալած են որ խոստովանած է թէ ինք պատրաստած է ռումբը եւ կը զղջայ: Ինտոնեզիոյ օդային բանակի նախկին սպայ մըն է: Ծըշդուած է որ արարքին հեղինակը ութ հոգիէ բաղկացած խումբ մըն է: ԱՄՆ_ու Արտաքին նախարարութեան մէկ վերլուծումին համաձայն, Ինտոնեզիական քըննութիւնը արդիւնք պիտի չտար եւ արարքին հեղինակներուն ինքնութիւնն ալ պիտի չճշդուէր եւ ոչ ոք պիտի ձերբակալուէր: Անհետացած 4 Ֆրանսացիներ կային եւ կը թուի որ մեռեալներուն մէջ են, բայց, ոճրափորձէն չորս օր յետոյ, միայն 39 դիակներու ինքնութիւնը կարելի եղած է ճշդել:

ԱՅՍՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ հիւսիսը՝ Թիւլքարէմ 18_ամեայ Պաղեստինցի մը սպաննուած է Հոկտեմբեր 15_ին, երբ կը շըրջէր քաղաքին մէջ, հակառակ լուսարգելին: Աւելի կանուխ ալ, հինգ Իսրայէլացիներ վիրաւորուած էին Իսրայէլի հիւսիսը գործուած յարձակումի մը ընթացքին հանրակառքի մը վրայ:

ԷՏ. ԻՍՔԷՆՏԷՐԵԱՆԻ հետ հարցազրոյց մը հրատարակած էր «Ֆիկառօ»յի (Հոկտեմբեր 16) տնտեսական յաւելուածը: Էտ. Իսքէնտէրեան տնօրէն նշանակուած է, 2000 Հոկտեմբերէն ի վեր, Հաւասի պատկանող Արնոլտ Ուոլտուայտ Փարթնըրս ցանցին, որու 21 մասնաճիւղերը 5·8 միլիառ տոլար շրջանառութիւն ունեցած են 2001_ին: Ան չի ծածկեր իր մտահոգութիւնները ծանուցումի ամերիկեան շուկային մասին, ամերիկեան տնտեսութիւնը, ընդհանրապէս, թոյլ կը գտնէ, ապագան ալ անորոշ:

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆԻ հանրաքուէն տեղի ունեցաւ Հոկտ. 15-ին եւ ինչ որ հեռու է անակնկալ մը ըլլալէ, Իրաքցիները 100% համեմատութեամբ վերայայտնեցին ի նպաստ Հիւսէյնի, որ միակ թեկնածուն էր, եօթը տարի եւս ղեկավարելու համար երկիրը: Հիւսէյնի իշխանութեան գլուխն է 1979-էն ի վեր, 1995-ին հանրաքուէին արդիւնքը 99,96% էր, այս անգամ յառաջդիմութիւն ալ կայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կաթողիկէներն ու բողոքականները դիրք ճշդեցին Իրաքի դէմ պատերազմի մը մասին: Ֆրանսական եպիսկոպոսութեան մնայուն խորհուրդը եւ Ֆրանսայի Բողոքական Դաշնակցութիւնը կը գտնեն որ «որքան ալ դատապարտելի ըլլայ» (Իրաքի վարչակարգը) պատերազմը չի կրնար միջոցներէն մէկը ըլլալ ուրիշներու կարգին եւ կրնայ անկայունացնել Մերձաւոր-Արեւելքը, Սատտամ Հիւսէյնն ալ արաբական աշխարհի խորհրդանիշի մը վերածելով:

ՕՐԱԿԱՆ 24000 հոգի կը մեռնի սովէ, գլխաւորաբար Աֆղանիստան, Անկոլա, Եթովպիա, Լիպերիա, Մալաուի, Սոմալիա, Սուտան եւ Նախկին Խորհ. Միութեան երկիրներուն մէջ: Տարեկան վեց միլիոն երախաներ ալ, հինգ տարեկանէն վար, կը մեռնին: Այս թիւերը հրապարակուեցան Հոկտ. 15-ին, Սնունդի Համաշխարհային Օրուան (Հոկտ. 16) առթիւ, ՄԱԿ-ի Սնունդի եւ Գիւղատնտեսութեան կազմակերպութեան կողմէ: 30 երկիրներ առաւելաբար տագնապալի վիճակի մէջ են Ափրիկէ եւ 67 միլիոն անձեր ալ ստիպողական սնունդի կարիքն ունին:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ, ութ տարիներու պայքարէ ետք, յաղթեց պանիրի գետնի վրայ: Արդարեւ Եւրոպական յանձնախումբը վճռեց որ միայն Յունաստանի մէջ կաթով պատրաստուած իր պանիրին համար կրնայ ֆեթա անուանումը գործածել: Գերմանիա, Ֆրանսա, Հոլանտա եւ Դանիա հինգ տարուան պայմանաժամ մը ունին փոխելու համար անուանումը կամ դադրեցնելու իրենց արտադրութիւնը:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ խորհրդաւոր մարդասպանը կը հետապնդեն 2000 ոստիկաններ, բայց մինչեւ Հոկտ. 16 ոչ մէկ արդիւնք կար: Վերջին զոհը, 9-րդը, 47 տարեկան կին մըն էր, ԷՖ-ՊԻ-ԱՅ-ի պաշտօնեայ, որ ինչպէս նախորդները, մէկ փամփուշտով սպաննուած է, երբ շուկայէն գնած ապրանքները կը տեղաւորէր կառքին մէջ, իր ամուսնոյն աչքին առջեւ: Պաշտպանութեան նախարարութիւնը բանակն ալ հետապնդումներու համար ոստիկանութեան տրամադրութեան տակ դրաւ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԸՆՏՐԱՐՇԱՒԸ

Թրքական «Անատոլու» լրատու գործակալութիւնը հաղորդած է թէ Թուրքիոյ վարչապետ Պ. Էճէվիթ Կարսի մէջ ընտրարշաւի ելոյթի մը նիւթ ըրած է Հայաստան _ Թուրքիա սահմանային անցքի բացումը: Էճէվիթ յայտարարած է թէ իր կուսակցութիւնը կարելի ամէն բան կ'ընէ որպէսզի անյապաղ բացուի Հայաստանի հետ սահմանային անցքը:

Ծանօթ է որ Էճէվիթ ամէն անգամ որ նոյն նիւթին մասին արտայայտուելու դիրքին մէջ գտնուած է, վճռաբար դէմ արտայայտուած է այդ բացումին, Ղարաբաղէն հայկական ուժերու նահանջին կապելով հարցը: Կարսի յայտարարութիւնը յստակ է որ նպատակ ունի գրաւելու տեղացի բնակչութեան համակրանքը եւ այդ շրջանին մէջ մեծ է Հայաստանի հետ առեւտրական կապերու բացակայութենէն դժգոհներու թիւը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲՐՈՒՏԵԱՆԻ

«Հայաստանի Հանրապետութեան» Հոկտեմբեր 2_ի թիւը կը տեղեկացնէ թէ մահացած է երաժշտագէտ, մանկավարժ Մ. Բրուտեան: Ծնած էր 1922_ին Գիւմրի, Բրուտեան ծանօթ գերդաստանին մէջ: Աւարտած է Կոմիտաս երաժշտանոցի տեսական բաժինները, յետոյ Ս. Պետերբուրգի մէջ կատարելագործուած: Նըւիրուած է հայ ժողովրդական երաժշտութեան որ նիւթ եղած է նաեւ իր աւարտաճառին: Հեղինակն է «Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործութիւն» դասագիրքին: 1969_ին երաժշտանոցին մէջ հիմնած է հայ ժողովրդական երաժշտութեան ամպիոնը եւ ղեկավարած:

Մ. Բրուտեան գործած է նաեւ որպէս բանահաւաք. աւելի քան 30 գիտարշաւ կազմակերպած է Հայաստանի բոլոր շըրջանները, նաեւ արտասահմանի հայաշատ վայրերը. հինգ հազարէ աւելի երգ ու նուագ արձանագրած: Երկար տարիներ ղեկավարած է Հայաստանի երգահաններու միութեան Ֆոլքլորի յանձնաժողովը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 15 / 16)

Ն. ՌԻԺԿՈՎԻ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԸ

Հոկտ. 15_ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Ռուսաստանի Դումայի «Հայաստան–Ռուսաստան» երեսփոխանական խումբի նախագահ, հայեւռուսական միջխորհրդարանական գործակցութեան յանձնաժողովի համանախագահ Նիկոլա Ռիժկովի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Հայաստանի նախագահը ողջունելով հիւրերը ըսած է թէ ընթացիկ այս ամիսը բաւական հարուստ եղաւ հայեւռուսական յարաբերութիւններու առումով. տեղի ունեցան տարբեր մակարդակի բազմաթիւ այցելութիւններ եւ դեռ ուրիշներ ալ նախատեսուած են: Ռ. Քոչարեան հաւաստած է թէ երկկողմ յարաբերութիւնները եւ գործակցութիւնը հետզհետէ կ'ընդլայնին, ընդգրկելով նորանոր ոլորտներ: Ան յատկապէս վեր առած է տնտեսական մարզը, ուր արձանագրուած է ապրանքներու շրջանառութեան զգալի աճ: Իսկ Ն. Ռիժկով իր խօսքին մէջ նշած է թէ իրենց այս անգամուան այցելութեան գլխաւոր նպատակը տնտեսական համագործակցութեան կարելիութիւններու ուսումնասիրութիւնն է, աւելցնելով նաեւ որ արդէն առկայ կապերը լաւագոյն ապացոյցն են որ Ռուսաստանի մարզերը շահագրգռուած են Հայաստանի հետ տնտեսական գործակցութեամբ: Զրոյցի ընթացքին նախագահը պատասխանած է հիւրերու բազմաթիւ հարցումներուն:

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Գրողներու տան մէջ Հոկտեմբեր 15_ին գիտաժողով մը տեղի ունեցած է, նըւիրուած Ն. Սարաֆեանի ծննդեան հարիւրամեակին: Բացման խօսքին մէջ Գիտութեան ակադեմիայի գրականութեան հիմնարկի տնօրէն Ազատ Եղիազարեան ըսած է թէ Սարաֆեանի գրականութիւնը գրականութիւն է ընտրեալներու եւ նուիրեալներու համար: Ան գրած է Ի. դարու Հայոց տագնապներուն եւ ցաւերուն մասին եւ անոր 40 _ 50 տարի առաջ քննարկած թեմաները արդիական են նաեւ այսօր: Խօսք առած են Գրողներու Միութեան նախագահ Լ. Անանեան, բանաստեղծուհի Մարուշ, Սփիւռք կեդրոնի տնօրէն Ս. Դանիէլեան եւ ուրիշներ:

ԱՒԵՐԱԿ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Հոկտեմբեր 16 _ 24 Երեւանի եւ Բիւրականի մէջ Յունաստանէն, Թուրքիայէն, Վրաստանէն, Իտալիայէն մասնագէտներու մասնակցութեամբ գիտաժողով մը տեղի կ'ունենայ, «Աւերակ յուշարձաններու պահպանութիւնը» նիւթով: Ըստ պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանութեան գործակալութեան պետ Գ. Գիւրջեանի, նպատակը այդ մարզի փորձառութիւններուն փոխանակումն է: Հայաստանի մէջ կայ 4500 յուշարձան, որոնցմէ հազարէն աւելին մասնակի կերպով կը նորոգուին, կը պահպանուին: Գիտաժողովը կազմակերպուած է Յուշարձաններու պահպանութեան միջազգային խորհուրդի Հայաստանի ազգային յանձնաժողովին, Պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանութեան գործակալութեան հետ, ԻՆԷՍՔՕ_ի հովանաւորութեամբ:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԸ

Երեւանէն անցնելով Ղարաբաղ, փրոֆէսէօր Վահագն Տատրեան Հոկտեմբեր 14_ին ընդունուած է նախագահ Ա. Ղուկասեանի կողմէ: «Զօրեան» հիմնարկին կից ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան կեդրոնի տնօրէնը նախագահին ծանօթացուցած է նոյն կեդրոնը որ գործօն աշխատանք կը տանի ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման համար: Ա. Ղուկասեան ալ յոյս յայտնած է որ Վ. Տատրեանի գործակցութիւնը Արցախի հետ, այսուհետեւ աւելի կանոնաւոր բնոյթ կ'ունենայ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՐՑԱԿԱՆԸ

Եւրոպական Միութեան ընդարձակման հարցերու պատասխանատու Կ. Վէրհէօկըն Պելժիոյ «Լը Սուար» թերթին հարցազրոյց մը տուած է, խօսելով նոր անդամներու, թեկնածուներու ունեցած հաւանականութեան մասին: «Որոշուած տասը նոր անդամէն ետք ո՞ր երկիրները անդամակցութեան համար նկատի կ'առնուին» հարցումին պատասխանելով, անթուած է Պուլկարիան, Ռումանիան, անոնց կարելի թուական տալով 2007_ը: Ապա աւելցուցած է. «Յետոյ, կան միայն հարցականներ. Թուրքիա՞ն, պալքանեան երկիրնե՞րը: Այդ հանգրուանին ընդարձակման հոլովոյթը դադար մը կ'առնէ. ապա օրակարգի կու գան Ռուսաստանը, կովկասեան երկիրները: Ես, որպէս ընդարձակումի պատասխանատու պաշտօնատար, կը խորհիմ թէ հասած եմ երեւակայութեանս սահմանագիծին»:

ՅՈՅՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Լոնտոնի «Կոմիտաս» հիմնարկը «Ժամանակակից Հայաստան» (*) շարքէն (շարքին խմբագիրն է Վիքթոր Լիմա) վերջերս հրատարակեց «Կովկասեան Ժամանակագրութիւն» անգլերէն հատորը: Անոր հեղինակն է Յունաստանի Երեւանի Ա. դեսպանը Լէոնիտաս Խրիսանթոփուլոս որ պաշտօնավարած է 1993_1994_ին: Հատորը ձօնած է «Հայ ժողովուրդին» որուն այդ տարիներու ծանր տաժանելի առօրեան, քաղաքական յաճախ վախցնող վերիվայրումները ակնյայտօրէն յուզած են զինքը:

Լ. Խրիսանթոփուլոսի հատորը հայկական շրջանակներու մէջ արձագանգ գտաւ 1993 Հոկտեմբերին դէպի Հայաստան թրքական ներխուժումի մը ծրագրին առնչուած էջերով («Յառաջ», Հոկտեմբեր 8): Ճիշդ է որ ուշագրաւ ու ցնցող յայտնութիւն մըն է այդ մէկը, յատկապէս նման անվիճելի, լուրջ աղբիւրով մը: Սակայն, ամբողջ հատորը ընթերցումի հետաքրքրական առաղձ է, պատկերելով Հայաստան մը, օտար դիւանագէտի մը ակնոցով: Դիւանագէտ մը որ իր պաշտօնին պարտաւորութիւններու սահմանէն աւելի լայն Հայաստանի մը ծանօթն ու բարեկամն է նոյն ատեն. անոր ժողովուրդին անցեալը, մշակոյթը կը հետաքրքրէ զինք, ինչպէս երկրին գեղեցկութիւնները, ու այդ բոլորին նկատմամբ անկեղծ հիացում կ'արտայայտէ ան:

Դեսպանին պաշտօնավարութեան շրջանը զուգադիպած է Հայաստանի ամէնէն դժան ամիսներուն. ցուրտ, մութ ձմրան երբ Ղարաբաղի պատերազմը տարուած պայքարին զուգահեռ, միջազգային դիւանագիտութեան աննպաստ արձագանգներով, հակազդեցութիւններով, լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ նոյնիսկ իրեն: Արդէն 180 էջնոց հատորին մէջ ամէնէն լայն տեղը բռնած նիւթն է ան, ռազմաճակատին զարգացումներով, անոնց դիւանագիտական շրջանակին մէջ գտած արժեւորումով, հետեւանքներով:

Այս նիւթին յատկացուած էջերու մէջ տեղ գտած է թրքական ներխուժումին մասին տեղեկութիւնն ալ: «Հայաստան _ Թուրքիա յարաբերութիւնները, 1993_ին» խորագրուած գլխուն մէջ Լ. Խրիսանթոփուլոս գրելէ ետք անկախ Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատելու համար Անգարայի պարտադրած պայմանները, Երեւանի համար անոնց անընդունելի բնոյթը, այսուհանդերձ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու տրամադրութիւնը, ապա Նախագահի խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանի եւ օրուան Արտաքին գործերու Նախարար Ր. Յովհաննէսեանի Թուրքիա այցերը, կ'ըսէ թէ շփումները միայն երկու արդիւնք ունեցան. Թուրքիա յօժարեցաւ հարիւր հազար թոն ցորեն փոխ տալ Հայաստանի եւ 1992 Դեկտեմբերէն 1993 Ապրիլ 300 միլիոն քիլօվաթ ելեկտրականութիւն ծախել. այս երկրորդ կէտը թէեւ չգործադրուեցաւ, Բաքուի բուռն հակազդեցութեան պատճառով: Թուրքիա նաեւ ընդունած էր որ Հայաստան մասնակցի Սեւծովեան տնտեսական գործակցութեան, հակառակ այդ ծովուն վրայ ոչ մէկ սահման ունենալուն:

Լ. Խրիսանթոփուլոս կը գրէ թէ Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը ազգային արժանապատուութեան առնչուած բան էր Թուրքիոյ համար: Անգարա պաշտօնապէս կը յայտնէր թէ խաղաղ լուծում մը կը փափաքի, բայց պարբերաբար Հայաստանի կը սպառնար զինուորական միջամտութեան մը հեռանկարով, առոր պատրուակ ցոյց տալով Մոսկուայի եւ Կարսի 1921_ի համաձայնագիրներով իրեն տրուած իրաւունք մը: Մինչդեռ, դեսպանը կը բացատրէ թէ նման իրաւունք մը Թուրքիոյ տրուած էր Աղեքսանդրապոլի (1920) համաձայնագրով որ չեղեալ հռչակուած էր վերոնշեալ երկու յաջորդներով. ուստի Թուրքիա ոչ մէկ իրաւունք կրնար պնդել Հայաստանի վրայ զինուորական միջամտութիւն կատարելու: «Ինչպէս աւելի անդին պիտի տեսնենք, լուրջ նախանշաններ կային հաւանական զինեալ միջամտութեան մը թրքական նպատակներուն մասին, 1993 Հոկտեմբերին: Երեւան միշտ լուրջ վերաբերում ցոյց տուաւ անոնց եւ այդ է պատճառը որ անկախ Հայաստանը համաձայնեցաւ Թուրքիոյ հետ իր սահմանին վրայ ռուսական զօրախումբեր ունենալու» կը գրէ ան (էջ 27):

Նշուած «աւելի անդին»ը 50 էջ ետքն է (77). 1993 Հոկտեմբերին, Ռուսաստանի Խորհրդարանի Նախագահ Ռուսլան Խասպուլաթովի (չէչէն) եւ փոխ-Նախագահ Ալ. Ռուցկոյի կողմէ Նախագահ Ելցինի դէմ ծայր առած շարժումը լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Երեւանէն Նախագահ Լ. Տէր_Պետրոսեան հեռաձայնելով զօրակցութիւն կը յայտնէ Ռուսաստանի Նախագահին: Նաեւ ժողովի կը հրաւիրէ Ազգ. ապահովութեան խորհուրդը որ ապահովութեան արտակարգ միջոցներ կ'որոշէ Հայաստանի համար: Խորհուրդը Հայաստանի զինեալ ուժերը ահազանգի վիճակին մէջ կը դնէ, երկիրը պաշտպանելու համար Թուրքիոյ հաւանական մէկ յարձակումին դէմ, եթէ հայեւթրքական սահմանին տասը հազար ռուս զինուորները նման պարագայի մը պարտադրուին անմիջապէս Ռուսաստան վերադառնալ: Այս տեղեկութիւնը իրեն հաղորդուած է նոյնինքն Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի կողմէ:

Ան, հիմնուելով բազմաթիւ աղբիւրներէ ստացած տեղեկութիւններուն, համոզուած է թէ Թուրքիա Ռուսաստանի պատահարներուն առիթը օգտագործելով պիտի փորձէ Հայաստան ներխուժել, պատրուակ դարձնելով քրտական հարցը կամ Նախիջեւանի պաշտպանութիւնը: Լ. Տէր-Պետրոսեան գաղտնի սպասարկութիւններու տեղեկագիրներէն իմացած է որ Թուրքիոյ Ազգ. ապահովութեան խորհուրդը նոր-նոր քննարկած է թրքական զօրքին Իրաք ու Հայաստան ներխուժելու կարելիութիւնը, ՓՔՔ-ի կեդրոնները մաքրագործելու համար: Արդարեւ, Հոկտ. 5-ի նոյն իրիկունը թրքական զօրախումբեր Իրաք կը մտնեն նշուած պատրուակով:

Յոյն դեսպանը կը գրէ. «Նոյն հարցին մասին Ֆրանսայի դեսպանը Հոկտեմբեր 11-ին ըսաւ ինծի թէ ֆրանսական լրահաւաք սպասարկութիւններու տուեալներով՝ Խասպուլաթովի ու Անգարայի միջեւ համաձայնութիւն մը գոյացած էր որ ի հարկին Թուրքիոյ արտօնուէր սահմանափակ արշաւանք մը կատարել Հայաստանէն ու Վրաստանէն ներս, քրտական հարցը եւ Աբխազիոյ ապահովութիւնը պատրուակ առնելով: Հայաստանի արշաւանքը պիտի կատարուէր, անմիջապէս որ Խասպուլաթով Հայաստանէն դուրս բերէր ռուսական զօրախումբերը: Այս տեղեկութիւնը աւելի ետք հաստատուեցաւ ԱՄՆ-ու պաշտօնակիցիս կողմէ: Ամբողջացնելու համար Հայաստանի համար կենսական այս եղելութեան պատկերը, կ'ուզէի նշել նաեւ Հայաստանի Պաշտպանութեան Նախարար Վազգէն Սարգսեանի Հոկտեմբեր 12ին ըսածը: Անգարա տեղեակ էր թէ լուրջ բաներ պիտի պատահին Մոսկուա, ուստի Սեպտեմբերէն սկսեալ Թուրքիա աւելցուցած էր Թուրքիա – Հայաստան սահմանին վրայի զինուորական ուժը: Նոյն ատեն, աւելցուցած էր Նախիջեւանի իր զօրախումբերուն թիւը: Ասոնցմէ զատ, Թուրքիա լարուած կացութիւն ստեղծած էր սահմանին վրայ, երբ Սեպտեմբեր 6-ին Թուրք զինուորներ փոքր զէնքերէ կրակ բացած էին Հայաստանի սահմանագիծին: Ռուսական զօրքերը չէին փոխադարձած: Սեպտեմբեր 22-ին թրքական զինուորական պատուիրակութիւն մը զօր. Հ. Ուզունի ղեկավարութեամբ Հայաստան այցելած էր, ՍԷ-ԽՍ-ՍԷ-Ը-ի ստուգումի առաքելութեամբ մը եւ ուզած էր այցելել Հայաստան – Ատրպէյջան եւ Հայաստան – Թուրքիա սահմանագիծերը: Հայկական զինուորական իշխանութիւնները չէին արտօնած որ Թուրք զինուորականները տեղւոյն վրայ քննեն այդ սահմանագիծերը, միայն դանոնք առաջնորդած էին հոն, ուղղաթիռով մը, որպէսզի չկարենան հայաստանեան պաշտպանութեան մասին զինուորական տեղեկութեան տիրանալ: Կառավարութիւնը գիտէր որ այնքան ատեն որ ռուսական զօրաբաժիններ կային Հայաստան, Թուրքիա պիտի չըյանդգնէր յարձակումի անցնիլ: Այս պատճառով էր որ Հոկտ. 2-3-ի այդ շաբաթավերջին Վ. Սարգսեան մնայուն հաղորդակցութեան մէջ էր ռուսական կողմին հետ որ ապահովութիւն կու տար թէ ռուսական զինեալ ուժերը զօրավիգ էին Ելցինի եւ ռուսական զօրքերը Հայաստանէն դուրս բերելու հարց չկար»:

Լ. Խրիսանթոփուլոս կ'ըսէ թէ միայն թրքական աղբիւրներ կրնան ստուգապէս ըսել թէ Մոսկուայի այդ տագնապին օրերուն ինչ էր իրենց իսկական նպատակը: Եւ եթէ օր մը Անգարա հաստատէ Ֆրանսայի ու ԱՄՆ-ու լրահաւաք գաղտնի սպասարկութիւններուն տեղեկութիւնները, ցոյց պիտի տայ թէ թրքական կառավարութիւնը նշուած շրջանին ինչ տեսակ դեր մը փորձեց խաղալ Կովկասի մէջ:

Թուրքիոյ առնչուած նման վախուպահ մըն ալ կ'ապրուի յաջորդ տարուան Փետր. 12_13_ին երբ Ղարաբաղի հայկ. ուժերը կը գրաւեն Օմարի անցքը: Նախօրեակին ատրպէյջանական երկու օդանաւ ռմբարկելէ ետք Իրանի օդային տարածքը, ռմբակոծած էին Մեղրին: Փետրուար 15-ին Արտաքին գործերու Նախարար Վ. Փափազեան ՕԹԱՆ-ի դեսպաններուն յայտնած էր թէ մտավախութիւն ունի որ Բաքու կրնայ լայնածաւալ պատերազմի մը ձեռնարկել Հայաստանի դէմ: Կարելի նկատած էր որ այդ մասին խօսուած ըլլայ Ալիեւի Անգարա այցին ընթացքին: Վախ ունէր որ Բաքու դըրդութիւն մը հրահրելով, Անգարան կը ստիպէր զինեալ միջամտութեան: Իր մըտավախութիւնը հիմնուած էր Հայաստանի հետ սահմանին վրայ թրքական զօրաբաժիններու անսովոր տեղաշարժին որ ՓՔՔ-ի դէմ շարժումի մը բնոյթը չունէր: Լ. Տէր-Պետրոսեան կացութեան տեղեակ պահած էր Ելցինը եւ խնդրած ՕԹԱՆ-ի երկիրներէն որ միջամտեն Անգարայի մօտ որպէսզի վերապահ մնայ:

ԱՄՆ-ու Երեւանի դեսպանը Հ. Կիլմոր շատ համոզուած չէ Վ. Փափազեանի մըտավախութիւններուն հիմնական բնոյթին. իրեն հետ հանդիպումէն ետք կը հեռաձայնէ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու Նախարար Հ. Չէթինին որ կ'ընդունի Ժ. Լիպարիտեանի Անգարա այցը եւ իրեն հետ հանդիպում մը: Այս վերջինին նպատակը պիտի ըլլար թափանցել Անգարայի բուն նպատակին եւ խնդրել որ Թուրքիա աւելի չինիչ դեր մը խաղայ շրջանին մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Caucasus Chronicles
Gomidas Institute Books, 2002

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ
ԿԱՄ
ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՅԵՐԹԸ

Վարած է կուսակցական պատասխանատու պաշտօններ: Կը մասնակցի Երեւանի մէջ գումարուած Հ. Յ. Դ. Ընդհ. Ժողովին, 1919_ին: Կը ճամբորդէ Աւստրիա, Ֆրանսա, Անգլիա: Երբ քեմալականները իշխանութեան կը տիրանան, կ'անցնի Սոֆիա, բայց կը շարունակէ օրը օրին խմբագրական հասցնել «Ազատամարտ»ի, որ յետագային պիտի կոչուէր «Մարմարա», որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, հաւատարմօրէն հայերէնով: 1924_ին կ'անցնի Փարիզ, կը մասնակցի Հ.Յ.Դ. Ժ. Ընդհանուր Ժողովին ուր կ'ընտրուի Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամ:

1925 Օգոստոսին կը հիմնէ «Յառաջ»ը, նախ երկօրեայ, եւ 1927 Յունուարէն ետք՝ օրաթերթ: Թերթը կը դադրի Բ. Աշխարհամարտին, բայց գաղտնօրէն կը հրատարակէ Հայկաշէն եւ Արածանի գըրական հաւաքածոները: Պատերազմի աւարտին, 1945 Ապրիլ 8-էն ետք, կը վերսկսի հրատարակել թերթը: Կուսակցական պարտականութեամբ կատարած ճամբորդութիւնները առիթ կ'ըլլան ծանօթանալու աշխարհացրիւ հայ գաղութներուն: Օրագրութիւններ, որոնք սահուն ոճով, կացութիւններու եւ տիպարներու ներկայացումով, գրական էջեր են, առանց ճիգի, իրականութեան դրոշմով:

Գրած է նաեւ ծածկանուններով: Ունի թարգմանութիւններ:

Մահ՝ 1957 Յունուար 26-ին: Ազգային յուղարկաւորութիւն:

... Եթէ հերոսութիւն է պատնէշի վըրայ մնալ զէն ի ձեռին, մահ տալ եւ ըստանալ, ինչպէս կ'ըսէ յեղափոխական երգը, նոյնքան հերոսութիւն է աւելի քան վաթսուն տարի, ամբողջ կեանք մը, հովի ու փոթրիկի դէմ, ծառայել սեփական ժողովուրդին, անոր դատին եւ մըշակոյթին: Շ. Միսաքեան, իր ծառայութեան ճամբուն վրայ, քիչ տեղ ձգեց իր գրագէտի եւ բանաստեղծի հակումներուն: Մամուլը, հրապարակագրութիւնը, կը կլանեն: Կլանեցին նաեւ զինք:

Բայց, եւ այս շաղկապը կ'ուզեմ որ ընդգծուի, այս անձի ամէն օր շարժող գրչին արտադրութիւնը, որ ամէն օր թուղթ տպող մամուլը կերակրած է, պահած է որակ, հրապարակագրութեան տալով անոր ազնուականութեան գրական տիրոյթ: Հակառակ արեւմտահայութեան կրած ծանր հարուածին, այդ արմատախիլ ժողովուրդի աշխարհաբարը շարունակուեցաւ յղկուիլ նաեւ իրմով, հակառակ շրջապատի մշակոյթի եւ լեզուի ամէնօրեայ ազդեցութեան: Քաղաքական իմաստութիւն էր իրեն համար, բարեբախտաբար նաեւ ուրիշներու, արեւմըտահայերէնի պաշտպանութիւնը եւ զարգացումը, որպէս բռնագրաւուած հայրենիքի տիրութեան գիտակցութեան առանցք:

... Արեւմտահայ դարին մտաւորականներու ուղիղ գծին վրայ, Շ. Միսաքեան, գիտել կու տայ Նարդունի, եղած է ազգային-քաղաքական վաւերականութեամբ դրոշմուած քաղաքական գործիչ: Ընկերվարական եղած է, ինչպէս իր պատկանած կուսակցութիւնը, բայց հաւատացած է որ հայ ժողովուրդը ինք է իր ճակատագրին տէրը, այսինքն, ժողովուրդը եւ ոչ ամիրան, կամ ջոջը, կամ կղերը: Այսպէս է որ Շ. Միսաքեան արդիական է, նաեւ անոր համար որ իր գիտած եւ դատած հայաշխարհը դեռ կը մնայ ջոջի եւ կղերի տիրապետութեան տակ: Զարմանալի է, որ մեր օրերուն տակաւին մարդիկ կան որոնք չեն հաւատար իսկական ժողովրդավարութեան ըստեղծագործ ուժին, իսկ մեր պարագային՝ անոր զօրաշարժ յառաջացնելու առաքինութեան: Առանց ժողովրդավարութեան, ընկերութիւնները կը խամրին:

Հսկաներ են հայ հրապարակագրութեան մեծ դէմքերը, որոնց ներկայութեամբ հայ թերթեր շարժում ստեղծեցին, անկորնչելի դրոշմ դրին ժամանակին վրայ, մեր պատմութեան վրայ, քանի որ այլոց կարծիքները չկրկնեցին. Արծրունի, Վահան Նաւասարդեան, Շաւարշ Միսաքեան, Թէօլէօլեան, Վարդան Գէորգեան, Գերսամ Ահարոնեան, Սարգիս Զէյթլեան: Աշակերտ էինք, մեր չունեցած գումարներով Գահիրէի Յուսաբերը կը դնէինք...: Յուսաբեր դիմագիծ ունէր, պատգամ կը փոխանցէր, ինչպէս այդ ըրաւ Շ. Միսաքեան, շուրջ երեսուն տարի, այն միջոցին երբ հայրենահանուածներով կը կազմաւորուէր ֆըրանսահայութիւնը: Աւանդը պահուած է եւ կը շարունակուի, երբ Յառաջ, օրինակելի քաջութեամբ, լոյս կը տեսնէ հայերէնով, երբ ուրիշներ զինաթափ կ'ըլլան:

1884-ին ծնած Շ. Միսաքեան, տասնըվեց տարեկանին արդէն կը գրէ այդ օրերու թերթերէն Սուրհանդակի մէջ, ինչպէս ըսինք: Աւելի քան կէս դար չկասած երթ մը, ծառայութիւն մը որ ասպարէզ չէր, այլ՝ կոչում: Եւ որովհետեւ կը հաւատար իր կոչման, ժողովուրդը իրեն տուաւ հեղինակութիւն, քարիզմ: Ան ունեցաւ մանաւանդ տեսիլք: Այդ տեսիլքն է որ իր հիմնած Յառաջ թերթը պիտի դարձնէր արմատախիլ սերունդի ինքնա-

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի. — Հայաստանեան պատկերները կը շարունակուին կարճ ընդհատումներով:

գիտակցութիւն նուաճելու ներշնչարանը, բեմը, պահելու համար ազգային արժէքները, հայրենիքի ազատագրութեան տենչը, մշակոյթը իր բոլոր արտայայտութիւններով, մշակոյթը եւ լեզուն, լեզուն որ Տ. Մխաքեանի գրչին տակ հոսուն, ճկուն եւ անխարդախ հայերէն է: Ինչպէս հարազատ հայ մտաւորականները, ինք եւս գիտէր որ մեր ազգը, մեր դժուար պատմութեան ընթացքին, հակառակ մեր վրայ ծանրացող բռնատիրութիւններու, ինքնութիւնը պահած էր, պահելով լեզուն: Իր ցանկութիւնն էր որ երիտասարդութիւնը փարի, կառչի մայրենիին, կարենալ տոկալու եւ տեւելու համար: Իր կտակած մեծ ժառանգութիւնը, որուն տէր չըլլալ դաւաճանութիւն է մեծ Հայուն, գաղափարի գինուորեալին հանդէպ:

Խօսքը տանք իրեն.

Մենք տաշեղներ ենք այն զարհուրելի յորձանքին մէջ որ եւրոպական քաղաքակրթութիւն կը կոչուի, որուն ալիքները կը քշեն կը տանին, կը տարրալուծեն ամէն բան: ... Այս հիւրընկալ այլ համայնակուլ ափերուն վրայ, մեր հայրենակիցները պիտի ջանան զարգացնել իրենց ազգային գիտակցութիւնը, պահել լեզուն որ միակ թանկագին աւանդն է, ուժ տալ մայրենի դաստիարակութեան, եւ արտասահմանի, մոռնալ շատ մը ասիական ունակութիւններ եւ նորոգուիլ անոր կեանքի բարիքներով:

Յառաջ, 1925 Օգոստոս 2

... Տ. Մխաքեան, Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին իր լոյս ընծայած Արծանի պարբերագրքին մէջ, 1944-ին, ունի ուշագրաւ յօդուած մը, խորագիր՝ Յանուն Լեզուի Անկախութեան: Կը ճշդէ որ չառաջնորդուիր թթու ազգասիրութեան կամ քարացած հայկաբանութեան տենչով, այլ կ'ուզէ մատնանշել երեւոյթ մը որ անխափան կը շարունակուի հարիւր տարիէ ի վեր: Այժմ կրնանք ըսել՝ աւելի քան հարիւր յիսուն: Կը խօսի օտար տիրապետութեան գործած աւերին մասին: Այդ օտարն ալ՝ թուրք-թաթարական է, ներկայ պարագային: Գիտակցաբար դուրս ձգած եմ ռուսական-եւրոպականը, որ ուրիշ բան է, նոյնքան կըսկըծալի ու վրդովիչ: Եթէ պարէր, պիտի յայտնէր որ ներկայի աւերը աւելի հեղեղային է եւ աւերող, քան Թուրք-Թաթարականը: Այս հաստատումներէն անդին անցնելով, աւելի քան կէս դար հեռաւորութենէ, հարց կու տամ ժամանակակիցներուս, Հայաստան եւ Սփիւռք, Երեւանէն Պուէնոս-Այրէս. Քաղաքական եւ ընկերային անկախութեան տարրական պայմաններէն մէկն ալ մայրենի լեզուի ազատագրումը չէ՞: ... Մնաց որ, մեր մայրենի լեզուն այնքան աղքատ չէ, ուրիշին դուռը ափ առնելու համար...

...Մեծ հրապարակագիրը ոչ միայն հայերէնի մաքրութեան եւ զտման ջատագով էր -կորսուող առաքինութիւն մըայլ նաեւ սէրն ու վարժութիւնը հայերէնի գործածութեան, բանաւոր եւ գրաւոր, փոխանցեց սերունդի մը, որ ճողոպրած էր Եղեռնէն, գրկուած էր հայկական վարժարանի բարիքէն: Անոնք կոչուեցան Յառաջի սաները, որոնց ուսուցիչը եղաւ Տ. Մխաքեան, քաջալերեց, մղեց գրելու: Եթէ մեծանուն գրագէտներ չեղան, ինչ փոյթ, հանդիսացան այդ գիրին եւ բանին սպասարկուներ, իրենց տուներուն մէջ որակ տուին հայերէնի: Անոնց ստորագրութիւնը Յառաջի մէջ խորհրդանիշ էր վերապրումի, կենսունակութեան, ժողովուրդ տարրի: Դպրոցի մը գրասեղաններու եւէ նստած եւ հայերէն սորված մարդիկ չէին ասոնք, բայց հայերէն խօսեցան եւ գրեցին: Հայկական երկրորդական վարժարան կամ համալսարան աւարտածներ, դժբախտաբար, այդ բծախնդրութենէն յաճախ ձեռք քաշած են: Ի հարկէ, իրենք ունեցան այդ ազնիւ գիտակցութիւնը, բայց նաեւ ունեցան իրենց ուսուցիչը, որ թերթը չսահմանափակեց կազէթի կամ, ինչպէս սովորութիւն ունինք ըսելու, արդար արհամարհանքով, ղազէթայի նեղ սահմաններուն մէջ, ցնցող լուրերով եւ պսպղուն նկարներով, միջավայրի թերթերու կապկումով, ոճ եւ լեզու, որոնք հասոյթի աղբիւր կրնան ըլլալ, միջոց ըլլալ ինքնահաստատման եւ ինքնարդարացման:

Օտարացման դէմ այս պայքարի այլ մէկ արտայայտութիւնն է հայերէնով հայկական թերթը: Իր սերունդին համար, որպէս նոր հաստատուողներ, տեղական լեզուին տիրապետել անհրաժեշտութիւն էր: Այդ լարուած ճիգին պատճառով, տեղի տուաւ հայերէնը, գործնապաշտութեան եւ հոգեկան բարդոյթներու ճնշման ներքեւ: Այս բացասական ընթացքը կանգ չէ առած, դարձած է սովորական երեւոյթ, եւ տեղատուական դիրքերէ մեկնող քաջալերանք: Տ. Մխաքեան չխորհեցաւ բնաւ որ նոր կազմուող գաղութի անդամներուն պատշաճեցման ճիգին հետեւելով ինք եւս Ֆրանսերէնով էջ բանայ թերթին մէջ: Ազգային ինքնապաշտպանութեան առողջ բնազդով, նոր կազմուող գաղութը ուզեց պահել մշակութային հարազատութեան մթնոլորտի մէջ: Զարմանալի չէ այս վերաբերումը, երբ կը ծանօթանանք իր ազգային - քաղաքական հանգանակներուն: Իրեն համար ազգային անկախութիւնը կը պայմանաւորուէր նաեւ ազգային լեզուի անկախութեամբ: Այսօր եւս, անհրաժեշտ է այս մտածումը բանալ իր խորքով:

Ե. Պ.

(Շար. 2)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ
24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6-ին Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կազմութեան 24-րդ տարեդարձին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի երեք անձերու շնորհած «Կոնդակ»ին եւ երգչախումբի հիմնադիր - ղեկավար Խաչիկ Եըլմազեանի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ պատուոյ բարձր շքանշանով պարգեւատրման առթիւ:

Օրուան պատարագիչն էր Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան: Իսկ Կոմիտասեան պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը կատարուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի: Թէեւ կարգ մը մեներգիչ - մեներգչուհիներու ներկայութիւնը եկած էր փայլ մը եւս աւելցնելու երգեցողութեան, բայց երգչախումբը զերազանցօրէն յուզումնալից եւ ներդաշնակ մեկնաբանեց պատարագը, արժանանալով բացառիկ գնահատական արտայայտութիւններու ի մասնաւորի գաղթական շրջաններէ ժամանած Ֆրանսացիներու կողմէ, որոնք առաջին անգամ առիթը ունեցած էին ունկնդրելու այսքան գեղեցիկ արարողութիւն մը:

Պատարագի գրեթէ վերջաւորութեան, մեծարեալները տեղ առին դասին մէջ, մինչ ներկաները յոտնկայս կը հետեւէին, Տարօն Եպիսկոպոս մի առ մի կարդաց Գարեգին Բ.ի ուղարկած «Կոնդակ»ները եւ յանձնեց, նախ՝ դաշնակահարուհի - ուսուցչուհի՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եըլմազեանի, որ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբէն ներս 24 տարիներու ընթացքին տարած է անձնուիրաբար աշխատանք, մեներգչուհի՝ Տիկին Եւա Արթինեանի եւ մեներգիչ՝ Անդրանիկ Մինասեանի, իրենց տասնեակ տարիներու Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթի մատուցանած ծառայութիւններու համար: Ապա Տարօն Եպիսկոպոս եկաւ զարդարել կուրծքը ղեկավար Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ շքանշանով: Բաւականին յուզիչ պահ մըն էր, տրուած ըլլալով թէ՝ կը գնահատուէր անձ մը, որ անխոնջ, յարատեւ, յամառօրէն փարած հայ եկեղեցւոյ եւ մշակոյթին, մօտ 50 տարիներ շարունակ աշխատած էր եւ դեռ կ'աշխատէր: Յուզիչ էր նաեւ այն պատճառաւ թէ՝ երկար տարիներու ընթացքին Կաթողիկոսի կողմէ շնորհուած շքանշան մը մուտք չէր գործած Մարսէյլ:

Նկատի առնելով թէ կային յարգելի թիւով ոչ հայ ներկաներ, Տարօն Եպիսկոպոս (Ֆրանսերէնով) եւս հակիրճ անդրադարձ մը ըրաւ խրախուսիչ մեծարեալի նուիրեալ աշխատանքին, ծառայութեան ոգիին մասին:

Այս տպաւորիչ արարողութենէ վերջ, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, երգչախումբէն անդարձ բաժնուած՝ խումբի վարչական նախագահ Արշամ Պապայեանի եւ 11 անդամ - անդամուհիներու հոգիներու խաղաղութեան համար: Հոս անկարելի է չյիշատակել, այս արարողութեան ընթացքին երգուած՝ Ալէքսանտր Յարութիւնեանի «Գթա՛ Տէր» շարականի քառաձայն երգեցողութեան գեղեցիկ, տպաւորիչ եւ սրտայոյզ մեկնաբանումը, ուր մեր աչքէն չվրիպեցաւ ներկաներէն շատերու արտասուալից աչքերը:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութիւններու, հիւրերը մեկնեցան Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ:

Ոչ մէկ չափազանցութիւն կայ եթէ ըսենք թէ արտասովոր խանդավառութիւն կար: Գրեթէ միշտ ներկայ ըլլալով Մայր Եկեղեցիէն ներս, հաստատ կրնանք ըսել թէ՝ երկար ժամանակէ ի վեր չէինք տեսած այսքան հոծ բազմութիւն, թէ՛ եկեղեցւոյ, թէ՛ սրահին մէջ, որ ապացոյցն է թէ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը արդարացուցած է իր առաքելութիւնը, չահած՝ ջերմ համակրանք, եկեղեցիներէ, մշակութային, մարզական եւ այլ հաստատութիւններէ, մէկ խօսքով՝ գաղութէն ներս: Իր ներկայութիւնը դարձած՝ անհրաժեշտութիւն:

Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ, ուր դժբախտաբար շատեր չկարողացան մտնել, տարեդարձի բացման խօսքը արտասանեց Մայր Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան Ատենապետ՝ Տօքթոր Ռոպէր Ապիլլաքեան: Ան իր եւ իր ընկերներու անունով շնորհաւորեց պարգեւաւորները, շեշտելով Տէր եւ Տիկին Եըլմազեանի տարած լուրջ եւ բծախնդիր աշխատանքը: Անոր յաջորդեց Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի վարչական պատասխանատու Պ. Ֆրէտէրիկ Զամանթեանը: Այս վերջինը ջերմ խօսքերով վեր առաւ երգչախումբին 24 տարիներու ընթացքին տարած գործունէութիւնը Մարսէյլի, Ֆրանսայի եւ օտար երկիրներու մէջ: Գնահատանքով ողջունեց ղեկավարը, խումբի անցեալի եւ ներկայի բոլոր անդամները, դրուատելով անոնց նուիրական աշխատանքը:

Ապա խօսքը տրուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադիր - ղեկավար՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի, որ ըսաւ ի մէջ այլոց. -

«Փա՛ռք նախախնամութեան: Այսօր քառորդ դարու անդուլ աշխատանքէ վերջ, կը տեսնենք, կը զգանք եւ կ'ապրինք անցեալ երազներուն, իտէալներուն իրականացումը: Երազներ, իտէալներ, որոնց իրագործման մարդիկ չէին հաւատար տարիներ առաջ: Այո՛, չէին զգար արուեստի՝ յատկապէս երաժշտութեան կարեւորութիւնը եկեղեցական, ազգային եւ ընկերային կեանքէն ներս:

Այսօր կը տօնախմբենք Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի 24-րդ տարեդարձը: Տարեդարձները ինծի համար առիթներ են յարգանքի տուրք մատուցանելու եւ երախտագիտութեամբ նշելու այդ հոգիները: Ես ինչպէ՞ս կրնամ չյիշել՝ Մայր Եկեղեցւոյ անցեալի հովեւոր հովիւը, այժմու Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ՝ բարձրաշնորհ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Պեքճեանը, ողբացեալ Տիրան Խայիկեանը, որոնք յղացան միտք՝ նոր երգչախումբ մը կազմելու: Գիշեր եւ ցերեկ աշխատեցան այդ միտքը տարածելու, համապատասխան նիւթական - բարոյական պայմաններ ստեղծելով, գաղութէն ներս՝ երաժշտութեան ճամբով նոր եռանդ, նոր ուժականութիւն մը մէջտեղ բերելու համար: Այսօրուայ պէս կը յիշեմ թէ Գարեգին Արք. ինչ ջերմ խանդավառութեամբ, անհրաժեշտ երջանկութեամբ, տունէ - տուն շրջեցաւ մեզի հետ անդամներ գտնելու, գանոնք համոզելու, եւ հայու մնացորդաց բեկորները, նաեւ «Սահակ - Մեսրոպ»ի երդիքին տակ միատեղելու համար: Երախտագիտութեամբ կը յիշեմ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ ողբացեալ՝ Արծրունի Զըրաշեան եւ Ռընէ Աթոյեանը, որոնք իրենց մնայուն կեցուածքով դիւրացուցին եւ քաջալերեցին տարուած աշխատանքը: Ես չեմ կրնար մոռնալ երգչախումբի վարչութեան առաջին նախագահ եւ երաժշտութեան իրաւ սիրահար ողբացեալ՝ Արշամ Պապայեանը, որ ոգի ի բռին աշխատեցաւ, երգչախումբը հաստատ հիմերու վրայ դնելու, դայն հայ թէ Ֆրանսական շրջանակներու մէջ ծանօթացնելու համար: Ան երջանկացաւ ծառայելով, ուրախացաւ անոր յաջողութիւններով» Խ. Եըլմազեան իր խօսքը շարունակեց շնորհակալութիւն յայտնելով Տարօն Եպիսկոպոսի որ տարիներ շարունակ խումբին հանդէպ ցուցաբերած է հայրական քաջալերական մօտեցում, նաեւ յանուն մեծարեալներուն իր կատարած միջնորդութեան համար Գարեգին Բ.ի մօտ: Շնորհակալութիւն նաեւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամներուն եւ բոլոր անոնց որոնք տարիներէ ի վեր կը տանին երգչախումբին նիւթական եւ բարոյական բեռը:

Խօսակցութիւններու աւարտին, կատարուեցաւ գեղարուեստական բաժին մը: Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը ներկայացուց 3 երգեր՝ Խաչատուր Աւետիսեանի «Հովիւի Երգ»ը մեներգչութեամբ՝ Անդրանիկ Մինասեանի, Ալէքսանտր Յարութիւնեանի «Հայկական Քանթաթ»ը, մեներգչութեամբ՝ Անի Եըլմազեան եւ Նուպարիկ Տէր - Մինասեանի, եւ Արա Պարթեւեանի «Կենաց Երգ»ը, ստեղծելով աւելի եւս խանդավառութիւն սրահին մէջ:

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը տարի մը եւս ծերացաւ: Բայց խորքին մէջ, անցնող ամէն տարի ոչ թէ զայն կը ծերացնէ այլ կ'աւելցնէ անոր արժանիքները, փորձառութիւնը, հասունցնելով եւ հասցնելով զայն բարձր եւ որակաւոր մակարդակի: Խումբի բոլոր անդամ - անդամուհիներու, դաշնակահարուհիին եւ ղեկավարին կը մաղթենք նորանոր տարեդարձներ, եւ ինչու չէ դարեդարձներ, ըսելով՝ «ձեր ջանքերը ըլլան յարատեւ եւ ձայներնիդ անսպառ»:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Հոկտեմբեր 11

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Հոկտ. 4, երեկոյեան Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան Ժ. Մարանճեան սրահին մէջ, յիշատակելի իրադարձութիւն մը տեղի ունեցաւ: Երեկոյթը կազմակերպած էր Իզեր նահանգի հայկական միութիւններու դաշնակցութիւնը Կրընոպլ, Շաս Սիւռ Ռոն, Շաւիլեօ, Փոն տը Շերի, Լա Թուռ տիւ Փէն, Շանսիօ, Վիէն եւ այլն: Ճաշակով յարդարուած սրահին մէջ ներկաները տեղ գրաւած էին մինչ Խորհրդարանի անձնաւորութիւնները տեղ գտած էին բեմին վրայ, Ֆրանսական եւ հայկական դրօշներու ներքոյ: Կրընոպլի երեսփոխան - քաղաքապետ Մ. Տէսթօն եւ երեսփոխաններ՝ Ռ. Քալլիաւ, Ժ. Պիեռի, Տ. Միկօ, Պ. Սօժէ, Ա. Մուանէ - Պրէսան, Ա. Տալիտ:

Օրուան պաշտօնական հիւրն էր Ալեքսի Կէօվճեան:

Տ. Մարանճեան, Միութեան կողմէ Հայ Մշակոյթի Տան նախագահուհի Տ. Մոնիք Ադամեանի եւ գաղութին անունով, իր բարի գալուստի եւ շնորհակալութեան խօսքը ուղղեց ներկայ անձնաւորութեանց եւ յաջորդաբար խօսք տըւաւ անոնց:

Անոնք իրենց կարգին շնորհակալական խօսքերէ ետք, գնահատեցին Ֆրանսահայերու երկար տարիներու ընթացքին ունեցած հաւատարմութիւնը, ազնուութիւնը, կամքի զօրութիւնը եւ աշխատասիրութիւնը: Դատապարտեցին Թուրքիոյ անարդար կեցուածքը եւ ուրացումը հայկական ցեղասպանութեան: Խոստացան մինչեւ վերջ պայքարիլ հայ ժողովուրդի կողքին, որպէսզի ճշմարտութիւնը չմոռցուի: Ապա, պաշտօնապէս միաձայն ստորագրեցին Թուրքիոյ ժխտումին դէմ առաջարկ մը: Պահը յուզիչ էր եւ քաջալերական: Ներկաները յոտնկայս երկա՜ր ծափահարութիւններով իրենց երախտագիտական զգացումները ներկայացուցին եւ լսեցին հայկական եւ Ֆրանսական փառերգները: Երեկոն վերջ գտաւ բարեկամական քօքթէյլով մը:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10·45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ – Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

⁂

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES

organisée sous l'égide de **l'Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées**

le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h

Fête des Quatre Saints Evangélistes dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

15ᵉ CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 15-ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

JIRAIR AVEDISSIAN

Deux pièces

- **L'ILE DE DIXON**
- **UNE FOIS LA NUIT**

ԺԻՐԱՅՐ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

երկու թատերկներ

ԴԻՔՍՈՆ ԿՂԶԻՆ

(գրուած՝ 1969–70 թ.)

Մէկ գործողութեամբ

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԳԻՇԵՐԸ

(գրուած՝ 1970–71 թ.)

Մէկ գործողութեամբ

Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 16-ին

Dimanche 17 Novembre à 16 heures

■

GUEVORG SARKSIAN

- **1937 / Une heure de cauchemar**

ԳԷՈՐԳ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

1937 / ՄՂՁԱՒԱՆՋԻ ՄԷԿ ԺԱՄ

(գրուած՝ 1991 թ.)

Դրամա

Մէկ գործողութեամբ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, ժամը 16-ին

Dimanche 15 Décembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

118, rue de Courcelles - 75017 Paris

M° Courcelles

Մուտք՝ 5 Եւրօ:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Օրիորդ Իրէն Պառաւեանի մահուան առթիւ, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ համայն Պառաւեան ընտանիքին եւ մասնաւորաբար մօր՝ ընկերուհի Եղսանոյշ Պառաւեանին: Այս առթիւ մասնաճիւղս 50 Եւրօ կը նուիրէ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պէլֆոնթէնի ամառնային կայանին: Նոյն տխուր առիթով մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է. – Մատոյեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան 30-ական Եւրօ, Յովհաննէս Պառաւեան 60 Եւրօ, Ալֆրէտ Պառաւեան 40 Եւրօ, Էրիք Պառաւեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան 35 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան 50 Եւրօ, Զարդարեան ընտանիք 46 Եւրօ, Տիկին Պրիժիթ Պուսաք 20 Եւրօ, Օր. Մարալ Ասատուրեան 50 Եւրօ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ը. Օ. Հ. Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները 2002-ի Յուլիսէն Սեպտեմբեր ամիսներու ընթացքին. – Տոքթոր Ժ. Լ. Զատիկեան 355 Եւրօ, Պր. Վազգէն Մելտոնեան 100 Եւրօ, Պր. Ժ. Գ. Մաղարեան 36 Եւրօ, Պր. Ֆելիքս Մատիլեան 18 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սալմալեան 48 Եւրօ, Տոքթոր Ժ. Գ. Լարճնտ 50 Եւրօ, Ռաֆայէլ Անքասուա 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Աչճեան 32 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Խաչատուրեան 36 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Շահպազեան 40 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ադամեան, Տէր եւ Տիկին Թ. Նուպար 50-ական Եւրօ, Պր. Փիէր Քէօսէեան 20 Եւրօ, Տիկին Լիսափ Շեռոյեան 50 Եւրօ, Տոքթոր Ս. Գազանճեան 400 Եւրօ:

A l'occasion de la manifestation **«Lire en fête»**

LA MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS de la Cité Internationale Universitaire de Paris

vous convie

à une **RENCONTRE LITTERAIRE** avec

Allain GLYKOS

Maître de conférences à Bordeaux-I
Rédacteur en chef
des Cahiers art et science
et écrivain

Auteur de

«PARLE MOI DE MANOLIS», Ed. de l'Escampette, 1997
voyage sur les traces de l'enfance de son père, grec d'Asie Mineure, exilé en 1922

«LE SILENCE DE CHACUN», Ed. de l'Escampette, 2002
perte et douleur de deuil : l'énigme d'une peine universelle

le Dimanche 20 octobre à 15 h

à la Maison des Etudians Arméniens
57, Bd. Jourdan, 75014 Paris
Métro : Pte d'Orléans /
RER : Cité Universitaire

— Entrée libre dans la limite des places disponibles —

Avec le soutien du Centre National du Livre

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՅԻՇԱՏԱԿԻ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի Հոկտեմբեր 20-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ (ռիւ Արթիւր Միշօ) իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին:

Ցետ արարողութեան՝ մատաղ:

⁂

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant»
d'Alfortville

présente

«WELCOME HOME»

Une comédie musicale d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux,
Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène

NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

Կապոյտ Խաչի Անիէրի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 460 Եւրօ Տիկին Սթելլա Պագըրճեանէ իր մօր՝ Աննիկ Պագըրճեանի մահուան 20-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

TELEVISION
FRANCE 2

Foi et traditions des chrétiens orientaux
Dimanche 20 octobre 9h30
La communauté arménienne de Vienne (Autriche)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LE CENTRE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE
et L'UGAB-JEUNES
organisent
une présentation de l'ouvrage

DU

Dr YVES TERNON

MARDIN 1915,
Anatomie pathologique d'une destruction
(tome IV de la Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine)

le vendredi 18 octobre à 20 h 30

au Centre Culturel
«Alex Manoogian» de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(métro : Courcelles)

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

Narek **DOURIAN**

ET SA TROUPE

dans

Welcome to Glendale

le **Vendredi 18 octobre à 20 h 30**
dans la SALLE DES FETES DE L'ECOLE

Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

P.A.F. Adultes 16 euros
Enfants 8 euros

Réservations et renseignements au 01 43 81 01 72.

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3ᵉ

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Vernissage : le vendredi 18 octobre, de 19h à 21h.

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

— Entrée libre —

Métro :
République - Filles du Calvaire

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)

Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN

Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...

— Entrée libre —

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques

— Entrée libre —

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18
VENDREDI
18 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78-Դ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.538 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.538

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ-ՓԱՐԻԶ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Շիրաքի ազդարարիր

Հոկտեմբեր 16-ին, Ջորեքշաբթի իրիկուն, մթնոլորտը բաւական լարուած էր Միացեալ Նահանգներու եւ Ֆրանսայի միջեւ: Պուշ կը յայտարարէր որ ԱՄՆ վճռական դերը պիտի բռնեն Ֆրանսայի նկատմամբ: Նախագահին համար, Ֆրանսայի դերը, Իրաքի հարցին կապակցութեամբ, անընդունելի է Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ եւ ալ աւելի անընդունելի Շիրաքի ելոյթը Եգիպտոսի մէջ: Արդարեւ, ամբողջ օրը կարելի չէր եղած բանաձեւի մը բովանդակութեան շուրջ համաձայնիլ եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ ալ, Շիրաք չէր վարանած յայտարարելու. - «Ֆրանսա, մնայուն անդամ Ապահովութեան Խորհուրդին պիտի ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնները», ինչ որ ուրիշ բան չի նշանակեր քան վեթոյի իր իրաւունքին գործադրութիւնը: Ֆրանսայի Նախագահը դեռ շեշտած է. - «Այդ շրջանը յաւելեալ պատերազմի մը կարիքը չունի, երբ կարելի է խուսափիլ»: Միեւնոյն ատեն, ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարը՝ Գ. Փաուըլ, ինչպէս կ'ընէր Պուշ, կը հրաւիրէր ՄԱԿ-ի անդամ երկիրները, որ ստանձնեն իրենց պատասխանատուութիւնները պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը եւ կը կրկնէր Պուշի պէս որ որոշած է «ամէնէն մեծ վճռականութիւնը ցոյց տալ Փարիզի նկատմամբ»: Սպիտակ Տան բանբերը աւելի չափաւոր էր եւ կը յայտնէր թէ Պուշի խօսքերը ուղղակի Ֆրանսայի չէին վերաբերեր: Նիւթ մը որ նոյն օրը կը ծեծուէր երկու նախարարներու միջեւ այսինքն՝ ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարին եւ Ֆրանսայի Պաշտպանութեան նախարարուհի՝ Մ. Ալիօ-Մարիի միջեւ, այս վերջինը օրերս Ուաշինկթըն կը գտնուի:

Շիրաք, զոր Եգիպտոսի նախագահը՝ Մուպարաք կը ներկայացնէր որպէս «բարեկամ մը, եղբայր մը» բացօթեայ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին չէ ծածկած, որ, Ֆրանսայի համար Մերձաւոր-Արեւելքի կացութիւնը «վտանգաւոր եւ անհանգստացուցիչ է»: Այս այցելութեան առթիւ է որ Շիրաք աւելի խիստ լեզու գործածած է, քանի որ կրկնած է որ Ֆրանսա կ'ուզէ առաջքն առնել պատերազմի մը եւ այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ այլընտրանք կը բացառէ, այսինքն՝ ձեռնպահութիւն կամ վեթօ (Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ): Իր ներածականին մէջ, Շիրաք ըսած էր որ Ֆրանսայի նպատակն է այնպէս ընել որ «Իրաք զանգուածային բնաջնջման զէնք չունենայ իսկ եթէ ունի կարենալ ըլլայ ձեռնարկել անոնց բնաջնջման» և աւելցուցած. - «Պատերազմը վատթարագոյն լուծումն է զոր մարդ կրնայ նկատի ունենալ եւ ուրեմն ամէն ինչ պէտք է ընել խուսափելու համար»:

Շիրաքի համար, եթէ քննիչները գան եւ ըսեն որ չեն կրնար իրենց պաշտօնը կատարել հարկ եղած պայմաններուն մէջ եւ եթէ Իրաքցիք արգելք հանդիսանան, այն ատեն Ապահովութեան Խորհուրդին կը մնայ կրկին հաւաքուիլ քննելու համար հարցին իրողութիւնն ու տարողութիւնը:

Այս վճռական խօսքերէն ետք է, որ Ժ. Շիրաք բացումը կատարած է Աղեքսանդրիոյ գրադարանին, կառուցուած հին ուր կը գտնուէր իր հնադարեայ նախորդը ու իր հիացումը կը յայտնէր այդ սքանչելի իրագործման համար, որ լաւագոյնս կը մարմնաւորէ եգիպտական մշակոյթին կամքը իր տեղը հաստատելու աշխարհի մշակոյթին ծոցը: Եօթը յարկանոց, Պիպլիոթեքա Ալեքսանդրինան կ'ուզէ ժառանգորդն ըլլալ այն հռչակաւոր կառոյցին որ անցեալին, համախմբած էր աշխարհի գիրքերու մեծագոյն հաւաքածոն: Այս նոր կառոյցը արժած է 121 միլիոն տոլար:

Եգիպտոսէն Շիրաք եւ կինը կ'անցնին Պէյրութ, ուր կը բացուի Ֆրանսախօսութեան 9-րդ վեհաժողովը: Իրենց կ'ընկերանան Արտաքին եւ Համագործակցութեան նախարարները: Շիրաք պիտի այցելէ նաեւ Սուրիա եւ Յորդանան:

ՄԱԿ-ի քննիչներու պետը՝ շուէտացի Հանս Պլիքս յայտարարած է Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ որ քննիչները պիտի չկարենան Իրաք երթալ Հոկտեմբեր 19-ին, ինչպէս նախատեսուած էր, քանի Ապահովութեան Խորհուրդը չի յաջողիր բանաձեւ մը շարադրել այդ ուղղութեամբ: Պուշ ջղագրգռուած է քանի չի յաջողիր Ապահովութեան Խորհուրդէն ձեռք ձգել այն բաց արտօնագիրը որ թոյլ տայ իրեն ուզածը ընելու, երբ որ ուզէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԱԶԱՆԻԻ ջրամուղ կայանը, որու բացումը կատարուեցաւ Հոկտ. 16-ին, լարուած մթնոլորտ մը ստեղծած է Լիբանանի եւ Իսրայէլի միջեւ, այս վերջինը կը սպառնայ ռմբակոծել: Ուազանի փոքր գետակ մըն է որու ակը Լիբանան է, ապա 3 քիլոմեթրի վրայ կը հոսի նախքան Հասպանի թափիլը, իսրայէլեան սահմանն անցնիլն ու միանալը Յորդանան գետին որ կը հայթայթէ Տիբերական լիճին ջուրը: Բացումը կատարուած է 7000 հոգիի եւ Լիբանանի նախագահին ներկայութեան, նաեւ Խորհրդարանին նախագահին, ինչ որ գազուս պէլլի (պատերազմի պատճառ) մըն է Իսրայէլի վարչապետին համար, որովհետեւ Ուազանի կը հոսի (լիբանանեան կողմը) հողաշերտի մը մէջ, որ Հեզպոլլահի հակակշռին տակ է:

ԳԱԶԱՅԻ ՄԷՋ, Պաղեստինցի մը սպաննուած է եւ 15 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են, մինչ Արաֆաթ կը պատրաստուէր յայտարարելու իր նոր կառավարութեան կազմը: Ուաշինկթընի մէջ, Պուշ ալ յայտարարած է որ եթէ Իրաք Իսրայէլի վրայ յարձակի, համապատասխան հակազդեցութեան կը դիմէ Իսրայէլ:

ՊԱՊԸ, Հոկտեմբեր 16-ին, իր գահակալութեան 25-րդ տարին մտաւ եւ այդ առթիւ Ջորեքշաբթի օրերու իր աւանդական հրապարակային ունկնդրութիւնը ընտանեկան տօնի մը բնոյթը առաւ: Այդ առթիւ «Վարդարանի տարի» մը հռչակած է: 17 հազար հաւատացեալներու կարգին չորս հազար Լեհեր փութացած էին Վատիկան: Յովհ. Պօղոս Բ.ի գահակալութիւնը 5-րդ է, ներկայիս, ամէնէն երկարներու կարգին. առաջինը կը մնայ Պետրոս առաքեալինը, որու գահակալութիւնը 34-էն 37 տարի կը գնահատուի:

ՇԼԷՖԻ (Ալժէէն 200 քիլոմեթր արեւմուտք) շրջանը 15 հոգի, որոնց մէջ 13 երախայ, սպաննուած են Հոկտ. 15-էն 16-ի գիշերը իսլամապաշտ խմբակի մը կողմէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 16 / 17)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԶԻՆԵԱԼ ՈՒԺԵՐՈՒ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Հոկտեմբեր 16-ին ընդունած է Ռուսաստանի զինեալ օդուժի հրամանատար Վլատիմիր Միխայլովը որ աշխատանքի այցով Երեւան կը գտնուէր: Հանդիպումին գլխաւոր նիւթերը եղած են ռազմաթեքնիքական գործակցութեան ամրապնդման հարցերը, օդային պաշտպանութեան միացեալ համակարգը: Բարձր գնահատելով Հայկական հակօդային պաշտպանութեան ուժերու մարտական մակարդակը, ռուս հրամանատարը շեշտած է որ այդ ուժերը ի վիճակի են լուծելու իրենց առջեւ դրուած բոլոր խնդիրները:

ՕԹԱՆ-Ի ԶՕՐԱՎԱՐԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՕԹԱՆ-ի զօրքերու հրամանատար զօրավար Ճ. Ռալսթըն Բաքուի մէջ քննարկած է կազմակերպութեան եւ Ատրպէյճանի գործակցութեան ընդլայնումի հեռանկարները: Պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, ան Ղարաբաղի հակամարտութիւնը ուժի ճամբով լուծելու կարելիութեան մասին ըսած է թէ զինուորականները այդ կարգաւորումին մէջ պէտք է ներգրաւուին ամէնէն ետքը: «Պէտք է գիտնանք որ նման հարցերը պէտք է խաղաղ ճամբով լուծել» ըսած է ան, այդ հոլովոյթին մէջ կարեւորագոյն դերը վերապահելով կողմերուն եւ անոնց ղեկավարներուն:

ԱՐԽԻՒԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Վարդգէս Պետրոսեանի ծննդեան 70-ամեակի նշումներէն առաջ, Հոկտեմբեր 16-ին, անոր արխիւը հանդիսաւոր կերպով յանձնուած է Ե. Չարենց Թանգարանին: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Թանգարանի տնօրէն Հ. Բախչինեան, ապա ելոյթ ունեցած է Մշակոյթի փոխնախարար Կ. Արիստակէսեան: Յանձնուած նիւթերուն մէջ են ձեռագիրներ, նամակներ: Կառավարութեան որոշումով Վ. Պետրոսեանի անունով կոչուած են Աշտարակի եւ Գաւառի գրադարանները: Յառաջիկային հանդիսաւոր երեկոյ կը կազմակերպուի Գրողներու Միութեան մէջ, կը ցուցադրուին անոր հատորները, եւ այլն: Գրողներու Միութեան նախագահ Լ. Անանեան ներկայացուցած է Վ. Պետրոսեան քաղաքացին, արձակագիրը, հրապարակախօսը: Խօսք առած են նաեւ Սփիւռքէն Ժ. Սարգսեան եւ գրողին զաւակը Արմինէ Պետրոսեան:

ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐԸ ԶՕՐԱՎԻԳ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Հոկտ. 16-ին տեղի ունեցած է ՀՌԱԿ-ի 11-րդ պատգամաւորական ժողովը, մասնակցութեամբ՝ Սփիւռքէն հիւրերու, Ռուսաստանէն ալ ուժերու պատուիրակութեան մը: ՀՌԱԿ ատենապետ Ռ. Միր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԵՒՐՕ-2004

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2-0

Հոկտ. 16-ին, զտման մրցումներու արդիւնքներն են. -

Ա. ԽՈՒՄԲ

Մալթայի մէջ, Ֆրանսա կրկին ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ 4-0 յաղթելով Մալթայի: Դասաւորման գլուխն է Ֆրանսա 9 կէտով. կը յաջորդեն Իսրայէլ եւ Սլովենիա 3-ական կէտերով, ապա՝ Կիպրոս եւ Մալթա՝ 0:

Բ. ԽՈՒՄԲ

Նորվեկիա յաղթեց Պոսնիա-Հերցեկովինին 2-0, Լիւքսանպուրկ պարտուեցաւ Ռումանիայէն 0-7: Դասաւորման գլուխն է Նորվեկիա 7 կէտով:

Գ. ԽՈՒՄԲ

Չեխիա յաղթեց Բելառուսիոյ 2-0, Աւստրիա պարտուեցաւ Հոլանտայէն 0-3: Դասաւորումը կը գլխաւորէ Հոլանտա 6 կէտով:

Դ. ԽՈՒՄԲ

Հունգարիա յաղթեց Սան-Մարինոյի 3-0 եւ գլուխն է դասաւորման 4 կէտով:

Ե. ԽՈՒՄԲ

Իսլանտա յաղթեց Լիթուանիոյ 3-0 եւ Գերմանիա Ֆէրոյէ կղզիներուն 2-1: Դասաւորման գլուխն է Գերմանիա 6 կէտով:

Զ. ԽՈՒՄԲ

Յունաստան յաղթեց Հայաստանի 2-0, կէտերը նշանակեց Նիքոլայիտիս 2-րդ եւ 61-րդ վայրկեաններուն: Հայաստանի յաջորդ խաղը Մարտ 29-ին է, կ'ընդունի Հիւսիսային Իրլանտան, որ Ուկրանիոյ հետ 0-0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց: Դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. - գլուխն է Սպանիա 6 կէտով, կը յաջորդեն Ուկրանիա (5), Յունաստան (3), Հայաստան (1), Հիւսիսային-Իրլանտա (1):

Հայաստանի երիտասարդական հաւաքականն ալ Հոկտ. 15-ին 1-2 պարտուած է Յունաստանի մէջ, այդ երկրին խումբէն:

Է. ԽՈՒՄԲ

Թուրքիա յաղթեց Լիխթընշթայնի 5-0, Անգլիա եւ Մակեդոնիա հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեցին 2-2: Դասաւորումը կը գլխաւորէ Թուրքիա 9 կէտով:

Ը. ԽՈՒՄԲ

Պուլկարիա յաղթեց Անտորայի 2-1, Էստոնիա պարտուեցաւ Պելժիքայէն 0-1: Դասաւորման գլուխն է Պուլկարիա 9 կէտով:

Թ. ԽՈՒՄԲ

Եուկոսլաւիա յաղթեց Ֆինլանտայի 2-0 եւ Կալլէս ալ Իտալիոյ 2-1, ինչ որ անակնկալ մըն էր: Դասաւորման գլուխն է Կալլէս 6 կէտով, կը հետեւին Եուկոսլաւիա (4), Իտալիա (4), Ֆինլանտա (3), Ատրպէյճան (0):

Ժ. ԽՈՒՄԲ

Իրլանտա պարտուեցաւ Զուիցերիայէն 1-2, Ռուսաստան յաղթեց Ալպանիոյ 4-1. դասաւորումը կը գլխաւորէ Զուիցերիա 7 կէտով: Վերջին դիրքի վրայ է Վրաստան որ ոչ մէկ կէտ ունի:

ԹԷՆԻՍ

Հոկտ. 16-ին, Մատրիտի Մասթըրզներու Բ. շրջանին, Նալպանտեան յաղթեց Գոնսալի՝ 4-6, 6-3, 6-3: Երկուքն ալ Արժանթինը կը ներկայացնեն: Հոկտ. 17-ին Նալպանտեան կը մրցէր ֆրանսացի Կրոժանի դէմ:

ՅՈՅՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցունաստանի դեսպանին ժամանակագրութեան մէջ հետաքրքրական էջ մըն է Աթէնքի շրջակայքը Գալիթեայի մէջ Հ.Յ.Դ.-ի ղեկավար դէմքերէն Հ. Մարուխեանի հետ հանդիպումը 1993-ի ամրան: Խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենայ անգլերէն: Հ. Մարուխեան բացատրելով Հ.Յ.Դ.ի նպատակները, կը շեշտէ թէ գլխաւորը ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումն է եւ Հայաստանին վերադարձը անոր արեւմտեան նահանգներուն: Ան Լ. Տէր-Պետրոսեանը դաւաճան մը կը նկատէ եւ չի կրնար քօղարկել անոր հանդէպ ունեցած անձնական հակակրանքը: Կ'ըսէ թէ ինք մօտիկ շփումներ ունի Մոսկուայի ու ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ի հետ: Այնքան լաւատեղեակ է Ռուսաստանի քաղաքական կացութեան որ իր խօսակիցը կը գուշակէ յաջորդ ամիսներուն Մոսկուայի մէջ պատահելիքներուն դէմ: Կ'ըսէ թէ Խորհրդարանը կրնայ գրաւուիլ քանի մը երեսփոխանի կողմէ եւ Նախագահ Ելցին կրնայ հրասայլներ գործի լծել, զայն ազատագրելու համար: «Յետադարձ ակնարկով մը, իմ կողմէս սխալ էր այդ տեղեկութիւնը վերադասներուս չփոխանցել, բայց այդ պահուն ըսուածը հաւատալի չթուեցաւ ինծի» կը գրէ Խրիսանթոփուլոս: Ապա, Մոսկուայի դէպքերուն առնչութեամբ իր գրառումներուն մէջ կ'ըսէ թէ միայն Անգարա կրնար ըսել ստոյգ կերպով թէ Թուրքիա իսկապէս տեղեա՞կ էր որ լուրջ բաներ պիտի պատահէին Մոսկուա: Բայց, կ'ըսէ, տուեալը թէ Հ. Մարուխեան ունէր այդ տեղեկութիւնը, կ'աւելցնէ հաւանականութիւնը որ Անգարա եւս բաներ մը գիտէր:

Ինչ կը վերաբերի ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումին խնդրին, հեղինակը կ'ըսէ թէ երբեք չէ հասկցած Թուրքիոյ մերժումին պատճառը: Այդ մասին 1986-ին հարցուցած է Թուրք նախկին դիւանագէտ եւ մարդկային իրաւունքներու գործիչ Մ. Տիքէրտէմի որուն հանդիպած է Պոլիս ուր որպէս ընդհանուր հիւպատոս պաշտօնավարած է ինք: Ան իրեն ըսած է թէ առաջարկած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութեան որ ընդունուի ցեղասպանութիւնը, երկրին շահը նկատի առնելով ու մեղքը ձգելով Օսմանեան վարչակարգի վզին: Անմիջական եղած է մերժումը: Տիքէրտէմ աւելցուցած է թէ Թուրք ղեկավարները կը վախնան որ Թուրքիոյ ճանաչումէն ետք դէմ յանդիման կը գտնուին զոհերու շառաւիղներուն հատուցումի պահանջներու եւ թերեւս նաեւ Խորհրդային Հայաստանի կողմէ հողային պահանջի: Այդ թուականին Թրքական վախերը չափազանցուած կը թուին իրեն: Ուրիշ Թուրք պաշտօնատարներու հետ ցեղասպանութեան հարցին մասին երբ խօսած է, միշտ պնդած են թէ այդպէս բան պատահած չէ. կամ ըսած են թէ ապահովութեան պատճառներով, բնակչութիւնը Թուրքիոյ մէկ շրջանէն ուրիշ մը փոխադրել ցեղասպանութիւն չէ: Ինք ալ միշտ հակադարձած է, ըսելով. «Ինչո՞ւ չէք փորձեր Պոլիսէն Դամասկոս երթալ այսօր, առանց ուտելիքի, ջուրի, տեսնելու համար թէ ինչ կը պատահի»: Բնականաբար ոչ մէկ պատասխան ստացած է:

Լ. Խրիսանթոփուլոսի ժամանակագրութիւնը չի գոհանար միայն քաղաքական դէպքերու եւ անոնց հետեւանքներուն, արժեւորումներուն արձանագրութեամբ: Հայաստանը իրեն համար պարզապէս պաշտօնավայր մը եղած չէ: Համակրանքի զգացումներով կապ մը հաստատուած է անոր ու այդ երկրին, անոր ժողովուրդին, դժուարութիւններուն, նոյնիսկ պատմութեան, պատմական կորուստներուն միջեւ:

Ան գացած է աւերակ Անին դիտելու Հայաստան-Թուրքիա սահմանակէտէն. «Ուրուական քաղաքը» կը կոչէ զայն: Անոր մահաբոյր ամայութիւնը, համատարած լռութիւնը կը տպաւորեն զինք: Կը դիտէ անոր հաստաբեստ պարիսպները եւ քանի մը եկեղեցիներուն մնացորդները. կը դիտէ, ջանալով երեւակայել Անին իր փառքի օրերուն:

Իրեն ցաւ կը պատճառէ տեսնել ցուրտ ու մութ այդ ձմրան ճիրաններուն մէջ տառապող ժողովուրդը: 1993 Նոյ. 2-ին Երեւանի ամերիկեան համալսարանին մէջ Ցունաստան-Հայաստան յարաբերութիւններուն մասին դասախօսութիւն մը կու տայ շուրջ 300 ուսանողներու: Մեծապէս կը գնահատէ ուսանողներու մտաւոր արթնութիւնը, դատելով հայեւյոյն, հայեւթուրք, յոյնեւթուրք յարաբերութիւններու մասին ուղղուած հարցումներէն: Կը նշմարէ նաեւ թէ անոնց մեծ մասը կը ձգտի ուսումը արտասահմանեան համալսարան մը շարունակելու, առանց վերադարձի նպատակ ունենալու: Կ'ըսէ թէ ոչ ոք կ'ուզէր այլեւս հոն մնալ, չէին կրնար աւելի երկար հանդուրժել ձմեռնային այդ դժուարին առօրեային: Յաջորդ գլուխին մէջ նկարագրելով իջնող ձիւնը, անոր բերած ծանրածանր հարցերը, վառելիքի բացակայութեան կատարուած ծառահատումները, համատարած աղքատութիւնը, թշուառութիւնը, կը գրէ. «Մտահոգ էի թէ այս ժողովուրդը ի՛նչպէս պիտի վերապրէր այս ձմեռ»:

Գիրքին մէջ անջատ գլուխներով տրուած են Մայր Աթոռ, Մատենադարան, Թանգարաններ կատարուած անոր այցերը: Հայ ժողովուրդին հարուստ պատմութիւնը, արուեստի ճոխ աւանդութիւնը, արուեստագէտներու մեծ թիւը կը հիացնէ զինքը: Կը գրէ թէ երբեք չէ տեսած այնքան փոքրաթիւ ժողովուրդ մը որ ունի այնքան մեծ թիւով տաղանդաւոր մարդիկ, ամէն ճիւղի մէջ. երաժշտութիւն, նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, գրականութիւն: Իսկ Ազգ. Պատկերասրահը ամէնէն հարուստներէն մէկն է մինչ այդ տեսածներուն, իր շուրջ երկու հազար ցուցանմոյշով: Կը թուէ հայ նկարիչներու, երաժիշտներու անուններ:

Անկախ Հայաստանի առաջին յոյն դեսպանը որ ներկայիս կը պաշտօնավարէ Գանատա, շարք մը նկարներ ալ զետեղած է հատորին մէջ:

1994 Փետրուարին երբ աւարտած է Հայաստանի պաշտօնավարութեան շրջանը եւ պիտի բաժնուի, դեսպանատան կազմը հրաժեշտի ընթրիք մը կը կազմակերպէ: Նուէրներ կու տան իրեն, որոնցմէ կը յիշէ մաքրութեան պաշտօնեայ Լիտային ու վարորդ Վարդանին նուէրները. առաջինը շոքոլայով կարկանդակ մը պատրաստած է, երկրորդը տախտակէ կազմով հայերէն Աստուածաշունչ մը կը նուիրէ: Ինք շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլորին տարուած արդիւնաւոր աշխատանքին համար, թելադրելով որ նոյն ձեւով շարունակեն իր մեկնումէն ետքն ալ: Բոլորը բաժակ կը բարձրացնեն Հայաստանի ու անոր ժողովուրդին բարօրութեան կենացը:

Մեկնումին օրը զինք Մոսկուա տանող օդանաւին պատուհանէն վերջին անգամ մը կը դիտէ Արարատի գեղեցկութիւնը: Բաժանումը կը յուզէ զինք: Երբ օդանաւը կը սկսի հեռանալ, պարապութեան տարօրինակ զգացում մը կը համակէ զինքը: Այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ որ սիրտը ձգած է Հայաստան, անոր տեղ հետը տանելով Հայերուն լուծումի կարօտ բոլոր հարցերը:

Պատրաստեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԾԱԼԱՊԱՏԻԿ
ՅՈՒՇԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԻ
ՄԱՅՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Նկարներ՝ Վարդան Տէրմէեան
Ասք՝ Ալիծ Ճէպէճեան-Աղպաշեան

Ծիլ ու Ծառ հրատարակչութիւն
1085 Hanley Ave,
Los Angeles, Ca 90049

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՀԱՅԵՐԹԸ

... Տեղատուութեան հետեւանքով փակուած են հայկական դպրոցները, երբեմն հայկական թաղամասերու շէնքի մը առջեւ կը գտնէք դիզուած գիրքեր որոնք կը սպասեն աղբահաւաքը, հայերէն գիրքեր, կամ ականատես եւ ականջալուր վկան կ'ըլլաք երեք սերունդէն ազնիւ հայու տխրութեան որ կ'առաջարկէ իր գիրքերը առնել եւ տանիլ, քանի որ իր զաւակը եւ թոռը պիտի չկարդան զանոնք: Շ. Միսաքեան, ազգի ճակատագրին գիտակից եւ հեռանկարային վերաբերում ունեցող, լեզուն կը համարէր անկախութեան կռուան: Այսօր, հաւանօրէն, հետեւութեամբ, կրնանք ըսել, ազգային գոյատեւման համար, ինչպէս անկախութեան, լեզուն նախապայման է: Եթէ կարդանք նաեւ նորերը, փաւերականները, կրնանք հանդիպիլ Ռաֆայէլ Իշխանեանի լուսաւոր մտքին, որ կ'ըսէր՝ առանց լեզուի ի՞նչ ազգ...: Քաջութիւն պէտք է առանց հաճոյակատարութեան եւ հաճոյախօսութեան կացութիւն ըմբռնելու եւ ըստ այնմ գործելու:

... Գրականութեան էական նկարագիրներէն մին այն է որ ան չի բանտարկուիր սոսկ իր ժամանակին մէջ, աշխարհագրական գօտիի մը մէջ: Եթէ հակինք մեր այսօրուան հարցերուն վրայ եւ ըսենք Շ. Միսաքեանը, պիտի հաստատենք որ ան կը խօսի նաեւ մեզի, մեր հոգերուն մասին: Ինչ որ թղթակցութիւն մը պիտի ըլլար, դարձած գրական էջ: 1907-ին գրուած Խրամատը պատմուածքը, ժամանակաշրջանի իրապաշտութիւնը եւ ընկերային հարցերը կը բերէ մեզի, առանց աւելորդաբանութիւններու: Արագ վրձինի քանի մը հարուածով գծուած տիպարներ, խեղճ լուացարարուհին եւ յղփացած հարուստները, բայց մանաւանդ հայ քաղքենիին անտարբերութիւնը իր ժողովուրդի տառապանքին հանդէպ: Ինչպէս այսօր սովորութիւն ունինք ըսելու որ ամերիկացի ենք, ֆրանսացի ենք, այդ օրերու հայ քաղքենին ոչ մէկ հարազատութիւն կը զգար գաւառացի հայուն նկատմամբ եւ կ'ըսէր թէ ինք պոլսեցի է: Շ. Միսաքեան, տիպարներու բախումին ընդմէջէն, աշխարհ մը կը ներկայացնէ.

– Պայծա՛ռ, լաթերը շատ կ'եփես կոր, աչքդ չորս բաց:

– Գլխուս վրայ, հանըմս, գլխուս վըրայ, աչքիս վրան է:

Եւ, տեսնելով որ Անժէլը վեր ելլելու կը պատրաստուի, յանկարծ թողուց լըւացքը, ձիգ մը փորձեց ինքն իր վրայ եւ կակազեց.

– Արեւո՛ւդ մեռնիմ, օրիորդ Անժէլ, քեզի խնդիրք մը ունիմ...

– Ի՞նչ է, ըսէ նայիմ:

– Զբաղկանաս, հանըմս, չէի ուզեր ձանձրացնել ձեզ, բայց...

– Էյ ամա՛ն, երկան կ'ընես կոր, շուտ ըսէ, նայիմ, ի՞նչ է:

– Մի՛ բարկանար, հանըմս, մայրիկիդ կ'ուզէի ըսել, բայց վերջէն մտածեցի որ քեզի ըսելս աւելի աղէկ է...

– Շուտ պիտի ըսե՞ս, սրնքրներս ոտք կը հանես կոր:

– Անժէ՛լ, գիտե՞ս, սեւ խապարներ կուգան հայրենիքէն...

– Հայրենի՞քն ինչ է քի...

– Հայաստանը չե՞ս գիտեր, եաւրո՛ւմ, մեր ամենուս հայրենիքը...

– Ես Պոլսեցի եմ:

– Գիտեմ, գիտեմ, բայց հայրդ Հայաստանցի էր, մեր ամէնուս օրրանը Հայաստանն է, հոգ չէ թէ Պոլիս ծնած ըլլաս, ամէնքս ալ պանդուխտ ենք...

– Ի՞նչ խենթ բաներ կ'ըսես դուն ալ, մենք Պոլսեցի ենք, դուք դուրսեցի. ինչէ՞ն Հայաստանը մեր ամէնուս հայրենիքը կ'ըլլայ...

Արագ վրձինով, երկխօսութիւնը կը ստեղծէ տիպարներ, կը պատկերացնէ կացութիւն մը եւ հակամարտութիւններ, հեռու Հայաստանի մէջ եւ վտանգէ հեռու համարուող քաղքենի միջավայրի մէջ:

... Շ. Միսաքեանի արձակը երբեմն կը զգենու բանաստեղծութեան պարեգօտ, զուսպ, ջերմ:

Մատաղացաւ գեղուհի, երազներու իր նախերգանքը թաքուն եղաւ, իր թաղի չքնաղ պատանին: Իր կաթնածոր շրթները առաջին անգամ անոր շշնչացին տարօրինակ յուզումներ ու քաղցրութիւններ, եւ իր գողտրիկ կուրծքը, առաջին անգամ, անոր տեսքովը հեւաց հեւքը սիրոյ խոյանքին: Ողեւորե՛ր երկու հակընդդէմ, երկու խորթ աշխարհներու, անոնք իրար դիմաւորեցին բնազդաբար, անզուսպ մղումով մը, ու չըսէի՞ դարձեալ, աղջիկն էր երկուքէն այն որ կանխեց միւսը, որ համարձակ յայտնեց օրինէքը կամ անէծքը իր տրոփումներուն:

Եւ հանդիպակաց ուռիները, եւ ձորամէջի մենաւոր աղբիւրը յաճա՛խ էին խըռոված սարսուռներովը երկու սիրահար հոգիներուն...

Գրականութեան սեռերուն ամէնէն դժուարը հաւանօրէն երգիծանքն է: Շ. Միսաքեանի տողերուն մէջ կճող երգիծանքը, բացորոշ կամ թաքուն, բացակայ չէ: Կէս դար առաջ, բայց սրամիտ քննադատութիւնը չէ հինցած: Համովհոտով նմուշ մըն է 1952-ի Նոյեմբեր 8-ին գրուած էջը. 286 պանիր եւ ուրիշ բաներ: Քաղաքական հանդիպում թեկնածուի մը հետ կամ մշակութային ձեռնարկ եթէ կ'ուզէք յաջողցնել, յայտարարեցէ՛ք որ գինեձօն կայ, քոթէյլ:

Ո՛ւր էր որ մենք ալ եթէ ոչ 286, գոնէ 86 տեսակ պանիր ունենայինք:

Այն ատեն ոչ միայն մեքենաբար միութիւն կը գոյանար, այլեւ Արարատ բարձրացած կ'ըլլայինք, մեր ետեւէն քաշելով միջազգային բազմութիւն մը:

Թող անոնք Նոյի Տապանը փնտռէին, մենք ալ "Միացեալ"ի ճամբան հարթած կ'ըլլայինք:

Մինչդեռ այսօր քառասուն ճակատներու բաժնուած ենք, ի սփիւռս աշխարհի:

Պարզապէս անոր համար, որ ոչ թէ պանիրի բազմազան տեսակներ ունինք, այլ երբեք անգամ 286 տեսակ... "ուսումնական":

Եւ ի՛նչ տեսակներ կան որ հասարակ պանիրի մը համն ալ չունին:

Հայութեան ճամբուն վրայ ապրեցաւ եւ ստեղծագործեց Շ. Միսաքեան: Իր երանգապնակը ժողովուրդն էր, հայրենիքը եւ մայրենիքը, անանջատելի երրորդութիւն: Շաւարշ Նարդունի կ'ըսէ որ Շ. Միսաքեան իր գրագէտի տաղանդը ընծայ տարաւ հրապարակագրութեան: Ըսենք ոչ բոլորովին, քանի որ իր լեզուով, իր ոճով, իր վրձինի հարուածներով եւ երանգներով, հրապարակագրութիւնը գրականացաւ, ազնուացաւ: Չեմ գիտեր թէ Հայաստանի լրագրական ուսումնարանին մէջ, ժուռնալիստիկայի ինստիտուտին մէջ, Շ. Միսաքեան կ'ուսուցանե՞ն: Եթէ ոչ ըլլար հաւանօրէն պիտի մերժէր որ այդ խորթ անունով հաստատութեան մէջ իր էջերը դառնային դպրոց:

Ինչպէս կ'ըսէի, պէտք է յուսալ որ բանասէր մը ամբողջական վերլուծման կ'ենթարկէ Շ. Միսաքեանի ժառանգութիւնը: Բայց մինչ այդ արգիլուած չէ փր էջերու ընթերցումը:

Շաւարշ Միսաքեանի կեանքը եղաւ հայերթ, իրմով հրապարակագրութիւնը նուաճեց որակ եւ գրական դրոշմ ստացաւ, կտակեց հրապարակագրական ոճ մը որ հականիշն է հաճոյակատարութեան, սորվեցուց որ քննադատութիւնը դայթակղութիւն չէ:

Ցիշել մարդը: Ցիշեցնել գաղափարները:

Յ. ՓԱԼԵԱՆ

Հոկտեմբեր 7, 2002

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՏՈՔԹ. ԱԼՊԷՐ ԽԱԶԻՆԷՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մարսէյլի հայ համայնքին բաւական ծանօթ դէմք մըն է Տոքթոր Ալպէր Խազինէճեանը, կը խորհինք թէ ան ծանօթ ըլլայ նաեւ Ֆրանսայի եկեղեցական շրջանակին քանի որ հեղինակն է արդէն երկու գրքոյկներու՝ «L'Eglise arménienne apostolique. Image moderne et vivante de l'Eglise primitive» տպուած՝ 1979_ին եւ «La Sainte Messe» 1990_ին: Այժմ լոյս տեսած են Տոքթոր Խազինէճեանի երկար տարիներու աշխատանքի պտուղը եղող երկու հատորները: Այս առթիւ հանդիպում մը ունեցանք իրեն հետ փափաքեցանք ծանօթացնել զինք «Յառաջ»ի ընթերցողներուն:

Ան ծնած է 1937_ին Ալժերիա, ծոռն է Սիվրի Հիսարի Յարութիւն քահանայի: Նախնական եւ բարձրագոյն ուսումը առած է Ալժերիա, նաեւ բժշկական ուսման սկիզբը, զոր շարունակած եւ աւարտած է Մարսէյլ: Ալժերիոյ մէջ, առենին կար հայ փոքր համայնք մը, շուրջ 20 ընտանիքներ եւ երբեմն ալ, հոն ուր կը գտնուէր, հայ հոգեւորականի մը այցելութիւնը կ'ունենային եւ նման առիթով մըն է, որ մկրտուած է: Հայերէնը սորված է ծնողքէն, միշտ հայախօս եղած են, հայրն ալ եկեղեցասէր անձ մը եղած է, ծանօթ՝ Հայ առաքելական, բայց նաեւ կաթողիկէ ծէսերուն: Տոքթոր Խազինէճեան կ'ուզէ շեշտել. _ «Իմ Աստուածաբանական եւ քրիստոնէական ուսումնասիրութիւններս կը պարտիմ 2 բարձրաստիճան հոգեւորականներու: Անոնցմէ մէկը եղաւ Արտաւազդ Արք. Թըրթռեան (Անթիլիաս, _ այդ թուականներուն եպիսկոպոս_), որուն հանդիպեցայ 60_ական թուականներուն՝ Մարսէյլի մէջ եւ իմ առաջին հանդիպումս էր բարձրաստիճան հոգեւորականի մը հետ, իսկ երկրորդը՝ երջանկայիշատակ Ցակոբ Արք. Վարդանեանն էր, որու մօտ երկար տարիներ շարունակ ունեցայ աշխատանքներ»:

Տոքթոր Խազինէճեան այս աշխատանքը տարած է որովհետեւ, կ'ըսէ, Հայ Առաքելական Եկեղեցին, ըլլալով հանդերձ աշխարհի առաջին պետութիւնը որ քրիստոնէութիւնը ընդունած է, չէ ունեցած բաւարար հրատարակութիւններ, Օրմանեանէն ետք, ուրեմն փափաքած է իր գիտելիքները բաժնել հետաքրքրուողներուն հետ եւ հաւատարմութեամբ Հայաստանեայց Եկեղեցին ծանօթացնել օտարներուն:

Տոքթոր Ալպէր Խազինէճեանի այս դիւրընթեռնլի աշխատանքը կը բաղկանայ երկու հատորներէ: Առաջինը, 10 ենթագլուխներու տակ, կ'ամփոփէ Հայ եկեղեցւոյ ծագումէն մինչեւ Քաղկեդոնի ժողովը: Գիրքին սկիզբը շատ լաւ բացատրած է նաեւ բոլոր եկեղեցիներու անուանումը եւ դասաւորումը: Իսկ, երկրորդ հատորը կ'ընդգրկէ Քաղկեդոնի ժողովէն մինչեւ մեր օրերը, վեց ենթագլուխներով: Հեղինակը իր վաւերագրութիւնները բերած է, որքան հայ աստուածաբաններէ, պատմաբաններէ եւ ի մասնաւորի Օրմանեան Արքեպիսկոպոսէն, նոյնքան եւս օտար աստուածաբան եւ պատմաբաններէ:

Մեր կարծիքով, այս զոյգ գիրքերը՝ արժանի են գրաւելու իւրայատուկ անկիւն մը բոլոր գրադարաններու մէջ, ոչ միայն դնահատելու հեղինակին տարիներու աշխատանքը, այլեւ իրենց բովանդակութեան համար, որ կրնայ ծառայել իբր աղբիւր աստուածաբանութեան եւ պատմութեան:

ԱՆԻ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

(*) **L'Harmattan**
16, rue des Ecoles, 75005 Paris

Livres reçus

L'EGLISE ARMENIENNE DANS L'EGLISE UNIVERSELLE
de l'Evangélisation au Concile de Chalcédoine

**

L'EGLISE ARMENIENNE DANS L'OECUMENISME
Des suites du Concile de Chalcédoine à nos jours

Albert KHAZINEDJIAN

L'Harmattan, Paris, 2002.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԶԱՐԱԳՈՐԾ ԸՆՏՐԵԱԼՆԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՒՂՂԵԼԻ ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԸ

Ռուսաստանի մէջ իրերայաջորդ ընտրութիւններ կան որոնք անգամ մը եւս խնդրոյ առարկայ կ'ընեն թեկնածուներու բարոյական մակարդակը եւ անոնց վայելած ժողովրդականութիւնը որոնք զարմանալի կերպով խոտոր համեմատական են: Սեպտեմբերին տեղի ունեցան Կրասնոյարսկի կառավարիչին, Նիժնի Նովկորոտի քաղաքապետին ընտրութիւնները: Հոկտեմբերին կար Քալմուքիոյ նախագահինը, Նոյեմբերին Կրասնոտարի եբեսփոխանական ընտրութիւնները, յետոյ Սարադովինը, Կալինինգրադինը: Թեկնածունե՞րը. քրէական երբեմն հարուստ թղթածրարի տէրեր, որոնք սակայն այդ պատճառով ոչ մէկ մտահոգութիւն ունին, ոչ ալ կը մտահոգեն ընտրողները:

Նիժնի Նովկորոտի քաղաքապետութեան թեկնածուներէն է գործի մարդ մը որ 1998–ին ընտրուած էր նոյն պաշտօնին, երբ դատապարտուեցաւ պետութեան յատկացումէն 18 միլիոն տոլար իւրացուցած ըլլալով: Բանտէն ելլելէ ետք փորձեց նահանգապետ ընտրուիլ, ձախողեցաւ. ներկայի ընտրութեամբ կ'ուզէ վրէժը լուծել:

Քալմուքիոյ նախագահը իր յաջորդութեան թեկնածու է երրորդ անգամ ըլլալով: Դրամական բազմաթիւ ապօրինութիւններու առընչուած է: Պէտք է ըսել որ Կասպից ծովու հիւսիսի այդ ինքնավար Հանրապետութիւնը ոճրային ցանցերու բարգաւաճումին յարմարագոյն վայրերէն է: Հոն ոճիրներու հովանաւորներ յաջողած են չէզոքացնել հարկային ոստիկանութիւնը, հարկերու և տուրքերու նախարարութիւնը, դատախազութիւնը, ոստիկանութիւնը եւ գաղտնի սպասարկութիւնները: Տասը տարի առաջ, իր առաջին ընտրարշաւին ընթացքին նոյն անձը խոստացած էր որ տափաստաններու այդ անկիւնը ծաղկուն հանրապետութիւն մը պիտի ըլլայ, երջանիկ բնակիչներով: Սակայն, իրողութիւնը այն է որ երկիրը ա՛լ աւելի աղքատացաւ, բնակիչներն ալ աւելի դժբախտացան. գործազրկութիւնը 60% է, իսկ միջին եկամուտը ռուսական միջինէն կրկին անգամ ցած է. Թոքախտը աւեր կը գործէ, յատկապէս անչափահասներու շրջանին մէջ:

Շուրջ մէկուկէս տարիէն Սիպերիոյ Քէմէրովոյի շրջանին կառավարիչը պիտի ընտրուի: Ներկայի կառավարիչը տակաւին չէ յայտնած թէ թեկնածու կը ներկայանա՞յ. սակայն, անոր շրջապատը այդ հանգամանքով կը դիտէ զինքը: Մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ, հակառակ որ անոր վարչակազմին մարդիկը տեւական կերպով կը մեղադրուին ամէն տեսակ ապօրինութիւններու պատճառով: Կառավարիչը ինքն ալ առընչըւած է դրամական շատ կասկածելի ծաւալուն գործողութեան մը որ ծայր առած է մէկուկէս տարի առաջ: Այսուհանդերձ,ան ամենայն ինքնավստահութեամբ կ'ակնկալէ ընտրողներուն զօրակցութիւնը:

Պէտք է ըսել որ հակառակ իրենց քրէական անցեալին նոյն ակնկալութիւնը ունեցող ղեկավարներ հեռատես մարդիկ են. գիտեն թէ իրենց կասկածելի, երբեմն կիսաոճրային համբաւը բացայայտ առաւելութիւն է: Իրենց ընտրութիւնը փաստած է ատիկա. օրինակներ ունին նաեւ պաշտօնակիցներէ: 2001–ին Նէնէթի կառավարիչը ընտրողներու քուէներով տիրացաւ աթոռին, մինչ զոյգ դատապարտումի տէր էր: Լրագրող մը անդրադառնալով երեւոյթին, հարց կու տայ թէ ընտրողները այնքան միամի՞տ էին որ հաւատային նշուած թեկնածուներուն անբծութեան. կամ բողոքի ձե՞ւ մըն էր անոնց տրուած քուէն: Ուզած էին ծաղրե՞լ ներկայի կարգ–կանոնը: Ինչ որ ալ ըլլայ պատասխանը, ընտրեալները իրենց քուէներով կը խրախուսեն որ ղեկավարները իրենց ուզածին պէս վերաբերին պետական գումարներու հետ, ոճրային շրջանակներու հետ գործակցին, ապա յաջորդ ընտրութեան ամենայն հանգստութեամբ կրկին թեկնածու ներկայանան:

Թէեւ, պէտք է ըսել որ երեւոյթին մենաշնորհը չի պատկանիր Ռուսաստանի ու ըսուածին օրինակ կարելի է գտնել արեւմտեան աշխարհէն ալ. ամենայն դիւրութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Խաչեան Սանուց Միութեան երդիքին տակ, Սեպտեմբեր 29_ին, տեղի ունեցած է 2002 _ 2003 տարեշրջանի եղանակին բացումը, համախմբելով Սանուց Միութեան հին եւ նոր անդամներ ու Խաչեանի համակիրներ: Հաւաքոյթին բացման խօսքը արտասանած եւ հաւաքոյթը վարած է Սանուց Միութեան անդամներէն՝ Մարիամ Տրամէրեան: Ան շեշտած է որ մայրենի լեզուն չմոռնալու համար առաջին նախապայմանն է հայերէն խօսիլ եւ մասնակցիլ Սանուց Միութիւններու սարքած ձեռնարկներուն: Իր ելոյթին ընթացքին, Տիկին Մ. Տրամէրեան ուրախութեամբ յայտնած է որ Հոկտեմբեր 27_ին, Նիւ _ Եորքի մէջ, պիտի նշուի Խաչեան եւ Կեդրոնական միութիւններու 35_ամեակը եւ այդ առթիւ հրաւիրուած են Ռ. Հատտէճեան, Զ. Խրախունի, Զահրատ: Հանդիսութեան գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած են Մարալ նուագախումբի անդամները: Աւարտին տեղի ունեցած է քոքթէյլ մը:

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

_ Շատ մի՛ յուսար, _ պատասխանեց վալին:

_ Ազդեցիկ բարեկամներ ունիմ Պոլիս, յոյսս անոնց վրայ դրած եմ:

_ Այդ բարեկամներդ բան մը չեն կրնար ընել:

_ Ինչ որ է, շատ երախտապարտ պիտի ըլլամ, եթէ ինծի վկայիքա մը տաք, որով կարենամ մնալ Գոնիա:

Ճէլալ պէյ ոստիկանապետը կանչել տուաւ եւ հրամայեց, որ Աստիկին Գոնիա մնալու համար արտօնութիւն մը տան:

_ Շատ լաւ, _ ըսաւ ոստիկանապետը: Աստիկ վերջապէս հասած էր իր փափաքին:

Ոստիկանապետին հետ դուրս ելաւ եւ գնաց անոր դրասենեակը:

_ Քեզի վկայիքա տալու պէտք չի կայ, _ ըսաւ ոստիկանապետը, _ կրնաս մնալ Գոնիա:

_ Բայց եթէ դուրսը բռնե՞ն:

_ Կ'ըսես, որ իմ արտօնութեամբս հոս կը մնաս:

_ Այն ատեն վկայիքա պիտի հարցնեն:

_ Չեն հարցներ, եթէ երբեք քեզ ձերբակալեն՝ հոս պիտի բերեն, եւ մենք ալ ազատ պիտի թողունք... բայց ես արդէն պէտք եղած հրահանգները կուտամ, եւ քեզի դպչող չ'ըլլար:

Աստիկ թէեւ փորձեց անպատճառ վկայիքա մը ձեռք ձգել, բայց ի զո՛ւր: Ոստիկանապետը բացարձակապէս մերժեց:

_ Այդ տեսակ վկայիքաներ տալը այլեւս վերջացուցինք, ձեզի համար բացառութիւն չենք կրնար ընել, _ յայտարարեց:

Աստիկ ստիպուեցաւ հաժակերպիլ եւ դարձաւ գինետուն, ուր Լեւոն պէյ դեռ նստած էր:

_ Ներկայացա՞ր վալիին, _ հարցուց այս վերջինը:

_ Բնականաբար, _ պատասխանեց Աստիկ:

– Ի՞նչ ընդունելութիւն ըրաւ:

– Շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը. արդէն այդ մասին բնաւ տարակոյս չունէի, զիս հինէն կը ճանչնայ:

– Քանի որ այդչափ բարեկամութիւն ունիս վալիին հետ, կրնաս աղէկ դրամ շահիլ:

– Ինչպէ՞ս:

– Անոր–անոր գործերը կարգադրելով. որչա՛փ մարդիկ կան, որ Գոնիա մնալու համար վկայիքա մը ձեռք ձգել կ'ուզեն եւ ասոր համար պատրաստ են երեսուն–քառասուն ոսկի կամ աւելի վճարելու:

Աստիկի աչքերը շողացին:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – գոչեց:

– Հարկաւ, ես առնուազն տասնըհինգ–քսան հոգի կը ճանչնամ, որոնք տուներու մէջ բանտարկուած են եւ կը վախնան դուրս ելլելու եւ որոնք պատրաստ են վկայիքայի մը համար այդ ըսած գումարներս տալու:

– Ինծի չբերե՞ս այդ մարդիկը:

– Կրնա՞ս իրենց մէկմէկ վկայիքա առնել Ճէլալ պէյի միջոցաւ:

– Բարեկամս է, կ'ըսեմ կոր քեզի... քիչ մը առաջ հոն ըլլայիր ու տեսնէիր, թէ ի՛նչ ընդունելութիւն ըրաւ ինծի... ճիշդ քովը նստեցուց, որպիսութիւնս հարցուց և ըսաւ, որ եթէ պէտք մը ունենամ, առանց քաշուելու իրեն դիմեմ...

– Ուրեմն այդ մարդիկը վաղը բերեմ քեզի:

– Շատ աղէկ կ'ըլլայ, _ ըսաւ Աստիկ:

– Միայն թէ զիս պզտիկ չձգես:

_ Ինչո՞ւ պզտիկ ձգեմ:

– Կը խոստանաս, յետոյ խոստումդ չես կրնար կատարել, եւ ես պզտիկ կը մընամ:

– Ես երբեք մեծախօսութիւն չեմ ըներ, կը խոստանամ միայն այն բանը, զոր կըրնամ կատարել:

– Լաւ ուրեմն, վաղը առտու հո՛ս գըտնուէ, ես քեզի մարդ մը պիտի բերեմ, եթէ անոր համար կարենաս վկայիքա մը առնել ընտանիքով Գոնիա մնալու համար, քեզի կը վստահեցնեմ, որ յիսուն ոսկի կը վճարէ:

– Բեր, տեսնենք, մարդդ:

Լեւոն բաւական մօտէն կը ճանչնար Աստիկը եւ գիտէր, թէ կարելի չէր շատ վստահիլ իր խօսքերուն, այսուհանդերձ գիտէր նաեւ, որ բաւական ճարպիկ էր երբեմն դժուարին գործերը յաջողցնելու համար:

Ճէլալ պէյի հետ կրնար ծանօթ ըլլալ եւ հետեւաբար՝ անոր ձեռքով գործ յաջողցնել:

Այսպէս մտածելով՝ հետեւեալ առտու, հետը առած այն անձը, որու մասին խօսած էր առջի օր, եկաւ Աստիկը գտաւ:

_ Ձեզի կը ներկայացնեմ Միրիճան էֆէնտին, _ ըսաւ, _ Աֆիոն Գարահիսարի երեւելիներէն:

_ Շատ շնորհակալ եմ, _ պատասխանեց Աստիկ, _ մեծ պատիւ է ինծի համար ձեզի պէս նշանաւոր անձնաւորութեան մը հետ ծանօթանալ:

_Այդ պատիւը մեզի համար է, _ ըսաւ Միրիճան էֆէնտի:

_ Մեր Միրիճան էֆէնտին, _ աւելցուց Լեւոն, _ շատ պատուական ազգային մըն է, որ ձեռքէն եկած աղէկութիւնը չէ զլացած կարօտեալ տարագիրներուն եւ դեռ շատ աւելին պիտի ընէ անշուշտ, եթէ ազատ ըլլայ եւ ստիպուած չըլլայ տանը մէջ փակուած մնալու: Բայց ի՞նչ ընէ խեղճը, առ ու դողով հազիւ կրնայ երբեմն _ երբեմն անհրաժեշտ գործ մը ունեցած ատեն դուրս ելլել քիչ մը եւ փակոյն տուն դառնալ:

(Շար. 323)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19, ժամը 10.45-էն ժամը 12 Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՉՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉՆԵՐՈՒ տօնին առիթով, առաւօտեան յատուկ ժամերգութիւն տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ՝ «Էթուալ – Շան-զ'Էլիզէ»ի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներուն (Անկլիքան, Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Ուղղափառ եւ Բողոքական՝ Փարիզի 8-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ թաղամասերու):

Արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն՝ Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու սոյն էքիւմէնիք աղօթքներուն:

REUNION OECUMENIQUE DE PRIERES

organisée sous l'égide de
l'Association Oecuménique Etoile - Champs-Elysées
le Samedi 19 octobre de 10h45 à 12h
Fête des Quatre Saints Evangélistes dans la Cathédrale Apostolique Arménienne St Jean-Baptiste de Paris

A l'occasion de la manifestation
«Lire en fête»
LA MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
de la Cité Internationale Universitaire de Paris
vous convie
à une **RENCONTRE LITTERAIRE**
avec

Allain GLYKOS

Maître de conférences à Bordeaux-I
Rédacteur en chef
des Cahiers art et science
et écrivain

Auteur de
«PARLE MOI DE MANOLIS»,
Ed. de l'Escampette, 1997
voyage sur les traces de l'enfance de son père, grec d'Asie Mineure, exilé en 1922

«LE SILENCE DE CHACUN»,
Ed. de l'Escampette, 2002
perte et douleur de deuil :
l'énigme d'une peine universelle

le Dimanche 20 octobre à 15 h
à la Maison des Etudians Arméniens
57, Bd. Jourdan, 75014 Paris
Métro : Pte d'Orléans /
RER : Cité Universitaire

— Entrée libre dans la limite des places disponibles —

Avec le soutien du Centre National du Livre

(Շար. Ա. էջէն)

զախանեան իր զեկուցումին մէջ դատապարտած է նախորդ իշխանութիւններու պատակող քաղաքականութիւնը որ ջըլատած է կուսակցութեան կազմակերպչական կառոյցները: Ըսած է թէ անոնք «իրականացրին ինչ չէր յաջողուել անել Թուրքերին ազգային - ազատագրական պայքարի տարիներին»: Ըսած է թէ կուսակցութիւնը ունի 166 կազմակերպութիւն: Ռ. Միրզախանեան յետոյ անդրադարձած է ներկուսակցական, ներքաղաքական խնդիրներու, արտաքին քաղաքականութեան, եկեղեցական հարցերու: Վերջինին մասին ան ըսած է թէ ինչպէս նուիրապետական միւս աթոռները, Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը եւս պէտք է ընդունի Մայր Աթոռ Էջմիածնի գերակայութիւնը: Անդրադառնալով նախագահական ընտրութեան ՀՌԱԿ ատենապետը յիշեցուցած է թէ կուսակցութեան Հանրապետական վարչութիւնը յայտարարած է Ռ. Քոչարեանի թեկնածութիւնը եւ քանի որ այս վերջինը հաւատարիմ եղած է ազատական գաղափարներու, վարչութեան առաջարկած է վերահաստատել նոյն որոշումը:

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-էն 14 տարեկան աշակերտ-աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30:

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին:

Pour vos enfants de 6 à 12 ans
Durant les vacances de la Toussaint

Stage de théâtre arménien

animé par
Nareg DOURIAN
et Christina HOVHANISSIAN
organisé par
la Maison de la Culture Arménienne de Vienne
et la Section de Vienne de la CBAF
Du 28 au 31 octobre
à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne
9, rue du Cirque

Horaires :
- Tous les jours de 9h30 à 17h30
- Accueil des enfants à partir de 9h
- Repas de midi sur place

Tarifs :
- 50 euros pour 1 enfant (repas compris)
- 80 euros pour 2 enfants de la même famille

Inscriptions :
- Avant le 20 octobre en téléphonant au 04 74 53 43 80 de 14h à 19h et au 04 74 53 25 91 après 19h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville
présente

«WELCOME HOME»

Une comédie musicale d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux, Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène
NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

TELEVISION
FRANCE 2

Foi et traditions des chrétiens orientaux
Dimanche 20 octobre 9h30
La communauté arménienne de Vienne (Autriche)

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)
EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE
«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION».

Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

[illegible]

Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան տօնն ու մատաղօրհնութիւնը Կիրակի օր, Նոյեմբեր 10-ին:

Մանրամասնութիւնները յետոյ:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

— Entrée libre —

Métro :
République - Filles du Calvaire

Vente aux enchères au profit de l'école TEBROTZASSERE

Les Dames du Conseil d'Administration de l'Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère et la Direction, sont heureuses de vous annoncer la prochaine vente aux enchères dont le lieu et la date sont sur le point d'être définis.

Monsieur Edouard Vartanian, mandaté par le Conseil d'Administration, a collecté près de 190 œuvres d'art, comprenant peintures, lithographies, photos, sculptures, infographies et autres objets de collection tels que le script original des films MAYRIG et 588, RUE PARADIS, donnés généreusement par les artistes et donateurs.

Cette vente sera menée bénévolement par Maître Pierre Cornette de Saint Cyr.

Un catalogue de ces œuvres sera édité avec le concours d'un généreux mécène en 36 pages couleurs, ainsi qu'un recueil retraçant la vie et le parcours artistique de chacun des artistes.

Pour la première fois, plus de 70 peintres, sculpteurs, photographes et créateurs, d'origine arménienne vivant et travaillant en France, ayant donné une ou plusieurs œuvres seront réunis dans un catalogue prestigieux.

Se sont joints à eux de nombreux artistes français et polonais.

Le profit total de cette vente sera destiné à la construction d'un préau et à l'aménagement de sanitaires au rez-de-chaussée au sein de l'Ecole Tebrotzassère.

Des informations complémentaires vous seront données au fur et à mesure de l'avancement du projet.

Le Conseil d'Administration de l'Ecole TEBROTZASSERE

Pour tout renseignement complémentaire s'adresser à Monsieur Edouard Vartanian,
tél. : 01 48 94 01 14 ou 06 14 32 40 45

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)
Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN
Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...
—— Entrée libre

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes
du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques
—— Entrée libre

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19-20
SAMEDI - DIMANCHE
19-20 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·539 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.539

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ սախպուեցան ջուր խառնել իրենց գինիին եւ Ապահովութեան Խորհուրդին առաջարկեցին (Հոկտ· 18) նոր բանաձեւ մը որ չըբախի Ֆրանսայի վեթոյին կամ ձեռնպահութեան: Նոր բնագրին մէջ, ԱՄՆ յանձնառու կ'ըլլան Ապահովութեան Խորհուրդին դիմել նախքան զինուորական որեւէ գործողութեան ձեռնարկելը Իրաքի դէմ: Ֆրանսայէն զատ, Չինաստան եւ Ռուսաստան ալ դէմ էին ամերիկեան ռազմապաշտ եւ միակողմանի դիրքին: ՄԱԿ-ի մօտ ԱՄՆ-ու դեսպանին համաձայն, Ուաշինկթըն մտադիր չէ ուժի դիմելու, բայց կը դիմէ եթէ Իրաք չհրաժարի զինուելու իր ծրագրէն:

ՇԻՐԱՔ, որ Պէյրութ ժամանեց Հոկտ· 17-ին, ելոյթ ունեցաւ Լիբանանի Խորհրդարանին առջեւ, ուր վեր առաւ Լիբանանի ինքնիշխանութեան անհրաժեշտութիւնը, այլ խօսքով սուրիական զօրքը պէտք է քաշուի: Ֆրանսայի Նախագահը անգամ մը եւս դէմ արտայայտուեցաւ Իրաքի դէմ պատերազմի մը, չեշտելով թէ Իրաքի ապազինումը հրամայական է, բայց վեթոյի սպառնալիքի մը չակնարկեց: Կը կարծուի սակայն թէ նախորդ օրուան Աղեքսանդրիա արտասանած ճառին մէջ սպրդած նախադասութիւնը դեր խաղացած էր ԱՄՆ-ու դիրքին մեղմացման մէջ: Նախքան Շիրաքի ելոյթը, Լիբանանի Խորհրդարանի Նախագահը՝ Նապիհ Պէրի շնորհակալութիւն յայտնած էր «Ֆրանսայի հրաշալի դիրքին համար ինչ կը վերաբերի ուժի դիմելու ըսպառնալիքին՝ իրաքեան հարցը լուծելու համար»: Շիրաք Ֆրանսայի օժանդակութիւնն ալ առաջարկած է Լիբանանի եւ Իսրայէլի միջեւ ծագած տարակարծութեան լուծման համար (Ուազանիի ջուրերուն հարցը):

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Հոկտ· 18-ին, ապահովութեան արտակարգ պայմաններու մէջ է, որ կը բացուէր Ֆրանսախօսութեան 9-րդ վեհաժողովը, որ պիտի ջանար միջազգային մակարդակի վրայ ձեռք ձգել պայմանագրութիւն մը մշակութային զանազանութեան վերաբերող: Հարցը այն է որ Ֆրանսախօսութիւնը պիտի կարենա՞ր միջազգային իսկական կազմակերպութեան մը վերածուիլ, թէ պիտի մնար բարեկամական հաւաքականութիւնը նահանջող լեզուի մը կարօտն ունեցող պաշտպաններու: Օրիան – ըը – ժուրի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, Շիրաք կը շեշտէր թէ այս վեհաժողովին նըպատակն է յստակօրէն հաստատել որ ֆրանսախօսները, իրենց տարբերութենէն անդին, հասարակաց կոչումն ունին քաղաքական տեսիլքի մը՝ հիմնուած երկխօսութեան եւ ոչ ճակատումի վրայ:

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԳԱՒԱՌԻ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, Հոկտ· 17-ին ցոյցեր տեղի ունեցան կրթական ճիւղին պատկանող բոլոր դասակարգերուն կողմէ, բողոքելու համար կառավարութեան ծրագիրներուն դէմ: Նոր վարչակարգին հրապարակային առաջին բախումն էր, թէեւ Կրթական Նախարարը յայտարարած էր թէ պիտի չաղդուի: Բողոքը կը վերաբերի պաշտօններու ջնջումին 2003-ին, պիւտճէի սեղմումին եւ նախատեսուած ապակեդրոնացման:

ՏՈՐՍԻՔԱՅԻ մէջ, Հոկտ· 17-էն 18, 15 ռմբափորձեր գործուած են շէնքերու, դըրամատուններու, ապարանքներու դէմ. զոհ չկայ:

ՓԻԼԻՓՓԻՆԵԱՆՆԵՐՈՒ մէջ, Հոկտ· 17-ին, կրկնակի ռմբափորձ մը գործուած է, որու հետեւանքով առնուազն վեց մեռեալ կար եւ 150 վիրաւորներ, որոնց 19-ը շատ ծանր վիճակի մէջ: Երկու ռումբեր պայթած էին Զամպոանկա (հարաւային շրջան) շուկայի մը մէջ, կէս ժամ տարբերութեամբ:

ԳԱԶԱՅԻ գօտիին մէջ, ութ Պաղեստինցիներ եւս սպաննուեցան Հոկտ· 17-ին, որոնց մէջ երկու մանուկներ, 45 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են իսրայէլեան հըրասայլերու կրակոցներէն՝ բնակութիւններու վրայ:

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՐԻ մէջ, կարելի եղաւ հրադադար մը ստորագրել եւ ֆրանսական բանակն ալ պիտի ջանայ յարգել տալ:

ՓԱՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ Պէրթրան Տըլանոյէ, Հոկտ· 17-ին, ելած է Փիթիէ – Սալփէթրիէր հիւանդանոցէն եւ ապաքինման երկար շրջան մը պիտի բոլորէ, բայց չէ ուզած որ հրապարակուի ապաքինման իր վայրը: Կը կարծուի որ Լուառի հարաւային շրջանն է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 18)

Բ. ԵԼՑԻՆԻ ԱՅՑԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔՈՆԵԱԿԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ

Բ. Ելցին որ կնոջը հետ Հայաստան կը գտնուի, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի ընկերակցութեամբ այցելած է Երեւանի քոնեակի գործատունը: Ի տես բազմաթիւ մրցանակներ շահած հայկական քոնեակի տեսականիին, Ռուսաստանի առաջին Նախագահը ըսած է թէ խորապէս յուզիչ է այցը: Փոխ տնօրէն Հըրանտ Բագրատեան ըսած է որ անցեալ տարուան արտադրութիւնը՝ 6 միլիոն շիշ, 22 երկիր ղրկուած է, տակառները կը շինուին բացառապէս հայկական կաղնիներէ որոնց ամէն մէկ կտրուածին տեղ պայմանագիր ստորագրուած է երկու հատ տնկելու: Ապա հիւրերը առաջնորդուած են հնեցման բաժինը ուր կանգ առած են Մինսկի խումբի նախագահներուն նուիրուած տակառին մօտ որ կը բացուի Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումէն ետք: Ելցինի այցին բացառիկ դէպքին ի պատիւ գործատան պատմութեան մէջ երրորդ անգամ ըլլալով (առաջինը մառէշալ Բաղրամեանի, երկրորդը Ռ. Քոչարեանի պատուին) բացուած է 1902-ի տակառը եւ անոր վերջին 314 լիթրէն հրամցուած է հիւրերուն: Հնեցման դրուած է Ելցինի նուիրուած տակառ մը զոր ան կոչած է «արքայավայել նուէր»:

ԹԷՆԻՍ

Մատրիտի Մասթըրներու քառորդ աւարտականին համար ֆրանսացի Սեպասթիէն Կրոժան որակուեցաւ յաղթելով Դաւիթ Նալպանտեանի 6–0, 6–2:

Ցիւրիխի մեծ մրցաշարքին ալ, զուիցերահայ Մարի-Գայեանէ Միքայէլեան կը շարունակէր իր յաջող երթը: Վերջին մրցումին յաղթած է իր ռուս մրցակից՝ Անաստասիա Միսկինայի՝ 4–6, 6–4, 7–5 արդիւնքով:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԷ ՆԵՐՍԻ ԵՒ ԴՈՒՐՍԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան առնչութեամբ, տեղւոյն հայ համայնքին իրաւունքներուն ուղղութեամբ արտասահմանեան նախաձեռնութիւնները հայկական շրջանակէն հակազդեցութիւններու պատճառ եղած են:

Նախ «Մարմարա» Հոկտ· 16-ի թիւով խնդրոյ առարկայ ըրած է Եւրոպայի Հայ Դատի յանձնախումբին Հոկտ· 14-ի մամուլի հաղորդագրութիւնը: Անոր մեկնակէտ եղած էր Եւրոպական յանձնախումբին Հոկտ· 9-ի տեղեկագիրը որ կը վերաբերէր անդամակցութեան ճամբուն վրայ Թուրքիոյ 2002-ին իրագործած յառաջդիմութեան: Այդ տեղեկագրին մէջ նիւթ եղած էին փոքրամասնութիւններու դիմագրաւած դժուարութիւնները. այդ կարգին նշուած էին իշխանութիւններու կողմէ կրօնաւորներու կատարուած ճնշումները, փոքրամասնութիւններու դըպրոցներուն Կրթութեան նախարարութեան ներկայացուցիչ մահմետական տնօրէն մը ունենալու պարտադրանքը, կրօնքի դասաւանդութեան արգելքը:

Նշուած էին յատկապէս, 1936-ի օրէնքով փոքրամասնութիւններու համայնքներուն կալուածի տիրանալու դժուարութիւնները, պետութեան կողմէ գրաւուած կալուածներու պարագան: Անբաւարար համարուած էր բերուած սրբագրութիւնը որ Նախարարներու Խորհուրդին արտօնութեամբ կը պայմանաւորէր վաքըֆներու կալուածի տիրանալու խնդիրը եւ վերաքննութեան ոչ մէկ կարելիութիւն կ'ընծայէր:

Եւրոպայի Հայ Դատի յանձնախումբը այս կացութեան դիմաց որոշած էր եւրոպական նախաձեռնութեան մը դիմել, որպէսզի Թուրքիոյ մէջ հակահայ օրէնքները ջնջուէին: Անոր զուգահեռ, Եւրոպական յանձնախումբէն կ'ակնկալուէր որ պահանջէ Թուրքիայէն ջնջել հակահայ հրամանագիրները: Նաեւ ցաւ կը յայտնուէր որ նոյն յանձնախումբը չէ դատապարտած Հայաստանի կիրարկուած շըրջափակումը, Գոփընհակընի քաղաքական չափանիշներուն կարգին չէ պահանջած ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումը եւ ժխտողական ամէն գործունէութեան կասեցումը:

Հայ Դատի հաղորդագրութեամբ անընդունելի կը նկատուէր որ Եւրոպայի երկիրները միաձայնութեամբ դատապարտելէ ետք Բ. աշխարհամարտին հակահրեայ հրամանագիրները, ընդառաջէին թեկնածութեանը երկրի մը որ կը ներկայանար ցեղասպանութեան նման մարդկութեան դէմ ոճիր մը օրինականացնող օրէնսդրութեամբ մը:

«Մարմարա» այս պարունակութեամբ հաղորդագրութեան մասին կը գրէ թէ ան "անհանգստութիւն պատճառած է Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակներուն, նաեւ համայնքային կարգերէն ներս": Ապա կը շեշտէ թէ "Ինչպէս ամէն առթիւ ըսուած է, Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքարանը ու համայնքային շրջանակները միշտ ալ ուզած են որ ուրիշներ դուրսէն չմիջամտեն այս հարցերուն, եւ արտօնեն որ Թուրքիոյ Հայերը իրե՛նք պետութեան հետ երկխօսութիւն հաստատելով պաշտպանեն իրենց իրաւունքները: Ընդհանուր համոզում է որ դուրսէն կատարուած միջամտութիւնները աւելի կը դժուարացնեն Թուրքիոյ Հայոց գործերը:

Նոյն պիտի չզարմանանք եթէ պատահի որ այս նոր միջամտութիւնը բաւական լայն փոթորիկ ստեղծէ թուրք հանրային կարծիքին մօտ":

Թերթը յաջորդ օրուան թիւով ալ տեղ տուած էր պատրիարքարանի հաղորդագրութեան, ստացուած թրքերէն, նոյն օրը, Հոկտեմբեր 17-ի առաւօտուն: Հոն կը քննադատուէին Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան հոլովոյթին մէջ հայ համայնքը եւ անոր կացութիւնը շահագործելով քաղաքականութիւն մշակող որոշ շրջանակներ «թէ՛ երկրին եւ թէ արտասահմանի մէջ»:

Պատրիարքարանի հաղորդագրութիւնը կ'ըսէ.

«Այս շրջանակները, որոնք թէ՛ ներսը եւ թէ դուրսը կ'ուզեն արգելք ըլլալ Թուրքիոյ եւրոմիութեան անդամակցութեան, մեր համայնքին մասին ալ անիրաւ եւ անհիմն պնդումներ ունին, որոնց դիմաց ցաւ կը զգանք: Քանիցս կրկնած ըլլալով հանդերձ, կ'ուզենք հետեւեալ կէտը յանձնել ուշադրութեանը բոլոր անոնց, որոնք մեր համայնքը իբր նախանիւթ կը գործածեն երեսփոխանական ընտրութիւններու համար եւ կամ արտասահմանի մէջ մեր անունը գործածելով, անհիմն պնդումներ յառաջ կը քշեն: Կ'ուզենք անոնց յիշեցնել թէ Թրքահայերը իրենց երկրին հաւատարիմ հայրենակիցներ են եւ իրենց հայրենակցական իրաւունքներէն դուրս որեւէ պահանջ չունին: Անոնք կը հաւատան, թէ իրենց հարցերը իրենց կառավարութեան եւ տեղակալութեան կողմէ պիտի լուծուին: Եւ թէ Թուրքիոյ Վարչական եւ Իրաւական համակարգին ներած չափով իրաւունք կը փնտռեն, եւ ատկէ դուրս որեւէ յենարան չեն փնտռեր:

«Վերոյիշեալ կէտերու լոյսին տակ Թրքահայերը կը քննադատեն նաեւ այն շրջանակները, որոնք կը դժուարանան Թրքահայերը տեսնել որպէս համահաւասար իրաւունքներու տէր հայրենակիցներ եւ որոնք կը խուսափին անոնց իրաւունքները տալէ: Թրքահայերը կը պախարակեն նաեւ այն շրջանակները, որոնք նպատակաւոր կերպով ու անհիմն տուեալներով կը պնդեն թէ մեր համայնքին վրայ կը գործադրուի ճնշում, յոռի վերաբերում, ձուլման քաղաքականութիւն, նոյնիսկ բռնութիւն, եւ իրենց այս պնդումներով կ'ուզեն մեր երկիրը նեղ կացութեան մատնել միջազգային հանրային կարծիքի առջեւ:

«Կ'ուզենք դիտել տալ որ մենք մեր հարցերը անձամբ յանձնած ենք պատկան իշխանութիւններու եւ բարոյական տեսակէտէ ճիշդ ալ չենք նկատեր առանց մեր արտօնութեան մեր անունով տեղեկագիրներ պատրաստելու ու զանոնք հրապարակ հանելու նախաձեռնութիւնները:

«Այս առիթով կը վերանորոգենք Թրքահայոց հաւատքն ու հաւատարմութիւնը իրենց երկրին նկատմամբ, նաեւ կամքը Թուրք Ժողովուրդի հետ միասին Եւրոմիութեան անդամակցութեան ուղիին վրայ քալելու»:

ԱՆԻԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ 1000-ԱՄԵԱԿԸ

ԿԱՏՐԱՆԻԴԷԻ ՀՐԱՇՔԸ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

Անիի Մայր տաճարն է ան։ Ս. Աստուածածին եկեղեցին, Անիի կաթողիկէն, Տրդատ ճարտարապետի գլուխ գործոցը, հայկական ճարտարապետութեան գոհարը, Բագրատունեաց մայրաքաղաք Անիի կաթողիկոսանիստ եկեղեցին, Հայոց թագաւորներու եւ կաթողիկոսներու օծման վայրը, սխրատեսիլ, հրաշագն, բարձրաբերձ, ամենապայծառ վայելչութեամբ ճառագայթող Հայոց փառքը։ Կատրանիդէի հրաշքը։

Հիմա՝ աւերակ է ու տրտում այդ տաճարը, եւ սակայն, իր վշտին մէջ անգամ գեղեցիկ է։ Մայր տաճարի օծման 1000-ամեակն է ահա, եւ մենք աղօթքին երախտիքի խօսք ունինք Հայոց թագաւորին եւ կաթողիկոսին, ճարտարապետին եւ քարգործներուն, բայց յատկապէս շնորհակալութեան, օրհնութեան եւ գոհութեան խօսք ունինք կնոջ մը որուն կը պարտինք եթէ ոչ ծրագրումը, անպայման փրագործումը այս տաճարին. - Կատրանիդէ Թագուհին Հայոց։

Անիի Մայր տաճարի օծման 1000-ամեակը եկաւ ու անցաւ։ Սեպտեմբեր 22-էն մինչեւ 27, Ս. Էջմիածնէն Օշական, Երեւան, Ախուրեան գետ եւ Գիւմրի, Պատարագ, հանդիսաւոր նիստ, գիտաժողով, ժողովրդային լսարան, ցուցահանդէսներ, համերգներ, ուխտագնացութիւններ իրարու յաջորդեցին։ Բոլոր մասնակիցներն ալ կարօտով, տրտմութեամբ, նաեւ հպարտութեամբ ոգեկոչեցին Մայր տաճարի 1000-ամեակը։ Բոլորի սրտերուն մէջ քաղցրութիւն մը կար, եւ հաւաքական ժառանգութեան գիտակցութեան մէջէն եղբայրութիւն մը։ Ինծի համար ալ այդպէս էր. տրտմօրէն ուրախ էի։ Ներքին հպարտութիւն մը կը ճառագայթէր դէմքէս, հանդիսութիւններն ալ առիթ էին որ դրսեւորէի մանկութենէ ի վեր իմ մէջ ապրող սէրը՝ երազային մայրաքաղաքին հանդէպ։ Բայց հիմա, երբ այս տողերը կը գրեմ, եւ աշխարհի մէջ ցրուած իմ բարեկամներուս,, ընկերներուս, իմ նախկին թեմերուս ժողովուրդի զաւակներուն հետ կ'ուզեմ բաժնել զգացումներս, չեմ կրնար որոշել թէ ո՞ր մէկն էր բարձրակէտը Անիական իմ ապրումներուն. Էջմիածնի պատարա՞գը, Վեհափառ Հայրապետի օրհնութեան եւ քաջալերանքի խօ՞սքը, ուղաթիռով ճամբորդութի՞ւնը, թէ հոգեհանգստեան պահը՝ Ախուրեանի դէմ դիմաց։ Բայց ի՞նչպէս մոռնալ ծաղկեպսակները, որոնք յանձնեցինք Ախուրեանի ալիքներուն, եւ կամ բացօթեայ հանգստեան ժամերգութիւնը Գիւմրիի աւերակ եկեղեցւոյ կիսուած կամարներուն ներքեւ։ Չեմ կրնար որոշել։ Եւ հետեւաբար կը սկսիմ, հէնց էնպէս, կը սկսիմ պատմել Կատրանիդէի մասին, միւս դէպքերուն եւ պահերուն մասին, եւ կը փորձեմ ինծի հաղորդակից դարձնել ընթերցողներս, անոնց հետ միասին յառաջանալով դէպի Անի, դէպի Ախուրեանի ափերը, դէպի երկինքները, դէպի հողը։

Ուրեմն նախ եւ առաջ՝ Կատրանիդէն։ Քիչ մը տարօրինակ անուն։ Ատկէ առաջ չենք ունեցած, ատկէ յետոյ ալ չենք ունեցած։ Աճառեանն անգամ կը խոստովանի, թէ չի կրնար ստուգաբանել այս անունը։ Արդեօք Եկատերինայի մէկ փոփոխա՞կն է, Կատա կրճատուած ձեւը խակապէս ի՞րն է։ Ոչ ոք գիտէ։ Եւ խորհուրդ է անիկա, ու այդպէս ալ թող մնայ։ Բացառիկ, եզական դէմք է եղած, եւ այդպէս ալ թող մնայ։ Եւ հրաշքը անիկա է։ Պատմութեան մէջ փայլատակող դէմք մը որ յանկարծ շքեղ էջ մը կը գրէ եւ կը յանձնէ դարերուն։ Կատրանիդէ Թագուհիի հրաշքը իր կառուցած եկեղեցին է, եւ հրաշք մըն ալ ինք է, Կատրանիդէ Թագուհին։

Կատրանիդէ մեզի կու գայ Սիւնեաց աշխարհէն, Ողջու ձորահովիտէն։ Այնտեղէն մեզի հասած է ուրիշ խռովիչ անուն մըն ալ - Փառանձեմ Թագուհին, դուստրը Սիւնեաց Անդովկ իշխանին, կինը՝ Գնէլ սեպուհին, եւ ապա կինը Հայոց Արշակ Բ. Թագաւորին։ Եւ այս երկու ամուսնութեանց մէջ՝ իր ամբողջ ողբերգութիւնը, Փաւստոսի սիրավէպին գեղեցկուհին, և որ կրցաւ, բարեբախտաբար, հերոսի արժանի վախճան ունենալ, քանի Հայոց հպարտ Թագուհին կրցաւ ոչ ըսել Շապուհ արքայի սադրանքներուն, եւ մահացաւ իրեն յատուկ վայելչութեամբ - Արտագերսի պարիսպներու վըրայ, իբրեւ ազատ ազգի հպարտ Թագուհին։ Կատրանիդէն ալ նոյն ձորահովիտի զաւակ էր, ծնած շուրջ 700 տարի յետոյ, դուստրը Վասակ Թագաւորին եւ շինարար ու բարեպաշտ Շահանդուխտ Թագուհիին։

Այն օրերուն, երբ մենք, փա՜ռք Աստուծոյ, չորս թագաւորութիւն ունէինք (Բագրատունիները, Արծրունիները, Կարսի Աբաս Թագաւորը), անդին, Սիւնիքին մէջ կը թագաւորէր Բաղաց կամ Կապանի թագաւորը, Սմբատ Սահակեան։ 998-ին անոր յաջորդեց Վասակ կորիճը (998 - 1040), որ «մեծահանդէս ժողովով ազատակոյտ բազմութեամբ օծանի թագաւոր Սիւնեաց եւ Բաղաց» (Օրբելեան, Բ. 41)։ Վասակ Թագաւորն է ահա որ իր դուստրը կնութեան կու տայ Բագրատունեաց Գագիկ Ա. Թագաւորին, եւ այս ամուսնութեամբ տասնեակ տարիներու բարեկամութիւն մը կը հաստատուի այս երկու թագաւորութեանց մէջ, բարեկամութիւն, որուն մեծապէս պիտի նպաստէր ինքը, Հայոց Թագուհին։ Եւ արդարեւ, այս Թագուհիին խնդրանքով է, որ նոյնիսկ եկեղեցական կալուածէ ներս, բարեդէպ քայլեր կ'առնուին, եւ Հայոց կաթողիկոսը կը վերահաստատէ Սիւնեաց մետրոպոլտութիւնը, որ այդ նահանգին շնորհուած էր Դ. դարուն, Մեծն Ներսէսի օրով եւ վաւերացուած էր Անանիա Մոկացի կաթողիկոսի կոնդակով, Ժ. դարու 60-ական թուականներուն։

Սեպտեմբեր 27-ի առաւօտն է։ Երկու հարիւր ուխտագնացներով կանգնած ենք Անիի աւերակներուն դիմաց, գրեթէ դէմ յանդիման Անիի Մայր տաճարին հարաւարեւմտեան պատի անկիւնին, Կատրանիդէի հռչակաւոր արձանագրութեան դիմաց։ Շիրակէն օրիորդ մը կ'արտասանէ Անիի աւերակներուն նուիրուած բանաստեղծութիւն մը, Նիւ Ճըրզիէն ուրիշ բարեկամ մը կ'արտասանէ Թէքէեանի «Եկեղեցին հայկական»ը։ Ուրկէ՜ ուր կը հնչեն «Տէր կեցո՛»ն ալ, «Մեր հայրենիք»ն ալ, «Կիլիկիա»ն ալ։ Ուզածներս բոլորն ալ, սիրելի երգեր որոնք երբեր կը հնչեն այստեղ, Ախուրեանի ափին, ռուս եւ թուրք սահմանապահներու ականջին տակ, ունին ուրիշ հնչեղութիւն, ուրիշ բնոյթ, ուրիշ, չեմ գիտեր ինչ։ Բայց ես հետս բերած եմ Դ. Վարուժանը, որ ծոցիս մէջէն կը պոռայ.

«Ողջոյն, Ա՛նի, գերեզմանոց,
Ողջոյն մեռել, մայր, ողջոյն,
Ահա կուգամ
Կեանքիդ փառքովը մահդ օրօրել,
ըսել թէ մեծ եղար դու
կամ մեծ խոստումը մեծութեան,
դուն եղար...

Կը սթափիմ։

Թեմի Առաջնորդին, Միքայէլ Սրբազանին հետ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարենք, ու, «Քրիստոս Որդի» աղօթքին մէջ կը յիշեմ «զշահնշահն Հայոց եւ Վրաց Գագիկ Առաջին Բագրատունին, Սարգիս Սեւանցի կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Տրդատ ճարտարապետն եւ ամենայն քարգործ վարպետք եւ ոստանիկք ոստանէն Հայոց եւ զԹագուհին Հայոց Կատրանիդէ»... յիշեա յաւուր մեծի գալստեան քո ... արա արժանի ողորմութեան ... Ի՜նչ գեղեցիկ է աղօթքը, որ յիշողութեան նման, անցեալը ներկայ կ'ընէ, ու դուն ժամանակակից կը դառնաս բոլոր անոնց որոնց համար կ'աղօթես .. Մեռած հայրդ ըլլայ ան, հեռաւոր անցեալի մէջ մեռած սիրելի մը եւ կամ պատմական դէմք մը։ Եւ այս պարագային, մեր աղօթքին մէջ եւ մեր աչքերուն առջեւ ահա կը յառնեն բոլոր մեռեցները Անիի ու կը քալեն, կը յառաջանան, Ախուրեան գետը կը կտրեն օդին մէջէն եւ կը գրկախառնուին մեզի՝ Հայաստանի Հանրապետութեան հողին վըրայ կանգնածներուս, եւ մենք կը դըրկենք զիրար, պատմութիւնը կը դառնայ մէկ եւ միակ պատմութիւն, եւ մենք՝ իրարու ճակատագրուած Հայերս կը միաձուլուինք իրարու, այնտեղ, Անիի աւերակներուն դիմաց, Կատրանիդէի հըրաշքին դիմաց, Անիի Մայր տաճարին դիմաց։

Ողորմի Աստուած։

«Ողորմեա եկեղեցի շինողաց, երախտաւորաց» ... Ուրեմն ասոր համար է, որ հանգստեան ժամերգութեան «Փառք քեզ, Տէր Աստուած» աղօթքին մէջ, մենք Աստուծմէ օրհնութիւն կը խնդրենք անոնց համար որոնք եկեղեցի կը կառուցեն։ Եւ այսօր, հազար տարուան հեռաւորութենէ մը, մենք ողորմութիւն կը խնդրենք Կատրանիդէ Թագուհիին համար, որ իր մօր՝ Շահանդուխտի նման եկեղեցաշէր Թագուհի էր եղած, ոգեւորեր էր որ կառուցուին բազում եկեղեցիներ, ընդ որս Մարմաշէնի Վահրամաշէն կաթողիկէն, Խծկոնքի Ս. Կարապետը, Գեղարքունիքի Վարսեր գիւղի խաչքարը, յատկապէս Անիի Մայր տաճարը։ Արդէն ինքն է, որ արձանագրած է տաճարի պատին։

«Ի:ՆԾ. Թուին Հայոց (1001) ՄԺԹ. Թուին Հռոմոց։ Ի ժամանակս Աստուածապատիւ եւ հոգեւոր տեառն Սարգսի Հայոց կաթողիկոսի եւ ի մեծապատիւ թագաւորութեանն Գագկա Հայոց եւ Վրաց Շահանշահի, ես Կատրանիդէ Հայոց Թագուհի, դուստր Վասակա Սիւնեաց Թագաւորի յողորմութիւնն Աստուծոյ ապաւինեցայ, եւ հրամանաւ առն իմոյ Գագկա Շահանշահի, շինեցի զսուրբ Կաթողիկէս, զոր էր հիմնադրեալ մեծն Սմբատա եւ կանգնեցաք տուն Աստուծոյ նորոգ եւ կենդանի ծնունդ հո(յ)գեւոր եւ արձան մշտնջենաւոր, զարդարեցի եւ զարդիւք պատուականաւք նուէր ինձ ի Քրիստոս եւ զարմից իմ եւ որդոց Սմբատա, Աբասա եւ Աշոտոյ։ Հրամանեալ եմ եւ տէր Սարգիս սպասաւորաց եկեղեցոյս, յետ էլից բարէպաշտ Թագուհոյս զվարդավառին յիսնեական միով քառասնիւ կատարել անխափան մինչեւ ի գալուստն Քրիստոսի։ Եթէ ոք զարձանագրեալըդ անփոյթ առնէ դատապարտեալ եղիցի ի Քրիստոսէ...»։

Որքան յուզիչ է մտաբերել՝ որ դարեր առաջ ալ, Հայոց քրիստոնէացման տարիներուն, Հայոց Թագուհին Աշխէնը եւ արքայաքոյր Խոսրովիդուխտը «բրուտներու նման, իրենց գոգնոցներով հող կը շալկէին եւ կ'օգնէին Հռիփսիմեանց տաճարի կառուցմանը» (Ագաթանգեղոս, ՃՁ)։ Կատրանիդէի առաջին ուսուցիչները բարի օրինակ եղան, եւ վստահաբար Կատրանիդէ ինք ալ հող ու քար կըրեց Մայր տաճարի կառուցման ժամանակ։

Ու միտքս կու գայ Սիւնեաց Սոփիա իշխանուհին, որ, Գնդեվանքը երբ կառուցեց, գոչեց. «Վայոց Ձորն անակն մատանի էր, շինեցի սա եւ որպէս ակ դրեցի վրան» (Օրբելեան)։ Հիմա՝ Կատրանիդէն է, որ կը յայտարարէ՝ «Անի քաղաքը անակն մատանի էր. շինեցի սա եւ որպէս ակ դրեցի վրան»։ Անիի Մայր տաճարը Անի քաղաքի ադամանդակուռ, փայլուն, շքեղ քարն է արդարեւ։

Ստեփանոս Ասողիկ կը պատմէ սքանչելի եկեղեցւոյ գեղեցկութիւնը, երբոր կ'ըսէ. «...Նրա կինը՝ Կատրանիդէ Թագուհին, որը դուստրն էր Սիւնեաց Վասակ իշխանի, չափազանց բարեպաշտուհի լինելով, կառուցել է տալիս Սմբատի հիմնադրած եկեղեցին՝ ամենաշքեղ վայելչութեամբ, բարձրաբերձ կամարներով գմբէթաւորուած երկնանման խորաններով զարդարուած ծիրանածաղիկ զարդաքանդակներով ոսկեթել, նկարագործ բանուածքներով ընդելուզուած, ոսկեզէն եւ արծաթեղէն անօթներով, բազմաճառագայթ ցոլացնող կանթեղների վայելչութեամբ, որոնցով լուսաւորւում էր Անիի սուրբ կաթողիկէն երկնակամարի պայծառութեամբ»։

Կատրանիդէ Թագուհին իրաւամբ մեր ժողովրդի աւանդութեան մէջ ալ անցած է, եւ, Վարդան Արեւելցին մեզի բերած է գեղեցիկ աւանդութիւն մը, ըստ որում, Անիի Մայր տաճարի կառուցումը Թագուհիին թելադրուած էր հրեշտակին կողմէ. «ի հրեշտակէ Աստուծոյ յորդորեալ, որ խոստանայր նմա զալ ի ձեռնտուութիւն գործոյն եւ մնալ ի նմին տաճարին մինչեւ զՔրիստոս եկեալ տեսցեն արարածք» (Վենետիկ, 1862, էջ 96)։ Հրեշտակը խոստացած էր, որ պիտի մընար այնտեղ այնքան ատեն, որ հաւատացեալները տեսնէին Քրիստոսի վերըստին գալուստը։ Լէօն պատմած էր այս գողտրիկ պատմութիւնը, զոր քաղցրութեամբ յիշեցինք, 1997-ին, Անի մեր այցելութեան առաջին տարին։ Ցեամիջօրէ մըն էր. 30-է աւելի ուխտաւորներ էինք, ու մանուկի նման, որուն ձեռքը միանգամայն տասը խաղալիք կու տաս, կը շփոթի, ու իր ընելիքը չի գիտեր, մենք ալ վեց ժամ Անիի մէջ թափառեցանք, յետոյ, ի վերջոյ հաւաքուեցանք Մայր տաճարին մէջ, եւ սկսանք աղօթել։ Ես ալ խորան բարձրացայ եւ ամէն մէկ կամարի տակ մոմ մը վառեցի, յետոյ խունկ պատրաստեցի, եւ երբ քուլայ քուլայ խունկը կը բարձրանար դէպի երկինք, երգեցինք Սուրբ Սուրբը, «Գոհութիւն»ը... եւ Տէր Ողորմեան։ Խռովիչ բան մը կար այս բոլորին մէջ, երբոր յանկարծ մեզ շրջապատուած գտանք խումբ մը այցելուներով։ Տեսանք, որ Փրանսացի են, եւ կը պատկանին բուսաբանական ընկերութեան մը եւ... Անի եկած են, օրքիտէի յատուկ ծաղկատեսակի մը ուսումնասիրութեան համար։ Ա՜յ քեզ բան։ Մենք ինչ ապրումներու մէջ ենք, այս մարդիկը եկեր են ու մանիշակագոյն օրքիտէի թերթերուն ապիտակ երակները պիտի քննեն։ Բայց իրենց տարօրինակութեան վարձքը տուին այս խեղճ բուսաբանները երբոր ըսին՝ «քիչ մը առաջ ձայներ լսեցինք եւ եկանք»։ Մեզմէ ոմանք հաշակաւոր բաղաձայններ էին (մէկն ալ ես) եւ ուրեմն կրնաք երեւակայել մեր ուրախութիւնը եւ սին հպարտութիւնը։ Կամ, ո՞վ գիտէ, մեզմէ մէկը Կատրանիդէին երեւցած հրեշտակը չէ՞ր կրնար եղած ըլլալ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՕՂԱՐԿՈՒՄ (1)

ՑԱՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

Մանկապատանեկան գրականութիւնը, ուրիշ յատկանիշներու կողքին, ունի մշակութային արժէքներու փոխանցումի պաշտօն մը, որ կը ծառայէ մշակութային ժառանգութեան ապահովումին եւ հաւաքական յիշողութեան պահպանումին։ Կարելի է մտածել, թէ փոքրամասնութեան մշակոյթ մը, որ չփումի մէջ է հիւրընկալ մշակոյթի մը հետ եւ կը գտնուի կլանումի, ինքնութեան կորուստի վտանգին ենթակայ, հակում ունի օգտագործելու մանկապատանեկան գրականութիւնը, չեզոքելու համար իր տարբերութիւնը։

Նոր սերունդին յատուկ գրականութեան մը գոյութիւնը եւ անոր մատչելիութիւնը հիմնական կարեւորութիւն կը ստանան այն ատեն այս փոքրամասնութեան մանուկներուն ու պատանիներուն գիտակցումին եւ մշակութային ինքնութեան պահպանումի գործընթացին մէջ։ Այս գիրքերուն հերոսները կրնան հիմը դառնալ փոքրամասնական հաւաքականութեան պատկանելու զգացումի մը, ինչպէս կրնան մօտեցնել պզտիկը հիւրընկալ մշակոյթին՝ նայած թէ ի՛նչ արժէքներ կը փոխանցեն եւ ի՛նչ շրջանակի մէջ կը գործեն անոնք։

Այս կացութիւնն է որ կ'ուզենք ուսումնասիրել հայկական սփիւռքի օրինակին մէջ՝ հիմնուելով Լիբանանի եւ Ֆրանսայի մէջ կատարուած խոյզի մը արդիւնքներուն վրայ։ Խոյզին մասնակցած են 10–12 տարեկան պատանիներ, որոնք հայկական դպրոց կը յաճախեն եւ ունին գոնէ մէկ հայ ծնող։

Այս ուսումնասիրութիւնը կը ձգտէր ցանկագրելու պզտիկներու տոլորութիւն-

նեբը ընթերցումին կապուած, ճշդելու անոնց կարիքները մանկապատանեկան գրականութեան վերաբերող։ Անոր շնորհիւ կարելի եղաւ նաեւ յայտնաբերել պզտիկներուն ներկայացուած նոյնացումի տիպարները, եւ ինքնութենական ընտրութիւնները, զորս կատարած են այս պզտիկները[2]։

ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Հայաստանի մէջ մշակուած մանկապատանեկան գրականութիւնը իր արմատները խրած է ժողովրդային հէքեաթին եւ բանաւոր ստեղծագործութեան մէջ, այսինքն հայկական չեչտուած անդութեան մը, որ բացուած է աշխարհին։ Սկիզբը գիւղական կեանքի վրայ հիմնուած՝ ան կ'օգտագործէ ներկայիս նաեւ քաղաքային բնաբաններ։ Համայնավարութեան շրջանին, սովետական ինքնութեան գաղափարն է որ կ'արտացոլար գրականութեան մէջ։ Անկախութենէն ետք, մանկապատանեկան գրականութիւնը կը փորձէ դարձեալ դիմել ազգային արմատներու, յատկապէս հայկական հէքեաթներու եւ առասպելներու օգտագործումով։ Անոր զարգացումը պայմանաւորուած է երկրի տնտեսական եւ քաղաքական կացութեամբ։

Օսմանեան կայսրութեան հայաբնակ շրջաններուն, ապա Սփիւռքի մէջ զարգացող մանկական գրականութիւնը հեղինակներու պակաս մը տառապած է սկիզբէն ի վեր։ Հայաստանեան գրականութեան թարգմանութիւններով կամ հէքեաթի համաշխարհային ժառանգութեան պատշաճեցումներով սնած՝ ան պարապութեան շրջան մը ունեցած է Ցեղասպանութեան եւ անոր յաջորդող տարիներու ընթացքին։

Հոս պիտի ուսումնասիրենք սփիւռքային երկու համայնքներ, լիբանահայ եւ ֆրանսահայ։ Պիտի փորձենք իւրաքանչիւրի մանկապատանեկան արտադրութեան գնահատումը կատարել եւ տեսնել թէ ինչպէս կ'ընդունուի ան նոր սերունդին կողմէ եւ ի՛նչ ազդեցութիւն կ'ունենայ անոր անդամներուն ինքնութենական եւ մշակութային ընտրութիւններուն վրայ։

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ՝ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԵՐԹՈՒԹԻՒՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Ցեղասպանութենէն ետք Արեւմտահայաստանէն եւ Կիլիկիայէն Լիբանան եկած Հայերը իրենք զիրենք կը գտնեն արեւելեան երկրի մը մէջ, որուն քաղաքական համակարգը հիմնուած է համայնքային կառոյցի վրայ։ Օսմանեան վարչակարգի կառուցային կանոնները կը կիրարկուին հոն եւ Հայերը ծանօթ են անոնց։ Ուրեմն ինքնութենական բախում տեղի չունենար հիւրընկալ մշակոյթին հետ։ Հայերու առաջին եւ երկրորդ սերունդները դպրոցներ եւ եկեղեցիներ կը շինեն՝ Լիբանանեան ընկերութեան մէջ համարկուելու մասին մտածելէ առաջ, ինչ որ հնարաւորութիւն կը ստեղծէ ազգային ինքնութիւնը պահպանելու եւ հայերէնը նոր սերունդին փոխանցելու։ Մանուկներու եւ պատանիներու յատուկ գիրքերու պակասը զգալի կը դառնայ եւ յիսունական թուականներուն դարձեալ կը մըտածուի մանկապատանեկան գրականութեան մասին։

Յիսուն–վաթսունական թուականներուն Լիբանանի մէջ հրատարակուած գիրքերը կարելի է երեք խումբի բաժնել.

- Իլիականի եւ Ոդիսականի[3] պէս դասական գործերու կամ արեւելահայերէն գրուած հայկական հէքեաթներու թարգմանութիւններ, որոնք կը միտին որոշ ընդհանուր զարգացում ապահովելու ընթերցողներուն.
- Հայ կղերականներու կողմէ հրատարակուած կրօնական դաստիարակութեան գիրքեր.
- Հայ ազգի դովքը հիւսող գիրքեր, որոնց նպատակն է նոր սերունդին մէջ արթնցնել իր ազգային պատկանելիութեան զգացումը, արժէք տալ անոր ու ներկայացնել պատմական հայ հերոսներ։

Այս վերջին խումբէն իբրեւ նմոյշ կարելի է յիշատակել Հայ հողէն ու ջուրէն, քաղաքէն ու գիւղէն[4] գիրքը, ուր Հայաստանը եւ իր պատմութիւնը ի պատուի են։ Տիրողը հայրենասիրական արժէքն է։ Հայրենիքը, նոյնիսկ եթէ աշխարհագրականօրէն հեռու է հիւրընկալ երկրէն, պէտք է կենդանի մնայ իւրաքանչիւր Սփիւռքահայու հոգիին մէջ։ Նոր սերունդը պէտք է կապուած ըլլայ անոր, որպէսզի խուսափի արմատաւորուելէ հիւրընկալ երկրին մէջ։ Այս շրջանին Սփիւռքը նկատի կ'առնուի իբրեւ հանգրուան մը հայրենիք վերադառնալէ առաջ։ Այս միտքը կ'արտացոլայ նոր սերունդին սահմանուած գիրքերուն մէջ։

Ցետագային, 70–80–ական տարիներուն, նոր սերունդին կը հրամցուին պարբերականներ[5], որոնք ազգային բնաբանները կը միացնեն ընդհանուր զարգացումի կապուած բնաբաններու, իսկ 90–ական թուականներուն մանկավարժական կեդրոնի մը մատենաշարը[6] կը հրատարակէ անտիպ գործեր կամ նախապէս հրատարակուած գործերու մանկավարժական պատշաճեցումներ։ Մեկուսի նախաձեռնութեամբ կը տպուին որոշ գիրքեր, որոնք չեն վերահրատարակուիր։ Համացանցի կայքէջ մը (site internet)[7] կը ներկայացնէ այսօր արդիական բնագիրներ, որոնք սակայն մատչելի են միայն անոնց, որոնք կապուած են այդ ցանցին։

Զգալի է պակասը Լիբանանի կամ ընդհանրապէս Սփիւռքի մէջ մանկապատանեկան գիրքերու, որոնք 1915–ի Ցեղասպանութեան կը վերաբերին։ Մէկ գիրք միայն, Տէյվիտ Խրտեանի The Road From Home, The Story of an Armenian Girlը հրատարակուած է 1979–ին Harper Collins–ի կողմէ Միացեալ–Նահանգներու մէջ եւ 1990–ին Ֆրանսայի մէջ L'école des loisirsի կողմէ (Médium մատենաշար), Loin de chez moi վերնագրին տակ։

Հեղինակը առաջին դէմքով կը պատմէ իր մօրը կեանքը, 1915–էն մինչեւ հասնիլը Ամերիկա, ուր կը հաստատուի։ Ֆրանսայի եւ Միացեալ–Նահանգներու մէջ տրամադրելի այս գիրքը չի գտնուիր սակայն հայկական դպրոցներու մէջ, ոչ Ֆրանսա, ոչ ալ Լիբանան։ Տեղեկութեան պակասի՞ հետեւանքով, թէ պատասխանատուներու գիտակից որոշումին։ Ուրիշ հարց. Ցեղասպանութեան վերաբերող այս գիրքը հրատարակելու որոշումը տրուած է ամերիկացի հրատարակիչի մը, ապա ֆրանսացի հրատարակիչի մը կողմէ, բայց հայերէնի չէ թարգմանուած ան։ Կարծես կ'ուզուի մանկապատանեկան գիրքի միջոցով փոխանցել ոչ թէ Ցեղասպանութեա՛ն յիշատակը, այլ «երջանիկ օրեր»ունը։

Լիբանան ապրող հայ պզտիկներուն կողմէ ամէնէն աւելի յիշուող հերոսներն են՝ Վարդան Մամիկոնեան, Սասունցի Դաւիթ եւ Գիքոր։ Առաջինը «վասն կրօնի եւ հայրենեաց» նահատակուած զօրավար մըն է, երկրորդը՝ դիւցազնավէպի հերոս մը, որ միաժամանակ ազատատենչ եւ քաջ է ու ծոյլ։ Գիքորը Թումանեանի համանուն գիրքին հերոսն է։ Սկզբնապէս մեծերու համար գրուած՝ այս գիրքը որդեգրուած է նոր սերունդին կողմէ։

Մինչ առաջին երկուքը նախընտրուած ըլլալ կը թուին իրենց թունդ ազգայնականութեան համար, երրորդի ընտրութիւնը հետեւանքն է թերեւս պատանի ընթերցողի նոյնացումին՝ իրեն տարեկից հերոսի մը հետ, անկախաբար անոր ազգութենէն։ Դիտել տանք նաեւ, որ խօսքի ընթացքին հայ պատմական դէմքեր, օրինակ թագաւորներ, յիշատակուած են յաճախ նախընտրուած նիւթերու կամ հերոսներու վերաբերող հարցումներու պատասխաններուն մէջ։ Ընթերցողներու ամէնէն աւելի գործածած լեզուն հայերէնն է եւ իրենց ընտրութիւնը արդարացնելու համար տրուած յաճախակի պատասխաններն են. «Որովհետեւ հայ է», «Որովհետեւ Հայաստանը մեր հայրենիքն է», «Որովհետեւ մենք հայ ենք»...։

Կը յայտնուի ուրեմն, որ Լիբանան ծնած ու հոն ապրող այս տղաքը, որոնք մեծամասնաբար բնաւ տեսած չեն Հայաստանը, իտէալականացուած գաղափար մը ունին «մայր հայրենիք»ին մասին, որուն հանդէպ պատկանելիութեան աւելի զօրաւոր զգացում ունին, քան այն հայրենիքին, ուր կ'ապրին։ Լեզուի մը եւ մշակոյթի մը մէջ մխրճուած, որոնք իրենցը կը նկատեն, անոնք կ'ապրին նաեւ պատմական հեռաւոր անցեալի մը յիշատակներով եւ կը նոյնանան առասպելական հերոսներու հետ, որոնք կը վերաբերին այն ժամանակին, ուր Հայերը իրենց հողերուն վրայ կ'ապրէին։ Սփիւռքային իրականութիւնը բացակայ է այս պատկերացումներէն։ Լիբանան ապրող հայ պզտիկի մը երեւակայութիւնը սնունդ կ'առնէ ուրեմն անցեալ, իտէալականացուած ժամանակէ մը, «փառաւոր օրեր»ու յիշատակէն։ Այս իրողութեան հետեւանքը չըլլա՞ր արդեօք ներկայ իրականութեան սխալ ընկալումը։ Հայ թագաւորներու, Վարդան Մամիկոնեանի մը, իտէալականացուած Հայաստանի մը երազով տարուած՝ պզտիկը կրնայ դատապարտուած զգալ ինքզինք հիւրընկալ հայրենիքի եւ մշակոյթի լուսանցքին վրայ ապրելու, բայց նաեւ օտար մնալու Հայաստանին, որուն իրականութիւնը չի համապատասխաներ հովուերգական պատկերացումին, որ տրուած է իրեն անկէ։ Պահպանուած լեզու եւ մշակոյթ, ուրեմն, բայց պահուած քարացած յիշողութեան մը մէջ, որ կտրուած է արդի, իրական փորձառութենէն։

Յ. Շ.

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) Այս յօդուածին փրանսերէն տարբերակը տպուած է *Littérature de jeunesse arménienne. Mémoire et occultation* վերնագրով «La revue des livres pour enfants»ի մէջ, թիւ 205, Յունիս 2002, «Mémoire et transmission», La joie par les livres, Paris, 2002.

(2) Յասմիկ Շահինեան, *Littératures de jeunesse arméniennes, rêves et réalités*, Mémoires de maîtrise, Université Saint-Joseph, Beyrouth, 1993, եւ *Littérature de jeunesse et identité arménienne*, Mémoire de D.E.A., Université Paris-Nord, Paris, 2002.

(3) Հոմերոս, *Ոդիսական*, Համազգայինի հրատարակութիւն, Պէյրութ, 1955։

(4) Վոսկեան, *Հայ հողէն ու ջուրէն, քաղաքէն ու գիւղէն*, տպուած հեղինակին կողմէ, Պէյրութ, 1954։

(5) *Մկոն ու Զալոն*, 12 թիւ, Համազգայինի Հրատարակութիւն, Պէյրութ, Լիբանան (70–ական թուականներու վերջ – 80–ական թուականներու սկիզբ)։

(6) Խաչեր Գալուստեան Մանկավարժական Կազմաւորումի Կեդրոնի մատենաշար, Անթիլիաս, Լիբանան։

(7) www.3noor.org

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 22–ին, պատարագած է Պոլսոյ Պատրիարքական Փոխանորդ Շահան Արք. Սվաճեան, Թեմին առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեանի քահանայական ձեռնադրութեան 50–ամեակին եւ Թեմին մէջ գործունէութեան 40–ամեակին առթիւ։ Իր քարոզին մէջ, Շահան Արք. նախ անդրադարձած է Հայաստանի անկախութեան 11–րդ տարեդարձին, օրուան Վարագայ Սուրբ Խաչ տօնին, հուսկ՝ գնահատանքը ըրած է Զաւէն Արք.ի եւ անոր կուրծքին զետեղած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Գարեգին Բ.ի շնորհած Ներսէս Շնորհալիի շքանշանը, սրբատառ կոնդակին ընթերցումին առարտին։ Նոյն իրիկունը «Մարիոթ» պանդոկին մէջ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ առաջնորդին կազմակերպութեամբ եգիպտահայ թեմի ազգային իշխանութեանց, ապա՝ ճաշ «Էօժէնի» հանդիսասրահին մէջ։ Այս առիթով, Գահիրէի ազգային իշխանութեան անդամ Նորայր Տէօվլէթեան կարդացած է Զաւէն Արք.ի ուղղուած շնորհաւորական գիրերը։ Ցաջորդաբար խօսք առած են Պետրոս Մովսէսեան (Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւն), Տոքթոր Սուրէն Պայրամեան (Հ. Յ. Դ.), Կարպիս Եագըճեան (ՌԱԿ), Մանուկ Գալփաքճեան (Աղեքսանդրիոյ եւ Գահիրէի իշխանութիւններ), հուսկ՝ օրուան յոբելեարը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան։ Աղեքսանդրիոյ եւ Գահիրէի իշխանութեանց կողմէ Զաւէն Արք.ի նուիրուած է թանկագին մատանի մը։

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԿՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԷՖԷՆՏԻ Կ'ԵԼԼԷ

– Կատարեալ բանտարկուածի մը կեանքը կ'անցընեմ, – ըսաւ Միրիճան, – երեք չորս ամիսէ ի վեր։

– Բնաւ դիմում չկատարեցի՞ք վկայական մը ձեռք ձգելու համար, – հարցուց Աստիկ։

– Մէկ քանի անձեր խոստացան վկայական մը առնելու, եւ նոյնիսկ ասոր համար դրամ ալ տուինք, բայց բան մը չկրցան ընել։

– Ցաւալի բան։

– Հիմա յոյսերնիս քու վրադ է, – ըսաւ Լեւոն պէյ։

– Ես կը յուսամ, որ կրնամ յաջողցընել, ինչպէս ըսի, ձեզ պէտք մտերիմ բարեկամս է։

– Ուրեմն դիւրին է ձեզի համար վկայական մը ձեռք ձգելը։

– Պէտք է անգամ մը վալին տեսնել եւ անոր տրամադրութիւնը չօշափել, – ըսաւ Աստիկ, որ գործը ծանրէն ծախել կ'ուզէր։

– Ե՞րբ կրնաք տեսնել։

– Այսօր կը տեսնամ եւ վաղը ձեզի որոշ պատասխան մը կուտամ։

– Շատ շնորհակալ կ'ըլլանք։

– Քանի՞ հոգիէ կը բաղկանայ ձեր ընտանիքը։

– Ես, կինս, երեք աղջիկներս, մէկ մանչ զաւակս, քոյրս եւ քրոջս աղջիկը։

– Ուրեմն ընդամէնը ութ հոգի։

– Այո՛։

– Վաճառակա՞ն էք։

– Թէ՛ վաճառական եւ թէ՛ հողատէր։

– Ձեր միւս հայրենակիցները ի՞նչ եղան։

Մէկ քանին հոս են, բայց մեծամասնութիւնը քշեցին մինչեւ Տէր Զօր, եւ շատերը ճամբան մեռան կամ ջարդուեցան, ինչպէս լուր առինք։

– Ես պէտք եղածը կը խօսիմ Ճէլալ պէյին։

– Զինքը Պոլսէ՞ն կը ճանչնաք։

– Հարկաւ շատ մօտէն, միասին խմբագրութիւն ըրած ենք, աղբօր պէս կը տեսնուինք։

– Ի՞նչ կ'ըսէք. մեծ բարեբախտութիւն մըն է ուրեմն ձեզի հանդիպելնիս։

– Իմ շնորհիւս, – ըսաւ Լեւոն պէյ խնդալով։

– Ճշմարիտ է, ձեր շնորհիւը պատիւ ունեցանք ճանչնալու Աստիկ էֆէնտին։

Միրիճան աղա ուզեց պատուասիրել Աստիկը, որ զինքը պիտի փրկէր Տէր Զօր երթալու վտանգէն, եւ քօնեաք ապսպրեց։

Աստիկ յօժարակամ պարպեց գաւաթները եւ քանի կը խմէր, այնքա՛ն աւելի հաւաստումներ կուտար գործին յաջողութեան։

Իրիկուան դէմ գնաց Ճէլալ պէյը տեսնելու։ Այս անգամ վալին զրեթէ սիրանեղութեամբ ընդունեց զինքը։

– Դուն ճշմարտութիւնը չխօսեցար ինծի, – ըսաւ զայն տեսնելուն պէս։

– Ինչպէ՞ս, պէ՛յ էֆէնտի։

– Դուն եւկի Շէհիրէն տարագիրներու հետ չես եկած։

– Բայց, ներեցէ՛ք, պէ՛յ էֆէնտի։

– Դուն Պոլիսէն աքսորուած ես եղեր։

– Այսինքն թիւրիմացութեամբ զիս աքսորեցին, որուն համար բողոք ըրած եմ արդէն Ներքին գործերու նախարարութեան։

– Դուն անգամ մը արդէն անցեր ես Գոնիայէն, ոստիկանապետը ամէն բան պատմեց ինծի։

– Պէ՛յ էֆէնտի, հաւատացէք, որ ես օսմանեան պետութեան հաւատարիմ ծառայող մը եղած եմ միշտ։

– Եթէ այդպէս ըլլար, հիմա այստեղ չէիր գտնուեր։

– Նորէն կը կրկնեմ, գործին մէջ թիւրիմացութիւն կայ։

– Ինչ որ է, ջանա՛, որ խելօք կենաս այստեղ, հակառակ պարագային քեզի կ'աքսորենք, գիտցած ըլլաս։

– Ոչ թէ միայն հանդարտ կը մնամ, այլ նոյնիսկ պատրաստ եմ ձեռքէս եկած ծառայութիւնն ալ մատուցանել կառավարութեան։

– Պէտք չունինք քու ծառայութիւններուդ գիտցիր, որ եթէ իմ տեղս ուրիշ մը ըլլար, հիմա քեզի կ'աքսորէր Տէր Զօր։

– Բայց ես յանցանք մը չեմ գործած։

– Դեռ ի՞նչ պիտի ընես, քեզի դէպի Տէր Զօր կը ղրկեն, ու դուն կը փախչիս, կրկին Գոնիա կուգաս։

(Շար. 324)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԷՆ ԿՐԱՄԻԷՆ.– Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գաւէզեան 170 Եւրօ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, ընկերուհի Պէատրիս Տէր–Վարդանեանի, ընկերուհի Սիրանոյշ Տէր–Գալուստեանի, զաւակներուն նաեւ ազգականներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր տարարախտ Յովհաննէս Տէր–Վարդանեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ փարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է.– Տէր եւ Տիկին Գալուստեանէ 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Պօյաճեանէ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Տը Լուզայէ 30 Եւրօ, Տիկին Ազատուհի Տէր–Վարդանեանէ, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Տէր–Վարդանեանէ, Պր. Սիմոն Դաւիթեանէ, Տիկին Զազալեանէ 20-ական Եւրօ, Ռմն 30 Եւրօ։

Վարչութիւնս նաեւ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Աստուածածնայ տօնին առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պօյաճեանէ 50 Եւրօ, Տիկին Անայիս Աւետեանէ 30 Եւրօ, Տիկին Մարի Գիլիճեանէ 20 Եւրօ։

Օր. Մարի Աբրահամեանի մահուան առթիւ.– Օր. Մարի Էլէնէ 75 Եւրօ, Օր. Էվլին Կակոյեանի մահուան առթիւ.– Տիկին Գիւրճէլեանէ 16 Եւրօ, Մասիս Գուլումեանի մահուան տարելիցի հոգեհանգստեան առթիւ.– Տիկին Քրիսթին Սեմերճեանէ 80 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանէ 35 Եւրօ։

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

GALERIE FRAMOND
3, Rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ROHNER

DESSINS & AQUARELLES

Du 17 octobre au 30 novembre

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Խնկի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ–աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30։

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին։

Pour vos enfants de 6 à 12 ans
Durant les vacances de la Toussaint

Stage de théâtre arménien

animé par
Nareg DOURIAN
et Christina HOVHANISSIAN
organisé par
la Maison de la Culture Arménienne de Vienne
et la Section de Vienne de la CBAF
Du 28 au 31 octobre
à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne
9, rue du Cirque

Horaires :
- Tous les jours de 9h30 à 17h30
- Accueil des enfants à partir de 9h
- Repas de midi sur place

Tarifs :
- 50 euros pour 1 enfant (repas compris)
- 80 euros pour 2 enfants de la même famille

Inscriptions :
- Avant le 20 octobre en téléphonant au 04 74 53 43 80 de 14h à 19h et au 04 74 53 25 91 après 19h.

ԽՆԿՏԻ ՈՒԽՏԸ

Խնկի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան տօնն ու մատաղօրհնութիւնը Կիրակի օր, Նոյեմբեր 10-ին։

Մանրամասնութիւնները յետոյ։

RÉCITAL

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris
des Arméniens Catholiques

au profit de l'école Sainte-Croix du samedi

le jeudi 24 octobre à 20 heures 30

MOURAD AMIRKHANIAN (Basse)

chante :
Haendel, Verdi, Mozart, Gounod, Beethoven, Brahms, Campana, Tchaïkovsky, Komitas, Babadjanian, Dikranyan, Abrahamian, Rachmaninov, Cheremetyev

accompagné au piano par
Johan Struyve.

Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e

Participation aux frais : 10 euros

Réservations :
Tél.: 01.44.59.23.50/Fax:01.44.59.23.54
Métro : République, Filles du Calvaire

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

EXPOSITION
DE PEINTURES

GOREN

« ARMENIE [S], SES JOURS »

Exposition ouverte lundi, jeudi, vendredi, samedi de 14h à 18h

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville
présente

« WELCOME HOME »

Une comédie musicale d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux, Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène
NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**
à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)

Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN

Au programme :
Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...

—— Entrée libre ——

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques

—— Entrée libre ——

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22
MARDI
22 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.540 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.540

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Հոկտեմբեր 19 / 21)

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտ. 20-ին 654 համայնքի մէջ տեղի ունեցած են համայնքի ղեկավարի, 645 համայնքի մէջ ալ աւագանիի ընտրութիւններ: Համայնքի ղեկավարի 1318 թեկնածու արձանագրուած է, աւագանիի՝ մօտ չորս հազար: Համայնքի ղեկավարի ընտրութիւն կատարուած է Երեւանի համայնքներէն միայն Կենտրոն, ուր քուէարկած է նախագահ Ռ. Քոչարեան, Աջափնեակ, Նուպարաշէն, Աւան, Էրեբունի եւ Քանաքեռ - Զէյթունի մէջ:

Ընդհանուր առմամբ լուրջ միջադէպեր եւ ապօրինութիւններ չեն արձանագրուած. միայն Գեղարքունիքի Ծովինար գիւղին մէջ (աւելի քան 2500 ընտրող) ընտրութիւնը տեղի չէ ունեցած: Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովին նախագահ Արտակ Սարգսեանի համաձայն պատճառը ընտրական տեղական յանձնաժողովներու անպատասխանատու վերաբերումը եղած է. անոնք պնդած են թէ կնիքները խոնաւ են ու ընտրութեան չէ ձեռնարկուած անդամ: Ա. Սարգսեան ըսած է. «Ըստ մեզի հասած տուեալների, կարծես թէ մրցակից կողմերը մեծ ազդեցութիւն են ունեցել յանձնաժողովի վրայ եւ յանձնաժողովը որոշել է ընտրութիւն չիրականացնել»:

Ապօրինութիւն արձանագրուած է Աջափնեակ համայնքին մէջ ալ ուր քուէաթերթերու վրայ թեկնածուի մը անունը սխալ գրուած է: Հաւանական է որ այդ համայնքին ընտրութիւնը չեղեալ համարուի:

Ընտրութեան արդիւնքները կը հրապարակուին քուէարկութեան աւարտէն 28 ժամ ետք:

*
**

ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԸ ԿԱՆԳ ԱՌԱԾ Է

Հոկտ. 19, կէս գիշերին առժամեայ կերպով կանգ առած է ատոմակայանին աշխատանքը: Ամէն տարուան պէս, նորոգութիւններ կը կատարուին, ապահովութեան միջոցները կը քննուին եւ նոր վառելանիւթ կը լեցուի: Այդ բոլորը 45 օր կը տեւեն: Այդ ընթացքին ատոմակայանը կը փոխարինէ Հրազդանի ջերմէլեկտրակայանը, անհրաժեշտ քանակութեամբ ելեկտրական հոսանք արտադրելով:

Ինչ կը վերաբերի հարկաւոր վառելանիւթը ձեռք ձգելու գործին, կը նախատեսուի 77.4 միլիոն տոլարի հոսանք վաճառել ռուսական ընկերութեան մը որ այդ գումարին կէսը կու տայ որպէս կանխավճար: Ան կը յատկացուի վառելիքի նախորդ տարիներու պարտքին եւ վառելանիւթի նոր քանակութեան:

*
**

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ՀԱՅԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Թուրքիա - Յունաստան սահմանակէտերէն մէկուն վրայ, Հոկտ. 20-ին ձերբակալուած են 17 հոգի, որոնք հանրակառքի մը բեռներու բաժնին մէջ թաքնուած կը փորձէին ապօրինի կերպով մուտք գործել Յունաստան: Ըստ Էսոշիէյթըտ Փրէս գործակալութեան, անոնց մեծամասնութիւնը կիներ եւ երախաներ են Վրաստանէն եւ Հայաստանէն: Հան-

ՄԱԿ-Ի ԿԻՊՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

ՄԱԿ-ը կը պատրաստուի Թուրքիոյ Նոյեմբեր 3-ի ընտրութենէն ետք կողմերուն յղել լուծումի նախագիծ մը. ան ամբողջութեամբ պէտք է ընդունուի, կամ մերժուի. պարունակած կէտերը անջատաբար քննարկելի չեն:

Այդ նախագիծը կը նախատեսէ երեք մասով ղեկավարութիւն մը. յունական եւ թրքական կողմերը պիտի ունենան իրենց պետութիւնները եւ ներքին գերիշխանութիւն, իսկ արտաքին ճակատի վրայ պիտի ներկայացուին «կեդրոնական պետութեամբ» մը: Այս վերջինը պիտի զբաղի պաշտպանութեան, տնտեսութեան մարզերով, Եւրոպական Միութեան հետ յարաբերութիւններով: Ղեկավարութիւնը խորհրդարանական համակարգով պիտի ըլլայ, խորհրդանշական բնոյթի հանրապետութեան նախագահով մը: Երկու պետութիւնները պիտի ունենան իրենց վարչապետները եւ Ազգային ժողովը: Իսկ Կեդր. պետութիւնը պիտի ունենայ հաւասարակաց ժողով մը: Խորհրդարանի ներքին ժողովին մէջ կողմերը իրենց բնակչութեան համեմատ երեսփոխան պիտի ունենան, իսկ վերին ժողովը հաւասար թիւով անդամներէ պիտի բաղկանայ: Ներքին ժողովին որոշումները կիրարկութեան պիտի դրուին միայն վերին ժողովէն վաւերացուելէ ետք:

Կը նախատեսուի նաեւ որ Թուրքիայէն Կիպրոսի թրքական գօտին փոխադրուած գաղթականները հոն մնան ու հաւասարակաց նոր պետութեան քաղաքացիները ըլլան, իսկ Յոյները թրքական գօտիին մէջ կեցութեան, շրջագայութեան, կալուածատիրութեան սահմանափակ իրաւունքներ պիտի ունենան:

բակաքին վարորդն ալ ձերբակալուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵՆԷ ԿԸ ԳԱՆԳԱՏԻՆ

Քրտական օրաթերթը «Էօզկիւր փոլիթիքա» (Հոկտ. 19) կը գրէ թէ Եւրոպայի Մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութեան փոքրամասնութիւններու ենթայանձնաժողովի պատուիրակութիւն մը Երեւանի մէջ քիւրտ ներկայացուցիչներու հետ հանդիպում ունեցած է, սորվելու համար անոնց ընկերային, տնտեսական, մշակութային ու քաղաքական հարցերը:

Քիւրտ փոքրամասնութեան ներկայացուցիչները ըսած են թէ իրենց նկատմամբ մասնաւոր բռնութիւններ չկան, սակայն իրենց տնտեսական, ընկերային, մշակութային ինքնութիւնը լիովին արտայայտելու կարելիութենէն զուրկ են: Գլխաւոր հարց նկատած են եղիտներու պարագան, ըսելով որ միշտ ջանք կը տարուի անոնք որպէս քիւրտ չներկայացնելու: Դժգոհած են որ 1988-ի երկրաշարժէն բազմաթիւ քրտական գիւղեր աւերուած ըլլալով հանդերձ, ոչ մէկ օգնութիւն ստացած են, մինչ նոյն գօտիին հայկական գիւղերը վերաշինուած են: Անոնք անբաւարար նկատած են քրտերէնի ուսուցման կացութիւնն ալ: Ըսած են թէ պետութիւնը քրտերէնի մարզին աշխատանքներուն նեցուկ չի տար ու Երեւանի քրտական մամուլը, ձայնասփիւռը տնտեսական ծանր պայմաններու մէջ են:

Եւրոպայի Մարդկային իրաւունքներու պատուիրակութիւնը շփումները աւարտելէ ետք տեղեկագրով մը Հայաստանի Քիւրտերուն կացութեան տեղեակ պիտի պահէ փոքրամասնութիւններու յանձնաժողովը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO — ECONOMIE»

(21 octobre)

PIERRE TERZIAN :

«Le risque d'une guerre est davantage politique que pétrolier»

Ֆիկառոյի տնտեսական յաւելուածը հարցազրոյց մը հրատարակած է փեթրոլիւմ-արգիւս լրատուական գործակալութեան տնօրէնին՝ Փիէր (Պետրոս) Թերզեանի հետ: Ան չի խորհիր որ քարիւղի շուկաները վախն ունենան ամերիկեան յարձակման մը Իրաքի վրայ, պարզ է որ պատերազմի մը վարկածը վնասակար է շուկաներուն համար, բայց եւ այնպէս շուկաները իրար չեն անցնիր, այն չափով որ պատերազմը հետեւանք չունենար քարիւղի աշխարհի մատակարարման համար: Այն տպաւորութիւնը կայ, կ'ըսէ Փ. Թերզեան, որ Միացեալ - Նահանգները ոչ միայն կ'ուզեն տիրապետել Իրաքի, այլեւ մանաւանդ ձեռք առնել ամբողջ շրջանի ղեկավարութիւնը, քանի որ եթէ միայն իրաքեան քարիւղի մէկ նշանակալից բաժինը ձեռք առնելու հարցն ըլլար, Ամերիկացիք պատերազմի պէտք չէին ունենար, կը բաւէր Իրաքի դէմ դրուած պատժամիջոցները վերցնել:

Իրաքի վրայ ձեռք դնել, պիտի նշանակէր նաեւ վերջ տալ վստահութեան այն կապին որ կայ ԱՄՆ-ու եւ Սաուտի Արաբիոյ միջեւ: ԱՄՆ անպայման պէտք ունի՞ն Իրաքի քարիւղին հարցումին, Փ. Թերզեան կը պատասխանէ. - «Ամէն պարագայի մէջ, պատերազմական իրենց բացատրութիւնը հեռու է պարզ զուգադիպութիւն մը ըլլալէ: Կը պատահի այն ատեն երբ, Տիք Չէնէյի ուժանիւթի ծրագիրը անելի մատնուած է»:

ՀԱՄԲԻԿ ՍԱՍՈՒՆԵԱՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱԾ ԻՐ ՄԵՂՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

1982-ին Թուրք դիւանագէտ Ք. Արըքանը Լոս-Անճըլըսի մէջ սպաննելու ամբաստանութեամբ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած Համբիկ Սասունեան, ըստ «Լոս-Անճըլըս Թայմզ»ի ընդունած է թէ մեղսակից էր այդ սպանութեան: Խոստովանութիւնը կարելիութիւն կու տայ իրեն որ 2007-ին, 25 տարի ետք, դատը վերաքննուի:

«Կը հրաժարիմ քաղաքական նպատակներով դիւանագէտներու սպանութեան նման ահաբեկչական արարքներէ: Կը ցաւիմ Արըքան ընտանիքին վիշտ պատճառած ըլլալուս» ըսած է Հ. Սասունեան:

ԹԷՆԻՍ

ԱՂԱՍԻ ՅԱՂԹԵՑ

Մատրիտի մասթըրզներու կէս աւարտականին յաղթելէ ետք Ֆրանսացի Ս. Կրոժանի 6-4, 3-6, 6-4, Աղասի վերջնական յաղթանակը տարաւ Կիրակի, Հոկտ. 20-ին, առանց իսկ խաղալու. իր հակառակորդը՝ Նովաք (չեխ) վիրաւոր ըլլալով հրաժարեցաւ մրցելէ: Աղասիի 15-րդ յաղթանակն է եւ իրեն 43 կէտ կը պակսի Հյուիթի բաղդատմամբ, դառնալու համար համաշխարհային թիւ 1-ը: Հոկտ. 21-ին, Աղասի կը մրցէր Ս. Պետերսբուրգ: Ինք յուսախաբ էր Մատրիտի «յաղթանակէն» քանի ան հետեւանք չէր մրցումի մը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԼԱՆՏԱ «ԱՅՈ՛» ԸՍԱՒ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱ ՇՈՒՆՉ ԱՌԱՒ

Ճակատագրական էր Եւրոպայի համար Իրլանտացիներու Հոկտեմբեր 20-ի քուէն: Արդարեւ 2001 Յունիսին, այս նոյն Իրլանտացիներն էին որ ձայներու 54%-ով մերժած էին Նիսի դաշինքին վաւերացումը եւ այդ ժխտական քուէով արգելք կը հանդիսանային Եւրոպայի ընդլայնման: Արդարեւ, Նիսի դաշինքը (2000, Դեկտեմբեր 7) երկար բանակցութիւններու ընթացքին գծագրած էր Եւրոպական Միութեան ընդլայնումով եւ այդ առընչութեամբ որոշումներ տուած ինչ կը վերաբերի Նախարարաց Խորհուրդին, Եւրոպական Խորհրդարանին, Յանձնախումբին, որոնք գլխաւոր թղթածրարներն էին: Ցարդ Եւրոպայի 14 երկիրներ վաւերացուցած էին այս դաշինքը, կը մնար Իրլանտայի հաւանութիւնը: Այս իսկ պատճառով, Միութեան 14 անդամները եւ տասը թեկնածուները լայն շունչ մը առին, երբ Հոկտեմբեր 20-ի իրիկունը յայտարարուեցաւ հանրաքուէին արդիւնքը՝ Իրլանտացիները ձայներու 62,9%-ով այո՛ ըսած էին, շնորհիւ նաեւ ընտրողներու լայն մասնակցութեան: Այսուհանդերձ ամէն ինչ շատ արագ չի կրնար ընթանալ: Արդարեւ, տասը երկիրներու թեկնածութիւնը (2004-ին մուտք գործելու համար Եւրոպական Միութեան մէջ) պիտի ուսումնասիրուի Դեկտեմբերին Գոփընհակընի վեհաժողովին: Ապա, դաշնագիրները պէտք է ստորագրուին 2003 Մարտին եւ անոնք ալ վաւերացուին 25 մայրաքաղաքներու մէջ: Նոր անդամները պէտք է պատրաստ ըլլան Եւրոպական Խորհրդարանին ընտրութեան մասնակցելու 2004 Յունիսին: Այս ժամանակացոյցը արդէն բաւական դժուարութիւններ կը ստեղծէ, բայց, կան նաեւ խոչընդոտներ, որոնց գլխաւորը ֆինանսաւորման հարցն է: Այս պատճառ էր նաեւ որ, ոմանք, եւ ոչ միայն «Եւրօկասկածամիտները» (Էօրօսխփթիք) այլեւ Եւրոպամէտները բոլորովին դէմ չէին Իրլանտացիներու ժխտական քուէին, ինչ որ կրնար յետաձգել Եւրոպայի ընդլայնումը: Այժմ, Պրիւքսէլի իրաւաբանները աճպարարութեան պէտք է դիմեն շրջանցելու համար խոչընդոտները: Երեւութապէս, եւրոպացի ղեկավարները իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին, սկսելով Շիրաքէն, որ Ամմանի մէջ իսկ յայտնեց թէ «պատմական բախտ» մըն էր Եւրոպայի համար եւ ինք շատ ուրախ է: Եւրոպական Յանձնախումբին նախագահը՝ Ռոմանօ Փրոտի շեշտեց թէ Եւրոպական Միութիւնը այլեւս «աւելի մօտ է նպատակին» եւ կարելի է վերջացնել Եւրոպական Միութեան ընդլայնման պատրաստութիւնները, բայց, դեռ ճամբան երկար է, ակնարկելով եւրոպական վեհաժողովին, որ Հինգշաբթի օր, Հոկտեմբեր 24-ին, պիտի զբաղի ընդլայնման ֆինանսաւորման թղթածրարով: Գերմանիոյ վարչապետը՝ Շրէօտէր ողջունեց Իրլանտայի «դրական արդիւնքը», Պէլժիքայի իր գոհունակութիւնը յայտնեց, ժիսքար տ'Էսթէն (որ կը նախագահէ «Եւրոպայի ապագային ուխտը»ին) յայտնեց թէ Եւրոպական Միութիւնը այլեւս ի վիճակի է տէր մնալու իր յանձնառութիւններուն թեկնածու երկիրներուն նկատմամբ: Սպանիոյ վարչա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԻԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ 1000-ԱՄԵԱԿԸ

ԿԱՏՐԱՆԻԴԷԻ ՀՐԱՇՔԸ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս կը տեսնէք, Անիի հազարամեակը ո՛ւր տեղերը տարաւ զիս, եւ որքան ճոխ եւ երջանիկ կը զգամ զիս, որ, հազարամեակի տօնակատարութեանց առթիւ, նման ապրումներ եւ յիշողութիւններ կ'ունենամ, յատկապէս, երբոր կը յամենամ պատմութեան քառուղիներուն վրայ: Բայց ժամանակն է հաւանաբար, որ հանդիստ թողունք Կատրանիդէն՝ իր դերեզմանին մէջ: Բայց այնտեղ ալ հանդիստ չձգեցին Հայոց Թագուհին: Անցեալ դարուն, 1893_ին, Նիկողայոս Մառ իր պեղումներու ընթացքին պեղեց նաեւ Կատրանիդէի դերեզմանը, որ կը գտնուէր եկեղեցւոյ մօտիկ, մինչ հարաւային պատի հարեւանութեամբ: Եւ կը գրեն որ Ն. Մառը երբոր բացաւ դերեզմանը, տեսաւ Թագուհիի կմախքը, եւ որ ոտքերը խաչուած էին: Եզակի Թաղում քրիստոնեայ աշխարհի մէջ, եւ ըստ երեւոյթին, աստուածասէր Թագուհին ինք ուզած էր, որ այդպէս Թաղուած ըլլար, որպէսզի մահէն յետոյ ալ ցոյց տար, որ ինք ամբողջ էութեամբ նուիրուած էր Քրիստոսի: Հ. Վարդան Հացունի կը գրէ. «Ն. Մառ անոր կմախքը հանելով Անիի դերեզմանէն, երկու ոտքերը բեւեռուած տեսաւ իրարու վրայ, խնդրեց ու չկրցաւ գտնել նշանակութիւնը: Եզակի բան մըն է այդ, եւ անյիշատակ մեր հին յուղարկաւորութեանց սովորութեանց մէջ, որ քաջայայտ են ինծի, եւ ինչո՞ւ չխորհիլ, թէ մեծ Թագուհին ինչ որ անկարելի էր իր կենդանութեան կատարել ի գործ դնել յետ մահու, գամելու իր ոտքերը, ի նմանութիւն խաչեալ Փրկչի, գործ, որ ուրիշ քրիստոնեայ իրեն նման չմտածեցաւ երբեք» (Հայուհին պատմութեան առջեւ, Վենետիկ, 1936 Թ., էջ 159):

Հիմա սակայն դերեզմանի փոսէն չատ հեռու եմ եւ Սեպտեմբեր 26 է. ուղղակի կը ճախրեմ օդին մէջ. շնորհիւ կարգ մը բարեկամներու, ուղղաթիռով կը դրկեմ Հայոց աշխարհը: Առաջին անգամն է, որ ուղղաթիռ կը նստիմ Հայաստանի մէջ. ինչ հրաշք բան է: Քու սիրած աշխարհդ ափիդ մէջ է, սրտի չափ բան մըն է եւ դուն կը Թռչիս դարերն ի վար, դարերն ի վեր: Անիի հազարամեակի նուէրն է ինծի ու սակայն բառ չեմ գտներ նկարագրելու համար այն ապրումները, որոնք իմս էին, երբոր ամբողջ Անին մէկ ակնարկով դրկեցի այն պահուն, երբ ուղղաթիռը մեծ Արտենի սարով անցաւ դէպի Արեւմուտք, դէպի Անի: «Հոն, հոն կ'ուզեմ, որ տանին զիս», պիտի գոչէր հէգ Եղիան, Վոսփորի սիրահար Տէմիրճիպաշեանը: Հոն է Մայր Տաճարը, շքեղ, փառքամ, լայնանիստ գրեթէ: Անոր՝ Տիգրան Հոնենցը, Ամենափրկիչը: Անկէ անդին՝ Առուղամբենց եկեղեցին, Մանուչէի մզկիթը, Միջնաբերդը: Բացառիկ դրաւչութիւն մը ունին պարիսպները, որոնք աչքին, մահիկի մը նման բացուեր են: Անհաւատալի տեսարան էր: Եւ ես ինծի կ'ըսեմ. երեւի Կատրանիդէն, Թագաւորը, կաթողիկոսը հիմա ալ երկինքէն այսպէս կը տեսնեն Անին ամէն օր: Ո՞վ գիտէ: Եւ յետոյ մենք կը բարձրանանք վերեւ, հիւսիս _ արեւմուտք, Անիէն յետոյ կը սիրենք Հաղբատը, Սանահինը, Օձունը, Սեւանը: Հրաշք է Արագածը: Զորս դագաթները միայն ո՞վ է տեսած: Լուսաւորչի կանթեղին ամանը ո՞վ է տեսած: Յետոյ միայն զգացինք Թումանեանի խորութիւնը, երբոր ուղղաթիռը մեզ կը տանէր Լոռիի լեռներուն եւ կիրճերուն մէջէն, ու կը Թռչէր Դսեղի, Օձունի, Հաղբատի ու Սանահինի վրայով, Աղստեւի, Ձորագետի հովիտներով: Ա՜խ, ինչքան գեղեցիկ է Հայոց աշխարհը եւ ինչքա՜ն զօրեղ է Թումանեանը, երբոր Հայոց լեռներու երգը կ'երգէ եւ կ'ըսէ.

Երկար դարերով զնում ենք դէպ վեր,
Հայոց լեռներում,
Դըժար լեռներում:
Բարձր լեռներում,
Արնոտ լեռներում,
Սուգի լեռներում,

բայց միշտ յոյսով.

Ու մեր աչքերը նայում են կարօտ
Հեռու աստղերին,
Երկրնքի ծերին,
Թէ երբ կը բացուի պայծառ առաւօտ
Հայոց լեռներում,
Կանաչ լեռներում:

Ու պահ մը յետոյ Ախուրեանի ափին ենք: Միքայէլ Սրբազան ու ես ենք միայն, առանձինն: Նկարիչը պահուըտած է, ռուս սահմանապահները մէկդի քաշուած են. հաւանաբար կ'ուզեն որ մեր յուզումին մէջ մենք մեր մտերմութեան մէջ ըլլանք: Երկու հոգեւորականներ ենք որոնք Անիի հազարամեակի առթիւ որոշած են խորհրդանշական բան մը ընել: Իրենց հետ բերած են երեք պսակ. աւելի ճիշդ՝ երեք լեցուն դաշտով չորջանակ, անծայր, անսկիզբ անվերջ շրջանակներ, խորհրդանշական գոյներով: Սպիտակ վարդերով եւ շուշաններով է կազմուած առաջին պսակը, եւ Կատրանիդէ Թագուհիին համար: Ծիրանագոյն վարդերով պսակը՝ Հայոց Թագաւորին եւ ժողովուրդին է: Մանիշակագոյն ծաղիկներով պատրաստուած է կաթողիկոսի յիշատակին նուիրուած պսակը: Եւ ահա, սրբազանները աղօթքով եւ օրհնութեամբ, Ջրափի գիւղին մօտիկ, Ախուրեանի գիրկը կը նետեն ծաղկեպսակները: Ճերմակը, ծիրանին, մանիշակագոյնը պար կը բռնեն գետի ալիքներուն հետ: Պսակները պահ մը կ'օրօրուին գետի ափին, եւ ապա, Թափ առած, ալիքներու վրայէն կը շտապեն դէպի հարաւ: Երջանկութեան արցունքներ կան աչքիս: Այդ օր պահ մը կար երբ անկարելի կը Թուէր այս փափաքիս իրագործումը: Բայց վերջապէս իմ փափաքս իրագործուեցաւ: Ինչ որ հազարամեակի առթիւ երազած էի, լրիւ յաջողեցայ: Հնաւանդ սովորութեան համաձայն՝ հանգուցեալի յիշատակին ծովը կը նետեն ծաղկեպսակներ: Այդպէս ըրած էի 1990_ին, Նիւ Եորք, Ազատութեան արձանի կղզիէն, երբոր Խաժակ Սրբազանին հետ կը նշէինք Մեծ Եղեռնի 75_ամեակը: Հիմա ուզեր էի, որ Կատրանիդէ Թագուհիի յիշատակին գետը նետէինք այդ ծաղիկները: Յետոյ, ո՞վ գիտէ, գուցէ, երբոր ազատ Թռչուններու նման Անիի ափունքը հասնէին, ծաղիկները յամառէին եւ մնային այնտեղ, կամ ալ քարերուն փակչէին ու մերժէին երԹալ աւելի հեռուն: Մնային այնտեղ, ձայն տային Թագուհիին, Թագաւորին, կաթողիկոսին, ճարտարապետին, ո՞վ գիտէ: Բայց Թերեւս ծաղիկները ուզէին երԹալ, սլանալ գետն ի վար, հասնէին Բագաւան եւ Երուանդաշատ, եւ հոն ուր Ախուրեանը կը միանայ Արաքսին, իրենք ալ պար բռնէին:

Բայց ամէն բան վերջ կ'ունենայ եւ վերջ ալ ունեցան հազարամեակի տօնակատարութիւնները, Սեպտեմբեր 27_ի երեկոյեան, Գիւմրիի Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցւոյ աւերակներուն մէջ: Շիրակի Թեմի առաջնորդին կազմակերպութեամբ ժամերգութիւն կար եկեղեցւոյ մէջ, շարական ու աղօԹք:

Ամենափրկիչը կառուցուած էր 1858 _ 1876_ին, Անիի Մայր տաճարին պատկերով: Բայց նոյնքան դժբախտ ճակատագիր ունեցած էր, եւ չէր դիմացած 1988_ի երկրաշարժին, գրեթէ լրիւ քանդուած էր: Բայց ահա, ինչպէս միշտ, մէջտեղ ելած էին հաւատաւոր Հայեր, որոնք ոգի ի բռին պայքարելով կը ջանան վերականգնել եկեղեցին իր նախկին փառքով: Բայց հիմա հանդիսեան ժամերգութիւն կը կատարենք, «ընկալ քաղցրութեամբ» կ'երգենք, Նարեկացիի աղօԹքը կը կարդանք. «Տեառնագրեա քո անուամբ վլուսանցոյց երդ յարկիս, պարփակեա քո ձեռամբ զառաստաղ տաճարիս», բայց, Աստուած իմ, ոչ երդիք ունի եկեղեցին, ոչ ալ առաստաղ: Բայց ոչինչ. Աստուծոյ համար անկարելի բան չկայ: Հայն ալ անկարելին կարելի կ'ընէ: Ու այդ ոգիով ալ կը խօսիմ ներկայ ժողովուրդին, եւ, փոխանակ Աստուածաշնչական բնաբանի մը, ընտրած եմ ժողովրդական երգի մը բառերը, որոնք, իբրեւ բնաբան, կը բացուին բերնէս.

Ծեծեռնակը բոյն էր շինում,

Եւ շինում էր, եւ երգում,
Ամէն մէկ շիւղ կպցնելիս,
Առաջուայ բոյնն էր յիշում:

Եւ կիսաքանդ պատերու, կրաղխափ եւ երկաԹի ձողերու մէջ տեղաւորուած հաւատացեալներուն պատմեցի մեր պատմութիւնը. պատմութիւնը հայ ժողովուրդին, որ դարեր շարունակ շիներ է, կառուցեր է: Եկեր են ու քանդեր են: Երկրաշարժն ալ իր կարգին քանդեր է: Բայց Հայը շարունակեր է կառուցել: Հիմա ալ կը կառուցէ Ամենափրկիչը: Եւ կը շինէ, կ'երգէ, եւ ամէն մէկ քար որ կը շարէ կը յիշէ Անին, Անիի Մայր տաճարը: Բոլոր բոլոր տաճարները Հայոց, տուները: Հայոց աշխարհը: Հայը կը շինէ, կը յիշէ, ու միշտ պիտի յիշէ: Շարունակ ինքզինք վերանորոգելով, փիւնիկի նման իր մոխիրներէն յառնելով:

Եւ, ի վերջոյ, այս է Անիի խորհուրդը, քանի, այնքան ժամանակ որ մէկ Հայ ապրի աշխարհի վրայ, այդ Հայու սրտին մէջ սրտի չափ տեղ ունի յաւերժական Անին եւ այնտեղ պիտի ապրի Կատրանիդէի հրաշքը:

Սեպտեմբեր 27, 2002 Բ.
Անի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՕՂԱՐԿՈՒՄ

ՑԱՍՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՀԻՒՐԸՆԿԱԼ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ
ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԸ
ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի եւ Լիբանանի մէջ կատարուած ինքնութենական ընտրութիւններուն հիմնական տարբերութիւնը երեւան պիտի գայ երկրորդ սերունդին հետ: Ֆրանսան, աշխատողներու պակասը զգալով Երկրորդ Աշխարհամարտէն ետք, կը դիւրացնէ Ֆրանսա մուտքը օտար աշխատաւորներու: «Արեւելեան» ապրելակերպի մը վարժուած գիւղական շրջաններու մէջ չատ յաճախ, Ցեղասպանութենէն ճողոպրած Ֆրանսահայ գաղԹականները պէտք է պատշաճին չեչտօրէն քաղաքային ապրելակերպի մը, երկրի մը մէջ, որուն լեզուն չեն գիտեր, ուր իրենց մշակոյԹը եւ անցեալը ընդունուած եւ արժեւորուած չեն, եւ ուր «օտար գործաւոր»ի հանգամանքով միայն նկատի առնուած են:

Խմբուած վայրերու մէջ, ուր «իրենք իրենց մէջ» կը հաւաքուին «երկիր»ի մէջ գործող ընկերային կառոյցին համապատասխան ձեւով՝ Հայերը նախապատուութիւն կու տան «ներքին մշակոյԹ»ին, որ ծանօԹ է եւ ապահովիչ «դուրսի մշակոյԹ»ին համեմատած, որ անծանօԹ է եւ անսովոր: Անոնք նոստալգոյն յարաբերութիւն կը մշակեն հիւրընկալ ընկերութեան հետ, մտահոգ՝ իրենց առօրեայ վերապրումով եւ սկզբնական մշակոյԹի պահպանումով, որովհետեւ «հրաժարիլ իր լեզուէն պիտի նշանակէր հրաժարիլ ինքնութենէ մը, որ դարաւոր պայքարներու շնորհիւ ձեռք ձգուած է»[8]: Պէտք է վառ պահել ազգային պատկանելիութեան զգացումը, յատկապէս «դրախտ կորուսեալ»ի առասպելներուն ընդմէջէն, դրախտ՝ ուր վերադարձը անկարելի է, եւ «աւետեաց երկիր»ը, այսինքն Հայաստանը, երազային «մայր հայրենիք»ը, որ ամենադոյ է արմատախիլ համայնքի հաւաքական երեւակայութեան մէջ: Մանիքէական բաժանում մը կայ «իրենց»՝ Ֆրանսացիներուն եւ «մեր»՝ Հայերուն միջեւ:

Տրուած ըլլալով որ այս առաջին սերունդին մտահոգութիւնները կը վերաբերին մանաւանդ առօրեայ վերապրումին «օտար» հողի վրայ՝ մանկապատանեկան գրականութիւնը գրեԹէ բացակայ է, Լիբանանի մէջ եղածին պէս, համայնքային առաջնահերԹ պահանջներէն:

Մխրճուած համայնքային այս միջավայրին մէջ՝ 2րդ սերունդը դպրոցին մէջ դէմ առ դէմ կը գտնէ ինքզինք օտար աշխարհի մը, որ տարբեր արժէքներ եւ գտանիշներ (repère) ունի: Մէկ կողմը հայկական համայնքը կայ իր սովորութիւններով, ծէսերով, լեզուով, տիրապետուած իտէալականացուած «մայր հայրենիք»ի մը պատկերացումին կողմէ, որուն հետ երկրորդ սերունդի անդամները երեւակայական կապ մը ունին միայն, քանի Ֆրանսա ծնած են «աղէտ»ի մը վաղորդայնին, որուն մասին ակնարկութիւններով կը խօսուի միայն, «չըսուած»ներով: Միւս կողմը Ֆրանսական համայնքն է, ամենադոյ հայկական Թաղերու սեմէն անմիջապէս անդին, պատկանած՝ հիւրընկալ երկիրին հանդէպ անխուսափելի կերպով զգացուող երախտագիտութեամբ, ինչպէս նաեւ իր մշակոյԹի փառքով:

Դպրոցի լեզուն ֆրանսերէնն է եւ գաղԹականներու այս զաւակներուն ճանաչումը պայմանաւորուած է ծանօԹութեամբը այս լեզուին եւ անոր բերած մշակոյԹին: Խնդիրը ուրեմն նման, համապատասխան ըլլալն է «ֆրանսական տիպար»ին՝ ճանչցուելու եւ ընդունուելու համար հաստատութեան եւ իրենց նմաններուն կողմէ: Քաշքշուած նոյնացումի հակադիր նմոյշներ ներկայացնող երկու աշխարհներու կողմէ, պառակտուած «դուրսը արձագանգ չունեցող ընտանեկան պատմութեան մը եւ տան մէջ իրաւական արժէքէ զուրկ դուրսի մը միջեւ»[9]՝ երկրորդ սերունդի անդամները պէտք է գտնեն իրենց ուղին: Անոնք կ'ընտրեն հիւրընկալ ընկերութեան առաւելագոյն չափով համարկուելու ճամբան: «Մէկ բան կ'ուզէինք միայն՝ Ֆրանսացի ըլլալ: Կ'ամչնայինք հայ ըլլալէ»[10]: Կ'ընտրուի «մենք Ֆրանսացիներս»ի պատկանելիութիւնը, հակադրաբար «իրենք՝ Հայեր»ուն: Երկու պատկանելիութիւնները անհաշտելի կը Թուին:

Հայերէնը, մօր եւ անոր մշակոյԹին հետ մարմնական եւ զգացական յարաբերութեան լեզուն, կը փոխարինուի «հայրական» լեզուով, որ հիւրընկալ համայնքինն է: Կ'ընտրուին ֆրանսերէնը եւ Ֆրանսական մշակոյԹը՝ պաշտպանուելու համար ծագումի համայնքի տիրապետութենէն: Այս վերջինը չի բոհացներ այլեւս անհատին պէտքերը եւ իրեն կ'արտօնէ միայն գոյութիւն ունենալ իբրեւ իր մէկ մասնիկը, ո՛չ իբրեւ տարբեր, իւրայատուկ էութիւն: Բայց համայնքային այս ամբողջին մաս կազմելու, այս սիրալիր ընդգրուածին մէջ ձուլուելու, իբրեւ վաւերական նկատուելու փափաքն ալ ներկայ է միշտ: Սիրոյ եւ ատելութեան կրքոտ յարաբերութիւն մըն է ուրեմն եղածը, ընդունումի եւ մերժումի, որ այս երկրորդ սերունդը կը փորձարկէ՝ տատանելով հիւրընկալ մեծամասնական ընկերութեան կողմէ պարտադրուած ինքնութեան եւ ծագումի փոքրամասնական ընկերութեան կողմէ ուզուածին եւ այս երկու էութիւններուն դիմաց ինքզինք սահմանելու կենսական անհրաժեշտութեան միջեւ:

Մանկապատանեկան գիրքեր հրատարակելու որոշ փորձեր եղած են այս շրջանին: Այսպէս, Էրեբունի հրատարակչատունը վաԹսունական Թուականներու վերջը եւ եօԹանասունականներու սկիզբը Թումանեանէն գործեր հրատարակած է Թարգմանուած արեւմտահայերէնի (օրինակ Կաքիլ մը մեղր[11]) կամ ֆրանսերէնի (Քաջ Նազար[12]): Երկու հէքեաԹներն ալ ներշնչուած են հայկական ժողովրդային բանահիւսութենէն:

Այս գիրքերու բովանդակութիւնն ալ հարցադրումներ կը ստեղծէ: Հոս ալ հին օրերու հէքեաԹները միայն կը փոխանցուին: ՀէքեաԹներուն ընդմէջէն պզտիկներուն առաջարկուած նմանցումի նմոյշները անցեալին մէջ շրջափակուած են ու կը ցոլացնեն պատկերը ժամանակին ու գիւղական աշխարհին մէջ քարացած հայկականութեան մը, որ կապ չունի արդի աշխարհին եւ պզտիկին առօրեայ փորձառութեան հետ: Այս պատկերը կը հակադրուի ֆրանսերէն մանկապատանե_

կան գրականութեան կողմէ փոխանցուած «ֆրանսական» փորձառութեան ուժական պատկերին:

Ֆրանսայի հայկական դպրոցներուն մէջ կատարուած խոյզէն կը յայտնուի, թէ պզտիկներուն կողմէ յիշատակուած նախընտրելի հերոսները հայկական մշակոյթին հետ կապ չունեցող հերոսներ են մեծամասնաբար. Միքի, Աստերիքս, Փօքէմօն, Թէնթէն... Այս անունները կը յայտնուին նաեւ նախընտրուած գիրքերու յիշատակութեան ատեն: Ընթերցումի լեզուն ֆրանսերէնն է: Նշենք նաեւ որ պզտիկները, որոնք հայերէն եւ ֆրանսերէն հարցարաններու միջեւ ընտրութիւն ընելու կարելիութիւնը ունէին, նախընտրած են ֆրանսերէնը: Հայերէնը քիչ տեղ ունի ամբողջ հարցարանի պատասխաններուն մէջ, պատմութեան մը հնարումին կամ խօսքալ գիրքի մը նկարագրութեան վերաբերող պատասխաններուն մէջ օրինակ: Հայերէնը երբեմն կը յիշատակուի անշուշտ, բայց քլիշէ նախադասութիւններու մէջ. «Հայերէնը մայրենի լեզուս է», «Հայաստանը հայրենիքս է»... Իսկ նման պատասխաններու լեզուն ֆրանսերէն է, ինչ որ կը ցուցնէ անվիճելի, որ պզտիկը կը բաժնէ այս լեզուէն ու երկիրէն... Զգացական կապ մը կա՛յ հայկականութեան հետ, բայց ան չի ցոլացներ պզտիկին իսկական փորձառութիւնը, կարծես պզտիկը կը փորձէ յարմարիլ իրմէ սպասուածին: Հայերէն գիրք չի կարդար եւ հաւաքական յիշողութեան փոխանցումը ֆրանսերէնով միայն կրնայ տեղի ունենալ: Այս պարագային եւս չխօսուող լեզուի մը եւ առասպելականացուած ու հեռաւոր երկիրի մը հետ երեւակայական կապը կը յայտնուի խոյզի զանազան պատասխաններուն մէջ:

Ֆրանսերէն գրուած միջազգային մանկապատանեկան գրականութեան պատկանող գիրքերուն ընթերցումը մենաշնորհային դիրք ունի համեմատած հայկական մանկապատանեկան գրականութեան, որ անցեալի մէջ խորապէս խարսխուած մշակոյթի մը պատկերը կը ներկայացնէ: Գիրքի միջոցով ազգային յիշողութեան փոխանցումը տեղի չունենար ուրեմն, քանի առաջարկուած գիրքերը չեն կարդացուիր: Աւելին. այդ գիրքերը կը խորացնեն անջրպետը ներկայ հայկական մշակոյթին եւ պզտիկին միջեւ:

Հիւրընկալ զանազան երկիրներու մէջ ապրող փոքրամասնութեան մը կողմէ պատմական անցեալին առասպելականացումը եւ այդ պատկերացումը նոր սերունդին փոխանցելու փորձը նորութիւն չէ: Հասկնալի է նաեւ սեփական լեզուն եւ մշակոյթը պահելու պահանջը: Բայց Ֆրանսայի, ինչպէս Լիբանանի մէջ հայկական մանկապատանեկան գրականութիւնը մշակութայնացումի ազդակի իր պաշտօնին մէջ սահմանափակուած է եւ նոյնիսկ այս պաշտօնը լաւ չի կատարեր, քանի իր փոխանցած ինքնութիւնը եւ յիշողութիւնը քարացած են երեւակայական անցեալի մը մէջ, անջատուած արդի իրականութենէն եւ զրկուած զարգացումի հնարաւորութենէն: Անցեալի վսեմացումը եւ յղում չըլլալը Ցեղասպանութեան, որ Հայերու սփիւռքի մէջ գտնուելուն պատճառն է, ճեղք մը կը բանան պզտիկին առօրեայ կեանքին եւ իրեն հրամցուած գրականութեան միջեւ: Զայն կարելի է փակել միայն պզտիկներուն հրամցնելով արդիական մանկապատանեկան գրականութիւն մը՝ թարմ, առօրեայ փորձառութիւնը ցոլացնող եւ պզտիկներուն պահանջներուն ու փափաքներուն համապատասխանող: Գրականութիւն մը, որ հնարաւորութիւն տայ սփիւռքի պզտիկին իր տեղը ճշդելու երկու մշակոյթներուն դիմաց եւ զարգանալու իր կրկնակ պատկանելիութեան մէջ:

Յ. Շ.

(8) Մարթին Յովհաննէսեան, *Le lien communautaire, trois générations d'Arméniens*, Armand Colin Editeur, L'ancien et le nouveau, Paris, 1992, p. 118.

(9) Ժանին Ալթունեան, *Passion et oubli d'une mémoire collective mise au travail dans la cure et l'écriture. Témoignage d'une analysante, héritière du génocide arménien*, in «Revue Française de Psychanalyse», LXIV 1, Devoir de mémoire, entre passion et oubli», Paris, 2000, p. 15.

(10) Մակի, ծնած Ֆրանսա 40–ական թուականներուն, անձնական հաղորդում:

(11) Յովհաննէս Թումանեան, *Կաթիլ մը մեղր*, արեւմտահայերէնի թարգմանուած Զարեհ Խրախունիին կողմէ, Էրեբունի հրատարակութիւն, Փարիզ, 1969:

(12) Յովհաննէս Թումանեան, *Քաջ Նազար*, ֆրանսերէնի թարգմանուած Ռուբէն Մելիքին կողմէ, Էրեբունի հրատարակութիւն, Շարանթոն Լը փոն, 1969:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ

Պոլսոյ Գնալը կղզին, Թուրքիոյ հայկական կեանքին մէջ մասնաւոր տեղ մը ունի. ամառները Պոլսոյ զանազան թաղամասերէն շատ մը Հայեր իրենց ամառուան արձակուրդը միասնաբար անցընելու համար կը նախընտրեն Գնալըն: Վերջին տարիներուն ամառները կղզին դարձած է Սփիւռքի հայ երիտասարդներու եւ ընտանիքներու ալ արձակուրդի վայր մը: Սփիւռքի զանազան երկիրներէ հայ երիտասարդներ իրենց հայ տարեկիցներուն հետ մէկտեղուելու եւ միասնաբար ամառուան արձակուրդ մը ապրելու համար կ'երթան Գնալը: Անոնց թիւը տարուէ տարի կ'աւելնայ: Երիտասարդներուն բոլորն ալ ծարաւ են հայկական պատմութեան, գրականութեան, ազգագիտութեան, մշակոյթին մասին բաներ մը իմանալու եւ նաեւ շատ մօտէն կը հետաքրքրուին համայնքային, ազգային իրադարձութիւններով: Շատ կ'ուզէի այդ երիտասարդներուն խումբը Պատրիարք Հօր ներկայացնել, անոնց հետ հայ մամուլը, մեր ազգային ու համայնքային հաստատութիւնները այցելել, սակայն, ժամանակի նեղութեան պատճառաւ, այդ ծրագիրը չկրցայ իրականացնել:

Արձակուրդիս վերջին օրը այդ խումբի անդամներէն աղջիկս Նաթալին ինծմէ խնդրեց որ իր խումբի ընկերներուն հետ հանդիպում մը ունենամ, իրենց հետ զրուցեմ եւ բաներ մը բացատրեմ: Ի՞նչ նիւթի մասին պիտի խօսէի, պատրաստ ալ չէի. չէի գիտեր թէ իմ բացատրածներս անոնց գոհացում պիտի տայի՞ն, թէ ոչ: Սակայն, խորհեցայ թէ մերժելը աւելի ժխտական ազդեցութիւն մը պիտի գործէր, քան թէ իմ անպատրաստ, հակիրճ բացատրութիւններս: Հետեւաբար, առաջարկը սիրով ընդունեցայ. միւս կողմէ ալ շատ ուրախացայ, որովհետեւ պիտի հանդիպէի այնպիսի հայ երիտասարդներու խումբի մը որ կը հետաքրքրուէր իր պատկանելութեամբ, ինքնութեամբ, հայ ազգի անցեալով, ներկայով ու ապագայով: Ասիկա ինծի համար խոր իմաստ մը ունէր, քանի որ այսօրուան մեր երիտասարդներուն մեծամասնութիւնը տարբեր արժէքներով կը հետաքրքրուի:

Հանդիպումին դիմացս գտայ խանդավառ դէմքերով, աչքերը կրակի պէս փայլուն, հայախօս, բաներ մը սորվելու ծարաւը ունեցող 12 – 15 ազնիւ հայ աղջիկ ու տղաներ:

Մեր զրոյցին սկսայ հայ ազգի պատմութեան ու մշակութային կեանքին նշանակալից ու անկիւնադարձային կէտերը հակիրճ ձեւով բացատրելով, խօսեցանք Հայաստանի անցեալի, ներկայի ու ապագային մասին, իրարու հետ գաղափարի փոխանակութիւններ ունեցանք խառն ամուսնութիւններու, հայ լեզուի հարցերուն առընչեալ, յետոյ անցանք հարցում – պատասխանի բաժինին, անոնք ինծի ուղղեցին անսպասելի շատ հետաքրքրական, տեղին ու խելացի հարցումներ, որոնք հայկական պատմութեան, հայ եկեղեցիի, հայ լեզուի, հայ մշակոյթի եւ հայկական կեանքի մասին էին: Հպարտացայ մեր այս երիտասարդներով: Շատ գոհ էի որ անոնց հետ էի, սիրտս տաքցաւ եւ ապագայի հանդէպ յոյսերս զօրացան. որովհետեւ, հակառակ որ երիտասարդները սփիւռքի հեռաւոր ափերուն վրայ կ'ապրէին, շատ մօտէն կը հետաքրքրուէին իրենց արմատներով: Սիրտս տաքցաւ, որովհետեւ հակառակ որ ներկայի հայկական կեանքի որոշ խաւերու մէջ, մեր բարոյական արժէքներու նկատմամբ անտարբերութիւնը «սովորական» կը նկատուի, հակառակ որ խառն ամուսնութիւններու թիւը օրէ օր կը բարձրանայ, այս անյարմար ու դժուար կացութեան մէջ իսկ, կը տեսնայ որ մենք սփիւռքի մէջ, ունինք տակաւին գիտակից, հայրենասէր, մշակութասէր, եկեղեցասէր, արմատներուն կապուած հայ երիտասարդներ որոնք կը կարծեմ որ, մեր ապագայի երաշխիքներն են:

ՏՈՔԹՈՐ Ս. ԱՍՏԱ

Գերմանիա

ԵՐԲ ՋՈՒՐԸ ԳԻՒՂԵՐ ԿԸ ԿԼԼԷ

Երկրագունտին կլիմային ջերմացումը ինչպէս բոլոր անկիւններուն, զգալի է բեւեռային գօտին մէջ ալ: Այդ ջերմացումին արդիւնք հալած սառնակոյտերը կ'աւելցնեն ծովերու ջուրի քանակութիւնը, մերձակայ ցամաքամասերու ողողումին պատճառ ըլլալով: Ալասքայի արեւմտեան ծայրամասին Շիշմարէֆ գիւղը էսքիմօներու բնակավայր մըն է, Պէրինկի նեղուցին վրայ: Ջուրերու մակարդակին բարձրացումը սկսած է սպառնալ գիւղին, անոր բնակիչները պարտադրելով աւելի ապահով վայր մը փոխադրուիլ:

1971_էն ի վեր շրջանին օդի ջերմութիւնը տարեկան շուրջ երկու աստիճան աւելցած է: Փոթորիկները յաճախ կը խորտակեն գիւղին խեղճուկրակ թումբերը որոնք աւազի տոպրակներով եւ ինքնաշարժներու ժանգոտած կմախքներով շինուած են: Վերջերս չորս տուն փլած ու ընկղմած են ծովուն մէջ, գիւղացիներն ալ լուտերական եկեղեցին ապաստանած: Անոնց նախահայրերուն օրով պիտի բաւէր ունեցած – չունեցած բեռցնել շուներէ քաշուած սահնակի մը ու աւելի ապահով վայր մը փոխադրուիլ. սակայն, այսօր, գիւղը փոխադրելու համար անհրաժեշտ է 600 բնակիչի քուէարկութիւնը: Տեղափոխութիւնը 100 միլիոն տոլար պիտի արժէ եւ շիշմարէֆցիները կը յուսան որ կառավարութիւնը ստանձնէ այդ ծախքը: Բայց պատասխանատուներ ըսած են թէ նման նպատակի համար նախատեսուած գումար չկայ:

Կլիմայի ջերմացումին հետեւանքները յաջորդ տարիներուն պիտի կրեն բազմաթիւ Ամերիկացիներ որոնք բնակիչ են ծովեզերեայ շրջաններու: Ցանխին Ճ. Պուշի վարչակազմը տեղեկագիր մը ներկայացուց ՄԱԿ_ին, ուշադրութեան յանձնելու համար կլիմայական փոփոխութեան երեւոյթը: Ալասքայի մէջ ատոր նշանները մնայուն են. բեւեռային սառէ զանգուածին ծաւալը 15% նուազած է եւ տեղ տեղ անոր հաստութիւնը 3 մեթրէն 2_ի իջած է: Ատիկա նաեւ կ'ազդէ կենդանական աշխարհին. կը սպառին կէտ ձուկերը, փոկերը, ջրային ուսերը եւ նոյնիսկ բեւեռային արջերը: Տասը տարին անգամ մը սառէ զանգուածը կը կորսնցնէ իր ծաւալին 15%_ը, իսկ հաստութիւնը կէսի կ'իջնէ:

Անմիջապէս որ գիւղացիները ծովէն կենդանի մը որսան, անոր միսն ու ճարպը կը պատրաստեն գործածութեան: Ջերմացումը չի թոյլատրեր որ երկար ատեն պահուին որսերը: Գիւղացի մը որ այդ գործով կը զբաղի, կը գանգատի տաքէն, ըսելով որ դրացին ելեկտրական հովահար մը գնած է, քանի որ ըսուած է որ ջերմութիւնը մինչեւ 20 աստիճանի պիտի բարձրանայ: Արդէն երբ կանգնած են սառին վրայ, կը նշմարեն շոգին որ կը բարձրանայ. բան մը որ լաւ չէ, ըստ իրենց մեկնաբանութեան:

Գիւղին տեղափոխութեան գաղափարը բոլորը իւրացուցած են, նոյնիսկ եթէ իրենց սրտովը չէ: Անոնք իսկ որ իրենց ծնած օրէն միայն հոն ապրած են, կը խոստովանին որ այլ ելք չունին: Պարմանուհի մը կը պատմէ թէ թերակղզին ներսի կողմը գտնուող դպրոց մը գացած է, վերադարձին տեղը չէ գտած տունը. մարդիկ զայն գիւղին միւս ծայրը փոխադրած են, որպէսզի ջրասոյզ չըլլայ:

Քուէարկութեան արդիւնքը կ'ըլլայ 161 թէր եւ 20 դէմ քուէ. ատիկա կը նշանակէ թէ Շիշմարէֆ պիտի տեղափոխուի: Կ'որոշեն զայն որպէս ամարանոց պահել: Ու կ'երթան գաղթականի պատրաստութիւն տեսնելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԿ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Աստիկ վալիին տրամադրութիւնը տեսնելով՝ շուտեց խօսքը երկարել եւ թէմէնահ մը ընելով ըսաւ.

– Աստուած երկար կեանք շնորհէ ձեր վսեմութեան:

Եւ շարժում մը ըրաւ դուրս ելլելու համար:

Բայց Ճէլալ պէյ կեցուց զինքը:

– Ի՞նչ ըսելու եկած էիր հոս, – հարցուց:

Աստիկ այս հարցումէն սիրտ առաւ:

– Խնդրանք մը պիտի ընէի ձեր վսեմութեան:

– Ի՞նչ խնդրանք:

– Հայ ընտանիքի մը համար վէսիքա մը պիտի խնդրէի, որպէսզի կարենայ հոս մնալ:

– Ի՞նչ, այդ տեսակ գործերու ա՞լ կը խառնուիս, – գոչեց վալին՝ դէմքը խոժոռելով:

– Այսինքն ուզեցի...

– Դուրս ելիր, – պոռաց Ճէլալ պէյ:

Աստիկ կրկնել չտուաւ եւ աներեւոյթ եղաւ:

Հետեւեալ առտու Միրիամ եւ Լեւոն եկան զինքը գտան:

– Ի՞նչ լուր, – հարցուց Լեւոն Աստիկին:

– Աղէկ լուր, – պատասխանեց Աստիկ:

– Տեսա՞ր Ճէլալ պէյը:

– Հարկաւ, երէկ իրիկուն գացի:

– Ինչպէ՞ս ընդունեց:

– Շատ մտերմօրէն. ժամէն աւելի խօսակցեցանք, քաղաքական կացութեան մասին կարծիքս հարցուց, յետոյ ուրիշ զանազան խնդիրներու վրայ խօսք բացուեցաւ:

– Վէսիքային խօսքը ըրի՞ր, – հարցուց Միրիամ:

– Անշուշտ, քանի որ անոր համար գացած էի:

– Ի՞նչ պատասխանեց:

– Այդ գործը պիտի ըլլայ, բայց քանի մը օր համբերելու է:

– Ինչո՞ւ համար:

– Ինք այնպէս ըսաւ, չեմ գիտեր՝ ինչո՞ւ համար:

– Ինչ որ է, վնաս չունի, քանի մը օր կը համբերենք:

– Վստահ եղէք, որ ես կը յաջողցնեմ, արդէն խոստացաւ:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք, – գոչեց Միրիամ:

– Սուտ խօսելու սովորութիւն չունիմ, արդէն ինչպէս կրնայ մերժել ինծի պէս մէկ հին բարեկամին խնդիրքը:

– Մեր ամբողջ ընտանիքը յաւիտեան երախտապարտ պիտի ըլլայ ձեզի, – ըսաւ Միրիամ աղա՝ յուզուած շեշտով մը:

– Երախտագիտութեան բան չկայ:

– Ասկէ աւելի մեծ ծառայութիւն չէիք կրնար մատուցանել:

– Կ'աղաչեմ, մի՛ չափազանցնէք ըրածս:

Միրիամ աղա կրկին շատ մը գաւաթ քօնեաք հրամցնելէ ետքը մեկնեցաւ:

Երբ Լեւոն պէյին հետ առանձին մնաց, Աստիկ ըսաւ.

– Գիտես, որ նիւթական վիճակս շատ փայլուն չէ, Պոլիսէն դրամի կը սպասեմ, բայց չեմ գիտեր, թէ ե՞րբ պիտի ընդունիմ:

– Լա՛ւ, սա գործը տես, քեզի մեծկակ գումար մը տալ կուտամ:

– Աղէկ, բայց քանի՞ ոսկի պիտի տայ:

– Իր միտքը երեսուն ոսկի տալ է:

– Երեսուն ոսկի՛, երբեք այդչափ չնչին գումարի մը համար գործ չեմ տեսներ:

– Լաւ, քիչ մը աւելի կը բրցնենք:

– Քիչ մը աւելիով չըլլար, հարիւր ոսկի կ'ուզեմ:

– Չափազանց պահանջկոտ ես:

– Ամբողջ ընտանիքի մը կեանքը հարիւր ոսկի չարժե՞ր, ու դրամ ունի՝ թո՛ղ տայ: Իրեն ըսէ, որ այդ է պահանջումս:

– Շատ աղէկ:

– Ե՞րբ պիտի ըսես:

– Այս իրիկուն իրենց պիտի երթամ, կ'ըսեմ:

(Շար. 325)

(Շար. Ա. էջէն)

պետը՝ Ասնար կը գտնէ որ Իրլանտայի որոշումը Եւրոպայի վերջնական եւ պատմական վերամիացման դուռները բացաւ: Մինչեւ Պարնիէ որ պատասխանատուն է եւրոպական շրջանային քաղաքականութեան եւ հիմնարկներու բարենորոգման, չի ծածկեր իր մտահոգութիւնները «Ֆիկառօ»յի տուած իր հարցազրոյցին մէջ (Հոկտեմբեր 21), իրեն համար ընդլայնումը կը բազմապատկէ արգելքներու վտանգը:

⁂

Նախքան Իրլանտայի այս պատմական քուէն, Եւրոպական Յանձնախումբին նախագահին՝ Ռոմանօ Փրոտիի մէկ ելոյթը բաւական մեծ աղմուկ հանած էր եւ հարցը չէ կարգադրուած: Ի՞նչ ըսած է Փրոտի, պարզապէս «անհեթեթ» որակած է կայունութեան Ուխտը, որ տնտեսական գետնի վրայ յանձնառու կը դարձնէ 15-երը եւ ամէն մէկ Պետութենէ կը պահանջէ որ պիւտճէի բացը 3%-ը չանցնի: Ֆրանսա գոհ է եւ Ռաֆարէն, անուղղակի, շնորհակալութիւն յայտնած է Փրոտիի, յայտարարելով որ այդ Ուխտը պէտք է «հասկացողութեամբ» գործադրուի: Բայց, այլ երկիրներ չեն ծածկած իրենց ջղագրգռութիւնը: Ասնար յայտարարած է «կայունութեան Ուխտը աճին եւ Եւրոպայի բարենորոգումներուն հիմն է», իսկ Լիւքսամպուրկի վարչապետը չեշտած է.- «Կայունութիւնը չէ, որ անհեթեթ է, այլ անոնք որոնք կը խորհին թէ Եւրոպայի ապագան կրնայ կառուցուիլ պարտքերու եւ բացերու վրայ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը պառակտումի սեմին է, հակառակ Հոլանտի ջանքերուն կուսակցութեան եւ իր վիճակը փրկելու: Շաբաթավերջի (Հոկտեմբեր 19 - 20) Ազգային Խորհուրդի նիստին փորձեց համոզել որ «ձախի բարենորոգում մը» լաւագոյն լուծումն է, այսինքն «ձախ ըլլալ որքան որ կարելի է, բարենորոգիչ ըլլալ որքան որ կարելի է»: Ըստ իրեն, ամէն անգամ որ կորսնցուցած են, պատճառը այն չէ եղած որ նուազ ձախ էին, այլ այն որ հեռացած էին Ֆրանսացիներէն: Ա. Էմմանիւէլլիի եւ Մելանշոնի համար, Հոլանտի դիրքը եւ առաջարկները ծխծաղելի են եւ չեն խուսափիր իսկ վիճաբանական արտայայտութիւններ ունենալէ իր հասցէին: Էմմանուէլլիի համար պէտք է հրաժարիլ ընդհանրացումներէ, բաներու պատերազմը մէկ հեռանկար ունի, խուսափիլ հիմնական հարցերով զբաղելէ: Եթէ նոյնիսկ, «հրադադար» մը կայ մինչեւ 2003 Մայիս, երբ կը գումարուի համագումարը, Տիժոն, արդէն իսկ ձգտում մը կայ ընկերվարական նոր կուսակցութեան մը ստեղծման համար:

Ս. ՀԻՒՍԷՅՆ, իր վերընտրութեան առթիւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ (100%) ընդմանուր ներում շնորհեց եւ Իրաքի բանտերը պարպուեցան: Ազատ արձակուած բանտարկեալները (քաղաքական թէ քրէական յանցագործներ) բացագանչած են, երբ դուրս կ'ելլէին.- «Մեր հոգիով, մեր արիւնով քեզի համար կը զոհուինք»: Ազատ արձակուողներու մէջ են բոլորը, ոմանք նոյնիսկ մահուան դատապարտուած: Ուաշինկթընի համար նոր խաղ մըն է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ամէնէն բանուկ պողոտաներէն Նովիի Արբատի վրայ, Հոկտեմբեր 18-ին սպաննուած է Մագատան շրջանի (Ծայրագոյն արեւելք) կառավարիչը՝ Վալանտէն Ցվետկով: Ըստ ռուսական արդարադատութեան, ապսպրուած սպանութիւններու թիւը 327-ի հասած է 2001-էն:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ, Հոկտեմբեր 16-ին, 5-էն 10 տարուան բանտարկութեան դատապարտած է 10 ոստիկաններ, որոնք չարչարանք կիրարկած էին, Մանիսա, 14 պատանիներու վրայ, 14-էն 18 տարեկան: Վերաքննիչ Ատեանը գտնելով որ չարչարանքի փաստերը բաւարար են, երկու անգամ մերժած է ազատ արձակումը: Ոստիկանները, որոնք կը պնդեն իրենց անմեղութեան վրայ, յայտարարած են որ զոհերն են միջազգային հասարակութեան եւ Եւրոպական Միութեան ճնշումին: Արդարութեան նախարարուհին՝ Այսէլ Ձելիքէլ ըսած է թէ չարչարանք կայ Թուրքիոյ մէջ, բայց, կանոնաւոր կերպով չի կիրարկուիր:

ՊԷՅՐՈՒԹ գումարուած Ֆրանսախօսութեան 9-րդ վեհաժողովը վերջ գտաւ Հոկտեմբեր 19-ին, եզրափակիչ չափաւոր բանաձեւով մը, ուր լռելեայն զօրակցութիւն մը կը յայտնուի Իրաքի հանդէպ Ֆրանսայի դիրքին: Ժողովը կը դատապարտէ ահաբեկչութիւնը: Միջադէպ մը պատահած է, երբ լիբանանցի մօտ 60 լրագրողներ Ժեռժըն Քիւցի արտաքսումը պահանջած են, ենթադրեալ ֆրանսացի (ծագումով հրեայ) Թղթակիցն է Արշ պարբերականին, որ նաեւ թղթակցութիւն կ'ապահովէր իսրայէլեան հեռատեսիլի Բ. կայանին համար: Ի վերջոյ, լուծում մը գտնուած է, բանակցութիւններէ ետք, Քիւց արտաքսուած չէ, բայց իր կեցութիւնը աւարտած է պանդոկին սենեակը: Նոր ընդհանուր քարտուղար ընտրուեցաւ Ապու Տիուֆ, սենեկալցի, յաջորդելու համար Պութրոս Պութրոս - Ղալիի:

ԻՆՏՈՆԷԶԻՈՅ իշխանութիւնները, որոնք կրաւորական իրենց դիրքին համար կ'ամբաստանուէին, գործի անցած են եւ Հոկտեմբեր 19-ին, Ճաքարթայի հիւանդանոցի մը մէջ ձերբակալած են Ապու Պաքար Պաշիրը, որու համար կասկած կայ թէ կապեր ունի Ալ Քաիտայի հետ: Նախքան հիւանդանոցը մտնել «սրտի տկարացման» համար, Իսթիքլամահի մզկիթին մէջ, բացագանչած էր.- «Թող Ամերիկան, Եւրոպան, Իսրայէլը եւ Աւստրալիան քարուքանդ ըլլան»:

ՓԻԼԻՓՓԻՆԵԱՆՆԵՐՈՒ մէջ, ռմբափորձ մը եւս գործուած է, կրկին Զամպոանկայի մէջ, կաթողիկէ գերեզմանատան մը դէմ: Մէկ մեռեալ եւ 17 վիրաւոր կայ: Ոստիկանութիւնը ահաբեկչութեան վերագրած է:

l'Arménie à Chaville

- **Du 1er au 23 octobre :**

à l'Atrium (1098, avenue Roger Salengro)

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

«LES ARMENIENS EN FRANCE ET... A CHAVILLE. IMAGES D'UNE INTEGRATION»

Les mardis, jeudis, vendredis et dimanches de 14h à 22h, les mercredis et samedis de 9h à 22h. Fermeture les lundis.

GALERIE FRAMOND

3, Rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ROHNER

DESSINS & AQUARELLES

Du 17 octobre au 30 novembre

Tous les jours ouvrables de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ - աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30:

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION

Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

ԿԻՆՏԻ ՌԻՆԵԼԼԵ

Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան տօնն ու մատաղօրհնութիւնը Կիրակի օր, Նոյեմբեր 10-ին:

Մանրամասնութիւնները շուտով:

DANS LE CADRE DU 71ème ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SERPOTZ TARKMANTCHATZ LE CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP vous invite

- **Mercredi 23 octobre à 20 heures 30**

AU CONCERT DES JEUNES MUSICIENS ARMENIENS DU CONSERVATOIRE DE MARSEILLE

GEVORG ANANYAN (piano) — MIKAEL EKMEKTCHIAN (piano)
MARC KIRAKOSSIAN (piano) — ARI YILMAZIAN (cor)
ANI YILMAZIAN (basson)

Avec la participation des solistes de la Chorale Sahak-Mesrop
ANI YILMAZIAN (soprano) — ANTRANIK MINASSIAN (ténor)
Accompagnement au piano ANAHIDE DER-BOGHOSSIAN

Au programme :

Chopin — Liszt — Rachmaninoff — Verdi
Khatchatrian — Babadjanian — W. Sarxian — Hékimian...

—— Entrée libre ——

- **Samedi 26 octobre à 20 heures 30**

Présentation et dédicace des deux volumes du Docteur Albert Khazinédjian
«HISTOIRE DE L'EGLISE ARMENIENNE DES ORIGINES A NOS JOURS»
Aspects Oecuméniques

—— Entrée libre ——

- **Prière de retenir la date suivante : Dimanche 17 novembre à 10 heures**

Messe solennelle en la Cathédrale
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

RÉCITAL

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques au profit de l'école Sainte-Croix du samedi

le jeudi 24 octobre à 20 heures 30

MOURAD AMIRKHANIAN (Basse) chante :

Haendel, Verdi, Mozart, Gounod, Beethoven, Brahms, Campana, Tchaïkovsky, Komitas, Babadjanian, Dikranyan, Abrahamian, Rachmaninov, Cheremetyev

accompagné au piano par **Johan Struyve.**

Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e

Participation aux frais : 10 euros

Réservations :
Tél.: 01.44.59.23.50/Fax:01.44.59.23.54
Métro : République, Filles du Calvaire

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville
présente

«WELCOME HOME»

Une comédie musicale d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux, Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène **NAREK DOURIAN**

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

⁂

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11:

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը:

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար:

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել.- Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3:

⁂

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France

Prochainement le programme ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23
MERCREDI
23 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.541

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.541

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼ

ՆՈՐ ՈՃՐԱՓՈՐՁ

14 մեռեալ, 50 վիրաւոր

Այս անգամ Իսրայէլի հիւսիսն է, Փարտէս Հաննա քաղաքին մօտ, որ անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է եւ որուն տէր եղած է Իսլամական Ճիհատը: 150 քիլօ պայթուցիկ կրող թակարդ կառք մըն է որ բախած է հանրակառքի մը եւ այս վերջինը անմիջապէս փշուր-փշուր եղած է: Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 21-ին, ժամը 15.30-ի շուրջ է որ կառքը պայթած է, անցնելով հանրակառքի մը առջեւէն, որ կ'ապահովէր Հատերա եւ Աֆուլա քաղաքներու կապը: Արարքը, զոր ստանձնած էր իսլամական ճիհատի զինուորական թեւը, մկրտուած՝ «Երուսաղէմի Ջոկատները», դատապարտուեցաւ Արաֆաթի կողմէ, բայց, այս դատապարտումները հաւատք չեն ներշնչեր Իսրայէլի, որ միշտ զինքը կը նկատէ բուն պատասխանատու: Գալով Ճիհատին, ան կ'ըսէ թէ այս հերոսական գործողութիւնը կը փաստէ որ իր մարտիկները կրնան խորտակել սիոնական բոլոր պատնէշները: Մեր նշանաբանն է, կ'աւելցնէ Ճիհատը, ակն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման, զեկոյցի մը մէջ, նշելով թէ ոճրափորձը գործուած է իր հիմնադիր ղեկավարին՝ Ֆաթհի Շաքաքիի մահուան եօթներորդ տարելիցին առթիւ: Այս վերջինին սպանութիւնը Իսրայէլի վերագրուած էր:

Առաջին հաշուեկշռի մը համաձայն 14 մեռեալ կար եւ 50 վիրաւոր, ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ: Նոյն ատեն, Ուաշինկթընի մէջ, ուր կը գտնուէր, Շարոնի կը թելադրուէր զուսպ ըլլալ Ինթիֆատայի դէմ իր պայքարին մէջ, եւ կը ներկայացուէր դէպի պաղեստինեան պետութիւն մը կարելիք ճամբան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ձերբակալած է, Հոկտ. 21-ին, Ապտուլմելիք Ֆիրաթը, թեկնածու Նոյեմբեր 3-ի ընտրութեան, որ քրտերէն արտայայտուած էր ընտրապայքարի հանրաժողովի մը ընթացքին: Անգարա վերջերս արտօնած էր քրտերէնի օգտագործումը կրթական ճիւղին եւ մեդիաներու մէջ, յարմարելու համար մարդկային իրաւանց եւրոպական չափանիշներուն, բայց, օրէնքը միշտ կ'արգիլէ թեկնածուներուն թրքերէնէ զատ որեւէ լեզուով արտայայտուիլ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ բանակը 5000 իրաքցի ընդդիմադիրներ պիտի մարզէ Նոյեմբերէն սկսեալ, ըստ իրաքեան Ազգ. Համագումարին բանբերին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, Հոկտ. 3-ին վերսկսած է դատավարութիւնը Եուրի Բուտանովի, որուն դէմ եղած ամբաստանութիւնն այն է որ առեւանգած եւ սպաննած է չէչէն պարմանուհի մը, 2000 Մարտին: Պաշտպանութեան նախարարին համար գնդապետ Բուդանով «պարագաներու զոհ» մըն է: Դէպքերու ատեն, 37 տարեկան էր եւ ոճիրէն երկու օր յետոյ, խոստովանած է որ խեղդած է 18 տարեկան

ՊՈԼԻՍ

ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԱՆՎԵՐՋԱՆԱԼԻ ԴԱՏԵՐ

«Մարմարա» օրաթերթը (Հոկտեմբեր 19) կ'արձագանգէ թրքական «Ռատիքալ» թերթին մէկ հրապարակումին որ նիւթ բրած է Գումգափուի Ս. Յարութիւն եկեղեցիին պատկանող կալուածներու դատերը: Եկեղեցին 1967-ին դրամատան մը վիճակահանութենէն յարկաբաժին մը շահած է, վարձու տուած, զանձած եկամուտը. բայց, 28 տարի ետք, Թաղական Խորհուրդը 1936-ի յայտարարագիրներուն հարցով իր դէմ բացուած դատը կորսնցուցած ըլլալով, զրկուած է սեփականատիրութեան իրաւունքէն: Պետութիւնը ուզած է կալուածը նախկին տիրոջը վերադարձնել, բայց յայտնուած է որ նախկին տէրը անանկ հաստատութիւն մըն է եւ շէնքը անտէր մնացած է: Վարձակալը չարունակած է վարձքը պահ տալ դրամատան մը մէջ բացուած հաշիւի մը: Սակայն, Թաղ. Խորհուրդը իրը չնկատելով, չէ գանձած գումարները, իսկ ներկայիս նոյն Թաղական Խորհուրդը պահանջած է որ դատը վերաքննութեան ենթարկուի: Խնդրոյ առարկայ յարկաբաժինէն զատ, Գումգափուի եկեղեցին երկու տարբեր կալուածներու դատեր ալ ունի որոնք կը շարունակուին:

Թրքական թերթը անջատ սիւնակի մը մէջ պատմականը ըրած է 1936-ի յայտարարագիրներուն, ըսելով որ մինչեւ այսօր Հայերէ խլուած է 30 կալուած, իսկ բոլոր փոքրամասնութիւններէն՝ 483:

աղջիկը, զոր ըմբոստ մը կը նկատէր: Մոսկուայի մէջ, Բուդանով հերոս մըն է եւ բարբարոս մը՝ Չէչէնիոյ մէջ: Պատերազմը երրորդ տարին կը բոլորէ վերսկսելէն ի վեր եւ ըստ Տի Վելթի հրատարակած գերման լրտեսական սպասարկութեանց մէկ տեղեկագրին, այս Բ. պատերազմին ընթացքին Ռուսերու կորուստը 10 հազար զինուոր եղած է եւ սպաննուած են աւելի քան 80 հազար ապստամբներ (4500 զինուոր եւ 13000 ապստամբ ըստ ռուսական աղբիւրներու):

ՊԵՐՆԱՐ ՖՐԷՍՈՆ, ֆրանսական սինեմայի եւ հեռատեսիլի ժողովրդական դերասանը, մեռաւ Հոկտ. 21-ին, 71 տարեկանին, Օրսէի հիւանդանոցը: Ընդհանրապէս երկրորդական դերեր կը խաղար, բայց, տաղանդը ակներեւ էր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ձախը համախմբուած է Սարքոզիի ապահովութեան ծրագրին դէմ, զոր կը նկատէ պատերազմ մը աղքատներուն դէմ: Ինք, ընդհակառակն, կը շեշտէ որ իր օրինագիծը նախապատուութիւն կու տայ մոռցուածներուն, անտեսուածներուն, անոնց որոնք ամէնէն դէշ պայմաններու մէջ կ'ապրին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ձերբակալուած է Թունուզցի մը եւ քննութեան տակ առնուած: Կը հաստատուի որ կապ ունէր Ալ-Քաիտայի հետ եւ դրպանի իր նօթատետրին մէջ Աֆղանիստան կատարած իր ճամբորդութիւններուն հետքերը գտնուած են: Կապեր ունեցած է նաեւ Ուսամա Պէն Լատէնի եւ Միլանօ յայտնաբերուած ցանցին հետ: Այս վերջինը Հռոմի ամերիկեան դեսպանատան դէմ ոճրափորձ մը կը ծրագրէր 2001 Նոյեմբերին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 21 / 22)

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութեան նկատուած առաջին արդիւնքներէն է Հանրապետական կուսակցութեան արձանագրած յաջողութիւնը: Ընտրութեան ընդհ. մասնակցութեան համեմատութիւնը եղած է 46%. Նախորդին մասնակցութիւնը միայն 28% էր: Երեւանի համար այդ համեմատութիւնը 34% եղած է: Ուշագրաւ է նաեւ անկուսակցական թեկնածուներու յաջողութիւնը: Իսկ Հ.Յ.Դ. ակնկալած արդիւնքը չէ առած, իր թեկնածուներուն մեծ մասին պարտութեամբ:

Երեւանի 6 համայնքներուն մէջ յայտնի են ընտրեալները. Կենտրոնի մէջ անկուսակցական Գագիկ Բեգլարեան կրկին թիւով, աւելի քան 20 հազար քուէով, պարտութեան մատնած է Հ.Հ.Շ. ներկայացուցիչ Արարատ Զուրաբեանը: Աւանի մէջ ընտրուած է նոյնպէս անկուսակցական Յարութիւն Մարգարեան, Աջափնեակ՝ անկուսակցական Լեւոն Յարութիւնեան, Նուբարաշէն՝ անկուսակցական Ռոպէր Սաատրեան, Էրեբունի՝ Մհեր Սեդրակեան (Հանրապետական), Քանաքեռ-Զէյթուն Ռուբէն Սինանեան:

Ընտրութեան հետեւած են արեւմուտքէն դէտեր որոնք Հոկտեմբեր 20-ին մամուլի ասուլիսի մը յայտնած են թէ այս ընտրութիւնը կարեւոր փուլ կը նկատեն Հայաստանի մէջ ժողովրդավարական հիմնարկութիւններու ամրացման ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքին մէջ: Դէտերու պատուիրակութիւններ գտնուած են մօտ 50 ընտրատարածքի մէջ եւ յայտնած թէ լուրջ ապօրինութիւն չեն նշմարած: Իրենցմէ զատ գործած են 1100 տեղացի դէտեր ալ:

Դէտերու կարծիքով՝ ընտրողներու մասնակցութեան 50-էն նուազ համեմատութիւնը ցած է: Անոնք արձանագրած են դէպքեր, երբ ընտրողներ ներկայացած են քանի մը անձագրով, կամ նկատած են որ հանրակառքերով ընտրողներ բերուած են քուէարկելու: Եւրոպայի Խորհուրդին դէտերու խումբին վերջնական տեղեկագիրը կը հրապարակուի Նոյեմբեր 13-ին:

ԾՈՎԻՆԱՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԷԿ ԱՄԻՍԷՆ

Գեղարքունիքի Ծովինար համայնքին տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութիւնը մասնակիցներու անբաւարար համեմատութեան ու ապօրինութիւններու, զանազան պնդումներու պատճառով չէ կայացած: Այդ ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ ամիս մը ետք, նոր թեկնածուներու ցանկերով եւ ընտրական նոր յանձնաժողովներ կազմուելէ ետք:

ԱՆՏԻՈՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Անտիոքի եւ համայն արեւելքի ասորի ուղղափառ եկեղեցւոյ գահակալ Մար Իգնատիոս Զաքքա Իվաս Ա. պատրիարքը Երեւան կը գտնուի ուր հանդիպումներ ունեցած է Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին, եկեղեցական դէմքերու, նաեւ նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ: Հոկտ. 20, Կիրակի օր երկու հովուապետները պատարագ մատուցանած են Էջմիածնի մէջ, իսկ յաջորդ օրը հիւր եկեղեցականը ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ: Պատրիարքին ընկերացած են Գարեգին Բ. եւ բարձրաստիճան կրօնաւորներ:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան շեշտած է հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ եկեղեցիին մեծ դերը, պետութեան տուած նեցուկը: Իսկ ասորի եկեղեցիին պետը մեծապէս գնահատած է քոյր եկեղեցիներու գործակցութիւնը: Գարեգին Բ. շատ կարեւոր համարած է նման այցերը, որոնք զարկ կու տան քոյր եկեղեցիներու սերտ յարաբերութիւններուն:

ԾՈՅԼԻ ՕՐ՝ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27-ԻՆ

Եւրոպայի Խորհուրդի անդամ պետութիւններու Կրթական նախարարները, հաւաքուած Սթրազպուրկ, Հոկտեմբեր 18-ին, յայտարարութիւն մը որդեգրած են, որ, դպրոցներու մէջ կը հաստատէ Շոահի յիշողութեան եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու կանխարգելման Օր մը: Ֆրանսայի մէջ, այդ օրը պիտի հաստատուի գալ տարուընէ իսկ, Յունուար 27-ին, Աուշվիցի արգելափակման կայանին ազատագրութեան տարեդարձի օրը: Եւրոպայի Խորհուրդը մանկավարժական ուսեալներ պիտի հայթայթէ անդամ Պետութեանց եւ օգնէ ուսուցանողներու պատրաստութեան: Ֆրանսական պատուիրակութիւնը ջանացած է սահմանափակել ոգեկոչման օրուան դաշտը, որ սկիզբը կը վերաբերէր բոլոր ցեղասպանութիւններուն: Ընդունուած բանաձեւումը, Շոահի կողքին, կ'ընդգրկէ միայն մարդկութեան դէմ միւս ոճիրները: Սիմոնն Վէյլ Շոահի յիշողութեան համար Հիմնարկին նախագահը արդարացուցած է այս ընտրութիւնը քննադատելով «ամէն տեսակի բաղդատութիւնները» եւ խառնուրդները: «Ս. Հիւսէյն նոր Հիթլէ՞ր մըն է: Իսրայէլեան քաղաքականութիւնը կը բաղդատուի՞ նացիականութեան հետ: Եթէ ամէն մարդ զոհ է, եթէ ամէն մարդ յանցաւոր է, ոչ ոք իրապէս է» կ'ըսէ Տիկին Սիմոնն Վէյլ, աւելցնելով.- «Պէտք է որ Շոահի առանձնայատկութիւնը երբեք չհասարակացուի: Հրեաներու բնաջնջումը պէտք է դասաւանդուի ինչպէս որ էր, ոչ աւելի ոչ պակաս»:

Կապ հաստատելով Եւրոպայի Խորհուրդի Սթրազպուրկի Հայաստանի մշտական ներկայացուցչութեան հետ, կրցանք ճշդել որ Հայաստանի Կրթական նախարարը չէր եկած Սթրազպուրկ եւ ուրեմն չէր մասնակցած ժողովին: Գալով Շոահի եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու կանխարգիլման բանաձեւումին, ան նոր չէ, այլ մաս կը կազմէ Կրթական նախարարներու 20-րդ նստաշրջանի յայտարարութեան (Գրագովիա, 2000):

Վերոնշեալ լուրին առաջին մասը քաղած էինք Մոնտի Հոկտ. 22-ի թիւէն, որ ինչպէս հաստատեցինք յետագային, ամբողջական չէ: Մեր յաջորդ թիւով աւելի մանրամասնօրէն կ'անդրադառնանք հարցին եւ բուն յայտարարութեան:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Հոկտեմբեր 18-19-ին տեղի ունեցած է Ճարտարապետներու Միութեան համագումարը. այդ ընթացքին կատարուած է նոր նախագահի ընտրութիւն: Միութեան նախորդ նախագահ Ալ. Զուրաբեանին յաջորդած է Մկրտիչ Մինասեան:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԻՆՉՔԱ՞Ն ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՆԱԼ ԱԳՌԱՒԻ ԵՏԵՒԻՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»).–

Թերեւս երբեք սփիւռքահայ մամուլի «անմերձենալիութիւնը» չի զգացուել այնքան ցաւագինօրէն, որքան զգացւում է ներկայումս: Եւ սա՝ Հայաստան – Սփիւռք Բ. Խորհրդաժողովում աստուած – խօսուածից յետոյ, երբ թւում էր, թէ իրավիճակն արագօրէն պիտի փոխուի: Ահա, ցրուեցին Խորհրդաժողովի պատուիրակները, եւ այլեւս ոչ մի տեղեկութիւն չունենք այն մասին, թէ նրանցից ով՝ ինչպիսի՝ տպաւորութիւններով վերադարձաւ, ի՞նչ ընդհանուր եզրայանգումներ արուեցին եւ այլն: Մինչդեռ, դրանց իմացութիւնը սոսկ հետաքրքրասիրութեան համար չէ: Անհրաժեշտ է ընդհանրացումներ անել՝ միասնաբար կատարելիք աշխատանքները որոշելու համար. Խորհրդաժողովը ցոյց տուեց, որ բազում աշխատանքներ պէտք է կատարուեն համատեղուած ջանքերով: Ամէն օր համագումար կամ համաժողով չի արուի: Նշանակում է, տեղեկատուութեան հիմնական միջոցը պէտք է լինի մամուլը:

Արդեօք, հնարաւոր չէ՞ լուծել Հայաստանի գոնէ մի քանի կրպակներում սփիւռքահայ գոնէ մի շարք թերթերի վաճառքի խնդիրը: Ի՞նչ են խորհում այս մասին Սփիւռքի մեր յարգարժան խմբագիրները: Սոյն հարցի լուծումը հնարաւոր է միայն նրանց նախաձեռնող լինելու դէպքում: Հակառակ պարագային, խնդիրը դժուար թէ շուտափոյթ լուծում ստանայ: Իսկ շուտափոյթ լուծման անհրաժեշտութիւն կա՛յ եւ այն էլ՝ բազմաթիւ առումներով:

Նախ, Սփիւռքի ամէնօրեայ ձայնը Հայրենիքում պէտք է լսուի՝ եւ լսուի որքան հնարաւոր է ամբողջականօրէն: Այս կամ այն թերթում յայտնուած պատահական մէջբերումով կամ ժլատ հաղորդագրութեամբ հնարաւոր չէ դատողութիւն կազմել Սփիւռքի ընթացիկ հասարակական – մշակութային զարգացումների մասին: Իսկ կցկտուր պատկերացումները շարունակում են անցեալի մռայլ աւանդոյթը: Երկրորդ, Սփիւռքի մամուլի առկայութիւնը կարող է որոշակիօրէն աշխուժացնել Հայրենի մամուլի ստեղծագործական միտքը, որն առանձնապէս նախանձելի վիճակում չէ եւ դրա կարիքն ունի:

Հայաստանի ընթացիկ կացութեան մասին Սփիւռքի իրական կարծիքը շատ հարցերում կարող է կողմնորոշիչ լինել հասարակայնութեան եւ սթափեցուցիչ՝ իշխանութիւնների համար: Ի դէպ, ինչպէս ամէն ինչից երեւում է եւ ինչն ամէնից տարօրինակն է, Սփիւռքի հանդէպ անտարբերութիւնը շարունակողները հէնց իշխանաւորներն են: Նրանց բառապաշարում կայունացել են գլխիչ արտայայտութիւններ՝ «Առաջիկայում այդ հարցը քննարկուելու է», «Շուտով կազմուելու է համապատասխան յանձնաժողով», «Այդ հարցը նախատեսուած է» *եւ նման քնարեր, խաղաղարար դեղահատեր:*

Շրջանառութեան մէջ է գոնէ մեզ համար անհասկանալի մի մտայնութիւն, ըստ որի Սփիւռքի հարցերով պէտք է զբաղուեն հասարակական եւ ոչ թէ պետական մարմինները: Այս կարծիքն արտայայտուած է նաեւ «Ազգային Միաբանութիւն» կուսակցութեան՝ օրերս հրապարակուած Ծրագրում: Այդտեղ, «Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններ» բաժնի թիւ 1 կէտում նշուած է. «Հարկ է շուտափոյթ ստեղծել *ոչ կառավարական կարգավիճակ ունեցող* (այս եւ յաջորդ ընդգծումները իմն են – Լ.Մ.) մի հեղինակաւոր մարմին, որը *կը կանոնակարգի պետութեան տարբեր օղակների յարաբերութիւնները սփիւռքի հետ*: Հէնց այդ մարմնի գործուն մասնակցութեամբ պէտք է մշակուեն Հայաստան – Սփիւռք միասնացմանը առընչուող բոլոր հարցերը՝ տնտեսական, քաղաքական, մշակութային եւ այլն»:

Դրուատելի է Սփիւռքի հանդէպ որոշակի մտահոգութիւն ցուցաբերելը, հասարակական կազմակերպութիւնների դերի գիտակցումը, սակայն որքանո՞վ է հնարաւոր ու կիրառելի Սփիւռքի հետ «պետութեան տարբեր օղակների յարաբերութիւնների» կանոնակարգումը որեւէ, մինչեւ իսկ հեղինակաւոր, *հասարակական մարմնի կողմից: Մի՞թէ պատահական էր այն, ինչը տեղի ունեցաւ Հայաստան – Սփիւռք Բ. Խորհրդաժողովում. Արտաքին Գործոց նախարարը, լինելով Սփիւռքի հետ «պետութեան տարբեր օղակների յարաբերութիւնները» կանոնակարգողը, մէկից աւելի անգամներ պաշտօնապէս եւ հրապարակաւ յայտարարեց, թէ Խորհրդաժողովում պիտի քննարկուի նաեւ միասնական ուղղագրութեան հարցը: Իսկ Խորհրդաժողովի ժամանակ Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարը կտրուկ արգիլեց ուղղագրութեան մասին ծպտուն հանելն անգամ... Խորհրդաժողովը, որը պակաս «հեղինակաւոր մարմին» չէր, կարողացա՞ւ մի բան անել, նրա գլխադրական կեցուածքը որեւէ արդիւնք տուե՞ց: Ո՛չ, դժբախտաբար:*

Ո՞ւր մնաց, ուրեմն, հասարակական հեղինակաւոր մարմնի ներգործութիւնը, նրա գործուն մասնակցութիւնը Հայաստան – Սփիւռք միասնացմանը առընչուող բոլոր հարցերին... *Ամէնապնիւ գաղափարն անգամ, եթէ կենսագործման հնարաւորութիւն չունի, պատրանք է... Մեզանում հասարակական կազմակերպութեան խօսքը իշխանութիւնների համար արժէք ունի լոկ այն դէպքում, երբ համընկնում է նրանց կամքին:*

Գուցէ չափազանցո՞ւմ ենք: Ամենեւին: Բոլորի յիշողութեան մէջ տակաւին թարմ է այն անհաւատալի իրողութիւնը, երբ Հայ գրողների Համահայկական հաւաքի մասնակիցներին Գրողների Միութեան նախագահը յայտարարեց, թէ բացառւում է միայն մէկ հարցի՝ ուղղագրութեան քննարկումը... Մեսրոպեան Գիրն օգտագործող Գրողների ղեկավարին պատիւ չբերող այս արարքը, հակառակ հաւաքի մասնակիցների անբաւականութեանը, որեւէ կերպ արժանացա՞ւ, արդեօք, պետական մարմինների համապատասխան վերաբերմունքին... Ո՛չ, քանի որ լի ու լի համապատասխանում էր այդ մարմինների քմահաճոյքին... Աւելին, Հայաստան – Սփիւռք Բ. Խորհրդաժողովի տասնեակ հարիւրաւոր պատուիրակներին, մեղմ ասած՝ ապատեղեկացնելու եւ նրանց մարդկային իրաւունքները նախարարական մակարդակով չյարգելու առիթով, Հանրապետութեան Վարչապետը կամ Վսեմաշուք Նախագահը համապատասխան վերաբերմունք դրսեւորեցի՞ն: Ո՛չ, դժբախտաբար: Ուրեմն, կրկին հարցնենք, ո՞ւր մնաց հասարակական հեղինակաւոր մարմնի գործուն մասնակցութիւնը Հայաստան – Սփիւռք միասնացմանը առընչուող բոլոր *(այն էլ՝* բոլո՛ր – *Լ. Մ.)* հարցերին...

Աւելի ճիշդ չէ՞ լինի կենսականօրէն կարեւորագոյն այնպիսի մի հարց, որպիսին է Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնների եւ ազգային միասնացման հարցը, թողնել պետական կարգավիճակում, սակայն համապատասխան պետական մարմիններից խստօրէն պահանջել պահանջելին...

Ոչ ոք չի անտեսում հասարակական («հեղինակաւոր» ածականը համարում ենք անհարկի, քանի որ «Հասարակական կազմակերպութիւնների մասին Օրէնքի» մէջ այդպիսի տարբերակում չկայ) կազմակերպութիւնների կարեւորութիւնը հասարակութեան առաջընթացի գործում: Սակայն ինչո՞ւ գերագնահատել նման օղակների իրական դերն ու հնարաւորութիւնները: Չէ՞ որ այդ դէպքում մենք, կամայ – ակամայ, իջեցնում ենք համապատասխան պետական մարմինների՝ ժողովրդի հանդէպ պատասխանատուութեան չափանիշները:

Ի միջի այլոց, պատահակա՞ն է, արդեօք, «հեղինակաւոր» ածականի օգտագործումը մեր երեւելի կուսակցութիւններից մէկի Ծրագրում: Կարծում ենք, պատահական չէ: Մենք, գնալով, աւելի ու աւելի կռապաշտ ենք դառնում: Այն դէպքում, երբ պետական ամենապատասխանատու պաշտօններում անգամ նշանակւում են ամէնեւին էլ ոչ հեղինակաւոր անձինք եւ, փառք Ամենակալին, գործը յաջողութեամբ առաջ է ընթանում, հասարակական ասպարէզներում շարունակում է տիրապետել պաշտամունքը սովետական փքուն հեղինակութիւնների հանդէպ: Ենթադրում ենք, որ Հայաստանում սփիւռքահայ մամուլի կայուն գոյութիւնը հոգեբանական բարերար ներգործութիւն կ'ունենայ նաեւ այս հարցում:

Չենք տարակուսում, որ մեզ պիտի դժուարութեամբ հասկանան, երբ ասենք, որ ժողովրդավարական ձեռքբերումները բոլորի համար են, բացի նրանցից, ովքեր ճշմարտապէս գիտակցում են ազգային՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատման անհրաժեշտութիւնը եւ իրենց քաղաքացիական պարտքն են համարում հետեւողական սկզբունքայնութեամբ հանդէս գալ այդ ուղղութեամբ: Է՛ր ժամանակ, երբ Հայաստանեան մամուլը անկողմնակալօրէն տեղ էր տալիս թէ՛ Մեսրոպեանականներին, թէ՛ հակամեսրոպեանականներին: Այսօր դրութիւնը բոլորովին այ՛լ է: Աներեւոյթ մի ձեռք, Հայաստան – Սփիւռք Բ. Խորհրդաժողովից անմիջապէս յետոյ, Մեսրոպեանականների առջեւ փակեց բոլոր թերթերի դռները: Բացառութիւն է աւելի ուշ ծնուած «Օրրան» օրաթերթը: Մեր գարունը մի ծաղիկով է, ի՞նչ կարող ենք անել: Դրա համար էլ փառք ենք տալիս Արարչին: Թող որ ասպարէզը տրուած է հակամեսրոպեան աբեղեանականներին, յետոյ ի՞նչ: Դրանով Մեսրոպեան ուղղագրութիւնից դէթ մէկ նշանախեց կը պակսի՞: Ամենեւի՛ն: Թող ժամանակաւորապէս հրճուեն այն 27 վայ – մտաւորականները, որոնք այս տարուայ Ապրիլ 13-ին մամուլում (երեք թերթերի մէջ միաժամանակ) ստալինեան տարիների ոճով ու ոգով հանդէս եկան ընդդէմ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատման, իսկ յետոյ, Հայաստան – Սփիւռք Բ. Խորհրդաժողովում, իշխանամէտ կեցուածքի շնորհիւ կարողացան «յաղթանակ» ապահովել... Մեսրոպ Մաշտոցի դէմ: Ինչի՞ վրայ է նրանց յոյսը: Ստի, հարկադրանքի, պատմութիւնը կեղծելու եւ նման միջոցներով ժողովրդին մոլորեցնելու, հակազգային խեղագրութեան կմախքը մի որոշ ժամանակ եւս ոտքի վրայ պահելով՝ իրենց «գիտական» հարցերը լուծելու վրայ...

Բայց մի՞թէ գիտութեան միակ դրսեւորումը պատմական փաստերն աղաւաղելն ու խեղակերպ ճամարտակելն է: Ըստ երեւոյթին, այո՛: Ապացո՞յց է պէտք, խնդրե՛մ:

Լոյս է տեսել վերոյիշեալ 27-ականներից մէկի՝ Պետական համալսարանի դասախօս, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆէսոր Յովհաննէս Բարսեղեանի գրքոյկը՝ «Հայերէնի ուղղագրութեան հարցերը՝ հայագիտութեան եւ գրականութեան դասականների քննութեամբ» վերնագրով («Աստղիկ» հրատարակչութիւն, 44 էջ, Երեւան, 2002):

Պարոն Բարսեղեանը, չգիտես՝ ի՞նչ յոյսով, ենթադրել է, թէ գիտական աստիճանն ու կոչումը բաւարար են՝ ընթերցողներին ամէն տեսակ ստաբանութեամբ համոզելու համար: Նա երեւի, ընթերցողներին, պատկերացնում է միայն ու միայն իր ուսանողների վիճակում, որոնք ճարահատեալ հարկադրուած են ժամանակաւոր համբերութիւն յայտնել իրենց նորին մեծութիւն դասախօսի կարծիքներին՝ ինչպիսին էլ որ դրանք լինեն...

Զարաչար սխալուել է դասախօս պարոնը: Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը Հայի արեան բաղադրիչ էութիւններից է, եւ նրա վերաբերեալ սուտն ու մոգոնածը հեշտութեամբ չեն մարսուի: Ընթերցողը ե՛ւ յիշողութիւն ունի, ե՛ւ սեփական մտածելակերպ: Նա՛ էլ կարող է կարդալ կամ արդէն կարդացա՛ծ լինել, ասենք, Յովհաննէս Թումանեանին, Հրաչեայ Աճառեանին, բոլորին, ում որ պարոն Բարսեղեանը ջանացել է ներկայացնել... ուղղափառ աբեղեանականի դերում: Մի՞թէ պարոն դոկտորը չի լսել, թէ ստի ոտները կարճ են:

Բնաւ նպատակ չունենք մի ըստ միոջէ անդրադառնալ խնդրոյ առարկայ գրքոյկի մտավարժանքներին, որոնք փրփուրի նման անէանում են՝ բախուելով Մեսրոպեան ուղղագրութեան պաշտպանութեամբ տարբեր ժամանակներում հանդէս եկած գրողների ու լեզուաբանների արտայայտած ժայռեղէն ճշմարտութեանը, որը աղաւաղելով՝ ոչ ոք համոզիչ խօսք ասել չի կարող: Մենք սոյն գրքոյկը յիշատակում ենք՝ միայն ցոյց տալու համար, թէ մինչեւ ուր են հասնում աբեղեանականների պոռչաւոր ստերը:

Սեփական անձի անունից սուտ խօսելը մէկ ամօթ է, ուրիշի անունից սուտ խօսելը՝ երկու ամօթ: Իսկ եթէ այդ ուրիշը դասական գրող է կամ գիտնական, ամօթի չափը որոշելը յանձնում ենք պատուարժան ընթերցողի դատին:

Անդրադառնանք միայն մէկ փաստի: Բարսեղեանը կաշուից դուրս է գալիս՝ մեզ համոզելու համար, թէ Յովհաննէս Թումանեանը եւս էն գլխից կողմ է եղել ազգային ուղղագրութիւնը փոխելուն... Մինչդեռ, դպրոցական երեխաներն էլ ծանօթ են այն զայրալի նամակին, որը Թումանեանը, առաջինը լինելով, ուղել է Հայաստանի կառավարութեանը՝ բողոքելով Մաշտոցեան ուղղագրութիւնը Մանուկ Աբեղեանի մոգոնածով փոխարինելու Որոշման դէմ...

Այս փաստը անտեսել՝ նշանակում է հաշուի չնստել պատմական իրողութեան հետ:

Լայնօրէն յայտնի վերոյիշեալ նամակի հետ մէկտեղ, կայ Յովհաննէս Թումանեանի՝ ցարդ ուշադրութիւնից չգիտես ինչպէս վրիպած մի ուրիշ նամակ՝ դարձեալ Աբեղեանի մոգոնած «ուղղագրութեան» մասին, հասցէագրուած Ս. Էջմիածնի վանականներից մէկին՝ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Տէր – Մովսիսեանին, գրուած 1922 թուականի Օգոստոս 29-ին: Ահաւասիկ մի քաղուածք այդ նամակից.

«...Նոր ուղղագրութեան հետ ո՞նց ես: Ասած է՝ ագռաւի ետեւից գնացողը աղբի վրայ վեր կը գայ: Մ. Աբեղեանի ետեւից գնացողը ի հարկէ պէտք է միջին դարեր գնար: Չեն էլ հասկանում, թէ բացի շատ թերութիւնները – ինչ յետադիմութիւն է: Իբրեւ թէ Ռուսներին են հետեւում: Նրանք ասում են՝ ինչ մաշուել է, դէն ենք գցում – սրանք ասում են՝ միջին դարերում էնպէս էր, վերականգնում ենք:

Առաջին բողոքը ես ղրկեցի: Յետոյ՝ նամակագրութիւն, յետոյ՝ անձամբ քֆրել եւ այլն, վերջը ճշմարիտը սա է – որ դուրս չի գնալու էնպէս:

... Ղոչաղ կաց, սիրտդ մի կոտրիր:

Բարեւում են մերոնք բոլորը:
Համբոյրներով՝
քո Յովհաննէս»:

Այս նամակը գրուած է Լուսժողկոմին յղած յայտնի նամակից երեք ամիս անց: Սա ուղղագրութեան մասին Յովհաննէս Թումանեանի՝ առ այժմ յայտնի վերջին խօսքն է: Այս նամակը նոր լոյս է սփռում Թումանեան – Լուսժողկոմ Պօղոս Մակինցեան՝ նոր ուղղագրութիւնից յետոյ ստեղծուած փոխ-յարաբերութիւնների վրայ: Ցարդ միայն այնքանն էր յայտնի, որ պատասխան չստանալով, նոյն թուականի Յուլիս 22-ին Թումանեանը Մակինցեանին հասցէագրել է մի նամակ եւս, որին դարձեալ պաշտօնապէս պատասխան չի տրուել:

Մեսրոպ Եպիսկոպոս Տէր – Մովսիսեանին յղած նամակից, ահա, պարզ է դառնում, թէ ինչ է եղել այդ բոլորից յետոյ: «...Յետոյ՝ անձամբ քֆրել եւ այլն»: *Սա նշանակում է, որ մեծ բանաստեղծի հոգուն հասել է, եւ նա (փառք ու պատիւ իրեն) չի զլացել զօրս պատուիրեցեր հայհոյել Լուսաւորութեան նախարարին՝ ուղղագրութիւնը փոխելու մասին ինքնագլուխ ու անընդունելի Որոշում կայացնելու համար...*

Թումանեանն ասում է, թէ Աբեղեանի ուղղագրութիւնը յետադիմութիւն է, որը տանում է միջնադար, իսկ այսօրուայ դոկտոր – փրոֆէսորները նրան Աբեղեանի պաշտպան են ներկայացնում... Թումանեանն ասում է. «ճշմարիտը սա է – որ դուրս չի գնալու էնպէս», *այսինքն՝ այս նոր ուղղագրութիւնից բան դուրս չի գալու: Իսկ մեր լեզուաբան այրերը նրան Աբեղեանին համամիտ են ներկայացնում... Եւ այս ամէնն արւում է գիտութեան անունից: Եւ այս ամէնն ուղղւում է Մեսրոպեան ուղղագրութեան՝ ըստ ամենայնի լրջմիտ պաշտպանների դէմ: Եւ այս ամէնով, այս անվերջ գագբարանութեամբ արդի հեղինակաւոր համարուող գիտնականները համարձակւում են երկրի իշխանութիւններին խելք ու*

ՇԱՒԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐԸ

Փարիզի արուարձաններէն Շաւիլը հայկական յայտագիր մը կը կիրարկէ Հոկտեմբերի սկիզբէն ի վեր: Քաղաքին Աթրիումին մէջ բացուած է հայկական ներկայութեան երէկն ու այսօրը պատմող չատ հետաքրքրական ցուցահանդէս մը որուն բացումը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 1-ին, եւ կը տեւէ մինչեւ Հոկտեմբեր 23: Մեծադիր տպաւորիչ լուսանկարներու չարք մը կը վկայէ արմատախիլներու այդ հատուածին նոր միջավայրի մէջ նուազագոյն կորուստով վերապրումի յաճախ դժուար, բայց միշտ արժանաւոր պայքարը: Կազմակերպուելու, կառուցանելու, փոխանցելու հիմնական մտահոգութիւնը կը պատմեն այդ լուսանկարները որոնց մեծ մասին տիպարները իրենց դէմքին, կեցուածքին մէջ հողէն բերուած նշոյլներ, չեշտեր կը կրեն. կարծես ըսելու, յիշեցնելու համար թէ «այսպէս էինք, այսպէս հասանք, այսպէս ապրեցանք»: Արդէն, միոյն լաւագոյնս խորհրդանշող փէտայի - մարտիկի մը գեղեցիկ լուսանկարը զետեղուած չէ՞ր յայտագիրներուն, հրաւիրագիրներուն վրայ:

Շաւիլի հայկական օրերուն կարեւորագոյն դրուագն էր Հոկտեմբեր 5-ին կայարանի հրապարակին վրայ հայկական ինքնատիպ յուշարձանին բացումը (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 8): Իսկ նախորդ երեկոյ նոյն Աթրիումին մէկ սրահին մէջ չուրջ 60 հոգինոց հետաքրքրուած լսարան մը եկած էր ներկայ ըլլալու արուեստաբան, Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանատան նախկին մշակոյթի կցորդ Փաթրիք Տօնապետեանի հայկական ճարտարապետութեան նուիրուած դասախօսութեան: Մէկ ու կէս ժամուան ընթացքին ան յաջողեցաւ ընդհանուր լայն պատկեր մը ներկայացնել այս արուեստէն որ հայ հանճարին չորս ցայտուն արտայայտութիւններէն մէկն է, ըստ Շահան Շահնուրի:

Դասախօսը հմտօրէն պարզեց հայկական ճարտարապետութեան իւրօրինակութիւնը՝ ներշնչուած արեւելքէն եւ արեւմուտքէն, ու անոր ազդեցութիւնը Ռոմանական ոճին վրայ: Հետաքրքրական էր լսել որ հիւսիսային Հայաստանի մէջ, կառոյցները շինուած էին տուֆէ կամ պազալտէ, մինչ հարաւը՝ արեւմտեան Հայաստան, կ'օգտագործուէին աւելի փխրուն նիւթեր ինչպիսին են կրաքարը, չիթը կամ կնէսը, ինչ որ նուազ դիմացկուն շինութիւններ կ'ապահովէր: Հայկական կրօնական ճարտարապետութեան ուրիշ յատկանիշերէն էր ներքին զարդանկարներու բացակայութիւնը, իբրեւ ժխտում յունական օրինակին եւ արտաքին մասին վրայ որմնաքանդակներու չգոյութիւնը, իբր համեստութեան նշան, բացի անշուշտ Աղթամարի «Ս. Խաչ»էն որ բացառութիւն մըն է:

Այս համեստութիւնը կը դրսեւորուի մինչեւ կառոյցներուն ընտրուած վայրով. այսպէս, երբ վրացական եկեղեցիները, այնքան նման հայկականներուն, կը կառուցուին չատ յաճախ, լեռներուն գագաթները, յաղթանակի խորհրդանիշով, հայկականները կը գտնենք խոնարհ եւ թաքուն, հովիտներու գիրկը:

Այս խիստ հետաքրքրական դասախօսութիւնը աւարտեցաւ հարցումներու բաժինով մը: Ներկաները սրահէն բաժնուեցան բան մը սորված ըլլալու գոհունակութեամբ, իրենց հետ տանելով հայկական ճարտարապետութեան նուիրուած «Dossiers de l'archéologie»ի 1992-ին լոյս տեսած բացառիկ թիւը:

Յաջորդ երեկոյ Աթրիումի սրահներէն մէկուն մէջ աւելի քան 500 հոգի դիտեց «Արարատ»ը. ցուցադրութեան յաջորդեցին Անահիտ Տէր - Մինասեանի մեկնաբանութիւնները եւ հարցումներու բաժին մը:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Շաւիլեան հայկական օրերու յայտագրին մէջ Հոկտեմբեր 12, Շաբաթ երեկոն յատկացուած էր գրականութեան: Հրաւիրուած էր Գրիգոր Պըլտեան, խօսելու ֆրանսահայ գրականութեան յատկացուած իր հատորին մասին: Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին կից փոքր սրահը ամբողջութեամբ լեցուցած ներկաներուն ողջոյնի խօսքով դիմեց տեղւոյն կրօնական ընկերակցութեան ատենապետ Հըրայր Հրաչեան, ապա ներկայացուց օրուան դասախօսը:

Գ. Պըլտեան բացատրեց հատորը պատրաստելու համար ընտրած ձեւը, նկատի առած (1922 - 1972) չուրջ հինգ տասնամեակին բաժանումները, իւրաքանչիւրին յատկանիշերը, աշխատանքին կապուած դժուարութիւնները, անակնկալները: Ինք տարբերելով ընթացիկ ձեւէն ուր գրողէ մը առնուած կենսագրականին կը կցուէին գործերէն ընտրուած էջեր, ըրած էր այնպէս որ նկատի առնուած չրջանին ամէն մէկ փուլին ընթերցողը աչքին առջեւ ունենար գրական ամբողջ համայնապատկերը, ինչպէս տուեալ ժամանակին ապրողները: Այդ տասնամեակները, երկարող՝ Եղեռնին անմիջական վաղորդայնէն մինչեւ դարավերջին սեմը, հատորին ենթախորագիրով նչուածին նման – «Du même à l'autre» – եղած էին այլայացումին հոլովոյթը, անոր ժխտական ու դրական նկատուած կողմերով: Ու այդ յիսուն տարուան գրականութիւնը վկայութիւնն էր ատոր:

Նման աշխատութիւն պարտադրած էր արժեւորումներու - գնահատանք, կամ քննադատութիւն - ուրոյն մօտեցում մը ուր արժէք ընկալուած անուններ, գործեր մերկացեր էին իրենց այդ բնոյթէն, ուրիշներ նոր տեղեր գրաւած: Կապապարներ, ընկալուած չափանիշներ թօթափած մօտեցում էր ատիկա, որ Գ. Պըլտեանի հատորով կը թելադրուէր նաեւ ընթերցողին:

Դասախօսութեան յաջորդեց հարցումներու աշխոյժ բաժին մը որմէ ետք հեղինակը մակագրեց հատորները ու երեկոյթը աւարտեցաւ պատուասիրութեամբ մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

խրատ տալ՝ մոռնալ ազգային ուղղագրութիւնը, փարուած մնալ աբեղեանական խեղագրութեանը...

Իբրեւ ներկայ վիճակում, երբ մամուլը չահագրգիռ է իր միակողմանիութեամբ, երբ գիտական կոչումներով ու պաշտօններով ծանրաբեռնուած աբեղեանականները կորցնում են ամէն չափ ու կչիռ, իշխանաւորներին դժուար է մեղադրել ուղղագրութեան հարցում ճիշդ կողմնորոշուել չկարողանալու համար: Իշխանաւորների մեղքն առաջին հերթին, նրանում է, որ չեն կարողանում կամ չեն կամենում ընտեղծել մամուլի ճշմարտապէս ազատ, անկողմնակալ գործունէութիւն ապահովող պայմաններ: Համոզուած ենք, որ Հայաստանում սփիւռքահայ մամուլի ներկայութիւնը կարող է չատ բան կարգաւորել նաեւ ա՛յս տեսակէտից:

Յովհաննէս Թումանեանն իր համճարին վայել համեմատութեամբ է նկատել, որ "Մ. Աբեղեանի ետեւից գնացողը ի հարկէ պէտք է միջին դարեր գնար"... Արդէն ութսուն տարուց աւելի է, ինչ մեծ բանասեղծի ակնարկած ագռաւը մեզ տանում է իր ետեւից, եւ այսօր քիչ է մնում միջնադարին երանի տանք: Միջնադարում գոնէ մէկ միասնական ազգային ուղղագրութի՛ւն է եղել...

Հազարամեակներով Նոյի Աստուծուն պաշտող ժողովուրդը լինելով, մենք երբ պէտք է ինքներս մեզ հարց տանք, թէ, վերջապէս, ինչքա՞ն կարելի է գնալ ագռաւի ետեւից:

2002, Սեպտեմբեր 25,

Լ. Մ.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԵՄԱՐԱՆԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Մարսէյլի ճեմարանը հիմնուեցաւ 1980-ին՝ մանկապարտէզի 4 աշակերտներով, անմիջական ու հեռաւոր հայկական գաղութներու թերահաւատ՝ բայց միաժամանակ զուրգուրոտ նայուածքներուն տակ: Տարուէ տարի զարգանալով՝ ան դարձաւ նախակրթարան, յետոյ միջնակարգ, աւելի ուշ՝ երկրորդական վարժարան: Ժամանակի ընթացքին աշակերտներու թիւը անցաւ 250-ը: Այս ձեւով Համազգայինի Մարսէյլի ճեմարանը հանդիսացաւ կրթական յաջողած հաստատութիւն մը՝ համահաւասար ֆրանս. «լիսէ»ներու մակարդակին: Աշակերտութեան թուական աճին համեմատելով սակայն վարժարանի կառուցային յարմարութիւնները մնացին անբաւարար:

Ի տես վարժարանին դիմագրաւած այս դժուարութեան՝ Համազգայինը հաւատարիմ մնալով իր աւանդութեան, կայացուց յանդուգն որոշում մը՝ ձեռնարկելով դպրոցական նոր կառոյցի մը շինութեան համար անհրաժեշտ ծրագրումին: Շուտով, Մարսէյլի ճեմարանի խնամակալութեան տքնաջան ու հետեւողական աշխատանքին շնորհիւ Մարսէյլի քաղաքապետութիւնը վարժարանի տրամադրութեան տակ դրաւ հողաչերտ մը և շինարարական գործնական աշխատանքները սկսան այս տարի:

Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութիւնը խոր հաւատքով ձեռնարկեց այս գործին, որովհետեւ ան համոզուած է, որ Եւրոպական Միութեան նման աշխարհագրական ու մշակութային իմաստով կարեւոր չրջանի մը մէջ հայկական կրթութիւն ու դաստիարակութիւն ջամբող ամբողջական ու արդիական երկրորդական վարժարանի մը գոյութիւնը աւելի քան հրամայական է: Արդարեւ, այսօր՝ մեր պատմութեան այս ճակատագրական հանգրուանին, աւելի քան երբեք, անհրաժեշտ է եւրոպածին նոր սերունդներու հոգիներուն մէջ ամրացնել հայու ոգին:

Բնական է, այսպիսի յանդուգն կրթական ծրագրի մը իրականացումը կ'ենթադրէ նիւթական կարեւոր ներդրումներ: Արդարեւ, վարժարանը, չնորհիւ խնամակալութեան տնտեսական առողջ յանձանձումին, դարձած է նիւթապէս ինքնաբաւ: Տնտեսական այս առողջ վիճակը սակայն բաւարար չէ, որովհետեւ շինարարական աշխատանքներու հսկայական ծախքերը հոգացուին միայն վարժարանի տնօրէնութեան և խնամակալութեան կողմէ: Անհրաժեշտ գումարներու ձեռքբերման համար կարեւոր է բոլորիս օժանդակութիւնը:

Այս ուղղութեամբ՝ Համազգայինի Մարսէյլի ճեմարանի խնամակալութեան, շինարարական եւ հանգանակիչ յանձնախումբերու միացեալ առաջարկին ընդառաջելով՝ Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութիւնը Դեկտեմբեր 7-ին Մարսէյլի մէջ կազմակերպած է ձեռնարկ մը որուն պիտի հրաւիրուին Ֆրանսայի, ու հասարակ Եւրոպայի, Միջին-Արեւելքի եւ Ամերիկաներու մէջ ապրող Համազգայինի բազմաթիւ բարեկամներ՝ իրենց զօրակցութիւնը յայտնելու համար Համազգայինի կրթական այս ձեռնարկին:

Ուրախութեամբ եւ հպարտութեամբ կը յայտարարենք, որ մեր կազմակերպած ձեռնարկը կը վայելէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ.ի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա.ի օրհնաբեր հովանաւորութիւնը:

Յատկապէս ա՛յս հանգամանքը նկատի ունենալով՝ կոչ կ'ուղղենք Համազգայինի աշխարհացրիւ մեր բոլոր կառոյցներուն, անդամներուն եւ բարեկամներուն, ինչպէս նաեւ համայն հայ գաղութին, որպէսզի բարոյապէս ու գործնապէս զօրավիգ կանգնին Մարսէյլի ճեմարանի շինութեան ծրագրին եւ սատարեն վերոյիշեալ ձեռնարկի փայլուն յաջողութեան:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել

Մարսէյլի ճեմարան
Հեռաձայն.- (00-33-4)91.93.75.25
Հեռապատճէն.- (00-33-4)91.93.90.18

Պր. Սարհատ Գլինճեան
Հեռաձայն.- (00-33-6)60.67.90.20
E-mail:
skilindjian@hamazkaine-france.com

Տիկին Հուրիկ Պաղտասարեան
Հեռաձայն.- (00-33-6)14.74.92.97
Հեռապատճէն.- (00-33-1)42.96.18.77
E-mail: navasti@wanadoo.fr

Տիկին Սօնիա Ենիգոմշեան
Հեռաձայն.- (00-33-6)64.23.90.00
Հեռապատճէն.- (00-33-1)43.76.76.30

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 2002

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.
ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

- Հիմա անմիջապէս պատասխան մը բերելու ես, հաւանական է, որ այսօր կրկին ձեռլալ պէյը տեսնամ:

Լեւոն հաւանեցաւ անմիջապէս երթալ Միրիճան էֆէնտին տեսնել:

Հազիւ դուրս ելած էր, երբ յանկարծ վերադարձաւ՝ հետը բերելով Միրիճան աղան:

- Ճամբան հանդիպեցայ, եւ միասին եկանք, - բացատրեց, - հիմա երեքս երեւի կրնանք խօսիլ:

- Ի՞նչ է խնդիրը, - հարցուց Միրիճան:

- Խնդիրը այն է, որ Աստիկ էֆէնտի հարիւր ոսկի կը պահանջէ կոր վէսիքան առնելու համար:

- Որուն գոնէ քառասունհինգ ոսկին կանխիկ պէտք է տալ, - աւելցուց Աստիկ:

- Այդչափ գումար եթէ վճարեմ, ոստիկանապետին ձեռքով կրնամ գործս տեսնել, - դիտել տուաւ Միրիճան:

- Ոստիկանապետը չկրնար բան մը ընել, - պատասխանեց Աստիկ:

- Ի՞նչ կ'ըսես, ամէն բան անոր ձեռքն է:

- Ինչու մինչեւ հիմա վէսիքա մը չառիք ուրեմն:

- Մինչեւ հիմա կացութիւնը տարբեր էր. հալածանքը չատ սաստիկ էր, եւ կարելի չէր դրամով գործ տեսնել, բայց հիմա խստութիւնը մեղմացած է, եւ կարելի է կաչառքով վէսիքա մը ունենալ:

- Այն ատեն դուք ձեր ձեռքով գործերնիդ տեսէք, - ըսաւ Աստիկ բարկացած չեշտով մը:

Միրիճան աղա սկսաւ մտածել:

Ինք նուազ գումարով մը գործը տեսնելու համար այդ խօսքերը ըրած էր: Իրողութիւնը այն էր, որ երբեք ոստիկանապետին ձեռքով չէր կրնար վէսիքա մը առնել նոյնիսկ երկու հարիւր ոսկի վճարելով:

Ուստի ուզեց Աստիկի սիրտը առնել:

- Բարեկամ, - ըսաւ, - ինչո՞ւ կը բարկանաք այսպէս, խօսք մըն էր՝ ըրինք:

- Այնպէս չէ, - գոչեց Աստիկ, - պարզապէս ըսել կ'ուզէք, որ վէսիքա առնելը դիւրին բան մըն է, եւ թէ ես ձեզի չարաչար կը չահագործեմ կոր հարիւր ոսկի պահանջելով, գտէք, տեսնեմ, հայ մը, որ ինծի չափ մօտէն ճանչնայ ձէլալ պէյը եւ կարենայ անոր քով երթալ եւ տարագիր ընտանիքի մը համար Գոնիա մնալու հրաման առնէ:

- Հիմա այդ խօսքերուն տեղը չի կայ, - միջամտեց Լեւոն, - եկէք համաձայնեցէք, եւ խնդիրը լմնցունենք:

- Համաձայնելու բան չի կայ, ես այս տեսակ գործերու համար սակարկութիւն ընելու սովորութիւն չունիմ:

- Աղէկ, սիրելիս, բայց մի՛ բորբոքիր այսպէս:

- Չեմ բորբոքիր, բայց չեմ ալ ուզեր, որ զիս չահամոլ մէկու մը տեղ դնէք... եթէ ես դրամի պէտք չունենայի, այս տեսակ գործ մը ձրի կը կատարէի, ինչպէս չատ անգամ ըրած եմ:

- Ութսուն ոսկի տամ՝ խնդիրը փակենք, - ըսաւ Միրիճան:

- Աստիկ էֆէնտին ես մօտէն կը ճանչնամ, - միջամտեց Լեւոն, - դրամապաշտ մարդ չէ, ընդհակառակը, չատ չռայլ է եւ դրամի կարեւորութիւն չի տար, եւ վստահ եմ, որ ութսուն ոսկիին պիտի հաւանի:

- Խնդիրը դրամին վրայ չէ, այլ արժանապատուութեան:

- Այն ատեն խնդիրը կը փոխուի:

- Եւ ութսուն ոսկիի փոխարէն կը խոստանա՞ք վէսիքան առնել:

- Թո՛ղ ութսուն ըլլայ, - ըսաւ Աստիկ, - միայն թէ պայմանով մը:

(Շար. 326)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական ընկերակցութեան Վարչական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պէրպէրեան 1500 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան 50 Եւրօ, Տէյինէն Պր. Ալեքսանտր Մանուկեան 500 Եւրօ, Լոս-Անճըլըսէն Տիկին Արշակուհի Դաւիթեան 200 տոլար:

Մայր Տաճարին Հիմնադրութեան 100ամեակին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժաք Գուսինեան 120 Եւրօ, Պր. Վարդգէս Տականեան 200 Եւրօ, Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան 200 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սարեան 60 Եւրօ, Տիկին Սիլվա Սերոբեան 100 Եւրօ, Օր. Լիւսէթ Ալթունեան 75 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Գարանֆիլեան 152 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեան 150 Եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր՝ Տաթեւի եւ Քրիստինէի պսակադրութեան առթիւ՝ 500 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Մարտիրոսեան իրենց աղջկան՝ Աննա-Լիզի մկրտութեան առթիւ 400 Եւրօ:

Ծնողաց՝ Լեւոն եւ Պերճուհի Քանար-եանի յիշատակին Օր. Ժագլին Քանարեան 30 Եւրօ, Քերոբ Աֆշարի յիշատակին՝ Պր. Պետրոս Աֆշար 50 Եւրօ եւ Պր. Շիւքրիւ Աֆշար 100 Եւրօ, Լիոնէն Տիկին Մարի Կիւզէլեան՝ Նուպար Դաւիթեանի յիշատակին 20 Եւրօ:

Այտա-Հռիփսիմէ Թորոսեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղիկի Տէր եւ Տիկին Նուրհան Գաբրիէլեան 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան-Գլօտ Լաֆոն 40 Եւրօ:

Նուպար Անդրէասեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղիկի Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէվրէնեան 75 Եւրօ:

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսկի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ-աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30:

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne
LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ
Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.
— Entrée libre —
Métro :
République - Filles du Calvaire

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓՈՄԵՆԻԼ.-Ներսէս Մխճեան 70 Եւրօ:

ՆԿԱՏԻ ՌՈՒՆԵՆԱԼ

Իսկի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան տօնն ու մատաղօրհնութիւնը Կիրակի օր, Նոյեմբեր 10-ին:

Մանրամասնութիւնները յետոյ:

«ՄԱՇՏՈՑ»
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Միութիւնս հիմնուեցաւ 1993 տարուան վերջաւորութեան, նպատակ ունենալով կարելի բոլոր միջոցներով տարածել, զարգացնել հայ լեզուն, քանի որ Սփիւռքի մէջ մեր առջեւ ցցուած ամենամեծ խնդիրն է Հայու մեր ինքնութեան պահպանումը, ինչ որ կարելի կը դառնայ հայեցի դաստիարակութեան շնորհիւ, որուն հիմքն է հայ լեզուի ուսուցումը:

Ուստի, հայերէնի որակաւոր ուսուցման համար Միութիւնս ստեղծած է հայերէնի բազմամակարդակ դասընթացքներ, որոնց առաջին մակարդակը օտարախօս անձերուն հայերէն կը սորվեցնէ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեանի հեղինակած լսատեսողական մեթոտով (Audiovisuelle): Ինը տարուան իր գոյութեան ընթացքին Միութեանս շնորհիւ հայերէն սորված են քանի մը հարիւր աշակերտներ: Ոմանք հայերէնը յաջողութեամբ ներկայացուցած են Պաքալորէայի քննութեան:

Դասընթացքներէն բացի, Մաշտոց Միութիւնս կազմակերպած է նաեւ ամառնային լեզուական ճամբորդութիւններ դէպի հայախօս գաղութներ՝ Հալէպ (Սուրիա), Նիկոսիա (Կիպրոս), Վառնա (Պուլկարիա), Գահիրէ (Եգիպտոս):

Իսկ մշակութային գետնի վրայ Միութիւնս կազմակերպած է բազմաթիւ գեղարուեստական ձեռնարկներ, յոբելենական հանդիսութիւններ, թատերական ներկայացում, ինչպէս նաեւ արտասանութեան, ընթերցանութեան եւ շարադրութեան մրցումներ՝ Փարիզի եւ Երեւանի մէջ, վերջինը ըլլալով Մայիս 2002-ին Երեւանի մէջ հայաստանաբնակ ուսուցիչներու եւ ուսանողներու միջեւ կազմակերպուած շարադրութեան մրցոյթը, որու դափնեկիրներուն գրութիւնները հրատարակուեցան «Յառաջ» օրաթերթին եւ Երեւանի «Քրիստոնեայ Հայաստան» ամսաթերթին մէջ:

Այս բոլորէն բացի, Մաշտոց Միութիւնս երեք տարիէ ի վեր գործակցած է Երեւանի Մանկավարժական Համալսարանի մէկ բաժինը եղող Սփիւռք Գիտաուսումնական Կեդրոնի հետ (տնօրէն՝ Տոքթ. Փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեան), որ հայերէն լեզուի ուսուցիչներու պատրաստութեամբ կը զբաղի: Սփիւռք Գիտաուսումնական Կեդրոնի այս գործունէութեան Մաշտոց Միութիւնս ալ իր մասնակցութիւնը բերած է, սփիւռքահայ ուսուցիչներուն ծանօթացնելով իր լսատեսողական մեթոտը, իսկ Հայաստանցի ուսուցիչներուն դասաւանդելով արեւմտահայերէնի քերականութիւնն ու շարահիւսութիւնը (syntaxe):

Արդ, ներկայիս, Երեւանի Սփիւռք Կեդրոնի հետ այս գործակցութիւնը բարախուն արդիւնքի հասած է: Արդարեւ, Հայաստանի Կրթական Նախարարութենէն արտօնութիւն ստացած ենք Երեւանի երկու հանրակրթական դպրոցներում մէջ դասաւանդելու արեւմտահայ լեզու եւ արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրականութիւն, այն պայմանով որ դասաւանդութիւններուն ծախքերը Մաշտոց Միութիւնս վճարէ:

Այս մասին Կրթական Նախարարութենէն ստացուած արտօնագրին մէջ Կրթութեան փոխ-նախարար Ա. Թօփուզեան կը նշէ.—

«Հ.Հ. Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութիւնը բարձր է գնահատում ձեր նախաձեռնութիւնը ուղղուած հայրենիք-Սփիւռք կապերի ամրապնդմանը, Հայոց լեզուի ու գրականութեան ուսուցիչների, ուսանողների եւ աշակերտների մէջ արեւմտահայերէնի իւրացմանը, որը բխում է նաև մեր կրթական բարեփոխումների բուն ծրագրերից: Մենք միանգամայն համամիտ ենք, որ մեր դպրոցներում դրանց դասաւանդումն այսօր անհրաժեշտութիւն է: Հ.Հ. Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութեան Հանրակրթական Վարչութեան, Կրթական բարեփոխումների եւ Սփիւռք Գիտաուսումնական Կենտրոնների, ինչպէս նաեւ ուսուցիչների հետ երկար քննարկումներից յետոյ մենք որոշեցինք այն իրագործել 8-րդ, 9-րդ դասարաններում: Ձեր անմիջական հովանաւորութեամբ վերոյիշեալ դասընթացները կ'անցկացուեն 2002-2003 ուստարուանից, Երեւանի երկու կամ երեք դպրոցներում միաժամանակ»:

Արդ, այս արտօնագրի հիման վրայ, Սփիւռք Գիտաուսումնական Կեդրոնին հետ գործակցաբար, արեւմտահայերէնի պատրաստութիւն ստացած 150 ուսուցիչներու մէջէն ընտրեցինք Օր. Սվետլանա Օշխերեւլին եւ Տիկին Անոյշ Դանիէլեանը, որոնք արդէն իսկ սկսած են դասաւանդել Երեւանի թիւ 163 եւ թիւ 170 դպրոցներուն մէջ: Ծրագիրները պատրաստուած են համագործակցաբար եւ անոնց գործադրութիւնը դրուած է Սփիւռք Կեդրոնի անմիջական հսկողութեան տակ:

Կը խորհինք որ այս ձեռնարկը օգտակար կը հանդիսանայ թէ՛ Հայաստանի եւ թէ Սփիւռքի: Արդարեւ, Հայաստանցի ուսուցիչները կը կարողանան տիրապետել թէ՛ արեւելահայերէնին եւ թէ արեւմտահայերէնին, իսկ աշակերտները կը ստանան հայերէնի զօրաւոր եւ համակողմանի ուսուցում մը եւ անծանօթ չեն մնար արեւմտահայ լեզուին ու գրականութեան: Ի վերջոյ, հայերէնի երկու ճիւղերն ալ մեր բոլորիս ազգային ժառանգութիւնն են եւ պատճառ մը չկայ որ հայրենիքի մէջ հայերէնը սահմանափակուի միայն արեւելահայերէնի ուսուցումով:

Միւս կողմէ, այս ձեռնարկը կարելիութիւն կու տայ Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ ուսուցիչներու փոխանակման: Սփիւռք գործուղուած Հայաստանցի ուսուցիչը դժուարութիւն չունենար արեւմտահայերէն դասաւանդելու մեր դպրոցներուն մէջ եւ փոխադարձաբար, սփիւռքահայ ուսուցիչն ալ կարելիութիւն կ'ունենայ ժամանակաւոր կերպով դասաւանդելու նման ծրագրով գործող Հայաստանեան դպրոցներու մէջ:

Երեւանեան դպրոցներէ ներս արեւմտահայերէնի դասաւանդութիւնը իր նախընթացը չունեցող եզակի դէպք մըն է եւ ուրախ ենք որ կրցանք յաջողցնել, նոյնիսկ եթէ մեզմէ շատ մեծ ջանքեր պիտի պահանջէ նիւթական գետնի վրայ, որովհետեւ 2002-2003 տարեշրջանի փորձի շրջանէն յետոյ, յառաջիկայ տարի ստիպուած պիտի ըլլանք աւելի մեծ թիւով դպրոցներու մէջ մտցնել արեւմտահայերէնի դասընթացքը, այլապէս Կրթական Նախարարութեան կողմէ փորձը անյաջող կրնայ նկատուիլ եւ դասաւանդութիւնը կրնայ ջնջուիլ:

ԱՌ ԱՅԴ, ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԷՆ ՆԵՑՈՒԿ ԿԱՆԳՆԻԼ ՄԵԶԻ ՆԻՒԹԱՊԷՍ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱՊԷՍ, ՅԻՇԵԼ ՄԱՇՏՈՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՍ ՈՒՐԱԽ ԵՒ ՏԸԽՈՒՐ ԱՌԻԹՆԵՐՈՎ, ԿԱՏԱՐԵԼԻ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ, ՆԱԵՒ ԳՐԵԼ ՄԵԶԻ ԵՒ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ՅԱՅՏՆԵԼ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Association Machtotz
8, rue Lamennais — 92370 Chaville

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville
présente
«WELCOME HOME»
Une comédie musicale d'expression arménienne
Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux, Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène
NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**
Vendredi 25 octobre à 20 heures 30
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՁՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11:

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը:

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար:

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել.-Ալինին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3:

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février
SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE
AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France
— Prochainement le programme —

RÉCITAL
dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris
des Arméniens Catholiques
au profit de l'école Sainte-Croix du samedi
le jeudi 24 octobre à 20 heures 30
MOURAD AMIRKHANIAN (Basse)
chante :
Haendel, Verdi, Mozart, Gounod, Beethoven, Brahms, Campana, Tchaïkovsky, Komitas, Babadjanian, Dikranyan, Abrahamian, Rachmaninov, Cheremetyev
accompagné au piano par
Johan Struyve.
Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Participation aux frais : 10 euros
Réservations :
Tél.: 01.44.59.23.50/Fax:01.44.59.23.54
Métro : République, Filles du Calvaire

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24
JEUDI
24 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.542 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.542

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՑ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 22 / 23)

ԼՐԱԳՐՈՂ ՄԸ ՑԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Հոկտ. 22-ի երեկոյեան, ժամը 20.30-ի շուրջ, Երեւանի Մոսկովեան եւ Պայրոնի փողոցներու խաչմերուկին վրայ անծանօթներու կողմէ արձակուած նռնակի պայթումէն վիրաւորուած է ծանօթ լրագրող, Լրագրութեան կովկասեան հիմնարկի հիմնադիրներէն Մարկ Գրիգորեան: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած էր ու կեանքը վտանգի տակ չէր:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԷՆ

Տեղական ինքնակառավարման մարմիններու Հոկտ. 20-ի ընտրութիւններու արդիւնքները յայտնի դարձած են Լոռիի մարզի 91 համայնքներուն մէջ: Վանաձորի (թիւ 36 ընտրատարածք) քաղաքապետ ընտրուած է, երկրորդ անգամ ըլլալ, Սամուէլ Դարբինեան որ Հանրապետական Կուսակցութեան ներկայացուցիչն էր: Մարզին մէջ էական խախտումներ չեն արձանագրուած:

Կեդր. Ընտրական Յանձնախումբի նախագահ Արտակ Սահրադեան ալ Հոկտ. 21-ին մամուլի ասուլիսով մը գնահատականը կատարած է ընտրութիւններուն ու նշած է թէ դեռ վերջնական արդիւնքները չի կրնար տրամադրել: Ան յայտնած է թէ լուրջ բողոքներ չէին ներկայացուած, քննարկելի միայն հինգ բողոքներ հասած էին իրենց: Անոնք կը վերաբերէին Արաբկիրի համայնքին, Սիւնիքի մարզին, Բարձրաշէնի (Արարատի մարզ) եւ Ծովագիւղ համայնքի. բողոք մըն ալ ներկայացուած է ընտրացուցակներու թերութիւններուն կապակցութեամբ:

Ընդհանուր առմամբ Ա. Սահրադեան իր գոհունակութիւնը յայտնած է ու մասնակցութիւնն ալ համարած՝ աննախադէպ բարձր: Իր կարծիքով 46% համեմատութիւնը շատ աւելի բարձր կ'ըլլար, եթէ հաշուի առնուէր որ 2,2 միլիոն ընտրողէն 700 հազարը կը բացակայի Հայաստանէն. նախնական տուեալներով՝ 930733 քաղաքացի մասնակցած են քուէարկութեան:

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ ԼՐՏԵՍՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Վերջին շրջանին բացուած էր թէ Ատրպէյճանի յատուկ գործունէութեան տէր լրտեսներու խումբ մը, ձերբակալուած էր. անոր մէջ կային չորս Հայաստանցիներ: Նախաքննութեան ընթացքին պարզուած է որ այդ լրտեսներէն մէկը մասնակցած է 1993 Մայիս 31-ին Երեւանի «Էրեբունի» պանդոկը օդը հանելու արարքին պատրաստութեան. բարեբախտաբար, պայթումը տեղի չէր ունեցած:

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ ՄԸ ԿԱՐ…

Հայաստանի անկախութեան շրջանի առաջին մարդահամարին (2001 Հոկտեմբեր 9 - 10) արդիւնքները հրապարակուած են. այդ թուականին երկրին բնակչութիւնը եղած է 3.210.606 հոգի, իսկ ներկայի բնակչութեան թիւ կը տրուի ատկէ երկու հարիւր հազար պակաս: Մշտական ներկայ բնակչութիւնը կը կազմէ 2.951.993 հոգի, իսկ ժամանակաւոր բացականերուն թիւը 258.613 է: Ժամանակաւոր բացակայ կը նկատուին անոնք որոնք մինչեւ 1 տարի կը բացակային իրենց մշտական բնակավայրէն:

ԻՒՆԻՍԷՖ-Ի ՀԵՏ ՍԵՐՏ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամին՝ Իւնիսէֆ-ի Արեւելեան եւ Կեդրոնական Եւրոպայի շրջանային տնօրէնին մասնակցութեամբ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 22-ին, Երեւանի մէջ: Ելոյթ ունեցած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, ըսելով թէ Հայաստանի կառավարութիւնը խիստ կարեւոր կը նկատէ Իւնիսէֆ-ի հետ գործակցութիւնը: Խօսք առած է ընկերային ապահովութեան նախարար Ռ. Մարտիրոսեան եւս. ըսած է թէ շնորհիւ կազմակերպութեան հետ միասնական ջանքերու, լուրջ աշխատանքներ տարուած են թափառաշրջիկ երախաներու եւ մանկատուներու սաներու շրջանակին մէջ: Ան հրատապ խնդիր համարած է հաշմանդամ երախաներու պարագան:

«ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՇԵՄԻՆ Է»

Ռուսական «Նեզավիսիմայա գազետա»ն Ատրպէյճանի մասին էջի մը մէջ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ երկրին ընդդիմադիր տասը կուսակցութիւններուն համախմբումին ու անոնց կողմէ նախագահ Հ. Ալիեւի ուղղուած քննադատութիւններուն: Այդ քննադատութիւններով կ'ըսուի, ի միջի այլոց, թէ նախագահին վարչակազմը անկարողութիւն ցոյց տուած է Ղարաբաղի խնդրին լուծումին մէջ: Նոյն վարչակազմը, նաեւ, կը նկատուի ամբողջովին վարկաբեկուած: Ցօդուածագիրը էջը աւարտած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին մէջ Ատրպէյճանի մասին զեկուցաբեր Ա. Կրոսի խօսքերով, թէ «Ատրպէյճան կը գտնուի քաղաքացիական հակադրութեան շեմին»:

ՃԱՏՐԱԿԻ ԱԽՈՅԵԱՆ Լ. ԱՐՈՆԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՈԽԷ

Ճատրակի Հայաստանի ախոյեան Լեւոն Արոնեան մաս պիտի չկազմէ Համաշխարհային ախոյենութեան մասնակցելիք ազգային հաւաքականին: Ճատրակի դաշնակցութիւնը՝ ատիկա բացատրած է անոր քաղաքացիութեան մօտալուտ փոփոխութեամբ: Լ. Արոնեան կը պատրաստուի գերմանական քաղաքացիութիւն ստանալու. այդ պատճառով Հայաստանի խումբին մէջ առնուած է Գաբրիէլ Սարգսեան:

ԼՂՀ

ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԻՍՏԸ

Հոկտեմբեր 22-ին նախագահ Ա. Ղուկասեանի ղեկավարութեամբ տեղի ունեցած է նորակազմ կառավարութեան անդրանիկ նիստը: Նախագահը բացատրած է որ կառավարական կառուցուածքի փոփոխութիւնները գործադիր իշխանութեան գործունէութիւնը լաւագոյն մակարդակի հասցնելու նպատակը կը հետապնդէին, որպէսզի երականացուին խնդիրներու լուծումները որոնց կը սպասէ շարքային քաղաքացին: Ան կառավարութեան անդամներուն կոչ ըրած է զերծ մնալու կամայականութիւններէ եւ գործակիցներու նկատմամբ ենթակայական վերաբերումէ:

ԱՆԳԱՐԱ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻ ԵՒ… ԿԸ ՔԱՋԱԼԵՐՈՒԻ

Մարդկային իրաւանց Եւրոպական Ատեանը, Հոկտեմբեր 22-ին, դատապարտած է Թուրքիան «անմարդկային եւ նուաստացուցիչ» վարուելակերպի ամբաստանութեամբ: Դրդապատճառն է Պոլսոյ ոստիկանութեան կիրարկած վարուելակերպը, 1995-ին, 22-ամեայ ուսանողուհիի մը նկատմամբ, որու հանդէպ կասկած կար որ ՓՔՔ-ի կը պատկանի: Մէյրէմէ Ալկիւր որ, այժմ, 15 տարուան բանտարկութեան պատիժ մը կը կրէ, գանգատած էր որ չարչարանքի ենթարկուած է ելեկտրականութեամբ:

Ֆրանսա կ'ուզէ որ Պրիւքսէլ,՝ այսինքն Եւրոպական Միութիւնը քաջալերէ Անգարան: Արդարեւ, Արտաքին նախարար՝ Տոմինիք տը Վիլփէն, Հոկտ. 22-ին, այսինքն Թուրքիոյ դատապարտման նոյն օրը, յայտարարած է որ Եւրոպական Միութիւնը պէտք է «քաջալերութեան ուղերձ մը» ղրկէ Թուրքիոյ Հոկտեմբեր 24 եւ 25-ի Պրիւքսէլի վեհաժողովին ատեն, խորհրդակցելէ ետք եւրոպացի իր պաշտօնակիցներուն հետ: Ան շեշտած է.- «Թուրքիա հսկայ յառաջդիմութիւններ ըրաւ, բայց դեռ չի լրացներ քաղաքական չափանիշը անդամակցելու համար Միութեան»:

ՇՈԱՀԻ ՕՐՈՒԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Հոկտեմբեր 18-ին, Եւրոպայի Խորհուրդի Կրթական նախարարները Ստրազպուրկ հաւաքուած, յայտարարութեամբ մը որոշած էին Շոահի օր մը հաստատել, ինչպէս նախատեսուած էր 2000 Հոկտեմբերին, Գրագովիա գումարուած նիստին:

Վերջնական բանաձեւումին մէջ կ'ըսուի հետեւեալը.-

«..Վճռած ենք որ մեր հասարակաց գործունէութիւնը նպատակ ունենայ, ողջակիզումի եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու վերաբերող դաստիարակման միջոցաւ, առաջքն առնելու կրկնութիւնը կամ ուրացումը բնաջնջման դէպքերու որոնք դրոշմեցին նախորդ դարը:

«Համաձայնեցանք, Եւրոպայի Խորհուրդի հետ սերտ գործակցութեամբ, «յիշողութեան Օր» մը հաստատելու անդամ Պետութիւններու կրթական հաստատութիւններու մէջ, 2003-էն սկսեալ, ըստ ազգային նախապատուութեանց եւ սովորութեանց:

«Ընդունելու կամաւոր հիման վրայ եւրոպական ձեռնարկներ առընչուած «յիշողութեան Օրուան»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒՇ, կրկին կը սպառնայ: Եթէ Միացեալ – Ազգերը որոշում չտան, Ուաշինկթըն միջազգային համախմբումի մը գլուխը կ'անցնի ապազինելու համար Իրաքը: Պուշի կարծիքով՝ ՄԱԿ-ը չի կրնար գոհանալ վիճարկումի կազմակերպութիւն մը մնալով, մինչ Արտաքին իր նախարարը կը ջանար Ռուսաստանի, Չինաստանի եւ Ֆրանսայի ընդունիլ տալ նոր բանաձեւ մը տրակոնական պայմաններով եւ շատ խիստ ժամանակացոյցով: Ֆրանսա, ընդունելով հանդերձ, որ յառաջդիմութիւն մը կայ, կը գտնէ որ համաձայնութեան գալ կարելի չէ:

ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ դատարանին առջեւ կը գտնուի Էլ-Մոթասատէք, 28 տարեկան երիտասարդ մը, որ մեղսակցութեամբ ամբաստանուած է 3116 պարագաներու մէջ (ենթադրեալ թիւը 2001 Սեպտ. 11-ի Նիւ-Եորքի եւ Ուաշինկթընի ոճրափորձերուն զոհերուն): Ամբաստանեալը Մարոքցի է եւ յայտարարած է թէ պիտի խօսի, ինչ որ կ'ընէ:

ԱՊԻՃԱՆԻ մէջ (Քոթ տ'Իվուարի մայրաքաղաք) հակաֆրանսական բուռն ցոյց մը տեղի ունեցած է Հոկտ. 22-ին, որ միջադէպերու տեղի տուած է եւ ստիպած որ Ֆրանսական բանակը միջամտէ: Լոզունգներն ալ ծանր բնոյթ ունէին՝ «Ֆրանսացիներ՝ մարդասպաններ», «Շուն Ֆրանսացիներ», եւլն., եւլն.: Ըստ երեւոյթին, Ֆրանսա քաւութեան նոխազ կը ծառայէ երկրին ներքին բախումներուն:

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԱԿԱՆ Մերքուրի բեռնանաւը ընկղմած է Հոկտ. 22-ին Կասպից ծովուն մէջ, 51 հոգիով: Կարելի եղած էր միայն 9 հոգի փրկել, բայց 42 ուրիշներ –անձնակազմ թէ ճամբորդ– անհետացած էին: Նաւը քարիւղ կը փոխադրէր:

ԺԸՆԵՒԷՆ ՄԱԿ-ի Գաղթականաց Բարձրագոյն Մարմինը կոչ ըրած է, Հոկտ. 22-ին, ստիպողական օգնութեան համար: Բանբերը յայտարարած է «Տարեգլուխ հասնելու համար H.C.R.-ը (Haut Commissariat aux Réfugiés) դեռ 80 միլիոն տոլարի պէտք ունի, որպէսզի կարենայ օժանդակութեան իր ծրագիրը կիրարկել նուազագոյն չափով»: Աֆղանիստանի տագնապը 217 միլիոն յաւելեալ տոլար արժած էր:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մարդասպանը դեռ չէր յայտնաբերուած Հոկտ. 22-ին եւ նոյն օրը սպաննած էր հանրակառքի մը վարորդը, որ իր 10-րդ զոհն էր (երկու հոգի ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են): Սպանութիւններու շարքին մը այս հեղինակը կը շարունակէ սարսափ տարածել եւ Հոկտ. 22-ին ալ գիրով մը սպառնացած էր մանուկներ սպաննել, խուճապի մատնելով ծնողքները: Կ'ըսուի թէ 10 միլիոն տոլար կը պահանջէ վերջ տալու համար իր ոճիրներուն:

ՄԻՇԷԼ ՀՈՒԷԼՊԷՔ անպարտ նկատուեցաւ Փարիզի պատժական դատարանին կողմէ: Ծանօթ է որ վիպագիրը «Լիռ» պարբերականին տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտարարած էր որ Իսլամը ամէնէն տխմար (գռեհ) կրօնքն է եւ Փարիզի Մզկիթը անուանարկութեան դատ բացած էր եւ 190 հազար Եւրօ վնասուց հատուցում ալ պահանջած: Դատարանը գտաւ որ գրագէտին խօսքերը յանցագործութիւն չէին եւ թէ բոլոր կրօնքները թիրախ էին: Մզկիթը ըսաւ թէ շատ յուսախաբ է:

ՅԱՆԿԱԼԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆՆԵՐԸ

Ո՞ւր է Հայաստանը, ո՞ւր կը սկսի եւ ո՞ւր կ՚աւարտի ան ամէն մէկուս համար որ ազգային պատկանելիութեան, գիտակցութեան, զգացումներու, նաեւ երազներու, ցանկութիւններու լարերով կապ ունինք այդ անունով կոչուած երկրին հետ: Հարցումը անհեթեթ պիտի ըլլար որեւէ քաղաքացիի համար որ իր գոյութեան ընթացքին ոչ իսկ պահ մը կը խնդրականացնէ իր պատկանած երկրին աշխարհագրական, քաղաքական սահմանները. ոչ մէկ պատճառ ունի նըման բան ընելու, քանի որ պատմութիւն, իրականութիւն, երազ, իրաւագրկում, դատ, հայրենիք, հող, պահանջ հասկացութիւնները անջատ ու յստակ գլուխներու մէջ չատոնց դասաւորած ու այդ գլուխները փակած է: Այդ երջանիկ արարածը բախտաւոր եղած է պատմութեան ընթացքը իրեն լի նպաստ դարձնելու կարող նախնիք մը ունենալու եւ ժառանգելու միայն ներկայէն ծնած հարցերով երկիր մը: Հարցեր որոնց համար չատ չատ կը ջղայնանայ երբեմն երբ համատարած գործադուլի մը ծայրը իրեն ալ կը դպչի, կամ սակարանի վերիվայրումներ իր դրպանին պարունակութիւնն ալ կտցել կը սկսին: Անկէ անդին, դըժբ ամէն բան կ՚ամփոփուի «մեթրօ _ պուլօ _ տոտօ»ի «փիլիսոփայութեան» մէջ:

Այս երջանիկ արարածներուն հետ նոյն աշխարհին բնակիչ ենք. կը բաժնենք ձգտումներ, ճաշակ, ուտելիք, խմելիք: Բայց որքա՛ն չեշտ գիծ մը մեզ կը բաժնէ այդ դանդուածներէն երբ նոյնիսկ պարզ հետաքրքրութեան համար մէկը հարցնէ թէ ո՛ւր է մեր խրաքանչիւրին Հայաստանը: Պատասխանները երազի, խոհեմութեան, անկատար իղձերու, վախերու եւ տակաւին քանի՛ տեսակ զգացումի, հաչիւներու դուռներ կը բանան:

Րսուածին փոքր նմոյչ մը տուած է «Օրրան» օրաթերթը (Սեպտեմբեր 26), վերջին էջի հարցախոյզի բաժինով: Այդ դրդ սիւնակներուն մէջ ամէն օր կը տըրւին 10 _ 12 պատասխանները զանազան մարդերու պատկանող անձերու, իրենց ուղղուած հարցումին: Սեպտեմբերի այդ թիւով հարցում մը չէ ուղղուածը. բաժինը պատրաստողը խնդրած է 12 հոգիէ որ նկարագրեն Հայաստանի իրենց համար ընդունելի սահմանները: Ինչպէս ամէն անգամուն, հարցազրուած խումբին մէջ կան քաղաքական դէմքեր, իրաւաբաններ, ճարտարապետ, լրագրող, մտաւորական եւ «կոմունիստ» մը: Անոնց պատասխանները գրեթէ կու տան ընդունելի սահմաններով մեր մեծամասնութեան Հայաստաններու տարբերակները:

Հետաքրքրական է պատասխաններու մէջ «իրատեսական», «երազային», «խոհեմ» բառերուն յաճախակի գործածութիւնը: Այսքանը արդէն գաղափար մը կու տայ Հայաստանի սահմաններու ենթակայական ներկայացումներուն տարողութեան:

Անոնց ընդունելի նկատուածները կարելի է երեք խումբի բաժնել: Առաջինը կը ներկայացուի «իրատեսական»ի յատկանիշով: Ամէնէն մեծ թիւով կողմնակից ունեցողն է: Կ՚ամփոփուի «այսօրուան սահմաններով՝ Հայաստանն ու Ղարաբաղը» ընդհանուր պատկերով: Հիմնական տարբերակին եղած մէկ _ երկու յաւելումներ ալ կան. մէկը, օրինակ, կ՚ուզէ որ ներկայի սահմաններուն գումարուի Նախիջեւանեան երկաթուղին ալ: Այս խումբին պատասխաններուն գրեթէ միշտ ընկերացած է եղածը կարենալ պահպանելու մաղթանքը:

Պէտք է ըսել որ այս խումբին համար անցեալին, պատմականին ակնարկութիւնը միշտ կայ: Կը յիշուին Սեւրը, «մեծապետական սահմանները», «Մեծ Հայք»ը, «պատմական Հայաստան»ը, «պատմական հայրենիք»ը: Սակայն, ո՛չ ոք կը յամենայ անոնց վրայ, որպէս ընդունելիին մէջ առնուելիք տարրեր:

Ընդունելի սահմաններու երկրորդ տարբերակը «Ծովէ _ ծով»ի սահմանումով, կամ անոր մօտեցող նախընտրութեամբ նշուածն է: Այս խումբէն չատ չեշտ պատասխան մը տուած է Ազգային Ժողովի Հ.Յ.Դ. երեսփոխանական խումբին ղեկավարը Աղուան Վարդանեան, ըսելով. «Ծովից ծով Հայաստան, ըստ դաշնակցութեան ծրագրի»: Ծովը ներկայ է ուրիշ պատասխաններու մէջ ալ, ներկային աւելի մօտիկ դիրքով. լրագրող մը կը փափաքի ծովու վրայ ելքի տէր Հայաստան մը ունենալ. իրատեսականը մէկդի դնելով եւ մտածելով որ ոչինչ յաւերժական է, կ՚ըսէ. «կը ցանկանամ որ Հայաստանի սահմանը Տրապիզոնից անցնէր, մինչեւ Տարտանէլ դուրս գայինք»: «Ծովից _ ծով»ը տեղ գտած է մտաւորականի մը պատասխանին մէջ ալ, սակայն, հակադիր գործածութեամբ, ըսելու համար թէ ան երազանք է. ու կը յաջորդէ նորանոր կորուստներ չտալու մաղթանքը, եղածը պահպանելու նպատակը:

Արձանագրուած պատասխաններուն մէջ երրորդ տեսակ մը ամբողջութեամբ ժխտական բնոյթովն է. բարեբախտաբար միակ պատասխանող մը այդ դիրքէն յայտնուած է: Անոր անունին տակ նըշուած է «Կոմունիստ»: Ընդունելին իրեն համար աշխարհին ընդունածն է եւ չի գիտեր թէ եղածը որքա՛ն իրատեսական է: Այդ եղածը պահպանելու երաշխիք չի տեսներ ան, քանի որ «մեր սեփական ուժերը դրա համար քիչ են»: Ցետոյ յոռետեսական կաղապարներու թումը. Ռուսաստանը խրտչեցուցինք, Ամերիկային պիտանի չենք, Վրաստանը աւելի կը նաւարկէ մեր թշնամիներուն հետ: Ինչի՞ վրայ կրնանք դնել մեր յոյսը. ո՛չ հանքեր ունինք, ո՛չ հարուստ հողեր, ո՛չ անյաղթահարելի բանակ: Ու կ՚իյնայ սպաննող վերջաբանը. «Մնացած մի քանի Հայն էլ կը հեռանան Հայաստանից, կը պրծնի, կը գնայ»: Այնպէս վճռական է պատասխանին չեշտը որ կարդացողը այն տպաւորութիւնը կ՚ունենայ թէ եթէ ըսուածներէն միակ կէտ մը անգամ այլ զարգացում ունենայ, այդ անձը չատ դժբախտ պիտի զգայ ինքզինք:

Երեւանցիներու, քանի որ հարցախոյզը տեղի կ՚ունենայ մայրաքաղաքին մէջ, հանրային կարծիքին փոքրիկ ջերմաչափներ են «Օրրան»ի այս հարց _ պատասխանները: Հոնկէ ուղղուած հարցումները անպայման գործնական նպատակ մը չեն հետապնդեր. կը գոհանան կարծիքներ, տրամադրութիւններ չօչափելով: Ժամանակակից պատկեր մը տալու առումով, եթէ նոյնիսկ ոչ ամփոփ բոլոր, ուչագրաւ են, ինչպէս Սեպտեմբեր 26_ի այս մէկը օրինակ. ան Հայաստանի ընդունելի սահմաններու նիւթով առիթ կու տայ նշմարելու թէ մարդիկ ինչ յըստակութեամբ կը ձգտին զանազանել երազ եւ իրականութիւն: Նոյնիսկ եթէ տեսական հարցումի մը չրջագիծին մէջ այդ գործնապաշտութիւնը այնքան ալ հաճելի չըլլայ բոլոր ընթերցողներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

Livres reçus

GUERRE ET TERRORISME ARMENIENS

Préface de Jean-Marie DEMALDENT

GAIDZ MINASSIAN

PUF, Politique d'aujourd'hui, Paris, 2002

ԳԱԼ ՏԱՐՈՒԱՆ ԹԵԿՆԱՄՈՒՆ ԱԼԻ՞ԵՒՆ Է

Ինչպէս եւ տարիներ առաջ, հիմա ալ Երեւանը ծախսալից չուքով կը տօնէ իր հիմնադրութեան երկու հազար եօթը հարիւր քանի՞ ամեակը: Հոգ չէ թէ այս «ամեակը» կլոր չէ, թիւը չէ կարեւորը, այլ բան մը տօնելու անյաղ պահանջքը: Եւ տօնը կը կոչուի Էրեբունի _ Երեւան, չեշտելու համար չարունակականութիւն մը:

Այդ տօնակատարութիւնը հաստատուած էր սովետական վերջին տարիներուն, երբ կայսրութեան փարիչները անդրադարձան թէ սովետական ժողովուրդը տօն չունի բառիս բուն իմաստով, եղած չեղածը Ամանոր մըն էր, Մայիս մէկը եւ Նոյեմբեր եօթը, յեղաչրջման տարեդարձը: Այս վերջինը ծուռ բան մը ունէր. նախ Տրոցքիական _ Լենինեան յեղաչրջումը կատարուած էր Հոկտեմբեր ամսուն եւ ատոր համար Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւն կը կոչուէր: Սակայն Գրիգորեան օրացոյցի մուտքով Հոկտեմբերեան կոչուած յեղափոխութիւնը Նոյեմբերին կը տօնուէր: Ժողովուրդը որ չէր դադրեր այդ առիթով կատակելէ, նաեւ կը հեգնէր թէ երանի՛ այդ յեղափոխութիւնը կատարուէր գարնան. Նոյեմբեր ամիսը ոչ դաչտագնացութեան յարմար է, ոչ արձակուրդի... Եւ լռիկ _ մնջիկ մարդիկ կը սկսէին տօնել եկեղեցական տօները: Առաջքը առնելու համար համայնավար կուսակցութիւնը որոչած էր սահմանել գաղափարական բնոյթէ կարծես թէ զերծ տօներ ամէն քաղաքի համար: Այդ տօները ուրիչ նպատակ մըն ալ ունէին, բացօթեայ չուկաներու մէջ ապրանքներ եւ կերակուրներ կը վաճառուէին, որոնք անգտանելի էին այլ օրերուն: Ժողովուրդը ինչո՞ւ չսիրէր նման տօն մը, երբ կրնար առատ գնում ընել գրեթէ առանց պոչ բռնելու...

Նոր տարիներուն հաստատուեցաւ եւ քաղաքի տօներուն կապուեցաւ նաեւ պատուաւոր քաղաքացի ընտրելու սովորութիւնը: Ռուսիոյ մէջ պատուաւոր քաղաքացի կը դառնային օրինակելի աչխատաւորներ: Հայաստանի մէջ սահմանուած էր յիրաւի բիւզանդական ծիսակարգ մը ամէն տարի պատուաւոր Երեւանցիները երեք հոգի կ՚ըլլային, առաջինը արուեստագէտ մը կամ գիտնական մը, սակայն անպատճառ անուղղակիօրէն կուսակցութեան չահուն ծառայող, ձեւով մը անպաչտօն գաղափարախօս մը: Երկրորդը անպատճառ Ռուս մը կ՚ըլլար. թէեւ մեր նախնի Ուրարտացիները բախտը չեն ունեցած Ռուսիոյ թեւարկութիւնը վայելելու, եւ Էրեբունին առանց անոր օգնութեան չինուած է, սակայն Երեւանը ի՞նչ Երեւան է առանց մեծ եղբօր:

Ծիծաղաշարժութիւնը յիչեցինք... Աչքովս տեսած եմ պատմական Երեւանի քանդումը ութսունական թուականներուն: Սըրբատաչ սեւ քարով չինուած եռայարկ ամրակուռ չէնքերը հիմնակործան կ՚ըլլային տեղ տալու համար ինչի՞ն... Միմիայն մէկ բանին, այն առասպելին թէ մինչ սովետական Երեւանը փոչիոտ գիւղաքաղաք մը եղած է, որ այսօրուան իր կերպարանքը Թամանեանի կարկինէն իսկ աւելի կը պարտի խորհրդային կարգերուն: Մինչդեռ Զարենցի երիտասարդութեան Երեւանը նուազ չափով գիւղաքաղաք էր քան յետագայ տարիներուն կազմուած քաղաքագիւղը՝ վերջինիս դժնէ տեսքի «մասիւ»ներով եւ այդ մասիւներու բնակչութեամբ:

Սովետօրէն անդէմ (Ստալինօրէն մըռայլ, ինչպէս կ՚ըսէ Մայքլ Արլէն) քաղաքին անչուչտ կը վայլեն հաստավիզ ու վարագաղէմ Ռուս պատուաւոր քաղաքացիները. չկայ համբաւ մը աւելի դիւրաւ փատկելի քան «հայ ժողովուրդի բարեկամ»ի յորջորջումը: Եւ հայկական քոնեակի բարեկամ Ռուս երեւելիները կարծես կարգի մտած կը սպասէին մեր մայրաքաղաքին քաղաքացի դառնալու: Ծեչտենք, պատուաւո՛ր քաղաքացի, վասն զի հասարակ քաղաքացին ջուրը ժամով կը խմէր եւ կաշը չափով կ՚այրէր:

«Պատուաւոր»ներու երրորդ դասը բափուքահայն էր. արժանանալու համար, պէտք է անուրանալի վաստակ մը ունենայիր, միայն քոնեակը սիրելդ պիտի չբաւէր, ինչպէս Ռուսի պարագային:

Դիտենք հիմա այս տարուան պատուաւոր Երեւանցիները. առաջինը Ֆադէյ Սարգսեանն է, Գիտութեանց Ազգային Կաճառի նախագահը: Անկախութենէն առաջ սովետական Հայաստանի վարչապետն էր: Վարչական պաչտօններուն գլուխը, այսինքն ասպարէզէն դուրս անցուցած քանէ աւելի տարիները անխուսափելիօրէն հինցուցած եւ արժէզրկած են գիտնականի իր հմտութիւնը, ինչ ալ եղած ըլլար ան նախապէս: Գիտութեանց կաճառէն ներս վարչական աչխատանքն ալ կարեւոր է _ կրնայ ըսուիլ խօսքիս ի պատասխան: Այո, անչուչտ, սակայն այն երկրին մէջ, ուր գիտութիւնը սահմաններէն ներս կը յարատեւէ, եւ ոչ թէ հոն, ուր գիտնականի մը առաւելագոյն վաստակը պանդուխտի ցուպն է:

Աթոմ Եգոյեանն է երկրորդ պատուաւորը: Հոգ չէ թէ միջակ է իր Արարատ չարժապատկերը, ոտքի չկեցող յղացքով ու ափյափոյ կատարումով, աչխարհը ցնցելու բարի մտադրութիւնը թէ մէկը կը քաւէ, թէ միւսը:

Եւ ահա երրորդ պատուաւոր Երեւանցին, Մոսկուայի քաղաքապետ Եուրի Լուժկովը: Հայ ազգին մեծ բարեկամն է, ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործով, ինքն էր Մոսկուան Կովկասցիներէն «մաքրողը» քանի մը տարի առաջ, ինքն է տէրն ու տիրականը այն հսկայ ոստանին, ուր ցեղապաչտ ջոլիրները օրը ցերեկով կը յարձակին չհաւնած անձերուն վրայ՝ ըլլայ չէչէն, ըլլայ խափչիկ, ըլլայ հայ:

Հաւանաբար պատուաւոր քաղաքացիութեան խաղը քանը դիւանագիտական քայլ մըն է հանդէպ Մոսկուայի քաղաքապետին, որուն բարեխնամ աչքին տակ երեւի աւելի չատ Հայ կայ քան Երկրին մայրաքաղաքին մէջ: Թերեւս հիմա քա՞ղցր կ՚ըլլայ Երեւանցի Լուժկովին աչքը 1988 _ 1990_ներու ջարդերէն ետք Մոսկուա ապաստանած եւ մինչեւ հիմա ոչ միայն մոսկուացի չդարձած, այլ խելքը գլուխը ինքնութեան թուղթ մ՚իսկ չտացած մեր գաղթականներուն վրայ: Թերեւս պարոն Լուժկովը մեղմէ՞ աչխարհի զայրոյթը չարժած ցեղախտիր իր օրէնքներէն մէկ քանին... Թերեւս ասկէ ետք «անանուն»ները պիտի չյարձակի՞ն մէյ մըն ալ Մոսկուայի Հայկական վարժարանին վրայ, կամ եթէ յարձակին, գոնէ այս անգամ ոստիկանութիւնը պիտի չյամա՞յ կորսնցնել անոնց հետքը:

Եթէ ձրի կոչումի մը չնորհումը կարենար դարձել այդ հրաչքը, ինչո՞ւ չըսենք թէ կեցցէ՛ դիւանագիտութիւնը: Սակայն դիւանագիտութիւն ըլլալէ առաջ պէտք է ճանչնաս դիմացինդ: Թղթատենք վերջին ամիսներուն ազատական ռուս մամուլը, լրագիր չէ մնացած որ չաղաղակէ Լուժկովի վերջին որոչումին դէմ: Մեր ժողովուրդին մեծ բարեկամը իր իչխած քաղաքին կեդրոնը՝ գաղտնի ոստիկանութեան գլխաւոր չէնքին առջեւ կ՚ուզէ վերստին զետեղել դահիճ Ծերժինսքիի արձանը: Այսինքն, իր իսկ հանել տուած արձանը: Պարզապէս այն ատեն Լուժկով տեղի տուած էր ոտքի ելած ժողովուրդին առջեւ, իսկ հիմա կը գործէ ի հաճոյս երկրին նախագահին, որուն համար Ծերժինսքին պաչտպան սուրբն է, երէկուան արհեստին հովանաւորը: Պաչտօնական տարազը այն է թէ Ծերժինսկի կը մարմնաւորէ կարգ ու կանոնը՝ քաղաքական ու գաղափարական ամէն չահէ վեր: Արիւնարբու, խելակորոյս թմբամոլի մը հաստատածը ըստ Լուժկովի կարգ ու կանոն է:

Եւ մինչդեռ Լուժկովի պէս պատեհապաչտ ու չարամանիկ անձ մը կ՚արժանանայ թէեւ ոչինչ արժող, սակայն աջ _ ձախ չեփորուած պատիւներու, Հայը Ռուսիոյ մէջ կը մնայ անզօր ու անպաչտպան՝ թէ օրէնքին, թէ անօրինութեան դիմաց:

Սակայն ենթադրութիւն մը եւս յամառօրէն դուռը կը բախէ. արդեօ՞ք այդ մեծարանքը դիւանագիտութիւն է եւ ոչ թէ ՏՈՒ՛ՐՔ՝ նման խեղճ մչեցիին տուած հարկին: Այն ատեն ոչ միայն Ռուսիա բնակող Հայը, այլեւ Երկրին իսկ ժողովուրդն ալ պատանդ են ծերժինսքիական օրէնքին եւ ծերժինսքիական անօրինութեան:

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ

(ՎԱՌՆԱ _ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ)

Վառնայի Հնէաբանութեան Թանգարանի նախաձեռնութեամբ, ի պատիւ պուլկար [illegible] ու Հնէաբան փրոֆեսոր Ալեքսանդր Քուզովի (1), անոր ծննդեան 70_ամեակին առթիւ Սեպտեմբեր 12 _ 14 կազմակերպուած էր միջազգային խորհրդաժողով մը ընդհանուր խորագրի մը տակ. «Պուլկարական Հողատարածքը միջնադարուն (Է. _ ԺԹ. դար)» ենթախորագիր ունենալով «Պատմա _ Հնէաբանական ուսումնասիրութիւններ»:

Այս Թեմայի շրջագծին մէջ ընդգրկուած էին կարգ մը արժէքաւոր եւ հետաքրքրաշարժ զեկուցումներ, մեծամասնութեամբ նոր ուսումնասիրութիւններ, պուլկար եւ օտար գիտնականներու կողմէ: Անոնք նիւթ վերցուցած էին Հնէաբանութեան, պատմական արուեստի ու դրամագիտութեան բնագաւառէն, դիտուած անոնց ժամանակաշրջանին: Միայն քանի մը վերնագիր կը փափաքէի ցոյց տալ ներկայացուած զեկուցումներէն, որոնց Թիւը 72ի կը հասնէր: 1. _ «Փ. Պոլսոյ (Philippopolis) պաշտպանողականութեան մասին, Ժ. _ ԺԴ. դարեր» _ Տիկին Անի Տանչէվա _ Վասիլեվա _ Սոֆիա, 2. _ «Վանացիներու մասին յիշատակումներ վենետիկի, Ճենովայի, Թորինոյի եւ պատրիարքական վաւերագրերու մէջ, ԺԴ. _ ԺԵ. դար» փրոֆ. Վասիլ Գիւզէլէվ _ Սոֆիա. 3. _ «Իրաքլի կայսեր (610 _ 641) տիրապետութեան ժամանակ քանդուած Օտեսոս քաղաքը» (Վառնայի հին անունը, Ց. Կ.) _ Իկոր Լազարենքօ _ Վառնա, 4. _ «Լեւանտա եւ պուլկարական Հողերը» _ Մարք Քրամարովսքի _ Ս. Պետերսբուրգ, 5. _ «Պուլկարական եւ Պալքանեան պատմութիւնը, որոշ չափով մոռցուած բիւզանդագէտի մը՝ Մոնսէնյեօր Լուի Փթի (2.) առեղծուածութեան մէջ», _ փրոֆ. Վասիլքա _ Զախմովա, _ Թափքովա _ Սոֆիա, եւ այլն:

Զարդարուեստի, կենցաղային առարկաներու, խեցեղէններու, դրամներու շուրջ տարբեր բնագաւառի գիտնականներէ զեկուցումներ կարդացուեցան, որոնք ներկայացուած միւս Թեմաներու հետ վիճարկումի ընթացք տուին:

Այս գիտական խորհրդաժողովին իր մասնակցութիւնը բերաւ տողերս գրողը՝ հրաւէր ստացած ըլլալով կազմակերպողներէն: Ան որպէս Թեմա ընտրած էր հետեւեալ նիւթը. «Հեթանոսական _ կրօնական հետքեր եւ նիւթական ժառանգութիւն, Հայկական գաղութներէն Պուլկարիոյ մէջ, Ժ._ԺԸ. դար, ըստ գիտական հետազօտութիւններու եւ պատմա _ Հնէաբանական պեղումներու»: Զեկուցաբերը ընդհանրացած բնոյթ տուած էր այն ամէն ինչին, որ աւելի կարեւոր նշանակութիւն ունի պուլկարական Հողատարածքին վրայ հաստատուած Հայկական գաղութներու պատմութեան համար: Այդ ուղղութեամբ ան ներկայացուց վաւերագրական նիւթեր Պուլկարական առաջին (681 _ 1018), Երկրորդ Թագաւորութեան (1187 _ 1396) եւ Օսմանեան տիրակալութեան շրջանէն, մինչեւ ԺԸ. դարը ներառեալ:

Զեկուցումին առաջին բաժնին մէջ ցոյց տրուած էին պատմական տեղեկութիւններ, դատապարտուած բռնի գաղթի բիւզանդական որոշ կայսրերու կողմէ Է. _ ԺԲ. դարու ընթացքին Հայ զանգուածներու (պաւղիկեան ու լուսաւորչական Հայեր) պուլկարական հողին վրայ հաստատուելուն մասին: Այս շրջանէն, դէթ մինչեւ հիմա պուլկարական հողատարածքին վրայ Հայ գաղթականութիւններու նիւթական ժառանգութիւն չէ յայտնաբերուած, հակառակ որ յատկապէս Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ պատկանող հատուածը ունեցած է իր կրօնական կառոյցները՝ եկեղեցի կամ մատուռ, ըստ պուլկարական ու բիւզանդական աղբիւրներու:

Կարդացուած զեկուցումին երկրորդ բաժինը առարկայական փաստերու տեսակէտէ աւելի տեսանելի կը դարձնէ Հայերու համայնքի մը գոյութիւնը, պուլկարական տարբեր Հողատարածքներու վրայ: Ատիկա ի յայտ կուգայ յատկապէս պատմագէտ ու Հնէաբան Արա Մարկոսի (Վառնա) ժամանակին կատարած ուսումնասիրութիւններէն եւ Հնէաբանական պեղումներէն: Անոնցմէ մին կը վերաբերի Վիթովնիացի վանքին մէջ (Պրանչէվօ քաղաքի շրջակայքը), երկլեզուեան՝ պուլկարերէն _ Հայերէն արձանագրութեան որ ԺԳ. դարուն կը պատկանի: Զեկուցողը այդ արձանագրութեան մէջ կը նկատէ որոշ աններդաշնակութիւն մը Հայերէն գիրերու անմիօրինակութեան տեսակէտէն, ցոյց տալով անոր պատճառները: Արձանագրութիւնը եկեղեցւոյ հիմնադիր Պալիկի որդի Լատոյի անունը կը պարունակէ: Այլ հետաքրքրական փաստ մը, որ նոյնպէս հայկական եկեղեցւոյ մը շինութեան կը վերաբերի, տեղ գտած էր զեկուցումին մէջ: Ատիկա երկու տողնոց մասնակի Հայերէն արձանագրութիւն մըն է, եկեղեցւոյ շինութեան կապակցութեամբ, որ ի յայտ եկած է Արա Մարկոսի 1987_ին, Ռուսէ քաղաքի շրջանին մէջ Զերվէն պարիսպին պեղումներու ժամանակ: Այդ քարաբեկորը գտնուած է պուլկարական Թիւ 4 եկեղեցւոյ պատին մէջ (ԺԴ. դար) եւ կ'ենթադրուի որ հայկականին հիմնարկէք _ շինութեան ժամանակը աւելի կանուխ եղած է, ԺԳ. դարու ընթացքին:

Զեկուցողը յիշած է նաեւ Պուլկարիոյ երկրորդ Թագաւորութեան շրջանին, անոր մայրաքաղաք Վելիքօ Թըրնովոյի մէջ գոյութիւն ունեցած հայկական գաղութ մը, հիմ առնելով Հայերէն ԺԳ. դարու Աւետարանին մէկ յիշատակարանը (3), ուր կը խօսուի Առաքել անունով քահանայի մը մասին:

Զեկուցումին երրորդ բաժինը կ'ընդգրկէր Օսմանեան գերիշխանութեան ժամանակաշրջանին պուլկարական Հողերու վրայ կազմուած էթնիկ _ կրօնական հայկական գաղութներու մասին գրաւոր տեղեկութիւններ եւ նիւթական հետքեր: Առաջինները կապ ունին ԺԷ. _ ԺԹ. դարերու ընթացքին հայկական եկեղեցիներու շինութեան եւ գոյութեան հետ, տարբեր քաղաքներու մէջ. Ռուսէ (Ռուսճուք), Սիլիստրա, Սոֆիա, կամ ստացուած քրիստոնէական եկեղեցիներու, ինչպէս՝ Փլովտիւ (Ֆիլիպէ) ու Վելիքօ Թըրնովօ: Այս եւ այլ հայկական հեթանոսական _ քրիստոնէական շինութիւններ, անկախ անոնց չափերէն, տեսքէն ու ճարտարապետական ոճէն, ժամանակի բեռան տակ կքած ու փլած են: Ցոյց տրուեցաւ որ ներկայիս գոյութիւն ունեցող հայկական եկեղեցիները կառուցուած են ԺԹ. ու Ի. դարերուն, այդ պատճառով ալ տեղ չեն գտած զեկուցումին մէջ:

Որպէս նիւթական ժառանգութիւն, կամ մնացորդներ, հայկական եկեղեցիներու մէջ կարելի է սպասներ, վարագոյրներ եւ այլն գտնել, որոնք դուրս մնացած են չօշափուած նիւթէն: Զեկուցողը աւելի ուշադրութիւն դարձուցած է տարբեր քաղաքներու՝ Ռուսէ, Փլովտիւ, Սոֆիա, Շումէն, Այթոս եւ այլն, հայկական գաղութներէն մնացած կամ անհետացած տապանաքարերու, միշտ նկատի առնելով անոնց պատկանելիութիւնը ԺԷ. _ ԺԸ. դարերուն:

Յոյս կը յայտնուի Թէ յիշեալ քաղաքներու եւ այլ պուլկարական վայրերու մէջ յետագային կատարուելիք պեղումներու, ուսումնասիրութիւններու շնորհիւ կարելի ըլլան նոր յայտնաբերումներ, հայկական այս գաղթօճախներուն մասին եւ այդպիսով ընդլայնուի անոնց պատմական գրաւոր ու նիւթեղէն ժառանգութիւնը:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ

ԾԱՆՕԹ. _

(1) Ալեքսանդր Քուզով ծնած է Սեպտեմբեր 1932_ին, Վառնա: Միջնակարգը աւարտելով, 1950 _ 1954, կը հետեւի Սոֆիայի պետական համալսարանի ճիւղին: Տարբեր գիտական հաստատութիւններու մէջ վարած է պատասխանատու պաշտօններ: Անոր գիտական հետաքրքրութիւնները ուղղուած են պուլկարական միջնադարին՝ պատմութիւն, հնէաբանութիւն, դրամագիտութիւն, պատմական աշխարհագրութիւն: Մասնագիտացումներ ունեցած է՝ Պուքրէշ, Գոփրնհակըն ու Վիէննա, Բիւզանդագիտութեան հիմնարկները: Պեղումներ կատարած է 1960, 1972 ու 1975 Վառնայի պատմական վայրերու եւ Փրովատիայի շրջանին մէջ: Մասնակցած է միջազգային գիտական ժողովներու. Աթէնք, Պրաթիսլավա, Պուքրէշ, Սաարպրիւքէն, Ռեկենսպուրկ, Սելանիկ: Ակադեմական գործունէութիւն՝ սկսեալ 1997_էն, որպէս մասնակի դասախօս՝ 2000_էն: Պարգեւատրուած է տարբեր աստիճանի պարգեւներով, պուլկարական պատմագիտութեան բերած նպաստով:

(2) Լուի Փթի _ ուսումնասիրողը եւ թարգմանիչը Պաչքովոյի հայ _ վրացական վանքի (1083 թ.) յունարէն «Սահմանի»ին (1084 թ.): Անոր եզրակացութիւնը վանքի հիմնադիր Գրիգոր Բակուրեանի ազգային պատկանելիութեան մասին, վիճելի պէտք է նկատել, քանի զայն վրացի կը համարի, յետագային միայն ցոյց տրուած է, որ ան վրացադաւան հայ եղած է ազգութեամբ:

(3) Արա Մարկոս այդ յիշատակարանը մէջբերած է իր աշխատութեան մէջ օգտագործելով Թորգոմ Արք. Գուշակեանի յօդուածը, լոյս տեսած "Հանդէս Ամսօրեայ"ի մէջ (1925), նշելով ի հարկէ աղբիւրը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԱՆՑԵԱԼԻ ԿԱՐՕՏԸ

Մոսկուայի քաղաքապետը Ե. Լուժկով վերջերս առաջարկած է որ նախկին ՔԱԿԷ _ ՊԷ_ի շէնքին դիմացը վերստին զետեղուի Չեկայի (Սովետական գաղտնի ոստիկանութիւն) հիմնադիր Ֆ. Ճերժինսքիի արձանը: Ան 1991 Օգոստոսին վար առնուած էր պետական հարուածին ընդդիմացողներուն կողմէ: Առաջարկը լայն արձագանգ արթնցուցած է յատկապէս լրատուիչներու մօտ որոնք կը հակադրեն քաղաքապետին մտածումին: «Նովոյէ վրէմյա» (Նոր ժամանակ) շաբաթաթերթը նոյնիսկ կը գրէ թէ այլեւս ատենը հասած է Ռուսաստանի մայրաքաղաքը Ս. Պետերսբուրգ փոխադրելու, որպէսզի կարեւոր հիւրեր չտեսնեն այդ ամօթալի վերադարձը:

Յօդուածագիրը, Վալերիա Նովոտվորսկայա, կ'ըսէ թէ երկրին ժողովրդավարները արդէն յոգնած են հակադրելէ Չէչէնիոյ պատերազմին, խեղկատակային դատավարութիւններու եւ այլ անընդունելիներու, ուստի կը մնայ ջղային քրքիջով մը արձագանգել Լուժկովի առաջարկին: Այսուհանդերձ, անոնք, այդ ժողովրդավարները սրտի դողով տեղեկացած են քաղաքապետին մտադրութեան: Իրենց վախ պատճառած է նման նախաձեռնութեան արգելք ըլլալու անզօրութիւնը:

Ամբողջ հարցը այն է որ «Երկաթեայ Ֆէլիքս» անուանուած գործիչին արձանը մետաղի պարզ կտոր մը չէ. ան կը մարմնաւորէ Թոթեմ մը եւ Թապու մը: Չեկիստներու եւ սովետամետներու համար ան կուռք մըն է, պահպանիչ մը, փրկութեան ուղեցոյց մը: Այդ է պատճառը որ 1991_ին գաղտնի սպասարկութիւններու մեծաւորները մինչեւ իսկ զէնքի դիմելու պատրաստ էին, պաշտպանելու համար անոր արձանը: Ժողովրդավարներուն համար Ճերժինսքի Սեւ արքան է, խաւարին մեծաւորը, հնօրեայ թշնամին որ ամէն բերնէ նոյն աղաղակը կը խլէ. «անցք չտա՛լ»:

Մինչդեռ, երկար ատենէ ի վեր շատեր անցք գտան, կը գրէ յօդուածագիրը. ոմանք չմեկնեցան իսկ, ինչպէս Հոկտեմբերեան հրապարակը կամ յուշադամբանը: Ճերժինսքիի արձանին վար առնուելէն ետք պարապ մնացած ամպիոնը ժողովրդավարներու պաշտպանական վերջին դիծը կը խորհրդանշէ, 1991_ի յաղթանակը: Իսկ արձանը ներկայիս դրուած պահեստարանին մէջ, կամ ամպիոնին վրայ զետեղուած, ընկերութեան մէկ մասին համար կը մարմնաւորէ վէրք մը, մնացածին համար քաղաքացիական պատերազմի մը խմորումը:

Ե. Լուժկովի առաջարկը անհետացուցած է ժողովրդավարներու բոլոր ներքին տարակարծութիւնները. արդէն ոչ արտօնեալ ցոյցեր եղած են ու մէկ միլիոն ստորագրութեան ակնկալութեամբ հանրագրութեան մը ձեռնարկուած է: Քաղաքական ազատական Եապլոքօ (խնձոր) կուսակցութիւնը Ճերժինսքին դահիճ կը նկատէ, Ազատական Ռուսաստան կուսակցութիւնը եւս բողոքի ցոյցեր կը ծրագրէ, նաեւ իր հանրագրութիւնը:

Միւս կողմէն, կը լսուին հակառակ Թեզը պաշտպանող տեսակէտներ. կ'ըսուի թէ Ճերժինսքի դահիճ մը չէր, Չեկան իր ժամանցի զբաղումն էր եւ արդէն ինք հազիւ փրկուած էր յետագայ ճնշումներուն ձեռքը ըլլալէ. կ'ըսեն տակաւին թէ ան գրեթէ այլախոհ մըն էր, շուկայի կողմնակից մը եւ որբերու լաւագոյն բարեկամը: 1923_էն առաջ, Չեկայի անոր ղեկավարութեան շրջանին (1917 _ 1922) կոտորուած 15 միլիոնը կը նկատուի «անխուսափելի սխալմունք»: Վ. Նովոտվորսկայա կը գրէ. «Այս վերջին տրակումը ձգենք Մոսկուայի քաղաքապետին, սովետական պատմութեան դասագիրքերու հեղինակներուն եւ խոհարարական «առանց հաւկիթ կոտրելու ձուածեղ չի շինուիր» տարազին կողմնակիցներուն գնահատանքին: Մնացածը ամբողջութեամբ շինծու է»:

ԲԱՂՀԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

_ Ի՞նչ պայման:

_ Քառորդը կանխիկ կ'առնեմ, այսինքն քսան ոսկին:

_ Այդ դիւրին է, _ յայտարարեց Միրիճան, _ միայն Թէ որոշապէս ըսէք, Թէ ե՞րբ վէսիքան պիտի կրնաք առնել:

Աստիկ պահ մը մտածեց եւ յետոյ պատասխանեց.

_ Մինչեւ ութ օր անպատճառ վէսիքան կ'առնեմ:

_ Բայց ինչո՞ւ այդչափ ուշ:

_ Ճէլալ պէյը ըսաւ, որ քանի մը օր Թող անցնի:

_ Պատճա՞ռ:

_ Պատճառը չեմ գիտեր, բայց այդպէս ըսաւ:

_ Եւ եթէ քանի մը օր ետքը մերժէ՞ տալ:

_ Անկարելի է, քանի որ խօսք տուաւ ... Ճէլալ պէյ իր խօսքը յարգող անձ մըն է:

Միրիճան ալ քսան ոսկին յանձնեց Աստիկին եւ քիչ մըն ալ նստելէ ետքը մեկնեցաւ:

_ Օրականդ հանեցիր, _ ըսաւ Լեւոն:

_ Ի՞նչ նշանակութիւն ունի քսան ոսկին:

_ Վերջապէս գումար մըն է, որ կրնայ ապրեցնել քեզ:

_ Դուն ըսիր, որ դեռ ուրիշներ ալ կան, որոնք վէսիքա կ'ուզեն ... ո՞ւր են այդ մարդիկը:

_ Անգամ մը սա Միրիճան էֆէնտիին գործը լմնցո՛ւր, ա՛լ անկէ ետքը դեռ շատ մարդիկ մէջտեղ կ'ելլեն վէսիքա ուզող:

_ Աղէկ, բայց ես բան մը կը մտածեմ կոր:

_ Ի՞նչ բան:

_ Փոխանակ ամէն մէկուն համար երթալ գալ _ գալ վէսիքա ուզելու, ինչ որ քիչ մը դժուար է, լաւագոյն է, որ ամէնուն համար մէկ անգամէն առնեմ վէսիքաները, վերջապէս շատ նեղութիւն տալ չեմ ուզեր մեր Ճէլալ պէյին, իր ազնուութիւնը պէտք չէ չարաչար գործածել, այնպէս չէ՞:

_ Իրաւունք ունիս:

_ Ասոր համար ահա լաւ կ'ըլլայ, որ միւսներն ալ գան ու միասին խօսինք գործը կարգադրենք:

_ Աղէկ, բայց մարդոցը վստահութիւն ներշնչելու համար պէտք է, որ նախ մէկուն վէսիքան առնես, _ դիտել տուաւ Լեւոն, որովհետեւ այդ խեղճերուն աչքը վախցած է:

_ Ինէ՞, _ հարցուց Աստիկ:

_ Չէ, քենէ ինչո՞ւ վախնայ, բայց ուրիշներէ, որոնք վէսիքա կրնանք առնել ըսելով՝ մարդոց դրամը առած եւ յետոյ բան մը չեն ըրած:

_ Անոնք՝ ուրիշ, ես՝ ուրիշ:

_ Այսպէս է, բայց ամէն մարդ ի՞նչ գիտէ քու կարողութիւնդ:

_ Հասկցուր իրենց, Թող քանի մը հոգի եւս գտիր, եւ ամէնուն մէկ գործը տեսնենք:

(Շար. 327)

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մաքի Գույումճեան, Քրիստոֆ եւ Վերոնիք, Ալեքսանդր Սարա – Լի եւ Ժերեմի, Պր. Ալեքսանդր Գույումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ եղբօր՝

ԱՐԹՕ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Ս. Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 31 Եւրօ Տիկին Մարի Շտոյեանէ եւ 30 Եւրօ Տիկին Էլիզ Սամուրխաչեանէ Օհաննէս Տէր – Վարդանեանի մահուան առթիւ:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

Vente aux enchères au profit de l'école TEBROTZASSERE

Les Dames du Conseil d'Administration de l'Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère et la Direction, sont heureuses de vous annoncer la prochaine vente aux enchères dont le lieu et la date sont sur le point d'être définis.

Monsieur Edouard Vartanian, mandaté par le Conseil d'Administration, a collecté près de 190 œuvres d'art, comprenant peintures, lithographies, photos, sculptures, infographies et autres objets de collection tels que le script original des films MAYRIG et 588, RUE PARADIS, donnés généreusement par les artistes et donateurs.

Cette vente sera menée bénévolement par Maître Pierre Cornette de Saint Cyr.

Un catalogue de ces œuvres sera édité avec le concours d'un généreux mécène en 36 pages couleurs, ainsi qu'un recueil retraçant la vie et le parcours artistique de chacun des artistes.

Pour la première fois, plus de 70 peintres, sculpteurs, photographes et créateurs, d'origine arménienne vivant et travaillant en France, ayant donné une ou plusieurs œuvres seront réunis dans un catalogue prestigieux.

Se sont joints à eux de nombreux artistes français et polonais.

Le profit total de cette vente sera destiné à la construction d'un préau et à l'aménagement de sanitaires au rez-de-chaussée au sein de l'Ecole Tebrotzassère.

Des informations complémentaires vous seront données au fur et à mesure de l'avancement du projet.

Le Conseil d'Administration de l'Ecole TEBROTZASSERE

Pour tout renseignement complémentaire s'adresser à Monsieur Edouard Vartanian,
tél. : 01 48 94 01 14 ou 06 14 32 40 45

UGAB - MARSEILLE
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
327, Boulevard Michelet — 13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec

SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître Jean Ter-Merguerian

SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

Հ. Մ. Ը. Մ.
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանսի 27-րդ ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 18.30-ին:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը՝ 19.30-ին: Ներկաներու թիւը կը համարւի մեծամասնութիւն:

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ – աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30:

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին:

ՓՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ

ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաքազով

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատաճածոյն) 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատոր գլուխ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville
présente

«WELCOME HOME»

Une comédie musicale d'expression arménienne

Après un séjour cauchemardesque à Glendale, Gago décide de retourner au pays, il tombe amoureux. Et c'est là que les problèmes recommencent...

Musique, adaptation et mise en scène
NAREK DOURIAN

Distribution :
Zarnichane : **Pirouza KOZAKIAN**
Nechane : **Abraham SARKISSIAN**
Soussane : **Kristine HOVHANISSIAN**
Gago : **Narek DOURIAN**

Vendredi 25 octobre à 20 heures 30
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
Pour tous renseignements :
tél. : 01 43 76 55 89

SOIREE THEATRALE

organisée par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section D. Seréngulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30
à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux

NAREK DOURIAN

présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :
— **Mme Minassian : 01 40 95 81 33**
— **Mme Papazian : 01 46 42 90 68**

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11:

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը:

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար:

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել՝ Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3:

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25
VENDREDI
25 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.543 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.543

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 23 / 24)

ԼՐԱԳՐՈՂ Մ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՅՈՒՆ Է

Հոկտեմբեր 22-ի երեկոյեան Երեւանի մէջ ձեռնառումբի մը պայթումէն վիրաւորուած լրագրող ու հանրային «Համագործակցութեան եւ ժողովրդավարութեան» կազմակերպութեան նախագահ Մարկ Գրիգորեան վէրքեր ստացած էր դէմքին ու կուրծքի վանդակին վրայ: Դատախազին աղբիւր դիտաւորեալ սպանութեան փորձի հետաքննութիւն բացուած է, քանի մը վարկածի նկատառումով:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Հոկտ. 23-ի նիստին վկայութիւն տուած է ներկայի Փոխադրութեան նախարար, դէպքին շրջանին երեսփոխան Անդրանիկ Մանուկեան: Ան պատմած է թէ Ն. Յունանեան ինչպէս կրակած է Վ. Սարգսեանի վրայ, ապա երբ ինք հարց տուած է թէ ի՞նչ կ՚ընեն, ոճրագործը կրակած է իր ուղղութեամբ. եօթը փամփուշտ ընդունած է ինք ալ ու ինկած: Սողալով, ձեւով մը դուրս սպրդած է դահլիճէն: Ա. Մանուկեան համոզումով յայտնած է թէ Արմենակ Արմենակեանը սպանողը Ն. Յունանեանը եղած չէ:

Արժեւորելով տեղի ունեցածը, նախարարը յայտարարած է թէ մահապատիժը այդ ոճիրին ամբաստանեալներուն համար նուէր է եւ որ զիրենք պէտք է կախաղան հանել Հանրապետութեան հրապարակին վրայ:

Նոյն նիստին վկայած են երկու այլ տուժողներ ալ. Վռամ Գիւլզադեան ու Հերմինէ Նաղդալեան: Երկրորդը վստահօրէն ըսած է թէ Նայիրի Յունանեանն ալ կրակած է Վ. Սարգսեանին վրայ. «Ինքս եմ տեսել: Ոչ ոք թող համարձակի ասել որ դա չի եղել» շեշտած է ան:

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄ

Հոկտեմբեր 27, ժամը 3-ին Հայաստանի մէջ ժամերը ժամ մը ետ կ՚առնուին: Կը սկսի ձմեռնային ժամուն կիրարկումը:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ԺՈՂՈՎ

Բաքուի մէջ այս օրերուն տեղի ունեցած ՀԱՊ-ի երկաթուղիի ղեկավարներու 33-րդ հանդիպումին մասնակցած է նաեւ Հայաստանէն երկաթուղիի վարչութեան պետի տեղակալ Ռոմիկ Ստեփանեան: Ան յայտնած է թէ Հայաստան չի հակառակիր Բաքու - Նախիջեւան - Երեւան երկաթուղիին վերաբացումին, եթէ Ատրպէյճան նախապայմաններ չդնէ: Ինչ կը վերաբերի աբխազական երկաթուղիին բացումին, Վրաստանի ներկայացուցիչը ըսած է թէ ատիկա իրատեսական չէ, այնքան ժամանակ որ Աբխազիայէն գաղթողները հոն վերադարձած չեն:

ԵՐԵՒԱՆ - ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ ԹՌԻՉՔՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻՆ

Հայկական օդային գիծերը Դեկտեմբեր 1-էն կը վերսկսին Երեւան - Ամսթերտամ թռիչքներուն: Անոնք տեղի կ՚ունենան «Արմենիա միջազգային օդային գիծեր»ու Ա-320 օդանաւով:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐՔ ԿԱՅ ԱՐԴԷՆ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Թուրքիա հակառակ խաղաղութեան կոչերուն, Իրաքի դէմ պատերազմի չդիմելու Ուաշինկթընի ուղղուած հրաւէրներուն, ինք արդէն զօրք ղրկած է Հիւսիսային Իրաք, ինչպէս յայտնած է Արտաքին գործերու նախարարը Շ. Ս. Կիւրէլ: Ան թրքական զօրքին այդ ներկայութիւնը բացատրած է Թուրքիոյ ապահովութեամբ եւ ազգային շահերով: Ըսած է նաեւ թէ ի հարկին Անգարա կրնայ այդ զօրքին թիւը աւելցնել: Ատոր նպատակն է այդ շրջանին մէջ արգելք ըլլալ Թուրքիոյ վնասելու կարող զարգացումներու:

Կիւրէլ այդ ներկայութեան առարկողներուն տուած է հետեւեալ բացատրութիւնը. «Ծոցի պատերազմէն ետք, ամէն մարդ տեսաւ թէ Հիւսիսային Իրաքի մէջ գոյացած պարապը ինչ ձեւով գործածուեցաւ Թուրքիոյ դէմ: Տարիներէ ի վեր կը պայքարինք այդ գօտիէն ղեկավարուող ահաբեկչական յարձակումներու դէմ: Երանի թէ Պաղտատի գերիշխանութիւնը երկարի մինչեւ Հիւսիսային Իրաք ու մենք պարտաւոր չըլլանք հոնկէ ծագած հարցերով զբաղելու: Ներկայիս այդ չէ պարագան. այդ պատճառով, գոյութիւն ունեցող եւ հաւանական բոլոր սպառնալիքներուն դէմ մեր զինուորական ուժով դէմ դնելու պարտաւոր ենք»:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Սոֆի Պէսիս (քաղաքական գիտութեանց դասախօս Փարիզ 1 համալսարանը) եւ Տրիս էլ Եազամի (մարդկային իրաւանց լիկաներու միջազգային դաշնակցութեան ընդհանուր քարտուղար) միասնաբար յօդուած մը ստորագրած են Մոնտի Հոկտ. 24-ի թիւին մէջ, խորագրուած՝ Ostracisme antiturc, ուր կը պաշտպանեն Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական Միութեան:

Նպաստաւոր վերլուծումի մը մէջ, ուր դրուատիքը կը հիւսեն Թուրքիոյ, կ՚ակնարկեն նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան՝ Թուրքերու «յանցանքներու» թուումին մէջ, ըսելով. «...մարդկային իրաւանց ամէն տեսակի բռնաբարումներ դեռ կը յատկանշեն Թուրք վարչակարգը, նաեւ ծանօթ՝ իր յամառ մերժումով ճանչնալու հայ համայնքին կրած ցեղասպանութիւնը, մօտ դար մը առաջ, Օսմանեան կայսրութեան մէջ»:

Այնուամենայնիւ, յօդուածագիրները, երեք սխալներու երկայնքին կը թուեն Թուրքիոյ դրական կողմերը եւ կը բացատրեն մերժումը անոր կրօնքին եւ բնակչութեան պատճառով, բայց կ՚եզրակացնեն թէ եւրոպական այդ մերժումը սխալ մըն է եւ յանցանք մը:

ԶՄՐԱՆ ԺԱՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Հոկտեմբերի վերջին շաբաթավերջին, Շաբաթէն Կիրակի, Հոկտեմբեր 26-էն 27-ի գիշերը հարկ է ժամացոյցները ժամ մը ետ տանիլ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՉԷՉԷՆՆԵՐԸ ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՈՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ՈՐ ՌՈՒՍԵՐԸ ՔԱՇՈՒԻՆ ՉԷՉԷՆԻԱՅԷՆ

Զգայացունց լուր մըն էր որ կը հասնէր Մոսկուայէն Հոկտեմբեր 23-էն 24-ի գիշերը: 30 հոգինոց ահաբեկչական խմբակ մը մուտք գործած էր Կրեմլինի մօտ թատրոն մը, ուր հարիւրաւոր հանդիսականներ կը հետեւէին երաժշտական թատերգութեան մը: Երկրորդ արարի սկիզբն էր, որ խումբը զինուած եւ պայթուցիկներով ալ բեռնաւորուած կը գրաւէր թատրոնը, պահանջելով որ Չէչէնիոյ պատերազմը վերջ գտնէ: Կը յայտնէր թէ կը պատկանի Մովսար Բարայեւ խմբակին (եղբօր տղան անցեալ տարի սպաննուած Արբի Բարայեւ չէչէն պատերազմիկին) եւ թէ ականած են ամբողջ թատրոնը: Աւելի ուշ ազատ կ՚արձակուէին շուրջ 200 հոգի բաղկացած մանուկներ, կիներ, տարեց անձեր եւ օտարականներ (Վրացիներ եւ այլ ազգերու պատկանող): Խումբին ղեկավարը կը յայտարարէր. - «Չէչէն մարտիկները Մոսկուա եկան մեռնելու եւ ոչ թէ վերապրելու համար»: Համացանցի միջոցաւ Մ. Բարայեւ կը յայտնէր թէ միակ պահանջն է Չէչէնիոյ պատերազմին վերջաւորութիւնը եւ եօթը օրուան պայմանաժամ մը կու տան Ռուսերուն իրենց զօրքերը քաշելու համար: Տեղւոյն ժամով, 21-ի շուրջ է որ 30 հոգի մուտք կը գործէր թատրոն: Կը յայտնէին նաեւ որ կը պատկանին «29-րդ զօրաբաժնի քամիքազներուն»: Թատրոնը կը գտնուի գործարան մը Մշակոյթի տան մէջ: Կը սպառնային նաեւ ձեռնարկել պատանդներու սպանութեան եթէ կրակոցի մը ձայնը լսեն: Սպառնալիքները փոխանցուած են բջիջայինով առձեռն հեռաձայն ունեցող հանդիսականներու կողմէ: Ազատ արձակուած կին մը ըսած է Չէչէնները օդին մէջ կը կրակէին: Հանդիսականներու թիւը ծանօթ չէ, սկիզբը 600 - 700 հոգիի մասին կը խօսուէր, բայց, ներկայացման արտադրիչներէն մէկը ըսած է թէ մօտ 1000 հանդիսական կայ: Ահաբեկիչ խումբին մէջ կան նաեւ կիներ, բոլորն ալ ծայր աստիճան զինուած են: Ռուսական Դումայի (երեսփոխանական ժողով) միակ չէչէն երեսփոխանը՝ Ասլանբեկ Ասլախանով եւ Դումայի նախկին նախագահը, համայնավար Ռուսլան Խասբուլատով թատրոն փութացած են բանակցութիւններ վարելու համար ահաբեկիչներուն հետ:

Նախագահ Վ. Պուտին յետաձգած է Գերմանիա, Փորթուկալ, նաեւ՝ Մեքսիքա կատարելիք իր ճամբորդութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, դէպքը աննախընթաց է իր բնոյթով եւ տարողութեամբ: Չէչէնները երկու անգամ, առաջին պատերազմին ընթացքին, նմանօրինակ արարքներու ձեռնարկած էին, բայց նոյն ծաւալը չունէր: Անկախապաշտ Չէչէնները 1995 Յունիս 14-ին, Շամիլ Բասայեւի ղեկավարութեամբ, յարձակած էին Բուդենովսկ օդակայանին վրայ, ուրկէ մինչեւ կ՚առնէին Չէչէնիան ամրակոծող օդանաւերը, նախքան ապաստանիլը հիւանդանոցը, ուր որպէս պատանդ գործածած էին: Ռուսական ուժերը յարձակում գործած էին, հրասայլերով եւ թնդանօթներով եւ 150 հոգի մեռած էր: 1996 Յունուար 9-ին ալ, չէչէն այլ խմբակ մը 2000 հոգի պատանդ բռնած էր Կիզլիար (Տաղստան) եւ կրկին ռուսական ուժերը յարձակման անցած էին, որ յաջողութեամբ պսակուած էր կարճատեւ դիմադրութենէ մը ետք:

Հինգշաբթի առտու, Հոկտեմբեր 24-ին, կրակոց մը լսուած էր, բայց, յայտնի չէր թէ այդ պայթումը թատրոնին ներսը՞ թէ դուրսը տեղի ունեցած էր: Նոյն ատեն կ՚ըսուէր թէ ահաբեկիչները ուզած են որ Կարմիր Խաչը եւ Առանց Սահմանի Բժիշկները ներկայանան եւ բանակցին: Թատրոն փութացած են կարգ մը օտար դեսպաններ արագ արձակումը ապահովելու համար իրենց հպատակներուն, որոնք հանդիսականներու մէջ են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՇԷԹ (Լակարտէրի խումբ) 1,25 միլիառ Եւրոյի գնեց Վիվէնտի Իւնիվերսալի հրատարակչական ճիւղը եւ այս ձեւով Ֆրանսայի հրատարակչութեան եւ գիրքին թիւ մէկը կը դառնայ, ինչ որ շատեր կը մտահոգէ: Այս ձեւով Լակարտէրի ձեռքը կ՚անցնին Լարուս, Ռոպէր, Պորտաս, Փլոն, Փէրէն, Ժիւլիար, Փոքէթ, Նաթան, Գոլէն, եւ այլն, եւայլն: Հաշէթ կայսրութիւն մըն է որու ձեռքն է հրատարակչութեան 80%-ը, ինչ որ տակն ու վրայ կ՚ընէ այդ ճիւղը եւ կրնայ անկախ ձեռնարկներու վախճանին առաջնորդել:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ իսլամապաշտները սպառնալիքի տակ են: Արդարեւ, բեկանիչ ատեանը դատական հետապնդումի ձեռնարկած է իսլամական «Արդարութեան եւ զարգացման կուսակցութեան» դէմ, այն պատճառաբանութեամբ որ չի յարգեր քաղաքական կուսակցութեանց վերաբերող օրէնքները: Այս հետապնդումը տեղի կ՚ունենայ երեսփոխանական ընտրութիւններէն 15 օր առաջ (Նոյ. 3), ընտրութիւններ ուր իսլամական կուսակցութիւնը յաղթական կը նախատեսուի:

ՍԱԽԱՐՈՎ մրցանակը, որ Եւրոպական Խորհրդարանին արտայայտութեան ազատութեան մրցանակն է, Հոկտ. 23-ին շնորհուած է գուպացի Օսվալտօ Փայալի, որ կաթոլիկէ այլախոհ մըն է:

ՄԻՆՍԿԷՆ դէպի Ռուսաստան ետ մղուած են Ռուսաստանի ազատական աջի երկու ղեկավարներ, որոնք պիտի մասնակցէին բելառուս ընդդիմութեան ժողովի մը: Անոնք նախ ձերբակալուած են եւ ապա ետ ղրկուած գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ: Դէպքը աննախընթաց է:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ Մարսէլ-Իւտլոֆ լիսէին մէջ պայթում մը տեղի ունեցած է Հոկտ. 22-էն 23 լուսնալիք գիշերը: Կը կարծուի որ առնչութիւն ունի նախկին աշակերտի մը մահուան հետ: Այս վերջինը, 17 տարեկան, որ կը հետապնդուէր ոստիկաններէն բացայայտ գողութեան մը առթիւ, գետը նետուած եւ մեռած էր:

ԹՂԹԱՏԱՐԻ գլխաւոր երեք սենտիքաները (Սիւտ, Սէ-Ժէ-Թէ եւ Էֆ-Օ) գործադուլի հրահանգ մը տուած էին Հոկտ. 24-ի համար, զոման 33 հազար աշխատաւորներուն: Բողոքը կը վերաբերի նոր կարգադրութիւններու, որոնց հետեւանքով զոման 115 կեդրոններ կրնան փակուիլ եւ առաջնորդել հազարաւոր գործազրկումներու:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրոնիկագիր ԵՒՍԵԲԷՈՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ուղիղ տարի մը առաջ լսած էի Այտա մայրիկի մը մասին որ իբր թէ երկնային զօրութեամբ հրաշքներ կ'ընէր, բուժելով անբուժելի հիւանդներ, ամուլ արգանդները պտղաբեր դարձնելով... եւ այլն, եւ այլն, որուն նորակառոյց ուխտատեղին գացած էինք այցելելու, հաւատացեալներու դրամով շինուած, տեսած էինք տարօրինակ քանդակները, մեծ վարպետութեամբ հիւսուած, ընդարձակ կալուածը, որ պաշտօնական եկեղեցիէն ճանչցուած չըլլալով հանդերձ, անդադար ուխտաւորներ կ'ընդունէր Հայաստանի ամէն կողմերէն (տե՛ս «Յառաջ», 2002 Փետրուար 15):

Հետաքրքրուած էի տեսնելու թէ տարի մը վերջ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի այդ իւրատեսակ աղանդաւորական համայնքը:

Ամբողջութիւնը աւարտած եւ քիչ մ'ալ հիննալ սկսածի տպաւորութիւն կը ձգէր: Խոնաւութիւնը աղի շերտեր ստեղծած էր պատերն ի վեր. բայց զարմանալիօրէն տակաւին մի քանի վարպետ քարակոփներ հոն էին եւ հրաշալի կրանիթէ զանգուածի մը վրայ կ'աշխատէին, որ միայն դամբանաքար կրնար ըլլալ...:

Գէորգ նշան ըրաւ որ հեռանամ առանց զգացնելու. ինք մօտեցաւ պահ մը գործաւորներուն, երկու վայրկեան չտեւեց. ուղղուեցանք դէպի կառքը:

— Ժողովուրդին մէջ լուր մը կը շրջէր. ուրեմն ճիշդ էր. անծանօթներ, խաբուած Այտա մայրիկին հրաշագործ կարողութիւններէն, մեծ գումարներ մսխած ըլլալով, առանց արդիւնքի, խեղճ կնոջ երիտասարդ աղջիկը մորթեր են վրէժառութեան համար...: Զարմանաս եթէ հիմա ժողովուրդը ուխտի գայ աղջկան դամբանին:

ԸՆԴՄԻՋՈՒՄ Ա.

— Ծերուկ մը զապորօժէց (ռուս. Ֆիաթ) կառքով բախում կ'ունենայ Վիլլիսի (ռուս. ճիփ) հետ: Վիլլիսը կը քանդուի. տէրը կը գոռայ ծերուկին վրայ:

— Եթէ տունդ եւ հողերդ ալ ծախես, չես կրնար վնասուց հատուցում ընել:

— Անհոգ եղիր — կը պատասխանէ ծերուկը — տղաս ճտանոցի (հաւնոցի) տնօրէն է:

— Ի՞նչ ճտանոց, ի՞նչ մտանոց — կը պոռայ մարդը, եւ կը յարձակի ծերուկին վրայ:

Տղան կը հասնի տասնըլեց ճիփերով եւ զինեալներով.

— Չըսի՞ր որու հայրն ես:

— Ըսի. եւ ա՛ն ալ ինչպէս. ըսի տղաս ճտանոցի շէֆն ա՛...:

— Հայրիկ. քեզի քանի՞ անգամ պիտի ըսեմ որ ԲԱԶԷ գունդին հրամանատարն եմ:

Իրական դէպք: Վերոյիշեալ Պէյրութցի աշակերտս, իր մերսէտէսը կը տանի նորոգութեան: Յաջորդ օրը տակաւին պատրաստ չէ. մեքենագործը.

— Սաղ մեքենան քանդեցի... (քակեցի):

— Քանդեցի՞ր մը. ծօ՛ ինչ խալթ կերար... ես քեզի տուի որ շինես:

— Պտուտակները ձգեցի (քաշեցի — ամրացուցի).

— Ո՞ւր նետեցիր, յիմա՛ր, գոնէ տեղը ըսէ...:

Երեւանի թիւ 114 դպրոցի ուսուցչուհին ամէն առաւօտ թերթ կը բերէ աշակերտներուն ծախելու: Միամի՞տ թէ սրամիտ «լակոտ» մը.

— Օրիորդ. Մամէս պոմիտոր ա՛ ուզում...:

— Ոստիկանը Ղարաբաղեան մեքենայ մը կը կեցնէ տուգանելու: Վարորդը.

— Բա ո՞նց. Ռուբոն (Ռոպէրը) էլ չկա՞յ...:

— Ապարանցին ծառ կը բարձրանայ տանձ ուտելու:

— Բայց սա ընկուզենի է:

— Յիմար. տանձը գրպանս է...:

— Ապարանցին լերան կատարէն կը կառուցանէ մի լաւ դպրոց:

— ...՞...:

— Որ չասեն Ապարանում չկայ Բարձրագոյն Ուսումնական Հաստատութիւն:

ՋԱՐԵՆՑԱՒԱՆ

Մասնաւոր ըսելիք չունիմ քաղաքին մէջ որ, սովետական տխուր, բանուորական ննջարան մըն է եւ հիմա գործատուներու փակուելէն վերջ, դարձած է դեռ աւելի տխուր: Սովետական շրջանի բարձրացած աւաններն ու քաղաքները ընդհանրապէս տխրութիւն եւ անձնասպանական զգացումներ կը յառաջցնեն քաղաքացիին մէջ. բնականաբար. ծառէն յայտնի կ'ըլլայ պտուղը: Ես ուղղակի կը մեղքնամ այս վայրերու բնակիչներուն որ զրկուած են պատմութենէ, գրեթէ բոլորն ալ շինուած են ճարտարարուեստական արտադրութիւններու համար, յաճախ չունին տարրական ենթակառոյց, մանուկներու զբօսայգիներ, մեծերու մշակութային կեանք: Ստեղծուած այսպէս կոչուած «ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՊԱԼԱՏ»-ները համայնավարութեան քարոզչութեան ծառայող կեդրոններ էին, ուր երգ ու պարն ալ կը մտնէր քիչ մը գոյն դնելու համար:

Ջարենցաւան Սովետ Միութեան մէջ բուսած նման հազարաւոր բնակավայրերէն մէկն է որ ներկայիս սկսած է պարպուիլ իր բնակիչներէն, քանի կանգ առած են եւ փտութեան դատապարտուած իր գոյութիւնը արդարացընող գործատուները:

Երեւան — Հրազդանի կէս ճամբուն վրայ է եւ շուրջը կը գտնուին պատմական շատ կարեւոր եկեղեցական եւ մշակութային կեդրոններ:

Հանդիպելուս գլխաւոր պատճառը ՆՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ այցելել էր, կառուցուած Գանատահայ (Զաւուշեան) բարերարի մը նուիրատուութեամբ, քաղաքէն քիչ մը մեկուսի կանգնած, գմբէթի փոխան ունի սիրուն զանգակատուն մը եւ մանաւանդ համակրելի եւ զարգացած Տէր — Հայր մը, ծագումով պարսկահայ, օժտուած գեղեցիկ ձայնով. ինք վերագրեց զայն եկեղեցիի «ակուստիքին», բայց իմ շարականս նոյն արդիւնքը չտուաւ...:

Եկեղեցիի մուտքի նոր բայց բացառիկ Խաչքար մը կանգնած է որ արժէ տեսնել:

ԱԼԱՓԱՐՍ

Տարիներ առաջ, առաջին այցելութեանս տպաւորուած էի այս գիւղին հնաբոյր քարերէն, ազգային տարազով մամիկներէն, ամէն անկիւն հանդիպած պատմական դարաւոր յուշարձաններէն:

Իր պատմական անունն է, ըստ Ալիշանի, ԱՅԼԱԲԵՐԻՑ ԳԻՒՂ, կոչուած նաեւ ԱՅԼԱԲԵՐԴ որ աղաւաղուելով դարձած է Ալափարս:

Ալիշանի գրի առած պահուն գիւղը ունէր 1461 բնակիչ, մեծ մասով գաղթած Մակուէն (Պարսկահայք): Գիւղը տուած է Կաթողիկոս մը Գրիգոր Լուսաւորիչի Աթոռին Ջ. դարուն՝ Տէր Մուշէ անունով եւ Գրիգոր Մագիստրոսէն յիշուած ԳՐԻԳՈՐ անունով կրօնաւոր մը:

Գիւղի զարդը կը կազմէ Ս. ՎԱՐԴԱՆ ԶՕՐԱՎԱՐԻ նուիրուած եկեղեցին, որուն վրայ արձանագրուած է 901 թուական եւ Գրիգոր Իշխանին անունը, յայտնի է նաեւ որպէս Ս. Ծիրանաւոր Վանք:

Երկրորդ եկեղեցին, ծաւալով աւելի մեծ եւ գործօն Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆՆ է 1893-ին կառուցուած:

Դարերու աղօթքով եւ մոմավառութենէն սեւցած սիրուն խաչքարեր կը գտնուին եկեղեցիներուն պատերուն եւ շըրջափակին մէջ:

ԱՐԶԱԿԱՆ

Թաղուած է պտղատու ծառերու մէջ (ծիրան, տանձ, խնձոր), Ջարենցաւանէն Ապարան տանող ճամբուն վրայ. մէջէն կը հոսի Դալար վտակը որ Հրազդանի կը միանայ: 1979-ի մարդահամարին ունէր 2168 բնակիչ:

Ներկայիս, արտագաղթի ընթացքը այնպիսի վիճակ մը ստեղծած է որ կարելի չէ ոչ մէկ քաղաքի կամ գիւղի ճշգրիտ թիւ մը տալ: Բոլորն ալ պէտք է պայմանական ընդունիլ: Ընդհանրապէս այն տպաւորութիւնը ունիմ որ շրջաններուն մէջ բացի ճամբաներու երկայնքին ծուարած պատանիներէն եւ այր մարդերէն, արական բնակչութիւն չկայ: Ջախջախիչ մեծամասնութիւնը նախկին Սովետ Միութեան երկիրներուն մէջ հացի ճամբայ մը փնտռելու գացած է. վերադարձող ալ չկայ եւ ամէնէն ողբերգականը.. վրանին մտածող ալ չկայ:

11 տարուան անկախութիւն կոչուածը, մեր անպատրաստ ղեկավարները, գործածեցին երկիրը ԿՈՂՈՊՏԵԼՈՒ, բառին զուտ իմաստով. ընտանեկան հարստութիւններ դիզելու. օտար երկիրներու մէջ հաշիւներ ունենալու, հիմա ալ արշաւի ելած են թէ ով լաւագոյն վիլլան պիտի շինէ, ոչ թէ գիւղերու մէջ, աչքէ հեռու, այլ Երեւանի պորտին վրայ, հանրային պարտէզներու եւ ժողովրդական թաղերու մէջ ... ՔԷԼ ԳԻՒԼՕ ... պիտի ըսէր Ֆըրանսացին:

Ես կը սիրեմ այս իմ ժողովուրդը, նաեւ իր ամենախեղճ վիճակին մէջ, երբ գինով է կամ անկապ նախադասութիւններ կ'արտաբերէ. երբ անկարգութիւն կը գործէ, կը հայհոյէ... բանտ պէտք չէ գոյութիւն ունենայ իրենց համար. իրենց կեանքը ծնունդէն — մահ ուրախութիւն չի տեսներ. Հակառակ այս բոլորին, պահ մը ժպտէ, յարգէ զիրենք, նայէ՛ թէ ինչ մաքուր, ազնիւ հոգի ունին այդ ցնցոտիներուն տակ:

Այս զգացումները Արզականի մէջ արթնցան, որովհետեւ չոր ճիւղեր շալկած մամիկ մը, պահ մը կանգ առաւ եւ զարմացաւ իմանալով որ հեռուներէն եկած եմ իրենց կորսուած գիւղին պատմութեան հետքերով:

— Դուք լա՛ւ Հայեր էք. ներս հրամմեցէք հաց փըթենք միասին:

Եթէ մենք ԼԱՒ ՀԱՅԵՐ էինք, հասկընալի էր թէ ով էր իր միտքին մէջ ՎԱՏԸ:

Գիւղին մէջ կան երկու եկեղեցի. Սուրբ ԳԷՈՐԳը գերեզմանատան մէջ է, ԺԳ. դարէն, միւսը Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ, համեմատաբար աւելի նոր շրջանի կառոյց:

Ալափարսի նման հոս ալ անպակաս են շատ սիրուն խաչքարեր զանազան դարերու, որոնց հանդէպ յատուկ գուրգուրանք ունի գիւղացին:

(Շար. 7)

(*) Ա. մասը տե՛ս Հոկտ. 9-էն 16:

ԻՎ ԹԷՐՆՈՆԻ «ՄԱՐՏԻՆ 1915»Ը

«Ժամանակակից հայկական պատմութեան պարբերական»ը մասնաւոր թիւով մը Դ. Հատորը յատկացուցած է շատ կարեւոր աշխատասիրութեան մը որ Ի. Թէրնոնի «Մարտին 1915»ն է: Ցեղասպանութեան նիւթով ծանօթ վաստակի տէր բժիշկը զանազան փաստագրութիւններու խաչաձեւումով անհատական վկայութիւններու զուգահեռին վրայ կը զետեղէ ամբողջ խումբի մը բնաջնջումի պատումը: Ատիկա ընելով, ան կը մատնանշէ անհատ վերապրողներու եւ նկատի առնուած ամբողջ խումբի մը նկարագրածներուն անթերի համաձայնութիւնը: Ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը, մօտ 400 էջնոց հատորին նախաբանին մէջ, շատ մը պատմաբաններու նման, համոզուած է որ Հայերու ցեղասպանութեան մասին հետազօտութեան կարեւոր մաս մը տակաւին կատարուած չէ: Ճիշդ է որ կան վերապրողներու բազմաթիւ պատումներ, սակայն, յաճախ անպատասխան կը մնան հարցումները թէ ճշգրտօրէն ի՞նչ պատահած է, կարաւանները ինչպէս ապրած են տարագրութիւնը, ի՞նչ եղած է զոհերուն վերջին պահը: Եւ յատկապէս, հարցումը թէ ո՞վքեր եղած են անոնք: Աշխատանք մը զոր Ֆրանսայի Հրեաներուն տարագրութեան մասին կատարած են Քլարսֆէլտները, եւ որուն համապատասխանը չկայ տակաւին Օսմանեան կայսրութեան Հայերուն համար:

Ինչպէս Հոկտեմբեր 18-ի երեկոյեան Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ա. Մանուկեան սրահը լեցուցած բազմութեան ուղղուած ողջոյնի, ներկայացման խօսքով ըսաւ պարբերականին տնօրէնը Յարութիւն Գէորգեան, Մարտինի այս առաջին հատորէն ետք, ծրագրուած է հրատարակել նոյն շարքէն 4 — 5 աշխատութիւն եւս:

Ի. Թէրնոն շուրջ ժամուան մը դասախօսութեամբ ներկայացուց գործը. պատմեց թէ ինչ պարագաներով անոր ատաղձը հասած էր իրեն, զանազան վայրերէ ու անձերէ: Մարտին ունենալով նաեւ Հայերէն զատ քրիստոնեայ այլ համայնքներ եւս, — ասորիները, գաղդէացիները —, կը թելադրուէր հարցականն ալ թէ Օսմանեան իշխանութեան գործած ցեղասպանութիւնը Հայերո՞ւ ուղղուած արարք էր, թէ քրիստոնեաներու: Ուստի ան սկսած Ե. դարէն ամփոփ պատկեր մը տուաւ քրիստոնէութեան հերձուածներուն, խմբաւորումներուն, ապա մանրամասն ներկայացուց ցեղասպանութեան ծրագիրով Մարտինի մէջ տարուած աշխատանքը: Նպատակը Հայերու բնաջնջումն է, Քիւրտերու գործակցութեամբ: Զանազան աղբիւրներու մէկտեղումը առիթ տուած է ստոյգ կերպով գիտնալու բոլոր անցքերը, տարագրուածներուն, զոհերուն անունները, նաեւ ոճրագործներուն ինքնութիւնը: Այս բոլորը կարելի եղած է շնորհիւ 1914 Դեկտեմբերին Մարտին հասած դոմինիկեան երեք կրօնաւորի, որոնք հարիւրաւոր աղբիւրներէն վկայութիւն հաւաքած են Հայերէ եւ Քիւրտերէ:

Մարտինի մէջ կրօնաւորներու, երեւելիներու ձերբակալութիւնները սկսած են 1915 Յունիսի սկիզբը, ընկերացած՝ խուզարկութիւններու, չարչարանքներու: Առաջին կարաւանը ճամբայ ելած է Յունիս 11-ին, 400-410 հոգիով: Տիյարպէքիրի ճամբուն վրայ երկու օրէն բոլորը կը սպաննուին: Վերջին զոհն է Մալոյեան եպիսկոպոսը զոր անցեալ տարի Հոկտեմբեր 7-ին երանացուց Յովհաննէս-Պօղոս Բ., Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան 1700-ամեակին առթիւ: Աշխատասիրութեան ատաղձ ծառայած է նաեւ այդ երանացումին համար Վատիկանի պատրաստած կարեւոր թղթածրարը:

Մարտինի տարագրեալներու երկրորդ կարաւանը կը կազմուի Յունիս 13-ին: Յետոյ, Յուլիսի սկիզբը կը տեղահանուին կիները, երախաները. կան բոլոր մանրամասնութիւնները, անունները: Մնացածին թալանէն ամէնէն քիչ կ'օգտուին Քիւրտերը որոնք կը տիրանան կիներու, երախաներու: Բռնաբարութիւններու, ոճիրներու, կրօնափոխութեան, ճնշումներու, նոյնիսկ գերեվաճառութեան մեծ թիւով դէպքեր արձանագրուած են: Կիներ ու երախաներ սա կամ նա նպատակով պահելու Քիւրտերու արարքը, միւս կողմէ, պատճառ կ'ըլլայ որ վերապրողներու մեծաթիւ վկայութիւններ ըլլան: Ու անոնց խաչաձեւումը շատ համոզիչ կը դարձնէ պատումը:

Պատասխանելով իր խօսքին սկիզբը նշած հարցումին, Ի. Թէրնոն շեշտեց թէ ցեղասպանութեան նպատակը քրիստոնեայ տարրին մաքրագործումը չէր, այլ միայն Հայերու: Իսկ Մարտինի պարագային, 1915-ի Հոկտեմբերին, արդէն հոն Հայ մնացած չէր, բացի մէկ-երկու կիներէ, քանի մը երախաներէ:

Ի. Թէրնոն իր խօսքը աւարտեց Մալոյեան եպիսկոպոսին յիշատակին յօրինուած ողբին վերջին տողերուն ընթերցումով: Յետոյ պատասխանեց ներկաներու բազմաթիւ հարցումներուն: Տեղի ունեցաւ նաեւ «Մարտին 1915» հատորին վաճառքը:

Կարեւոր գործի մը հեղինակին շատ շահեկան դասախօսութիւնն էր որուն մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցաւ լսարանը: Երրորդութիւն մը որուն աւելի յաճախ պիտի ուզէինք հանդիպիլ մեր սրահներուն մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ
գրականութեան եւ արուեստի
Թիւ 2 (Ապրիլ) Թիւ 3 (Օգոստոս)

ԹԵՀՐԱՆ

Իտալահայ նամականի

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը իր հերթական ընդհանուր ժողովը գումարեց Յունիս 9-ին «Հայ Տուն»ի սրահին մէջ:

Գործունէութիւնը աւարտած վարչութեան ատենապետ՝ Պր. Յակոբիկ Մանուկեան հրաւիրեց ներկաները, որ ընտրեն ժողովի Նախագահն ու ատենադպիրը: Օրուան Նախագահը ստուգելէ վերջ իրաւասու անդամներու ու փոխանորդագիրներով ընտրութեան իրաւունք ունեցողներու օրինական վիճակը, ինչպէս նաեւ 8 իրաւասու անդամներու թեկնածութիւնը, ըստ Միութեան կանոնագրին, անցաւ ընտրութիւններու գործադրման:

Ժողովականները ընտրեցին. – Անդրանիկ Պալեան, Գայեանէ Գագնազի, Կեկել Խաչատուրեան, Պերճ Օգնայեան, Արմինէ Բամպակեան, Արտաւազդ Սրապեան, Մարիլու Աֆիկեան: Նախորդ վարչութեան ատենապետ՝ Յակոբիկ Մանուկեան ներկաներու փափաքով, նոր վարչութեան պատուոյ Նախագահ հռչակուեցաւ:

Նոր վարչութիւնը իր առաջին ժողովին միաձայնութեամբ որոշեց վարչական խորհուրդի անդամներուն պաշտօնները հետեւեալ ձեւով.

Յակոբիկ Մանուկեան (Պատուոյ Նախագահ), Արտաւազդ Սրապեան (Ատենապետ), Կեկել Խաչատուրեան (Ատենադպիր), Պերճ Օգնայեան (Գանձապահ), Անդրանիկ Պալեան (Փոխ-Ատենադպիր), Գայեանէ Գագնազի, Արմինէ Բամպակեան, Մարիլու Աֆիկեան (Խորհրդականներ):

Պր. Պետրոս Քիւչիւկեան, Իտալիոյ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան վարչութեան նախագահ, դէտի հանգամանքով պիտի մասնակցի ժողովներուն:

⁂

Միլանոյի Հայ Տան վարչութիւնը, որ ընտրուած էր 1998-ին չորս տարուան իր գործունէութիւնն ու հաշուետուութիւնը ներկայացուց եւ նոր ընտրութիւններու հրաւիրեց Հայ Տան անդամները Հոկտեմբեր 13-ին:

Մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգուեցաւ յիշատակը վերջին չորս տարիներու ընթացքին մահացածներուն: Այս ուրախութեամբ դիմաւորուեցաւ նորածիններու աշխարհ գալը:

2003-ին Հայ Տունը կ'ամբողջացնէ իր 50 տարիները: Այս առիթէն օգտուելով ատենապետուհի Տիկին Արմինէ Սրապեան մանրամասն պատմեց ներկաներուն, որոնցմէ շատ-շատեր տեղեակ չէին, թէ ինչպէ՞ս հիմը դրուեցաւ այս հայ օճախին ու անոր յիսուն տարուան պատմութեան:

Անցեալ դարու սկիզբը Միլանոյի մէջ գոյութիւն ունէր հայ գաղութ մը, որ բաւական մեծ էր եւ գործօն: Օգնած էր նաեւ ցեղասպանութենէն ճողոպրած որբերու համարկմանը այս նոր երկրին մէջ: Իրենց մշակութային եւ ազգային գործունէութիւնները կը կատարէին պանդոկներու սրահներու մէջ, ինչպէս կը վկայէ «Արմենիա» անունով պարբերաթերթը, որ կը հրատարակուէր Թորինօ քաղաքին մէջ փրոֆ. Գ. Գորրատինոյի տնօրէնութեամբ:

Քսանական-երեսունական թուականներուն Հայերը կը յաճախէին Մխիթարեան հայրերու ուսումնարանը Ումպրիա պողոտայի վրայ, որտեղ կը բնակէին հայ ուսանողներն ու աշխատանք փնտռող երիտասարդները: Այս սեփականութիւնը ծախուելէ վերջ, Միլանոյի հայութիւնը կրկին ստիպուեցաւ իր հաւաքոյթները ընել պանդոկներու սրահներուն եւ կամ ժամադրավայր սրճարաններու մէջ: Իսկ ընտրութիւնները ընդհանրապէս տեղի կունենային տոքթոր Արզումանեանի դարմանատան մէջ, որ էր նաեւ նախագահը Իտալիոյ Հայոց յանձնախումբին – այդպէս կը կոչուէր ժամանակին Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը –:

1946-ին կը հիմնուի Իտալիոյ Հայոց Մշակութային Միութիւնը, եւ մինչեւ 1969 անոր Նախագահը կ'ըլլայ Արամայիս Սրապեանը: Այս ժամանակաշրջանին մշակութային միջոցառումները կը բազմապատկուին, ինչպէս նաեւ հաւաքավայրերը՝ պանդոկ, սինեմա, սրճարան որտեղ կը յիշատակուէին ազգային տօները, կ'ընթերցուէին հայ գրագէտներու գործերը, եւ այլն:

Յիսունական թուականներու սկիզբը կը մտածեն իրականացնել երկար տարիներու երազ մը, ունենալ «Տուն» մը, «օճախ» մը քաղաքի կեդրոնը, որ մատչելի ըլլայ բոլորին, հոն միատեղուիլ, պահել ազգային սովորութիւններն ու աւանդութիւնները, փոխանցել զայնք սերունդներուն մեր մշակութային ժառանգութիւնը: Բոլորն ալ մեծ խանդավառութեամբ եւ նիւթական մեծ զոհողութեամբ կը մասնակցին այս տան գնման ծախքերուն եւ շնորհիւ Պր. Հիւսիսեանի կամեցողութեան ու առատաձեռնութեան, իր հետ քարշ տալով նաեւ ուրիշներ կը փակեն ծախքերը: Վերջապէս Միլանոյի հայութիւնը կ'ունենայ իր Տունը: Բացումը կը կատարուի 1953-ի Դեկտեմբեր ամսուն զեկուցումներով, երգերով ու մեծ ուրախութեամբ: Անմիջապէս կ'ըլլան ընտրութիւններ եւ նախագահ կ'ընտրուի Տոքթոր Մանուկ Խանպէկեան:

Սկզբնական տարիներուն Հայ Տունը բաց եղած է ամէն օր, ծախսալից ըլլալով այս մէկը Պր. Զաւէն Մնոիկեանի Նախագահութեան տարիներուն միայն Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը բաց մնացած է: Մինչեւ 1981 Նախագահը եղած է Պր. Վազգէն Բամպակեանը, որուն օրով նաեւ Հայ Տունը ունեցած է շատ ճոխ գործունէութիւն մը:

Յիշատակելի է նշել, որ 1955-ին երբ դեռ Հայոց եկեղեցի չկար հոս, Հայ Տան մէջ Զգօն Եպիսկոպոսը պսակ մըն ալ կատարած է: Ինչպէս տօնախմբուած է նաեւ հարիւրամեակ մը եւ ամուսնութեան յիսնամեակ մը:

Հայ Տուն այցելած են պատկառազդու անձնաւորութիւններ, Վազգէն Ա. – երկու անգամ, – Կարդինալ Աղաճանեան, Արամ Խաչատրեան, Գարեգին Ա. – երկու անգամ, – Արմին Վեկնէր, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Արցախի վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեան եւ շատ ուրիշներ...

Յիսուն տարիներ վերջ հարկ է հարց տալ, արդեօք Հայ Տունը հիմնողներուն նպատակը իրագործուեցա՞ւ թէ ո՞չ:

Անկասկած պատասխանը ԱՅՈ է:

Հայ Տան դռները միշտ բաց եղած են բոլոր միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու առջեւ, ունենալով մէկ նշանաբան՝ հայապահպանում: Հաւասարապէս գործունէութիւններ ունեցած են Հայ Տան վարչութիւնն ու Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը, Մշակութային Միութիւնն ու Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Հ. Մ. Ը. Միութիւնը եւ մարզական ու ընկերային հաւաքներով եւ այս բոլորի ձեռնարկներուն համար հայ գաղութը մասնակցած է, եւ կը մասնակցի իր ներկայութեամբ եւ օժանդակութեամբ, առանց խտրութեան, առանց գաղափարական եւ յարանուանական տարբերութիւններու: Այս Տիկին Սրապեան թուեց այս վերջին չորս տարուան ընթացքի եղածները, բանախօսութիւններ, պատմական յիշատակութիւններ, գրքերու ներկայացումներ, գեղարուեստական, ուսուցողական, զբօսեցուցիչ – երիտասարդներու կազմակերպութեամբ – ձեռնարկներ եւ ճաշեր տարբեր առիթներով:

2000-ի Դեկտեմբեր 7-ին Հայ Տունը ստացաւ արժանաւորութեան գիր Միլանոյի քաղաքապետարանէն, մշակութային իր գործունէութեան համար:

Պր. Ճորճօ Պէքարէմիրեան ներկայացուց այս շրջանի հաշուետուութիւնը, շնորհիւ կարգ մը անդամներու առատաձեռն նուիրատուութիւններուն, Հայ Տունը միշտ դրականօրէն կը փակէ ամէն տարեվերջին իր նիւթական հաշուեկշիռը:

Ընդհանուր ժողովի նախագահ եւ քարտուղարի նշանակումէն վերջ սկսաւ ընտրական գործընթացը: Անցնող Վարչութեան անդամները վերընտրուեցան շատ փոքր փոփոխութեամբ: Նոր վարչական կազմը 2002-2006 գործաշրջանի համար կը ներկայանայ հետեւեալ ձեւով.

Արմինէ Սրապեան (Ատենապետ), Կրէկորիօ Շէխիքեան (Ատենադպիր), Ճորճօ Պէքարէմիրեան (Գանձապահ), Լուսի Պալեան (Փոխ-գանձապահ), Նուշշա Մալոյեան, Մարինա Բամպակեան, Յովիկ Մոսառեսեան (Խորհրդականներ), Աննա-Մարիա Քիւչիւկեան, Հերմինէ Աւագեան (Օժանդակ խորհրդականներ):

Բարի աշխատանք բոլոր անոնց, որոնք անշահախնդրօրէն կ'աշխատին Հայ Տան բարգաւաճման եւ գոյատեւման համար:

Կ. Խ.

PRIX BAYEUX

Հոկտեմբեր 12-ին կատարուած է պատերազմական թղթակիցներու Պայէօ 9-րդ մրցանակի պարգեւաբաշխումը: Գրաւոր մամուլի Բ. մրցանակը ստացած է Լիպէրասիոն, Ժան Քէհեայեանի «En juillet 1915, le génocide a vidé l'Anatolie de ses Arméniens» յօդուածաշարքին համար (2001 Յուլիս), Ժան Մարէն դատակազմի յատուկ մրցանակ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչին կազմակերպած ամառնային արձակուրդներն ու կեցութիւնները այս տարի եւս ի մի բերին 200 երախայ եւ պատանի Ֆրանսայի բոլոր շրջաններէն: Մարզանքը, երգը, պարը եւ զանազան աշխատանքները այս երախաներուն մէջ զարգացուցին ստեղծագործ ոգին, իրենց հայ ինքնութիւնը, ինչպէս նաեւ յարգանքի եւ պարտականութեան գիտակցութիւնը՝ նախապայման ընկերային կեանքի:

Երիտասարդութեան ուղղուած մշակութային եւ կրթական գործունէութեան մէկ երեսը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պէյլֆոնթէնի կայանն է: Ամէն տարի երիտասարդներ նիւթական մասնակի կամ լրիւ օգնութիւն կը ստանան: 24 երախայ Օգոստոսին: Այսպէս, Սերպիոյ հայ գաղութէն կրկին հինգ երախայ Ֆրանսա եկան, կայան երթալէ առաջ եւ վերադարձին խաչուհիներու տուները մնացին:

2002-ը Պէյլֆոնթէնի տարին հանդիսացաւ: Փարիզեան, Կեդր. Ֆրանսայի եւ Հարաւի շրջաններուն մէջ կազմակերպուած ձեռնարկներէն եւ նուիրատուութիւններէն հաւաքուեցաւ 27.810 Եւրօ որ պիտի ծառայէ կայանը նորոգելու: Առաւել Պէյլֆոնթէնի Յուլիսի եւ Օգոստոսի դաշտահանդէսներուն գոյացաւ 4.430 Եւրօ եւ 785 Եւրօ:

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որոնք իրենց առատաձեռնութեամբ եւ վստահութեամբ կը քաջալերեն Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը շարունակելու իր աշխատանքը եւ պահելու արձակուրդի իր գեղեցիկ կայանը:

Հազարաւոր երախաներ, սերունդներ տողանցեցին կարօտագին յիշատակներ կուտակելով եւ անքակտելի կապեր հիւսելով:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍԵԴԱ ԹԱՀԱՆ

Սեդա Թահան իր որմնանկարները ([illegible]) կը ցուցադրէ Նոյեմբեր 7-էն 25 Եան'ց գլէօպ (5, Ավինիւ Ռէյ, Փարիզ, 14-րդ) ամէն օր ժամը 10-էն 16 բացի Կիրակիէն:

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Աստիկ այնչափ ստիպեց, որ Լեւոն հաւանեցաւ երթալ ուրիշ մէկ քանի անձեր ալ համոզել, որպէսզի իրենց համար ալ վկայաթուղթ առնուի:

Մեր բախտախնդիրը անոնցմէ ալ կանխիկ գանձումներ ըրաւ եւ այս կերպով բաւական խոշորկեկ գումար մը ձեռք ձըգեց:

Ալ անկէ ետքը գեղխութեան եւ չուայտութեան կեանք մը վարել սկսաւ մէկ քանի անձերու հետ, որոնց ծանօթացած էր տարագրութեան մէջ:

Չորս-հինգ օր ետքը, օր մը, փողոցին մէջ հանդիպեցաւ Միրիճան էֆէնտիին:

– Ի՞նչ եղաւ մեր գործը, – հարցուց աֆիոն գարահիսարցին:

– Ամէն բան կարգին է:

– Վալին տեսա՞ր:

– Հիմա քովէն կուգամ կոր:

– Մեր գործին համա՞ր գացած էիր:

– Բնականաբար:

– Է՛յ, ի՞նչ ըսաւ:

– Դժբախտաբար չափազանց զբաղած էր, «երկու օր ետքը եկուր, գործը լմընցընենք» ըսաւ, ի՛նչ ընեմ, չէի կրնար պնդել:

– Այնպէս է, – պատասխանեց Միրիճան:

– Չէի կրնար իր ճիտը փաթթուիլ եւ ըսել, որ անմիջապէս վկայաթուղթերը տայ:

– Անշուշտ:

– Իրա՛ւ, իրարու հետ մտերիմ բարեկամներ ենք, բայց վերջապէս ինք վալի մըն է, իսկ ես պարզ տարագիր մըն եմ:

– Թո՛ղ երկու օր ետքը ըլլայ, բաւ է, որ խօսք տուած է:

– Մնաք բարով, Միրիճան էֆէնտի:

– Երթաք բարով, շնորհակալ եմ ձեր ազնուութենէն: Երկու օր ետքը ո՞ւր կրնամ տեսնել ձեզ:

– Միշտ միեւնոյն տեղը, իրիկուան դէմ եկէք, վկայաթուղթերը կը յանձնեմ:

Եւ Աստիկ հեռացաւ՝ քթին տակէն խնդալով:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Պէտք է հնարք մը գտնեմ եւ միանգամ ընդմիշտ ազատիմ այս չարչարանքներէս ու վերադառնամ Պոլիս փառք ու պատիւով»:

Այսպէս մտածեց Աստիկ անկողնէն ելլելով:

Եւ սիկառէթ մը վառեց ու երկար մըտածեց:

Փրկութեան միակ միջոց մը կար, այն էր՝ փայլուն ծառայութիւն մը մատուցանել կառավարութեան, ծառայութիւն մը, որ իր հաւատարմութեան ապացոյցը ըլլար:

Աստիկ հետզհետէ մէկ քանի սիկառէթ վառեց եւ ի վերջոյ գոհ դէմքով մը հագուեցաւ եւ դուրս ելաւ:

Իր ծրագիրը կազմած էր:

Շիտակ ուղղուեցաւ գինետուն, ուր վստահ էր, թէ Լեւոն պէյը պիտի գըտնէր:

Արդարեւ, այս վերջինը նստած էր իր սովորական տեղը:

– Բարեւ, ըսաւ Աստիկ, – քեզի հետ կարեւոր խնդրի մը մասին կ'ուզեմ խօսիլ:

– Խօսէ՛, տեսնանք:

– Շատ լուրջ բան է ըսելիքս:

– Ուրեմն ես ալ լրջօրէն մտիկ կ'ընեմ:

– Կարեւոր ծրագիր մը յղացայ, զոր կ'ուզեմ գործադրել:

– Ի՞նչ ծրագիր:

– Ծրագիրս չեմ կրնար յայտնել առայժմ:

– Գոնէ ըսէ՛, թէ ինչ բանի վրայ է:

– Այս ծրագիրս եթէ կարենանք գործադրել, ո՛չ միայն Թուրքերէն մեր վրէժը լուծած կ'ըլլանք, այլ թերեւս տարագիրներն ալ իրենց տեղերը կը վերադառնան:

– Ի՛նչ կ'ըսես:

– Շատ լրջօրէն կը խօսիմ:

– Ի՞նչ պէտք է այդ ծրագիրը յաջողցընելու համար... առատ դրա՞մ:

– Կը խնդրեմ գործը կատակի մի' տանիր:

– Այդ տեսակ հսկայական ծրագիրներու յաջողութեան համար միշտ դրամ պէտք է:

– Իմ ծրագիրս առանց դրամի կարելի է յաջողցնել... միայն մարդ պէտք է:

– Որչա՞փ մարդ:

– Տասը հոգի բաւական է... միայն թէ շնորհքով մարդ:

– Ի՞նչ կը հասկնաս շնորհքով մարդ ըսելով:

– Այսինքն յանդուգն, գաղտնապահ, քաջ ու ազգասէր մարդիկ... ճշմարիտ յեղափոխականներ, ազգասէրներ:

– Հիմա խնդիրը դժուարացաւ:

(Շար. 328)

15e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 15րդ ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

JIRAIR AVEDISSIAN

Deux pièces
- L'ILE DE DIXON
- UNE FOIS LA NUIT

ԺԻՐԱՅՐ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

Երկու թատերկներ

ԴԻՔՍՈՆ ԿՂԶԻՆ

(գրուած՝ 1969–70 թ.)

Մէկ գործողութեամբ

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԳԻՇԵՐԸ

(գրուած՝ 1970–71 թ.)

Մէկ գործողութեամբ

Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 16–ին
Dimanche 17 Novembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

Հ. Մ. Ը. Մ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանսի 27–րդ ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 18·30ին:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը՝ 19·30–ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

Հանդիպումներու ծիրին մէջ

կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Գ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝

ՔԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զըրբաշեան» սրահին մէջ
339, Աւրնիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկահաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատոր գլուխ:

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4–է 14 տարեկան աշակերտ – աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9–էն 12·30:

Վերարացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6–ին:

CATHEDRALE SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
327, Boulevard Michelet —
13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec

SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître JEAN TER-MERGUERIAN

SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE THEATRALE

organisée par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section D. Sérengulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30
à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux
NAREK DOURIAN
présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :
— **Mme Minassian : 01 40 95 81 33**
— **Mme Papazian : 01 46 42 90 68**

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11:

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը:

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար:

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել․ Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3:

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26-27
SAMEDI - DIMANCHE
26-27 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.544 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20.544

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՒ

ՀՈԿՏ. 25-Ի ԱՌԱՒՕՏԸ ՄԷԿ ԿԻՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԵՒ ՄԻՇՏ 700 ՊԱՏԱՆԴ

Հոկտ. 25, Ուրբաթ առաւօտ, Մոսկուայի Թատրոնին մէջ կը մնային 700 պատանդներ, ազատ արձակուած էին իննը Ռուսեր, առողջական պատճառներով, նախորդ օրը չէչէն ահաբեկիչները սպաննած էին 20_ամեայ կին մը, որ փորձած էր խոյս տալ Թատրոնէն:

Ցոյց կար որ, օրուան երկրորդին ազատ պիտի արձակուէին 75 հոգի, բոլորն ալ օտար, այդ նպատակով Թատրոն մտած էին Կարմիր Խաչի երեք պաշտօնեաներ: Եթէ ամէն կողմէ կը դատապարտուի այս արարքը, միաժամանակ կը դատապարտուի Ռուսաստանը իր ընթացքին համար, տարիներէ ի վեր, գործած ջարդին եւ որեւէ լուծումի յանգած չըլլալուն: Երեք տարի է ռուսական ուժերը կը ջարդեն, կը թալանեն, կը բռնաբարեն, կը չարչարեն եւ անպատիժ կը մնան, մինչ չէչէն անկախապաշտները կը շարունակեն դիմադրել:

1999 Հոկտեմբերին էր, որ կը վերսկսէր Չէչէնիոյ Բ. պատերազմը եւ հակառակ Պուտինի հաւաստիքներուն, որեւէ լուծումի չէր յանգեր: Սոֆի Շիհապ, որ մասնագէտ է կովկասեան շրջանին, կը գրէ «Մոնտ»ի մէջ (Հոկտեմբեր 25) որ այդ թուականէն ի վեր Չէչէնները խուսափած էին ահաբեկչական փորձութենէն, եթէ նոյնիսկ Ռուսերը իրենց կը վերագրէին Ռուսաստան պատահած կարգ մը ոճրափորձեր, բայց, չէին կրցած փաստել: Կը թուի որ Մոսկուայի արարքը խզումն է Չէչէններու այդ ընթացքին: Այս ձեւով, այսինքն իրենց պատերազմը Մոսկուա փոխադրելով, Չէչէնները յաջողեցան նաեւ ուշադրութիւնը գրաւել արեւմտեան ղեկավարներուն, որոնց եղած կոչերը Ասլան Մասխադովի կողմէ, որպէսզի նպաստեն Մոսկուային հետ բանակցութիւններուն, անպատասխան մնացած էին եւ Չէչէնիոյ անկախապաշտ նախագահը ամրապնդած էր իր զինակցութիւնը չէչէն դիմադրութեան խմբական թեւին հետ: Այդ թեւը Շամիլ Բասայեւի ղեկավարութեան տակ կ'արտայայտուի համացանցով: Կայքը կը վարէ Մովլադի Ուդուգով, Քաթար ապաստանած, որ 1997_ին ընտրապայքար տարած էր Չէչէնիոյ նախագահութեան համար եւ որու ֆինանսաւորումը ապահոված էր ռուս ծանօթ գործարարը՝ Բորիս Բերեզովսկի: Դեռ վերջերս, Մասխադով հարցազրոյցի մը ընթացքին, հրապարակուած Զակայեւի (Չէչէնիոյ Մշակոյթի նախարար) կայքին վրայ դըրական պատասխան տուած էր կարգ մը ռուս մտաւորականներու նախաձեռնութեանց, որոնք հանդիպում ունեցած էին Զակայեւի հետ: Ամառը հանդիպում տեղի ունեցած էր Լիխթընշթայն ամերիկացի Պրզեզինսկիի ներկայութեան: Հանդիպման ետին կայ միշտ Բերեզովսկիի շուքը, որ որոշ դեր կ'ուզէ խաղալ ֆինանսաւորելով Ռուսաստանի դրամագուրկ ընդդիմութիւնը եւ իր կարգ մը չէչէն «բարեկամները» ինչպէս Զակայեւ: Կրեմլին յայտարարած էր թէ որեւէ կապ չունի այդ շփումներուն հետ: Ծնշումներ կային միշտ ի նպաստ բանակցութիւններու, բայց, Մոսկուայի Թատրոնին գրաւումը ամէն ինչ տակնուվրայ ըրաւ, նաեւ Պուտինի խորհրդականին (նախկին պետ ռուսական գաղտնի սպասարկութիւններու) Եւգենի Պրիմակովի «բնականոնացման» հեռանկարի մասին տուած հաւաստիքները:

Այս մթնոլորտին մէջ, Պուտին կը վայելէր արեւմտեան պետութեանց բարեացակամութիւնը եւ Պուշ յայտնած էր նաեւ թէ ամբողջական վստահութիւն ունի Ռուսաստանի նախագահին հանդէպ:

Հոկտեմբեր 24_ին, Պուտին, որ յետաձգած էր իր մեկնումը արտասահման, խօսք կ'առնէր եւ չէր վարաներ ըսելու որ Թատրոնին գրաւումը «ծրագրուած էր ահաբեկչական օտար կեդրոններու մէջ» եւ կը հրաւիրէր յատուկ սպասարկութիւնները որ պատրաստեն պատանդներու ազատ արձակումը առաւելագոյն չափով երաշխաւորելով անոնց ապահովութիւնը: Չէչէն գոմանտոյին պահանջը միշտ նոյնն է՝ ռուսական զօրքերու քաշուիլը Չէչէնիայէն: Խումբին անունով, սեւ չատր մը կրող կին մը յայտարարած է Քաթարի Ալ – Ճազիրա կայանէն. – «Պայքարն ընտրեցինք վերագտնելու համար չէչէն ժողովուրդին ազատութիւնը եւ կարեւոր չէ թէ ո'ւր պիտի մեռնինք»:

Հոկտեմբեր 24_ին, գեղօրայք եւ ուտեստեղէն բաշխուած է պատանդներուն: Ըստ Ռուսաստանի գաղտնի սպասարկութեանց (էՖ – էՍ – Պէ, նախկին ՔԱ – Կէ – Պէ) Չէչէններու խումբը կը բաղկանայ 25 կիներէն եւ 25 այրերէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ

Ընդառաջելով ռուսական հեռատեսիլի Թէ – Պէ – Սէ կայանին դիմումին, Հայաստանի վարչապետ՝ Անդրանիկ Մարգարեան ըսած է. – «Որեւէ արդարացում չկայ եւ չի կարող լինել նրանց համար, ովքեր համարձակուել են իրականացնել այդ գործողութիւնը, վտանգելով միանգամայն անմեղ մարդկանց կեանքը»: Վարչապետը դեռ աւելցուցած է. – «Դատապարտելով ցանկացած ձեւի ահաբեկչութիւնը, ուզում եմ ընդգծել այդ չարիքի դէմ պայքարում բոլոր ուժերի համախմբման կարեւորութիւնը: Այսօր՝ Հայաստանի Ազգային Ժողովի շէնքում 1999 թ. Հոկտեմբերի 27-ին կատարուած ողբերգական իրադարձութեան 3րդ տարուայ շեմին, ես, որ այն ժամանակ նոյնպէս եղել եմ պատանդի վիճակում, խորապէս ցաւում եմ ահաբեկիչների ձեռքում յայտնուած մարդկանց համար: Ուզում եմ յուսալ, որ բոլոր պատանդները ազատ կ'արձակուեն, ամէն ինչ կ'աւարտուի առանց զոհերի, եւ ահաբեկիչները կը ստանան իրենց արժանի պատիժը»:

Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոս ալ իր զօրակցութիւնը արտայայտած է Աղեքսիս Բ. Պատրիարքին եւ Հա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 24/25)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՀԱՐԱԶԱՏՆԵՐՈՒՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Հոկտ. 27–ի ոճիրին Գ. տարելիցին առթիւ Լրագրողներու տան մէջ հաւաքուած են զոհերուն հարազատները: Անոնք շեշտած են թէ անցած երեք տարին բազմապատկած եւ խորացուցած է իրենց վիշտը, մինչ դատը աւարտած չէ: Հարազատները ցաւ յայտնած են դատին ձգձգումին համար, ապա հրապարակած յայտարարութիւն մը: Հոն յատկապէս ըսուած է. «Պահանջում ենք իշխանութիւններից, մտաւորականներից եւ հայ ժողովրդից՝ սատար լինել մեզ, տէր կանգնել Հոկտ. 27–ի դատավարութեանը, անհանդուրժողականութիւն ցուցաբերել մարդասպանների, կազմակերպիչների եւ հովանաւորների նկատմամբ, պահանջել արդար դատավճիռ՝ մահապատիժի կիրառմամբ»:

Մ. ՊՈՃՈԼԵԱՆԻ ԴԱՏԸ ՍԿՍԱԾ

Հոկտ. 24–ին սկսած է Մուրատ Պոճոլեանի դատը. ան կը մեղադրուի ի նպաստ Թուրքիոյ լրտեսութիւն կատարած ըլլալով: Ենթական ծնած է 1949–ին Սեբաստիա, պատանութեան տարիներուն Հայաստան հաստատուած: Եղած է նախագահ Լ. Տէր–Պետրոսեանի թարգմանը, Թուրք քաղաքական դէմքերու, կամ լրագրողներու հետ հանդիպումներուն:

Մ. Պոճոլեանի մեղադրականը կը յայտնէ թէ 1998–ին ան սկսած է Թրքական հետախուզական ծառայութեան սպասարկել, տեղեկութիւններ փոխանցելով զէնքերու, զօրքի, ջրամբարներու, հայեւռուս, հայեւլոյն յարաբերութիւններու, նաեւ քրտական բանուորական կուսակցութեան (ՓՔՔ) ներկայացուցիչներու Հայաստան գտնուելուն մասին: Ըսուած է թէ Թուրքերը վճարած են այս ծառայութեան փոխարէն: Մեղադրականէն ետք պատասխանելով առեանին, Մ. Պոճոլեան ըսած է թէ յանցաւոր չի նկատեր ինքզինք:

Դատը յետաձգուած է Հոկտ. 30–ին. մինչ այդ պիտի ապահովուի երկու քիւրտ վկայի մասնակցութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՍԵՒԾՈՎԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Հոկտ. 24–ին պատուիրակութեամբ մը մեկնած է Ալպանիա, մասնակցելու յաջորդ օրը բացուող Սեւծովեան տնտեսական գործակցութեան երկիրներու Արտաքին գործերու նախարարներու 7–րդ հանդիպումին: Հանդիպումը կարեւոր է անով որ Նոյեմբեր 1էն կազմակերպութեան նախագահելու պարտականութիւնը Ալպանիայէն կ'անցնի Հայաստանի, վեց ամսուան համար:

ՎԻՐԱՒՈՐ ԼՐԱԳՐՈՂԸ Կ'ԱՊԱՔԻՆԻ

Լրագրող Մ. Գրիգորեան որ Հոկտ. 22–ին ձեռնառումբով մը վիրաւորուած էր, ապաքինումի ընթացքի մէջ կը կը գըտնուի: Բժիշկները յայտնած են թէ վիրահատութեան հարկ չկայ եւ եթէ անակնկալ բարդութիւններ չպատահին, շուրջ տասը օրէն տուն կը վերադառնայ: Ինք, Մ. Գրիգորեան խնդրած է որ իրեն պատահածը չքաղաքականացուի, շեշտելով որ ինք միայն վերլուծող է եւ չի պատկանիր քաղաքականութեան:

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆԻ ՍՈՒՐԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ ԺԱՆ-ՓԻԷՌ ՄԱՀԷԻՆ

Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, գործակիցներու, բարեկամներու, աշակերտներու եւ համակիրներու բազմութեան մը ներկայութեան, Հոկտ. 24_ի երեկոյեան հանդիսաւոր արարողութեամբ մը ակադեմականի սուրը յանձնուեցաւ փրոֆէսէօր Ժան – Փիէռ Մահէի: Ցաջորդաբար խօսք առնող աշակերտներ – Փաթրիսիա Պուասոն, Իոննա Ռափթի_, գործակիցներ – ԱՄՆ_էն փրոֆէսէօր Ճ. Ռասլինսըն, Պէրնար Ութրէն եւ Մաաք Ֆիլոնէնքօ – Ժ. Փիէռ Մահէի ուսուցիչի, գիտնականի անձնաւորութեան մէջ շեշտեցին բծախնդիր պրպտողը, յամառ աշխատողը, հետաքրքրութեան բազմաթիւ մարզերու տէր հետազօտողը որ Երեւանի ու Թիֆլիսի երկարամեայ պրպտումներով նկատելի վաստակի տիրացած էր վրացագիտութեան ու հայագիտութեան ոլորտներուն մէջ: Ասոր կենդանի մէկ վկայութիւնն էր արդէն Երեւանի Մատենադարանին տնօրէն Սէն Արեւշատեանի ու Թիֆլիսի ձեռագիրներու հիմնարկին տնօրէն Զ. Ալեքսիձէի ներկայութիւնը սրահին մէջ:

Ցանձնումի արարողութեան պատուոյ կոմիտէին նախագահ Մ. Ֆիլոնէնքոյի ելոյթէն ետք ջութակահար Սեդրակ Գուլաքսըզեան նուագեց հայկական մեղեդիներու – Անտունի, Կաքաւիկ, Տըլէ եաման, Հօյ Նազան – փունջ մը:

Սուրին յանձնումը կատարեց Մ. Ֆիլոնէնքօ, մաղթելով որ կովկասեան այդ սուրը գիտնականը գործածէ գիտութեան խորհուրդներ միայն բանալու համար: Անմիջապէս յետոյ բեմ բարձրացաւ վրացական բազմաձայն երգերու խումբ մը, երգելու համար «շատ տարիներ»ու մաղթանք մը:

Ժան – Փիէռ Մահէ շնորհակալութեան ելոյթին սկսաւ իր հետաքրքրութիւններու մարզին՝ Կովկասի ներկայի ծանօթ կացութեան մասին մտահոգութիւն արտայայտելով, ապա շեշտելով գիտնականի մը համար այդ նոյն շրջանին ներկայացուցած մեծ հետաքրքրութիւնը: Ապա շնորհակալութեան խօսք արտասանեց հանդիսութիւնը կազմակերպողներուն, ելոյթ ունեցող աշակերտ ու գործակիցներուն:

«Académie des Inscriptions et Belles-Lettres» իր ընտրութեան ու սուրի յանձնումին առթիւ շնորհաւորական եւ օրհնութեան յատուկ գիր մը ուղարկած էր Գարեգին Բ. կաթողիկոսը, իսկ նախագահ Ռ. Քոչարեան, Ժ. – Փ. Մահէն պարգեւատրած էր Մովսէս Խորենացի շքանշանով: Թիֆլիսէն ալ ուղարկուած էր յատկապէս պատրաստուած մագաղաթ մը:

Հանդիսութիւնը աւարտեցաւ Մկրտիչ Մկրտիչեանի երգած Հոռովելով եւ Կըռունկով: Ցետոյ ներկաները հրաւիրուեցան տեսչարանի սրահներուն մէջ պատրաստուած պատուասիրութեան մը, որուն ընթացքին նաեւ մասնակիցները շնորհաւորեցին օրուան մեծարեալը:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրօնիկագիր ԵՒՍԵԲԷՈՍ

Արզական իր համբաւը կը պարտի գըլխաւորաբար իր վանքին, կոչուած ԱՐՁԱԿԱՆԻ ՎԱՆՔ, որ գիւղի կեդրոնէն երեք հազարամեթր հիւսիս արեւելք կը գտնուի եւ դժուարամատչելի է։

Անցեալին կոչուած է նաեւ ՆԵՂՈՍԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ, մօտակայ բլուրին անունով։ Բաղկացած է գմբէթաւոր տաճարէ եւ սիւնազարդ գաւիթէ մը որ նըրբաքանդակ, հրաշալի դուռ մը ունի հարաւէն։ Դուռին վրայ կայ 1271 թուականով արձանագրութիւն, որ Ալիշան կարդացած է այսպէս.

— «ՅՈՒՍՈՎՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՄԻԱԲԱՆԵՑԱ ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻՍ ԵՒ ԵՏՈՒ Ծ ... ԳԻՆՆ _ ՍՈՔԱ ՇՆՈՐՀԵՑԻՆ Ի ԱՒՐ ԺԱՄ ԻՆՁ ԳՈՐԳ ... ԹՎ. ՉԻ (1271)։

Եկեղեցիի շրջափակին կայ ուրիշ արձանագրութիւն մըն ալ որ կ'ըսէ.

— «ԿԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՍՈՒՐԲ ԵՒ ԱՐԺԱՆԱՒՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻ ԿԱՆԿՆԵՑԻ։

Այս չքնաղ վանքը, մի քիչ անտեսուած, իր կառոյցով շատ կը յիշեցնէ Ամաղուի ՆՈՐԱՎԱՆՔԸ։

Յայտնի չեն ճարտարապետն ու մեկենասը. ոմանք կը համարին որ շինած ըլլայ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ոմն կրօնաւոր եւ նորոգուած ՆԵՂՈՍ վարդապետի ձեռքով 1451_ին։

ԸՆԴՄԻՋՈՒՄ Բ.

«Օրերս լրացաւ բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆէսօր, Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտական Ազգային Ակադեմիայի լեզուի ինստիտուտի թեմատիկ խմբի ղեկավար, Հայաստանի Հանրապետութեան պետական մրցանակի դափնեկիր, լեզուաբանական եօթը մենագրութիւնների, բազմաթիւ գիտական յօդուածների հեղինակ, հանրածանօթ «Մեր լեզուն, մեր խօսքը» հեռուստահաղորդաշարի հեղինակ Ա. Ա.ի ծննդեան Բ_ամեակը» (Կարդացուած ԱԶԳ լրագրի մէջ)։

Պարոն հանճարեղ լրագրող յօդուածագիր. ինչո՞ւ կօշիկին թիւը, կնոջ եւ զաւակներուն անունը, ալրած փողոցը եւ դրացիները չես յիշած...։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԿՐԱՖԻԹԻ

— Ես արեւ _ դու լուսին _ արի դառնանք ամուսին։

— Այ տղայ, սիրուն տղայ _ Աղջիկների հետ մի փռա։

Աղջիկների մանիքիւրը _ Քեզ կը տանի բանտի դուռը։

— Ճաշարանի պատի տակ _ Գրում եմ քեզ յիշատակ
Էլ բան չունեմ գրելու _ Գնում եմ պորչ ուտելու։

— Սէրը յուշ է _ Սէրը փուշ է
Ով սէր չունի _ նա ապուշ է...

ԿԱՄՕ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Ոչ միայն հայրենակից, այլ մօրս կողմէ նաեւ ազգական։ Զինք առաջին անգամ տեսած եմ Հալէպի մէջ, շուրջ ութ տարի առաջ, որպէս բժիշկ, ոչ որպէս օրուան Հայաստանի նախագահի եղբայր, այլ պարզ անձ մը, հայ մշակոյթի նըւիրուած, արտասանութեան հիանալի վարպետ մը որ Ապրիլեան տօնակատարութիւններուն առիթով իր թաւ, զգայուն արտասանութեամբ, դղրդեց բոլոր ներկաները, դիւթեց Ս. Աստուածածին եկեղեցիին բոլոր հաւատացեալները։

Այնուհետեւ ամէն Հայաստան գալուս կը հանդիպիմ իրեն. միշտ զբաղած է բայց, ծայր աստիճան յարգալիր. ժամանակ կը գտնէ զիս ընդունելու. կառք ալ կը ղրկէ եթէ միջոց չունենամ։ Հիմա Հայաստանի Գարակէօզեան Հիմնարկի Տնօրէնն է, ոգին է, ամէն ինչն է։ Եթէ շրջաններ չէ գացած նոր մասնաճիւղերուն այցելութեան, միշտ հոն է, վերը, Քանաքեռի իր ատամնաբուժական կեդրոնին մէջ. կը հսկէ, կը հետեւի, կը կազմակերպէ, կը ծրագրէ թէ ինչպէս կատարելագործէ, միջազգային չափանիշները գոհացնէ եւ բան մըն ալ աւելի։

Կամօ մեծ հոգի ունի. երբ հազարաւոր չքաւոր մանուկներ կու գան ձրի խընամուելու իր կեդրոնին մէջ (գիտենք թէ ինչ սուղ է ակռայի խնամքը) կը հարցաքննէ ծնողները. կ'իմանայ թէ փոքրերէն շատերը յատկութիւններ ունին բայց փողոցներն են. ենթակառոյց չունին։ 1993_ին ձմեռը սաստիկ էր, տուները առանց ջերմութեան։ Կամօ հրաշալի ծըրագիր մը կը յղանայ. թաղին մանուկները տաք սրահի մէջ խմբել եւ ձեռային աշխատանքի վարժութիւններ աւանդել մասնագէտ, մանկավարժ արուեստագէտներու ձեռքով։

Այս ձեռնարկը ընդլայնուած է այսօր. կ'ընդգրկէ ձեռագործի, փայտարուեստի նկարչութեան խմբակներ աշակերտութեան որոնց թիւը 250_ը անցած է արդէն. անոնց գործերը ցուցադրուած հիւսիսային, հարաւային Ամերիկաներ եւ Միջին _Արեւելք։

Գիշեր մը ընթրիքի հրաւիրեց իր տունը կնոջ եւ աղջկան ծանօթանալու. Նախագահի եղբայր, կը կարծէի առ նուազն առանձնատուն ունենայ, պարտէզով, պարսպապատ, պահապան չունով եւ ինչու չէ նաեւ զինեալ հսկիչով...։ Հաճելիօրէն «յուսախաբ» մնացի սովորական երեւանեան շէնքի մը բնակարանը մըտնելով, մէկ սենեակով յարկաբաժին մը. երկրորդ սենեակը նոր միայն կրցեր էր ձեռք ձգել, անցքով մը միացնելով առաջինին։ Կամօ իսկական հաւատացեալ նուիրեալ մըն է իր հողին, իր ժողովուրդին, անոր կարիքներուն։ Քաղաքականութիւնը չեմ կարծեր որ զինք հետաքրքրէ_ իշխանութիւնները իրեն տնօրէնութեան ներքեւ գտնուող հիմնարկին դիւրութիւններ չեն տուած. իր փափաքն է որ նեղութիւն չտան. իրեն նման նուիրեալ անձ մը պէտք չէ «պիւրոգրաթիք» հարցերով ժամավաճառութիւն ընէ։ Նոյնիսկ Հիմնարկին շէնքը սեփականութիւն չէ. վարձքով կեցած է հոն։

— Ի՞նչ կրնաք ըսել Գարակէօզեան Հիմնարկի Մանկական Ատամնաբուժարանի մասին։

— 1992 Հոկտեմբերին պաշտօնապէս կը գրանցուի եւ ինծի կը յանձնուի տնօրէնութիւնը։ 1993_ին կը բացուի ՆՈՐՔԻ այս կեդրոնը։ 1995_ին Գիւմրիի, յաջորդ տարին Գորիսի եւ Ստեփանակերտի, 1998_ին Երեւանի Սեբաստիա եւ 2000_ին Վանաձորի կեդրոնները։

— Մինչեւ հիմա 88.000 երախաներ ատամնաբուժական ձրի խնամք ստացած են եւ 2000_էն սկսած տարեկան 18 _ 20.000 նորեր կը դիմեն բուժման։

— Կազմակերպած ենք նաեւ վերապատրաստման դասընթացքներ մասնագէտներու միջամտութեամբ. դասախօսութիւններ։

Բարի երթ սիրելի Կամօ. հոգիիդ պէս մաքուր մնան հիմնարկներդ եւ հոն նըւիրուած աշխատողները։ Դուն յոյս կը ներշնչես ամէնուն. ցոյց կուտաս որ նոյնիսկ ներկայ պայմաններուն մէջ կարելի է ԼԱՒ ԳՈՐԾ կատարել Հայաստանի մէջ. բաւ է մէկը գիտակից հաւատքով տոգորուած ըլլայ։

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Միջազգային մրցանիշ կրնան կոտրել։ Հարցին ծանօթ անձ մը վստահեցուց թէ Հայաստանի մէջ գրանցուած ազգային եւ միջազգային բարեգործական ընկերակցութիւններու թիւը 2.000_ը կը գլէ կ'անցնի։

Անոնցմէ շատ _ շատերը հասցէ են միայն եւ նպաստ ստանալու ճարպիկ միջոց։ Կան միջազգային կազմակերպութիւններ եւ պետութիւններ պիւտճէ սահմանած են Հայաստանի համար որոնցմէ միայն իրենցմէ ղրկուած կամ նշանակուած անձը կ'օգտուի։ Անոնց սոէպ կարելի է հանդիպիլ մեծ պանդոկներու հիւրասրահներուն եւ երեւելի ճաշարաններու ըմպարաններուն մէջ։

Ընդհանրապէս հազիւ մի քանի բառ խօսող Ամերիկահայեր են, որոնց հայ ըլլալը շփոթութիւն կը ստեղծէ, կարծել տալով որ հայկական հաստատութեան մը ներկայացուցիչը ըլլան Հայաստանի մէջ։ Ազգային գետնի վրայ երբեմն օգուտ կը քաղեն քիչ մը հայերէնին զօրացնելով, իսկ ամուրիներն ու ամուսնալուծուածները շատ դիւրաւ գրաւիչ կը գտնեն Հայաստանի սիրուն աղջիկները։

Ես այցելեցի հայկական ամենակարեւոր բարեգործական հաստատութիւններէն մին ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԵՒ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԸ, որ ամերիկահայ ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԻ կառոյցին մէջ կը մտնէ։

Կարէն Յարութիւնեան հոգեբան մըն է, այդ ծրագրին ղեկավարը։ Հրաշալի երիտասարդ մըն է, ամբողջութեամբ նըւիրուած իր գործին, որուն հանդէպ մեծ հաւատք կը տածէ եւ ծրագիրներ կը մշակէ։

Կեդրոնը կը գտնուի քաղաքի գաղինոներէն եւ սրճարանային աղմուկներէն հեռու, Կարապետ Ուլնեցի փողոցի 64_րդ թիւին վրայ։ Մաքրութիւն բուրող, արդիական, օժտուած իր նպատակին ծառայող բոլոր միջոցներով, քաղաքակիրթ ազգի մը վայել բոլոր տուեալներով հաստատութիւն մը ուր կը հիւրասիրուին երեքէն տասնութ տարեկան երախաներ, մուրացիկ, թափառաշրջիկ, անտէր-անպաստան, կ'ուսումնասիրուին պատճառները, կը կազմուի տօսիէ մը, կ'ուսումնասիրուի ապագայ կեանքի կողմնորոշումը։

Կեդրոնին յանձնուող երախաներուն 80 տոկոսը ոստիկանութեան ճամբով հոն կը հասնին մնացեալ 20_ը այլ միջնորդութիւններով։

Հոն կը գործեն բժշկական, հոգեբանական, ընկերային, կրթական, համակարգչային ծառայութիւններ։

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԸ ծնունդ առած է երկրաշարժի առիթով, որպէս Միացեալ _ Նահանգներու Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի նախաձեռնութիւն եւ մինչեւ այսօր կը շարունակէ հասնիլ Հայաստանի տարածքի ամենադգի կարիքներուն։ Գիւղատնտեսութիւն, շինարարութիւն, առողջապահութիւն, ելեկտրականութիւն, կրթական եւ մշակութային ծրագիրներ։

Երկրաշարժէն անմիջապէս վերջ Միացեալ _ Նահանգներու տրամադրած նիւթական օգնութիւնները ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԻ միջոցով կը մատակարարուէին Հայաստանի մէջ։

Լաւատես ըլլանք. փոքր ածու ենք բայց լաւ բաներ ալ ունինք։

(Շար. 8)

ՕՐՈՒԱՆ ԹԵՄԱՆԵՐՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՁԱԽԱՒԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ «une gaffe de taille»

Իսկապէս որ այս «համացանց» կոչուածը հաղորդակցութեան աննախընթաց միջոց է։ Դատեցէ՛ք ինքներդ. մեզ՝ չարքաշին մահկանացուներիս յանկարծ հնարաւորութիւն ընձեռուեց ազատ մուտք ունենալու, կարդալու եւ նոյնիսկ տեսնելու այն, ինչ դարերից ի վեր եղել է միայն ու միայն ընտրեալների մենաշնորհը։

Եթէ օրինակ, ցանկութիւն ունես իմանալու թէ այս վայրկեանին պետութիւնների միջեւ ի՞նչ անց ու դարձ կայ, թէ անցեալ երեկոյ նախագահների համատեղ ճաշի ժամանակ ի՞նչ խորտիկներ մատուցուեցին եւ կամ թէ սրանց տիկնայք այդ օրը ի՞նչ հագուստ էին ընտրել, խնդիր չկայ անցիր գրասեղանցիդ առջեւ եւ սղմիր համակարգիչի կոճակը...

Անցեալ օրը ճիշդ այս մտածմունքների մէջ էի, երբ մտքովս անցաւ իմանալ, թէ Եւրոպական Միութեան երկրների եւ Հայաստանի միջեւ երկու տարի առաջ ստորագրուած համագործակցութեան պայմանագիրը իրենից ի՞նչ է ներկայացնում, այսինքն թէ ինչի՞ մասին է խօսւում այդ պայմանագրում։ Ուրեմն եւ սղմեցի համակարգիչիս կոճակը եւ առանց դոյզն իսկ դժուարութեան բացեցի Եւրոպական Միութեան պաշտօնական տեղեկատուութեան էջը։ Այնտեղ անմիջապէս գտայ փնտռածս, որը տպագրուած էր Միութեան «Journal officiel»ի մէջ (թիւ L 239, 09, 09, 1999, էջ 0003–0050)։ Ծաւալուն փաստաթուղթ էր եւ ուրեմն զինուեցի համբերութեամբ ու սկսեցի կարդալ։ Մեծ ուշադրութեամբ կարդալով հասայ մինչեւ էջ 7 եւ կանգ առայ ու աչքերիս չհաւատալով կարդացի նորից ու նորից։ Աչքերս սակայն բարեբախտաբար մեղք չունէին։ Այդտեղ՝ Համաձայնագրի Յօդուած 25–ում սեւով ճերմակի վրայ գրուած էր հետեւեալը (քանի որ փաստաթուղթն աւելի քան պաշտօնական է, չեմ համարձակւում թարգմանել եւ ներկայացնում եմ բնագիրը)․– «Toutefois, si la société, constituée en conformité avec la législation d'un Etat membre ou de la République d'Arménie n'a que son siège statuaire sur le territoire de la communauté ou de la République d'Arménie,elle sera considérée comme une société communautaire ou une société **azérie...**» եւլն.։

Կարծեմ թէ հասկանալի է թէ ինչու տեսողութեանս վրայ կասկածեցի։ Անմիջապէս փաստաթղթի վերջը բացեցի, ստուգելու համար նրա վաւերական լինելը։ Կասկած չկար. ինչպէս Միութեան բոլոր երկրները, այնպէս էլ Հայաստանը գրել էին իրենց ստորագրութիւնները (18 ստորագրութիւն հաշուեցի)։ Մնում էր պարզել թէ սա ի՞նչ էր, ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս...։

Պարզեցի եւ պարզելու համար ... գնացի ստուգելու Ազերիների համապատասխան համաձայնագիրը։ Ճիշդ ասած, մի թաքուն յոյս ունէի, թէ մի գուցէ նրանց բնագրի մէջ էլ հակառակն են արել։ Բայց, ցաւօք, այդպէս չէր, Ազերիներն այդ պատուին չէին արժանացել...։

՝Համեմատելով երկու բնագրերը, տեսայ որ այս փաստաթղթի հեղինակները չարադրութիւնը ուրիշից գողացած ծոյլ աշակերտի նման, իրենց առանձնապէս նեղութիւն չէին տուել։ Ոչ միայն ամէն մի երկրի համար համապատասխան բնագիր չէին գրել, այլ նոյնիսկ պատճէնը հարկ եղածի պէս չէին ստուգել։

Բայց սա դեռ բոլորը չէ։ Միտքս պըղտորուել էր։ Կարդում էի ու մտածում. իսկ եթէ ես առաջինն եմ որ ուշադիր կարդում է այս յոյժ կարեւոր փաստաթուղթը։ Մեղա՜յ, մեղա՛յ...։

Կարելի՞ է երեւակայել, թէ ինչ կը պատահէր եթէ նմանօրինակ մի միջազգային փաստաթղթի մէջ Իսրայէլացիների փոխարէն Պաղեստինցիներ, կամ Ամերիկացիների փոխարէն Իրաքցիներ գրուէր։

Բայց աւելի լաւ է չգրուի։

Մենք ոչինչ, մենք վարժուած ենք այս աշխարհի կատակներին։

Հ. ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Publications reçues

THE OTHER TOWER

An armenian christian look at terrorism

HAGOP NERSOYAN

Jerusalem 2002

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թաղային Խորհուրդին տրամադրած Նարեկեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, նախաձեռնութեամբ Խասեան Սանուց Միութեան, կատարուած է Թարգմանչաց տօնը: Հաւաքոյթին նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք, օրուան հանդիսավարը եղած է Սանուց Միութեան մշակութային գործունէութեան գլխաւոր գործիչներէն Մարիամ Տրամէրեան, որ գործադրութեան դրած է օրուան յայտագիրը, մէջ ընդ մէջ գրական վերլուծումներ ընելով: Օրուան առաջին բանախօսը եղած է հայերէնի ուսուցիչ՝ Կարպիս Խորասանճեան, որու յաջորդած է Խասեանի 10-րդ եւ 11-րդ դասարանի աշակերտներուն կողմէ պատրաստուած բեմադրութիւն մը որ «Թարգմանիչներ» կը կոչուէր եւ ինքնատիպ բնոյթ ունէր: Օրուան երկրորդ բանախօսը եղած է Ռոպէր Հատտէճեան որ դիտել տուած է թէ Թարգմանիչները այն երանելի մարդիկն էին, որոնք օտար մշակոյթները կը փոխադրէին դէպի մեր մշակոյթը: Երեկոյթի աւարտին, խօսք առած է Մեսրոպ պատրիարք, որ ըսած է թէ կը խոնարհի Հայոց լեզուին ի նպաստ աշխատող ուսուցիչներու, հոգեւորականներու, նաեւ այն խմբագիրներուն առջեւ, որոնք տակաւին կը յամառին հայերէն գրել: Յայտագրի աւարտին տեղի ունեցած է ճոխ ընդունելութիւն մը Մատենադարանին սրահին մէջ:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան «Կիլիկիա» թանգարանին մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին, փրոֆեսոր Լեւոն Զաքարեան, Երեւանի պետական համալսարանի Հայ արուեստի պատմութեան ամպիոնի վարիչ, ներկայացուցած է «Կիլիկիա» թանգարանի եւ Հայկազեան համալսարանի դասախօսական շարքին առաջին նիւթը՝ «Թորոս Ռոսլինի արուեստը եւ նրա յարաբերութիւնները յարակից մշակոյթների հետ»: Բացման խօսքը արտասանած է Նարեկ Եպիսկոպոս Ալեմէզեան եւ ամփոփ խօսքերով ներկայացուցած է դասախօսը: Փրոֆէսոր Զաքարեան իր դասախօսութեան մէջ, անդրադարձած է հայ միջնադարեան մանրանկարչութեան մէջ Թորոս Ռոսլինի արուեստին եւ դպրոցին ունեցած կարեւորութեան: Դասախօսութեան կողքին եղած է սահիկներու ցուցադրութիւն մը, որու միջոցաւ փրոֆ. Զաքարեան ներկայացուցած է նմոյշներ Թորոս Ռոսլինի մանրանկարներէն եւ մանրամասնօրէն խօսած մանրանկարիչի արուեստին եւ ժամանակակից այլ ժողովուրդներու մշակոյթներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող փոխազդեցութեան մասին:

ԱԶՈՒՆԻԷԻ (Լիբանան) Հայ ազգային բուժարանին մէջ, Հոկտեմբեր 11-ին, բացումը կատարուած է շտապ օգնութեան բաժանմունքի մը, զոր նուիրած է Ճափոնի դեսպանատունը: Բացումը կազմակերպած էր Հայ Ազգային Բուժարանի խնամակալութեան խորհուրդը եւ հովանաւորած էր Առողջապահութեան Նախարարը՝ Սլէյման Ֆրէնժիէ: Ճափոնի, Լիբանանի եւ Հայաստանի դրօշակներով զարդարուած ճամբէն, հրաւիրեալները դիմաւորուած են Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Այնճարի շեփորախումբին կողմէ: Երեք երկիրներու քայլերգներու ունկնդրութենէն ետք, Բուժարանի խնամակալութեան խորհուրդին անունով խօսք առած է Վրէժ Սապունճեան, որ շնորհակալութիւն յայտնած է Ճափոնի կառավարութեան, ժողովուրդին եւ յատկապէս դեսպանին: Իրեն յաջորդած է դեսպան Նաոթօ Ամաքի, որ շեշտած է թէ Ազունիէի բուժարանին միջոցաւ Լիբանանի ժողովուրդին եղած այս փոքր նուէրը հոգեկան մեծ հաճոյք մըն է իրեն համար: Խօսք առած է Նախարար Մարուան Համատէ որ դրուատած է դեսպանատան միջոցաւ կառավարութեան բարեսիրական գործունէութիւնը: Առողջապահութեան Նախարար՝ Ս. Ֆրէնժիէի անունով արտայայտուած է տոքթոր Ուալիտ Ամմար, որ ծանրացած է շրջանին մէջ Ազունիէի բուժարանին խաղացած կենսական դերին վրայ: Յետոյ, ներկաները ուղղուած են դէպի բուժարանի կեդր. շէնքը, ուր կատարուած է շտապ օգնութեան բաժանմունքին բացումը: Այս բաժանմունքին համար տրամադրուած էր աւելի քան 43 հազար տոլարի գումար մը: Աւարտին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Համազգայինի հայագիտական բարձրագոյն հիմնարկը այցելած է, Հոկտեմբեր 15-ին, Երեւանի Պետական համալսարանի Հայ արուեստի պատմութեան ամպիոնի վարիչը՝ փրոֆեսոր Լ. Զաքարեան եւ տեղի ունեցած է հանդիպում-զրոյց մը: Հիմնարկի տնօրէն՝ Երուանդ Փամպուքեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, փրոֆեսորը ամփոփ ձեւով ներկայացուցած է ամպիոնին հիմնադրութեան աշխատանքները, շեշտելով ամպիոնի մը դերը հայ ժողովուրդին դարաւոր մշակոյթը ներկայացնելու մէջ: Ան անդրադարձած է ամպիոնին ձեռք բերած ԻՆՆՍՖՈՅԻ հովանաւորութեան եւ աջակցութեան: Փրոֆեսոր Զաքարեան նաեւ այցելած է Համազգայինի ճեմարանը:

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ մէջ, Հոկտ. 13-ին, տեղի ունեցած են նախ տարեկան մատաղօրհնութիւնը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ապա Սիրոյ սեղան մը ի նպաստ Պէզճեան Մայր վարժարանին: Կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութեանց նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, Պէզճեանի սրահը հաւաքուած է ժողովուրդը Սիրոյ սեղանի շուրջ: Բացման խօսքը արտասանած է վարժարանի հայերէնի ուսուցչուհի Լեռնա Սէհէր, ապա խօսքը փոխանցած է մատաղի յանձնախումբի նախագահին՝ Գրիգոր Մխճեանի, որու յաջորդած է Թաղային Խորհուրդի անդամներէն՝ Նազարէթ Դաւիթեան: Այս վերջինը լայն բացատրութիւններ տուած է վարժարանին պիւտճէին մասին, որ շուրջ 170 միլիառ Թրք. ոսկի (մօտ 100.000 Եւրօ) բաց ունի: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հաւաքոյթի աւարտին, յայտարարուած է որ ակնկալուած գումարը աւելիով հաւաքուած է եւ գոցուած է պիւտճէին բացը:

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին, նշուած է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետներու տօնը, ապա, կրօնական արարողութեան յաջորդած է հոգեճաշ մը Խաչատուրեան պատրիարքի յիշատակին: Ս. Խաչ լիսէի տնօրէնը՝ Հայկ Նշան արտասանած է բացման խօսքը, տալով ամփոփ տեղեկութիւններ վարժարանին մասին: Խօսք առած է տոքթոր Արտաշէս Նշանեան, որ յատուկ խանդավառութեամբ ներբողած է Թարգմանչաց վարդապետներու գործը: Փակման խօսքը արտասանած է Շահան Արքեպիսկոպոս:

Օրուան Հարցեր

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՔԱՐԻՒՂԻՆ ՄԱՍԻՆ ՄՈՒԹ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Պէյրութի «Տէյլի Սթար» թերթին մէջ Միջին-Արեւելքի մասնագէտ Փաթրիք Սիլ լրջօրէն վտանգուած կը նկատէ արաբական երկիրներու քարիւղի բարօրութիւնը: Յաւելեալ, կ'ըսէ թէ այդ երկիրները պատրաստուած չեն նման հեռանկարի:

Վտանգին առաջին պատճառը այն է որ ԱՄՆ ամէն գնով կ'ուզեն ծունկի բերել Իրաքը: Եթէ յաջողին ու օրական 200 միլիառ տակառի կարողականութեան տէր երկրին մէջ խամաճիկ վարչախումբ մը հաստատուի, քարիւղի ամերիկեան բոլոր ընկերութիւնները առիւծի բաժինը պիտի ստանան: Եւ անգամ մը որ ամերիկեան տիրակալութիւնը հաստատուի Պաղտատ, անոր հակակշիռը պիտի տարածուի մինչեւ Քուէյթ, Գաթար, Արաբական էմիրութիւններ եւ թերեւս նոյնիսկ Սաուտի Արաբիա:

Քարիւղի մեծերը այդ պարագային համար կը նախատեսեն մինչեւ 10 Եւրոյի իջեցնել տակառին գինը, որպէսզի լճացումի մէջ գտնուող ամերիկեան տնտեսութիւնը խթանուի: Անոնց մեծագոյն վախը ՄԱԿ-ի քննիչներն են որոնք պնդելով թէ Իրաքի ուղղուած ամբաստանութիւնները հիմ չունին, կը պահանջեն որ պատիժները վերնան, Ս. Հիւսէյն տեղը մնայ եւ ֆրանսական, ռուսական ընկերութիւնները ի հեճուկս Ամերիկացիներուն, իրաքեան քարիւղէն իւղոտ պատառներու տիրանան: Ծանօթ է որ ֆրանսական Թոթալը, ռուսական Լուքօյլը լուրջ տարողութիւններով բանակցութիւններ կը վարեն Իրաքցիներուն հետ: Սակայն, որոշ է որ ամէն բան ապարդիւն կը մնայ եթէ Ս. Հիւսէյնի անկումը ապահովուի ու ԱՄՆ-ու կողմնակից իշխանութիւն մը գործի գլուխ գայ:

Վերջերս ամերիկացի եւ ռուս 100 ձեռնարկութեան ներկայացուցիչներ Թեքսասի մէջ նոր գործընկերութեան մը նիւթով հանդիպումներ ունեցած են: Ամերիկացիները կը ձգտին սիպերական քարիւղ ունենալու եւ պատրաստ են մեծղի ներդրումներու որոնց Ռուսաստան այնքան պէտք ունի: Ամերիկացիները նաեւ սկսած են աւելի հետաքրքրուիլ Արեւմտեան Ափրիկէով որ նոր յայտնաբերումներով, որպէս քարիւղի արտադրիչ կարեւորութիւն կը ստանայ: Ամերիկեան ռազմավարութեան մէկ այլ նպատակն է քարիւղի շուկային վրայ տկարացնել քարիւղ արտադրող երկիրներու կազմակերպութիւնը (ՕՓԷՓ) եւ համոզել որ անոր անդամները վերջ տան իրենց անդամակցութեան:

Արաբական քարիւղին երրորդ սպառնալիքը գիտական մարզէն կու գայ: Ճարտարարուեստականացած երկիրները հետամուտ են ուժանիւթի վերանորոգելի նոր աղբիւրներ գտնելու. այդ նպատակով ուշադրաւ է ջրածինի գործածութիւնը: Արդէն Ճենըրըլ մոթորզը շինած է ինքնաշարժ մը որ ջրածինով կը բանի: Շատերու համար այդ գիւտը կը խորհրդանշէ քարիւղի հիմնուած քաղաքակրթութենէ մը դէպի ջրածնային շրջան անցքը:

Եթէ ենթադրութիւնները, ամերիկեան ջանքերը իրագործուին ու 40-50 տարի ետք քարիւղը տեղը ձգած ըլլայ, օրինակ ջրածինին, արաբական աշխարհը, ապահովաբար, շատ բան կորսնցուցած պիտի ըլլայ ներկայի փայլուն դիրքէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Բարեգործականի միօրեայ վարժարանը Սեպտեմբեր 28-ին սկսաւ իր դասաւանդութիւններուն: Անգամ մը եւս ուսանողներ, ուսանողուհիներ եւ ուսուցիչներ մէկտեղուեցան վարժարանին մէջ, որուն գործունէութեան 17-ամեակն է:

Տարուէ տարի մեր լաւատեսութիւնը եւ խանդավառութիւնը կ'աւելնայ աշակերտներու բազմութեան առջեւ, որովհետեւ մեր համայնքը հայկական դպրոցի գոյատեւման իմաստը եւ կարեւորութիւնը այլեւս ընդունած է:

Մենք հրճուանքը ունինք անդրադառնալու Միութեանս ուսանողներուն վերջին տարիներու հայերէնի աւարտական քննութեան արձանագրած յաջողութիւններուն: Այս տարի հայերէնի Պետական քննութիւններուն մասնակցած են 7 աւարտականներ, բոլորն ալ բարձր միջին ապահոված ու գնահատելի արդիւնք ձեռք ձգած:

Յաջողութեան, շարունակութեան մաղթանքներով յարատեւ ճիգ եւ համբերութիւն Բարեգործականի ուսուցչաց կազմին:

ԾՆՈՂԱՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

– Ինչո՞ւ համար:

– Ինչպէ՞ս կարելի է քու ուզածիդ պէս տասը մարդ գտնել:

– Հոս յեղափոխականներ չկա՞ն... Հնչակեան կամ դաշնակցական:

– Անշուշտ կան:

– Անոնց մէջ կրնամ գտնել իմ փնտռածներս:

– Թերեւս, – պատասխանեց Լեւոն՝ կասկածոտ շեշտով մը:

– Խնդիրը այն է, որ պէտք է իրենց հետ յարաբերութեան մտնեմ:

– Ատիկա շատ դժուար բան մը չէ:

– Դուն ասոնցմէ մարդ կը ճանչնա՞ս:

– Մէկ-երկու հոգի կը ճանչնամ, որոնք կուսակցական են:

– Ո՞ր կուսակցութենէն:

– Լաւ չեմ գիտեր, բայց կա՛մ հնչակեան, կա՛մ դաշնակցական ըլլալու են:

– Երկուքն ալ գործիս կու գան:

– Բայց սա ծրագիրդ բացատրէ՛:

– Մի՛ ստիպեր, այդ մասին բան մը չեմ կրնար ըսել, միայն թէ գիտցիր, որ սարսափելի ազդեցութիւն պիտի ընէ եւ թերեւս ընդհանուր պատերազմին ընթացքն ալ փոխէ:

– Ինչե՛ր կ'ըսես:

– Գիտեմ, որ չես հաւատար ասոր, բայց իրողութիւնը այս է:

– Ինչո՞ւ չհաւատամ, գիտեմ, որ դուն ամէն բանի կարող ես:

– Դուն ինծի կրնա՞ս մէկը ցոյց տալ, որուն հետ կարենամ այս մասին լրջօրէն խօսիլ:

Լեւոն վայրկեան մը մտածեց եւ ըսաւ.

– Մէկը գիտեմ, որ ճիշդ քու փնտռած մարդդ է:

– Ո՞վ է..

– Արիս Իսրայէլեան:

– Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանի:

– Կարծեմ դաշնակցական է:

– Աղէկ ուրեմն, լո՞ւրջ մարդ է:

– Շատ լուրջ:

– Միայն թէ մէկ մարդով գործ չի տեսնուիր:

– Անգամ մը, որ Արիս համոզուի, թէ քու ծրագիրդ գործադրելի օգտակար բան մըն է, ինք կարող է ուրիշ ընկերներ գտնել:

– Իրաւունք ունիս, – ըսաւ Աստիկ, – ե՞րբ կրնանք տեսնել այդ Արիս Իսրայէլեանը:

– Իրա՛ւ որ իր բնակած տունը չեմ գիտեր:

– Սրճարան կամ գինետուն չի՞ գար:

– Չէ՛, ընդհանրապէս քաշուած կ'ապրի:

– Այն ատեն դժուար պիտի ըլլայ գինքը գտնել:

– Անմիջապէ՞ս կ'ուզես տեսնել գինքը:

– Այսինքն որչափ կարելի է՝ շուտ:

– Կը հարցնեմ, կը փնտռեմ ու վաղը – միւս օր կը գտնեմ գինքը:

– Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ:

Լեւոն իր խոստումին հաւատարիմ փնտռեց ու գտաւ Արիսը եւ ըսաւ, թէ Աստիկ Մարկոսեան անպատճառ գինքը տեսնել կ'ուզէր:

– Աստիկ Մարկոսեանը ո՞վ է, – հարցուց Արիս, որ այս անունը առաջին անգամ կը լսէր:

– Բախտախնդիր երիտասարդ մըն է, պատասխանեց Լեւոն:

– Ի՞նչ գործ ունի ինծի հետ:

– Ծրագիրի մը մասին պիտի խօսի, ծրագիր մը, որով թէ՛ Թուրքերէն վրէժ պիտի լուծենք, թէ՛ տարագրութենէ պիտի ազատինք եւ թէ՛ ընդհանուր պատերազմին ընթացքը պիտի փոխենք:

– Զրուե՞ս, որ գործերնիս խենթի մը հետ է:

– Չէ՛, Աստիկ խենթ մը չէ, ընդհակառակը, խելացի մարդ մըն է, անգամ մը տեսնուէ՛ հետը, նայինք ինչ տեսակ ծրագիր է, ինծի չուզեց յայտնել, որովհետեւ յեղափոխական չեմ:

– Լա՛ւ, տեսնուինք անգամ մը:

– Եկուր քեզ իրեն մօտ տանիմ:

Եւ Լեւոն Արիսը բերաւ այն գինետունը, ուր Աստիկ նստած էր:

– Ահաւասիկ պարոն Արիս Իսրայէլեանը, – ըսաւ Լեւոն՝ խօսքը Աստիկի ուղղելով, – որուն մասին քեզի խօսած էի:

– Շատ երջանիկ եմ, իրեն հետ ծանօթանալուս, – ըսաւ Աստիկ:

– Ես ալ նմանապէս, – աւելցուց Արիս:

– Ձեր մասին Լեւոն պէյը մեծ գովեստով խօսեցաւ:

– Ան իր ազնուութիւնն է:

– Ձեզի պէս երիտասարդները մեր ազգին փառքն ու պատիւն են:

– Կ'աղաչեմ, մի՛ չափազանցէք:

– Ես ճշմարտութիւնը կը խօսիմ, – շարունակեց Աստիկ, – ես միշտ սիրած եմ ազնիւ եւ ուղղամիտ յեղափոխականները. մեր ազգը յեղափոխականներու ձեռքով պիտի փրկուի:

(Շար. 329)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Այտա Թորոսեանի յիշատակին Տիկին Պէաթրիս Մավինեան եւ զաւակները 50 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

(Շար. Ա. էջէն)

մայն ռուս ժողովուրդին, յայտնելով թէ կ'աղօթէ պատանդներու ազատ արձակման համար :

ՕՏԱՐ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՆԱԵՒ ՀԱՅԵՐ

Ուրբաթ օրուան ընթացքին, ազատ պիտի արձակուէին 75 օտարականներ, որոնց մէջ կան.- չորս Ամերիկացի, եօթը Գերմանացի, երկու Հոլանտացի, երկու Աւստրալիացի, 23 Ուկրանացի, երեք Թուրք, մէկ Պանամացի, երեք Անգլիացի, երեք Վրացի եւ մէկ Մոլտաւ, ըստ ռուս զաղտնի սպասարկութեանց բանբերին : Արմէնփրէս կը հաղորդէր, Հոկտեմբեր 24-ին, որ ազատ արձակուած պատանդներէն մէկը յայտնած էր թէ օտարականներուն մէջ կան նաեւ Հայաստանի քաղաքացիներ :

Իսկ ըստ Ազատութիւն ձայնասփիւռի կայանին, ազատ արձակուած պատանդներու մէջ կան երկու Հայեր, մէկը՝ Ռուսաստանէն, միւսը՝ Ֆրանսահայ : Ռուսական աղբիւրներու համաձայն այ կայ նաեւ Հայաստանէն Հայ մը :

Չէչէն խմբակին գլուխն է, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Մովսար Բարայեւ, որ ծանօթ է մանաւանդ որպէս եղբօր զաւակը չէչէն սպաննուած հրամանատար՝ Արբի Բարայեւի : 25 տարեկան, խալամապաշտ Ուահաբի աշակերտն է, որ ինք պատրաստած է պատերազմի (Ուահաբ մեռած է Մարտին, նամակէ մը թունաւորուած) :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Ուաշինկթընէն 80 քմ. հեռու, ձերբակալած է երկու հոգի, հայր մը եւ 17-ամեայ իր խորթ զաւակը, որոնք փնտռուած մարդասպաններն են, հաւանաբար, սպանութեանց շարքին : Հայրը՝ սեւամորթ մըն է, Ծոցի պատերազմի նախկին մարտիկ մը, որ իսլամացած է եւ անունին՝ Ճոն Ալընի կցած՝ Մոհամէտ : Այս ձերբակալութիւնը չունչ առնել կու տայ Ուաշինկթընի բնակչութեան որ մղձաւանջի մէջ կ'ապրէր :

ՍԱՐՔՈԶԻ եւ Տեղական ազատութեանց նախարարը՝ Փաթրիք Տէվէճեան Գորսիքա գացին Հոկտ. 25-ին : Նախորդ օրը, Ներքին նախարարը Սթրազպուրկ գացած էր, պատահած դէպքերուն պատճառաւ եւ ոգեւորութեամբ ընդունուած : Գորսիքայի մէջ, նախարարը եւ ընկերակիցները կը մասնակցէին Պասթիայի եւ Փորթօ-Վէքքիոյի, ապա՝ Այաչիոյի տեղական ժողովներուն : Այցելուներուն մաս կը կազմէ նաեւ Արդարութեան նախարարը՝ Տոմինիք Փերպէն :

ՓԱՐԻԶԻ աղբահաւաքները գործադուլի դիմած են Հոկ. 23-էն ի վեր եւ մայրաքաղաքին կարգ մը թաղամասերուն մէջ հետիոտն երթեւեկելն իսկ բարդ հարցի մը վերածուած է : Կը բողոքեն աշխատանքի պայմաններուն դէմ եւ աշխատավարձքի յաւելում ալ կը պահանջեն :

ԻՍՐԱՅԷԼ բազմաթիւ հրասայլերով ներխուժում մը ըրած է Ճենին, Հոկտ. 25-ին, ի պատասխան պաղեստինեան վերջին ոճրափորձին :

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 7, ժամը 15-ին :

ՕՐԱԿԱՐԳ.-

- Գործունէութեան տեղեկատուութիւն
- Նոր վարչութեան ընտրութիւն

Հասցէ՝
40, av. Léon Bourgeois, 92700 Colombes
Հեռաձայն.- 01 47 80 14 94

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ - աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30 :

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին :

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

327, Boulevard Michelet — 13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec

SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître JEAN TER-MERGUERIAN

SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի Լ Ս Ա Ր Ա Ն »
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Գ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 19-ին
Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
«Սահակ-Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, Աւընիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի :

Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատը գլուխ :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE THEATRALE

organisée par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section D. Sérengulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30
à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux
NAREK DOURIAN
présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :
— **Mme Minassian : 01 40 95 81 33**
— **Mme Papazian : 01 46 42 90 68**

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11 :

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը :

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար :

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել.- Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3 :

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France

— Prochainement le programme —

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29
MARDI
29 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.545
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20.545

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՎԵՐՋ ԹԱՏՐՈՆԻ ԴՐԱՄԱՆ
ՄԱՀ՝ 118 ՊԱՏԱՆԴԻ, 50 ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒՆ. ՆԱԵՒ 650 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՊՈՒՏԻՆԻ ՊԻՒՌՈՍԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ՍՈՒՐ ԲԱՆԱՎԷՃ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԿԱԶԻՆ ՇՈՒՐՋ

Հաւանաբար, Պուտին այլ ելք չունէր, եթէ նոյնիսկ կը գիտակցէր թէ նման յարձակում մը չի կրնար աղէտալի չըլլալ: Շաբաթ, Հոկտեմբեր 26-ի առաւօտեան 4-ին է որ Ռուսաստանի յատուկ ուժերը յարձակման անցան, երբ լուր մը տարածուեցաւ թէ ահաբեկիչները սկսած էին գործադրել իրենց սպառնալիքը եւ սպաննած էին արդէն երկու պատանդ: սպաննած էին արդէն 2 պատանդ: Զորեքշաբթի իրիկուընէ ի վեր մօտ 800 հանդիսականներ անտանելի պայմաններու մէջ կ'ապրէին: Ջուրի պակաս, սնունդի, դեղի պակաս, շարժելու արգելք, լուացարան երթալու արգելք, նուաղախումբին փոսը արտաքնոցի վերածուած եւ անհանդուրժելի հոտ մը: Այս պայմաններուն մէջ է որ Ներքին Նախարարութեան յատուկ ուժերը յարձակման կ'անցնէին, պատ մը ճեղքելով եւ թմրեցուցիչ կազ մը կը սրսկէին: Երկուշաբթի առտու, Հոկտեմբեր 28-ին, հաշուեկշիռը որ կը տրուէր շատ ծանր էր: 118 պատանդ մեռած (116-ը կազէն, երկուքը փամփուշտէ), 650 վիրաւորներ, որոնց մօտ 50-ը մահաքունի մէջ էին, սպաննուած էին նաեւ 50 ահաբեկիչները: Հոկտեմբեր 28-ին, համայն Ռուսաստանի բոլոր դրօշակները կէս պարզուած էին եւ ազգային սուգ յայտարարուած էր 24 ժամուան համար: Յատուկ ուժերու գործողութիւնը մէկ ժամ տեւած էր, բայց, հետեւանքը շատ ծանր էր: Պուտին կարճ ելոյթով մը ներողութիւն կը խնդրէր որ կարելի չէր եղած բոլոր պատանդները ազատել: Այլ խօսքով, հարկ էր նուազագոյն չարիք նկատել ինչ որ պատահած էր, քանի որ եթէ ահաբեկիչներուն կարելիութիւնը տրուած ըլլար գործադրելու իրենց սպառնալիքը, բոլոր պատանդները մեռած կ'ըլլային, յաւելեալ թաղը ամբողջ օդը եղած կ'ըլլար, ներառեալ թատրոնին դիմացը գտնուող հիւանդանոցը եւ մեռեալներու թիւը հազարներու հասած կ'ըլլար:

Այսուհանդերձ, բուռն բանավէճ մը ծայր առած է գործածուած կազին պատճառաւ: Կրեմլին մինչեւ Հոկ. 28 չէր ուզած հրապարակել անոր բնոյթը, բայց, այլեւս յստակ էր որ այդ թունաւոր կազը շատ վտանգաւոր էր եւ հարկ եղած միջոցները ձեռք չէին առնուած նուազագոյնի իջեցնելու համար անոր հետեւանքները: Ը թուի որ, այդ թմրեցուցիչ կազը գործածուած է շատ աւելի մեծ չափով քան ինչ որ պէտք էր չէզոքացընելու համար ահաբեկիչները եւ անմիջապէս չէ հայթայթուած հակաթունաւոր դեղերը նուազեցնելու համար անոր ազդեցութիւնը: Այդ կազին մասին զանազան շշուկներ կային: Կ'ըսուէր թէ զայն գործածած էին Ամերիկացիները Վիեթնամի մէջ. ամէն պարագայի մէջ քիմիական արգիլուած նիւթ մըն էր, որու մեծաքանակ սփռումը ծանր փոփոխութիւններ կը յառաջացնէ մարդկային կազմուածքին վրայ, ուղեղին, թոքերուն, արեան շրջանին, մէկ խօսքով կենսական բոլոր գործարաններուն: Հիւանդանոց փոխադրուած 646 վիրաւորներուն մէջ, 150-ը ազդու խնամքին բաժանմունքներն են եւ ասոնց 25-ը մահաքունի մէջ կը գտնուին: Հակառակ այս պատկերին, Պուտին զօրացած եւ յաղթական դուրս կ'ելլէ եւ կասկած չկայ որ ալ աւելի խիստ կը դառնայ իր քաղաքականութիւնը Չեչենիոյ նկատմամբ, եթէ նոյնիսկ իր յաղթանակը Պիւռոսեան բնոյթ ունի:

Չէչէն քամիքազներու խմբակը, կին եւ այր, ըստ վկայութեանց յարձակողական էր, բիրտ եւ մեծաքանակ զինամթերքի տէր: Թատրոնը ամբողջ ականուած էր եւ ամէն կողմ ռումբեր զետեղուած էին: Հոկտեմբեր 27-ին, Մոսկուայի ոստիկանութիւնը ձերբակալած էր շուրջ 30 Չէչէններ, որոնք մեղսակիցներ կը նկատուին: Ամէն պարագայի մէջ, չէչէն խմբակը իրեն հետ տարած է իր գաղտնիքները եւ դժուար պիտի ըլլայ հաստատել թէ ի՞նչպէս կարելի եղած է նման գործողութիւն մը: Առայժմ, Ռուսերը կը ջանան «խօսեցնել» տալ առձեռն հետաձայնները: Անգլիական աղբիւրի մը համաձայն, խմբակին պետը՝ Մովսար Բարայեւ երկար խօսակցութիւններ ունեցած է արաբական իշխանապետութեանց հետ: Խմբակին մէջ գտնուող 17 կիները չէչէն մուճահետիններու կիներ են: Կ'ըսուի թէ չորս Արաբներ ալ մաս կազմած են խումբին: Պնդում կայ որ խումբը կապ ունի Ալ-Քաիտայի հետ, քանի անոր համար Չէչէնիան «ճիհատի հող» էր:

Վերապրողներու համաձայն, յարձակումը սկսած է, երբ երախայ մը «մայրիկ, ի՞նչ ընելս չեմ գիտեր» կ'աղաղակէր եւ ահաբեկիչները կրակած են վրան, նաեւ ուրիշ կնոջ մը վրայ:

Արտասահմանը գոհ է ընդհանրապէս, Ժ. Շիրաք իր զօրակցութիւնը յայտնած է Պուտինի, իսկ Տոմինիք տը Վիլփէն շեշտած է որ քաղաքական լուծում մը պէտք է գտնել սոխողական կերպով: Ռաֆարէնի համար ալ վաւերականութեան առաջին առնուած է:

Ուաշինկթըն նաեւ կը գնահատէ արդիւնքը, բայց, չէ կրցած տեղեկանալ թէ ի՞նչ բնոյթ ունի գործածուած կազը, հակառակ անոր որ Ամերիկուհի մը խնամելու համար անհրաժեշտ են այդ մանրամասնութիւնները:

Անգլիա իր կարգին ողջունած է գործողութեան «չուտափոյթ վախճանը» ցաւ յայտնելով անմեղ զոհերուն համար:

Գերմանիա փաստը կը տեսնէ որ ահաբեկչութիւնը որեւէ պարագայի չարդարացուիր:

Շարոն հեռագրով մը ողջունած է Վ. Պուտինի քաջութիւնը եւ վճռակամութիւնը իր տարած պայքարին մէջ, զոր օրինակ մը կը նկատէ որու պէտք է հետեւին զարգացած բոլոր պետութիւնները:

Եւրոպական Միութիւնը, դանիական իր հերթական նախագահութեան բերնով շնորհաւորած է ռուս կառավարութիւնը իր բռնած դիրքին համար անզոք ահաբեկիչներու դիմաց:

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 25-ին, Ռուսաստանի մէջ, միայն Սախարովի այրին էր, Ելենա Պոնէր որ կը քննադատէր Պուտինը, իր այս յայտարարութեան համար որ արարքը արտասահմանէն կազմակերպուած էր, աւելցնելով թէ Վ. Պուտին կ'ուզէ տեղափոխել պատասխանատուութիւնները:

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, պատանդներու մէջ կային նաեւ Հայեր: Հոկտեմբեր 25-ի իր թիւով «Ազգ» կուտայ անոնց անունները՝ Արմէն Առաքելեան 45 տարեկան, Միխանիկ Զաքարեան 43 տարեկան, Թամար Գէորգեան 20 տարեկան, Կարէն Հայրապետեան 20 տարեկան, Մարգարիտա Աղաբաբովա 23 տարեկան: Հոկտեմբեր 28-ին, այլ աղբիւրներ կը հաղորդէին թէ բոլորն ալ ողջ են, երկուքը հիւանդանոց կը գտնուին: Հայաստանի դեսպանը՝ Արմէն Սմբատեան այցելած է իրենց: Տեսած է Արմէն Առաքելեանը, որ բացարձակապէս չի յիշեր թէ ի՛նչ պատահած է:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան հեռագրով մը Պուտինի (Հոկտեմբեր 26-ին) իր եւ Հայաստանի ժողովուրդին անունով ցաւակցութիւն յայտնած է զոհերու ընտանիքներուն: Շեշտած է թէ միասնաբար արմատախիլ պիտի ընեն ահաբեկչութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՐ. ԺԱՔ ՄԱՍԻՒ, Ֆրանսայի մեծ զինուորականը, մեռաւ 94 տարեկանին, Գոնֆլանի իր բնակարանը: Մինչ հաւատարիմ մնացած է տը Կոլի: Ծանօթ է մանաւանդ անոր համար, որ 1968 Մայիսին, երբ Պարիզ-Պարիզն էր որպէս պետը Գերմանիոյ ֆրանսական ուժերուն, իր մօտ կը փութար տը Կոլ ապահովելու համար բանակին օգնութիւնը այդ խառնակ օրերուն: Իր հաւատարմութիւնը տը Կոլի կը յիշուի միշտ յատկանշական երկխօսութեամբ մը: Տը Կոլ կ'ըսէ իրեն՝ «Alors Massu, toujours aussi con?» եւ Մասիւ կը պատասխանէ — «Toujours gaulliste, mon général»:

ՍԱՐՔՈԶԻ, ՏԷՎԷՃԵԱՆ ԵՒ ՓԵՐՊԷՆ Գորսիքա 48 ժամուան այցելութենէ մը ետք, Փարիզ վերադարձան: Ֆրանսայի Ներքին նախարարը կղզիին կառուցային ապագային մասին հանրաքուէի մը հաւանականութեան ակնարկեց: Իրենց հոն գտնուած գիշերը ռմբափորձ մը գործըւեցաւ Այաչիոյի մէկ դրամատան դէմ: Միայն նիւթական վնասներ կային:

ԵՒՐՈՊԱՆ, մանաւանդ հիւսիսային շրջանները ահաւոր փոթորիկի զոհ գացին Կիրակի, Հոկտ. 27-ին: Հովին աննախընթաց արագութիւնը աւեր գործեց եւ 29 մեռեալ կար, որոնց չորսը՝ Ֆրանսա: Ընդհանրապէս ծառերու տապալումն է կառքերու վրայ որ պատճառ եղած է մահացու արկածներու:

ՊՐԱԶԻԼԻ նախագահ ընտրուեցաւ առաջին անգամ ըլլալով, ձախ մը յանձին՝ Լուիս Ինասիօ Լուլա տա Սիլվայի, որ թեկնածուն էր Աշխատաւորներու կուսակցութեան: Ձայներու 61,1%-ով Լուլա կը խոստանայ չքացնել այն միլիոնաւոր Պրազիլցիներուն, որոնք փոփոխութիւն կ'երազեն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ներկայի նախագահ Ռ. Փրոտի Պրիւսէլի վեհաժողովին նախօրեակին յայտարարած է թէ Թուրքիա պէտք չէ սպասէ Թուական ակնկալէ Գոփընհակընի վեհաժողովին: Բաւծին որպէս բացատրութիւն, աւելցուցած է թէ օրինական մարզին մէջ առնուած քայլերը տակաւին կիրարկութեան հանգրուանին չեն հասած, ուստի վերջնական անդամակցութեան բանակցութիւններուն համար Թուական ճշդել կարելի չէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արդարադատութիւնը դատական հետապնդումի դիմած է գերմանական բազմաթիւ ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններու դէմ, զորս կ'ամբաստանէ «լրտեսութեամբ» եւ «պետութեան դէմ դաւով» ինչպէս կը հաղորդէ Թուրք մամուլը: Գերմանիա խստօրէն դատապարտած է այս ընթացքը:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, Հոկտ. 27-ին անձնասպանական ռմբափորձէ մը խարշէլացի երեք զինուորներ մեռած են: Ահաբեկիչին տէր եղած են Ալ-Աքսայի նահատակներու Ջոկատները:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ (Ուէտ Ասպատլահ) 21 հոգի եւս սպաննուած է Հոկտ. 25-ին, 5 հոգի ալ վիրաւորուած են: Մեռեալները 3 ամսուէն 65 տարեկան էին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 26 / 28)

ԳԻՒՄՐԻԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Գիւմրիի քաղաքապետը Ֆ. Գալթըգեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Երեւանի մէջ հանդիպումներ ունեցած է հայաստանեան քաղաքի մը հետ գործակցութիւն հաստատելու նպատակով: Հոկտեմբեր 25-ին զիրենք ընդունած է տարածքային կառավարման նախարար Հովիկ Աբրահամեանը, պատրաստակամութիւն յայտնելով յայտնուած փափաքին: Նոյն օրը հիւրերը ընդունուած են նաեւ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին կողմէ:

ԼՂՀ

ՀԻՒՍԻՍ – ՀԱՐԱՒ ՄԱՅՐՈՒՂԻԻՆ ՀՅԴ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստան» հիմնադրամը կը պատրաստուի Նոյեմբերի թելեթոնին, որպէսզի աւարտին հասցուի Ղարաբաղի համար կենսական մայրուղին, մկրտըւած՝ «Հիւսիս – Հարաւ»: Մասնակցութեան հովանաւորներու խորհուրդին, յայտարարութեան առաջին արձագանգողներէն եղած է Հ.Յ.Դ.-ն, ծրագրին 100 հազար տոլարով մասնակցելու պատրաստակամութեամբ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

2002

Քրօնիկագիր ՆԻՍԵՐԲԷՈՍ

ՏԱԹԵՒԻ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

Անկախութենէն ի վեր, Հայաստանի մէջ սունկի նման «ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐ» հիմնուեցան, որ մարդ չկար որ չընդգրկէին. ակադեմիաներ, լեզուական համալսարաններ, Աստուածաբանական – փիլիսոփայական – ցեղապաշտներու – հումանիստներու եւ այլն:

Անոնցմէ շատեր, նոր յայտնաբերած Սփիւռքի թերթերուն, կեդրոններուն, միութիւններուն գրասենեակները կը ոմբակոծէին» փաքսերով, ի-մէյլներով...

Ժամանակի ընթացքին, ուխտաւորական մոմերու նման, մէկիկ – մէկիկ մարեցան եւ մնացին միայն հաստատուն հիմերու վրայ դրուածները:

Անոնցմէ մին կը թուի ըլլալ ՏԱԹԵՒԻ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԸ:

Անոր գլխաւոր տնօրէնը, որ է նաեւ հիմնադիր եւ շարժիչ մեքենան, կը կոչուի Սոկրատ Մկրտչեան, որ գանատահայ գրագէտ բարեկամի մը միջոցով ծանօթացաւ ինծի հետ եւ օրինակելի համեստութեամբ խորհուրդներ ուզեց արտասահմանեան իմ անձնական կրթական փորձառութիւններէն ... Ինք որ շատ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ, կարելի է ըսել, հիմնած է հրատարակչական կայսրութիւն մը, արդիական տպարանով, գրախանութով եւ մանաւանդ բազմաթիւ եւ բազմատեսակ հանդէսներով, դասագիրքերով ՋԱՆԳԱԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ անուան տակ:

Հայ ժողովուրդի խորհուրդներէն մէկն ալ այս է. երբ կը կարծես որ հրապարակը անմակարդակ հոս – հոսներով գըրաւուած է, մանաւանդ երբ գրելն ու տպագրելը այնքան դիւրացած են, ժամանակակից գիտարուեստի գիւտերով, յանկարծ կը յայտնուի անձ մը, սովորականէն տարբեր, որ իր մէջ խտացուցած կ'ըլլայ իր ցեղին լաւ առաքինութիւնները միաժամանակ:

Սոկրատ Մկրտչեան պետութենէն սեփականաշնորհած է Կոմիտաս պողոտայի թիւ 49/2, 14 յարկանի արդիական պալատ մը, նուիրուած անոր ամբողջական նորոգութեան, աստիճանաբար հոն կը կեդրոնացնէ քաղաքին մէջ ցրուած իր բոլոր գրասենեակները:

Ունի Գիտութեան, Ուսումնական, Արտադրական Խմբագրութիւն ութ հանդէսներու եւ ծրագիրներ մասնաճիւղեր բանալու Հայաստանի մարզերուն եւ Արցախի մէջ:

Հետաքրքրութիւններուն հիմնական ուղղութիւնները կ'ընդգրկեն Հոգեբանութիւն, Մանկավարժութիւն, Պատմութիւն: Միջոցնե՞րը. դասագիրքեր, մեթոտիկ ձեռնարկներ, մանկական գրականութիւն, գիտական հանդէսներ, թերթեր, մեծ մասամբ գործի դրուած:

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆ բառը իր յայտագրերուն մէջ ստէպ կը կրկնուի, չկրցայ կարգ մը վերնագիրներուն իմաստը հասկնալ: Ազգային Հոգեբանութիւն – Էթնոհոգեբանութիւն – Անձի Հոգեբանութիւն – Տարիքային զարգացման Հոգեբանութիւն – Մտաւոր օժտուածութեան Հոգեբանութիւն եւ այլն ... չափազանց տարածուելով ուժերը չտարտղնին: Մաղթելի է որ այս խիզախ Ջանգեզուրի զաւակը, հասնի իր բոլոր նպատակներուն, որուն կորիզը կը կազմէ Հայ նոր սերունդին իմացական զարգացումը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՎ...

Որքան ալ խորթ թուի ինծի մայրաքաղաքին անճոռնի կերպարանափոխութիւնը, կը սիրեմ աննպատակ թափառիլ անոր պարտէզներուն, փողոցներուն, բակերուն, ծակ ու ծուկերուն մէջ: Իր բոլոր պակասութիւններով Երեւանը կը սիրուի, ընտանեկան բան մը ունի. գեղեցիկ անկիւններ ալ ունի. բլուրներով շրջապատուած իր դիրքը այնքան եզական է որ եթէ ընչաքաղցութիւնը չկուրցնէր անոր պատասխանատուները, կրնար Հռոմի նման հրաշալի քաղաք մը դառնալ, ուր կարելի ըլլար, Հռոմի նըման, ստեղծել պատմական այգիներ, հոն փոխադրելով մեր երկրին 30.000 քառակուսի քիլոմեթր տարածքին սփռուած (նետուած) արուեստի հրաշալի գործեր, խաչքարեր, կոթողներ, գլխաւոր յուշարձաններու մանրակերտերը ստեղծելով, Արեւմտեան Հայաստանի մեծ յուշարձաններուն նուիրելով կանանչապատ տարածութիւններ, յատուկ զբօսայգի մը ստեղծելով միայն ԱՆԻԻն, Աղթամարին, Վարագավանքին, Նարեկին, Մշոյ Սուրբ Կարապետին ... Երուսաղէմի Ս. Յակոբին, Անթիլիասի Մայրավանքին, Ս. Ղազարին, Նոր Ջուղային. Ինչեր կարելի էր ընել ... եթէ ուղեղնին պլոքէ եղած չըլլար գազինոներէն, սրճարաններէն, տիսքօներէն եւ դժբախտաբար առանց աղմուկի բացուող հանրատուներէն, որ պանդոկ տիտղոսի տակ օր – ցերեկով կ'ընդունին ամէն դասակարգի պերճաղիճներ իրենց անամօթ յաճախորդներով: Կ'ըսուի որ այս գործին վարպետները կուգան դրացի Պարսկաստանէն եւ Թուրքիայէն, յաճախ յաճախորդներով «ուխտագնացութիւն» կազմակերպելով, շաբաթավերջի մը տեւողութեամբ, Լաս Վէկաս դարձած Հայոց Մայրաքաղաքին...:

Եթէ մեծ եւ շռայլ պանդոկները մեծ աղմուկով եւ շնորհահանդէսներով իրենց բացումը կը կատարեն, անդին առանց աղմուկի, ծառաստաններու հովանիով պաշտպանուած քանի – քանի Մօթէլ – սրճարաններ բացուած են վերջին տարիներուն, բոլորն ալ, առանց բացառութեան, տեղական ՊՈՍ-երու պատկանող, ուր ճաշարաններու աղնթեր, չես գիտեր ինչո՞ւ կը գործեն առանձնացած սենեակներ, բաղնիքներ, մերսումի սրահներ, իրենց համապատասխան պաշտօնէութեամբ: Ի՞նչ կը սպասէք, ինծի ըսէք, այս դասակարգի մարդերէն, Խաչքար, արուեստ, Անի, Աղթամար ... հասկացողութենէն. սա մարդիկը ի՞նչ տարբերութիւն ունին Պոլսոյ, Նիւ – Եորքի, Փիկալի կամ Գազապլանքայի ախտաւոր թաղամասերու իրենց նմաններէն ... Անպատիւ, անհայրենիք, անսկզբունք, անխիղճ, ԱՆԱՍՏՈՒԱԾ անձեր մինչեւ ե՞րբ անպատիժ տէրտիրական պիտի իշխեն այս պատուաւոր ազգի զաւակներուն վրայ:

Ես տակաւին Հայաստանի մէջ չտեսայ ցոյց մը ազգային, ընկերային բարոյական հարց մը շօշափող: Բոլոր զանգուածային երեւոյթները այս կամ այն անձը վար առնելու, ուրիշ մը զետեղելու համար է... ոչ թէ այդ պատասխանատու անձէն ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ ՈՐ ԱՅՍ ԺԽՏԱԿԱՆ, ԱԶԳԱԿՈՐԾԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԻ:

Կ'ըսուի որ տասնեակ հազարներով ուսանողներ կան Մայրաքաղաքին մէջ: Անոնք պէտք է ըլլային ազգին խիղճը, պատմութեան արձագանգը, արդարութեան աղաղակը...: Ո՞ւր են, մեր երիտասարդները, ո՞ւր է անոնց ձայնը: Վըկայական առնել ու գաղթելո՞ւ համար է միայն իրենց ուսանողութիւն ըրածը...: Բնաւ չե՞ն նկատեր թէ Փարիզի, Հռոմի, Փրակայի կամ Լոնտոնի փողոցները ողողող հազարաւոր գիտակից ուսանողութիւնը, բարոյական նոր, մարդկային ուղղութիւններ թելադրած է իրենց երկրի պատասխանատուներուն: Այդ երկիրներուն մէջ իշխանութիւնը ի սպաս դրուած ժողովուրդին, մեր մօտ կարծես դերերը փոխուած են, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ Է ՈՐ Ի ՍՊԱՍ ԴՐՈՒԱԾ Է ԻՇԽԱՆԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ... Տարօրինակ երկիր, տարօրինակ ժողովուրդ:

Շարունակեմ թափառումներս Երեւանի փողոցներով: Այն ամէն ինչ որ եկամուտ չի բերեր անտեսուած է: Մայթ, փողոց, հանրակառք, ծառ ... մանաւանդ ծառե՛րը: Ցանցառ են, քանի պտղատու չեն: Կրնան ծուռ աճիլ, կախուած ճիւղեր ունենալ, գլխուդ զարնուիլ. կամ երբեմն աչքդ մտնել, կամ շոյել վտանգաւոր կերպով, որո՞ւ հոգը. գլուխդ ծռէ, անցիր կամ մայթդ փոխէ: Ուրիշ շատ կարեւոր հարցեր կան: Մինչեւ նոր ընտրութիւն, ինչպէ՞ս կարելի է հանրային պարտէզներէն նոր տարածութիւններ սեփականացնել, բակերուն մէջ մի քանի ապօրինի կառատուներ շինել, բարեկամներու բարեկամին դրամով եւ պատուէրով ուզուած յուշարձանը կանգնել, անդին մոռացութեան մատնելով, քաղաքապետական հրամանագրով սահմանուած, ազգային մեծագոյն դէմքերէն մէկուն՝ Մխիթար Սեբաստացիի յուշարձանին կառուցումը ... երկու տարի առաջ խոստացուած եւ տակաւին առաջին քարը չէ դրուած...:

Կը գտնուիմ Մոսկովեան փողոցի եւ Մաշտոցի անկիւնը: Մաշտոցի աջակողմեան մայթէն քալելով կը բարձրանամ դէպի Մատենադարան: Գեղեցիկ, յուշարձանային բնակելի շէնքեր կան որ միայն քալելով կրնաս ճաշակել: Սովետական շրջանի լաւագոյն ճարտարապետներու գործ: Կամարները, սիւներն ու խոյակները որքան կը յիշեցնեն մեր եկեղեցական միջնադարեան ճարտարապետութիւնը:

Երանի՛ անկախ Հայաստանի ճարտարապետներն ալ քիչ մը արդիականացնելով, օգտագործէին ազգային մոթիֆներու ընդհանուր գիծերը, որպէսզի Աբովեան պատմական փողոցի վրայ նոր բարձրացած հրէշները չկրկնուին (Աստաֆեան հիւրանոցային համալիր, 5 աստղանի Սթար Թայմ...):

Այս պողոտան, որ անցեալին Լենինի անունը կը կրէր, կը տեսնուի յատկացուած են համայնավար նոմէնգլաթուրայի արուեստի գործիչներուն: Ամէն կողմ յուշատախտակներ, ի յիշատակ բնակարաններու նախկին երեւելի բնակիչներուն:

Հինգ քայլ հեռու կը սկսի ԱՅՍ ՏԱՆԸ ԱՊՐԵԼ Է...

Գուրգէն Գաբրիէլեան, Ժողովրդական Արդիստ

Երգահան Աշոտ Սաթեան

Երգիչ Շարա Տալեան

Վաւիկ Վարդանեան

Հրաչեա Ներսիսեան դերասան

Դաւիթ Մալեան

Ակադեմիկոս Անդրանիկ Եուսիֆեան

Ստեփան Գէորգով, կինոռէժիսոր

Համօ Բեկնազարեան, կինոռէժիսոր

Աղեքսանդր Մելիք Գարամեան

Հենրիկ Մալեան կինոռէժիսոր

Նոյն շարքին կայ ՄՈՆԹԷի նուիրուած յուշարձան մը (1995) ՀՕԹԷԼ ՄՈՆԹԷի մուտքին, մշակութագործարանական ընկերութիւն մը, գրական պիտոյքներու օֆիսային խանութ մը եւ թիւ 54-ի բարձրութեան, Երեւանցիներուն ամէնէն շատ սիրած անուշեղէնի խանութը՝ ԿՐԱՆՏ ԳԷՆՏԻՆ:

(Շար. 9)

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Ա.

ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Հրապարակի վրայ է փոքր ծաւալով պրակ մը: Կողքին՝ գեղեցիկ, խորիմաստ խօսք մը. «Հայ դպրոցը տունն է հայուն»: Քիչ մը աւելի վար՝ «Հայութիւնը կը յաւերժանայ հայ դպրոցով»: Դրական եւ ոգեշունչ այս խօսքերը պարփակող պըրակին բովանդակութիւնը – խօսքեր եւ վիճակագրական տուեալներ – կը բացայայտեն ողբերգութիւն մը, ողբերգութիւններ, որոնք այսօրուան պայմաններու ծնունդ ըլլալէ աւելի, տասնամեակներու ընթացքին կուտակուած անտարբերութիւններու, ուշացած լուծումներու, լուսանցքային կարգաւորումներու, հեռանկարային ծրագրաւորումներու անգոյութեան վկայութիւններ են:

Օրերը գեղեցիկ էին: Ուրեմն՝ ի՛նչ կարիք կար մտահոգուելու: Ուրեմն՝ ամէն բան ձգուած էր իր բախտին: Կուտակուող ամպերը անտեսուած էին, բրդացող փոթորիկը զգացող չկար: Եթէ նոյնիսկ զգացողներ եղան՝ կրաւորական դիրքորոշումներէ անդին չանցան անոնք:

Հայ դպրոցը այսօր, յատկապէս Լիբանանի մէջ, դէմ յանդիման կը գտնուի ճակատագրական հանգրուանի, վտանգուած է անոր գոյութի՛ւնն անգամ: Ուստի՝ վտանգուած կ'ըլլայ ամբողջ լիբանանահայութեան գոյութիւնը որպէս հաւաքականութիւն եւ կարողականութիւն:

Փոքր պրակին վիճակագրական տուեալները կը բացայայտեն ցաւալի իրողութիւններ, առարկայական կերպով կուտան պատկերը հաւաքականութեան մը, որ 60-ական եւ 70-ական թուականներուն նուաճելէ ետք բարձրագոյն կենսամակարդակ ու պատուաբեր իրագործումներ, այսօր կը գտնուի անփառունակ վիճակի մը մէջ, չըսելու համար՝ անդունդի եզրին: Շուրջ 55 վարժարանի եւ 22 հազար աշակերտութեան փոխարէն, այսօր ունինք 30 վարժարան եւ 8400 աշակերտ:

Տագնապած են այսօր բոլորը, ազգային իշխանութիւններ, կրօնապետեր, կրթական մարմիններ, կուսակցութիւններ, կազմակերպութիւններ, տնօրէններ, ուսուցիչներ:

Այսօր մտահոգ են բոլորը, ո՞ւր պիտի հասնինք այս ընթացքով: Ի՞նչ անակընկալներ կը վերապահէ նոյնիսկ անմիջական ապագան:

Տրամաբանութիւնը – անհատական թէ հաւաքական – կը միջամտէ, անշուշտ որ դպրոցներու թիւը պիտի նուազի, նմանապէս՝ աշակերտութեամբ: Չէ՞ որ Լիբանանի տասնհինգ տարիներու վրայ երկարած արիւնալի տագնապը, եւ անոր անխուսափելի հետեւանք՝ տնտեսական սո՛ւր տագնապը ստեղծեցին արտահոսքի հսկայական ալիքներ: Կիսատուեցաւ, կոտրակուեցաւ լիբանանահայութիւնը:

Այս պարագան՝ տրամին մէկ երեսը:

Տրամաբանութիւնը կրկին կը միջամըտէ, հինէն եկող սովորութեան, նոյնիսկ աւանդութեան հաւատարիմ, բարեկեցիկ դասի ընտանիքներ կը նախընտրեն իրենց զաւակները յանձնել օտար վարժարաններու խնամքին: Դասակարգի հարց է, որուն կու գան միանալու մակարդակի սին պատճառաբանութիւնը, օտար վարժարանի շքեղութեան առաւելը եւ օտար լեզուներու չտարափոյթ ընտելանալու խաբուսիկ առարկութիւնը: Չմոռնալ նաեւ՝ շրջանակ, մակարդակով շրջանակ ստեղծելու պարագան – ապագայ նախարարներ, պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, երեսփոխաններ, դրամատուներու եւ առեւտրական մե՛ծ ձեռնարկութիւններու սեփականատէրեր եւ տնօրէններ...:

Տրամաբանութիւնը կը յուշէ, տրամը ունի երկու երես: Սակայն, կայ նաեւ երրորդ պարագայ մը:

Տնտեսական սուր տագնապին պատճառով, բազմաթիւ ընտանիքներ, ճարահատ ափ կ'առնեն պետական դպրոցներու դռները, ուր, պատահեցաւ, մինչեւ անգամ արձանագրութեան կամ մուտքի տուրքէ զերծ մնացին: Մինչդեռ, հայ դպրոցը, որքան ալ զեղչ կատարեց, մընացեալ գումարը ի վիճակի չեղան վճարելու: Ո՞վ կրնայ այպանել նման պարագաներ: Ոչ ո՛ք:

Տրամաբանութիւնը կրկին կը միջամըտէ, կրկին կը յուշէ:

Չէ՞ որ կայ յիշողութիւն, ուր կ'արձանագրուին անցեալի բոլոր դէպքերը, զանցառութիւնները, մեղանչումները, թերացումները, մէկ խօսքով՝ պատմութիւնը, իր դրական ու բացասական այլազան երանգներով:

Ուրեմն, տասնամեակներէ ի վեր, աւելի քան կէս դարէ ի վեր, եղան ստուերոտ բծեր հայ հաւաքական կեանքէն ներս, ազգային մեր կառոյցներուն եւ յատկապէս հայ կրթական հաստատութիւններուն հանդէպ մեղանչումներ ու յանցաւոր վերաբերմունք: Մնացինք անտարբեր:

Գտնուեցան մեծահարուստներ, անոնցմէ ոմանք եղան բարերարներ, իրենց անունները կրող դպրոցներ ալ հիմնուեցան, բայց իրենց զաւակներն ու թոռները, ծոռերն ու ընտանեկան մօտիկ պա-

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ ՄԷՋ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՁԵՌՆԱՐԿ

Փասատինայի «Հայ Կեդրոն»ին մէջ, Սեպտեմբեր 27–ին տեղի ունեցած է հանգանակութեան ձեռնարկ մը, ի նպաստ շրջանին մէջ եկեղեցւոյ մը կառուցման: Ներկայ եղած են 500 հոգի: Բացումը կատարած է հանդիսավար Կարօ Մոմճեան, շեշտելով Հայ Եկեղեցւոյ դերը մեր պատմութեան ընթացքին: Խօսք առած են շրջանի հոգեւոր հովիւ Նարեկ Քհնյ. Փեհլիվանեան, հոգաբարձութեան ատենապետ Սարգիս Թաթիկեան, Հ.Յ.Դ. «Լեռնավայր» կոմիտէի ներկայացուցիչ Ներսէս Մելքոնեան եւ Ազգ. Վարչութեան ատենապետ Աւօ Տօնոյեան, անդրադառնալով անցնող 17 տարիներու ընթացքին շրջանը սեփական եկեղեցիով մը օժտելու գծով տարուած աշխատանքներուն: Տեղւոյն վրայ եղած են նուէրներ, ստանձնելով խորանի, մկրտութեան աւազանի, ջահերու, սրբանկարներու հովանաւորութիւնը: Փակման իր խօսքին մէջ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեան յայտնած է թէ Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Սիւզան Կիտըրնեան 200 հազար տոլար նուիրելով ստանձնած են Փասատինայի Հայց. Առաքելական կառուցանելի եկեղեցւոյ կնքահայրութիւնը: Ազգային Վարչութիւնը որոշած է եկեղեցին կոչել Ս. Սարգիս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կլէնտէյլի «Սիվիք» ընդարձակ սրահին մէջ, Սեպտ. 28–ին, տեղի ունեցած է Հայաստանեան արտադրութիւններու ցուցահանդէսը: Բացման ժապաւէնը կտրած են Կլէնտէյլի քաղաքապետը՝ Ռաֆֆի Մանուկեան, եւ Հայաստանի Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարար Կարէն Ճշմարիտեան: 60 տաղաւարներու մէջ ցուցադրուած են տարբեր տեսակի քոնեակներ, օղիներ, գինիներ, հանքային ջուրեր, գեղանկարչական աշխատանքներ եւ քանդակներ:

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՁԵՌՆԱՐԿ Հ.Մ.Ը.Մ.–Ի ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒ

Կլէնտէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.–ի «Արարատ» մասնաճիւղի կեդրոնին մէջ, Հոկտ. 6–ին, տեղի ունեցած է ձեռնարկ մը, որու ընթացքին մեծարուած են 9 ընտանիքներ, որոնք իրենց նուիրատուութիւններով օգտակար հանդիսացած են մասնաճիւղի նորակառոյց կեդրոնի շինարարական աշխատանքներու դիւրացման: Ձեռնարկը վարած է Լիլիթ Բաղդասարեան: Խօսք առնելով մասնաճիւղին ատենապետը՝ Արմիկ Աբրահամեան, ի մէջ այլոց նշած է թէ մասնաճիւղը ներկայիս ունի 2.200 անդամներ: Նոր կեդրոնը ներկայ տեսքին հասցնելու համար վերջին 5 տարիներուն կատարուած են 1,5 միլիոն տոլար արժողութեամբ շինարարութիւններ, իսկ կեդրոնի առօրեայ աշխատանքներուն համար ամսական 30 հազար տոլար ծախսուած է: Կեդրոնի սենեակները կոչուած են իւրաքանչիւր նուիրատուի անունով:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ՍԱՆՈՒՑ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտ. 11–ին, տեղի ունեցած է Անթիլիասի Դպրեվանքի Սանուց Միութեան տարեկան ձեռնարկը, հովանաւորութեամբ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեանի: Ներկայ եղած են շուրջ 500 հոգի: Յայտագիրը վարած է Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան: Բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան կարդացած է Արամ Ա. Կաթողիկոսին օրհնութեան գիրը: Բանախօսած է Յովհան Թաչճեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած է Առաջնորդը: Ցուցադրուած է Դպրեվանքի առօրեայէն քաղուած տեսերիզ մը, որու աւարտին ներկաները ունկնդրած են Դպրեվանքի տեսուչ Պարթեւ Վրդ. Կիւլիւմեանի գնահատանքի խօսքը: Առաջնորդը նշած է թէ այս տարի Սանուց Միութիւնը որոշած է Դպրեվանքին նուիրել փոխադրակառք մը, աշակերտներու փոխադրութեան նպաստելու համար: Տեղւոյն վրայ եղած նուէրներէն գոյացած է 65 հազար տոլար: Ձեռնարկին նախագահութիւնը ստանձնած են Սան–Ֆրանսիսքոյէն Տէր եւ Տիկին Կարպիս եւ Մայտա Պէզճեան, 15 հազար տոլար նուիրելով Դպրեվանքին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ՆԱՅԻՐԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Նորթրիճի Գալիֆորնիա համալսարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6_ին տեղի ունեցած է Համազգայինի Հովիտի մասնաճիւղի «Նայիրի» պարախումբին երեկոյթը: Բացման խօսքը արտասանած է Մարալ Վարժապետեան: Արաքսի Գագանճեան ներկայացուցած է Համազգայինի առաքելութիւնը: Երիտասարդներէ եւ պատանիներէ բաղկացած երկու պարախումբեր ներկայացուցած են հայկական ժողովրդական, ազգագրական զանազան պարեր, արժանանալով ներկաներու ջերմ գնահատանքին: Պարուսոյցն է Քաթրին Հայրապետեան:

ԱԿԱԴ. ՆՈՒՐԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԸ

Կլէնտէյլի «Հիլթըն» պանդոկին սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 29_ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի Ճարտարագիտական համալսարանի նախագահ ակադեմիկոս Նուրի Սարգսեանի նուիրուած մեծարանքի երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է տոքթոր Ռուբինա Փիրումեան: Խօսք առած են Հայ Կրթական Հիմնարկութեան կողմէ Վահիկ Պետրոսեան, Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան, փրոֆ. Միհրան Աղապապեան, փրոֆ. Վան Քարնէրի, փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան եւ Յարութիւն Սուրմէնեան, անդրադառնալով Նուրի Սարգսեան՛ի 40_ամեայ գործունէութեան: Ակադեմականին գիտական, կրթական եւ հանրային վաստակը ներկայացուցած է փրոֆ. Յարութ Պարսումեան: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է մեծարեալը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԵՐԺՈՒԱԾ ՀԱՆՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քուէյթցի 103 մտաւորականներ հանրագրութեամբ մը ձայն բարձրացուցած են Ս. Հիւսէյնի վարչաձեւին դէմ, պահանջելով որ խնայուի իրաքցի ժողովուրդին, պահպանուի անոր հողային ամբողջականութիւնը, եւ առիթ տրուի ժողովրդավարական կարգերով ապրելու: Ս. Հիւսէյն կը քննադատուի որ չի բաժներ մարդկութեան արժէքներն ու օրէնքները եւ միջազգային օրէնսդրութեան կանոնները: Կը մերժէ հպատակիլ ՄԱԿ–ի բանաձեւերուն, կը յամառի չփրճացնելու զանգուածային բնաջնջումի իր զինամթերքը որ անցեալին արդէն գործածուած է թէ՛ իրաքցի ժողովուրդին, թէ՛ դրացի ժողովուրդներու դէմ: Հանրագրութիւնը կ՚աւարտի այն մաղթանքով որ Իրաքի ժողովուրդը կը փրկուի ներկայի վարչաձեւէն եւ ծնունդ կ՚առնէ իրաքեան ժողովրդավարութիւնը:

Աւելի քան երկու ամիսէ ի վեր պատրաստ ըլլալով հանդերձ, այդ հանրագրութիւնը կարելի չէ եղած հրատարակութեան տալ արաբական մամուլի էջերուն մէջ: Ղրկուած է նախ Աշարք ալ Աուսաթ օրաթերթին որ Արաբներու միջազգային թերթը ըլլալ կը դաւանի: Յապաղած պատասխանին մէջ հրատարակութեան տնօրէնը յայտնած է թէ հանրագրութեան բնագրին քաղաքական բընոյթին պատճառով չեն կրնար հրատարակել, քանի որ թերթին դերը չէ միջամուխ ըլլալ նման կեցուածքներու: Ան մերժած է նոյնիսկ վճարումի փոխարէն հանրագրութիւնը որպէս ծանուցում հրատարակելու առաջարկը: Անկէ ետք դիմում եղած է Ալ Հայաթին. գրեթէ նոյն պատասխանը ստացած են: Եգիպտոսի, Յորդանանի, Մարոքի մամուլի ծանօթ անուններն ալ տարբեր հակազդեցութիւն չեն ունեցած: Վերջին յոյսի դուռ մնացած է Լիբանանը: Պէյրութի Ան Նահարը ընդունած է լոյս ընծայել հանրագրութիւնը, ծանուցումի ձեւին տակ, որպէս փոխարժէք պահանջելով հարիւր հազար տոլար: Տրուած է բացատրութիւն մըն ալ թէ գեղեցիկ գաղափարները իրենց գինը կ՚ունենան զոր հարկ է վճարել:

Արդիւնք չէ տուած հեռատեսիլի կայաններուն դուռները բախելն ալ. մերժուած են Ալ Ճազիրայէն որ Իրաքի մէջ հեռասփռելու արտօնութեան տէր արաբական միակ կայանն է:

Մերժումի միաձոյլ այդ կեցուածքին դէմ, քուէյթցի մտաւորականները անդրադարձած են որ իսկական լուր համարուելիքը իրենց հանրագրութիւնը չէ, այլ արաբական լրասփիւռներու միահամուռ մերժումը, նման հանրագրութիւն մը հրատարակելու:

ՔԱՂՀԱՆ

բաղաներ յախուռանքով մուտք գործեցին ու – հայկական կրթական օճախներ: Լուռ մնացինք, անտարբեր գտնուեցանք: Նոյնիսկ պատուեցինք զիրենք, իրենց վստահելով ազգային մարմիններու եւ կազմակերպութիւններու բարձրագոյն դիրքերը, աթոռները:

Ունեցանք կուսակցապետեր, կուսակցական առաջին կարգի եւ զանազան մակարդակներու ղեկավարներ, որոնք իրենց զաւակները հեռու պահեցին նոյնիսկ իրենց հովանաւորութիւնը ունեցող դըպրոցներէն: Անտարբեր եղանք, լուռ մնացինք: Իսկ անոնք շարունակեցին ղեկավարել մեզ, ուղի ցոյց տալ մեզի:

Մեր շրջանակներէն ներս ունեցանք յարգարժա՞ն անձնաւորութիւններ: Մարզական, մշակութային, հայրենակցական միութիւններու վարչական բարձրագոյն դիրքերը յանձնեցինք անոնց: Անոնցմէ ոմանք իրենց զաւակները յանձնեցին օտար վարժարան: Բացայայտօրէն անտեսեցին հայ դպրոցը: Իսկ մենք, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, անոնցմէ ոմանց յանձնեցինք մեր կրթական մարմիններու եւ յանձնախումբերու ղեկավարութիւնը: Անոնց վստահեցանք ճակատագիրը հայ դպրոցին, ամենայն... հեռատեսութեամբ:

Եղան տնօրէններ, հայ դպրոցի ղեկը ստանձնողներ, որոնք իրենց դաւանած սկզբունքներն ու քեմերէն եւ մամուլէն արտայայտած յորդորները ոտնակոխելով իրենց զաւակները առաջնորդեցին օտար վարժարաններ: Ոչ ոք հաշիւ պահանջեց, ոչ ոք բացատրութիւն ուզեց: Շարունակեցինք զիրենք պահել: Մեղանչեցինք հաւաքաբար:

Ուսուցիչներ, այո, եղան հայ ուսուցիչներ, որոնք, չիլ ու աննշան պատճառներով ու պատճառաբանութիւններով, իրենց զաւակները հայկական վարժարաններէ տեղափոխեցին օտար վարժարաններ: Փոխանակ իրենց զաւակներուն եռեւէն ուղարկելու, շարունակեցինք զիրենք պահել մեր վարժարաններուն մէջ, այլոց զաւակներուն հայեցի դաստիարակութիւն ջամբելու առաքելութեամբ: Կրթական մարմիններու պատասխանատուներ ծո՛վ համբերութեամբ դիմաւորեցին նմանօրինակ պարագաներ:

Անշուշտ որ բոլոր մեծահարուստները, բոլոր ղեկավարներն ու տնօրէնները, ուսուցիչներն ու կրթական մշակները այս ընթացքին մէջ չեղան: Սակայն, մասնաւորաբար ընթացքը բաւական եղաւ, որ զանգուած մը հետեւի անոնց օրինակին, այդ օրինակին մէջ գտնելով իր անընդունելի, անարդար արդարացումը:

Այժմ, ընդունինք պատասխանատուութեան մեր բաժինը յառաջացած տագնապին մէջ: Գիտակցինք ահաւորութիւնը կացութեան: Ապա՝ լուրջ, մտածուած, երկարաշունչ ծրագրաւորումով, հասարակական ճիգերով, մասնագէտներու աջակցութեամբ, կրթանպաստ հիմնարկութիւններու եւ նոր ու գիտակից մեծահարուստներու առատաձեռն օժանդակութեամբ, ջանանք փրկել ծովամոյն եղող նաւը՝ լիբանանահայ դպրոցը: Հետեւաբար՝ լիբանանահայութիւնը:

Ժ. Դ.

«Զարթօնք», (Պէյրութ)

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

– Դժբախտաբար ամէն մարդ ձեզի պէս չմտածեր, – պատասխանեց Արիս:

– Ճշմարիտ ազգասէրները ամէնքն ալ ինծի պէս կը մտածեն: Ես խառնուածքով միշտ յեղափոխական եղած եմ եւ ծայրայեղ յեղափոխական...

– Ինչո՞ւ որեւէ կուսակցութեան չէք պատկանած ուրեմն:

– Պարագաները այնպէս բերած են, բայց այդ կարեւորութիւն չունի, ես անկախ յեղափոխական մը եղած եմ եւ շատ ալ ծառայութիւն մատուցած եմ յեղափոխականներուն:

– Ի՞նչ տեսակ ծառայութիւն:

– Շատերուն փախուստը դիւրացուցած եմ, ուրիշներ բանտէն ազատած եմ իմ յարաբերութիւններուս շնորհիւ, նիւթական օժանդակութիւններ ըրած եմ, վերջապէս իմ պարտականութիւնս կատարած եմ:

– Կարծեմ մասնաւոր ըսելիք մը ունիք ինծի, Լեւոն պէյը այնպէս ըսաւ:

– Այո՛, ծրագիր մը ունիմ, որ կ՚ուզեմ ձեզի բացատրել:

– Ի՞նչ բանի մասին:

– Յեղափոխական ծրագիր մը:

– Իրա՞ւ կ՚ըսէք:

– Ծրագիր մը, որ եթէ կարենանք գործադրել, շատ մեծ եւ բարերար ազդեցութիւն պիտի ունենայ մեր ճակատագրին վրայ: Միայն թէ մարդու պէտք ունինք:

– Ահա՛ դժուար խնդիրը:

– Շատ մարդու չէ, տաս – տասներկու հոգին կը բաւէ:

– Եթէ այդչափ է միայն, խնդիրը կը դիւրանայ:

– Բայց երբ մարդ կ՚ըսեմ, իրաւցընէ մարդ կը հասկնամ եւ ո՛չ թէ հասարակ մահկանացուներ:

– Ինչպէ՞ս փրաւցընէ մարդ:

– Այսինքն բո՛ւն, ճշմարիտ, յեղափոխական մարդիկ, քաջ եւ յանդուգն մարդիկ, անձնազոհ մարդիկ:

– Բայց նախ բացատրեցէ՛ք, թէ ի՛նչ պիտի ընեն այդ մարդիկը:

– Դուք կրնա՞ք վստահեցնել, թէ պիտի կրնաք գտնել իմ ուզած մարդիկս:

– Նախ պէտք է, որ ձեր ծրագիրը հասկնամ:

– Ծրագիրը կը բացատրեմ, բայց ո՛չ այստեղ:

– Ո՞ւր կ՚ուզէք, որ երթանք:

– Առանձին ու ապահով տեղ մը:

– Եթէ կ՚ուզէք, իմ սենեակս հրամմեցէ՛ք:

– Ապահո՞վ է:

– Շատ ապահով:

– Երթանք ուրեմն:

Արիս եւ Աստիկ Լեւոնը հոն թողուցին ու մանուածապատ փողոցներէն անցնելէ ետքը հասան պարտէզի մը առջեւ: Արիս դուռը բացաւ եւ ներս մտաւ, Աստիկ հետեւեցաւ իրեն: Պարտէզը խոշոր, հովանաւոր ծառերուն ետեւ փոքրիկ տուն մը կը տեսնուէր:

– Ահա՛ իմ տունս, – ըսաւ Արիս:

– Շատ գեղեցիկ տեղ մը կը բնակիք, – դիտել տուաւ Աստիկ:

– Եւ շատ ալ ապահով:

– Սենեա՞կ վարձած էք հոս:

– Այո՛,

– Տանտէրը հա՞յ է:

– Ո՛չ, մէջը յոյն ընտանիք մը կը բնակի, այսինքն երեք կիներ, էրիկմարդիկը զինուոր գացած են:

– Աղէկ որ չեն վախցած ձեզ իրենց տունը ընդունելու:

– Ի՞նչ ընեն խեղճերը, նիւթական մեծ անձկութեան մէջ են, ստիպուած են վարձակալ ունենալ, եւ հայերէն զատ ո՞վ սենեակ կը վարձէ Գոնիայի մէջ:

Հասան տուն եւ առանձնացան Արիսի սենեակը:

(Շար. 330)

ՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանէ իր մահը, որ պատահած է Հոկտ. 23–ին:

Les Vignasses
30140 Massillargues Attuech

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Գ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 19–ին
Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
«Սահակ–Մեսրոպ» *Մշակ. Կեդրոնի*
«Արծրունի Զրբաշեան» *սրահին մէջ*
339, Աւընիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսիի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4–է 14 տարեկան աշակերտ – աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի *օրերը, ժամը 9–էն 12·30:*

Վերարացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Ս. Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 25–ական Եւրօ Տիկին Աղպատեանէ Օհաննէս Տէր – Վարդանեանի *եւ Տիկին* Աղաւնի տը Սէօփէրի *մահերուն առթիւ:*

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

327, Boulevard Michelet —
13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec

SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître Jean Ter-Merguerian

SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Vente aux enchères au profit de l'école TEBROTZASSERE

Les Dames du Conseil d'Administration de l'Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère et la Direction, sont heureuses de vous annoncer la prochaine vente aux enchères dont le lieu et la date sont sur le point d'être définis.

Monsieur Edouard Vartanian, mandaté par le Conseil d'Administration, a collecté près de 190 œuvres d'art, comprenant peintures, lithographies, photos, sculptures, infographies et autres objets de collection tels que le script original des films MAYRIG et 588, RUE PARADIS, donnés généreusement par les artistes et donateurs.

Cette vente sera menée bénévolement par Maître Pierre Cornette de Saint Cyr.

Un catalogue de ces œuvres sera édité avec le concours d'un généreux mécène en 36 pages couleurs, ainsi qu'un recueil retraçant la vie et le parcours artistique de chacun des artistes.

Pour la première fois, plus de 70 peintres, sculpteurs, photographes et créateurs, d'origine arménienne vivant et travaillant en France, ayant donné une ou plusieurs œuvres seront réunis dans un catalogue prestigieux.

Se sont joints à eux de nombreux artistes français et polonais.

Le profit total de cette vente sera destiné à la construction d'un préau et à l'aménagement de sanitaires au rez-de-chaussée au sein de l'Ecole Tebrotzassère.

Des informations complémentaires vous seront données au fur et à mesure de l'avancement du projet.

Le Conseil d'Administration de l'Ecole TEBROTZASSERE

Pour tout renseignement complémentaire s'adresser à Monsieur Edouard Vartanian,
tél. : 01 48 94 01 14 ou 06 14 32 40 45

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ պզդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	122	(145,92)
Հոգեհանգիստ	110	(131,56)
Շնորհակալիք	110	(131,56)
Հարսնիք–Նշանտուք	110	(131,56)
Ծնունդ	110	(131,56)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 *տող) մահազդներու պարագային եւ* 1/8–*րդ* (12–13 *տող) մնացեալին:*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼ

Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան *տօնն ու* մատաղօրհնութիւնը *Կիրակի օր, Նոյեմբեր 10–ին:*

Մանրամասնութիւնները յետոյ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԱՐՉԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատոր գլուխ:

ԷՍԱՅԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 7. ժամը 15–ին:
ՕՐԱԿԱՐԳ.–

– Գործունէութեան տեղեկատուութիւն

– Նոր վարչութեան ընտրութիւն

Հասցէ՝
40, av. Léon Bourgeois, 92700 Colombes
Հեռաձայն.– 01 47 80 14 94

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE THEATRALE

organisée par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section D. Sérengulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30

à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux

NAREK DOURIAN

présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :

— Mme Minassian : 01 40 95 81 33
— Mme Papazian : 01 46 42 90 68

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11:

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը:

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար:

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել.– Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 *թիւով, կամ՝ Սիլվարդին՝* 04 78 49 28 87 *թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3:*

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

— Prochainement le programme —

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30
MERCREDI 30 OCTOBRE 2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.546

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.546

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 28 / 29)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՐԳԱՒՈՐՈՒՄԸ 2004-ԻՆ

Մխիթար Հերացի բժշկական համալսարանին մէջ ուսանողութեան հետ հանդիպումին Նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման բանակցութիւնները լուրջ բնոյթով կը շարունակուին, սակայն մինչեւ 2003-ի վերջը պէտք չէ վերջնական արդիւնք ակնկալել: «Կը փորձենք բանակցութիւնների ընթացքում այնպէս անել որ մինչեւ 2003 թուականի վերջը կարողանանք լուծումը գտնել: Եթէ լինի լուծման նախագիծը, կարծում եմ, շատ աւելի լայն քննարկումներ կ'ունենանք, նաեւ՝ համաժողովրդական, եւ՛ այստեղ, եւ՛ Ադրբեջանում, եւ՛ Ղարաբաղում, ինչից անմիջապէս յետոյ կ'անցնենք հարցի կարգաւորմանը» շեշտած է նախագահը:

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Հոկտեմբեր 27-ի ահաբեկչութեան գ. տարելիցին, նոյն օրը նախագահ Ռ. Քոչարեան, վարչապետ Ա. Մարգարեան, նախարարներ, երեսփոխաններ եւ պաշտօնատարներ այցելած են Եռաբլուր, եւ Պանթէոն, յարգանքի տուրք մատուցանելու զոհ պետական դէմքերուն յիշատակին: Պատասխանելով դատավարութեան մասին լրագրողներու հարցումներուն, վարչապետը ըսած է թէ անոր երեք տարի տեւելուն պատճառը այն չէ որ ոճրագործին ոչ ըլլալը ծանօթ չէ, այլ՝ խուսափիլ է յետագայ մեղադրանքներէ որ բոլորին առիթ չտրուեցաւ իրենց կասկածները, միտքերը, վարկածները արտայայտելու: «Կեանքն առաջ է գնում եւ որեւէ բան գաղտնի չի մնում» ըսած է ան:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Հոկտ. 28-ի նիստին վկայութիւն տուած է Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան: Ան ժամը 17-ին մօտ ուզած է տեսնել վարչապետ Վ. Սարգսեանը, բայց չէ կրցած, երբ սկսած են կրակոցները հնչել: Քիչ ետք տեսած է ոճրագործ Ն. Յունանեանը որուն պահանջով հեռաձայնած է Ալեքսան Յարութիւնեանին, ապա հեռաձայնը փոխանցած իրեն: Ռ. Շառոյեան գահլիճը մնացած է մինչեւ կէս գիշեր: Իր համոզումով տեղի ունեցածը ծրագրուած պետական յեղաշրջման փորձ էր, ահաբեկիչներու գործողութիւնները կազմակերպուած էին եւ ամէն մէկը գիտէր իր դերը:

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՄՐՑԱՆԱԿԱՒՈՐՆԵՐԸ

Մարմնամարզի Կիպրոսի միջազգային մրցաշարքէն Վանաձորցի երիտասարդները վերադարձած են ոսկի եւ արծաթ մետալներով: Մարինէ Ղազարեան 200 եւ 400 մեթր վազքի մրցումին երկու ոսկի մետալ շահած է, Արսէն Սարգսեան եռացատքի ճիւղին մէջ մէկ ոսկի, իսկ հեռացատքի մէջ մէկ արծաթ մետալի արժանացած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԼ. ՊՈՒՏԻՆ, ինչպէս կը սպասուէր, որոշեց ալ աւելի խստացնել իր քաղաքականութիւնը Չէչէնիոյ նկատմամբ: Հոկտ. 28-ին իսկ, յայտարարեց թէ Չէչէնեան ամբողջական պատերազմի մը դաշտի պիտի վերածուի «միջազգային ահաբեկչութեան ծաւալումին» հետեւանքով: Հրահանգներ պիտի տրուին Սպայակոյտին, փոխելու համար զինեալ ուժերու գործողութեանց ծրագրերը: Եթէ նոյնիսկ կը բացատրուի եւ կ'արդարացուի Յատուկ Ուժերու յարձակումը, գործածուած կազին հարցը միշտ խնդրոյ առարկայ է եւ իշխանութիւնները կը մերժեն անոր բնոյթը հրապարակել: Հիւանդանոցը կը մնան դեռ 300 հոգի, 16-ը՝ ծանր վիճակի մէջ, բժիշկները ճարահատ են, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ի՛նչ տեսակ դարմանում պէտք է ընեն: Զոհերու մեծ թիւը կը բացատրուի անով որ կազը գործածուած է մեծաքանակ: Ռուսաստան կը պնդէ որ քիմիական արգիլուած զէնքերու ցանկին մէջ չէ, Ռուսաստան 1997-ին վաւերացուցած ըլլալով համապատասխան պայմանագրութիւնը:

ԳՈՓԸՆՀԱԿԸՆԷՆ Պրիւսէլ փոխադրուեցաւ Եւրոպական Միութիւն – Ռուսաստան վեհաժողովը, որ տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 11-ին: Արդարեւ, Դանիոյ մայրաքաղաքին մէջ գումարուած ժողովը Չէչէնիոյ վերաբերող (Հոկտ. 28-29) պատճառ էր որ Պուտին սպառնար չերթալ Գոփընհակըն եւ այս լուծումը գտնըւեցաւ: Չէչէնիոյ ժողովը մկրտուած է «Չէչէն համաշխարհային համագումար» եւ Դանիա ընդառաջ չգնաց Ռուսաստանի դիմումին՝ զայն ջնջելու:

ՊՈՐՏՈՅԻ մէջ, Հոկտ. 28-ին, Շիրաք մասնակցած է Մանուկներու եւ Երիտասարդներու խորհուրդներու ազգ. ընկերակցութեան 5-րդ համագումարին եւ այդ առթիւ յայտնած է թէ կը մերժէ դէմ առ դէմ դնել ազատութիւն եւ ապահովութիւն: Շեշտած է.- «Արդար եւ ազատ ընկերութիւն չկայ առանց հաւասարակշռութեան մը՝ իրաւունքներու եւ պարտաւորութեանց միջեւ»:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, Ժիսքար տ'Էսթէն Հոկտեմբեր 28-ին, ներկայացուց Եւրոպական Սահմանադրութեան նախագիծ մը, 20 էջերէ եւ երեք գլուխներէ բաղկացած:

ՊՐԱԶԻԼԻ նորընտիր նախագահը պաշտօնի գլուխ կ'անցնի Յունուար Մէկին: Նախկին բանուոր, ձախի առաջին նախագահն է 113 տարուան մէջ: Պրազիլ միապետութիւն էր մինչեւ 1891, զինուորական մենատիրութիւն 1964-էն 1985 եւ 1988-էն ի վեր նախագահական վարչակարգի տակ է: Նախագահը կ'ընտրուի հանրաքուէով չորս տարուան համար: Օրէնսդրական իշխանութիւնը կազմուած է երկու ժողովէ՝ Երեսփոխանական ժողով եւ Ծերակոյտ: Լուլա, նոր նախագահը, 57 տարեկան է. պարտի լեզու գտնել աջին հետ եւ փաստը տալ որ ի վիճակի է երկիրը կառավարելու:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ փոթորիկին զոհերու թիւը 33-ի բարձրացած էր Հոկտ. 28-ին: Հոկտ. 27-ի փոթորիկը աւեր գործած էր Եւրոպայի հիւսիսային եւ արեւմտեան շրջաններուն մէջ: Հովին արագութիւնը ժամական 155 քիլոմեթրի հասած էր Անգլիա, արմատախիլ ընելով ծառեր, պոկելով տանիքներ: 33 մեռեալներէն 10-ը Գերմանացի են, 7-ը՝ Անգլիացի:

ԱՄՄԱՆԻ մէջ, Հոկտ. 28-ին, սպաննուած է ամերիկացի դիւանագէտ մը՝ Լորընս Ֆոլէյ, որ կ'աշխատէր Միջազգային Զարգացման ամերիկեան գործակալութեան համար: 62 տարեկան, Ամերիկացին սպաննուած է իր բնակարանին առջեւ: Նման ոճրափորձ մը անակնկալ մըն էր, այն պատճառով որ Յորդանան ծանօթ է որպէս ԱՄՆ-ու բարեկամ երկիր մը:

ԳՐԱԿԱՆ ԿՈՆՔՈՒՌ մրցանակը շնորհուեցաւ Փասքալ Քինեարի իր «Լէ պ'Օմպր էռանթ» հատորին համար, որ շատ մատչելի գործ մը չի նկատուիր: Ինք ծանօթ է մանաւանդ «Աշխարհի բոլոր առաւօտները» գիրքին համար, որ շարժանկարի վերածուեցաւ: Նոյն օրը, Հոկտ. 28-ին, կը տրուէր նաեւ Ռընօտօ մրցանակը, որուն արժանացաւ Ժերար տը Գորթանզ՝ Ասամ վէպին համար: Կոնքուռ ակադեմիայի երեք անդամներ չվարանեցան հրապարակաւ յայտարարելու թէ բնաւ համաձայն չեն եղած ընտրութեան, ատոնք են՝ Ռոպէր Սապաթիէ, Տիտիէ Տըքուէն եւ Եօրկէ Սանփրէօն:

ՇԻՐԱՔԻ եւ ԹՈՆԻ ՊԼԷՐԻ միջեւ մըթնոլորտը լարուած կը մնայ եւ արդէն բացայայտ դարձած էր Պրիւսէլի վեհաժողովին: Մեծն-Բրիտանիոյ վարչապետը վշտացած է որ Ֆրանսա եւ Գերմանիա համաձայնած են գիւղատնտեսական քաղաքականութեան շուրջ, առանց իր մասնակցութեան: Անհամաձայնութեան ուրիշ կէտ մըն ալ կայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ որ Իրաքի կը վերաբերի: Անգլիոյ վարչապետութիւնը կ'ըսէ սակայն թէ երկու անձերու -Շիրաքի եւ Թ. Պլէրի- յարաբերութիւնները լաւ են:

Փ. ՄՕՐՈՒԱ, Լ. ՖԱԲԻՈՒՍ և ՌՈՔԱՐ կոչ մը հրատարակած են Մոնտի (Հոկտ. 29) մէջ, որպէսզի Եւրոպայի բոլոր ընկերվարականները միանան:

Ժ.-Մ. ԼԸ ՓԷՆԻ աղջիկը՝ Մարին, որ սկսած է աչքառու դեր խաղալ Ազգ. Ճակատի ղեկավարութեան մէջ, յայտարարած է (հեռատեսիլի Ֆրանս-3 կայանէն) որ դէմ է օտարականներու նոր ներգաղթի: Ան շեշտած է՝ յարձակում կայ անապահովութեան երեւոյթներուն վրայ, փոխանակ յարձակելու անապահովութեան պատճառներուն վրայ:

ԹԻՒՔՍԸՆԻ (Արիզոնա) հիւանդապահներու դպրոցի մը մէջ, ուսանող մը երկու դասատուներու վրայ կրակ բացած է եւ սպաննած, ապա անձնասպան եղած է: Կը թուի որ վրէժ լուծած է, որովհետեւ արգիլուեր էր իրեն քննութիւններ անցընել:

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԴ ՄԸ ՄԱՀԱՑԱԾ

Հայ պատանդներէն մէկը՝ Միսանիկ Զաքարեան, 43 տարեկան, մահացած է Հոկտ. 28-ին, Մոսկուայի հիւանդանոցը: Թիւ 13 հիւանդանոցը կը գտնուին միշտ Կարէն Հայրապետեան եւ Արմէն Աւաքելեան: Հիւանդանոցէն ելած են Թամար Գէորգեան, Մարգարիտա Աղաբաբովա, Իվան Յովհաննիսեան, Քրիստինէ Կարապետեան եւ Էլէնա Մանասեան:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանիոյ Էսըն քաղաքի համալսարանին Թրքական հետազօտութիւններու կեդրոնը Հոկտեմբեր 12-ին գիտաժողով մը կազմակերպած է Պոլսոյ մէջ, քննարկելու համար Թուրքիա - Եւրոպական Միութիւն յարաբերութիւնները եւ Գերմանիոյ դերը: Մասնակցած է նաեւ Մեսրոպ պատրիարք Մութաֆեան ու ելոյթ ունեցած՝ «Եւրոպացիի ինքնութիւնը, եւրոպական արժէքներու համակարգը եւ Թուրքիա» նիւթով նիստին:

Ան նախ յիշեցուցած է որ Օսմանեան կայսրութեան Հայերէն զատ, Եւրոպայի ու Ամերիկայի Հայաստանեայց եկեղեցիները կապուած էին Պոլսոյ պատրիարքութեան, բայց 1923-ին, Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադրութեան հետ ան վերածուեցաւ միայն Թրքահայոց պատրիարքարանի: Ան ներկայիս 541 տարուան անցեալի տէր է:

Շեշտելով թէ որքա՛ն պատճառներով տեղին է Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութիւնը, Մեսրոպ պատրիարք մատնացոյց ըրած է նաեւ փոքրամասնութիւններու նկատմամբ սրբագրելի մարզերը: Ան ըսած է.

«Նոր հիմնուած Թուրքիոյ հանրապետութեան մէջ մահմետական ժողովուրդը քրիստոնեայ դրացիներուն նկատմամբ բարիկամեցողութիւն ցոյց տուած ու զօրակցութեան օրինակ հանդիսացած էր. պետական դէմքերն ալ ամէն առիթով յայտնած էին թէ փոքրամասնութիւնները երկրին հարազատ քաղաքացիներն են: Սակայն, կարելի չէ եղած առաջքը առնել փոքրամասնութիւնները ամէն առիթով խորթ զաւակ նկատող վերաբերումներու: Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութեան օրինավիճակի տէր քաղաքացիներու դիմագրաւած հարցերը օրէնքներէ աւելի, առընչուած են կիրարկումներու: Փոքրամասնութիւնները անհատապէս տնտեսական ազատութիւններէ օգտուելու, կալուածատէր ըլլալու, օրէնքի առջեւ հաւասար վերաբերումէ եւ մարդկային իրաւունքներու հիմնուած այլ բարիքներէ օգտուելու, կրօնական ազատութիւն վայելելու մէջ մահմետական քաղաքացիներու հետ գրեթէ հաւասար կարելիութիւններ ունենալով հանդերձ, դժուար է ըսել որ նոյն հաւասարութիւնը գոյութիւն ունի նաեւ հաւաքական կեանքի մէջ: Մինչդեռ, խորքին մէջ, փոքրամասնութիւններու փափաքածը Թուրքիոյ սահմանադրութեամբ եւ օրէնքներով ընդունուած հաւասարութեան իրաւունքէն աւելին չէ»:

Ակնարկելով Օգոստոս 1 թուակիր օրէնքին որով Թուրքիա կ'իրագործէր Եւրոպական Միութեան պատշաճեցումի հոլովոյթը, Մեսրոպ պատրիարք ըսած է թէ մեծ ուրախութիւն պատճառած էր ան, սակայն, երբ հրապարակուեցաւ փոքրամասնութիւններու վաքըֆներու մասին օրէնքն ալ, տեսնուեցաւ որ ուրախութիւնը անտեղի էր. իրաւաբանները յայտնած էին թէ նոր կարգադրութիւնները ոչինչով նպաստաւոր են փոքրամասնութիւններուն, թէ օրէնքը ներկայի վիճակով անյարիր էր Սահմանադրութեան, կ'ոտնակոխէր քաղաքացիներու միջեւ հաւասարութեան սկզբունքը եւ կը սահմանափակէր զայն: Պատրիարքը աւելցուցած է թէ ներկայիս կը յուսան որ պետական ղեկավարները կը սրբագրեն խնդրոյ առարկայ յօդուածները, կը ջանան վերահաստատել քաղաքացիներու միջեւ հաւասարութիւնը:

Մեսրոպ Արք. խօսքը աւարտած է ընդգծելով Թուրքիոյ եւրոպական նկարագիրը ու այդ միութեան մաս կազմելու արդար իրաւունքը:

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ ՄԱՅՐԱՊԱՏՈՒՄԸ

Աթոմ Եղոյեանի «Արարատ» շարժանկարը, իր յարուցած վիճարկումներով եւ թեր ու դէմ կարծիքներով, ապացոյցն է անոր կարեւորութեան եւ յառաջացուցած հարցերու հրատապութեան եւ այժմէականութեան, մանաւանդ հայ հասարակութեան համար, որուն ինքնութեան եւ օտարումի խնդիրները, միշտ առկայ, տակաւին իրենց լուծումը չեն գտած: Սակայն կը գտնե՞ն երբեւիցէ: Նկատի առած որ այս պարագան յատուկ չէ միայն հայութեան, թերեւս կարելի ըլլայ հետեւցնել որ ան մշտագոյ մղձաւանջի մը բնոյթն ունի, քանի որ կը բխի չսպիացած վերքէ մը, խոր, չարխոր, որ մշտարթուն «մանրէ»ի մը նման, ներաշխարհը կը կրծէ ու, ծինի մը պէս, կը փոխանցուի սերունդէ սերունդ: «Արարատ» շարժանկարը ասոր ամէնէն իւրայատուկ արտայայտութիւններէն մէկը կը թուի ըլլալ:

Աթոմ Եղոյեան, ինչպէս իւրաքանչիւր ակնառու եւ հնարամիտ արուեստագէտ, կը մեկնաբանէ՛ երեւոյթը, բովանդակ ժամանակաշրջան մը ընդգրկող եւ որեւէ մեկնաբանութիւն իր փոխաբերական երեսակը կամ երեսակները ունի, ուր ժամանակը, դէպքերը, անոնց յաջորդականութիւնը, ճշգրտութիւնը եւ վաւերականութիւնը կ'ենթարկուին ազատ փոխյարաբերութիւններու, որոնցմով արուեստագէտը իր դիրքորոշումը, ըմբռնումը, պատկերումը, եզրակացութիւնները եւ առաջադրութիւնները կը պարզէ, կը ներկայացնէ, երբեմն թեր ու դէմ գնահատանքի արժանանալով, անոնց հետ շփուող անհատներու ըմբռնումէն պայմանաւորուած եւ, ընդհանրապէս, նոյն անհատներուն դիրքորոշումէն եւ մեկնաբանութենէն:

Արուեստագէտը, իր կարգին, զերծ չէ ենթակայութենէ (որ անպայման յուզականութիւն եւ զգացականութիւն չի նշանակեր), նիւթին մեկնաբանման եւ ներկայացման գծով, ինչ որ յատուկ դրոշմը կը կազմէ իր գործին: Այս մօտեցումով, «Արարատ»ի մէջ նկարիչ Արշիլ Կորքիի տիպարին ենթակայական ընդգրկումը, որպէս հայկական համայնապատկերին մէկ կարեւոր տարրը, անոր հաւաքական փորձառութիւնը մարմնաւորողներէն մէկը (թերեւս գլխաւորը, ըստ Եղոյեանի), ցոյց կու տայ որ, որեւէ առենէ աւելի, Կորքի դարձած է համաշխարհային այն հայ կերպարը, որ իր մէջ կը խտացնէ բովանդակ պատմութիւն մը, ազգի մը ապրումները, իղձերը, տառապանքներն ու դատը: Անիկա իր ամէնէն բացայայտ արտայայտութիւնը կը գտնէ Կորքիի «Նկարիչն ու իր մայրը» շարքին մէջ եւ «Արարատ»ով անհամեմատօրէն աւելի տարածուն ընկալում կը ստանայ, նկատի առած շարժանկարը դիտողներուն թիւը, հայ կամ ոչ հայ:

«Նկարիչն ու իր մայրը»ի մեղմերանգ տարբերակը (Ամերիկեան Արուեստի Ուիթնի Թանգարան, Նիւ-Եորք), եզակի գլուխ գործոց մըն է, Ի. դարու դիմանկարչութեան բարձր նուաճումներէն մէկը, շուրջ տասը տարուան վրայ տարածուած աշխատանքի արդիւնք, որուն Կորքի կը ձեռնարկէ 1926-ին, հիմք ունենալով այն լուսանկարը որ կը ներկայացնէ իր մայրը Շուշանիկ եւ զինք, իր պատանի տարիքին: Կորքի այս քայլը կ'առնէ, երբ կը գտնուի իր նկարչական ասպարէզի սկիզբին, Նիւ-Եորք իր հաստատուելէն շուրջ տարի մը ետք, շրջանի մը ընթացքին երբ կը դիմանկարէ նաեւ իր քոյրերը, բայց ոչ իր հայրը, որուն հետ իր կապը հեռու էր սիրալիր ըլլալէ, հայր մը՝ որ ընտանիքէն եւ Վանէն հեռացած էր, իր հայրենիքէն, 1908-ին Ամերիկա ապաստանելով, խոյս տալու համար Թրքական բանակին զինուորագրուելէ, մինչ որ դժուարին պայմաններու մատնած էր պատերազմական միջավայրին մէջ մնացող իր ընտանիքը: Ամերիկա անոր երկրորդ ամուսնութիւնը, Կորքիի մօրը սրտաճմլիկ մահէն ետք, Հայաստան, աւելի սրած էր Կորքիի օտարումը՝ իր հօրը նկատմամբ:

Ամերիկա, Կորքիի ընտանիքի անդամներէն միակ բացակայն իր մայրն էր, սակայն «ներկայ»՝ միակ լուսանկարով մը, զինք ու իր զաւակը մէկտեղող: Ուստի, Կորքիի տեսիլքը կը պայմանաւորուի այս լուսանկարով, զայն նկատի ունենալով ինքնին համադրում-կառոյց մը, զոր հարկ էր նկարչականօրէն վերայղանալ:

Կորքիի իրագործած նախապատրաստական գծանկարը սկիզբէն իսկ խօսուն տուեալներ կը պարունակէ: Ան կիսաւարտ աշխատանք մըն է որ սակայն կը «խօսի» թէ՛ Կորքիի մասին եւ թէ՛ իր մօրը, կամ աւելին՝ Կորքիի պատկերման իր մօրը: Ասոր մէջ նախ կը յայտնուի իրողութիւնը թէ Կորքի սկիզբը ձեռնարկած է լուսանկարին հարազատ վերարտադրման, նկատի ունենալով այն բոլոր տարրերը եւ գիծերը որոնցմով ան կազմուած է: Սակայն ինչ որ յատուկ ուշադրութիւն կը գրաւէ, այն է թէ Կորքի իր լրիւ կազմը, գծած ու մանրամասնած է, մինչ մօրը միայն դէմքն ու թեւերը ենթակայ եղած են նոյն ընթացքին, զայն թողլով կիսակառոյց, իբրեւ թէ ասով շեշտէ իր մօրը ուրուականային էութիւնը. եւ որքան աշխատանքը յառաջանայ, նոյնքան մօր առանձնացումը պիտի շեշտուի ու նկարին սեւեռակէտը դառնայ անոր դէմքը:

Յատուկ կապ մը Կորքին կ'առնչէր իր մօրը, բազմերես կապ մը, թերեւս ոչ այնքան անխառն եւ երանելի, որքան կը կարծուի: Մօրը յիշատակը միշտ Կորքիի ընկերացաւ եւ լուսաւոր պահեր բայց նաեւ տուայտանքներ ստեղծեց իր ներաշխարհէն ներս: Այս գծով, Կորքիի մէկ վերյիշումը, իր մանկութեան վերաբերող, յատկանշական խորհուրդներ կը պարունակէ: 1943-ի Փետրուարին, երբ Ֆերնան Լեժէ երեկոյ մը հիւրը կ'ըլլայ Կորքիի եւ կը փափաքի գիտնալ թէ ի՛նչ բանը զինք նկարելու մղած է, Կորքի կը պատմէ.

"Կը յիշեմ երբ հինգ տարեկան էի: Տարին՝ երբ առաջին անգամ սկսայ խօսիլ: Մայրս եւ ես եկեղեցի գացինք: Հոն եղանք: Պահ մը զիս նկարի մը առջեւ թողուց: Ան դժոխային վայրեր կը պատկերէր: Նկարին մէջ հրեշտակներ կային: Ճերմակ հրեշտակներ: Եւ սեւ հրեշտակներ: Բոլոր սեւ հրեշտակները Դժոխք կ'երթային: Ես ինծի նայեցայ: Ես ալ սեւ եմ. կը նշանակէ թէ ինծի համար արքայութիւն չկայ: Մանուկի մը սիրտը ասիկա չընդունիր: Եւ ես հոն եւ այն ատեն որոշեցի աշխարհին ապացուցանել որ սեւ հրեշտակ մը նաեւ կրնայ լաւ ըլլալ, պէտք է լաւ ըլլայ եւ կ'ուզէ իր ներքին բարութիւնը բովանդակ աշխարհին տալ, սեւ եւ ճերմակ աշխարհի»: (*)

Մէկդի դրած հարցը թէ Կորքիի յիշատակը որմանկարի մը, պատէն կախուած պատկերի մը, տպածոյի մը, մանրանկարի մը վերաբերի կամ թէ ան իսկապէս այդ ձեւո՞վ տեղի ունեցած ըլլայ, ան ցոյց կու տայ թէ քառասունի շուրջ անձ մը, իր ընթացիկ առօրեայէն մեկնած, ինչպէ՛ս կը մեկնաբանէ եւ կ'ապրի գերիշխող յիշատակ մը: Անցեալի այդ դրուագին անդրադառնալով, Կորքի իր ներկային, իր ներաշխարհին եւ զինք շարշրկող հարցերուն մասին կը խօսի, որով պատումը խորհրդանշական կը դառնայ: Ասոր մէջ չորս դերակատարներ գոյութիւն ունին: Մայրը, Կորքին, բարին ու չարը, կեանքն ու մահը: Իսկ վայրը՝ եկեղեցին, կը հաստատէ եղելութեան հանդիսաւորութիւնը, ամեհութիւնը, ճակատագրականութիւնը: Կորքի չըսեր թէ իր մայրը զինք ինչո՞ւ այդ պատկերին առջեւ թողուց (եւ իսկապէ՞ս), եւ թէ ո՞ւր գնաց, ի՞նչ ընելու: Այսինքն՝ մայրը զաւակը լքած ու զայն առանձին ձգած է չարին ու բարիին, կեանքին ու մահուան դէմ յանդիման (ինչպէս Երեւանի մէ՞ջ, երբ մահացաւ ու պատանիներ Կորքի եւ իր քոյրը Վարդուշ առանձին մնացին՝ անյայտին դէմ): Այսպէս, հեռաւորացում մը տեղի ունեցած է զաւկին եւ մօր միջեւ, ճակատագրական ձեւով: Իսկ, միւս կողմէ, երբ պատկերացնենք որ Կորքի կիներուն մէջ իր մայրը կը փնտռէր (ինչպէս զինք մօտէն ճանչցող անձեր յայտնած են) եւ որ իր առաւելագոյն արտայայտութիւնը կը գտնէ իր «Ինքնանկար երեւակայած կնոջս հետ» փոքրածաւալ իւղանկարին մէջ, կրնանք թերեւս աւելի յստակ գաղափար մը կազմել մայր-որդի այս իւրովի կապին մասին:

«Նկարիչն ու իր մայրը»ին մէջ աշխատանքը հետզհետէ կը ձգտի ծայրագոյն բիւրեղացում, հիմնուած մանրամասնութիւններու զեղչման վրայ: Բարեփոխման այդ ընթացքին մէջ, ընդհանուր համադրումն ալ կ'ենթարկուի վերամշակման: Առաջին տարբերակը (Ազգային Պատկերասրահ, Ուաշինկթըն), կիսաւարտ թուացող, իր կազմով հեռու չէ բուն լուսանկարէն եւ նախապատրաստական գծանկարէն: Իր վառվռուն գոյներով, տիրող հողագոյն կարմիրով, երկրային կը թուի, պաղ լոյսով մը պատուած: Երկրորդ, մոխրագոյնով տիրապետուած տարբերակը իր մեղմ, անճշգրտորոշելի լոյսով, անիրական եւ անժամանակ գոյութիւն մը ըլլալու տպաւորութիւնը կը յառաջացնէ, ուր համադրումը աւելի բարդացած է, աւելի ընդարձակ տարածք-միջոցի մը գոյութիւնը յառաջացնելով եւ միւս կողմէ մօր կերպարը առանձնացնելով: Այստեղ Կորքի ի գործ դրած է այնպիսի լուծումներ, որոնք դիտողին նայուածքը միշտ մօրը դէմքին վրայ կեդրոնացնեն: Անոնցմէ ամէնէն ուղղակին կը կայանայ իր եւ մօրը միջեւ այժմ տեղ գտած բացուածքին, հեռաւորութեան մէջ, մինչ պաստառի մակերեսին ուղղահայեացօրէն սահող այլազան գիծերը, նկարին տիրող կշռոյթը հաստատող, մօրը կերպարին կու տան ակնյայտ հեղինակութիւն, իրենց զուգահեռող այն ուղիղ եւ անտեսանելի գիծին միջոցաւ, որ գլուխէն կ'իջնէ մինչեւ նկարին վարի եզրը, կտրուկ կերպով, առանց խոչընդոտի, միատարր եւ անպաճոյճ գոգնոցէն անցնելով:

Յետոյ կան «քովընտի» լուծումները, իրենք եւս դէպի մօր դէմքը տանելով դիտողին ուշադրութիւնը: Նախ՝ ճերմակ գոգնոցին վերնամասը, որ փակագիծի մը պէս, յստակ շեղքով, վարէն կը շրջանակէ գլուխը, իբրեւ թէ ան ծաղկեփունջ մը ըլլայ, ծաղկամանի մը գագաթին հանգչած, նման անոնց զորս Կորքի այդ տարիներու ընթացքին նկարած է: Յետոյ՝ յետնամասի «պատուհան»ի աջ շրջագիծին վերի մասին կորութիւնը, որ Կորքիի գլխուն հակումը կը շեշտէ դէպի իր մայրը, իր արձագանգը գտնելով մօրը գոգնոցի վերնամասի ուղղահայեաց վերջին կորութեան մէջ, որ իր սուր ծայրով անոր գլուխը ցոյց կու տայ, զոր մութ «պատուհան»ը իր կարգին դուրս կը ցցէ եւ կ'առանձնացնէ, մէկդի «հրել»ով Կորքիի գլուխը: Բայց որպէսզի մօրը կերպարին շեշտակի ներկայութիւնը չխախտէ նկարին հաւասարակշռութիւնը, Կորքի նախ հորիզոնական ուղղութիւնը աւելի կը շեշտէ, նոյն ատեն ընդարձակելով նկարին տարածք-միջոցը, շնորհիւ իր աջ ոտքի դէպի դուրս թեքումին, որուն կը զուգահեռին ծաղիկը բռնած իր աջ բազուկը եւ «պատուհան»ին յատակը: Ապա, Կորքի ծաղիկը բռնած իր ձեռքին մատները կը նկատէ հակառակը մօրը ձեռքերու միակտուր բնոյթին, ինչ որ իր եւ մօրը կերպարին տարբերութեան զարկ կու տայ՝ ալ աւելի շեշտելով անոր ներկայութիւնը:

Այլազանումի այլ հնարք մըն է Կորքիի աջ ուսին եւ ծաղիկ բռնած բազուկին կենսունակ երանգաւորումը, տիրող մարած եւ մեղմ գոյներուն հակադրուելով, որով կը շեշտուի ծաղիկին, այսինքն՝ նուիրումին դրոյթը եւ թէ ջերմ լոյսի անկիւն մը կը ստեղծուի, որ կը լուսաւորէ արուեստագէտին նկարող, ստեղծագործող աջ բազուկը: Կորքի իր մեծարած մայրը նախ կը ներկայացնէ դիտողին, բայց նոյն ատեն ինքզինքը չի նկատեր անշուք տեղի մը. այստեղ, ան իր խոր եւ մելամաղձոտ աչքերով, դիտողէն շեղած, իր վիճակի մասին կը «խօսի», իր տեսածներուն, արհաւիրքին, առանձնութեան, տառապանքին:

Կորքիի դիմանկարչութեան մէջ, դէմքերն են գերիշխողները եւ կարեւոր գործերու մէջ, ինչպէս «Նկարիչն ու իր մայրը»ի պարագային, ձեռքերու մանրամասնութիւններու զեղչումը այդ ուղղութեամբ կ'ընթանայ: Այս դրոյթին խորհրդանշական բացատրութիւն տալը, ինչպէս Կորքիի մօրը կերպարը նկատի առած, ըստ մեզի իրականութեան չի համապատասխաներ, քանի որ միայն իր մօրը ձեռքերը չէ որ այդ ձեւով նկարած է: Կորքի նոյն լուծումը կիրարկած է նաեւ նոյն տարիներուն իրագործուած այլ դիմանկարներու մէջ, ինչպէս «Ինքնանկար»ը եւ «Մասթըր Պիլի դիմանկար»ը: Նոյնիսկ «Նկարիչն ու իր մայր»ի զոյգ պաստառներուն մէջ, Կորքի իր ձեռքերն ալ նոյն ձեւով նկարած է, ի բաց առեալ երկրորդ տարբերակին մէջ ծաղիկ բռնածը: Անիկա նկարչական եւ ոճական հնա՞րք մը կամ թէ ձեռքեր նկարելու դժուարութեան հարց մըն է, ձեռքը՝ որպէս մարմինի ամէնէն աւելի դժուար նկարելի անդամը:

Սակայն ինչ փոյթ. այդ նկարները դիտելով, կը նկատենք թէ այդ ձեռքերը կը դադրին պարզ միակտուր տարր մը ըլլալէ ու կ'ապրին եւ մաս կը կազմեն, միւս տարրերուն հետ, ընդհանուր դաշնութեան, զարկ տալով նկարներու մեծ թելադրականութեան, խորհուրդին, բիւրեղացման, որ նոյն ատեն անիրական կը դարձնէ կերպարները, մանաւանդ մայրը, աննիւթեղէն, անդենականէն մեզ դիտող: Ինչ փոյթ որ, նկարչական բարեփոխման եւ վերացականացման բերումով, նկարուած պատանին եւ իր մայրը, մանաւանդ երկրորդ մեղմերանգ տարբերակին մէջ, չեն նմանիր լուսանկարի կերպարներուն: Բայց դիտողին դէմն են, որպէս կերպարանափոխուած, նոր, տարբեր, կեանք ու իմաստ ստացած անձեր: Այսպէս, իրականութեան դերազանցումով, նոր իրականութիւն մը, իրադրութիւն մը կը ստեղծուին, անսահմանելի, իրենց կարգին այլազան մեկնաբանութիւններու ենթակայ:

Մեկնաբանութիւն մը, վերայղացում մը թերեւս միշտ «չինծու» կողմ մը ունին. փիքսիոն մըն են, ինչպէս արուեստը ինքը: Տաղանդաւոր արուեստագէտը զանոնք համոզիչ, իրական կը դարձնէ, ինչպէս Եղոյեան: Իր մեկնաբանութիւնը յաւելեալ նոր տարածք մը կու տայ Կորքիի կերպարին եւ իր նկարին, ասոր առթած ապրումներուն, մտածումներուն, զգայութիւններուն եւ հանդիսաւոր կերպով կը սատարէ անոր սրբանկարի վերածման:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՓԷՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

(*) Mary BURLIUK: «Arshile Gorky», **Color and Rhyme,** v. 19, 1949, pp. 1-2. Cited by Ethel K. SCHWABACHER: «Arshile Gorky», published for the Whitney Museum of American Art by **Macmillan Company**, New York, 1957, p. 104.

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Բ.

Ո՞ՒՐ ԵՆ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Հայ Դպրոցը անօրինակ տագնապի մէջ է Լիբանանի տարածքին: Ահազանգը կը տրուի ամէն օր, հետզհետէ ուժգնացող շեշտերով, նոյնիսկ յուսահատական արձագանգներով:

Տագնապը իր յորձանուտին մէջ առած է գրեթէ բոլորը. եկեղեցական, քաղաքական, կրթական, մշակութային ամէն մակարդակի, պատասխանատուներ, գիտակից ու գերմտահոգ ծնողներ, նաեւ աշակերտներ: Մամուլը, յատկապէս օրաթերթերը, վտանգին ահաւորութեան առջեւ, կը ճգնին սթափեցնել խոր թմբիրի մէջ տուայտող պատասխանատուներ, անտարբեր ծնողներ, եւ կը փորձեն տագնապին տուն տուող բազմերես պատճառները յայտնաբերել եւ այդ տագնապէն դուրս գալու լուծումներ առաջադրել:

Լիբանանահայ դպրոցին դիմագրաւած ժամանակակից տագնապը կը դրսեւորուի

բազմաթիւ երեւոյթներով, որոնք, զօդուած են իրարու, պայմանաւորուած են իրարմով․

Ա. _ Աշակերտական թիւի զգալի նուազում, հետեւանք մէկէ աւելի ազդակներու։

Բ. _ Հետեւաբար՝ կրթաթոշակներէ գոյացած եկամուտներու կարեւոր նուազում։

Գ. _ Հետեւաբար՝ ուսուցիչները վարձատրելու, անոնց աշխատավարձերը ապահովելու լուրջ դժուարութիւն։ (Կարգ մը կրթական հաստատութիւններ ինն ամիսէ ի վեր չեն կատարած տարրական այս պարտականութիւնը)։

Դ. _ Հետեւաբար՝ կարգ մը վարժարաններու պարտադիր փակումը, աշակերտները համախմբելով քոյր վարժարաններու մէջ։ (Այս քայլին ամբողջական գործադրութիւնը անկարելիութիւն մըն է, տուեալները եկան հաստատելու այս պարագան)։

Ե. _ Հետեւաբար՝ բազմաթիւ կրթական հաստատութիւններու ուսուցիչներու թիւի կրճատում, պարտադիր արձակումներ, սեղմելու համար պիւտճէական բացը։

Զ. _ Հետեւաբար՝ տագնապներու (կրթական, ազգային, հաւաքական, անհատական) կուտակում եւ բլրացում։

Ուրեմն, ի տես եւ ի լուր ահաւոր այս տագնապին, լիրանաահայութեան հիմքերը ցնցող եւ վտանգող այս երեւոյթին, մտահոգութիւնը, անսովոր չափերով, գրեթէ համատարած է։ Թէկուզ ուշացումով։ Գրեթէն յատուկ կերպով չեշտըւեցաւ։

Տագնապած են բոլորը, գրեթէ բոլորը։ Կրթական պատասխանատու մարմիններ, ազգային ու կրօնական մարմիններ, տնօրէններու համախմբում, յօդուածներ եւ յօդուածագիրներ մամուլին մէջ, կրթական պատասխանատուներու եւ տնօրէններու ձայնափիւռային ելոյթներ կը հնչեցնեն ահազանգը եւ կը փորձեն գտնել լուծումներ, որոնել միջոցներ։

Ո՞ւր են, սակայն, հայ ուսուցիչները, կրթական մշակները, որոնք բոլորէն աւելի եւ բոլորէն առաջ առնչուած պիտի ըլլային կրթական անօրինակ այս տագնապէն յառաջացած զարգացումներուն եւ լուծումներու պրպտումին։

Ուսուցիչներ կ՚արձակուին _ անհատաբար եւ հաւաքաբար _ իրենց պաշտօններէն, վարժարաններ կը փակուին, հայերէն լեզուի եւ հայերէն դասանիւթերու աւանդութեան հարցեր կ՚արծարծուին, հայ վարժարաններու ուսումնական մակարդակի անհարկի եւ անարդար վերադըրումներ կը կատարուին։ Այս բոլորին մասին ամէն մարդ կը խօսի, կը գրէ, կարծիք կը յայտնէ։ Լուռ կը մնայ միայն ինք, խնդրոյ առարկայ հիմնական դերակատարը, ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ։

Մինչդեռ ի՛նք պիտի ըլլայ ջահակիրը, դրօշակակիրը հայ դպրոցի պաշտպանութեան, պատնէշի առաջին դիրքերը գըրաւողը, եւ ոչ թէ կրաւորական ականատեսը, անզօր հանդիսատեսը։ Ինչո՞ւ լուռ են հայ ուսուցիչները։ Ինչո՞ւ ուրիշներ, տեղի _ անտեղի, արդար _ անարդար, տրամաբանական _ անտրամաբանական, տեսակէտներ պիտի արտայայտեն, պիտի դատապարտեն կամ պիտի արդարացնեն հայ ուսուցիչը, զայն ներկայացնելով երբեմն քաւութեան նոխազ, յաճախ թիրախ վերագրումներու եւ անճիշդ որակումներու։

Հայ Ուսուցիչը պաշտպան փաստաբաններու կարիքը չունի։ Հայ Ուսուցիչը ինքնապաշտպանութեան կարիքը չունի։ Հայ Ուսուցիչը ինքնարդարանալու պատճառ չունի։ Հայ Ուսուցիչը ունի արդա՛ր իրաւունքներ։ Հայ Ուսուցիչը ունի նաե՛ւ պարտաւորութիւններ, որոնք, արդար ըլլալու համար ընդունինք, որ մոռացութեան կը տրուին նոյն ինքն Հայ Ուսուցիչին կողմէ, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար։

Հայ Դպրոցը անօրինակ տագնապի դէմ յանդիման կը գտնուի։

Ամէն մարդ կը խօսի, կարծիք կը յայտնէ, կ՚այպանէ ու կը դատապարտէ, կը զրպարտէ ու կ՚անարգէ նաեւ։

Լուռ է, լուռ կը մնայ Հայ Ուսուցիչը։

Միթէ իրաւունք չունի՞նք հարցնելու․

_ Ո՞ւր են հայ ուսուցիչները․․․։

Ժ. Դ.

ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՏՕՔԹԷՕՐ

Երիտասարդ պատմաբան Վահէ Թաշճեան որ անծանօթ անուն մը չէ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն, իր հետաքրքրական յօդուածներով, Հոկտեմբեր 23_ին չորս հոգինոց դատակազմի մը առջեւ պաշտպանելով իր աւարտաճառը, արժանացաւ պատմութեան տօքթէօրի տիտղոսին։ Աւարտաճառին համար նիւթ ընտրած էր 1920_ական թուականներուն սուրիաեւթրքական սահմանային շրջանին մէջ «Փոքրամասնութիւնները, ազգպետութիւնները եւ արեւմտեան ծաւալապաշտութիւնը»։ Նշուած շրջանը կ՚ընդգրկէ Կիլիկիան ու մինչեւ Վերին Ճազիրայի տարածքը․ տուեալ տարիներուն այդ գօտիին երեք գլխաւոր տարրերն են՝ ծաւալապաշտ օտար իշխանութիւնները որոնք տեղական յենարան կը փնտռեն լաւագոյնս թափանցելու եւ հաստատուելու համար, տեղւոյն ուժերը որոնք պետական նոր համակարգի մը հետամուտ են, եւ փոքրամասնութիւնները որոնք հաւատարմութեամբ կը պատշաճին օտար իշխանութիւններու գծած քաղաքականութեան, իրենց համար կեանքի միակ երաշխիք նկատելով զայն։ Աւարտաճառին մէջ ուսումնասիրուած էին գլխաւորաբար թրքական նոր պետութեան վարած քաղաքականութիւնները եւ նշուած սահմանին երկու կողմերը ապրող փոքրամասնութիւններու նկատմամբ ֆրանսական հովանաւոր իշխանութեան վարած քաղաքականութիւնը։

Նման աշխատանք մանրազնին պրպտում կը պարտադրէր անշուշտ, ֆրանսական, նաեւ բրիտանական, արաբական, հայկական արխիւներու, աղբիւրներու մէջ։ Անոնցմէ Վ. Թաշճեան քաղած էր տեղահանութեան, գաղթի մեծ մասով անտիպ, շատ հետաքրքրական լուսանկարներ ալ, որոնք եւս լուսարձակով ցոյց տրուեցան աւարտաճառին պաշտպանութեան ընթացքին։

Դատակազմը կը բաղկանար Լիւսէթ Վալէնսիէ որ նաեւ ղեկավարած էր աշխատանքը, Գլէր Մուրատեանէ, Յարութիւն Գէորգեանէ եւ Համիթ Պօզարսլանէ։ Վ. Թաշճեանի ներկայացումէն ետք, ինչպէս սովորութիւն է, դատակազմի ամէն մէկ անդամ ըրաւ իր արժեւորումը, հարցումներ ուղղեց, թելադրանքներ կատարեց, յանկապէս մաղթելով որ գործը անպայման հրատարակուի։

Խորհրդակցութեան կարճ պահէ մը ետք, յայտարարուեցաւ որ դատակազմը յոյժ պատուաբեր յիշատակութեամբ եւ միաձայն գնահատանքով Վ. Թաշճեանը արժանի նկատած էր տօքթէօրի տիտղոսին։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՃԱՇ՝ Ի ՊԱՏԻՒ Հ.Բ.Ը.Մ.Ի ՆԱԽԱԳԱՀ ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆԻ

Լոս–Անճըլըսի «Օմնի» պանդոկի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 5_ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, ի պատիւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի նախագահ Պերճ Սեդրակեանի եւ իր կնոջ Վերայի։ Ներկայ եղած են 500 հոգի, որոնց կարգին Հ.Բ.Ը.Մ.ի ղեկավարներ, Ս.Դ.Հ.Կ.ի, Հ.Յ.Դ.ի եւ Ռ.Ա.Կ.ի ներկայացուցիչներ։ Հանդիսութիւնը վարած է Մարալ Երանոսեան–Պապեան։ Խօսք առած են Հ.Բ.Ը.Մ.ի Գալիֆորնիոյ Շրջ. Վարչութեան ատենապետ տոքթ. Սիմոն Սիմոնեան, Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան եւ առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան։ Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է Հ.Բ.Ը.Մ.ի Նախագահ Պերճ Սեդրակեան։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՆՈՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐ» ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կլենտէյլի Հայ Սէնթըրի սրահին մէջ, Հոկտ. 7_ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի «Նոր անուններ» պատանի երաժիշտներու երեկոյթը, կազմակերպութեամբ՝ «Նոր Սերունդ» մշակութային միութեան։ Ութ շնորհալի պատանիներ եւ պարմանուհիներ՝ չելով, տաւուղով, թաւջութակով, դաշնակով, ջութակով եւ երգով ներկայացուցած են դասական որակաւոր յայտագիր մը, հիացում առթելով բազմահարիւր ներկաներուն։

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՆՈՒԿ-ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՍԱՐՍԱՓԻ ԽԱՂԵՐԸ

Պրազիլի մէջ պետութեան մէջ երկրորդ պետութեան մը բնոյթը ունին թմրեցուցիչի առեւտուրով զբաղող շրջանակները․ անոնք տէր ու տիրական են Ռիոյի նաւահանգիստին մէջ, իսկ հիւղաւաններու շրջանակներուն համար ոստիկանի դեր կը կատարեն, տանելով նաեւ ընկերային գործունէութիւն։

Ստեղծուած անընական ու վախցնող մթնոլորտին գլխաւոր զոհերն են փողոցի երախաները որոնք թշուառութենէն, վայրագութենէն մղուած, կ՚իյնան ոճրային անելին մէջ։ Վեց միլիոն բնակչութեամբ Ռիօ տը Ժանէյրոյի մէջ, 1987–էն ի վեր 3937 երախայ մահացած է, թիրախ ըլլալով փամփուշտներու։ Այդ տղաքը որոնք կ՚իյնան իրենց ձեռքը բռնած ատրճանակներով, «մարտիկ–երախաներ» կը կոչուին։ Անոնք բնակիչներ են քաղաքը շրջապատած 600 հիւղաւաններու ուր կ՚իշխեն թմրեցուցիչի մեծերը։

Նշուած թիւը կրօնական հիմնարկի մը կատարած պրպտումին արդիւնքն է։ Նըկատուած է որ այդ երախաները 10 տարեկանէն կը սկսին զէնք գործածել ու կ՚իյնան թմրեցուցիչի մաքսանենգներուն ձեռքը․ ծայր աստիճան վայրագ բնութիւն մը կը զարգացնեն ու չեն վախնար մահէն։ Իրենց խաղն է ամէնէն վտանգաւոր աւազակը ըլլալու մրցումը։

Յաճախ կը մեռնին ոչ թէ հրացանաձգութեան մը ընթացքին, այլ մաքսանենգներու ամենայն պաղարիւնութեամբ արձակած գնդակներուն թիրախ ըլլալով։ Այս վերջիններուն համար որեւէ հարց չի ներկայացներ ձերբազատիլ անոնցմէ երբ այլեւս գործի չեն ծառայեր։ Յետոյ դիակները կը թաղեն գաղտնի գերեզմանոցի մը մէջ։ Ինչ որ թերեւս աւելի սարսափելին է, այն է որ այդ մարդիկը ոչ մէկ պատիժ կը կրեն իրենց գործած ոճիրին համար։ Նոյնն է ոստիկաններու պարագան։ Ռիօ տը Ժանէյրոյի մէջ ոչ մէկ ոստիկան դատապարտուած է անչափահաս մը սպաննած ըլլալուն պատճառով։ Գտնուած են նոյնիսկ դատաւորներ որոնք պաշտպանած են տեսակէտը թէ աւելի լաւ է որ անոնք անչափահաս տարիքին մահանան, քան թէ ապրին ու վերածուին իսկական յելուզակներու։

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՈՒԻԶ

Օդանաւ մը խանգարումի մը ենթարկուած էր եւ քանի վայրկեան վերջ պիտի իյնար։ Օդանաւին մէջ կային հինգ ճամբորդներ, սակայն անկարգելներուն թիւը չորս էր։ Առաջինը ըսաւ․

_ Ես հռչակաւոր պասքէթպոլիստ Քոպ Պրայընն եմ։ Լաքէրսը պէտք ունի ինծի, ես չեմ կրնար մեռնիլ։

Այսպէս ըսաւ ան, առաւ առաջին անկարգելը եւ վար ցատքեց։

Երկրորդը ըսաւ․

_ Ես Հիլըրի Գլինթընն եմ, Նախագահի կին, ծերակուտական եւ ապագային հաւանաբար ԱՄՆ_ի Նախագահ։

Ան ալ առաւ երկրորդ անկարգելը եւ դուրս սլրդեցաւ։ Երրորդը ըսաւ․

_ Ես Ճորճ Պուշն եմ, աշխարհի նախագահը։ Ես եմ որ իր քարայրէն դուրս հանեցի Պէն Լատէնը։ Ես եմ Ամերիկայի ամէնէն խելացի Նախագահը։ Իմ մեռնելու ժամը տակաւին չէ հասած։

Ան երրորդ անկարգելը ամուր բռնած վար ցատքեց օդանաւէն։

Չորրորդ ճամբորդն էր Յովհաննէս _ Պօղոս Բ. Պապը, որ ըսաւ հինգերորդ ճամբորդին՝ տասնամեայ տղեկին․

_ Ես աշխարհիկ կաթողիկէ համայնքի Պապն եմ, բայց արդէն ծեր եմ եւ իմ ծառայութեանս տարիները համբուած են։ Իբրեւ իսկական քրիստոնեայ ես կը զոհեմ իմ կեանքս եւ վերջին անկարգելը կը զիջիմ քեզի։

_ Հոգ մի ըներ, կ՚ըսէ տղեկը, քու անկարգելը ապահով է, որովհետեւ, Ամերիկայի ամէնէն խելացի Նախագահը իմ կռնակի պայուսակս առաւ եւ վար ցատքեց։

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

_ Հիմա ազատօրէն կրնաս խօսիլ, _ ըսաւ Արիս, _ հոս ո՛չ ոք մտիկ կ՚ընէ մեզի։

_ Լաւ ուրեմն, նստէ՛, տեսնենք։ Իմ ծրագրիս առաջին նպատակն է, _ ըսաւ Աստիկ, _ տաս _ տասներկու հոգիէ բաղկացած զաւադրական խումբ մը կազմել, պայմանով, որ այդ խումբին բոլոր անդամները փորձուած յեղափոխականներ ըլլան։

_ Ենթադրենք, որ այդ խումբը կազմուեցաւ ձեր ուզած մարդերով, յետո՞յ․․․

_ Յետոյ պիտի սկսինք գործել։

_ Ի՞նչ պիտի ընենք։

_ Նախ պիտի ջանանք ձեռք ձգել պայթուցիկ ռումբեր, ուժանակներ եւ այլն։

_ Բայց ինչպէ՞ս ձեռք պիտի կրնանք ձգել ատոնք։

_ Ատիկա շատ դիւրին է, այստեղի ռազմամթերքի մթերանոցին տնօրէնը իմ բարեկամս է, զինքը շատ մօտէն կը ճանչնամ եւ գիտեմ, որ կաշառքով ամէն բան ընելու կարող է։

_ Ատոր համար մեծաքանակ դրամ կ՚ուզէ, եւ մեր քով դրամ չի կայ։

_ Ես դրամ ալ կը ճարեմ, _ ըսաւ Աստիկ, _ էականը մարդ գտնելն է։

_ Ինչ բանի պիտի գործածենք այդ պայթուցիկ նիւթերը։

_ Իմ նպատակս է միեւնոյն օրուան, կամ աւելի լաւը, միեւնոյն գիշերուան մէջ քարուքանդ ընել, յիսուն _ վաթսուն քիլոմեթր գիծի վրայ բոլոր երկաթուղիի գիծերը, կամուրջները, վակոնները եւ վայրաշարժները։ Միեւնոյն ատեն այրել կայարանները եւ անոնց մօտ գտնուած փայտի եւ ածուխի մթերքները, փճացընել ռազմամթերք բեռցած վակոնները, կտրել հեռագրի թելերը, վերջապէս երկար ժամանակի համար խզել ամէն յարաբերութիւն Պոլսոյ եւ ներքին գաւառներու եւ, մանաւանդ Սուրիոյ եւ Միջագետքի միջեւ։ Երբ Սուրիոյ, Կովկասի, եւ Պաղտատի ճակատներուն վրայ կռուող թուրք եւ գերմանական բանակները այս կերպով կղզիանան կեդրոնէն, շուտով պիտի ստիպուին նահանջել եւ հաճայնականները ամէն կողմէ յարձակելով՝ պիտի տիրեն Թուրքիոյ։ Այս գործողութեան արդիւնքը կրնաս երեւակայել։

_ Արդարեւ, շատ գեղեցիկ, շատ սքանչելի ծրագիր, միայն թէ տասը կամ հարիւր հոգիով ըլլալիք բան չէ, _ դիտել տուաւ Արիս։

_ Թող տասը հոգին նախ հաւաքուի, կազմակերպուի, յետոյ ուրիշներ ալ կը միանան անոնց։

_ Ես ձեր այդ ծրագիրը անգործադրելի կը գտնեմ։

_ Այսչափ ծանրակշիռ գործի մը համար միայն քու կարծիքդ բաւական չէ, գտիր նաեւ ուրիշ մէկ քանի ընկերներ, վեց _ եօթը հոգի գոնէ, որոնց բացատրեմ աւելի մանրամասն կերպով իմ ծրագիրս, եւ պիտի տեսնես, որ մեծամասնութիւնը ինծի համամիտ պիտի գտնուի։

_ Ես այդ հաւատքը չունիմ։

_ Փորձենք անգամ մը, եթէ կարելի է։

_ Կը ջանամ վեց _ եօթը մարդ հաւաքել, բայց ո՛չ աւելի, _ պատասխանեց Արիս։

_ Լա՛ւ, առայժմ այսչափը բաւական է։

_ Շատ աղէկ, վաղը կը ջանամ գտնել այդ մարդիկը։

(Շար․ 331)

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ «ՆԿԱՐԻՉՆ ՈՒ ՄԱՅՐԸ»

(Տես՝ Բ. էջի յօդուածը)

Շուրջ տարիէ մը ի վեր համացանցին վրայ գոյութիւն ունի կայքէջ մը, Ի. դարու արհաւիրքներուն եւ ողբերգութիւններուն նուիրուած։ «Հայկական ցեղասպանութիւն» բաժինը կ'ընդգրկէ շուրջ 25 հայ արուեստագէտներու գործեր, որոնց կարգին Արշիլ Կորքի, որուն «Նկարիչն ու իր մայրը» մաս կը կազմէ ներկայացուած գործերուն։ Կայքէջն է.

www.legacy-project.org

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Համազգային Հայ Մշակութային եւ Կրթական Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը

կը պարգեւատրէ

ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ՝

ՅՕՐԻՆՈՂ – ԽՄԲԱՎԱՐ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ

ԲԱԶՄԱՄԵԱՅ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒ

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ-ը

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 22

ժամը 20.30-ին

17, rue Bleue, 75009 PARIS

Métro : Cadet

Երաժշտական բաժինով կը մասնակցին՝

Հայաշի Շւէֆօ – Սոփրանօ

Մարիա Օբի – Դաշնակ

Մկրտիչ Մկրտիչեան – Պարիթոն

Համայնքը հրաւիրուած է մասնակցելու յարգանքի երեկոյթին։

⁂

ՃԱԶԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԷՐԻ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Ռումանիայէն

Դաշնակ եւ սրինգ

Կիրակի, Նոյեմբեր 24, ժամը 16-ին

Փարիզի 9-րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի Ռոսինի սրահը

6, rue Drouot, 75009 Paris

Métro : Richelieu-Drouot

Տախքերու մասնակցութիւն։

CATHEDRALE SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION

Silvina DER MEGUERDITCHIAN

Installations plastiques sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU
Issy-les-Moulineaux

APPEL CORDIAL AUX ARMÉNIENS DE LA RÉGION

Dimanche 10 novembre, nous fêterons le 27ème anniversaire de la Fête Onomastique de notre Eglise Sainte-Marie. En cette occasion, sera célébrée la Ste Messe puis le traditionnel **Madagh** sera béni. La Messe sera suivie d'un déjeuner au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux (PACI) à 13h.

Le **Madagh** ainsi que **la Consécration** de notre **Eglise** sont l'occasion pour le prêtre et l'éphorie de présenter le bilan du travail accompli et de présenter le programme envisagé pour les années à venir. Le prêtre et l'éphorie travaillent avec le Comité des Dames de notre église, le Comité des Parents d'élèves, la Chorale de notre église, le Corps enseignant de notre école du mercredi, et le Secrétariat de notre église.

La véritable mission du prêtre et de l'éphorie est d'organiser et de développer au sein de notre communauté les activités religieuses, nationales et culturelles à travers l'église, l'école, le Centre Culturel Nourhan Fringhian pour demeurer fidèle à l'esprit de nos ancêtres.

Notre Eglise apostolique arménienne est l'héritage le plus sacré légué par nos ancêtres.

Il y a quelques jours à peine nous avons eu la joie de fêter ensemble le 11ème anniversaire de la proclamation de la nouvelle République Indépendante d'Arménie.

Aujourd'hui, la Nation arménienne connaît une nouvelle existence, elle édifie, dans sa patrie conquise, avec son sang, un nid, de sorte que le rêve de tous nos héros et martyrs paraît se concrétiser.

Bien que l'Arménie ait toujours connu des drames bien divers, l'heure n'est plus à la nostalgie, nous savons que cette fois-ci encore, elle vaincra et nous l'aiderons dans cette démarche, car il est de notre devoir d'être à ses côtés pour l'encourager.

De même qu'un peuple sans patrie ne peut exister en tant que Nation, ainsi sans langue une Nation ne peut subsister.

Aujourd'hui dans notre exil diasporique, il est impératif de se grouper autour du double symbole de l'existence et de l'unité de notre Nation; l'Eglise apostolique et l'Ecole arménienne.

Avec l'école de tous les jours et l'éducation arménienne, l'avenir de nos générations futures sera plus prometteur.

Vivons profondément convaincus de l'importance de la mission qui nous est impartie collectivement. Il s'agit pour nous tous de transmettre à nos enfants le savoir nécessaire afin de léguer l'héritage de nos ancêtres.

En ce jour anniversaire, le voeu le plus sincère du prêtre et de l'éphorie est que chaque fidèle arménien apporte sa participation morale et financière, dans la mesure de ses moyens, afin de maintenir le rayonnement de notre église et de poursuivre la mission qui lui a été confiée.

A tous un grand merci.

Pour l'Ephorie
Le Président
M. HAYGAZ GORDEBAK-DERTADIAN

Pour l'Eglise
REVEREND PERE MURONE

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

327, Boulevard Michelet — 13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec

SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître Jean Ter-Merguerian

SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE THEATRALE

organisée par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section D. Sérengulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30

à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux

NAREK DOURIAN

présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :

— **Mme Minassian : 01 40 95 81 33**

— **Mme Papazian : 01 46 42 90 68**

⁂

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11։

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը։

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար։

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել. Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 թիւով, կամ Սիրվարդին՝ 04 78 49 28 87 թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3։

15e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 15րդ ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

JIRAIR AVEDISSIAN

Deux pièces
- L'ILE DE DIXON
- UNE FOIS LA NUIT

ԺԻՐԱՅՐ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
Երկու թատերկներ

ԴԻՔՍՈՆ ԿՂԶԻՆ
(գրուած՝ 1969–70 թ.)
Մէկ գործողութեամբ

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԳԻՇԵՐԸ
(գրուած՝ 1970–71 թ.)
Մէկ գործողութեամբ

Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 16-ին
Dimanche 17 Novembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ

կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,

որուն Գ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 19-ին

Ուղեկցութեամբ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ-Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի

«Արծրունի Չրքաշեան» սրահին մէջ

339, Աւընիւ տիւ փրատօ,

13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Խոխ եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-էն 14 տարեկան աշակերտ-աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12.30։

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31
JEUDI
31 OCTOBRE
2002

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.547

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

78e ANNEE — N° 20.547

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊՈՒՏԻՆ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԷ ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՀԱՐՑԸ

Զաքայեւ ձերբակալուած Գոփընհակընի մէջ

Չորեքշաբթի առաւօտ, Հոկտ. 30-ին, լրատուները կը հաղորդէին որ, ընդառաջելով Ռուսաստանի դիմումին, Գոփընհակընի մէջ, Դանիոյ ոստիկանութիւնը ձերբակալած էր Չէչէնիոյ նախագահ՝ Մասխատովի բանագնացը՝ Ահմէտ Զաքայեւ (Մշակոյթի Նախարար): Ծանօթ է որ Դանիոյ մայրաքաղաքին մէջ Չէչէնները գումարած էին «Չէչէն համաշխարհային համագումար մը» եւ այդ պատճառով Պրիւսէլ փոխադրուած էր Եւրոպական Միութիւն – Ռուսաստան ժողովը, քանի Պուտին կը սպառնար չմասնակցիլ, որովհետեւ Դանիա մերժած է արգիլել Չէչէններու ժողովը:

Օրուան ընթացքին արդարադատութիւնը պիտի որոշէր Ա. Զաքայեւի ճակատագիրը: Կրնար ազատ արձակել կամ Ռուսաստանի յանձնել, եթէ յանցաւոր նկատուէր:

**

Մոսկուայի մէջ, կացութիւնը բաւական բարդ է եւ Պուտինի համար ալ Չէչէնիոյ հարցին լուծումը խնդրոյ առարկայ է, որքան ալ իր փափաքն ըլլայ շուտափոյթ եւ հիմնական կարգադրութիւն մը: Ներքին ճակատի վրայ ալ դժուարութիւններու կը բախի, քանի Դումայի (Երեսփոխանական ժողով) ընդդիմադիր երեսփոխանները քննութիւն մը կը պահանջեն բանակին յատուկ ուժերու յարձակման եւ գործածուած կազին մասին: Հոկտեմբեր 30-ին, 240 պատանդ դեռ հիւանդանոցը կը մնային, ոմանք մահաքունի մէջ:

**

Ահաբեկչութեան դէմ պայքարը պիտի սաստկանայ եւ Նեզավիսիմայա Կազետա կը գրէր որ բանակը այլեւս ոստիկանի դեր պիտի խաղայ, նոր պարտականութիւն մը տալով սպայակոյտին, Պուտին տէ փաքթօ ընդունեցաւ ոստիկանութեան եւ ապահովութեան սպասարկութեանց անկարողութիւնը կանխարգիլելու ահաբեկչական արարքները: Այս պատճառով, որոշ մասնագէտներ կ'ուզեն որ բացարձակ իրաւասութիւններ տրուին բանակին: Ներշնչուելով Պուշէն, Պուտին կրնայ նաեւ պարտադրել մեխանիզմով որ իրենք փրենց հարց տան թէ մինչեւ ո՞ւր կրնան երթալ Չէչէնիոյ պատերազմի իրենց մեկնաբանութիւններուն մէջ: Պուտինի գլխաւոր նպատակն է ընչահեղձ ընել չէչէն ապստամբութիւնը: Ռուսաստանի մէջ ալ Չէչէններու վիճակը շատ ծանր է եւ Դումայի միակ չէչէն երեսփոխանը կը ձաղկէ ոստիկաններու «հիւծերին» չէչէն համայնքին նկատմամբ: Չէչէնիոյ մէջ ալ շուրջ 100 հոգի ձերբակալուած է, որպէս մեղսակիցներ անկախապաշտ ապստամբներուն:

**

Չէչէն անկախապաշտները Հրթիռի արձակումով մը վար առած են ռուսական թուան մը, որու մէջ գտնուող չորս զինուորները մեռած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ հաղորդեց Հոկտեմբեր 29-ին, որ յնոր տնօրինութիւն յետաձգուած է ֆրանքեւանգլիական հանդիպումը, որ նախատեսուած էր Դեկտեմբերին Լը Թուքէ: Շիրաք – Պլէր հանդիպումի այս յետաձգումը կը փաստէ երկու երկիրներու յարաբերութեան վատթարացումը: Ծանօթ է որ խոր տարակարծութիւնը կը վերաբերի Եւրոպայի եւ թէ երկու ղեկավարները բուռն բախում մը ունեցած էին Պրիւսէլի վեհաժողովին: Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը դիւանագիտական ոճով յայտնած է որ Փարիզ եւ Լոնտոն «քիչ մը ժամանակի» պէտք ունին պատրաստելու համար Դեկտեմբեր 3-ի վեհաժողովը: Ֆրանսայի բարկութիւնը, սկզբունքով, պիտի սահմանափակուի այս ձեւով: Ներկայ լարւածութիւնը շարք մը անհամաձայնութեանց արդիւնք է, սկսած Եւրոպայէն, երթալով մինչեւ Իրաք: Ֆրանսայի գօրավիգ է Գերմանիա: Անգլիա փափաք յայտնած է որ հանդիպումը անպայման տեղի ունենայ, բայց, համակերպած է Ֆրանսայի որոշումին: Բրիտանական մամուլը շատ խիստ է Ֆրանսայի նկատմամբ: Անդրադառնալով Պէյրութի Ֆրանսախօսութեան համագումարին, Թհը Ինտէփէնտընթ կը գրէր. – «Պետութեան ղեկավար թէ ահաբեկիչ մէկ ձայնով (իմա՝ լեզուով) կը խօսին», ակնարկելով Հեզպոլլահի ղեկավար Սայէտ Հասան Նասրալլահի ներկայութեան, Ֆրանսախօսութեան ներկայացուցիչներու վերապահուած բաժնին մէջ:

ԱՅՍՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ հիւսիսը Պաղեստինցիի մը կրակոցէն աղջնակ մը մեռած է, ուրիշ մըն ալ վիրաւորուած, պաղեստինցին իր կարգին սպաննուած է խարայէլցի զինուորներու հրացանաձգութենէն: Միւս կողմէ, Ռամալլահի մէջ, պաղեստինեան Օրէնսդրական Խորհուրդը (Խորհրդարան) իր վստահութիւնը յայտնած է Արաֆաթի ներկայացուցած նոր կառավարութեան: 79 քուէարկողներու վրայ թեր քուէարկած են 56 երեսփոխան եւ դէմ՝ 18, հինգ ուրիշներ ալ ձեռնպահ մնացած են: Ամերիկացիք դժգոհ են կառավարական այս փոփոխութենէն: Միաժամանակ Իսրայէլ կառավարական տագնապ մը կ'ապրէր եւ Հոկտեմբեր 30-ին, աշխատաւորականները հաւանաբար քաշուէին, դէմ քուէարկելով 2003-ի պիւտճէի ծրագրին:

ՄԱԿ-Ի Ապահովութեան Խորհուրդը, Հոկտեմբեր 30-ին, դեռ չէր յաջողած բոլորէն ընդունելի բանաձեւ մը շարադրել Իրաքի վերաբերող: ԱՄՆ ընդունած են որ, հաւանաբար, կարելի ալ չըլլայ դալ շաբթուընէ առաջ: Արտաքին Նախարարը՝ Գոլին Փաուըլ յայտարարած է որ ԱՄՆ դեռ կրնան սպասել եւ այդ ուղղութեամբ ալ հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է Քոֆի Անանի հետ, որ միջնորդի դեր կը փորձէ խաղալ, ապա, պիտի խօսէր նաեւ Շիրաքի հետ:

ՀՕ – ՇԻ – ՄԻՆՀԻ (նախկին Սայկոն) մէջ հրդեհ մը աւեր գործած է առեւտրական կեդրոնի մը մէջ, աւելի քան 100 մեռեալ կայ: Զոհերուն մէջ են երկու Անգլիացիներ եւ մէկ Ամերիկացի:

ՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻՆ

Եւրոպայի Հայ Դատի յանձնախումբին Թուրքիոյ հայ համայնքին մասին տեղեկագիրէն ետք, Մեսրոպ պատրիարք Մութաֆեան հակադրած է նաեւ հայկական կազմակերպութիւններու Եւրոպայի ֆորումին տեղեկագրին: Եւրոպական Միութեան զանազան մարմիններուն յղուած տեղեկագիրը կը շեշտէ Թուրքիոյ հայութեան դժուարին պայմանները, ենթարկուած ճնշումները, եւ այլն: Թուրքիոյ անդամակցութեան օրակարգի վրայ գտնուած այս օրերուն նման տեղեկագիր գայրացուցած է թրքական շրջանակները:

«Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Հոկտ. 30-ի թիւով լայն տեղ տուած է Հայկական ֆորումին տեղեկագրին ու պատրիարքարանի հակազդեցութեան: Կ'ըսուի թէ ֆորումի տեղեկագիրը պատրաստած է Թեսա Հոֆման եւ նպատակն է խոչընդոտել Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի որպէս պատրիարքարանի հաղորդագրութիւն ներկայացածին, ան նոյնն է Եւրոպայի Հայ Դատի յանձնախումբի տեղեկագրին որպէս հակազդեցութիւն հրապարակուածին («Յառաջ», Հոկտեմբեր 19 – 20): Կը դատապարտէ գիտումնաւոր կերպով կատարւած անարդար ու անհիմն վերագրումները որոնցմով կը շահարկուի Պոլսոյ հայ համայնքը. ապա հաւատարմութիւն կը յայտնուի Թուրքիոյ հանրապետութեան, որուն իշխանութիւնները դիմումի միակ հասցէն են Պոլսոյ հայ համայնքին, իր բոլոր հարցերուն եւ պահանջներուն համար:

1915-Ը ԼՈՆՏՈՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Լոնտոնի պատերազմի կայսերական թանգարանին մէջ Դեկտեմբերին կը բացուի մարդկութեան դէմ գործուած յանցանքներու ցուցահանդէս մը: Հոն ուրիշներու կարգին տեղ կը տրուի նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան որուն մասին պատրաստուած ֆիլմ մըն ալ կը ցուցադրուի: Թրքական շրջանակները արդէն գործի լծուած են արգելք հանդիսանալու համար այդ ձեռնարկին մէջ 1915-ի ներկայացումին:

Թուրքիոյ Լոնտոնի դեսպանը այդ մասին ըսած է թէ ԱՄՆ-ու հայկական լոպին վերջին երեք տարուան ընթացքին լուրջ գործունէութիւն կը տանի Լոնտոնի մէջ, սակայն, Անգլիա չի կրնար ընդունիլ հայկական միակողմանի պնդումները եւ արտօնութիւն պիտի չտրուի Հայերու ցեղասպանութեան մասին ֆիլմին ցուցադրութեան:

ԹԷՆԻՍ

Փարիզ Պէրսիի մրցաշարքին, Հոկտ. 29-ին Դ. Նալպանտեան յաղթած է բելառուս Միրնիի 6-7 (2-7), 6-3, 7-5, Ա. շրջանին: Բ. շրջանին Աղասի յաղթեց Կոտիոյի 6-4, 6-7 (1-7), 6-4:

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԳԱՑԱԾ Է

ԱՆԹԻԼԻԱՍ. – Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29-ի առաւօտ Արամ Ա. Կաթողիկոսը Աթէնք մեկնած է, եօրեայ պաշտօնական այցելութեամբ: Հայրապետին կ'ընկերանան Տիրայր Եպիսկ. Փանոսեան, Եփրեմ Արք. Թապաքեան, դաւադանակիր Յուսիկ Վրդ. Մարտիրոսեան, կեդրոնական վարչութեան անդամներ՝ Ռոկերերան Արզումանեան եւ Յոլակ Թիւթիւնճեան: Հայրապետի շքախումբին կը միանային նաեւ Յունաստանի Թեմի առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեան, Կիպրոսի Թեմի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Վարուժան Եպիսկ. Հերկելեան եւ Սելանիկի Հոգեւոր Հովիւ Խորէն Ծ. Վրդ. Տողրամաճեան:

Արամ Ա. Հայրապետի այցելութիւնը կ'ընդգրկէ ա) Բացում Աթէնքի աշխարհահռչակ «Պէնաքի» Թանգարանի կողմէ կազմակերպուած Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան գանձերուն նուիրուած ցուցահանդէսին, որ տեղի պիտի ունենայ իր նախագահութեամբ, բ) Յունաստանի Թեմի պատգամաւորական ժողով, որուն դարձեալ կը նախագահէ Հայրապետը:

Եօրեայ պաշտօնական այցելութեան գլխաւոր հանդիպումը կը կայանայ Հայրապետին եւ Յունաստանի եկեղեցւոյ հոգեւոր պետին միջեւ, որուն ընթացքին երկու հոգեւոր պետերը պիտի քննարկեն քրիստոնէական եկեղեցիներու համագործակցութիւնը սերտացնելու միջոցները: Հովուապետական այս այցին առիթով, Յունաստանի եկեղեցւոյ պետը ճաշով մը պիտի պատուէ Հայրապետը ու անոր ընկերացող շքախումբը:

ՄԱՀ Ս.Դ.Հ.Կ.ԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ ՎԱՀՐԻՃ ՃԵՐԷՃԵԱՆԻ

Պէյրութի մէջ, Հոկտեմբեր 25-ին, իր մահկանացուն կնքած է Ս. Դ. Հ. կուսակցութեան ղեկավար, կեդրոնի ատենապետ՝ Վահրիճ Ճերէճեան:

Ութսունամեայ ողբացեալը, բնիկ Հաճընցի, ամբողջ կեանքի երկայնքին ծառայած է իր ազգին եւ կուսակցութեան անսակարկ նուիրումով:

Երիտասարդ տարիքէն միացած է Ս. Դ. Հ. կուսակցութեան, նախ ուսանողական շարքերը, Հ. Մ. Մ.-ի Մերձաւոր – Արեւելքի վարչութեան մէջ, Հայրենադարձի Կոմիտէի կազմէն ներս, եղած է Լիբանանի Շրջանի վարիչ մարմնի անդամ եւ տարիներու ատենապետ, Հ. Կ. Բ. Մ.-ի կեդրոնական մարմնի ատենապետ, Հայաստան համահայկական հիմնադրամի հոգաբարձութեան անդամ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Երկուշաբթի, Հոկտ. 28-ին, Անթիլիասի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, ներկայութեամբ պետական, կրօնական թէ ազգային անձնաւորութիւններու: Եկեղեցական արարողութեան աւարտին, Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Գեղամ Եպիսկոպոս Խաչերեան իր դամբանականին մէջ վեր առած է ողբացեալին ազգանուէր գործունէութիւնը եւ կարդացած է հատուածներ Կաթողիկոսական Օրհնութեան գիրէն, զոր Արամ Ա. շնորհած էր Վ. Ճերէճեանի անոր հանրային գործունէութեան 60-ամեակին նուիրուած հանդիսութեան առիթով, տարի մը առաջ: Հոն, Կաթողիկոսը շեշտած էր թէ ան եղաւ միասնութեան մարդը: Ընթերցումէն ետք, Գեղամ Եպիսկոպոս յանուն Կաթողիկոսին, յետ մահու պարգեւատրած է հանգուցեալը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ասպետի կարգի շքանշանով:

ԵԼՑԻՆ Ի՛ՆՉ ԸՆԵԼՈՒ ԳՆԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանի քաղաքական ներկային ամէնէն հետաքրքրական անցքերէն եղաւ Ռուսաստանի նախկին նախագահ Բ. Ելցինի քանի մը օրուան այցը: Կարդալով այդ այցին լուրերը, կարեւոր ու նուազ կարեւոր մանրամասնութիւններ, ընդհանուր առմամբ մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենար որ ռուս նախկին նախագահը այդ ճնշիչ պատասխանատու պաշտօնին պայմանադրականութիւններէն փրկուած, ծանր քննութենէ մը օձիքը հազիւ ազատած, զբօսանքի նետուած երիտասարդի մը ապրումները կ'ուզէր ունենալ: Ճամբորդութեան ելլել, ծանօթներ տեսնել, ուտել - խմել, յարգուիլ, եւ այլն: Բնականաբար, պետական նախագահի մը համար այս բաները չէին կրնար մնալ հասարակ մահկանացուի մը սահմաններուն մէջ. մանաւանդ երբ այդ պետութիւնը Ռուսաստանի նման, անցեալի մը բաժնեկից քոյր հանրապետութիւններով շրջապատուած է եւ առաւել կամ նուազ չափով կը շարունակէ յատուկ բարեկամութեան մը, նոյնիսկ համակրանքի զգացումներ վայելել:

Այսքանով կը բացատրուի՞ Բ. Ելցինի Երեւան այցը: Այո՛, եթէ հետաքրքրութիւնը սահմանափակուի տրուած տեղեկութիւններու միջինով. սիրալիր ընդունելութիւն, խանդավառ ելոյթներ, քաղաքական ու կրօնաւոր անձնաւորութիւններու հետ հանդիպումներ, յայտարարութիւններ, շրջագայութիւններ ու անպայման «կը սիրեմ - կը սիրես»ի, յարմար առիթով վերադառնալու հրաւէր, կամ խոստումներ: Արդարեւ, լրատուները տեղեկացուցին Ելցինի եղած խանդավառ ընդունելութիւնը, նախագահին, կաթողիկոսին հետ հանդիպումները, Եղեռնի յուշարձան ու Թանգարան, կամ քոնեակի գործատուն այցը, ամէն անպամուն հոգի շոյող արտայայտութիւններով: Եղեռնի յուշարձան այցին Ռուսաստանի նախկին նախագահը կը յիշէր թէ Թուրքիա տակաւին ճանչցած չէ ցեղասպանութիւնը, ապա պաշտօնական ամէն հանգամանք թօթափածի հանգստութեամբ կը յայտարարէր թէ Թուրքիա պէտք է այլեւս ապաշխարէ, եւ այլն: Քիչ անդին, քոնեակի գործատան մէջ, Ելցին դարձեալ յայտնուած էր ազատ - անկախ մարդը որ անվերապահ գնահատանքով կ'արտայայտուի հայկական հարիւրամեայ քոնեակը համտեսելէ ետք: Ի՞նչ պիտի ուզէր աւելի, նման այցելութեան որուն ամէն քայլին ընկերացած էր ժողովրդական ջերմ համակրանքը. այն աստիճան որ Ելցին Հայաստանէն հեռանալէք ամէնէն պայծառ յիշատակը նկատած էր մարդոց իրեն համար անմոռանալի աստիճանի ջերմութիւնը: Առկէ ետք միայն յիշած էր նախագահ Ռ. Քոչարեանի տունը կատարած այցը, անոր ու կնոջ հետ ունեցած անկեղծ զրոյցը:

Նախկին նախագահին այցելութեան մէջ փոքր վէճի մը, քաշքշուքի մը պատճառ եղած էր, ինչպէս ըսուեցաւ, Հայաստանի նախկին նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ հանդիպում ունենալու փափաքը: Նման այցի մը պայմաններով, նախկին պաշտօնակիցին հետ տեսակցելու շատ բնական այդ փափաքը, ըսուեցաւ թէ վէճի նիւթ եղած է Ռ. Քոչարեանի հակադրութեան պատճառով: Իսկապէս եղա՞ծ էր նման հակադրութիւն: Ռ. Քոչարեան այդքան նեղմի՞տ մէկն էր որ ջանար արդելք ըլլալ, կամ դժուարացնել Ելցին - Լեւոն Տէր - Պետրոսեան տեսակցութիւն մը:

Ու Ելցինի փափաքը իրագործուեցաւ: Ան հանդիպում ունեցաւ Լ. Տէր - Պետրոսեանի հետ. անոնց միասին լուսանկարները տեղ գտան մամուլին ու համացանցի կայքէջերուն մէջ: Իսկ հանդիպումին մասին ըսուածները նորէն դարձան «ջերմ»ին, «անկեղծ»ին առանցքներուն շուրջ:

Նման հանդիպում չէր կրնար, բնականաբար, չարթնցնել լրագրողներու հետաքրքրութիւնը: Մանաւանդ որ Հայաստանի մէջ նախագահական ընտրութեան նախօրեակն է, ընտրարշաւը ոչ պաշտօնապէս կը տարուի արդէն ու ինչ որ աւելի կարեւորն է այդ մթնոլորտին մէջ, Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի թեկնածութեան մասին շրջան ընող լուրերու գոյութիւնն է: Լուրեր որոնք ո՛չ հերքուած, ոչ ալ հաստատուած են ենթակային կողմէ:

Հայաստանէն բաժնուելէ առաջ նախագահ Ելցինի մամուլի ասուլիսին այս մասին հարցումներ ուղղուած էին իրեն: Լրագրողները կ'ուզէին գիտնալ թէ այս մասին որոշ տրամադրութիւն յայտնա՞ծ էր նախկին նախագահը: Պատասխանը ա՛լ աւելի խթանող էր հետաքրքրութիւնները. Ելցին ըսած էր թէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ քաղաքականութեան մասին չէին խօսած, ան յայտնած է միայն թէ չի մտածեր քաղաքականութեան վերադառնալու մասին ու չի պատրաստուիր նախագահութեան թեկնածու ներկայանալու: Բ. Ելցին հերքած էր նաեւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ տեսակցութիւն ունենալու փափաքին խոչընդոտումի լուրերը. ըսուածը՝ հերքելէն անդին, հակառակին պատկերը կուտար. ինք այդ այցին մասին խորհուրդ հարցուցած էր Ռ. Քոչարեանի որ համամիտ գտնուած, աջակցութիւն տուած էր, ինչպէս կը հաղորդէր այդ մասին «Հայաստանի հանրապետութիւն»ը (Հոկտեմբեր 18), նիւթին տեղեկատուութեան մէջ:

Հոն, ինչպէս ուրիշ թերթերու մէջ, տեղ գտած էր Ելցինի մէկ այլ արտայայտութիւնը որ կը ներկայանար ամբողջ այցին քաղաքական եթէ ոչ միակ, գլխաւոր գրաւարկը: Նախագահական ընտրութեան նախօրեակի Երեւանի մէջ ան ըսած էր թէ միակ թեկնածուն զոր արժանի կը նկատէ եւ կը պաշտպանէ, Ռ. Քոչարեանն է:

Այս յստակ նախընտրութիւնը կարելի՞ է որպէս սիրալիր ընդունելութեան շնորհակալութիւն յայտնելու ձեւ մը նկատել: Կամ, կարելի՞ է նկատել միայն Ելցինի անձով սահմանափակ կեցուածք:

Պաշտօնական, կամ կիսապաշտօնական միագիծ տեղեկատուութենէն քիչ մը հեռանալ, նոյն այցին մասին կուտայ մեկնաբանութեան տարբեր ուղղութիւններ ալ: Այս բնոյթով, հետաքրքրական է օրինակ՝ «Հայկական ժամանակ»ի (Հոկտեմբեր 18) խորագիրն անգամ. Հ. Գ. ստորագրուած էջի մը խորագիրն է «Ելցինն արեց իր գործը»: Նիւթը մամուլի նոյն ասուլիսն է ուր հետաքրքրութեան կեդրոնական նիւթը եղած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ հանդիպումին միջուկը: Լրագրողը կը կրկնէ Ելցինի պատասխանները, Հայաստանի ներքաղաքական կեանքին վերջին շրջանին ամէնէն նշանակալից իրադարձութիւնը համարելով Հայաստանի նախագահութեան առաւել արժանին Ռ. Քոչարեանը նկատելու անոր բացայայտումը:

Այդ բացայայտումը կը ներկայացուի որպէս «Ռուսական վերնախաւի դիրքորոշումը Հայաստանի առաջիկայ նախագահական ընտրութեան շուրջ: Ռուսաստանի համար ամենացանկալի թեկնածուն Ռ. Քոչարեանն է: Եւ սա կարծես թէ վերջակէտն է»: Ըսուածը կը հիմնաւորուի Ռ. Քոչարեանի ռուսամէտ ընթացքին վրայ: Հ. Գ. կը գրէ թէ Ռ. Քոչարեան յաջողած է համոզել որ իրեն համար այժմէական կը մնայ «Յաւերժ Ռուսաստանի հետ» կարգախօսը: Ռուսաստանի նախընտրութիւն համարուած Բ. Ելցինի յայտարարութիւնը իր կարծիքով կը յանգի կարգ մը արարքներու. Ռուսաստանի ունեցած պարտքին փոխարէն Հայաստանի կողմէ ազգային ստացուածք յանձնելու գործը այլեւս չի ձգձգուիր, «իսկ Վրաստանը Ախալքալաքի ձեռքը կրակն է ընկնելու»: Այլ խօսքով՝ Ռ. Քոչարեանի տրուած զօրակցութեամբ Մոսկուա կ'ապահովէ իր շահուն ուղղութեամբ հեռավարելի Հայաստան մը: Նոյնիսկ քիչ մըն ալ աւելին, քանի որ Ախալքալաքի ակնարկութիւնը կը յղուի Վրաստանի հայաբնակ շրջանին ծանօթ խռովութիւններուն, որոնց շահարկումը ի վնաս Վրաստանի, անվիճելի կը համարուի: Ըսուածին եզրակացութիւնն ալ այն է որ «Հայաստանին "պայծառ" հեռանկար է սպասում»:

Ըսուածներէն ետք կ'ուղղուի ուրիշ հետաքրքրութիւն մը այն կէտին թէ Ելցինի Ռ. Քոչարեանի ի նպաստ յայտարարութիւնը, եթէ իսկապէս Ռուսաստանի կը պատկանի ան, փափաքելի ընկալումը կը գտնէ՞ քուէատուփէն միայն քանի մը ամիս հեռու կեցած հայաստանցիէն: Իր նախընտրութեան մէջ որոշիչ դեր կ'ունենա՞յ ան: Որոշ դասակարգի մը համար որ հաց ու ջուրէն մինչեւ սահմանի պաշտպանութիւն բոլոր յոյսերը կապած է Ռուսաստանի, շատ հաւանօրէն, այո՛: Եւ պէտք չէ մոռնալ որ դժուարութիւններու, յուսախաբութիւններու համեմատութեամբ մեծնալու հակում ունի այդ դասակարգը: Արդէն, Հ. Գ.ի էջը կ'աւարտի բաւական խօսուն պատկերով մը. Ելցին երբ հասած է «Երեւան» պանդոկը, դէմի մայթին վրայ նոյն պահուն պատահական կերպով գտնուողները զինքը ծափերով ողջունած են: Մինչդեռ, նոյն մարդիկը ամբողջովին անտարբեր գտնուած են քանի մը վայրկեան առաջ Ռ. Քոչարեանի, վարչապետ Ա. Մարգարեանի եւ այլ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու ժամանումին:

Ճիշդ է որ «Հայկական ժամանակ»ը Լ. Տէր - Պետրոսեան - Ռ. Քոչարեան զոյգէն առաջինին նախընտրութեան մօտ թերթ է. այսուհանդերձ, դժուար է Բ. Ելցինի այցին շրջանակը գծել Հայաստանի սիրով, կարօտով ու հայկական հարիւրամեայ քոնեակը համտեսելու հետաքրքրութեամբ միայն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Գ.

ՀԱՅ ԾՆՈՂՆԵՐԸ ՔԱՒՈՒԹԵԱՆ ՆՈԽԱ՞Զ

ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Հայ դպրոցին դիմագրաւած տագնապին առընչութեամբ, յաճախ խնդրոյ առարկայ կը դառնան հայ ծնողները: Մամուլին մէջ լոյս ընծայուած եւ ընծայուող գրութիւններով, հրապարակային հանդիպումներու եւ պաշտօնական առիթներու արտասանուած պատասխանատու անձերու, եւ հեղինակութիւններու ելոյթներուն մէջ կը խարանուին անոնք, հայ դպրոցին հանդէպ անոնցմէ շատերուն կրաւորական եւ նոյնիսկ ժխտական դիրքորոշումին համար:

Հայ դպրոցի գոյառումը, մասնաւորաբար պետականութենէ զուրկ տարասփիւռ հայութեան համար, արդիւնք է հայ եկեղեցիին, հայ համայնքի ղեկավարութեան, կրթական մարմիններու եւ մշակներու եւ յատկապէս հայ ծնողներու միասնական գործակցութեան: Հայ դպրոցի գոյատեւումը, անոր բարւոք պահպանումը անկարելի է պատկերացնել առանց այս ներդաշնակ ամբողջութեան: Օղակներէն մէկուն խախտումը՝ կը յառաջացնէ անհաւասարակշռութիւն, եւ հետեւաբար՝ հայ դպրոցին կը պատճառէ կաղացում, դուռ կը բանայ դժուարութիւններու եւ ժամանակի թաւալքին հետ կը ստեղծուի բարդ ու աննախանձելի տագնապ, անորոշ հեռանկարներով եւ հետեւանքներով:

Այսօր, հայ ծնողք ենթակայ են խարանի, քննադատութեան եւ դատապարտումի: Մամուլի էջերէն, հրապարակային ելոյթներու ընթացքին եւ ձայնասփիւռային հաղորդումներէ: Կարծէք կը փնտռուին քաւութեան նոխազներ: Ստեղծուած անընդունելի կացութեան համար՝ պատասխանատուներ:

Հայ ծնողքին դերը իրենց զաւակներուն դաստիարակութեան մէջ կարեւոր է: Շեշտած ըլլալու համար թո՛ղ կրկնուի այս բացայայտ իրողութիւնը:

Սակայն, զգո՛յշ:

Երբ ամէն առիթի, տեղի - անտեղի կը պախարակուի հայ ծնողքը, ստեղծուած կացութեան ամէնէն ծանր պատասխանատուութիւնը բեռցնելով անոր ուսերուն, կատարած կ'ըլլանք անարդարութիւն: Նախ՝ գիտակից հայ ծնողներու զանգուածին նկատմամբ: Եթէ ներկայիս հայկական վարժարանները հաւաքաբար ունին շուրջ 8400 աշակերտ, ընդունելով հանդերձ արձանագրուած նօսրացումը, այս մէկը արդիւնքն է գիտակից հայ ծնողքին առողջ դատողութեան ու ճիշդ կողմնորոշումին: Գիտակից այս տարրը կը կազմէ մեծամասնութիւն:

Իսկ մնացեալնե՞րը, «անառակ» որդինե՞րը...:

Ընդհանուր գիծէն միշտ շեղողներ եղած են: Անոնք եղած են փոքրամասնութիւն: Այսօր տագնապած ենք, որովհետեւ փոքրամասնութիւն համարուող տոկոսը սկսած է ծաւալ ստանալ, մտահոգիչ չափերով:

Խարանելէ, պախարակելէ եւ ամբաստանելէ առաջ, հարկ է կատարել ախտաճանաչում, որոնել դրդապատճառները, լուծումներ առաջադրել: Ապա արձակել ամբաստանութեան վճիռը:

Եթէ օտար վարժարաններ յաճախող հայ աշակերտներու թիւը մագլցում արձանագրած է, հիմնական պատճառը նիւթականն է, տնտեսական անասելի կացութիւնը, որուն մատնուած է ոչ միայն համեստ խաւը, այլ նոյնիսկ տակաւին մինչեւ երէկ լիբանանեան հասարակութեան ողնասիւնը համարուող ինքնաբաւ միջակ դասակարգը:

Պարզ է: Այս կացութեան մէջ գտնուող ծնողներ եթէ չկարողանան հայկական վարժարանի մը հետ նիւթական ընդունելի համաձայնութիւն կայացնել, պիտի ընտրեն հետեւեալ լուծումներէն մէկը.

Ա) Դիմել պետական վարժարան, ուր պարզ մուտքի տուրքով մը կ'ապահովուի իրենց զաւակներուն ուսումնառութիւնը:

Բ) Փնտռել ոչ - հայկական համեստ վարժարան մը, իրենց նիւթական կարողութեան համապատասխան:

Այս պարագային՝ ուսումնական մակարդակ, ազգային նկատառումներ, նկարագիր կերտող ազդակներ եւ կարգապահական հարցեր կը մնան երկրորդական:

Այս կացութեան մէջ գտնուող ծնողներու - որոնց թիւը վերջին մի քանի տարիներուն վերասլաց աճ արձանագրած է - տագնապի լուծումը դժուար է սակայն՝ պարզ, գտնել նիւթական միջոցներ: Յառաջադէմ աշակերտներուն համար բացառիկ եւ յատուկ կարգադրութիւններ կատարել անպայման, բարերար անձերու, կազմակերպութիւններու միջոցով, թէ թէկուզ վարժարանի տկար պիւտճէի պայմաններով: Իսկ, մնացեալներուն համար, հաւաքաբար որոնել բաւարար պայմաններ: Նօսրացող դասարաններուն մէջ քանի մը յաւելեալ աշակերտներու ներկայութիւնը, կրթաթոշակի թէկուզ զեղչուած սակերով, պիւտճէական մեծ տարբերութիւն պիտի չստեղծէ դպրոցին համար:

Կարգ մը կարելիքաւոր ծնողներ, նիւթականը պատրուակելով կը սքօղեն հայկական վարժարանէ հեռանալու իրենց «մեղաւոր» ընթացքը: Վերոյիշեալ միջոցառումներով կը չէզոքացուին անոնց անտեղի, անտրամաբանական պատճառաբանութիւնները:

Կը մնան միւսները՝ «այլասերած»ները, օտարին հմայքէն շլացածները: Ազգայինը արհամարհող, օտարինը գերադասող բարեկեցիկները, որոնցմէ ոմանք, երբ հայ դպրոցին հետ իրենց զաւակներուն կրթաթոշակները կը սակարկէին, այժմ ափ առած օտար վարժարաններու դուները, յանձնառու կ'ըլլան ամէն զոհողութեան, սկսած՝ նիւթականէն...:

Այս խաւին պատկանողներն են, որ պէտք է խարանուին, եթէ կարելիք կայ: Այս կարգի մարդիկը համոզելու լաւագոյն միջոցը՝ Հայ դպրոցը դարձնել անխոցելի, ապահովել, մակարդակին հետ, նաեւ աշակերտը բաւարարող միջավայր եւ յարմարութիւններ: Կը խորհիմ, թէ զանոնք պէտք է լուսաբանել շօշափելի եւ առարկայական տուեալներով: Անոնց մէջ կան զգալի թիւով անձեր, որոնք ունին բաւական զարգացում, ներկայութիւն են ազգային ու միութենական կեանքէն ներս, նոյնիսկ պատասխանատու դիրքերու վրայ: Փորձել դրական միջոցներով լուսաբանել, բացատրել ու բացատրուիլ: Համբերութեամբ եւ տրամաբանութեամբ զինուած: Իսկ երբ համբերութեան բաժակը յորդի, այն ատեն խարանել ու պախարակել:

Կը մնան երրորդ դասի մարդիկը՝ անուղղաները: Անոնք գոյութիւն ունեցած են հայ ժողովուրդի պատմութեան բոլոր շրջաններուն: Կու գան երէկէն, ու ներկայ են այսօր: Պիտի ըլլան նաեւ վաղը: Հետամուտ ըլլալու է որ վաղը անոնց թիւը չկրկնապատկուի:

«Հայ դպրոցը տունն է հայուն»: Միասնական կերպով նորոգենք ու վերանորոգենք զայն: Համոզիչ դարձնենք զայն մեզի ու այլոց համար:

GALERIE FRAMOND

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ ԼՈՅՍԻՆ

ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹԵԱՆ անունը դրեր էին գեղեցկութիւն գլխագիր. եւ գեղեցկութիւնը եղաւ գոյն ու գիծ: Ներդաշնակութիւնն էր գերագոյնը՝ որուն կը ձգտէինք յարաժամ, իղձեր ու Թոխ՛չք: Խօսքը գիր ու բառ դառնալէ առաջ՝ ըսկիզբէն էին գոյնն ու գիծը, որոնք հիմա համանուագային ամբողջութեամբ մը կը կազմեն կեանքին անապական շունչը: Գոյներու ներդաշնակութիւն եւ գիծերու բիւրեղացում:

Որքա՛ն սէր ունենալու է նկարիչը, որ իր զգայուն ներաշխարհին մէջ ընկալած պատկերը իր բոլոր մանրամասնութիւններով՝ աւելի գեղեցկացած վերարտադրէ ու արձանագրէ՝ ձեւերէն ու ներգործօն գոյներէն անդին լուսաւոր: Թաւիշ ու մետաքս՝ կաթնորակ լոյսի գոյն: վերջին հաշուով լոյսն է գեղեցկութիւնը, զոր կ՚ընդգծէ անհուն սառերը:

Ժորժ Ռոնէր ունի տեէարքթեան ճշգրըտութիւն մը՝ իր արուեստին արտայայտութեան մէջ, որ սակայն չի սահմանափակեր ու կաշկանդեր վերացական թըռիչքը՝ զուսպ յուզականութեամբ մը բաբախուն: Մնայուն ապրում մը՝ բխումի մը նման՝ որ չի յորդիր ու չի տարածուիր:

Ցխնեակ մը գործեր – Ջրաներկ ու մատիտանկար – կը համադրէ այս ցուցահանդէսը: Ջրաներկ թէ մատիտանըկար՝ անոնք հաւասար են իրենց արուեստով: Տօնական է համանուագը: Ժորժ Ռոնէր ընդմիշտ սիրահար կը մնայ գեղեցկագոյն Փարիզի, – «Լուվրը՝ առաւօտուն» (Ջրաներկ), «Քաղաքը՝ դիտուած Արուեստից կամուրջէն» (Ջրաներկ), «Պանթէոնը՝ Լիւքսանպուրէն դիտուած» (գծագրութիւն), «Նէօյի» (գծագրութիւն), «Մերկ՝ կախօրրանի մէջ» (գըծագրութիւն), առանց մոռնալու ծովը՝ հեռուն՝ Պրթանըրի դիմաց եւ բնութեան բարիքները՝ զուարթ «Կեռասներ» (Ջրաներկ): Իր սէրը համապարփակ է, որ կ՚ընդգրկէ գեղակերտն ու ազատ բնութիւնը հաւասարապէս, մանրամասնութիւնն ու ամբողջութիւնը, հուչակելու համար ճշմարտութիւն մը թէ գեղեցիկն է մնայուն բնակիչը արուեստագէտի աշխարհին:

Այն՝ որ քիչ թէ շատ ծանօթ է այս արուեստագէտի վաստակին, ցուցահանդէսէն դուրս կ՚երթայ «Երեւակայական թանգարան» (փւղաներկ), երեւակայա՛ն թանգարան, ամբողջովին իրական, հարազատ պատմութիւն՝ հուչակաւոր նկարիչներու գործերուն համադրութեամբ, արուեստ ու պատմութիւն: Թանգարանին լուսաւոր նրբանցքներու մէջէն ուղեւորութիւնը կը սահի, կ՚երթայ տեսանելի դարձնելով անտեսանելին: Ի՞նչ կայ աւելի երեւակայական քան իրականը, իրականութիւնը՝ արուեստագէտի պրիսմակին ընդմէջէն երեւակայութիւն դարձած:

Տակաւին կան կեանքի յուզիչ դրուագներ՝ որոնց մասին կը վկայէ հրաշքով փրկուած ստեղծագործական բեկոր մը: Ինչո՞ւ չխօսիլ դարձեալ ցուցահանդէսէն դուրս: Կենսագրութիւնը կարեւոր չէ՞ նկարիչի մը վաստակին կապակցութեամբ, երբ մանաւանդ դրուագը՝ վկայութեան մը համազօր՝ խորհրդանշական ու բազմիմաստ կը դառնայ կալանաւոր արուեստագէտին մասին, եւ չեղումը ներելի է: Ռազմագերի ինքը՝ Ժորժ Ռոնէր, Սթալակ XII D-ի մէջ – Թրէվ քաղաք, Գերմանիա – արգելափակեալ: Կաշկանդուած արուեստագէտը ազատութեան կարօտ՝ իր ապրումներուն թռիչքին տալու համար ունէր միայն երկու փեղկերը պահարանի մը, ուր ռազմագերիներու խոստովանահայրը կը դասաւորէր պաշտամունքի առարկաները արարողութեան աւարտին: Պահարանին երկու փեղկերը բաւարար էին ազատագրելու համար արուեստագէտին կալանաւոր հոգին: Ու ան կը նկարէ ձախի փեղկին վրայ «Քրիստոս կը խօսի ռազմագերիներու», իսկ աջի փեղկին վրայ՝ ռազմագերիները: Այս ձեւով կ՚ամբողջանար պատկերը:

Պատմութիւնը հոս չաւարտիր անշուշտ, որովհետեւ կեանքը կանգ չառաւ պատերազմով: Պատերազմը վերջ գըտաւ: Եւ քրոնիկագիրը կը ճշդէ, – 1945-ին, Ազատագրութեան վաղորդայնին, անանուն մնացած ռազմագերի մը, առաւօտ մը գայն բերած ու դրած էր խոստովանահայր վարդապետի սեղանին վրայ: Երկրորդ փեղկը չէր վերագտնըւած սակայն: Վկայութեան բեկոր մը գրեթէ մարդահասակ նկարովը Ցիսուսին... Մարդու մը ճակատագիրը՝ ի՛նչ երփներանգ յուզումներ արուեստագէտին, որ քանիեակ մը տարիներ ետք, կեանքի բարձունքներէն դիտելով, կ՚երթար Գեղարուեստից Ակադեմիայի մէջ գրաւելու էնկրի աթոռը:

Գեղեցկութիւնը միշտ ունի պատգամ մը անկաշկանդ, հոգեկան խրախճանքին մնայուն հրաւէրով՝ հասցէագրուած բոլորին, լոյսով մը՝ որ կու գայ անհունէն եւ կ՚երթայ յաւերժին:

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

(*) **Galerie Framond**
3, rue des Saints-Pères
75006 Paris.
Jusqu'au 30 novembre.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը նուիրուած Հայաստան համահայկական հիմնադրամի տասնամեակին, կազմակերպութեամբ Հիմնադրամի Մոնրէալի վարչութեան: Ճաշը սկսած է վերապատուելի Մհեր Խաչիկեանի աղօթքով, կործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հիմնադրամի Մոնրէալի վարչութեան ատենապետ՝ Ծորճ Մանուկեան բացումը կատարած է եւ ներկայացուցած օրուան հիւրերը: Ապա, հիմնադրամի փոխ – տնօրէն եւ անոր տասնամեայ կեանքին սկիզբէն մասնակից Սամուէլ Էնկոյեան մանրամասն դեկուցում մը ներկայացուցած է ակտարուած աշխատանքին: Հայաստանի դեսպան՝ Արա Պապեան ծանրացած է հիմնադրամին նուիրատուութիւն ընելու իմաստին վրայ, հուսկ օրուան բանախօսը՝ Արցախի խորհրդարանի նախագահ՝ Օլեգ Եսայեան, ա՛յ դիտել տուած է թէ եթէ ամէն մէկ Հայ միայն իր մէկ ժամուան եկամուտը Հիմնադրամին յատկացընէր որպէս տարեկան ազգային տուրք, շատ մեծ օժանդակութիւն կը հասնէր Հայրենիքի կարիքներուն: Կատարուած են սրտաբուխ նուիրատուութիւններ անհատներու թէ կազմակերպութիւններու կողմէ, որմէ գոյացած է աւելի քան 20 հազար դանատական տոլար:

ՄԵԼՕՏԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱՒՈՐ

Նիսի օփերային կազմակերպած «2002-ի մուսաներու յայտնութիւններ» մրցումին երեք յաղթականներէն մէկը եղած է երիտասարդ երգչուհի Մելոտի Լիւլէճեան: Մրցանակի յանձնումը կատարած է Նիսի քաղաքապետ Ժ. Փէյրա: Միւս մրցանակաւորները եղած են Գամիյ Շնուր (դաշնակ) եւ Լուիզ Պատիւէլ (պար): Մրցանակը բաղկացած է Նիսի Ընդհ. Խորհուրդին 3 հազարական Եւրոյի կրթաթոշակէն եւ երեք կազմակերպութիւններու հազարական Եւրոյի նուէրէն: «Նիս-Մակազին» Հոկտեմբերի թիւով արձագանգած է երիտասարդուհիներու յաջողութեան:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ Ի ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սեպտեմբեր 2–9 ուխտագնացութիւն մը տեղի ունեցաւ դէպի Քրիստոնեայ Հայաստան մասնակցութեամբ Հռովմէական քոյր եկեղեցւոյ Կարմեղական Քոյրերու Ս. Եղիա մենաստանի եղբայրութեան անդամներուն, քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի վաղորդայնին:

Մասնաւոր պատրաստուած ծրագրով անոնք յաջորդաբար այցելեցին Երեւանի Պետական Համալսարանի Աստուածաբանութեան ճիւղը, Էրեբունի թանգարանը, Եղեռնի յուշարձանը եւ թանգարանը, Գառնիի տաճարը ու Գեղարդի անապատը: Բարձրացան Եղիշէ Չարենցի կամարը՝ բանաստեղծին աչքերով դիտելով Հայոց վերածնութեան խորհըրդանիշ յաւիտենական վկան՝ Արարատը, հետաքրքիր աչքերով զննելով Թալինի եւ Մաստարայի եկեղեցիներն ու վանքերը, անցան 1988 թուականի երկրաշարժի աղէտի գօտիներէն հասնելու Աշոցք՝ Վրաստանի սահմանակից իտալացի Գամիլլեան հայրերու հիմնած արդիական հիւանդանոցը նուիրուած մշտնջենական օգնութիւն հայցող տիրամօր Ս. Աստուածածնին, ծանօթացան ֆրանսացի հայախօս քոյրերուն՝ քոյր Նոէլ Տոմինիքին եւ քոյր Մարի-Ռէնին եւ իրենց տեղացի պաշտօնակիցներուն:

Վերադարձին անոնք դարձեալ անցան Գիւմրիի ճամբով, եղան Եօթը Վէրք Ս. Աստուածածին եկեղեցին՝ կանգուն վըկան 1988 թուի մեծ երկրաշարժին, ծանօթացան տեղւոյն առաջնորդ Միքայէլ Արք. Աջապահեանին, որ հաւատքով եւ յոյսով կը ջանայ յաղթահարել ժամանակաւոր դժուարութիւնները:

Դէպի Սեւանի ճամբուն անոնք այցելեցին Է. դարու պատմական յուշարձան աւերակ Պտղնիի եկեղեցին: Բարձրացան Սեւանի թերակղզիի բարձունքը՝ այցելելով անոր եկեղեցիներն ու անապատները:

Գոհունակութեամբ անոնք ծանօթացան Վազգէնեան դպրանոցին եւ անոր նորաշէն համալիրին, իր գողտրիկ մատուռով:

Եղան Խոր Վիրապ, ուր բանտարկուեցաւ Հայոց Լուսաւորիչ Ս. Գրիգորը, իջան անոր գուբը, անգամ մը եւս աւելի մօտէն դիտեցին յաւերժական Արարատը: Շարունակելով իրենց ուխտագնացութիւնը անցան դէպի Եղէգնաձոր եւ այցելեցին Նորավանք՝ լեռներու լանջերուն հիմնադրուած:

Հուսկ անոնք եղան Զուարթնոցի աւերակներուն մէջ: Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի լուսարարապետի կարգադրութեամբ մասնակցեցան հոգեպարար պատարագի արարողութեանց եւ արժանացան Ամենայն Հայոց Հայրապետի մասնաւոր ընդունելութեան եւ ստացան անոր օրհնութիւնները:

Վերադարձին անոնք այցելեցին Գայեանեանց եւ Հռիփսիմեանց կոյսերու անապատները եւ ծանօթացան անոնց ճարտարապետական հրաշալի յօրինուածքներուն:

Ուխտագնացութիւնը կը գլխաւորէին Պելժիոյ կարդինալի փոխանորդ եպիսկոպոսը եւ երեք հոգեւոր հայրեր: Գիտական իր պատրաստութեամբ ծանօթ հայագէտ Պէրնար Ութիէ ամբողջ շրջապտոյտին ընթացքին իր անփոխարինելի եւ հետաքրքրական ծանօթութիւնները փոխանցեց ուխտաւորներուն:

ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՂԻԱ ՄԵՆԱՍՏԱՆԻ

ՍԷՆ-Ռեմի

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

– Միայն թէ պէտք է, որ ճշմարիտ յեղափոխականներ ըլլան, որպէսզի կարենան ըմբռնել գործին կարեւորութիւնը:

– Անհոգ եղիր, քու ուզածիդ պէս մարդիկ են:

Արիս եւ Աստիկ հետեւեալ օրուան համար ժամադիր կ՚ըլլան, եւ մեր բախտախնդիրը կը մեկնի:

Յեղափոխական երիտասարդը թէեւ շատ յանդուգն եւ շատ ալ դժուարին գըտած էր Աստիկի ծրագիրը, այսուհանդերձ ուզեց անգամ մը իր մէկ քանի ընկերներուն հաղորդել զայն:

Գնաց, գտաւ Արամ անուն երիտասարդ մը, որ Պոլսոյ մէջ, իբրեւ յեղափոխական, բաւական մեծ գործունէութիւն ունեցած էր:

– Քեզի յանդուգն ծրագիր մը պիտի պարզեմ, – ըսաւ:

– Խօսէ՛, տեսնենք, – պատասխանեց Արամ:

Արիս քանի մը բառով բացատրեց խընդիրը:

– Այդ ծրագիրը ո՞վ յղացաւ, – հարցուց Արամ:

Անծանօթ մը, զոր Լեւոն պէյը ներկայացուց ինծի:

– Անունն ի՞նչ է:

– Աստիկ Մարկոսեան:

– Աստիկ Մարկոսեան, – գոչեց Արամ, – միջահասակ, նիհար, դեղին վրայ մա՞րդ մըն է:

– Այո՛:

– Զգուշացի՛ր իրմէ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այդ մարդը Պոլսոյ մէջ լրտեսութիւն կ՚ընէր:

– Բայց այն ատեն ինչո՞ւ զինքը աքսորած են:

– Աքսորին պատճառը այն է, որ շատ մը գեղծարարութիւններ ըրած է: Զինքը շատ լաւ կը ճանչնամ, չըլլայ, որ մէյ մըն ալ հետը տեսնուիս, բնակարանդ գիտէ՞:

– Այո՛, ես զինքը տուն տարի, որպէսզի հոն առանձին խօսինք:

– Ուրեմն քիչ մը ժամանակ ուրիշ տեղ փոխադրուէ՛:

– Կը կարծե՞ս, որ գլխուս փորձանք մը կը բերէ:

– Այդ մասին բնաւ տարակոյս մի՛ ունենար: Ես բոլոր այդ ծրագրին մէջ դաւ մը կը տեսնեմ կոր:

– Եթէ այդպէս է, յարաբերութիւններս կը դադրեցնեմ:

– Նայէ՛, որ ալ զինքը չտեսնաս:

– Լեւոնին միջոցաւ իրեն լուր կը ղրըկեմ, որ իր ծրագիրովը չեմ ուզեր զբաղիլ:

– Այո՛, այնպէս ըրէ՛:

Արիս խիկոյն գնաց եւ Լեւոնը գտաւ:

– Ո՞վ էր այդ Աստիկը, որ ինծի ներկայացուցիր, – հարցուց:

– Թուրք թերթերու խմբագիր մըն է:

– Զինքը մօտէն կը ճանչնա՞ս:

– Շատ մօտէն չեմ ճանչնար. աւելի հոս, Գոնիայի մէջ ճանչցած եմ զինքը:

– Իր նկարագրին վրայ ի՞նչ գաղափար ունիս:

– Շահամոլ բախտախնդիրին մէկն է:

– Նոյնիսկ լրտեսութիւն կ՚ընէ եղեր Պոլիս:

– Կրնայ ըլլալ, բայց ես տեղեկութիւն չունիմ:

– Ինչ որ է, այդ մարդը այսօր կը տեսնա՞ս:

– Իրիկուան համար ժամադիր եղած ենք միասին:

– Ուրեմն ըսէ՛ իրեն, որ իր ծրագրին համար իմ ու իմ ընկերներուս վրայ թո՛ղ յոյս չդնէ:

– Շատ աղէկ, կ՚ըսեմ, բայց այդ ծրագիրը ի՞նչ էր:

– Խենթի գործ մը, ես չեմ ուզեր այլեւս փը երեսը տեսնել:

Եւ երիտասարդը բաժնուեցաւ Լեւոնէն:

Այս վերջինը իրիկուան դէմ տեսաւ Աստիկը եւ անոր հաղորդեց Արիսին ըսածները:

– Բայց ինծի հետ խօսած ատենը, ընդհակառակը, տրամադիր էր ինծի գործակցելու եւ ընկերներ ալ գտնելու, – ըսաւ Աստիկ:

– Յետոյ միտքը փոխեր է:

– Պատճա՞ռ:

– Պատճառը չեմ գիտեր, միայն բացարձակապէս չուզեր այդ գործին խառնուիլ:

(Շար. 332)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԱՆԳ ՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԷՆԵԱՆ

Հեղինակային հրատարակութիւն, Երեւան, 2002

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2

Տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց, Նորոց, Ցայտից, Անյայտից։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

Ը. Կիրակի Սրբոյ Խաչի

Այսօր երրորդ տարեդարձն է օծման Նորին Սուրբ Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ծայրագոյն Պատրիարք - Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց։

Այս երջանիկ առիթով, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ի ժամու Ս. պատարագին, «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» պիտի կատարուի վասն արեւշատութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին։

Նոյն առեն, պիտի կարդացուի Վեհափառ Հայրապետի Օրհնութեան Գիրը Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի *հիմնարկութեան 100-ամեակին առթիւ։*

Կը հրաւիրենք ամէնքն այդ օր մասնակցիլ մեր աղօթքներուն՝ հայցելով զի Աստուած յաւիտեան ծաղկեալ պահէ գաւազանն իշխանութեան մերոյ Հայրապետին։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE THEATRALE

organisée par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section D. Sérengulian

le Mardi 5 novembre à 20 heures 30
à l'Auditorium du Conservatoire
11, rue Danton, Issy-les-Moulineaux

NAREK DOURIAN
présente

Welcome to Glendale

Réservation auprès de :
— **Mme Minassian : 01 40 95 81 33**
— **Mme Papazian : 01 46 42 90 68**

⁂

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հրաւիրէ իր բոլոր բարեկամները ընտանեօք, 3 հաճելի օրեր անցընելու Ժիւրայի լեռներուն վրայ ծուարած իր կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 9, 10, 11։

Եկէք վայելելու լեռնային հրաշալի բնութիւնը, ընկերային հաճելի պահեր եւ հայկական համեղ ճաշերը։

Մասնակցութեան սակն է 70 Եւրօ, ճամբորդութեան, կեցութեան եւ ճաշերուն համար։

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել. Ալիսին՝ 04 74 85 29 75 *թիւով, կամ Սիրվարդին՝* 04 78 49 28 87 *թիւով, մինչեւ Նոյեմբեր 3։*

**CATHEDRALE SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES**
13, rue du Perche, Paris 3e

EXPOSITION
Silvina DER MEGUERDITCHIAN
Installations plastiques
sur le thème de la mémoire arménienne

LA TEXTURE DE L'IDENTITÉ

Exposition : visible le samedi et le dimanche, de 17h à 20h, du samedi 19 octobre jusqu'au dimanche 10 novembre, dans la salle polyvalente de l'Eglise.

—— Entrée libre ——

Métro :
République - Filles du Calvaire

EN PRELUDE AU 3e PHONETHON
DU FONDS ARMENIEN DE FRANCE

REUNION D'INFORMATION SUR LA ROUTE DORSALE DU KARABAGH

le jeudi 7 novembre à 20 heures

Dans la salle de la Cathédrale arménienne
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

PROJECTION D'UN DOCUMENTAIRE INEDIT
SUR LE DEVELOPPEMENT SOCIO-ECONOMIQUE DU KARABAGH

Interventions de BEDROS TERZIAN et MICHEL PAZOUMIAN
(entrée libre)

Adressez vos dons dès le 1er novembre en composant le :

N° Vert 0800 805 805
Appel gratuit

GALERIE FRAMOND
3, Rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ROHNER

DESSINS
&
AQUARELLES

Du 17 octobre au 30 novembre

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.

15e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 15-ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

JIRAIR AVEDISSIAN
Deux pièces
- **L'ILE DE DIXON**
- **UNE FOIS LA NUIT**

ԺԻՐԱՅՐ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
Երկու թատերկներ

ԴԻՔՍՈՆ ԿՂԶԻՆ
(գրուած՝ 1969-70 թ.)
Մէկ գործողութեամբ

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԳԻՇԵՐԸ
(գրուած՝ 1970-71 թ.)
Մէկ գործողութեամբ

Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 16-ին
Dimanche 17 Novembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 5 *Եւրօ։*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Համազգային Հայ Մշակութային
եւ
Կրթական Միութեան
Կեդրոնական Վարչութիւնը

Կը պարգեւատրէ
ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ՝
ՅՕՐԻՆՈՂ - ԽՄԲԱՎԱՐ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ
ԲԱԶՄԱՄԵԱՅ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒ

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ-ը

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 22
ժամը 20.30-*ին*

17, rue Bleue, 75009 PARIS
Métro : Cadet

Երաժշտական բաժինով կը մասնակցին՝

Հայաշի Շուէֆօ - *Սոփրանօ*
Մարիա Օբի - *Դաշնակ*
Մկրտիչ Մկրտիչեան - *Պարիթոն*

(Համայնքը հրաւիրուած է մասնակցելու յարգանքի երեկոյթին։

⁂

ՃԱԶԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԷՐԻ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Ռումանիայէն

Դաշնակ եւ սրինգ

Կիրակի, Նոյեմբեր 24, ժամը 16-ին
Փարիզի 9-րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի Ռոսինի սրահը

6, rue Drouot, 75009 Paris
Métro : Richelieu-Drouot

Տախքերու մասնակցութիւն։

UNE DATE A RETENIR SANS TARDER

Samedi 1er février

SOIRÉE UNIQUE ET EXCEPTIONNELLE

AU PALAIS DES SPORTS
Porte de Versailles
organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France

—— Prochainement le programme ——

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը
« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին,
որուն Գ. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 19-ին
Ուղեկցութեամբ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
«Սահակ-Մեսրոպ» *Մշակ. Կեդրոնի*
«Արծրունի Զբրաշեան» *սրահին մէջ*
339, Աւընիւ տիւ Փրատօ,
13008 ՄԱՐՍԷՅԼ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Իսկի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ կը վերսկսին վերոյիշեալ դասընթացքները 4-է 14 տարեկան աշակերտ - աշակերտուհիներու համար, Չորեքշաբթի *օրերը, ժամը 9-էն 12.30։*

Վերաբացում Չորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին։

CHENE

ՆԱՏՍԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Grande Braderie de Noël

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 7 եւ 8

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍ

UGAB - MARSEILLE
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
327, Boulevard Michelet —
13009 Marseille
Tél. : 04 91 22 10 45

Jeudi 7 novembre
à 20 heures 30

Récital de violon et piano

avec
SATENIK KHOURDOIAN (violon)
Elève de Maître JEAN TER-MERGUERIAN
SARKIS PALOYAN (piano)
Directeur de l'Ecole Nationale de Musique de Toulon

Programme :
Bach — Brahms — Corelli — Paganini — Ysaye

Participation aux frais :
Adultes: 10 euros/Etudiants: 5 euros

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»,
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935